Β/2 Αρ. 41 107.

~~Αριθ. 10~~

Ιστορικόν Βιβλιαρίον.

Γιαννίου Δ. Βουγιατζή

Λευκάδος φοιτητού

1884

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΛΕΣΒΟΣ ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1978

Αριθ. 10

Η ΕΝ ΠΟΝΤΩ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΛΗ

ΗΤΟΙ

ΤΑ ΠΟΝΤΙΚΑ

Η ΠΡΟΣΕΤΕΘΗΣΑΝ ΚΑΙ ΛΟΓΟΙ ΤΙΝΕΣ

ΕΝ

ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΝΤΕΣ.

ΥΠΟ

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΟΥ.

ΠΙΛΩΜΑΡΙΟΥ 1815

1040

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΛΑΖ. Δ. ΒΙΛΛΑΡΑ.

(Ὁδὸς Πειραιῶς ἀριθ. 27.)

1866.

Β/2 Αρ. Η.1 107.

ΤΕΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ 15

ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΙ Λ. ΛΟΥΤΡΑΡΙ

ΑΓΝΩ ΕΛΛΗΝΙ

ΚΑΙ

ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΔΙ ΠΟΛΙΤΗ

ΚΑΘΗΚΟΝ ΦΙΛΙΑΣ ΕΚΠΛΗΡΩΝ

ΚΑΙ

ΤΟΝ ΣΚΟΠΟΝ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΠΟΝΗΜΑΤΟΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΝ

ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΝ ΤΑΥΤΗΝ

ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΤΙΝΑ.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐνεστῶτος, ὅτε ἡ πολιτικὴ δὲν εἶχε διαγράψει εἰσέτι ὅρια Ἑλλάδος, ἀλλ' ἤτοι ἐξηλείφθη ἐκ τοῦ νεωτέρου χάρτου τῆς γῆς ἡ λέξις Ἑλλὰς, ἢ ἐτίθετο μὲν, χάριν ὅμως τῶν ἀρχαιοφίλων, ἀνεφάνησαν ἐν ἡμῖν ἄνδρες μεγαλοπράγμονες καὶ μεγαλοφυεῖς, οἵτινες ὑπὸ ἁγνοῦ πρὸς τὴν πατρίδα ἐμπνεόμενοι ἔρωτος, καὶ ἑαυτοὺς τῷ ἔθνει αὐθόρμητοι καθιεροῦντες, τὴν μεγάλην οἱ μεγάλοι συνέλαβον ἰδέαν, τὸ ἔθνος ἐκ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ν' ἀναστήσωσι πτώσεως. Τὰς πράξεις τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων οὐδεμία παρεκίνει ἀνταμοιβὴ, οὐδεὶς σκοπὸς πλάγιος, οὐδεμία ἰδιοτελὴς ἐλπίς· διότι οὐδεὶς ἦν ὁ ἐπαγγελλόμενος αὐτοῖς ἀντιμισθίαν· ἀλλ' ἡ φωνὴ πατρίδος δυναστευομένης, πεπτωκυίας, χεῖρα τεινούσης οὐχὶ εἰς διανομὴν παρασήμων, ἀλλ' ἵνα πτωχὴ καὶ ἄπορος βοήθειαν ἐπικαλέσηται, διήγειρεν αὐτοὺς, ἡ δὲ συναίσθησις τῆς ἐλεεινῆς αὐτῆς καταστάσεως ὡδήγει τὰς πράξεις αὐτῶν. Οὐδεμία δὲ ἐν τούτοις ἦν διάκρισις πατρίδος, οὐδεμία διαφορὰ Ἕλληνος πρὸς Ἕλληνα· ἀλλὰ πάντες τὴν αὐτὴν ἱέντες φωνὴν, τὰ αὐτὰ ὑποστάντες παθήμα-

τα, τῆς ἴσης ἠξιοῦντο μερίμνης. Ἀφ' ὅτου ὅμως ἡ σκολιὰ πολιτικὴ διέγραψεν ὅρια Ἑλλάδος, καὶ οἱ Ἕλληνες διεκρίθησαν εἰς τοὺς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐν δὲ τῇ ἐντὸς ἱδρύθη κυβέρνησις, καὶ σταυροὶ καὶ παράσημα ἐχαράχθησαν, θαμβοῦντα τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πρὸς ταῦτα ἀποβλεπόντων, σύμπαντες σχεδὸν οἱ τοὺς μεγαλοπράγμονας ἐκείνους διαδεχθέντες, ἢ πρὸς ἀντιμισθίαν ἀφορῶντες, κατώτεροι τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἰδέαν, ἢ τῶν ἄλλων τὸ παράδειγμα ἀκολουθοῦντες, ἢ ἐκεῖθεν τὴν ἠθικὴν ἀνάστασιν καὶ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν εἰς ἀπωτάτην ἐποχὴν προσδοκῶντες, πρὸς τὴν ἐλευθερωθεῖσαν καὶ μόνην Ἑλλάδα τὴν πρασοχὴν αὐτῶν ἔστρεψαν, καὶ ταύτην ἐπροίκιζον δαψιλῶς· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων τῶν ἁπανταχοῦ τῆς Ἀσίας διεσπαρμένων, τῶν μόνων ἐπαιτούντων, καὶ μόνον γυμνότητα δεικνυόντων, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἀνθ' ὧν ἤτουν προσενεγκόντων, εἰμὴ μόνον στεῖράν τινα καὶ ἄγονον εὐγνωμοσύνην, οὐδεμία μέχρι τοῦδε ἐγένετο μέριμνα. Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων ὑπῆρχεν ἴσως μέχρι τινὸς θεμιτὴ, ἕως οὗ κέντρον τι σχηματισθῇ, ὅθεν, ὡς ἐκ πηγῆς, νὰ διαδίδηται ἀπώτερον ὁ φωτισμὸς εἰς πάσας τὰς χώρας, ἐν αἷς εἶναι διεσπαρμένη ἡ πολυπλάνητος Ἑλληνικὴ φυλή. Ἀφοῦ ὅμως ὁ πυρὴν οὗτος ἔλαβεν ὑπόστασιν καὶ μορφήν· ἀφοῦ δι' ἀδρῶν κληροδοτημάτων ἡ ἐν Ἑλλαδι παιδεία ἔσχε τὴν ἀποχρῶσαν ἔκτασιν, τὴν περαιτέρω περὶ

τοῦ ὅλου ἔθνους ἀδιαφορίαν ποῦ νὰ ἀποδώσωμεν δυνάμεθα; Συσταλείσης ἄρα τῆς Ἑλλάδος εἰς στενώτατα ὅρια, καὶ οἱ μεγάλων φρονημάτων ἄνδρες ἐξέλιπον σχεδὸν, ἢ περιωρίσθησαν, καὶ αἱ πράξεις αὐτῶν, ὡς τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος, στενώτερον ἔσχον τὸν ὁρίζοντα, οὐχὶ πλέον ἐξ ὑψηλῆς περιωπῆς ἀποβλεπόντων τὴν Ἑλλάδα; καὶ τὴν μεγάλην μικρὰ διεδέχθη γενεά; Ἀλλὰ βλασφημοῦμεν πρὸς τοσούτους εὐεργέτας τοῦ ἔθνους, καὶ συγγνώμην δι' οὓς προφέρομεν λόγους αἰτούμεθα. Ἢ ἡ ἰδιοτέλεια ἀντικατέστησε τὸν ἄλλοτε ἐπικρατοῦντα καθαρὸν καὶ ἄμικτον πατριωτισμὸν, τὸν πληροῦντα τὴν καρδίαν καὶ τὰς αἰσθήσεις ἐκείνων; ξένα δὲ καὶ ὀθνεῖα ἤθη καὶ ἔθιμα, καὶ ἀγωγὴ ἀλλοτρία καὶ ἀντεθνικὴ, ἀλλότριον περιβεβλημένα ἱματισμὸν, περιφέρονται ἐν ἡμῖν καὶ διαδίδονται; καὶ πᾶν ὅ,τι ἀρχαῖον καὶ Ἑλληνικὸν, ὡς ἀγροῖκον καὶ σόλοικον καὶ ἀπᾴδον τῷ νεωτέρῳ ἐξευγενισμῷ, ἀποδιοπομπεῖται; καὶ τρόποι καὶ ἤθη καὶ δεξιώσεις καὶ ἀγωγὴ καὶ παιδεία καὶ ἡ γλῶσσα αὐτὴ ἡ οὐράνιος, τὰ πάντα ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον καὶ φραγγικώτερον μεταβάλλονται καὶ ἀφομοιοῦνται; καὶ ὁ ξενισμὸς νὰ καταστρέψῃ τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν ἐπαπειλεῖ βίον, τὸν διασώσαντα ἡμᾶς ἐκ προφανοῦς ναυαγίου; Ὑπὸ τοιούτου δὲ ἐμπνεόμενοι πνεύματος οἱ ἐν τοῖς πράγμασι πολιτικοὶ ἡμῶν, περὶ μόνων ἑαυτῶν φροντίζοντες, καὶ πρὸς τοὺς ἔξω τῆς Ἑλλάδος ὁμογενεῖς

βλέμμα νὰ ῥίψωσιν ἀπαξιοῦσι, καὶ ἀναξίους κρίνουσι προσοχῆς; καὶ ὅρια διεγείραντες ἡμῖν καὶ αὐτοῖς, ὡς ἑτερόχθονας καὶ ἑτεροφύλους ἀποκλείουσιν; Ἐξευρωπαΐσθημεν λοιπὸν μέχρις ὀνύχων, καὶ τοὺς ἐν μέσῳ τῆς βαρβάρου Ἀσίας ὁμογενεῖς, ὡς ἀγροίκους καὶ σκληρὰ καὶ ἀνάγωγα ἔχοντας τὰ ἤθη καὶ τὴν δίαιταν, καταφρονοῦμεν; Ἢ ἐάν ποτε πλησιάζωμεν αὐτοὺς, πράττομεν τοῦτο, ἵνα, ἀμαθεῖς εὑρόντες, πολλὰ ὑποσχόμενοι, ἐπὶ τῇ εὐπιστίᾳ αὐτῶν κερδοσκοπήσωμεν; Ἀλλὰ πρὸς θεοῦ τὰ παθήματα αὐτῶν δὲν ἐπισύρουσι τὸν οἶκτον; ἡ κατάστασις αὐτῶν δὲν προκαλεῖ τὸν ἔλεον; ἡ γνῶσις τοῦ προτέρου αὐτῶν ὄλβου δὲν κινεῖ τὴν συμπάθειαν ἡμῶν;

Εἰσδύετε ἐν αὐτῇ τῇ Ἀνατολῇ, οὐδεὶς ὁ κωλύσων ἡμᾶς· προσφέρομεν ἡμῖν φιλοξενίαν ὡς ξένοις, ἀνοίγομεν ἡμῖν τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν, καὶ ὡς ὁμογενεῖς καὶ φίλους δεχόμεθα μετ' ἐμπιστοσύνης ἐν τοῖς κόλποις τῶν οἰκογενειῶν ἡμῶν, μηδὲν ὑποπτεύοντες, καὶ κλίνομεν γόνυ καὶ ὑποχωροῦμεν ἐνώπιον ὑμῶν, ἀνωτέρας παιδείας καὶ ἀγωγῆς ἡμᾶς ὑπολαμβάνοντες. Ἐξετάσατε πᾶν τὸ ἐν ἡμῖν· ἰδοὺ ἀποκαλυπτόμεθα, ἰδοὺ ἐμπιστευόμεθα εἰς ὑμᾶς· τὰ προϊόντα, ὅσα ἡ χώρα ἡμῶν κρύπτει, τοὺς πόρους, ὅσους ἔχομεν· λάβετε πάντα, κερδαίνετε ὑμεῖς, ἀφέντες ἡμῖν ὅ,τι εἰς ἡμᾶς ἀρέσκει. Ἀλλ' ἀντὶ τούτων, ἀνθ' ὧν παρ' ἡμῶν λαμβάνετε, μετάδοτε ὧν στερούμεθα· ἀντὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐημερίας καὶ

τῶν ἄλλων ὠφελημάτων, ὧν καρποῦσθε, προσφέρετε ἡμῖν παιδείαν, ἣν ποθοῦντες δὲν ἔχομεν τὰ μέσα καὶ τὴν γνῶσιν πῶς νὰ ἀπολαύσωμεν, τὴν γλῶσσαν, ἣν στερούμεθα, πολιτισμὸν, οὗ χρήζομεν. Διὰ τί ἡ φερώνυμος ἑταιρία νὰ μὴ προσδιορίζῃ πολλοστόν τι τῶν ὠφελημάτων αὐτῆς μέρος ὑπὲρ τῶν λαῶν, ὧν φέρει τὸ ὄνομα; διὰ τί οἱ εὐεργέται τοῦ ἔθνους, οἱ πολυταλάντους ὑπὲρ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος προσφορὰς ἐκχέοντες καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἀδελφῶν δὲν ἐσκέφθησάν ποτε; ἢ δὲν ὑπάρχουσι καὶ ἐν αὐτοῖς συμφέροντα τιμαλφῆ κατ' οὐδὲν ἀπολειπόμενα τῶν ἐν Ἑλλάδι; διὰ τί οἱ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγηταὶ, οἱ γενικοὶ τοῦ ἔθνους πατέρες καὶ πρόμαχοι, περὶ τοῦ αὐτοῖς συμφέροντος μόνον σκοποῦντες, καὶ μόνον περὶ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος φροντίζοντες, μόλις μνείαν ποιοῦνται καὶ περὶ τῶν ἐκτὸς Ἑλλήνων, καὶ προτρέποντες καὶ συνιστῶντες τὴν ἐν αὐτοῖς πολυτέλειαν, πολυταλαντα οἰκοδομοῦσιν οἰκοδομήματα, καὶ τραπέζας πολυόψους παρατίθενται ἑαυτοῖς, περὶ δὲ τῶν ἄλλων τῶν ἀπώτατα καταδικασθέντων νὰ βιωτεύσωσιν, οὔτε καλύβας κἂν πηγνύουσιν, οὔτε περὶ ἄρτου καὶ μόνου προνοοῦσιν; ἢ ἀπόβλητοί εἰσιν ἐκεῖνοι καὶ ἀπόκληροι, μητρυιᾶς καὶ οὐχὶ τῆς αὐτῆς μητρὸς τέκνα;

Ἀποφασίσαντες δὲ νὰ τρέξητε καὶ βοηθήσαντες νὰ ἀναστήσητε καὶ τοὺς ἐν Ἀσίᾳ ὁμογενεῖς, μὴ πρὸς θεοῦ

ἐπὶ πλέον ἀναβάλετε τὴν ἀντίληψιν ὑμῶν. Περαιτέρω ἀναβολὴ, ἀνεπανόρθωτα δυναμένη νὰ ἐπιφέρῃ ἀποτελέσματα, εἶναι ἀσυγχώρητος· διότι οἱ ἐν αὐτῇ ὁμογενεῖς, ὡς οἱ βαρέως νοσοῦντες, ἀμέσου καὶ ταχείας θεραπείας ἀνάγκην ἔχουσι. Μὴ περιμένετε ἐπὶ πλέον τὴν ἀπωτάτην τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου ἐνέργειαν καὶ τὴν ἔτι μακροτέραν τούτου τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συλλόγων ἐπίδρασιν, πρὸς ἐπίδειξιν καὶ ἐπὶ τὸ Εὐρωπαϊκώτερον μᾶλλον ἢ πρὸς ἄμεσον βοήθειαν τῶν ἐν τῷ βάθει τῆς Ἀσίας ἀπωκισμένων συγκροτηθέντων. Τοιοῦτοι σύλλογοι μόνον τοὺς ἐγγύθεν ἀρυομένους ὠφελοῦσιν, εἰς δὲ τοὺς ἀπώτατα οἰκοῦντας οὐδεμίαν παρέχουσιν ὠφέλειαν. Ὁπόσην παρέχουσι βοήθειαν ἥπια καὶ καταπραϋντικὰ φάρμακα εἰς βαρέως νοσοῦντας, οἷς τὸ πάθος ἐν τοῖς σπλάγχνοις ἐμφιλοχωρεῖ καὶ ἐν αὐτῷ εἰσέδυσε τῷ ὀργανισμῷ ; Ἐν τοῖς οὕτω νοσοῦσι πᾶσα ἀναβολὴ σοβαρὰ καὶ ἀνεπανόρθωτα συνήθως φέρει τὰ ἐπακόλουθα. Ἐὰν λοιπὸν εἰλικρινῶς τὴν θεραπείαν τῶν νοσούντων ποθῆτε, μὴ ἐμπιστεύεσθε εἰς τοῦ χρόνου τὴν ἀσθενῆ ἐνέργειαν, τὴν πολλάκις θανατοῦσαν τὸν ἀσθενῆ, πρὶν ἡ δοκιμάσῃ τὴν ὠφέλειαν, ἀλλὰ προσέλθετε ἐκ τοῦ σύνεγγυς, ἐξετάσατε ἐκ τοῦ πλησίον τὴν κατάστασιν αὐτῶν, ἴδετε τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἡ θεραπεία, καὶ προσαρμόσατε αὐτὴν παρευθύς. Ῥῆτραι δὲ καὶ προγράμματα καὶ προκηρύξεις καὶ ἐπιδείξεις καὶ

κόμποι καὶ λῆροι δὲν θεραπεύουσι βαρέως κατακειμένους, καὶ κατὰ τὴν Τουρκικὴν προσφυᾶ καὶ εὐφυᾶ παροιμίαν, « διὰ λόγων πιλάφι δὲν ψήνεται. »

Ἀλλ' ἀποφασίσαντες τῆς Ἀνατολῆς τὴν ἐκγραμμάτωσιν, καὶ προσερχόμενοι ἐπ' αὐτὸ τοῦτο, παιδείαν καθαρῶς Ἑλληνικὴν προσφέρετε αὐτοῖς, παντὸς ἑτερογενοῦς καθαρεύουσαν στοιχείου· τοιαύτης παιδείας ἀνάγκην ἔχομεν· αὕτη ζωογονεῖ, τρέφει, αὔξει, τὴν δὲ Εὐρωπαϊκὴν, ὡς ἐπείσακτον καὶ ξένην καὶ ἄσκοπον καὶ ἀσυντελῆ εἰς τὰς ἀνάγκας ἡμῶν, μετ' εὐλαβείας καὶ προφυλάξεως προσεγγίσωμεν, μήπως μετὰ τῶν καλῶν, ὅσα αὕτη προσφέρει, λάθωσι παρεισδύσαντα πλεῖστ' ἄλλα ἀτοπήματα, ἐξ ὧν ἡ Εὐρωπαϊκὴ βρίθει κοινωνία, καὶ μήπως ἡ διαφθορὰ, παραλλήλως βαίνουσα μετὰ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, συνεμπέσῃ μετ' αὐτοῦ ἐν ἡμῖν. Ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ, ὅπου τὰ ἤθη ἔχουσι τὴν ἀρχαίαν ἁγνότητα, καὶ ὅπου ὁ δόλος καὶ ἡ ἀπάτη καὶ ἡ τρυφὴ δὲν εἰσέδυσαν, ἐξωθήσασα τὴν αὐτάρκειαν καὶ τὴν εἰλικρίνειαν, τοιαύτη παιδεία ἥκιστα ὠφελεῖ· διότι κατ' οὐδὲν διαφέρει τῆς ὑπὸ τῆς Κίρκης παρουσιαζομένης τροφῆς τοῖς λιμώττουσι τοῦ Ὀδυσσέως ἑταίρους. Ἀποκλείωμεν λοιπὸν ἔξω τῶν πυλῶν τῆς Ἀνατολῆς τὴν τοιαύτην παιδείαν, τὴν ἐγκρύπτουσαν ἐν αὐτῇ ἰοβόλα σπέρματα, δυνάμενα νὰ δηλητηριάσωσι τοὺς μόλις ἐκ βαθέος ληθάργου ἀνακύπτοντας καὶ ἀσθενῆ ἔχοντας τὸν

στόμαχον καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυναμένους νὰ ἀφομοιωσωσι τὴν ἀσυνήθη ταύτην τροφὴν καὶ κινδυνεύοντας εἰς ἀτροφίαν νὰ περιπέσωσιν. Ἡ Ἑλληνικὴ ἀγωγὴ καὶ παιδεία εἶναι ἡ μόνη οἰκεία, σκόπιμος καὶ εὔπεπτος τροφὴ διὰ τοὺς λαοὺς τούτους· πᾶσα δὲ ἄλλη ἀπέστω. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ πάσης ἄλλης γλώσσης ἐκμάθησις ἐπί γε τοῦ παρόντος παυσάσθω, ἵνα μήτι ἔκφυλον εἰσέλθῃ ἐν αὐτοῖς, ἢ πάθωσιν ὅ,τι οἱ ἐκ σκότους πυκνοῦ εἰς ἄπλετον φῶς εὐθὺς ῥιπτόμενοι, ἢ ἐκ μακρᾶς ἀσιτίας εἰς πολυτελῆ τράπεζαν ἀμέσως παρακαθήμενοι, καὶ πολλῶν καὶ ποικίλων ἐδεσμάτων κατακόρως ἐμφορούμενοι. Ταῦτα δὲ πράττοντες καὶ εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ εἰς τὸ ἔθνος σύμπαν εὐεργεσίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἀποδώσετε, καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ὄνομα ἀθάνατον καταλήψεσθε, οὗτινος οὐδὲν ἄλλο σεμνότερον οὐδὲ τιμιώτερον.

Ἔγραφον ἐν Κερασοῦντι τὸ 1865 ἔτος κατὰ μῆνα Μάρτιον.

ΤΟΙΣ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΥΣΙ.

Δὲν ἠθέλομέν ποτε τολμήσει εἰς τὴν σκηνὴν τῆς δημοσιότητος νὰ εἰσπηδήσωμεν, καὶ τὰ ῥάκη ταῦτα νὰ παρουσιάσωμεν, εἰ μὴ ἐνέπνεον ἡμῖν θάῤῥος ἐπανειλημμέναι φίλων πολλῶν προτροπαί· οἵτινες, ἔκτινος ἐν τῷ σχολείῳ ἐκφωνηθέντος λόγου ἀρχὴν λαβόντες, καὶ ἄλλους ἡμῶν ἐῤῥιμμένους εἰκῆ εὑρόντες καὶ ἀναγνόντες, προέτρεψαν ἡμᾶς ἵνα ἐκδώσωμεν καὶ γνωστὰ καταστήσωμεν εἰς τὸ Πανελλήνιον καὶ εἰς τὴν ἐν ἀγνοίᾳ διακειμένην Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὰ αἰσθήματα, ὑφ' ὧν οἱ ἐνταῦθα ὁμογενεῖς ἐμπνέονται, καὶ καταδείξωμεν τὸν βαθμὸν τῆς διανοητικῆς αὐτῶν καταστάσεως. Μόλις ὅμως ἠρξάμεθα τοὺς ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύστῳ κειμένους λόγους ἡμῶν νὰ ἀνιχνεύσωμεν, καὶ τὰ διαμεμελισμένα αὐτῶν τεμάχια νὰ συναρμολογήσωμεν καὶ συῤῥάψωμεν, καὶ ἠσθάνθημεν εὐθὺς τὴν ἀνάγκην, ἵνα, ὅπως τοὐλάχιστον καταστήσωμεν ὅσον οἷόν τε ἀνεκτὴν τὴν ἐκ τοιούτων λόγων ἐπερχομένην τοῖς πλείστοις ἀηδίαν, μικρὰν πραγματείαν προτάξωμεν περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐν τῇ Ποντικῇ ὁμογενῶν, τῶν ὑφισταμένων σχολείων, τῆς διανοητικῆς καταστάσεως, τῶν προϊόντων, ὀλίγας τινὰς ἱστορικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς ἀφηγήσεις, τὰς πλείστας ἐκ παραδόσεων συλλεγείσας, καὶ εἶτι τούτοις συνᾴδον καὶ σύμφωνον. Καὶ πρῶτον μὲν σκοπὸν προεθέμεθα εἰς μόνην τὴν ἐπαρχίαν Τραπεζοῦντος νὰ περιορισθῶμεν, ἔπειτα δὲ, τοῦ χρόνου προϊόντος, καὶ τὰς περὶ ταύτην ἐπαρχίας δέον ἐκρίναμεν νὰ συμπεριλάβωμεν, ἵν' ὅσον οἷόν τε τελειότερον τὸ ἔργον ἡμῶν καταστήσωμεν, πολλὰς αὐτῶν ἀποφασίσαντες ἐλθόντες νὰ ἐξετάσωμεν. Λυπούμεθα δὲ, ὅτι οὔτε τὸν χρόνον οὔτε τὰ βοηθήματα εἴχομεν, ἵνα ἐκτενέστερόν τι καὶ τελειότερον συντάξωμεν· διότι τὰ πλεῖστα μὲν ἐκ μνήμης, πολλὰ δὲ ἐξ ἀκοῆς, οὐκ

ὀλίγα δὲ καὶ ἐπιτοπίως ἐπισκεφθέντες συνηρμολογήσαμεν καὶ συνετάξαμεν καὶ διὰ τοῦτο πολὺ ἀπέχομεν τοῦ ὑποθέσθαι, ὅτι παρουσιάζομεν τέλειόν τι ἀρκοῦν εἰς τὴν χρείαν καὶ ἐπαναπαῦον τὴν περιέργειαν τῶν ὁμογενῶν σχεδιογράφημα· ἀλλὰ νύξιν μόνον καὶ ἀφορμὴν παρέχομεν, ἵνα καὶ ἄλλοι περιγραφικώτερον καὶ διεξοδικώτερον καὶ τελειότερον γράψωσι, καὶ οὕτως αἱ λανθάνουσαι τοὺς πλείστους τῶν ὁμογενῶν χῶραι αὗται προσιτώτεραι γίνωνται, καὶ ἕκαστος γνωρίσῃ πόση καὶ ποία ἡ μερὶς, ἡ μέχρι τοῦδε ἄγνωστος καὶ ἀπαρατήρητος, ἡ ἀφεθεῖσα εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς ἀνεπαρκεῖς δυνάμεις, ἡ οὐδέποτε ἀντικείμενον μερίμνης γενομένη, ἡ ἀποκεκλεισμένη πέραν τῶν Ἑλληνικῶν ὁρίων. Ἴσως δὲ καί τις ἄλλος ἐκτενέστερα τὰ μέσα ἔχων, ἢ ὑπὸ τῶν εὐπορωτέρων βοηθούμενος, ἀναλάβῃ τὸ μέγα καὶ ἐθνικὸν ἔργον, ἵνα τὴν Ἀνατολὴν σύμπασαν περιελθὼν, τὴν τοσοῦτον γόνιμον εἰς ἀρχαιολογικὰς, ἱστορικὰς, φιλοσοφικὰς, ἐθνολογικὰς, φιλολογικὰς, βιομηχανικὰς ἐρεύνας, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Συρίαν καὶ Βαβυλωνίαν εἰσδύς, καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐξετάσας, πραγματείαν ἐκτενῆ περὶ τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς ἢ Χριστιανικῆς φυλῆς, τῆς καθ' ὅλην τὴν μεσημβρινὴν Ἀσίαν διεσπαρμένης, συντάξῃ. Καὶ ἀπαλλαγέντες τῶν ἀτελῶν περιγραφῶν τῶν ὑπὸ τῶν ξένων ἡμῖν δίκην ἐλέους προσφερομένων, ἐθνικὸν καὶ τέλειον ἔργον δημιουργήσωμεν· καὶ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς ἐκτενεῖς ταύτας χώρας ἐπισκεφθέντες καὶ τὴν κατάστασιν τῶν ἐν αὐτοῖς οἰκούντων ἰδόντες καὶ ἐλεήσαντες, θετικώτερόν τι ὑπὲρ αὐτῶν μελετήσωμεν. Ὁπόσην ἀνεκτίμητον εὐεργεσίαν τοῖς λαοῖς τούτοις καὶ τῷ ἔθνει σύμπαντι ἤθελε προσφέρει ὁ ἀναδεχόμενος ἢ συντελῶν εἰς τὸ πολύμοχθον μὲν καὶ δαπανηρότατον, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαιότατον καὶ κατεπείγον καὶ συντελεστικώτατον τοῦτο ἔργον.

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙ

τὴν 7ην Ἀπριλίου τοῦ 1863 ἔτους τὴν Κυριακὴν τοῦ ἀντιπάσχα,

Ἐπὶ τῇ ἀναῤῥήσει τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α'.

« Αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ. »

Καὶ πάλιν ἐν ἱλαρῷ τῷ προσώπῳ γλυκύθυμος ἀναπέμπεται φωνὴ, καὶ ἐναρμόνιος διαδίδεται μελῳδία· καὶ πάλιν πόλις πρὸς πόλιν ἀμιλλᾶται, καὶ δοξολογίαι δοξολογίας διαδέχονται, καὶ λιτανείας λιτανεῖαι παρακολουθοῦσι, καὶ ὕμνοι καὶ ἐπιδείξεις ἀναφαίνονται πανταχοῦ, καὶ ἀψῖδες μυρτοστόλιστοι, καὶ εἰκόνες δαφνοστεφεῖς, καὶ κοσμήματα ἄλλα διακοσμοῦσι τὸν ναὸν τοῦτον πανταχόθεν· καὶ πάλιν ὁ Ἕλλην μετ' ἐθνικῆς μεγαλαυχίας ἀγέρωχον τὴν κεφαλὴν ἀνυψοῖ, καὶ σεμνυνόμενος γηθοσύνως ἀνακράζει· « Αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφραν-θῶμεν ἐν αὐτῇ ».

Ἀλλὰ τίς ἡ αἰτία ἡ πάντα Ἕλληνα ἠλεκτρίσασα καὶ ἐξάλλον ἀναδείξασα αὐτόν; καὶ διὰ τί μέχρι χθὲς καὶ πρῴην κατηφὴς καὶ σύννους, καὶ ὡς ὑπὸ ἄχθος δυσβάστακτον πιεζόμενος, σήμερον ἐλαφρῷ τῷ ποδὶ καὶ φαιδρῷ τῷ

προσώπῳ ἀλαλάζων ἀραβοᾷ « Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ ᾄσμα καινὸν, καὶ παίξομαι καὶ ὀρχήσομαι ἐνώπιον Κυρίου; « Χεὶρ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν, δεξιὰ ὑψίστου δεδόξαστα ἐν ἰσχύϊ ». Ἡ Ἑλλὰς, μισητὴν συντρίψασα δυναστείαν, καὶ ἐν μακρᾷ μεσοβασιλείᾳ ἄνευ πηδαλιούχου πελαγοδρομήσασα καὶ ἄνωθεν μὲν ἐπικρεμάμενα νέφη καθορῶσα, χειμῶνας ἐπαπειλοῦντα καὶ κλύδωνας, περὶ αὐτὴν δὲ ὑφάλους ὀξεῖας καὶ σκοπέλους ἡλιβάτους, κινδυνεύουσα τὸν περὶ τῶν ὅλων κίνδυνον, σήμερον διὰ τῆς ἀναῤῥήσεως τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου Α'. εἰς ἀκύμαντον καὶ ἀσφαλῆ προσορμίζεται λιμένα, καὶ ἠὼς ἐπιφώσκει ῥοδοδάκτυλος αὐτῇ, καὶ αἴθριος καὶ καθαρὰ καὶ γαλήνιος προαγγέλλεται ἡμέρα. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ πατρὶς ἔστησεν ἐπὶ πέτραν ἀσφαλῆ τὸν πόδα αὐτῆς, ἀπαλλαγεῖσα τῶν περὶ αὐτὴν κινδύνων καὶ φόβων, τὸν ἐκλεκτὸν αὐτῆς ἀσπάζεται, καὶ ὡς νύμφη περικαλλὴς, περιλίθῳ διαδήματι κεκοσμημένη, τὸν νέον αὐτῆς ἀπεκδέχεται νυμφίον, τὸν περικαλλῆ νεανίαν, εὗρον αὐτὸν κατὰ τὴν καρδίαν μου, λέγουσα, ἐν ἐλαίῳ ἁγίῳ ἔχρισα αὐτόν. Εὐγνωμοσύνη λοιπὸν αἰώνιος πρὸς τὰς προστάτιδας δυνάμεις, αἵτινες, μετὰ μητρικῆς ἀληθῶς προσοχῆς στοργῆς, καὶ πάλιν ἐξήγαγον τὴν ὑπ' αὐτῶν δημιουργηθεῖσαν νέαν Ἑλλάδα ἐκ τῆς δυσχεροῦς καὶ ἀκροσφαλοῦς θέσεως, ἣν πρωτόκολλα καὶ συνθῆκαι καὶ ἀμοιβαῖαι συνυποσχέσεις ἐπήγαγον.

Ἐλθὲ λοιπὸν, ἐκλεκτὲ τοῦ ἔθνους, χριστὲ Κυρίου, λαμπόθητε καὶ ἐθνοσῶστα βασιλεῦ, ἐλθὲ ἐκ τῶν ὑπερβορείων τόπων εἰς τὴν γῆν μεγάλων ἀναμνήσεων καὶ συμβεβηκότων, εἰς τὴν πατρίδα τῆς σοφίας καὶ δόξης, εἰς τὴν γενέτειραν τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων. Αἱ σκιαὶ τῶν Μαραθωνομάχων σκιρτῶσαι σὲ περιμένουσιν· ἡ πολιοῦχος Ἀθηνᾶ μετὰ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Μουσῶν σὲ προϋπαντῶσι, τὸν στέφανον κομίζουσαι. Ἡ γῆ, ἐφ' ἧς μέλλεις νὰ ἀναβῇς, ἔσωσε τὴν ἐλευθερίαν κινδυνεύουσαν, καὶ διεβίβασε τὰς ἐν αὐτῇ πλα-

στουργηθείσας καὶ ἐνσαρκωθείσας ἰδέας καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Ἡ πατρὶς, ἥτις σήμερον σὲ υἱοθετεῖ, ὑπῆρξε πατρὶς τῶν Ἀριστειδῶν, τῶν Κιμώνων, τῶν Περικλέων, τῶν Ἐπαμινωνδῶν· ὑπῆρξε μήτηρ τῶν Σωκρατῶν, τῶν Πλατώνων, τῶν Ἀριστοτελῶν καὶ γενέτειρα τῶν Σοφοκλέων, τῶν Αἰσχύλων, τῶν Εὐριπιδῶν. Τὴν γῆν, ἣν μέλλεις νὰ βασιλεύσῃς, ἐδόξασαν καὶ στρατηγοὶ καὶ ῥήτορες καὶ ποιηταὶ καὶ ἱστορικοὶ καὶ φιλόσοφοι. Ἐλθὲ λοιπὸν πρὸς τὴν νέαν πατρίδα σου, τὴν διὰ καταχλύσεων καὶ καταστροφῶν διελθοῦσαν, ἐλαίας κλάδον κομίζων, σύμβολον καὶ προάγγελον μεγάλης εὐημερίας. Ἐλθὲ, ἄναξ, οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς σὲ προσδοκῶσι. Καὶ καθὼς ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ Ἕλλην Ἀλέξανδρος, διὰ τῶν δέκα χιλιάδων γάμων συνεφιλίου καὶ συνήρωτε τὰ φύσει ἐχθρὰ καὶ πολέμια ἔθνη, καὶ διὰ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐνεφύτευε τὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν ἐκβεβαρβαρωμένην Ἀσίαν, ὥστε διὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία κατέστη παντοχοῦ καὶ ἀνεδείκνυε κέντρον πολιτισμοῦ τὰς ἀγόνους καὶ χέρσους τῆς Ἀσίας πεδιάδας, καὶ τραγῳδίαι Ἑλληνικαὶ παρίσταντο καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀγρίας τῶν Πάρθων αὐλὰς, οὕτω καὶ Σὺ, τὸν θρόνον σου παρὰ τὰ προπύλαια τῆς Ἀνατολῆς στήσας, φάρον σελαγίζοντα καὶ δαθουχοῦντα ἀράδειξον τὴν πατρίδα, ἀφ' ἧς τὰ ἀρύωνται φῶς οἱ ἐσκοτισμένοι τῆς Ἀσίας λαοί. Ἡ διὰ τοῦ νοὸς αὕτη κατάκτησις εἶναι ἡ ὡραιοτάτη καὶ λαμπροτάτη τῶν κατακτήσεων, ὑπὸ τῆς εὐεργεσίας παρουκολουθουμένη, καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ἔχουσα συνοδόν. Διὰ τῆς τοιαύτης κατακτήσεως σώζονται τὰ ἔθνη καὶ εὐημεροῦσιν, ἐνῷ διὰ τῆς τῶν ὅπλων καταστρέφονται καὶ δυστυχοῦσι.

Περιπλέων ἄλλοτε τὸν Πόντον ὁ Ἕλλην ἱστορικὸς, ὁ Βιθυνὸς Ἀρριανὸς, καὶ ἐν τῷ περίπλῳ Ἀθήνας ἐν Εὐξείνῳ, ἐν αὐτῇ τῇ Κολχίδι, ἀπαντήσας, ἔκθαμβος ἔγραφεν· « Ἔστι

καὶ ἐν Πόρτῳ Ἀθῆναι καὶ ἱερὸν ἐνταῦθα Ἑλληνικόν». Οὕτω καὶ σὺ, ἀντιπρόσωπε τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, γενόμενος θεατὴς ἐν τῇ ἀπωτάτῃ ταύτῃ πόλει, ἐν τοῖς μυχοῖς τοῦ Εὐξείνου, ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Κολχίδι, τῆς παρηγύρεως, καὶ ἰδίοις ἰδὼν ὀφθαλμοῖς τὴν συρροὴν ταύτην, καὶ ἀνταραχλωμένην τὴν φαιδρότητα ἐν τοῖς προσώποις ἁπάντων, διαβίβασον πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ τὸ ὡραῖον καὶ τερπνὸν τοῦτο θέαμα, καὶ ἀνάγγειλον ὅτι ἔστι καὶ ἐν Τραπεζοῦντι κοινότης Ἑλληνικὴ, ὑπὸ τῶν αὐτῶν πόθων, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος, ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐλπίδων ἐμπνεομένη.

Ζήτω Γεώργιος Α'. ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων.

Ζήτω τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος.

Ζήτωσαν αἱ προστάτιδες Δυνάμεις.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΗΝ" ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

Η

ΕΝ ΠΟΝΤΩ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΛΗ

ΗΤΟΙ

ΤΑ ΠΟΝΤΙΚΑ.

Εἰσαγωγή.

Ἡ ἐπαρχία Τραπεζοῦντος (θέλομεν δὲ ἐν τῇ περιγραφῇ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθήσει διαίρεσιν, μᾶλλον προσεγγίζουσαν τῇ ἀρχαιότητι, τῇ τοσοῦτον ὑφ' ἡμῶν λατρευομένῃ) περιλαμβάνουσα τὴν Τραπεζουσίαν καὶ τὴν περὶ Φαρνακίαν χώραν, μέρος ἀποτελοῦσαν τῆς Ποντικῆς, συμπεριλαμβανομένης καὶ ταύτης εἰς τὴν Καππαδοκίαν, σχηματίζει ταινίαν ἐκτεινομένην ἀπὸ Ῥιζαίου ἑῴας ἀκτῆς μέχρι Κερασοῦντος ἑσπερίας· καὶ ὁτὲ μὲν ἐφαπτομένην τῆς παραλίας, ὁτὲ δὲ ἐκτυλισσομένην μεσογειότερον ἐπὶ ἑξακώρου τὸ πολὺ ἀποστάσεως, ὁτὲ δὲ πάλιν ἔχουσαν κενὰ διαστήματα ὑπὸ μόνων Ὀθωμανῶν οἰκούμενα. Περὶ δὲ πεντακοσίας καὶ τετρακισχιλίας περιλαμβάνουσα οἰκίας, ὁρίζεται ἔωθεν μὲν ὑπὸ πολλῶν καὶ ποικίλων τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη καὶ τὴν δίαιταν ἐθναρίων, συναρπατιζόντων τὴν Κολχίδα τῶν ἀρχαίων, Λαζικὴν δὲ τῶν νεωτέρων, καὶ πέ-

ραν ταύτης τῆς Κολχίδος, ἄλλας μικροτέρας σημασίας ἐπαρχίας. Πάντες οὗτοι πρεσβεύουσι τὸν Μωαμεθανισμόν· καὶ διὰ τοῦτο μεταίχμιον καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔσχατον ὅριον τὸ Ῥίζαιον τοῦτο δυνάμεθα νὰ θέσωμεν· διότι πέραν τούτου μέχρι τοῦ Ῥωσσικοῦ ἐδάφους καὶ ἔτι ἀπωτέρω οὐδεὶς μονίμως Ἕλλην οἰκεῖ. Καὶ συνέστη μὲν ἐπ' ἐσχάτων εὐάριθμος Ἑλληνικὴ ἐν Βαθεῖ Λιμένι (Βατούμῃ) συνοικία, ναΐσκον ἀνεγείρασα καὶ ἱερέα ἐκ Τραπεζοῦντος μετακαλέσασα· διὰ τὸ νοσῶδες ὅμως τοῦ κλίματος μόνιμος δι' ὅλου τοῦ ἔτους αὐτόθι κατοικία οὔτε ἐσχηματίσθη, οὔτε ἐπὶ πολλάγε ἔτη νὰ σχηματισθῇ εἶναι δυνατόν. Καταβάλλεται ὅμως φροντίς τις εἰς τὴν ἀποξήρανσιν τῶν περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ παραῤῥέοντος βαθέως ποταμοῦ (σημ. Tsoulkhouba) σχηματιζομένων τελμάτων. Τούτου δὲ κατορθωθέντος πολλοὶ διὰ τὸ εὔθετον θέλουσιν ἐνταῦθα συντρέχει, καὶ ἡ μικρὰ αὐτόθι Ἑλληνικὴ κοινωνία θέλει ταχέως πολλαπλασιάζεσθαι. Ἐμπορικὰ ὅμως καθιδρύματα Ἑλληνικὰ εὑρίσκονται πανταχοῦ καθ' ὅλην τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου, τὴν ὑπὸ Ῥώσσων κατεχομένην. Μεσημβρινῶς δὲ ὁρίζεται ὑπὸ τῶν ἐξαρχιῶν, ὑπαγομένων μὲν πρότερον εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Τραπεζοῦντος, δωρηθεισῶν δὲ ἔπειτα τινῶν μὲν ὑπὸ τῶν βασιλέων Τραπεζοῦντος, τινῶν δὲ μεταγενεστέρως ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων αὐτῆς, τοῖς τρισὶ περὶ τὴν Τραπεζοῦντα Μοναστηρίοις, ἀπαρτιζουσῶν δὲ σήμερον κατ' ἀπόφασιν συνοδικὴν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1864 ἰδίαν Ἀρχιεπισκοπὴν ὑπὸ τὸν τίτλον Ῥοδοπόλεως. Ἡ δὲ Ῥοδόπολις ἦν μὲν ἄλλοτε μεσόγειος ὑπὲρ τὴν Κολχίδα ἡ Λαζικὴν ἱκανῶς εὐανδροῦσα πόλις, ἐπισκοπὴ πρότερον μὲν Φάσιδος, εἶτα δὲ Τραπεζοῦντος, νῦν δ' ἄσημος ὑπὸ Τούρκων οἰκεῖται καὶ Ἄτζαρα καλεῖται. Περιλαμβάνει δὲ ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ περὶ τὰς τρισχιλίας οἰκίας, ἀποκλειστικῶς σχεδὸν Ἑλληνικὰς, εὐαρίθμους ἐν αὐταῖς συναριθμούσας Ὀθωμανικάς· οὐδεμίαν δὲ πόλιν ἢ πολίχνην ἔχει, ἀλλὰ μόνον χωρία, καὶ ταῦτα διεσπαρμένα εἰς πολλὴν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστα-

σιν. Δυσμόθεν δὲ ἡ Τραπεζουσία αὐτη ἐπαρχία συνέχεται μετά τινος ταινίας πρὸς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Χαλδίας, καὶ ἐν αὐτῇ ἵδρυται ἡ κωμόπολις Πολαντζάκη. Ἡ δὲ ἐπαρχία Χαλδίας, ἐξ ἑνδεκακισχιλίων συνισταμένη οἰκιῶν, ὑπερκειμένη μεσημβρινῶς τῆς προειρημένης ἀρχιεπισκοπῆς Ῥοδοπόλεως, καὶ διὰ μόνης τῆς ταινίας ταύτης ἐφαπτομένη τῆς θαλάσσης, καὶ ἐπὶ πολλῶν καὶ ἄλλοτε ἀκμαζόντων ἄρχουσα μεταλλείων, εἰς πολλὰς πολλῶν μητροπολιτῶν εἰσδύει ἐπαρχίας, ἐπὶ πολλῶν ἐνίοτε ἡμερῶν δρόμον ἀπ᾽ ἀλλήλων ἀφισταμένας, ὅπου ἐκ τῆς μητροπόλεως χάριν ἐκμεταλλεύσεως μετοικοῦσαι, συνεκροτοῦντο συνοικίαι πολλὰ καρπούμεναι προνόμια. Πέραν τῆς Πολαντζάκης δυτικῶς ἐφαπλοῦται ἡ ἐπαρχία Νεοκαισαρείας, ἐκ τριωνκαίδεκα χιλιάδων συγκροτουμένη οἰκιῶν, πολλὰς καὶ εὐανδρούσας ἄλλοτε καὶ ἐπὶ χριστιανισμῷ ἀκμαζούσας συγκλείουσα ἐπαρχίας. Μετὰ ταύτην δὲ ἡ ὑπὸ ταύτης περικλείεται ἡ ἐπαρχία Ἀμασείας, τεσσαρασκαίδεκα χιλιάδας περιέχουσα οἰκίας, ὁριζομένη ἀνατολικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἴριδος, ἐκβάλλοντος περὶ Θεμίσκυραν, δυτικῶς δὲ εἰς ποταμίσκον ἀπωτέρω Σινώπης, ἅγιος Ἀντώνιος ὀνομαζόμενον, περιεχομένη δὲ παντα-χόθεν ὑπὸ τοῦ προμνημονευθέντος μητροπολίτου Νεοκαισαρείας· ὃς, ἀρχόμενος ἐκ τοῦ ποταμίσκου Ἀπτάλης δυσμικῶς Πολαντζάκης, τελευτᾷ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἴριδος, καὶ διήκων ἄνωθεν τοῦ Ἀμασείας, παραχωρεῖ αὐτῷ τὴν ὑποκειμένην χώραν τὴν ἀποτελοῦσαν ἄλλοτε τὴν ἐπαρχίαν Ἑλενοπόντου, περιέχουσαν δὲ σὺν ταῖς ἄλλαις καὶ τὰς ἐπισήμους τῆς ἀρχαιότητος πόλεις Ἀμισὸν καὶ Σινώπην καὶ τελευτῶσαν εἰς τὸν προειρημένον ποταμίσκον· ἐντεῦθεν δὲ ἐξακολουθεῖ ἄρχων τῆς ἐντεῦθεν χώρας μέχρι τερμόνων Παφλαγονίας, καὶ ἐκ τῆς περαιτέρω παραλίας μέχρι τῆς Ἡρακλείας τῆς Ποντικῆς. Συνεχομένη μετὰ τοῦ Χαλδίας καὶ δυσμικώτερον αὐτῆς κεῖται ἡ Ἐπισκοπὴ Νικοπόλεως ἐν τῇ μικρᾷ Ἀρμενίᾳ ὑπαγομένη, ἄλλοτε μὲν τῷ μητροπολίτῃ Σεβαστείας, νῦν δὲ μετὰ τῆς μητροπό-

λεως ὑπὸ τὸν ἀρχιερέα Νεοκαισαρείας τελοῦσα. Ὑπεράνωθεν τοῦ Χαλδίας καὶ μεσημβρινῶς κεῖται ἡ ἐπαρχία Θεοδοσιούπολις ἐν τῇ μεγάλῃ Ἀρμενίᾳ, ὑπαγομένη εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς Ἀντιοχείας. Τὴν περιγραφὴν τῶν ἓξ τούτων ἐπαρχιῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ὁμογενῶν καὶ τῶν ἐν τούτοις ὑφισταμένων σχολείων θέλομεν ἰδίως πραγματευθῆ ἐν τῷ παρόντι πονήματι, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος.

ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ
ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΕΠΑΡΧΙΑΙ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

ΚΑΙ

ΡΟΔΟΠΟΛΕΩΣ.

Ἡ Τραπεζουσία χώρα, ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἐν αὐτῇ τῇ Κολχίδι περιλαμβανομένη, πολλὰς μὲν οὐχὶ δὲ καὶ εὐανδρούσας περιεῖχε πόλεις, οὐδέποτε ἐπὶ παιδείᾳ διαπρεψάσας. Καὶ φαίνεται ὅτι ὡς ἐμπορικὰ καθιδρύματα τὸ πλεῖστον ἐκ Μιλησίων πόρρω τοῦ κέντρου τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀποικισθέντα, ἀσθενέστερον μετὰ τῆς Ἑλλάδος συνεκοινώνουν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ ἐν αὐτῇ μεταβολαὶ ἧκιστα ἐπὶ τούτων ἐπενήργουν. Διότι ἐπὶ ἐμπορίᾳ συγκροτηθέντα, ἢ μόνον ἐπὶ ὑλικὸν ἀπέβλεπον βίον, ἢ μετὰ πολλῶν καὶ βαρβάρων συγχρωτισθέντα φυλῶν, ἀφ᾽ ὧν περιεστοιχίζοντο, πολλὰ μὲν ἐκείνοις μετέδωκαν, οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ ἐκείνων ἀπεμάξαντο βίου, ἐκ τοῦ σύγκλυδος μάλιστα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σχηματισθέντα ὄχλου. Καὶ διὰ τοῦτο ἀφανῆ καὶ ἀγνῶτα τὸν μακρὸν τῆς ἀρχαιότητος διῆλθον αἰῶνα· ὁ δὲ συγχρωτισμὸς οὗτος μήτε πολιτικῶς μήτε ἐπιστημονικῶς νὰ ἀναπτυχθῶσιν ἀφῆκεν αὐτά. Καὶ περὶ τὴν τέχνην δὲ ἡ αὐτὴ φαίνεται ἐπικρατοῦσα ὀλιγωρία· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν λόγου ἄξιον περιῆλθε μέχρις ἡμῶν μνημεῖον· μικρᾶς δὲ ἀξίας εἶναι καὶ τὰ σπανίως που ἐν τυχαίαις ἀνασκαφαῖς ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ ἀνορυττόμενα (λῆρ. ἐν ἀρχῇ Περίπλου Πόντου). Εἰ δὲ καὶ ἀνευρίσκονται σφραγιδόλιθοί τινες ἐργασίας οὐ τῆς τυχούσης, δὲν ἔπεται ὅτι καὶ ἡ γλυφὴ αὐτῶν ἐνταῦθα κατειργάσθη, διότι τοὺς δακτύλους τῶν πλουσιωτέρων κοσμοῦντες, οὐ-

δὲν θαυμαστὸν, εἰ πολυτελείας κοσμήματα ὄντες, μετηνέχθησαν ἄλλοθεν.

Ἀλλ᾽ οὐδὲ ὁ ἑλληνισμὸς τοῦ ἰθαγενοῦς φαίνεται κατισχύσας στοιχείου, ὅπερ συνέβη μάλιστα εἰς τὰς δυσμικώτερον ἀπωκισμένας πόλεις, αἳ πυκνότεραι καὶ τῇ κυρίως Ἑλλάδι πλησιέστεραι, δραστικωτέραν τὴν ἀπὸ τῆς μητροπόλεως ἔσχον ἐνέργειαν. Ἡ συγχώνευσις ἐνταῦθα πολλῷ βραδύτερον ἐνηργήθη, ἐντελῶς οὐδὲ ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς περιόδου, τῆς τοσοῦτον τὸν Ἑλληνικὸν ἐφαπλωσάσης πολιτισμόν. Διότι ὁ Πόντος, ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου μὴ κατακτηθεὶς, ἀπεδόθη μὲν μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἐν τῇ γενομένῃ πρώτῃ διανομῇ Εὐμένει τῷ Καρδιανῷ (Πλούτ. ἐν βίῳ Εὐμένους), εἴτε δὲ κατακτηθεὶς μέχρι τερμόνων, ὡς ὤφειλον νὰ πράξωσιν, εἴτε μὴ, ἀπεσπάσθη ταχέως τοῦ κράτους τῶν Σελευκιδῶν, μεθ᾽ οὗ ἡνώθη, καὶ ἀπετέλεσεν ἴδιον κράτος, τὸ Ποντικὸν, πρὶν ὁ ἑλληνισμὸς βαθείας ἐκτείνῃ ἐπὶ τὴν περίχωρον ῥίζας. Τὸ δὲ Ποντικὸν βασίλειον, καί τοι πολλὰς Ἑλληνίδας ἐν αὐτῷ ἀριθμοῦν πόλεις, δὲν συγκατελέγετο ὅμως τοῖς Ἑλληνικοῖς, ἅτε ἐπικρατεστέρου ἔτι ὄντος τοῦ βαρβαρικοῦ στοιχείου. Ἤρξατο ὅμως, διά τε τὰς σχέσεις καὶ τὴν ἐπιμιξίαν, ὁ ἑλληνισμὸς νὰ εἰσδύῃ ἐν αὐτῷ. Ἡ Τραπεζουσία ὅμως χώρα, ὑπερεξηκοντισμένη εἰς τὰ πέρατα τοῦ Εὐξείνου, ἀντέσχε βέβαια πλέον τῶν ἄλλων εἰς τοῦ ἑλληνισμοῦ τὴν ἐπίδρασιν. Ὅ,τι ὅμως μόνος ὁ ἑλληνισμὸς δὲν κατώρθωσε, τοῦτο ἠδυνήθη ἔπειτα σύμμαχον καὶ συνεργὸν λαβὼν τὴν θρησκείαν. Ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς λοιπὸν ἐποχῆς συνεπληρώθη ἡ συγχώνευσις· καὶ ἐν μὲν τῇ πρωτευούσῃ κατίσχυσε τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στοιχείου, ἐν δὲ τῇ Τραπεζουσίᾳ τοῦ βαρβαρικοῦ, ἐξαφανισθεισῶν τῇ ἐπιδράσει τοῦ χριστιανισμοῦ, ἢ περιορισθεισῶν εἰς στενώτατα ὅρια τῶν ἐπιχωρίων διαλέκτων. Καὶ ἐκ τούτου ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐξελθοῦσα τῶν τειχῶν τῶν πόλεων, ἐν οἷς περιωρίζετο, κατίσχυσε καὶ ἐπικρατοῦσα ἐγένετο μέχρις αὐτῆς τῆς Ἀρμενίας. Τότε δὲ ἀναφαίνε-

ται ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἡ Τραπεζοῦς κράτος αὐτόνομον ἑλληνικὸν, ἐκ τοῦ πεσόντος ὑπὸ τῶν Χριστομάχων Σταυροφόρων σχηματισθέν. Καὶ πεσοῦσα μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου, εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ τὸν ἔρανον αὐτῆς μετὰ τῆς λοιπῆς προσήνεγκεν Ἑλλάδος. Ταῦτα μετ' εὐλαβείας καὶ ἐπιφυλάξεως προτάξαντες, πόρρω ἀπέχομεν τοῦ ἀποδιδόναι φιλολογικήν τινα αὐτοῖς ἀξίαν· ἀλλὰ τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀπειρίαν καὶ ἄγνοιαν ἡμῶν εἰδότες καὶ ὁμολογοῦντες, ἀνενδοιάστως πρὸς τὰς φάλαγγας τῶν ἐναντία ἀποδεικνύντων ἀφιστάμεθα καὶ αὐτομολοῦμεν.

Τὸ σκιόφως λοιπὸν τῆς ὀλισθηρᾶς ἀποφεύγοντες ἀρχαιότητος, ἵνα μὴ, ἀδαεῖς ὄντες, λάθωμεν καταπεσόντες καὶ γέλωτα ὀφλισκάνωμεν, εἴπωμέν τι περὶ γε τὸ νῦν ἔχον, ἐφ' οὗ ἀσφαλέστερον τὸν πόδα δυνάμεθα νὰ ἐρείδωμεν. Ἡ ἐπαρχία Τραπεζοῦντος περιέχει τὴν δμώνυμον πρωτεύουσαν, τέσσαρας πολίχνας, τὸ Ῥίζαιον, τὰ Πλάταια, τὴν Τρίπολιν, τὴν Κερασοῦντα καὶ περὶ τὰ πεντήκοντα ἄλλα χωρία, ὀλίγας καὶ ταῦτα οὐχὶ εἰς ἓν, ἀλλ' ἀπ' ἀλλήλων ἀφεστώσας καὶ ἐπὶ μακραῖς ἀποστάσεσι διεσπαρμένας ἔχοντα οἰκίας. Ἡ δὲ ἀπ' ἀλλήλων τῶν οἰκημάτων ἀπόστασις ἓν τῶν δυσθεραπεύτων γίνεται κωλυμάτων πρὸς τὴν ἐκγραμμάτωσιν, μὴ δυναμένων διὰ τὸ εὐάριθμον καὶ τὴν διασπορὰν αὐτῶν ἱκανῶς εὖ ἔχοντα νὰ συγκροτῶσι σχολεῖα ἢ παιδαγωγεῖα. Καὶ φιλομαθείας μὲν δὲν στεροῦνται καὶ εὐφυΐαν φυσικὴν ἔχουσιν· ἡ ὀρεινὴ ὅμως καὶ ἐκ τούτου οὐχὶ λίαν εὔφορος φύσις τῶν χωρῶν, ἐν αἷς οἰκοῦσι, καὶ ἡ μαστίζουσα αὐτοὺς τρομερὰ ἔνδεια, ἐκ πολλῶν ἄλλων καὶ ἐκ τοῦ καταθλιπτικωτάτου φορολογικοῦ συστήματος προερχομένη, ὑφ' ἧς οὗτοι καὶ τοῦ ἀναγκαίου ἐξ ἀραβοσίτου ἄρτου στεροῦνται, πολλοὶ δὲ τὸν ξηρὸν τοῦτον ἄρτον πολυτελείας νομίζοντες δεῖγμα, ἀπὸ λαχάνων καὶ χόρτων τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους σιτοῦνται· οἱ δὲ καὶ τὰ πλεῖστα τῆς οἰκιακῆς αὐτῶν ἀποσκευῆς καὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων γεωργικῶν ἐργαλείων ἔστιν

ὅτε ἐκποιοῦντες, οὐδ' οὕτως εἰς τὰς πλείστας τῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας καὶ τοὺς βαρεῖς αὐτῶν φόρους νὰ ἀντέχωσι δύνανται· ταῦτα δυσκινητοτέρους πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἐκγραμμάτωσιν ποιεῖ. Ἡ δ' ἔνδεια τοσοῦτον δεινοῦται, ὅσον τις ἀφίσταται τῆς παραλίας· διότι αἱ μεσόγειοι πόλεις ἄλλοτε διὰ τὰς διὰ ξηρᾶς συνοδίας ἦ κερδάνια, δι' αὐτῶν διερχομένας, ὅτε ἡ ἐγχώριος ἤκμαζε βιομηχανία, εὐδαιμόνουν· σήμερον ὅμως τῆς ἐμπορικῆς συγκοινωνίας δι' ἀτμοπλόων ἀντικατασταθείσης, καὶ διὰ τοῦτο τῆς μὲν διὰ θαλάσσης ὁδοῦ ἐπίτασιν λαβούσης, τῆς δὲ διὰ ξηρᾶς περιορισθείσης, αὗται μὲν παρακμάζουσι καὶ ὀλιγανδροῦσιν, ἄλλαι δὲ παράλιοι, ἄσημοι τὸ πρὶν, ἀναπτύσσονται. Εἰς τοῦτο χρεωστεῖ τὴν ἀκμὴν αὐτῆς καὶ ἡ ἡμετέρα Τραπεζοῦς, καταστᾶσα μέγα ἀληθῶς ἐμπορεῖον, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θαλασσίου ὁδοῦ, δι' ἧς ἡ ἐκ Περσίας ἄγουσα ὁδὸς φερομένη μεσογείως, ἄλλην, τὴν διὰ Τραπεζοῦντος, ἔλαβε τροπήν. Καὶ ὅμως ἡ ἀντικατάστασις δὲν δύναται τὴν ἀπώλειαν νὰ ἀντισταθμίζῃ· διότι, μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θαλασσίου ὁδοῦ, τῆς μεταφορᾶς τῶν ξένων ἐμπορευμάτων εὐκολυνθείσης, δυσθεράπευτον ὑπέστη πληγὴν ἡ ἐγχώριος βιομηχανία, ἅτε τῶν Εὐρωπαϊκῶν ὑφασμάτων διὰ τὴν ἐπινόησιν ταῦ ἀτμοῦ εὐωνοτέρων ὄντων, καὶ τὰ ἐργοστάσια πολλῶν ἐν Ἀσίᾳ πόλεων, Δαμασκοῦ, Βεροίας, Ἀμίδης, Νικοπόλεως καὶ πολλῶν ἄλλων, ἀκμαῖα ἄλλοτε καὶ πολυπληθῆ, ἐξησθένισαν, περιωρίσθησαν, πολλαχοῦ δὲ καὶ ἐξέλιπον ἐντελῶς, διὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ὑφασμάτων ἀντικατασταθέντα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διὰ ξηρᾶς συγκοινωνία ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἶναι ἀτελεστάτη δι' ἔλλειψιν ὁδῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ γεωργία ἥκιστα προκεχωρημένη, μὴ δυναμένου τοῦ γεωργοῦ νὰ μεταφέρῃ τὸ προϊὸν τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, εἰμὴ δι' ἐπιφορτίσεως μεγάλης δαπάνης εἰς τὰς παραλίους πόλεις· ἡ δὲ βιομηχανία ἐν πολλοῖς μὲν ἐξέλιπεν, ἐν πολλοῖς δὲ μόλις δεικνύει ὑπάρξεως σημεῖα, οἱ μὲν εὐποροῦντες ἤτοι παρακμάζουσι καὶ πένονται, ἢ μεταναστεύουσιν· ὁ δὲ ἐργατικὸς

λαὸς, ἡ ἐσχάτη τάξις, ἀπορεῖ, ὁ δὲ γεώργος, ὁ αὐτὸς συνήθως καὶ κτηνοτρόφος, πάντοτε μετὰ πενίας συζῇ· καὶ ἀποζῇ μὲν, ἀλλ' εἶναι ἐκτεθειμένος εἰς λιμὸν καὶ ἀπορίαν. Ἡ δὲ δι' ἔλλειψιν ὁδοποιΐας δυσκολία, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ τὸ ἀδύνατον τῆς μεταφορᾶς τῶν προϊόντων αὐτῶν εἰς τὰ παράλια δυσκινητοτέρους καὶ ὀκνηροτέρους τοὺς ἐν μεσογείοις ἀποδείκνυσι, πεδιάδας εὐφόρους ἄλλως καρπουμένους, τοσοῦτον μόνον ἀροτριοῦντας, ὅσον εἰς διατροφὴν αὐτῶν ἀναγκαῖον κρίνουσι (διότι τὸ περιπλέον περιττὸν αὐτοῖς καθίσταται), ἐν ἀφορίαις δὲ τροφερούς ἐπιφέρει λιμοὺς, διπλασιαζομένης καὶ τριπλασιαζομένης τῆς ἀξίας τοῦ σίτου εἰς τὴν μεταφορὰν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν παραλίων ἐπὶ τὰ ἐνδότερα. Οἱ δὲ ὀρεινὰς χώρας οἰκοῦντες, εἶναι μὲν ὑπ' ἀνάγκης ἐργατικώτεροι, τὸ στεῖρον ὅμως καὶ ἄγονον τῆς γῆς, πολλαχοῦ δὲ καὶ ψυχρὸν, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀτέλεια τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων ἥκιστα τοὺς κόπους αὐτῶν ἀνταμείβει. Ἡ δὲ μετανάστευσις τῶν ἠπειροτέρων ἐπὶ τὰ παράλια καὶ ἡ συμπύκνωσις τῶν κατοίκων ἐντὸς στενῶν ὁρίων καὶ τούτων ὀρεινῶν καὶ ἀφόρων καὶ κακῶς γεωργουμένων συγκλείουσα αὐτοὺς, εἰς διετήσιον καὶ τοῦ ἄρτου αὐτοῦ ἀπορίαν πολλάκις κατέχει. Ἐὰν δὲ καί τις ἀφορία ἐπέλθῃ, οἱ πλεῖστοι διασκορπιζόμενοι εἰς τὰς πόλεις, ἐπαιτοῦσι, σύροντες μεθ' ἑαυτῶν γυμνόποδα καὶ ῥακένδυτα ἢ μᾶλλον ὁλόγυμνα τέκνα, τρέμοντα ὑπὸ ψύχους καὶ κάτισχνα ὑπὸ λιμοῦ. Ἐὰν δέ τις καὶ τοὺς πολλοὺς καὶ ὑπὸ παντοῖα ὀνόματα ἐπιβαλλομένους φόρους προσθέσῃ καὶ τὴν ὑπερτίμησιν τοῦ ἅλατος καὶ τῆς νικοτιανῆς, τοῦ μὲν ἀπολύτως ἀναγκαίου διὰ τὰς ἀγροτικὰς χρήσεις, τῆς δὲ ἀποβάσης αὐτοῖς δευτέρας φύσεως, θέλει σχηματίσει εἰκόνα ἀρκούντως αἰσθητὴν τῆς ἐλεεινῆς τῶν κατοίκων καταστάσεως.

Καὶ δὲν ὀφείλουσι μόνα τὰ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως αὐτοῖς ἐπιβαλλόμενα νὰ ἀποτίσωσι· καὶ τῶν διοικούντων αὐτοὺς τὴν ἀδηφάγον γαστέρα χρεωστοῦσι νὰ ἐμπλήσωσι, διὰ παντὸς τρόπου ζητούντων νὰ ἁρπάσωσιν ὅ,τι δύνανται, καὶ τὴν πλεονε-

ξίαν τῶν δεκατιστῶν νὰ ἐξιλεώσωσι, συμφωνούντων πολλάκις μετὰ τῶν διοικητῶν, πρὸς οὓς συνιστῶνται παρὰ τῶν ἰσχυρῶν καὶ μέγα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰσχυόντων προϊσταμένων αὐτῶν συνήθως Ἀρμενίων τραπεζιτῶν, ἵνα οὐχὶ τὴν δεκάτην, ἀλλὰ, εἰ δυνατὸν, ἅπασαν τὴν ἐργασίαν αὐτῶν ἀφαιρέσωσιν. Εἴδομεν πλεῖστα ὅσα χωρία ῥιζηδὸν καταστρέψαντα πᾶν καρποφόρον ἐν αὐτοῖς δένδρον, ἵν' ἀπαλλαγῶσι τοῦ ἐπιβαλλομένου αὐτοῖς φόρου. Πρὸς ἐπίμετρον δὲ τοκογλύφος τις, παρ' οὗ δανείζεται ἐπὶ τοῖς μεγάλοις καὶ ὑπερόγκοις τόκοις, καὶ πρὸς ὃν ὀφείλει μετὰ τῆς ἴσης ὑποτιμήσεως νὰ παραδίδῃ δι' ἐξιλασμὸν τῶν μετρητῶν, ὅσα παρ' αὐτοῦ ἔλαβε, πᾶν ὅ,τι ἐκ τῶν δεκατιστῶν ἀφήρπασεν, ἐν βραχεῖ διαστήματι ἀφαιρεῖ δ' ἀνατοκισμοῦ τὸ ἐν χερσὶν αὐτοῦ κτῆμα· καὶ οὕτω πλέον ἀκτήμων, γυμνότερος ὑπέρου καταστὰς, ὡς οἱ εἵλωτες ἢ οἱ Πενέσται ἢ οἱ Μαριανδυνοὶ, εἱλωτεύει παρ' αὐτῷ καλλιεργῶν ἐπὶ ἐπιμορτίᾳ αὐτὸ τοῦτο τὸ κτῆμα, τὸ ὁποῖον ἀπηλλοτριώθη. Αἱ καταθλίψεις αὗται, ἐπίτασιν λαμβάνουσαι ὅσον τις ἀφίσταται τῆς παραλίας, ὅπου δηλαδὴ ἡ δύναμις τῆς Κυβερνήσεως ἢ δὲν ἐφικνεῖται, ἢ ἐφικνουμένη ἐξασθενεῖ, ἠνάγκασαν ἐπ' ἐσχάτων μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν Κιρκασίων ἀπὸ τῶν περὶ Καύκασον χωρῶν πολλοὺς τῶν ὁμογενῶν νὰ μετοικήσωσιν εἰς τὰς ἐκκενωθείσας χώρας. Καί τοι δὲ πολλὰ καὶ δεινὰ παθόντων ἐν τῇ μεταναστεύσει καὶ μετὰ τὴν μετανάστευσιν καὶ δεκατιζομένων, ἡ μετοίκησις ὅλονὲν ἐξακολουθεῖ καὶ μετ' ἐπιτάσεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ μάλιστα Χαλδίας, καὶ πλέον τῶν χιλίων οἴκων μέχρι σήμερον ἐγκατέλιπον τὸ πατρῷον ἔδαφος, ὅπερ οἱ πατέρες αὐτῶν, πλέον τῶν τεσσάρων αἰώνων καρτερικῶς ἐμμένοντες, νὰ ἐγκαταλίπωσι δὲν ὑπέφερον. Θέλουσιν οὗτοι μεταναστεύσαντες διατηρεῖ τὸν ἐθνισμὸν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς ἐθνικὰς αὐτῶν ἀναμνήσεις, ὧν οὔτε τὴν ἀξίαν γινώσκουσιν, οὔτε ἐντελῆ γνῶσιν ἔχουσιν; ἢ θέλουσι καταπίνεσθαι ὑπὸ τοῦ ξενικοῦ στοιχείου λαβόντος σύμμαχον τὴν θρησκείαν; καὶ θέ-

λουσιν ἀποθάνει οὗτοι διὰ τὸ ἔθνος; Καὶ ἐὰν ἡ μετανάστευσις ἦν ἀναγκαία καὶ ἀναπόφυκτος, διὰ τί νὰ μὴ γείνῃ εἰς ὁμοφύλους χώρας, ὅπου ἀνήροτοι ἄρουραι πολλαὶ καὶ χέρσος γῆ; Ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἀσμενέστερον μετῴκουν ἂν μεθ' ὁμοεθνῶν, ἢ εἰς τὰς ἀξείνους τοῦ Καυκάσου καὶ ἀγνώστους ὑπωρείας. Ἀλλὰ τίς ὁ περὶ τούτων προνοήσων;

Τὰ παθήματα ταῦτα ὀκνηροτέρους περὶ τὴν ἐκγραμμάτωσιν αὐτῶν καθιστῶσιν αὐτούς, καὶ εἶπου συνέστη σχολεῖον, εἰς τὴν φυσικὴν περὶ τὰ γράμματα κλίσιν χρεωστούμενον, ἐν ἀφθονωτέραις συγκομιδαῖς συγκροτούμενον, ἐν ἀφορωτέραις διαλύεται. Δείκνυνται δὲ τοῖς πλείστοις εὐφυΐας σημεῖα, καὶ πολλάκις βραχέος χρόνου σπουδή, καὶ αὕτη ἀτελὴς, μείζονος χρόνου σπουδὴν ἀνεπλήρωσεν. Ἐσχάτως δὲ συστάσει καὶ προτροπῇ τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ ἰατροῦ Γεωρ. Συμβουλίδου Τραπεζουντίου, ὁ περὶ τὸ εὖ ποιεῖν τὸ ἔθνος, ὅπου ποτ' ἂν ᾖ, πάντοτε πρόθυμος, ὁ ἐν Πετρουπόλει Κύριος Δημ. Μπερναρδάκης ἐδωρήσατο ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νεοφανῶν χριστιανῶν, περὶ ὧν ὕστερον θέλομεν ὀλίγα εἶπει, ἐτήσιον τριακοσίων ἑξήκοντα καρποβόλων συνδρομὴν εἰς σύστασιν ἀλληλοδιδακτικοῦ ὑπὲρ αὐτῶν σχολείου. Τὸ δὲ παράδειγμα τούτου καὶ ἄλλοι φιλογενεῖς μιμηθέντες, διὰ προτροπῆς καὶ συστάσεως τοῦ αὐτοῦ Γ. Συμβουλίδου, οἱ Κύριοι Α. Μουρούζης, ἐκ Τραπεζουντίων καταγόμενος, Σ. Καράλης, Θ. Ῥοδοκανάκης καὶ οἱ ἀδελφοὶ Π. καὶ Ν. Σκαραμαγκᾶ ἐκ Πετρουπόλεως, προσήνεγκον ἑτέρων διακοσίων ἐτήσιον συνδρομὴν, ἵνα καὶ ἕτερον δι' αὐτῶν συστηθῇ ἀλληλοδιδακτικόν· ὥστε δύο ἤδη συνεκροτήθησαν ἐκ τῆς χορηγίας τῶν εὐεργετῶν τούτων περὶ τὴν Τραπεζοῦντα ἀλληλοδιδακτικὰ, ἓν μὲν Μπερναρδάκειον ὀνομασθὲν ἐν Ζάζᾳ (σημ. Καπίκιοϊν) εἰς ἑξάωρον ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν, ἓν δὲ ἀρτισύστατον ἐν Πολίτᾳ περὶ μίαν ὥραν τῆς πόλεως ἀπέχον. Ἡ διασπορὰ ὅμως τῶν νεοφανῶν τούτων χριστιανῶν ἐπὶ τῶν ἐπαρχιῶν Τραπεζοῦντος, Ῥοδοπόλεως, Χαλδίας, Θεοδοσιουπό-

λεως, θέλει περιορίσει τοῦ εὐεργετήματος τοὺς καρποὺς, καὶ ὀλίγοι μόνον θέλουσι γεύεσθαι αὐτῶν. Ἡ εὐγνωμοσύνη ὅμως πάντων ἡμῶν ὑπὲρ τῶν πολλὰ μὲν παθόντων, οὐκ ὀλίγα δὲ εἰσέτι πασχόντων τούτων ὁμογενῶν ἔσται ἀνεξάλειπτος. Ἀλλ' ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν περιγραφὴν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ ἀνατολικωτάτου σημείου.

Πρὶν ὅμως τούτου, δέον κρίνομεν νὰ προσδιορίσωμεν τὰς κυριωτέρας θέσεις καὶ ποταμοὺς ἀπὸ τοῦ Σινδικοῦ κόλπου (λιμένος τοῦ Κοπὰν) μέχρι τοῦ Ῥιζαίου. Μετὰ τὸν Κιμμερικὸν λοιπὸν Βόσπορον κατῴκουν οἱ Σινδοὶ, ἐξ ὧν ὁ κόλπος Σινδικός. Ἐνταῦθά που ὥκισται ἡ πόλις Ἡμᾶλλον τὸ φρούριον Ἀνάπα, ἀκμάζον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἡ Σινδικὴ Γοργιππία κατὰ Στράβωνα (ΙΛ, 2. 14), καὶ μετὰ τούτους ὤκουν οἱ Ἀχαιοὶ, ὅπου τὸ **Soudjouk-Kalé**, τὰ Βατὰ, κατὰ τὸν αὐτὸν, καὶ τὸ **Κελιντζούκ** τὸν Τορικὸν κατὰ Σκύλακα (ἐν Κερκέταις ἢ Πάγραι κατ' Ἀρριανὸν ἐν Περίπλῳ), μετὰ τούτους εἵποντο οἱ Ζιχοὶ ὅπου ἡ Ζυγόπολις εἰς θέσιν σήμερον ὀνομαζομένην **Chapsougo**, ἥτις παρ' Ἀρριανῷ Παλαιὰ Ἀχαΐα ὀνομάζεται, ἡ δὲ θέθις **Néghépsoukhe** ἐλέγετο Νίκοψις· τὸ δὲ ἀκρωτήριον **Psizouapép** Ἡράκλειος ἄκρα, ἡ δὲ **Khaziapse** Ἀχαιοῦς κατ' Ἀρριανὸν, ἡ δὲ **Looupé** Μασσαγετική, ὁ δὲ ποταμὸς **Sotcha** Νῖσις, ὁ δὲ ποταμὸς **Κόστας** Βόργις, ὃς καὶ ὅριον τῶν Ζιχῶν, καὶ μετὰ τούτους ἀκολουθοῦσιν οἱ Ἡνίοχοι. Ἐν δὲ Ἡνιόχοις ὁ ποταμὸς Ἄβασκος περὶ τὸν κόλπον Κωνσταντίνου ἐκβάλλει, ἡ δὲ Νιτικὴ ἔκειτο δυτικώτερον τῆς σημερινῆς Κάγρας, ἡ δὲ Πιτυοῦς εἰς τὴν σημερινὴν Πετζοῦνταν, ὅπου ναὸς ἀρχαῖος καὶ μεγαλοπρεπὴς ὁ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἡ δὲ διάσημος πόλις Διοσκουριὰς εἰς **Shourtcha** περὶ τὴν Σοχούμην, μετὰ τὸν ποταμὸν Κελασοὺρ Ἀστέλεφος, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τὸν Κοτὸρ ἄλλον ποταμὸν, (Ἵππον παρ' Ἀρριανῷ ὀνομαζόμενον)· ὁ δὲ Ἵππος οὗτος περατοῖ τὰ ὅρια τῶν Ἡνιόχων, ὅθεν ἄρχεται ἡ Κολχὶς διήκουσα μέχρι τοῦ ποταμοῦ **Tchorokh**.

Ἐν Κόλχοις ἐκβάλλει πρῶτος ὁ ποταμὸς Ταρσοῦρος (σήμερον Tamiche), καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Σιγγάμης (σήμερον Ἀνάρια), καὶ ἔπειτα ὁ Χῶβος κατ' Ἀρριανὸν καὶ Χερόβιος κατὰ Σκύλακα (ἐν Κόλχοις) (σήμερον Ἀγγουρὶ), καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Χαρίεις (σήμ. Χόπι) ἢ Χόρσις κατὰ Σκύλακα, μετὰ τοῦτον δὲ ὁ Ῥιὸν, ὁ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Φᾶσις, ὅπου καὶ πόλις διάσημος ὁμώνυμος τῷ ποταμῷ, Πότι σήμερον ὀνομαζομένη. Μετὰ τὸν ποταμὸν Φᾶσιν ἀκολουθεῖ ὁ Μῶγρος καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Ἶσις καὶ ἔπειτα ὁ Ἀκίνασις (σήμερον Τζουρούκ-σου ἤτοι διεφθαρμένου ὕδατος), ἔπειτα ὁ ποταμὸς Βαθὺς (σημ. Tsoulkhouba ὅπου ἡ πόλις Βατούμη), μετὰ δὲ τὸν Βαθὺν ἐκβάλλει ὁ Ἄκαμψις (Τζορὸχ), ὁ περατῶν τὰ ὅρια τῶν Κόλχων, ἔνθα εἶναι τὸ ἑωθινὸν ὅριον τοῦ Πόντου, ἐν ᾧ ἐκβάλλει πρῶτον ὁ ποταμὸς Ἄψαρος εἰς τὴν σημερινὴν Κιουτζοὺκ Χόπαν, ἔπειτα ὁ Ἄρχαβις (σήμ. Ἀρχαβα) ἔπειτα ὁ Πυξίτης (σήμ. Abou), καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Πρύτανις (Ὀρτούγορα), καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Ζάγατις (σημ. Φουρτούνα) ἔνθα αἱ Ἀθῆναι (σημ. Ἄτηνα), παρ' αἷς τὸ Ἐσκὶ Τραπεζὰν (παλαιὰ Τραπεζοῦς) τὸ Λεοντόκαστρον τῶν Βυζαντινῶν. Μετὰ τὰς Ἀθήνας ἐκβάλλει ὁ Ἀδιηνὸς (σήμερον Ἀτίακος), καὶ μετὰ τὸν Ἀδιηνὸν ὁ Ἄσκουρος (σημ. Ἄσκορος), καὶ μετὰ τοῦτον ὁ ποταμὸς Ῥίζιος ἢ Ῥίσσιος περὶ τὸ Ῥίζαιον.

Τὸ Ῥίζαιον (καὶ Ῥίζεον καὶ Ῥιζαῖον καὶ Ῥιζοῦς) εἴπομεν ὅτι ἀποτελεῖ τῆς ἐπαρχίας τὸ ἔσχατον ὅριον. Ἄλλοτε ὅμως ἡ ἐπαρχία ἐξετείνετο πέραν τοῦ ποταμοῦ Φάσιδος μέχρι τοῦ ἀνατολικωτάτου τοῦ Πόντου σημείου. Ἡ δὲ πόλις Φᾶσις ἦν μὲν πρότερον ἡ μητρόπολις τῶν κατὰ τὴν Λαζικὴν χωρῶν, ὕστερον ὅμως ἐκπεσοῦσα εἰς ἐπισκοπὴν Τραπεζοῦντος ὑπεβιβάσθη. Ἦν δὲ ἐν τῇ ἀρχαιότητι πόλις Ἑλληνὶς Μιλησίων ἄποικος, περιώνυμος καὶ μέγα ἐμπορεῖον Κόλχων, ὅπου συνήρχοντο τὰ περὶ τὴν πόλιν προϊόντα (Στρ. ΙΑ, 2, 17). Τὸ Ῥίζαιον ἦν ἄλλοτε ἀκμαία πόλις, σήμερον ὅμως ἐξέπεσεν· οἰκεῖται δὲ ὑπὸ μόνων Ὀθωμανῶν. Ἡ δὲ Ἑλληνικὴ συνοικία, εἰς μόνας πεντήκοντα οἰ-

κίας συνισταμένη, εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς πόλεως κεῖται ἀπόστασιν, ἔχουσα νεόδμητον ναὸν καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν πρό τινων ἐτῶν συστηθὲν σχολεῖον. Αἱ ὑπὸ Ἀρριανοῦ ἀναφερόμεναι Ἀθῆναι, ἀνατολικώτερον τοῦ Ῥιζαίου κείμεναι, εἶναι ἤδη τόπος ἔρημος, φέρων μόνον τὸ ἀρχαῖον ὄνομα, Ἄτηνα κατὰ διαφθορὰν ὀνομαζόμενος, καὶ ὑπὸ Τούρκων μόνων οἰκούμενος. Ἐνταῦθα ἡ θέσις Ἐσκὶ Τραπεζὰν ἐπὶ τοῦ Λεοντοκάστρου, φρουρίου ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ὑπάρξαντος· ἔνθα συνέβησαν φονικαὶ μάχαι μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Περσῶν ἐπὶ Ἰουστίνου βασιλέως, ὡς ἔν τινι τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων ἐνετύχομεν. Δυσμόθεν μετὰ τὸν Ῥίζιον ποταμὸν ἐκβάλλει ὁ Καλὸς ποταμὸς, καὶ σήμερον Καλοπόταμον ὀνομαζόμενος, διερχόμενος διὰ τερπνῶν χωρῶν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα, ἐν ᾧ ἀπαντῶνται Ἑλληνικὰ χωρία ἀνάμικτα μετὰ Ὀθωμανικῶν, τὸ χωρίον Πασιὰ, εἴκοσι οἰκογενείας μετὰ ναοῦ ἔχον, τὸ Ῥωμανὸν, τριάκοντα οἰκογενείας καὶ ναὸν, ἡ Ἀργαλὴ πέντε μόνας ἔχουσα οἰκίας, ἡ Λαζοὺ διπλασίας, καὶ ἡ Κλητὴ περιλαμβάνουσα οἰκίας πεντεκαίδεκα μετὰ ναοῦ. Τὰ χωρία ταῦτα ὑπάγονται εἰς τὴν περιφέρειαν Ῥιζαίου. Τὸ Ῥίζαιον παράγει κάνναβιν, ἐξ οὗ ὑφαίνονται τὰ καλούμενα Ῥιζώτικα πανία, ὑφάσματα λινουργῆ, πολυζήτητα τὸ παλαιὸν διὰ τὴν λεπτότητα καθ' ὅλην τὴν μέσην Ἀσίαν μέχρι Βαβυλῶνος καὶ Δαμασκοῦ καὶ Ἀραβίας· καὶ σήμερον δὲ ἔτι, καί τοι ἀπολέσαντα τὴν προτέραν αὐτῶν ἐπισημότητα, περιορισθείσης τῆς ἐξαγομένης ποσότητος καὶ τῆς καταναλώσεως αὐτῶν, ἐξακολουθοῦσιν ὄντα περισπούδαστα πολλοῖς, μὴ εἰσελθοῦσιν ἔτι ἐν ταῖς πέδαις τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐνδυμασίας. Ἀλλὰ καὶ πορτοκαλεῶνας ἔχει ἡ πόλις εἰς Τούρκους ἀνήκοντας, ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγη ἐξάγεται ποσότης καὶ μεταφέρεται καὶ εἰς Τραπεζοῦντα καὶ εἰς Ῥωσίαν τὴν περὶ Καύκασον. Ἔχει δὲ καὶ μεταλλεῖα χαλκοῦ ἐπὶ τῶν Μοσχικῶν ὀρέων, παρημελημένα ὅμως.

Δυσμικώτερον ἐκβάλλει ὁ Ψυχρὸς ποταμὸς (σήμερον Παλατζῆτερες), καὶ δυσμικώτερον τούτου ὁ Ὄφις, φέρων εἰσέτι τὸ

ἀρχαῖον ὄνομα, καὶ μεταδοὺς αὐτὸ εἰς ἅπασαν τὴν περίχωρον. Κατὰ τὴν ἐπικράτειαν τῶν δύο τούτων ποταμῶν Ἑλληνικαὶ μὲν συνοικίαι εἶναι εὐάριθμοι, μόλις εἰς ἑαυτὸν πεντήκοντα οἰκίας, συγκροτοῦσαι σύμμικτα ἐξ Ἑλλήνων καὶ Μωαμεθανῶν χωρία. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Ψυχροῦ ποταμοῦ εἶναι τὸ χωρίον Κρηνίτα μετὰ πέντε καὶ τριάκοντα Ἑλληνικῶν οἰκημάτων καὶ ναοῦ, ἡ Ζουρελὴ μετὰ τριάκοντα καὶ ναοῦ, ἡ Χάλτη μετὰ πεντεκαίδεκα, τὸ Κουρίτζι μετὰ ἰσαρίθμων οἰκιῶν καὶ ναοῦ, ἡ Γίγα μετὰ τριάκοντα καὶ ναοῦ· ὑψηλότερον δὲ πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ κεῖνται τὸ Παλαχῶριν (ἤτοι Παλαιοχῶριν) τὸ Μεσοχῶριν καὶ ἡ Ὑψηλὴ, ἐξ ἧς κατάγεται ἡ περίπυστος τῶν Ὑψηλαντῶν οἰκογένεια. Ἀλλὰ τὰ χωρία ταῦτα τὴν σήμερον ὑπὸ μόνων Μωαμεθανῶν οἰκοῦνται. Κατὰ δὲ τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Ὄφιος, τὸ χωρίον Ζυγινὸν πέντε καὶ εἴκοσι περιλαμβάνον οἰκίας μετὰ ναοῦ, ἡ Λέκα μόνας πέντε Ἑλληνικὰς ἔχουσα οἰκίας, καὶ ἄλλα τινὰ ἥττονος λόγου. Πολλὰ δὲ ἄλλα χωρία Ἑλληνικὰς ἔχοντα τὰς ὀνομασίας, οἷον Ξένος, Φωτεινὸς, Χαλάεσσα, Γοργορὰ, Κοντοὺ, Χωλὸς, Ὄκελος, Ἀληθινὸς, ὑπὸ μόνων οἰκοῦνται Μωαμεθανῶν. Ὁ δὲ ὅλος πληθυσμὸς τῆς περιφερείας τοῦ Ὄφιος, ἐκτεινόμενος ἀπὸ τῆς παραλίας ἐπὶ τὰ μεσογειότερα μέχρι Πάϊπερ, πόλεως ὑποκειμένης σήμερον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν Θεοδοσιουπόλεως, καί τοι ἐν τῇ Ποντικῇ ὑπαγομένης, καὶ ὑπαρχούσης ἄλλοτε Ἐπισκοπῆς Τραπεζοῦντος, συγκροτεῖται ἐκ δεκατριῶν μέχρι δεκαπέντε χιλιάδων οἰκιῶν. Καὶ πρεσβεύουσι μὲν οὗτοι τὸν Μωαμεθανισμὸν, καὶ διατηρεῖται ἐν αὐτοῖς καλῶς συγκεκροτημένον Ὀθωμανικὸν σχολεῖον, ἐξ οὗ ἐξέρχονται πλεῖστοι οὐλαμάδες (θεολόγοι), λαλοῦσιν ὅμως σύμπαντες τὴν Ἑλληνικὴν κατ' οἶκον, καὶ ταύτην χρῶνται μητρικὴν γλῶσσαν· πολλὰς δὲ δύνατάί τις ἐν αὐτοῖς νὰ ἀπαντήσῃ Ἑλληνικὰς λέξεις, ἀξίας νὰ ἀποθησαυρισθῶσιν ἐν τοῖς λεξικοῖς· σώζουσι δὲ καὶ τὸ ἀρνητικὸν μόριον οὔ. Πολλοὶ δὲ χριστιανικὰς εἰσέτι σώζοντες ἐπω-

νυμίας, ὁμολογοῦσιν ἑαυτοὺς Ἕλληνας τὴν καταγωγὴν καὶ τὸν χριστιανισμὸν ἄλλοτε πρεσβεύοντας· αἱ πλεῖσται δὲ τῶν γυναικῶν γηράσκουσιν ἐν παντελεῖ τῆς Τουρκικῆς γλώσσης ἀγνοίᾳ. Ἡ καταπίεσις ἠνάγκασεν αὐτοὺς ἐν ὑστέροις καὶ οὐ πάνυ τι ἀπομεμακρυσμένοις χρόνοις ν' ἀλλάξωσι θρήσκευμα, ἀφοῦ πρῶτον ἀπεκλείσθη ἡ μετὰ τῆς μητροπόλεως συγκοινωνία, καὶ ἐξέλιπον ἀποθανόντες ἢ φονευθέντες οἱ ἐν αὐτοῖς ἱερεῖς· δυστυχῶς δὲ οὐδὲν περὶ αὐτοὺς ἦν μοναστήριον, ἵνα ὡς κέντρον χρησιμεύσῃ εἰς διάσωσιν τῆς θρησκείας, ἢ ὃν ἠρημώθη πρότερον. Ἡ δὲ ἐν αὐτοῖς εὐθὺς ὑπὸ τῶν Τούρκων συστηθεῖσα ἱερατικὴ σχολὴ πιστοτέρους κατὰ μικρὸν πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν ἀπέδειξεν. Ἔχουσιν ὅμως ἡμερώτερα τὰ ἤθη, καὶ ἠθικώτεροι τῶν περὶ αὐτοὺς ἄλλων Τούρκων δείκνυνται.

Ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Ὄφιος καὶ ἐνδοτέρω εὑρίσκεται πέτρα ἄφθονος, ἥτις τεμνομένη χρησιμεύει διὰ κόπρισμα καὶ λίπανσιν τῶν ἀγρῶν, τοσαύτην ἔχουσα τὴν δύναμιν, ὥστε εἰς ἐπίπεδα μέρη ἐξακολουθεῖ γονιμοποιοῦσα τοὺς ἀγροὺς καὶ μέχρι τριάκοντα καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν. Ἀνεκαλύφθη δὲ τυχαίως ὑπὸ χωρικοῦ, ὃς ἔχων ἀγρὸν, ὑπερκειμένην τοιαύτην ἔχοντα πέτραν, παρετήρησεν, ὅτι τὸ μέρος τοῦ ἀγροῦ ὅπου συντριβόμενοι ἔπιπτον οἱ λίθοι, καθίστατο γονιμώτερον. Ἔφερε λοιπὸν καὶ κατεκάλυψεν ἐξ αὐτῶν ὅλον τὸν ἀγρὸν, καὶ οὕτως εἶδε τὸ ἀποτέλεσμα· καὶ ἔκτοτε ἐγενικεύθη ἡ τοιαύτη τῶν ἀγρῶν λίπανσις. Οἱ λίθοι λοιπὸν διασκορπιζόμενοι ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ διαλύονται εἰς γῆν, καὶ ἡ δύναμις αὐτῶν ἐξακολουθεῖ αὐξάνουσα ἐν ἐπιπέδῳ ἐδάφει πλέον τῶν εἴκοσιν ἐτῶν· ἔπειτα δὲ ἄρχεται μειουμένη· ἐλλείπει δὲ ὁλοσχερῶς μετὰ τριάκοντα καὶ τεσσαράκοντα ἔτη. Εἰς ἐπικλινῆ δὲ ἐδάφη ἡ διάρκεια γίνεται βραχυτέρα· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό· ἀνανέωσις ὅμως τῶν λίθων ὀφείλει νὰ γείνῃ ἀντὶ τῶν τριάκοντα καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν εἰς εἴκοσιν ἢ εἰκοσιπέντε ἔτη. Χυμικὴ δὲ ἀνάλυσις τῶν λίθων θέλει δείξει τὰ συστατικὰ αὐτῶν, καὶ ἀνακαλύψει τὰς ὀργανι-

κὰς οὐσίας, ὅσαι ἐντὸς τῶν πετρωμάτων ἐμεστώθησαν, καὶ αἵτινες ἤδη ἀναλυόμεναι παρέχουσι τῇ γῇ τὴν πίανσιν. Οἱ λίθοι οὗτοι πιθανῶς νὰ ἀποτελέσωσι δύνανται καὶ ὕλην ἐμπορίου οὐχὶ ἀναξίαν λόγου.

Μετὰ τὸν Ὄφιν ἐκβάλλει ὁ Ὕσσος ποταμὸς ἔνθα καὶ λιμὴν Ὕσσου, καὶ κατὰ διαφθορὰν τὸ νῦν ἐπικρατοῦν παρήχθη ὄνομα Σούρμενα, οἷον Ὕσσου ὅρμον. Ἐλέγετο δὲ κατὰ τὸ Συνταγμάτιον καὶ Σεβαστούπολις. Ἀλλὰ Σεβαστόπολις ἐλέγετο κατ' Ἀρριανὸν ἡ ἀρχαία Διοσκουριὰς, ἡ περὶ Σοχούμην μεσημβρινοδυτικώτερον εἰς θέσιν καλουμένην Shourtcha, ἡ τοσοῦτον διάσημος ἐν τῇ ἀρχαιότητι, μέγα ἐμπορεῖον τῶν Καυκασίων ἐθνῶν, ὅπου κατὰ Στράβωνα (ΙΑ. 2. 16) συνήρχοντο ἑβδομήκοντα ἢ κατ' ἄλλους τριακόσια ἑτερόγλωσσα φῦλα Σαρματικῆς τὰ πλεῖστα καταγωγῆς, ἐκ τῶν περὶ Καύκασον οἰκούντων ἐθναρίων (1), ὅπου καὶ νῦν ἴχνη πολλὰ φαίνονται τῆς ἐν τῇ ἀρχαιότητι πληθύος τῶν γλωσσῶν· διότι καὶ σήμερον οὐχὶ εὐάριθμοι λαλοῦνται περὶ Καύκασον γλῶσσαι. Πολλάκις δὲ πάνυ εὐάριθμος λαὸς, εἰς στενώτατα περιωρισμένος ὅρια καὶ ἐξ ὀλίγων μόνων χιλιάδων ἀπαρτιζόμενος, ἰδίαν ἀποτελεῖ γλῶσσαν, πάντη διάφορον τῆς γειτνιαζούσης. Ἐκ δὲ τῶν ἀλλήλοις ὁμορούντων τούτων ἐθνῶν τινὰ μὲν κατέπιεν ὁ Μωαμεθανισμὸς, τινὰ δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας κατάκτησιν τῆς παραλίας, οἱ τὰ παράλια ταῦτα μάλιστα οἰκοῦντες ἐδέχθησαν κατάγε τὸ φαινόμενον τὸν χριστιανισμόν· τὰ πλεῖστα δὲ πρεσβεύουσι θρήσκευμα ἐκ τοῦ ἐθνισμοῦ, τοῦ μετὰ ταῦτα ἐπελθόντος καὶ μὴ ῥιζωθέντος χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ μετὰ ταῦτα κατισχύσαντος ἰσλαμισμοῦ.

Παράδοξα τὰ ἔθιμα τῶν περὶ Καύκασον ἡμιαγρίων φύλων· ἰδιαιτέρα δὲ πολυσέλιδος πραγματεία μόλις θέλει εἶσθαι ἱκανὴ νὰ καταδείξῃ τὰ ἤθη καὶ τὴν δίαιταν καὶ τὸν τρόπον τού-

(1) Ὅρα τὰς σημειώσεις ἐν τέλει τῆς παρούσης πραγματείας.

των, ὧν τὰ πλεῖστα τοσοῦτον εἶχον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρωτα, ὥστε ἥμισυν αἰῶνα καταπαλαίσαντα πρὸς τὸν κολοσσὸν τῆς Ῥωσσίας, καὶ μὴ δυνάμενα ἐπὶ πλέον νὰ ἀντέχωσιν, ἀντὶ τῆς ὑποταγῆς τὸν ὑπερόριον προείλοντο βίον, καὶ ἐν τῇ μεταναστεύσει ἀπεριγράπτους κακουχίας καὶ καταστροφὰς καὶ θανάτους ὑποστάντες, ἐνέμειναν καρτερικώτατα ἐν τῇ ἀποφάσει αὐτῶν (2). Ἐκ τῶν πολλῶν ἐθναρίων, ὅσα τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου καὶ τὰς ὑπωρείας τοῦ Καυκάσου οἰκοῦσιν, οἱ μὲν Ἴβηρες, τὸ πολυπληθέστερον, εἶναι μᾶλλον πεπολιτισμένοι, πρεσβεύουσι τὸν χριστιανισμὸν, χρῶνται γλῶσσαν γραπτὴν, ἔχουσιν ἰδίαν φιλολογίαν, ἔσχον μετὰ τῶν γειτόνων αὐτῶν Ἀρμενίων πολλὰς σχέσεις, καὶ ἡ εὕρεσις τῶν ἐν αὐτοῖς γραμμάτων εἰς τὴν αὐτὴν ἀνέρχεται ἐποχήν· εἶνε δὲ οἱ ὡραιότεροι τῆς Καυκασίας φυλῆς, καὶ ἔχουσι τὰ ἤθη ἐκλελυμένα. Οἱ δὲ Μεγγρέλοι συγγενεύουσι τοῖς Ἴβηρσι, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν διαφθορά τις φαίνεται οὖσα τῆς Ἰβηρικῆς· πρεσβεύουσι δὲ καὶ οὗτοι τὸν χριστιανισμὸν, καὶ γράφοντες τοῖς αὐτοῖς τῶν Ἰβήρων χρῶνται στοιχείοις. Ἡ δὲ τῶν Λαζῶν φαίνεται μεγάλην ἔχουσα μετὰ τῆς Μεγγρελικῆς γλώσσης συγγένειαν· πρεσβεύουσι δὲ τὸν Μωαμεθανισμὸν, καὶ διὰ τοῦτο γράφοντες Ἀραβικὰ μεταχειρίζονται γράμματα. Πέραν δὲ τοῦ Φάσιδος καὶ μεσογειότερον πολλὰ ἄλλα τις ἀπαντᾷ ἐθνάρια εἰς στενώτατα περιοριζόμενα ὅρια καὶ ὑπὸ ὀλίγων μόνων χιλιάδων συναπαρτιζόμενα, ἐξ ὧν τινα τοσοῦτόν εἰσι ῥυπαρὰ, ὥστε εἰκότως μετὰ μεγάλης τῆς πιθανότητος δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἀπόγονοι αὐτῶν ἐκείνων τῶν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (ΙΑ. 2. 19) Φθειροφάγων καὶ Σοάνων ὄντες, ἀναλλοίωτον διετήρησαν μέχρις ἡμῶν τὴν δίαιταν. Ἐκ τῶν ἐθναρίων τούτων πολυπληθέστεροι οἱ Κιρκάσιοι, οἱ αὐτοὶ ἴσως οἱ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (ΙΑ. 2. 14) Κερκέται ὀνομαζόμενοι. Ἄλλη δὲ φυλὴ ἱκανῶς πολυπληθὴς εἶναι ἡ τῶν Ἀβαζάδων ἢ Ἀχπαζάδων περὶ τὴν Διοσκουριάδα οἰκοῦσα καὶ γλῶσσαν εὔηχον προφέρουσα, οὓς δυνάμεθα πρὸς τοὺς Ζυγοὺς

ἢ Σικχοὺς νὰ παραβάλωμεν (Στρ. ΙΑ. 2. 14, καὶ ΙΒ. 3. 17 καὶ Ἀρρ. ἐν Περίπλῳ). Πάντα ταῦτα καὶ τὰ μεταξὺ Καυκάσου καὶ Εὐξείνου φῦλα ἀμοιροῦσι γλώσσης γραπτῆς, καὶ ἦσαν τὸ πάλαι καὶ διατελοῦσιν ὄντα ἔκδοτα εἰς ἁρπαγὰς καὶ δηώσεις. Ληΐζοντες τοὺς ἐκ πλοὸς ἐκεῖ περιπεσόντας, ἐπιπίπτουσι δὲ καὶ ταῖς περιτυχούσαις ναυσὶ, χρώμενοι πρὸς ταῦτα μακρὰ καὶ λεπτὰ ἀκάτια, ἀπαράλλακτα πρὸς τὰς παρὰ Στράβωνι (ΙΑ. 2. 12) ἀναφερομένας καμάρας· οὓς δὲ συλλαμβάνουσιν ἀφίνουσιν ἐπὶ ἐπιλύτροις. Ἔχουσι δὲ τὰ ἤθη ἀρχαϊκὰ καὶ πρεσβεύουσιν, ὡς εἴπομεν, θρησκείαν ἀνάμικτον ἐξ ἐθνισμοῦ, χριστιανισμοῦ καὶ ἰσλαμισμοῦ. Ἐσχάτως εἷς τῶν ὁμογενῶν Τραπεζούντιος, πολλὰ ἔτη σὺν αὐτοῖς συμβιώσας, ἐπεχείρησε διὰ κόπου πολλοῦ νὰ σχηματίσῃ ἀλφάβητον διὰ τὴν γλῶσσαν τῶν Λαζῶν, κατανικήσας πάσας τὰς δυσχερείας, ὅσας γλῶσσα ἀκατέργαστος καὶ εἰς στόματα βαρβάρου λαοῦ προφερομένη παρουσιάζει. Ὑπόσχεται δὲ διὰ τῶν γραμμάτων τούτων πάσας τὰς ἐν τῷ Καυκάσῳ λαλουμένας γλώσσας νὰ συμπεριλάβῃ. Ἐὰν δὲ τοῦτο κατορθωθῇ, μεγάλην ἐγγυᾶται τὴν μεταβολὴν εἰς τοὺς λαοὺς τούτους.

Ἐν πᾶσι τούτοις φύεται ἡ πύξος (τσιμισῆρι) ἄφθονος, φυτὸν ἀειθαλές· ὑπερέχει δὲ ἡ ἐνταῦθα φυομένη πασῶν τῶν ἄλλων τῶν περὶ τὸν Εὔξεινον· διότι καὶ δυσμικώτερον περί τε Τραπεζοῦντα καὶ πανταχοῦ τοῦ Εὐξείνου φύεται πύξος, ἀλλ᾽ οὔτε ἄφθονος οὔτε παχεῖα ὡς ἡ περὶ Διοσκουριάδα. Παρὰ τὴν πύξον, κατέχουσαν τὸ κυριώτατον τοῦ τόπου προϊὸν, καὶ ἀραβοσίτου γίνεται οὐχὶ εὐκαταφρόνητος ἐξαγωγὴ, ἐλαττωθεῖσα μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν κατοίκων· καὶ σῖτον δὲ ἁπαλὸν οὐχὶ ἐκ τῶν ἀρίστων παράγει, καὶ βόεια δὲ δέρματα, καὶ ἴδιόν τι εἶδος αἰγῶν, καὶ κηρὸν καὶ μέλι πικρίζον τὴν γεῦσιν, καὶ τοιοῦτον, οἷον ἐν Κύρου ἀναβάσει χαρακτηρίζει αὐτὸ ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων παρὰ Στεφάνῳ Ἀριστοτέλης. Παράγεται δὲ καὶ μέταξα, κατωτέρα ὅμως τῆς Περσικῆς,

ἐξ Ἰβηρίας διὰ Φάσιδος, πλωτοῦ μὲν μέχρις ἑξακώρου δι' ἀτμοπλοίων ἀποστάσεως, ἔπειτα δὲ δι' ἁμαξητῆς ὁδοῦ συγκοινωνούσης μετὰ τῆς Τιφλίδος, ἐπὶ τοῦ Κύρου κειμένου ποταμοῦ, ἐκβάλλοντος εἰς Κασπίαν· ἐκ δὲ Τιφλίδος ἡ ὁδὸς φέρεται πρὸς τὴν Περσίαν. Καὶ χαλκοῦχα δὲ καὶ ἀργυροῦχα μεταλλεῖα ἐγκλείει ὁ Καύκασος, καὶ τὰ Μοσχικὰ ὄρη τὰ ὑπὲρ τὴν Λαζίαν ἐκτεινόμενα, καὶ ὁ Σκυδίσης ὁ ὑπεράνωθεν Τραπεζοῦντος διήκων (Κορὰ καπὰν) καὶ ὁ Παρυάδρης (Καρά-κιοϊ), ὁ ὁρίζων τὸν Πόντον ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας, παρημελημένα ὅμως. Ἐξάγονται δὲ ἐκ Λαζίας καὶ μῆλα ὑπόξυνα, ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγη ποσότης καὶ μέχρι Κωνσταντινουπόλεως ἀποστέλλεται. Ἀλλὰ καὶ ἔλαιον ἐκ δελφίνων ἐξάγεται, χρήσιμον εἰς φωτισμὸν τοῖς ἐνδεέσι μόνον τῶν κατοίκων διὰ τὸ δύσοσμον· γίνεται δὲ καὶ ἐξαγωγὴ αὐτοῦ χρησιμεύοντος εἰς τὴν βαφικήν.

Ἐν Σουρμένοις τελοῦνται δύο καθ' ἑβδομάδα ἀγοραὶ, ἐν Ἡρακλείᾳ (Ἀράκλει), ὅπου μόνον Τοῦρκοι οἰκοῦσι, καὶ ἐν Χουμουρκιάντοις. Ἅπασα δὲ ἡ περιφέρεια τῶν Σουρμάνων εἶναι διεσπαρμένη εἰς χωρία, συνερχόμενα καθ' ἑβδομάδα εἰς τὰς εἰρημένας ἀγορὰς, ὅπου συνάζονται τὰ προϊόντα τῶν μερῶν, εἰς βούτυρον καὶ ἄλλα γεωργικῆς παραγωγῆς συνιστάμενα, τὰ πάντα μικροῦ λόγου ἄξια, καὶ διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι συνήθως ἀλητεύουσιν ἐπὶ ἐμπορίᾳ ἢ ἄλλῃ ἐργασίᾳ. Τὰ δὲ χωρία τὰ ἔχοντα καὶ Ἕλληνας κατοίκους εἶναι τὰ ἀκόλουθα· Ἡ Κελόνησσα, περιέχουσα διακοσίας τριάκοντα οἰκίας εἰς πολλὰς καθ' ἱκανὰς ἀποστάσεις συνοικίας, τὸ χωρίον τῶν Χουμουρκιάντων, ἑκατὸν περιλαμβάνον οἰκίας, τῶν Χοτζαράντων ἰσαρίθμους ἄλλας, ἡ Τζίτα ἑκατὸν εἴκοσιν, ὁ Ἀσσὸς τοσαύτας ἄλλας, ἡ Μεξεζὴ τριάκοντα, τὸ Τζίκολιν ἑξήκοντα καὶ ἡ Χαλανικὴ τεσσαράκοντα. Εἶναι δὲ ἐν πᾶσι τούτοις ὀκτὼ ναοὶ καὶ ἀλληλοδιδάκτικὰ ἱκανῶς εὖ ἔχοντα τέσσαρα, ἐξ ὧν ἓν ἔχει ἐκ κληροδοτημάτων ὑπὸ Σουρμενιτῶν ἐν Βλαχίᾳ ἀποθανόντων, ὅπου συνήθως μεταναστεύουσιν ἐξ αὐτῶν πολλοὶ, περὶ τὰς ἓξ χιλιάδας ἐτήσιον

χορηγίαν. Οἱ Τοῦρκοι ἐνταῦθα θηριωδέστεροι καὶ ἐπιῤῥεπεῖς εἰς κακουργήματα καὶ λῃστείας.

Μετὰ τὰ Σούρμενα ἀπαντῶμεν Ἑλληνικὴν συνοικίαν τὴν Ἰεμυρὰν, εἰς τρεῖς συνοικίας ἑκατὸν καὶ εἴκοσι περιλαμβάνουσαν οἰκίας μετὰ τριῶν ναῶν καὶ ὑπὸ ἱερέα τελοῦντος γραμματοδιδασκαλείου, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν Κερασέαν (ταὐτόσημον τοῦ Κερασοῦς, τόπον δηλονότι περιεκτικὸν κεράσων) καὶ τὴν ταύτῃ συνεχομένην Χότζην (πάλαι Κύμηνα, ὅθεν Σεβαστὸς ὁ Κυμηνίτης δηλαδὴ ὁ ἐκ Κυμήνων), εἰς δύο συνοικίας καὶ δύο ναοὺς ἑκατὸν περιλαμβανούσας οἰκίας καὶ γραμματοδιδασκαλεῖον. Ἐν πᾶσι τούτοις παράγεται ἱκανὴ ποσότης στρογγύλων λεπτοκαρύων, καὶ ὀπῶραι παντοῖαι εἰς ἐπιτόπιον τῆς Τραπεζοῦντος κατανάλωσιν· ἀλλὰ καὶ ςαφυλὰς ἐπὶ κληματωμένων δένδρων εἰς ἐξαγωγὴν οἴνου μέχρις ἐσχάτων παρῆγον. Ἐξ ὅτου ὅμως ἐπέπεσεν ἡ νόσος τῶν ἀμπέλων, ὑπέστησαν καταστροφὴν γενικὴν, καὶ ἔκτοτε δὲν ἠδυνήθησαν ἐντελῶς νὰ ἀναλάβωσιν. Ἐνῷ λοιπὸν ἐξήρκει τὸ ἐπιτόπιον κατανάλωσιν ὁ ἐντεῦθεν καὶ ἐκ τῆς ἄλλης περιχώρου ἐξαγόμενος οἶνος, σήμερον τὸν πλεῖστον ἔξωθεν πορίζονται. Τὸ δὲ θειοῦν τὰς σταφυλὰς ἀποβαίνει ἐνταῦθα δυσχερὲς καὶ ἐπίπονον, ἀμπελώνων μὴ ὑπαρχόντων· διὰ τοῦτο ἡ νόσος ἐξακολουθεῖ μειουμένη μὲν ἀλλ' ὑπάρχουσα ἔτι.

Μετὰ τὰ Κύμηνα, διερχόμενοι τὸν πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως εἰς ἡμιτείας ὥρας ἀπόστασιν ἐκβάλλοντα ποταμὸν, ἀνώνυμον μὲν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἱστορικοῖς, Πυξίτην δὲ καὶ τοῦτον ἐπιτοπίως ὀνομαζόμενον, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων Τεγερμέντερε ἤτοι ποταμὸν τῶν μύλων, ἐρχόμεθα εἰς τὴν Τραπεζοῦντα ὅπου θέλομεν ἐνδιατρίψει πλείονα χρόνον, ἐξετάζοντες καὶ περιγράφοντες ὅ,τι ἐν αὐτῇ ἄξιον περιεργείας, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν σχολείων.

Ἐν Τραπεζοῦντι διατηρεῖται Ἑλληνικὸν Φροντιστήριον· ἡ δὲ διάρκεια τῶν ἐν αὐτῷ μαθημάτων εἰς ἓξ ἐτῆ περατοῦται περίοδον, τρία ἀλληλοδιδακτικὰ, ἓν μὲν ἐν τῇ ἀνατολικῇ τῆς πό-

λεως πλευρᾷ ἐν Δαφνοῦντι παρὰ τὸν λιμένα (λιμὴν Δάφνου παρ' ἀνωνύμῳ ἐν Περίπλῳ Πόντου), ἄλλο δὲ ἐν τῇ δυτικῇ πλευρᾷ ἐν Ἐξωτείχοις λεγομένοις, καὶ ἄλλο ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως (3), παρθεναγωγεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν, τρία ἢ τέσσαρα ἄλλα ἀλληλοδιδακτικὰ ἰδιωτικὰ καί τινα γραμματοδιδασκαλεῖα. Τὸ Φροντιστήριον ἀριθμεῖ ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν ζωὴν, συστηθὲν τὸ 1817 ὑπὸ Σάββα Τριανταφυλλίδου, τοῦ ἡμετέρου πατρὸς, καὶ τὸ ἔτος τοῦτο χρονολογοῦσι τὰ κατ' ἔτος χορηγούμενα τοῖς ἀριστεύσασι βραβεῖα· « Ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι Φροντιστηρίου 1817». Διατρέχει ἄρα τὸ τεσσαρακοστὸν ὄγδοον ἔτος. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀναφαίνονται ἐν Τραπεζοῦντι διδάξαντες· διότι ἡ ἐπιθυμία τῶν γραμμάτων φαίνεται ἐπικρατοῦσα παρὰ τοῖς κατοίκοις. Καὶ πρὸ μὲν τῆς ἁλώσεως ἡ πόλις ἐκέκτητο σχολεῖα ἀκμαῖα πολλοὺς ἐξενεγκόντα σοφοὺς, οὐ μόνον Ἕλληνας ἀλλὰ καὶ ἀλλογενεῖς, ὡς ἐστιν εἰκάσαι καὶ ἐκ τῶν παρ' Ἀρμενίοις σωζομένων εἰδήσεων, μαρτυροῦσιν ὅτι εἷς παρὰ τῶν ἐν αὐτοῖς διακεκριμένων σοφῶν τοὔνομα Ἀνανιὰν (4) ἐν Τραπεζοῦντι ἐξεπαιδεύθη. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν ὁ πρὸς τὰ γράμματα ἔρως δὲν ἐξέλιπεν, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν πολλῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα Τραπεζουντίων σοφῶν, καὶ ἐξ ἐπιστολῆς, ἣν ἐνετύχομεν ἐν τῷ κώδηκι τῆς Μητροπόλεως, ἐξ ἧς ἐμφαίνεται ὅτι κατὰ τὸ τέλος τῆς δεκάτης ἑβδομάδος ἢ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρχε σχολεῖον ἐν Τραπεζοῦντι οὐχὶ ἀνάξιον λόγου, καὶ λόγιοι ἄνδρες ἐν αὐτῷ ἀνεδείχθησαν οὐχὶ εὐκαταφρόνητοι, ἀλλ' ἱκανοὶ καὶ τῶν ἐν Ἰασίῳ καὶ Βουκουρεστίῳ αὐθεντικῶν σχολῶν νὰ σχολαρχῶσι. Τὴν ἀρχὴν λοιπὸν τῆς συστάσεως τοῦ Φροντιστηρίου δὲν πρέπει ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδι, ἀλλὰ πολὺ παλαιότερον νὰ ἀναζητήσωμεν. Ἡ ἐπιστολὴ ἀποστέλλεται ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Παϊσίου πρὸς τὸν ἐν ἀλλοδαπῇ, πιθανῶς ἐν Βλαχίᾳ, διαμένοντα ἰατροφιλόσοφον Γεώργιον ἴσως τὸν Ὑπομι-

νᾶν (5), καὶ ἐμφαίνει καὶ τὸν ζῆλον τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ ποιμενάρχου, καὶ τῶν πολιτῶν μετὰ τοσούτου πόθου προσκαλούντων τὸν ἀπόντα σοφὸν, καὶ συνάμα ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος μετ᾽ ἄλλων ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἐξεπαιδεύθη, καὶ σχολεῖον πρὸ τούτου ὑπῆρχεν ἐν Τραπεζοῦντι ὑπὸ διδάσκαλον, οὗτινος ἀγνοεῖται τὸ ὄνομα, καὶ ὅτι ἐπιτυχῶς ἐδίδασκε, καὶ θανόντος ἢ ἀποδημήσαντος τούτου, τὸ σχολεῖον δι᾽ ἀπορίαν διαδόχου ἐκλείσθη. Τοῦ Γεωργίου Ὑπομενᾶ ἡ πλουσία ἐξ Ἑλληνικῶν καὶ Λατινικῶν συγγραμμάτων βιβλιοθήκη ἐσώζετο ἐν τῇ μονῇ Σουμελᾶ, ἀφιερωθεῖσα τῷ ἐν Τραπεζοῦντι Φροντιστηρίῳ δι᾽ ἰδιοχείρου ἐν ἑκάστῳ βιβλίῳ ὑπογραφῆς τοῦ δωρητοῦ, ἐχούσης οὕτως· « Ἀφιέρωμα τῷ ἐν Τραπεζοῦντι Φροντιστηρίῳ ὑπὸ Γεωργίου Ὑπομενᾶ Τραπεζουντίου, ᾳζμέ »· ἔντισι δὲ τῶν βιβλίων προσετίθετο καὶ τοῦτο· « διατηρείσθω δὲ νῦν ἐν τῇ μονῇ Σουμελᾶς. » Καὶ φαίνεται ὅτι ταῦτα τὰ βιβλία ἀπεστάλησαν ἐκ Βλαχίας, ὅπου πιθανῶς ἀπέθανε, διά τινος ἱερομονάχου Σουμελιώτου, ἀποδημήσαντος ἐκεῖ χάριν ἐλέους ὑπὲρ τῆς Μονῆς, ὃς ἢ δὲν ἐφρόντισε νὰ παραδώσῃ αὐτὰ τοῖς Τραπεζουντίοις, ἢ ἰδὼν τὸ ἀνώμαλον τῶν πραγμάτων, καὶ φοβούμενος τὴν ἀπώλειαν τῶν βιβλίων, ἔχων δὲ καὶ τοιαύτην διαταγὴν, μετεκόμισεν αὐτὰ ὡς εἰς ἀσφαλὲς μέρος εἰς τὴν Μονὴν, μηδὲν περὶ τούτων διακοινώσας τινί· διότι διέμεινον ἐκεῖ τὰ βιβλία ἀγνοούμενα μέχρις ἐσχάτων. Ἀνακαλυφθέντα δὲ τὸ 1843 ἐζητήθησαν, καὶ διαταγὴ πατριαρχικὴ ἐκδοθεῖσα, διέταττε τοὺς πατέρας νὰ ἀποδώσωσι τὰ βιβλία, ἀγνοούμενα καὶ ὑπὸ αὐτῶν τῶν πατέρων· διότι οὐδείς ποτε ἀνέγνω αὐτά. Ἀλλ᾽ ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Διονύσιος ἀντέστη κατὰ τῆς διαταγῆς, καὶ πολλὰ δαπανήσας ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, κατώρθωσεν ἀναιρετικὴν νὰ λάβῃ ἐπιστολήν. Καὶ τῶν Τραπεζουντίων ἐπικειμένων, ἐπὶ τέλους καὶ ἱερόσυλον ἐτόλμησε νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα, ἀφαιρέσας ἐκ πάντων τῶν βιβλίων τὸ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ δωρητοῦ φύλλον. Καὶ ἔλαβε μὲν ἡ πόλις τινὰ, ἀλλ᾽ ἄλλ᾽ ἂν τ᾽ ἄλλων

καὶ ἠκρωτηριασμένα καὶ ἄνευ τῆς ἐπιγραφῆς, πολυτιμοτέρας τοῦ βιβλίου· ἡ δὲ ἱεροσυλία τοῦ αὐθάδους μοναχοῦ ἔμεινεν ἀτιμώρητος. Τοιαῦτα συμβαίνουσι παρατράγωδα, ὅτε αἱ ψῆφοι τῶν δικαστῶν δεκάζονται! Μένουσι λοιπὸν τὰ βιβλία ἐν ταῖς καθύγροις ἀποθήκαις τῆς μονῆς βρῶμα τῶν σητῶν καὶ τῶν σκωλήκων. Ἀλλὰ διατί ἀνατίθησι τῷ ἐν Τραπεζοῦντι Φροντιστηρίῳ; προϋπῆρχεν ἄρα τοιοῦτον ἐκπαιδευτικὸν κατάστημα. Ἄλλη βιβλιοθήκη περὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους (ᾳζ΄, 1750) ἀφιερωθεῖσα τῇ σχολῇ Τραπεζοῦντος ὑπ᾽ ἄλλου Τραπεζουντίου λογίου ἀνδρὸς, Σεβαστοῦ τοῦ Κυμηνίτου, φέρουσα ἐν τῷ περιγράμματι καὶ Λατινικὰς ἰδιοχείρους σημειώσεις, σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς πόλεως ἠκρωτηριασμένη. Καὶ τρίτη δὲ τῆς αὐτῆς χρονολογίας Λαζάρου Σκρίβα Τραπεζουντίου σώζεται ἀφιερωθεῖσα τῇ Μονῇ Σουμελᾶς. Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ἰδιόχειροι οὐκ εὐκαταφρόνητοι λογίων ἀνδρῶν Τραπεζουντίων ἐπιγραφαὶ ἐν πολλοῖς βιβλίοις σώζονται ἔντε Σουμελᾷ καὶ ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἄλλων Μονῶν, Περιστεριῶνος καὶ Βαζελῶνος· ὥστε ἐκ πάντων τούτων δύναται ἀποδεικτικήν τις νὰ ἐξαγάγῃ ἀλήθειαν, ὅτι τὰ γράμματα δὲν ἐστείρευσάν ποτε ὁλοσχερῶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ἐκ δ᾽ ὁμοίων συμπερασμάτων ἐξάγεται, ὅτι καὶ ἐν τῇ Χαλδίᾳ ὑπῆρχεν ὀργασμὸς, καὶ ἐνίοτε ἀνώτερος, τῶν γραμμάτων, καὶ ὅτι ταῦτα ἦσαν ἡ πεφιλημένη τῶν κατοίκων φροντίς.

Περὶ δὲ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐνεστῶτος, πρὶν μονίμως ἐγκαθιδρυθῇ τὸ διαμένον ἤδη Φροντιστήριον, μνημονεύονται διδάξαντες ἐν Τραπεζοῦντι Θεοφάνης τις ἐκ τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας, ἔπειτα Νικόδημός τις ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, ἔπειτα Ἱερεμίας ἐκ τῆς μονῆς Περιστεριῶνος, διδάξας μὲν τὸ κατ᾽ ἀρχὰς ἐν Τραπεζοῦντι, ἔπειτα μεταβὰς εἰς Βλαχίαν, καὶ εἰσελθὼν διδάσκαλος ἐκεῖ, καὶ ἐπὶ τέλους ἐπανελθὼν καὶ περιορισθεὶς ἐν τῇ Μονῇ αὐτοῦ. Ἐκ δὲ τῆς μισανθρωπίας, ἣν ἐπανελθὼν ἔτρεφε κατὰ παντὸς Τραπεζουν-

τίου, οὔτε εἰς ὄψιν αὐτοῦ ἀνεχόμενος οὐδένα νὰ φανῇ, οὔτε συγχωρῶν οὐδενὶ τούτων τὴν εἰς τὸ δωμάτιον αὐτοῦ εἴσοδον, φαίνεται πολλὰ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ὑποστὰς ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἴσως τοῦτο αἰτία ἐγένετο, ἵνα καὶ τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐγκαταλείψῃ, καὶ αἴτιος τῆς διαλύσεως τοῦ σχολείου γείνῃ· διότι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τούτου τὸ σχολεῖον ἔμεινεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη κλειστόν. Μετὰ ταῦτα ἀναφαίνεται διδάσκαλος Ἠλίας Κανδήλας· ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐκ τῶν ἀναγώγων ἠθῶν τῶν κατοίκων ἀναγκασθεὶς, ἐγκατέλιπε τὸ σχολεῖον, καὶ ἀποδημήσας ἄλλο ἠσπάσθη ἐπάγγελμα, ἐξ οὗ ἐπλούτησεν. Ἔμεινε λοιπὸν καὶ πάλιν τὸ σχολεῖον ἐπὶ πολλὰ ἔτη κεκλεισμένον, ἕως οὗ εὑρέθη τις ἐκ Χαλδίας Σεραφεὶμ Ἱερομόναχος, ὃς παρέλαβε τὴν ἐν τῷ σχολείῳ καθηγεσιαν· καὶ μετὰ τοῦτον ἀρχιερατεύσαντα ἐν Χαλδίᾳ, Ἰωάννης τις ἐκ τῶν περιχώρων Τραπεζοῦντος, τῆς εἰς μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν κειμένης Χολομάνας, ἐλθὼν διεδέχθη τὸν Σεραφεὶμ, ἔχων καὶ ὑποδιδάσκαλον Ἰωάννην Καστανίτζαν λεγόμενον· ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρηθῶσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας. Πολλὰ δὲ ἔτη τοῦ σχολείου ἄνευ διδασκάλου διαμείναντος, ἵνα μὴ τελέως μένῃ κλειστὸν, διωρίσθη διδάσκαλος Γεώργιός τις Κλαδόπουλος, καὶ μετὰ τοῦτον Καισαρεύς τις. Τούτου δὲ ἀποπεμφθέντος μετά τινων ἐτῶν διακοπὴν, προσεκλήθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Σάββας ὁ Τριανταφυλλίδης, ὁ θεὶς τὰ θεμέλια τοῦ νεωτέρου Φροντιστηρίου (6). Ἔκτοτε, χάρις εἰς τὴν ἄκαμπτον αὐτοῦ προθυμίαν, ὁ πρὸς τὰ γράμματα ζῆλος ἔλαβε χαρακτῆρα γενικώτερον, τὰ σκληρὰ καὶ ἀνάγωγα ἤθη τῶν κατοίκων ἐμαλακύνθησαν, καὶ, ἄλλων ἀφορμῶν προστεθεισῶν (7), καὶ μάλιστα τῆς ἕνεκα τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων μετὰ τῶν ξένων ἐπιμιξίας, ἡ πόλις βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀπέβη οἵα σήμερον φαίνεται.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σάββα Τριανταφυλλίδου τὸ σχολεῖον ἔζησε μὲν, ἀλλ' ὁποίαν ζωήν! Ἀνῆλθον καὶ κατῆλθον μετ

αὐτὸν καὶ τὸν ἐπαξίως μὲν μετὰ τὸν θάνατον τούτου διαδεχθέντα αὐτὸν, θῦμα δὲ γενόμενον τῆς τότε ἐπικρατούσης πανώλους μετὰ βραχεῖαν διδασκαλίαν (τὸ 1829) μαθητὴν αὐτοῦ Θεόδωρον Ξενοφῶντα, τὰς βαθμίδας τῆς διδασκαλικῆς ἕδρας καὶ ἐδίδαξαν τὸ πλεῖστον ἀμαθεῖς διδάσκαλοι. Καὶ τὸν Θεόδωρον Ξενοφῶντα ἐκ Τριπόλεως τῆς περὶ Τραπεζοῦντα διεδέχθη ἕτερός τις μαθητὴς τοῦ Τριανταφυλλίδου Ἰσοκράτης Παπαδόπουλος ἐκ Κρώμνης, συνδιδάξας καὶ πρότερον ὡς ὑποδιδάσκαλος μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος· μετ' αὐτὸν δὲ παραιτηθέντα καὶ ἄλλο ἐπάγγελμα βιωτῆς ἀσπασθέντα, μετὰ βραχεῖαν διακοπὴν Βασίλειός τις Κοντόπουλος, μαθητὴς τοῦ Ξενοφῶντος, καὶ μετ' αὐτὸν Πτολεμαῖός τις ἱερεὺς ἐκ Χαλδίας μαθητὴς τοῦ Τριανταφυλλίδου· μεταβάντος δὲ τούτου εἰς Κερασοῦντα, Ἐλισσαῖός τις, ἱερομόναχος ἐκ Βαζελῶνος, καὶ μετὰ βραχυτάτην ἐν τῷ σχολείῳ ζωὴν Ἰωάννης Παναγιώτου, ἄλλος τοῦ Τριανταφυλλίδου μαθητής· ἀποθανόντος δὲ καὶ τούτου ὑπὸ πανώλους, πάλιν Βασίλειος Κοντόπουλος, καὶ μετὰ τοῦτον Διονύσιός τις ἱερομόναχος ἐκ Καισαρείας, ἔπειτα Μιχαὴλ Οἰκονομίδης ἐκ Κερασοῦντος, καὶ μετὰ τοῦτον Ἀντώνιος Καμβούρογλους ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως, ἐπὶ δωδεκαετίαν ὅλην διδάξας καὶ πολλοὺς ἐκδιδάξας μαθητὰς, καὶ μετὰ τοῦτον Περικλῆς Τριανταφυλλίδης. Ἡ δὲ τοιαύτη τῶν πραγμάτων κατάστασις διήρκεσε μέχρι τοῦ ἔτους 1844, ὅτε ἐπανακάμψας ἐξ Ἀθηνῶν ὁ πρὸ τετραετίας χάριν ἀνωτέραν μαθημάτων ὑπὸ τῆς κοινότητος ἀποσταλεὶς Κωνσταντῖνος Ξανθόπουλος, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ Φροντιστηρίου μεταβαλὼν τάξιν καὶ μέθοδον ἐπὶ τὸν νεώτερον τρόπον. Ἔκτοτε ἐξηκολούθησε βελτιουμένη ἡ ἐκπαίδευσις τῆς πόλεως, ἅπαξ μόνον ἕνεκα πολιτικῶν κομμάτων καὶ διενέξεων κλεισθέντων τῶν σχολείων ἐπὶ μακρὸν χρόνον (ὅλον ἔτος). Δικαίως λοιπὸν τὸ 1844 ἔτος δύναται νὰ θεωρηθῇ νέα διὰ τὰ σχολεῖα τῆς πόλεως ἐποχή.

Καὶ ὅμως ὅτε ἐπανακάμψαντες ἐξ Ἀθηνῶν, κατέσχομεν ἐν

τῇ πόλει ἔδραν διδασκαλικὴν, καθ' ἅπασαν τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου ἐν καὶ μόνον ἐν Τραπεζοῦντι ἦν σχολεῖον, εἷς δὲ καὶ μόνος ὁ ῥηθεὶς Ξανθόπουλος ἐδίδασκεν ἐν αὐτῷ. Ἡ διάρκεια τῶν μαθημάτων ἦν τριετής· καὶ, μόνος ἐπὶ διετίαν εἰς τρεῖς τάξεις ἐπιπόνως ἐπαρκῶν, μόλις κατώρθωσε τὸ τρίτον ἔτος βοηθὸν νὰ προσλάβῃ, αὐξήσας τὴν διάρκειαν τῶν μαθημάτων εἰς τετραετίαν. Ἔτι δὲ ἀτελέστερον ἦν τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, πρό τινων μόνον ἐτῶν συστηθέν. Περὶ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν (περὶ τὰ τέλη τοῦ 1846) πολλῶν δυσχερειῶν καταβληθεισῶν, πολλῶν μὲν ἀντιτεινόντων, πολλῶν δὲ πρὸς τὴν δαπάνην ἀποδειλιώντων, πλειόνων δὲ οὔπω ἐπίκαιρον τὴν σύστασιν αὐτοῦ θεωρούντων, τῶν πλείστων δὲ οὐχὶ ἀναγκαίαν ἀλλὰ καὶ βλαπτικὴν τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν κορασίων καὶ καταστρεπτικὴν τῆς χρηστοηθείας καὶ κοσμιότητος αὐτῶν νομιζόντων, διὰ τῶν παρακινήσεων ἐν Τραπεζοῦντι μὲν τοῦ σχολαρχοῦντος Κωνστ. Ξανθοπούλου, Ἀθήνηθεν δὲ πολλῶν καθηγητῶν, οἵτινες προτροπαῖς καὶ παρακλήσεσιν ἡμῶν γράψαντες συνίστων τὴν ἐν ἡμῖν ἀναγκαιότητα τοῦ παρθεναγωγείου, κατωρθώθη τέλος διὰ μακρῶν πόνων καὶ ἀνενδότου καρτερίας νὰ ἱδρυθῇ καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν τῶν κορασίων σχολεῖον (8), καὶ ἀπεστάλη ὑφ' ἡμῶν πρώτη διδάσκαλος χρηστὴ τὰ ἤθη καὶ κοσμία τὸν τρόπον, ἡ Μαριγὼ Καρυοφύλη, καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν περὶ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1846 ἔτους. Εἰς τὰ τρία ταῦτα ἀτελῆ ἐκπαιδευτήρια συνίστατο ἡ ὅλη τῆς ἐπαρχίας ἐκπαίδευσις. Πλὴν δὲ ὀλίγων πάνυ εὐαρίθμων γινωσκόντων γράμματα, ἀμάθεια κατεῖχε σύμπαντας· καὶ κλῆρος δὲ καὶ λαὸς εἰς τὴν αὐτὴν ἦσαν κατάστασιν, πολλοὶ καὶ τὴν ἁπλῆν αὐτὴν ἀγνοοῦντες ἀνάγνωσιν. Διάκρισις ἔθνους καὶ θρησκείας οὐδαμοῦ σχεδὸν ἐγίνετο, καὶ σύμπαντες τὴν ἀπολύτρωσιν αὑτῶν παρὰ ξένων καὶ ἀλλογενῶν προσεδόκουν, καὶ πρὸς ἀστέρας εἰς ξένας χώρας ἀνατέλλοντας ἀπέβλεπον· ἡ συναίσθησις δὲ τοῦ ἐθνισμοῦ, ἡ πληροῦσα ζωῆς τὰ ἔθνη, εἰς οὐδενὸς σχεδὸν εἰσέ-

δυε τὴν καρδίαν. Ἑλλὰς δὲ καὶ Ἑλληνισμὸς καὶ Ἑλληνικὴ ἀγωγὴ ἦσαν πάταγος ὀνομάτων, λέξεις κεναὶ, ἃς δὲν ἤκουσαν προφερομένας, ἢ ἀκούσαντές ποτε οὐδεμίαν ἠσθάνθησαν ἀλλοίωσιν· διότι τὰ χωρίζοντα ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ὅλου ἔθνους ὄρια ἐφαίνοντο ἀνυπέρβλητα, καὶ ἡ μετὰ τοῦ ἔθνους συνένωσις, ἔστω καὶ ἠθικὴ, ἐνομίζετο ἀνέφικτος. Εἰ δὲ οὕτω διέκειτο ἡ πρωτεύουσα, ὅπου τὸ σχολεῖον τριακονταετῆ διέτρεχεν ὁπωσδήποτε ἡλικίαν, ὁποία ἆρα ἡ τῆς ἐπαρχίας, ὅπου καὶ τῶν κοινῶν γραμμάτων οἱ πλεῖστοι ἐστεροῦντο, κατάστασις; Ὀλίγα μόνων γραμματοδιδασκαλεῖα εἰς τὰς πολυπληθεστέρας ἀπήντα τις συνοικίας, ὅπου μόνη ἀνάγνωσις, καὶ αὕτη ἄνευ γραφῆς, ἐδιδάσκετο· ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς σκότος βαθὺ ἐπέκειτο, οὐδεὶς δὲ ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἐκγραμματώσεως τῶν τέκνων αὐτοῦ. Ἡ γραφὴ, καὶ αὕτη ἄνευ τόνων καὶ κομμάτων, ὑπῆρχε προσὸν μόνον τῷ ἱερεῖ τῆς ἐνορίας ἀνῆκον, τὰ δὲ γράμματα πολυτέλεια μόνοις μακαρίοις τισὶν ἐφικτή· ὁ δὲ τιθεὶς τόνον τινὰ ἢ πνεῦμα, ἔστω καὶ ἡμαρτημένως, ἐθεωρεῖτο μετὰ θαυμασμοῦ, ὡς μεγάλων γνώσεων κάτοχος. Τοιαύτη ἡ κατάστασις τῶν χωρῶν τούτων ἦν, καὶ τοιαύτη λυπηρῶς διατελεῖ εἰσέτι οὖσα ἐν τοῖς ἐνδοτέρω τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν αὐταῖς τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων ἀγραμμάτευτον διατελεῖ, ὀλίγοι δέ εἰσιν οἱ εἰς μόνην ἀνάγνωσιν καὶ ταύτην ἀτελῆ περιοριζόμενοι. Πάνυ εὐάριθμά εἰσι τὰ ἐκπαιδευτικὰ σχολεῖα, καὶ, ἐξαιρουμένων τινῶν πόλεων, οὐδὲν οὐδαμοῦ εὖ ἔχον σχολεῖον δύναταί τις νὰ εὕρῃ, μηδὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξαιρουμένης, ὅπου κατ' ἀριθμὸν μέν εἰσι πολλὰ, οὐδὲ ἓν ὅμως ἀντάξιον τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ πληθυσμοῦ. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοιαύτη τις φαίνεται ἀνυδρία γραμμάτων ἐν ὀφθαλμοῖς τῆς ἐφορευούσης γενικῆς ἀρχῆς, ὅπου ἑταιρεῖαι, καὶ σύλλογοι, καὶ ἄνδρες πλεῖστοι ἐν Εὐρώπῃ ἐκπαιδευθέντες, μῦσται τῆς ἐπιστήμης, καὶ ἄλλοι ὁμογενεῖς βαθυτάλαντοι, καὶ ἐμπόριον ἀκμαῖον καὶ πληθυσμὸς πυκνὸς, ὅπου, ἔστω καὶ ἐν πιθηκισμῷ νὰ μιμώμεθα

ζητοῦμεν πᾶν ὅτι εὐρωπαϊκὸν, καὶ ἡ τῶν λαῶν πανσπερμία προσεγγίζουσα πρὸς ἀλλήλους ἡμᾶς καὶ αὐξάνουσα τὰς σχέσεις, ἐπαισθητὴν τὴν ἀνάγκην ἀποτελεῖ, τί νὰ εὕρῃ τις ἐλπίζει ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ Καππαδοκίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ καὶ Συρίᾳ καὶ ταῖς ὑπερκειμέναις χώραις, ὅπου οἱ πλεῖστοι καὶ τῆς γλώσσης αὐτῆς, δι' ἧς καὶ μόνης διακρίνονται τὰ ἔθνη ἀπ' ἀλλήλων, στεροῦνται, καὶ ὅπου διατρέχων πολλῶν ἡμερῶν δρόμον, μόλις ἀπαντᾷ τις πόλιν ἢ κώμην ἢ χωρίον περιέχον ἀτελές τι γραμματοδιδασκαλεῖον ὑπὸ εὐαρίθμων μαθητῶν συγκροτούμενον, παρ' οἷς παρακάθηται ἐσταυρωμένοις τοῖς ποσὶν ἄθλιόν τι καὶ ἀγράμματον διδασκαλίδιον. Ἐκτάσεις μεγάλας διέρχεταί τις ὑπὸ ξηρᾶς καὶ ἀγόνου ἐρημίας κατεχομένας, ἣν δροσοβόλος τῆς παιδείας δὲν ἀνέψυξεν αὔρα. Οὐδεμία ὄασις, οὐδεμία πηγὴ ὕδατος ἱκανὴ νὰ δροσίσῃ τὴν ὑπὸ δίψας τηκομένην τοῦ περιηγητοῦ γλῶσσαν. Καὶ τὸ λυπηρότερον οἱ πλεῖστοι αὐτῶν, ὡς οἱ βαρέως νοσοῦντες καὶ τῶν ἀλγηδόνων μὴ λαμβάνοντες αἴσθησιν, ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἐξευτελεστικῆς αὐτῶν διάκεινται καταστάσεως, ἐν μακαρίᾳ διαβιοῦντες ἀπαθείᾳ. Τούτων λοιπὸν οὕτω διακειμένων, οἱ εὐπορώτεροι τῶν ὁμογενῶν, οἱ τοσαῦτα δείγματα φιλοπατρίας παρασχόντες, οἱ διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ ἔθνους οὐδέποτε φειδωλοὶ φανέντες, ἰδόντες καὶ ἐλεήσαντες τὴν μεγάλην ταύτην τοῦ ἔθνους ἀπερρίμμενην καὶ παρημελημένην μερίδα κηδεμονίας χρήζουσαν, δὲν θέλουσι περὶ αὐτῆς λάβει πρόνοιαν; καὶ γνόντες ὁποῖα τιμαλφῆ ἐν αὐτοῖς παραμελοῦνται συμφέροντα, δὲν θέλουσιν ἓν τῶν ἀσπαστοτέρων θεωρήσει μελημάτων τῶν λαῶν τούτων τὴν ἐκπαίδευσιν; συντρέχοντες δὲ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν ἠκρωτηριασμένων μνημείων, θέλουσιν ἀφήσει τεθαμμένα εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας τὰ ζῶντα τοῦ ἔθνους μνημόσυνα; Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον.

Οἱ Τραπεζούντιοι λοιπὸν κατὰ τὴν εἰκοσιπενταετίαν ταύτην οὐχὶ, ὡς οἱ Κυμαῖοι, τὰς ἡσυχίας ἦγον, ἀλλ' ἔπραξαν νὴ

Δία ὅ,τι ὀλίγιστα ἄλλαι ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀφορμῶν ἔπραξαν πόλεις, ὅπερ ὅμως ἡ παρελθοῦσα ἠγνόει κυβέρνησις, καὶ ἡ παροῦσα δὲ οὐ πάνυ τι ἐπισταμένως γινώσκει· διότι οὐδέποτε πέραν τῶν ὁρίων διῆλθεν, ἅτινα διέγραψεν αὐτῇ ἡ πολιτική. Τὴν δὲ τότε πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν παραβάλλοντες κατάστασιν ἐθνικῆς μεγαλαυχίας πληρούμεθα, ἀφοῦ μάλιστα ὀκτωκαίδεκα ἔτη ἐν τῇ ἀνεγέρσει τοῦ οἰκοδομήματος τούτου ἀνενδότως εἰργάσθημεν, λίθους δέ τινας καὶ ἡμεῖς καὶ ὑπὸ τὰς κρηπίδας καὶ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς ἐθέσαμεν, καὶ ἐπὶ τῷ ῥυθμῷ καὶ τῇ τάξει γνώμην ἀπεφηνάμεθα, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τῇ λαμπρότητι τοῦ ἔργου νὰ ἐναβρυνώμεθα δικαίωμα ἔχομεν, μετ᾽ ἀφάτου θυμηδίας καὶ ἡδονῆς τὴν πλήρη ἀποπεράτωσιν τοῦ οἰκοδομήματος μακρόθεν ἀπεκδεχόμενοι· τὸ δικαίωμα τοῦτο οὐδεὶς οὐδέποτε νὰ διαφιλονεικήσῃ πρὸς ἡμᾶς δύναται. Ὁ ξενισμὸς λοιπὸν πρόῤῥιζος ἐξερρίζωθη, μόλις ἴχνη τινὰ ἀσθενῆ τῆς πάλαι ποθ᾽ ὑπάρξεως ἐν γεροντίοις που ἀναφαίνονται· τὰ διαιροῦντα ἡμᾶς ἀπὸ τῆς γενικῆς πατρίδος ὄρθησαν ὄρια, οὔτε θάλασσα ἠχήεσσα, οὔτε ὄρη σκιόεντα καὶ ἀνυπέρβλητα χωρίζουσιν ἡμᾶς· ἕκαστος γινώσκει ἤδη, ὅτι ἓν σῶμα μετὰ τοῦ ἔθνους ἐσμὲν, καὶ Ἑλληνισμὸς ἄκρατος καὶ ἀκραιφνὴς ἀναλάμπει πανταχοῦ καὶ πληροῖ τὰς ψυχὰς καὶ τὰς καρδίας, τὸν νοῦν καὶ τὰς αἰσθήσεις συμπάντων. Τὸ Ἑλληνικὸν Φροντιστήριον ἀντὶ τῆς τριετοῦς εἰς ἑξαετῆ περατοῦται σειρὰν, καὶ ἀντὶ ἑνὸς ἓξ ἐν αὐτῷ διδάσκουσι· τὰ δὲ ἀλληλοδιδακτικὰ ἔφθασαν τὴν δυνατὴν τελειότητα, περὶ δὲ τοὺς ἑπτακοσίους φοιτῶσιν ἐν αὐτοῖς μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι. Ἡ παιδεία κατέστη προσιτωτέρα, οὐδεὶς πλέον ἀγράμματος, καὶ αἱ κατώτεραι τῶν πολιτῶν τάξεις τὴν ἀγάπην τῶν γραμμάτων αἰσθανθεῖσαι, μετ᾽ ἴσης ἢ καὶ πλείονος προθυμίας τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν ἐπιποθοῦσι. Καὶ πολλοὶ μὲν κατ᾽ ἔτος ἐκ τοῦ Φροντιστηρίου ἀπολύονται, πολλοὶ δὲ καὶ Ἀθήναζε καὶ εἰς Εὐρώπην μεταβάντες ἐπανῆλθον φέροντες ὅ,τι ἐκεῖθεν ἐταμιεύσαντο· ὁ κλῆρος ἐξεπαιδεύθη καὶ πολλοὶ

αὐτῶν ἐν τοῖς λογίοις συναριθμοῦνται. Καὶ δὲν περιορίζονται ἐν μόνῃ τῇ πρωτευούσῃ ταῦτα· πολλὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα, πλείονα δὲ ἔτι ἀλληλοδιδακτικὰ ἐν πολλαῖς κώμαις καὶ χωρίοις συνεστήθησαν· πᾶσι δὲ τούτοις διδασκάλους ἡ πόλις παρέχει. Ἡ γλῶσσα τῶν προγόνων διδάσκεται πανταχοῦ, καὶ ὁ χθὲς καὶ πρώην εἰς παντελῆ ἄγνοιαν τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ διακείμενος ἀγρότης, ὁ ἡμιάγριον βίον βιοὺς, γινώσκει ἤδη τίνων πατέρων ἀπόγονος εἶναι, γινώσκει Μαραθῶνας καὶ Σαλαμῖνας καὶ Πλαταιὰς, καὶ καυχᾶται καὶ γαυριᾷ ἐπὶ τούτοις, καὶ ὑψαύχην περιπατεῖ, καὶ αἰσιώτερον τὸ μέλλον ἀπεκδέχεται. Ἀλλὰ καὶ αἱ γειτνιάζουσαι ἐπαρχίαι ἡμᾶς μιμούμεναι, ἢ προτρεπόμεναι, θαυμαστὴν ἔσχον τὴν μεταβολήν· ταῖς πλείσταις δὲ καὶ τούτων διδασκάλους ἡ πόλις παρέχει. Ἡ Τραπεζοῦς λοιπὸν κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον δὲν ἦγεν, ὡς οἱ Κυμαῖοι, τὰς ἡσυχίας, ἀλλὰ προσήνεγκε καὶ αὕτη τὴν δυνατὴν εἰς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίαν. Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν καὶ πάλιν ἐξ ὧν ἐξεκλίναμεν.

Ἡ Τραπεζοῦς, ἥτις κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον (ἐν λέξει) ἐλέγετο πρότερον καὶ Οἰζηνὶς, καὶ ὡς μὲν Ξενοφῶν ἐν Κύρου ἀναβάσει καὶ Ἀρριανὸς ἐν Περίπλῳ Πόντου λέγουσι, Σινωπέων ἐστὶν ἀποικία, κτισθεῖσα πιθανῶς μετὰ τὰ Κοτύωρα καὶ τὴν Κερασοῦντα, οὖσας καὶ ταύτας ἀποικίας Σινωπέων, ὡς δὲ Παυσανίας (Ἀρκαδικῶν ΙΖ΄) ἐκ τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ ὁμωνύμου πόλεως, καὶ εἰς ταύτην, ὡς συγγενῆ, κατέφυγον οἱ ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἀναγκαζόμενοι εἰς τὴν Μεγαλόπολιν νὰ μετοικήσωσιν, ἥτις ὅμως γνώμη, οὐκ οἶδ' ὅθεν ληφθεῖσα, φαίνεται ἀνυπόστατος. Ἡ Τραπεζοῦς αὕτη κατοικουμένη ὑπὸ Τούρκων, Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων, περιέχει ὑπὲρ τὰς χιλίας Ἑλληνικὰς οἰκίας, ναοὺς δὲ ἐν ἐνεργείᾳ δώδεκα· δύο ἐν Δαφνοῦντι, τῷ ἐωθινωτέρῳ τῆς πόλεως σημείῳ, ὅπου ὁ λιμὴν οὐ πάνυ τι ἀσφαλὴς ἐν χειμῶνι, τὸν τοῦ Προδρόμου καὶ δυσμικώτερον τὸν τῆς Κοιμήσεως· ἔπειτα δυσμικώτερον τὸν τῆς ἁγίας Μαρίνης, καὶ δυσμικώτερον τὸν τοῦ

ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, τὴν Μητρόπολιν, καὶ μετὰ τοῦτον, δυσμικώτερον, τὴν Ὑπαπαντὴν, καὶ μεσημβρινώτερον τὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, καὶ παρὰ τοῦτον, δυσμικῶς, τὴν Μεταμόρφωσιν, καὶ δυσμικώτερον τὸν τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ μεσημβρινώτερον τὸν τῆς Εὐαγγελιστρίας ἐν ἐνεργείᾳ τὸν χειμῶνα ὄντα, ἢ μεσημβρινώτερον ἀντὶ τούτου τὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἕτερον, ἐν ἐνεργείᾳ ὄντα τὸ θέρος, καὶ ἀνατολικώτερον τούτου τὸν τῆς Μεταμορφώσεως, ἕτερον τοῦ προμνημονευθέντος καὶ μεσημβρινώτερον τὸν ναὸν τῆς Θεοσκεπάστου, μονύδριον μοναζουσῶν, τὸ μεσημβρινώτατον σημεῖον τῆς πόλεως ὑπερκείμενον αὐτῆς ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ παρὰ τὴν πόλιν λόφου, ὅπου συνεκκλησιάζονται αἱ ὑποκείμεναι οἰκίαι, καὶ μικρόν τι χωρίδιον, τὸ Μελεθρίον, ὑπερκείμενον τῆς μονῆς καὶ περὶ τὰς πεντεκαίδεκα ἔχον οἰκίας, καὶ τελευταῖον δυσμικώτατα ἐν Ἐξωτείχοις τὸν ναὸν τοῦ Προδρόμου. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἔχει καὶ ἡ Σουμελὰ, ἐντὸς τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι μετοχίου αὐτῆς, ναὸν τὸν τῆς Κοιμήσεως, καὶ τοῦτον ἐν ἐνεργείᾳ. Ἔχει δὲ καὶ ἄλλα περὶ τὰ τριάκοντα παρεκκλήσια ἅπαξ μόνον τοῦ ἔτους ἐν τῇ μνήμῃ αὐτῶν θαμιζόμενα.

Οὐδὲν τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς πόλεως διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Ὁ ὑπὸ Ξενοφῶντος, ἐν Κύρου ἀναβάσει, ἀναφερόμενος βωμὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου τῆς πόλεως λόφου, εἰς ναὸν τοῦ Προδρόμου μεταποιηθεὶς, οὐδὲν παρουσιάζει ἀρχαῖον· ἕτερος βωμὸς εἰς ναὸν τῆς ἁγίας Ἄννης μεταβληθεὶς παρουσιάζει ἀρχιτεκτονικήν τινα σοβαρότητα, ἀλλ' οὐδὲ οὗτος εἰς ἑλληνικὴν ἀνατρέχει ἐποχήν· σώζει δὲ ἐπὶ τῆς πύλης ἀνάγλυφόν τι μαρμάρινον ἑλληνικὸν μικροῦ λόγου ἄξιον καὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου διεφθαρμένον· φαίνονται δὲ ἐν αὐτῷ καὶ σημεῖα γραμμάτων ὅλως ἐξηλειμμένα. Ἐκ τῶν ἀρχαίων αὐτῆς τειχῶν, μόλις ἴχνη φαίνονται ἐν κρηπίσιν, ἐφ' ὧν τὰ νεώτερα Βυζαντινὰ ἐπῳκοδομήθησαν καὶ προσεπετέθησαν τὰ μετέπειτα ὑπὸ τῶν βασιλέων αὐτῆς ἐπαυξηθέντα· εἶναι δὲ λίθοι ὀγκώδεις οὐκ ἔ-

χοντες τὴν κανονικότητα τὴν ἐν τοῖς τείχεσι τῆς Φαρνακίας καθορωμένην, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα εἶναι πάντως ἀρχαιότερα ἐκείνων. Τοῦ ἀρχαίου μώλου, ἀνορθωθέντος ἔπειτα καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ, λείψανα ἐλεεινὰ μόνον φαίνονται. Ἐπιγραφὴν ἀρχαίαν μὲν οὐδεμίαν εὕρομεν, σώζονται δὲ δύο τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἡ μὲν ἐπί τινος τῶν τειχῶν θύρας, πλησίον τῶν μεγάρων τοῦ διοικητοῦ, ἔχουσα οὕτως·

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ ΔΕCΠΟΤΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ
CΤΟΥ ΘΕΟΥ ΗΜΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙCΑΡ ΦΛΑ
ΒΙΟC ΙΟΥCΤΙΝΙΑΝΟC ΑΛΑΜΑΝΙΚΟC ΓΟΤΘΙΚΟC
ΦΡΑΓΓΙΚΟC ΑΤΤΙΚΟC ΑΛΑΝΙΚΟC ΟΥΑΝΔΑΛΙ
ΚΟC ΑΦΡΙΚΑΝΟC ΕΥCΕΒΗC ΕΥΤΥΧΗC ΕΝΔΟΞΟC
ΝΙΚΗΤΗC ΤΡΟΠΑΙΟΥΧΟC ΑΕΙCΕΒΑCΤΟC ΑΥΓΟΥ
CΤΟC ΑΝΕΝΕΩCΕ ΕΝ ΦΙΛΟΤΙΜΙΑ ΤΑ ΔΗΜΟC[ΙΑ]
ΚΤΙCΜΑΤΑ ΤΗC ΠΟΛΕΩC CΙΟΥΔΗ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕ
ΛΕΙΑ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΕC[ΤΑ.ΤΟΥ.]

. . . . ΧC. Φ. Μ. Γ. Ἡ τίτανος παρεμπίπτουσα ἐμποδίζει τὴν ἀνάγνωσιν τῶν τελευταίων λέξεων. Ἡ δὲ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Βελισαρίου ἀνεγερθέντος, ἔχουσα οὕτως·

† ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙCΑΡ ΦΛ. ΙΟΥCΤΙΝΙΑΝΟC
ΕΥCΕΒΗC ΝΙΚΗΤΗC
† ΤΡΟΠΕΟΥΧΟC ΜΕΓΙCΤΟC ΑΕΙCΕΒΑCΤΟC
ΑΥΓΟΥCΤΟC ΠΑΡΕ
CΧΕΤΟ
ΝΔΕ ΑΙ ΤΟΥC VII . . . .

Τρεῖς δ' ἕτεραι τῶν βασιλέων αὐτῆς, ἡ μὲν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἡ δὲ Βασιλείου Κομνηνοῦ, σωζόμεναι ἡ μὲν ἐπὶ πύργου, ἡ δ' ἔξωθεν τῆς ἀκροπόλεως, ὅπου ἦσαν καὶ τὰ βασίλεια τῶν Κομνηνῶν, ἐπὶ ὁμοίου πύργου, καὶ ἡ τρίτη ἐπὶ θύρας ἀνῳκοδομημένης σήμερον, ἀναγινώσκονται ἐκτὸς τῆς τελευταίας, ἥτις μεγίστοις γράμμασι κεραμείοις ἐπιχάλκοις ἐγκολαφθεῖσα τῷ τείχει τὸ πλεῖστον κατεστραμμένη φαίνεται καὶ δυσανάγνωστος. Ἰσχύσαμεν ὅμως πρὸ εἰκοσαετίας ἀναγνῶναι μέρη τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τὸ ὄνομα Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Σήμερον ὅμως καὶ ἄλλων γραμμάτων πεσόντων, ἡ ἐπιγραφὴ κατέστη δυσδιάγνωστος.

Ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ πύργου ἔχει οὕτως·

ΠΙCΤΟC ΘΩ. Α. ΚΑΙ ΠΕΡΑΤΙΑC ΑΝΑΞ
ΚΟΜΗΝΟC ΑΛΕΞΙΟC ΕΝ ΧΩ ΜΕΓΑC
Ο ΤΟΥΔΕ ΚΤΗΤΩΡ ΤΟΥ ΠΥΡΓΙΚΟΥ ΠΟΥΡΤΞΙΟΥ
ΟΥ CΚΕΠΕΙ ΘΕΟC ΤΟ ΚΡΑΤΟC ΕΙC ΑΙΩΝΑ
† Ο ΔΟΥΛΟC ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΗΜΩΝ ΑΥΘΕΝΤΟΥ ΚΑΙ
ΒΑCΙΛΕΩC ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ Κ' ΕΠΙ-
CΤΑΤΗC ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΩΝCΤΑΝΤΙΝΟC .....

Ἡ τελευταία αὕτη σειρὰ καλύπτεται ὑπὸ τιτάνου. Ἡ δὲ ἐπὶ τῶν ἀνακτόρων ἔχει οὕτως·

ΕΝ ΧΩ ΤΩ ΘΩ ΒΑCΙΛΕΙΟC ΠΙCΤΟC ΒΑCΙΛΕΥC
ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΠΑCΗC ΑΝΑΤΟΛΗC ΙΒΗ-
ΡΩΝ Κ' ΠΕΡΑΤΙΑC Ο ΜΕΓΑC ΚΟΜΝΗΝΟC.

Ἐσχάτως ἀνεγνώσθη καὶ ἑτέρα προγενεστέρα πασῶν τούτων λατινικὴ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, ἐν τῇ καταλύσει καὶ ἀνεγέρσει τοῦ

προϋπάρχοντος μητροπολιτικοῦ ναοῦ. Καὶ φαίνεται μετενεχθεῖσα ἐκεῖσε ἔκ τινος βωμοῦ, εἰμὴ ἦν ὁ ναὸς εἰδωλεῖον ἄλλοτε. Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτως·

IMP″ CAES″ G″ AVR″ VAL″ DIOCLETIANO PIO″
FELICI
INVICT″ AVG″ PONT″ M″ TR″ POT″ P″ P″
PROCONS″ ET
IMP″ CAES″ M″ AVR″ VAL″ MAXIMIANO
PIO″ FELICI
INVICT″ AVG″ PONT″ M″ TR″ POT″ P″ P″
PROCONS″ ET
FL″ VAL″ CONTANTIO ETG″ AL″ MAXI
MIANO NOBB″ CAEC″
DEDICAVIT LEG″ I″ P″ VESTRAA
GENT″ TROGAVDO
PREFAEG...

Σώζονται δὲ καί τινες ἄλλαι διεφθαρμέναι ἐπιγραφαὶ τῆς αὐτῆς τῶν βασιλέων ἐποχῆς ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου βαφείου τινὸς, ἄλλοθεν μετενεχθεῖσαι, καὶ ὡς ἔτυχε προσαρμοσθεῖσαι, αἱ πλεῖσται καὶ ἀντιστρόφως· καὶ φαίνονται μεταττεθεῖσαι ἐκεῖ ἀπὸ τῶν συντριμμάτων ἄλλου Βυζαντινῆς ἐργασίας παρακειμένου ναοῦ, ἴσως τοῦ ἐπισημοτάτου πάντων, οὗ τινος ἐσώζοντο μέχρι πρό τινων ἐτῶν ἐρείπια, καὶ ὃν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐν τῇ ἁλώσει τῆς πόλεως εἰς ἔδαφος κατέβαλεν ὁ κατακτητὴς, ἵνα μὴ εἰς Ὀθωμανικὸν τέμενος μεταβληθεὶς ἐπάγηται ἀναμνήσεις δυναμένας νὰ ἀποβῶσιν ἐπικινδύνους. Τὰ ἐπιγράμματα ταῦτα φαίνεται ὅτι μετηνέχθησαν ἐκ βασιλικοῦ τινος τάφου· διότι μνημόσυνα βασιλέων ἀναφέρουσιν. Ἴσως δὲ καὶ ἐν τῷ ναῷ ἐκείνῳ ἐθάπτοντο οἱ βασιλεῖς Τραπεζοῦντος.

Τρεῖς ἕτεραι ἐπιγραφαὶ, εἰς τὴν αὐτὴν ἀνήκουσαι ἐποχὴν, ἰδιωτικαὶ, σώζονται ἐπὶ βρύσεων, ἡ μὲν ἐπὶ τῆς παρὰ τὸν ἅγιον Φίλιππον, αἱ δὲ κάτωθεν ταύτης παρὰ τὸν λιμένα Δαφνοῦντος.

Ἐκ δὲ τῶν σωζομένων Βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ οἰκοδομημάτων ὁ μὲν ναὸς τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἐπὶ τεσσάρων μονολίθων μαρμαρίνων κιόνων ἱδρυμένος, κατέχεται ὑφ' ἡμῶν καὶ, ὡς λέγεται, οἱ κίονες μετηνέχθησαν ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Ἄκρου, πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως κειμένου, ὅπου ἦν ἄλλοτε ἱερὸν Ἑλληνικὸν μεταδὸν τὸ ὄνομα εἰς τὸν τόπον· ὁ δὲ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, ἐπὶ τεσσάρων ὁμοίως ἐκ μαρμάρου κιόνων, μικροτέρων ὅμως κατά τε ὕψος καὶ πάχος, ἡ σήμερον μητρόπολις, φαίνεται ὅτι ἐξ Ἑλληνικοῦ εἰδωλείου εἰς ναὸν μετεβλήθη· ἐπὶ δὲ τῶν κιόνων διακρίνονται ἔτι αἱ ἀποξεσθεῖσαι ῥαβδώσεις· διὰ δὲ τὴν σμικρότητα αὐτοῦ καταβληθεὶς εἰς ἔδαφος ἀνοικοδομεῖται μείζων. Ὁ δὲ τοῦ ἁγίου Εὐγενίου προστάτου τῆς πόλεως, μετὰ τριῶν ἄλλων συνάθλων τὴν 21 Ἰανουαρίου ἑορταζομένου (ὅρα συναξαριστὴν) ἔξωθεν τῆς πόλεως ἐπὶ λόφου, καὶ ὁ τῆς Χρυσοκεφάλου Θεοτόκου ὀνομαζόμενος, ὁ ἀρχαῖος μητροπολιτικὸς ναὸς, ἐντὸς τῶν τειχῶν χαλκοσκεπὴς, σώζων ἔτι ἴχνη τῆς ἄλλοτε πολυτελείας αὐτοῦ ἄλλα τε καὶ τὸ ἐκ μωσαϊκοῦ διάζωμα, δι' οὗ ἦν ἐζωγραφημένα τὰ ἀνώτερα ἐξωτερικὰ τοὐλάχιστον μέρη τοῦ ναοῦ, ἴσως δὲ καὶ τὸ ἐσωτερικὸν, καὶ ὁ τῆς ἁγίας Σοφίας ἐν ἀποστήματι ἡμισείας ὥρας πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως, ναὸς τῆς πόλεως, ναὸς μικρότερος μὲν ἀλλὰ περικαλλέστερος, περίβλεπτος ἐπὶ ἐπιπέδου τερπνῆς καὶ γραφικωτάτης θέσεως, ὑπὸ Μανουὴλ αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος ἀνακαινισθεὶς καὶ αὐξηθεὶς διὰ προπυλαίων, οὗ τινος φέρει καὶ τὴν εἰκόνα εἰς τὰ πλάγια τῶν βασιλικῶν πυλῶν καὶ ἐπίγραμμα, ἐν ᾧ κτίτωρ τῆς μονῆς προσαγορεύεται. Οὗτοι λοιπὸν οἱ ναοὶ μετ' ἄλλων πλειόνων ἥττονος λόγου μετεποιήθησαν εἰς Ὀθωμανικὰ τεμένη, οἱ μὲν εὐθὺς τῆς πόλεως ἁλούσης, ὁ δὲ τῆς ἁγίας Σοφίας, διαμείνας ὡς σκήτη πατέρων, καὶ ἐρημωθεὶς, κατελήφθη ἐν ὑ-

στέροις χρόνοις. Διότι εὕρομεν μετ' ἄλλων ἀρχαιοτέρων, ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τε καὶ ἐξωτερικῶν τοίχων καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου βήματος ἐγκολαπτῶν ἐπιγραφῶν, καὶ τὴν τοῦ Σάββα ἐκκλησιάρχου τῷ ᾳφπά, καὶ τὴν τοῦ Σεραφεὶμ ἱερομονάχου τῷ ᾳφζ' καὶ ἄλλας ἄλλων μοναχῶν περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχήν· αὗται δὲ δὲν ἠδύναντο πάντως ἐγχαραχθῆναι ἐντὸς μάλιστα τοῦ ναοῦ, κεκωλυμένης τῆς ἐν Ὀθωμανικῷ τεμένει εἰσόδου, εἰ ὑπὸ Ὀθωμανῶν κατείχετο· ἄλλως τε καὶ ἡ παράδοσις ἐπικυροῖ τὴν εἰκασίαν. Ἐσχάτως μάλιστα ἠκούσαμεν ἀνακαλυφθεῖσαν τυχαίως ἐν τοῖς Ὀθωμανικοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχείοις τὴν διαμαρτύρησιν ἢ τὴν ἀναφορὰν τῶν τότε Τραπεζουντίων, ἣν πρὸς τὴν Ὑψηλὴν ἀπέστειλαν Πύλην ἐπὶ τῇ παρανόμῳ καὶ παρασπόνδῳ ἀφαιρέσει τούτου τε καὶ ἑτέρου ναοῦ εἰς τέμενος Ὀθωμανικὸν ὡσαύτως μεταβληθέντος, τοῦ ἁγίου Φιλίππου. Διότι μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος, ἣν παθητικώτατα περιγράφει σύγχρονος καὶ αὐτόπτης συγγραφεὺς Τραπεζούντιος, Ἀμουρούτζης ὁ φιλόσοφος, ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἐν Ῥώμῃ εὐπραγοῦντα Καρδινάλιον Βησσαρίωνα τὸν Τραπεζούντιον (ἐν ἑλλ. ἀνεκδότοις τυπωθεῖσιν ἐν Παρισίοις), δι' ἧς οὗτος ἐκθέτων τὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἅλωσιν, λέγει ὅτι ἀντέστησαν μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ ἐνίκησαν πολλάκις τὸν ἐκ θαλάσσης ἐπελθόντα ἐκ τρισμυρίων στρατὸν, ὥστε καὶ εἰς ἀπορίαν ἐνέβαλον αὐτοὺς, κατεβλήθησαν ὅμως ὑπὸ τοῦ διὰ ξηρᾶς ἔπειτα προστεθέντος καὶ πληρώσαντος ἐνόπλων ἀνδρῶν τὴν χώραν, ἐκλιπόντος μάλιστα τότε πρῶτον τοῦ ἐν τῇ πόλει ὕδατος· καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν παραδοῦναι ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ ταὐτὰ τοῖς Κωνσταντινουπολίταις πάθωσι· καὶ ὅμως τρομερὰν ὑπέστησαν δήωσιν καὶ αἰχμαλωσίαν (9). Περιγράφων λοιπὸν ταῦτα, ἐπικαλεῖται ἐπὶ τέλους χρηματικὴν βοήθειαν δι' ἐξαγορὰν τοῦ αἰχμαλωτισθέντος περικαλλοῦς αὐτοῦ υἱοῦ Παρασκευᾶ, ὃν ὁ αἰχμαλωτίσας μὴ δυνηθεὶς νὰ πείσῃ ἵνα ἐξομώσῃ, ἐδήλωσεν εἰς τὸν μηδὲν ἔχοντα πλέον πατέρα ἵνα ἐξ-

αγοράσῃ. Μετὰ τὴν ἅλωσιν λοιπὸν τῆς πόλεως μεταποιήσας ὁ κατακτητὴς εἰς τέμενος τὸν τῆς Χρυσοκεφάλου ναὸν, εἰς μητρόπολιν τοῖς χριστιανοῖς τὸν μικρὸν τοῦ ἁγίου Φιλίππου ναὸν παρεχώρησε, μακρὰν τῶν τειχῶν κείμενον, πρὸς Ἀνατολὰς αὐτῶν ὑπεράνωθεν τοῦ λιμένος Δαφνοῦντος. Ἀλλ' ὕστερον περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος, ὡς ἔστιν εἰκάσαι ἐκ τοῦ νεωτέρου κώδηκος τῆς Μητροπόλεως, σχηματισθέντος μὲν εὐθὺς μετὰ τὴν ἁρπαγὴν τοῦ ναοῦ, μὴ ἀνερχομένου δὲ πέραν τοῦ ἔτους ᾳχϟέ, καθῆς τις (ἱεροδικαστὴς) ἐχθρὸς ἀδυσώπητος τῶν χριστιανῶν, διήγειρε κατὰ τῆς μητροπόλεως τὸ φρενητιῶν πλῆθος, αὐτὸς ἐπὶ κεφαλῆς κατασταθεὶς, καὶ αἴφνης ἐπελθὼν, καὶ διαρπάσας καὶ ναὸν καὶ μητρόπολιν, διέταξε νὰ ἐκφωνήσωσιν ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τῶν μιναρέδων ἐκφωνουμένην πρόσκλησιν, καὶ οὕτω καὶ τοῦτον εἰς Ὀθωμανικὸν μετεποίησε τέμενος, τοῦ Ἀρχιερέως μόλις δυνηθέντος νὰ διασώσῃ ὀλίγα ἄμφια καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς ἄλλην τινὰ σκήτην, ἣν εἰς μητρόπολιν μετεποίησε, τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης· πάντα δὲ τὰ λοιπὰ, τὰ ἐκ τῆς ἁλώσεως διασωθέντα, βορὰ καὶ λεία τῶν ἐπελθόντων ἐγένοντο. Καὶ ἀπεπειράθησαν μὲν οἱ Τραπεζούντιοι νὰ ἀνακτήσωσι τὸν ναὸν, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀπέστειλαν ἀντιπροσώπους αὐτῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν, προσβοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως, οὐδὲν ἰσχύοντος τότε· ὃς καὶ τῆς ἁρπαγῆς ἀμέτοχος ἦν, καὶ γράμματα παρέσχε αὐτοῖς, ἐπιβεβαιοῦντα μὲν τὰ δίκαια τῶν χριστιανῶν, καταδικάζοντα δὲ τὴν ἄδικον τοῦ καθῆ καὶ αὐθαίρετον πρᾶξιν· οὐδὲν ὅμως κατώρθωσαν, καὶ ὁ ναὸς ἔκτοτε διατελεῖ διαμένων εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν, σώζων ἐρείπια τῆς μητροπόλεως, εἰς ἱκανὴν διήκοντα ἔκτασιν· ἀποτελεῖ δὲ νῦν συνοικίαν Ὀθωμανικήν. Περιγραφὴν τῆς ἁρπαγῆς ἐνετύχομεν ἐν χειρογράφῳ διὰ στίχων πολιτικῶν ἀνομοιοκαταλήκτων οὐ πάνυ τι εὐφυῶς ὑπό τινος αὐτόπτου ἀνωνύμως συντεταγμένην· τελευτᾷ δὲ μέχρι τῆς ἀποστολῆς τῶν ἀντιπροσώπων, σιωπῶν τί ἔπραξαν ἀπελ-

θόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἁρπαγὴ τοῦ ἑτέρου ναοῦ, τῆς ἁγίας Σοφίας, ἤτοι προηγήθη ἢ ἐπηκολούθησε τὴν σύλησιν ταύτην.

Νομίσματα ἀρχαῖα χαλκᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἀπαντῶνται συχνότατα μὲν Σινώπης καὶ Ἀμισσοῦ, σπανιώτερα δὲ Φαρνακίας, σπανιώτατα δὲ Τραπεζοῦντος· συχνότερα δὲ χαλκᾶ τε ἀργυρᾶ καὶ ἔστιν ὅτε καὶ χρυσᾶ ἀπαντῶνται τῆς νεωτέρας Τραπεζουντίου αὐτοκρατορίας, ἐξηυτελισμένης ἐργασίας, φέροντα ἔνθεν μὲν τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Εὐγενίου, προστάτου τῆς πόλεως, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς « Ἅγιος Εὐγένιος », ἔνθεν δὲ τὰς εἰκόνας τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως, ἐν μέσῳ δὲ σταυρὸν, ὃν ἀμφότεροι κρατοῦσιν.

Ἐκκλησιαστικῶς ἡ Τραπεζοῦς τὸ κατ' ἀρχὰς αὐτοκέφαλος ἀρχιεπισκοπὴ τῆς ἐπαρχίας Πόντου Πολεμωνιακοῦ λογιζομένη, ὑπήγετο, φαίνεται, τῷ ἀνωτέρῳ Μητροπολίτῃ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, τῷ Νεοκαισαρείας· ἡ δὲ τῆς Λαζικῆς ἐπαρχίας, δι' ἧς σήμερον τιτλοφορεῖται «ἔξαρχος Λαζικῆς,» πρωτεύουσα ἕδρα ἦν ἡ Φᾶσις, ἡ ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ διάσημος τότε πόλις. Ἐπερατοῦτο δὲ ἡ ἐπαρχία τοῦ Πολεμωνιακοῦ Πόντου μέχρι Ῥιζαίου, ὅπου ἦν ἐπισκοπὴ τῷ Νεοκαισαρείας τελοῦσα, διαμείνασα, φαίνεται, ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν ἐκείνου, καὶ ἀφοῦ ἡ Τραπεζοῦς εἰς Μητρόπολιν προήχθη. Καὶ ἡ μὲν Φᾶσις ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν περὶ αὐτὴν ἀρῃφίλων βαρβάρων λαῶν παρακμάσασα καὶ ὀλιγανδροῦσα, εἰς ἐπισκοπὴν ὑπὸ τὸν Τραπεζοῦντος ὑποκειμένην ἀντὶ μητροπόλεως ἐξέπεσεν, ἡ δὲ Τραπεζοῦς διαδεχθεῖσα τὴν Φᾶσιν καὶ λαβοῦσα τὰς εἰς ἐκείνην τελούσας ἐπισκοπὰς, παρέλαβε καὶ τὸν τίτλον, ἐπαρχία Λαζικῆς ἀντὶ τοῦ τέως ὑπάρχοντος Πόντου Πολεμωνιακοῦ μετονομασθεῖσα. Ὕστερον δὲ εἰς κράτος αὐτοτελὲς περιελθοῦσα, καὶ ἄλλους πολλοὺς προσέλαβεν ἢ ἐσφετερίσθη ἐκκλησιαστικοὺς τίτλους καὶ προνόμια, ἅτινα ὅμως πάντα ἀπέθετο ἢ ἐστερήθη ἁλούσης τῆς πόλεως.

Παλινδρομοῦντες δὲ πρὸς τὸν ποταμὸν Πυξίτην, καὶ ἀνερχόμενοι αὐτὸν κατὰ τὴν ἑῴαν ὄχθην, ἀπαντῶμεν τὴν Chanan, χωρίον μετὰ ἑξήκοντα ἑλληνικῶν οἰκημάτων ἑνὸς ναοῦ καὶ δημοτικοῦ σχολείου, ἔπειτα τὸ Κοιλάδι μετὰ ἰσαρίθμων οἴκων, ἑνὸς ναοῦ ἐνοριακοῦ καὶ ἑτέρου μονυδρίου ἱκανῶς θαμιζομένου καὶ ὀνομαζομένου Παναγία τοῦ Κλινᾶ· ἔπειτα τὴν Δούρχαν μετὰ τεσσαράκοντα οἰκιῶν καὶ ναοῦ, καὶ τέλος τὴν Ὄλασσαν εἰς δύο συνοικίας μετὰ ἑξήκοντα οἰκιῶν καὶ δύο ναῶν.

Ἐνταῦθα διαιρεῖται ὁ ποταμὸς, καὶ εἷς βραχίων αὐτοῦ δεξιόθεν συμβάλλων, μικρὸν ἀνωτέρω ὑποδιαιρούμενος πάλιν περιλαμβάνει τὴν ἐξαρχίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου Περιστερεῶνος, ἀποτελοῦσαν ἤδη μέρος τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ῥοδοπόλεως, καὶ περιλαμβάνουσαν τὴν περιφέρειαν Γαλλίανας, ἐν ὅλοις οἰκίας Ἑλληνικὰς πεντακοσίας ἑξήκοντα, ἐκκλησιαζομένας εἰς δέκα ναούς· σχολεῖα δὲ μικροῦ λόγου ἄξια ὑπὸ ἱερέων διευθυνόμενα, καὶ μόνον τὴν ἀνάγνωσιν διδάσκοντα. Ἴδωμεν ὁποίαν μεταβολὴν θέλει ἐπιφέρει ὁ πολλὰ ἐπαγγελλόμενος νέος ἀρχιερεύς. Ἐπισημότερα τῶν χωρίων τούτων εἶνε, ἐπὶ μὲν τοῦ δεξιοῦ βραχίονος τοῦ ποταμοῦ, ὅπου ἵδρυται καὶ ἡ μονὴ, τὰ χωρία Μανδρανὸν καὶ ἀνωτέρω τούτου καὶ καταντικρὺ τῆς Μονῆς Κουστουλάντων, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ τὸ χωρίον Ἀρμενῆ, τὰ Λεβάδια, ἡ Βάλαινα καὶ ἄλλα τινά. Ἡ δὲ μονὴ, κτίσμα τῶν Κομνηνῶν τῆς Τραπεζοῦντος βασιλέων, οἰκεῖται ὑπὸ πεντεκαίδεκα μοναχῶν, οὐ πάνυ τι τὸν εἰρηνικὸν ποθούντων βίον.

Τὸν ἄλλον δὲ στέλεχον τοῦ ποταμοῦ ἀκολουθοῦντες, μέρος τῆς ἐπαρχίας Τραπεζοῦντος ἀποτελοῦντα, ἀπὸ τετραώρου μέχρις ἑξαώρου ἀπὸ θαλάσσης ἀποστάσεως, ἀπαντῶμεν πρῶτον τὸ χωρίον Κοσμᾶ καὶ τὸ τούτῳ συνεχόμενον Καπίκιοϊν, Ζάζαν ἐπὶ τῶν χριστιανῶν βασιλέων ὀνομαζόμενον, μετὰ διακοσίων ὀγδοήκοντα οἰκιῶν καὶ τριῶν ναῶν. Ἐνταῦθα συνεστήθη τὸ Βεναρδάκειον σχολεῖον ὑπὲρ τῶν νεοφανῶν χριστιανῶν. Ἔχει δὲ καὶ ἕτερον μικροτέρας σημασίας σχολεῖον.

Μετὰ τὴν Ζάζαν ὁ ποταμὸς διαιρούμενος εἰς δύο βραχίονας σχηματίζει τὰς δύο ἐξαρχίας, τὸν πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ Σουμελᾶ ἐξ οἰκιῶν πεντακοσίων καθαρῶς χριστιανικῶν, μετὰ ἐννέα ναῶν καὶ δύο μικρᾶς σημασίας ἀλληλοδιδακτικῶν, καὶ τὸν πρὸς δυσμὰς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Βαζελῶνος ἐκ χιλίων διακοσίων πεντήκοντα οἰκιῶν, καὶ τούτων τὸ πλεῖστον χριστιανικῶν, μετὰ ὀκτὼ ναῶν καὶ σχολείων πάντη παρημελημένων. Ἀνατρέχοντες δὲ τὸν ἀνατολικὸν βραχίονα, τὴν ἐξαρχίαν Σουμελᾶ, ἀπαντῶμεν ἐπὶ ὑψιτενοῦς λόφου τὴν Λιβερὰν μετὰ διακοσίων πεντήκοντα οἰκιῶν, περιέχουσαν οἰκήτορας τὸ πλεῖστον χαλκεῖς, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀποδημοῦντας εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἔχουσι δὲ χωρίον τερπνόν, ὕδατα ψυχρὰ καὶ διαυγῆ, καὶ εἶναι ἡ τερπνοτέρα θερινὴ κατοικία. Κάτωθεν τούτου κεῖται ἐπὶ τῶν δύο ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ ἡ Βωρίζαινα, λεγομένη καὶ Σαλαφοῦντα, ἀρχαῖον περιέχουσα ναὸν, καὶ ἄνωθεν τούτου τὸ Κοσπιδῆ. Ἐνταῦθα πάλιν ὁ ποταμὸς διαιρεῖται, ἀποτελῶν τὸ ποτάμιον Λαραχανῆς πρὸς δυσμὰς καὶ τὸ ποτάμιον τοῦ Σουμελᾶ πρὸς ἀνατολάς. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ποταμίου Λαραχανῆς κεῖνται ἡ Λαραχανὴ, ἡ Σκόπια καὶ ἡ Ἄουρσα, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου, τὸ Ἀγουρζενὸν καὶ ἀντικρὺ τούτου τοῦ Κούτουλα, καὶ ὑπεράνωθεν τούτου τὸ Κορκίθιν καὶ τέλος ἡ Σκαλίτα. Ἡ δὲ Μονὴ κεῖται ἀνωτέρω ταύτης πρὸς τὰς πηγὰς, ἀπέχουσα τῆς θαλάσσης ὥρας δώδεκα, ἐπὶ πέτρας καὶ ὑπὸ σπήλαιον, διάσημος καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν, ὅθεν καὶ ἐξ ἀπωτάτων μερῶν συντρέχουσι προσκυνηταί. Οἰκεῖται δὲ ὑπὸ δέκα περίπου μοναχῶν, καὶ διατηρεῖ Ἑλληνικὸν οὐ πάνυ ἐπίσημον σχολεῖον. Ὡκίσθη δὲ ἡ μονὴ κατὰ τὸ πατρικὸν αὐτῆς τὸ τριακοσιοστὸν ὀγδοηκοστὸν ἕκτον ἔτος μετὰ Χριστὸν ὑπὸ τῶν ἐξ Ἀθηνῶν ἐκεῖσε ἐλθόντων Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου, ἔχουσα μίαν τῶν τριῶν εἰκόνων τῶν, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Λουκᾶ ζωγραφηθεισῶν. Ηὐξήθη δὲ, καὶ ἀναθήμασι πολλοῖς ἐκοσμήθη, καὶ διὰ χρυσοβούλων ἐπροικίσθη ὑπὸ τῶ

τῶν βασιλέων Τραπεζοῦντος, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Τούρκων μοναρχῶν. Ἀπένειμε δὲ καὶ τῷ ἔθνει μεγίστην ὑπηρεσίαν. Διότι εἰς τὰς τρεῖς περὶ τὴν χώραν ταύτην μονὰς, καὶ μάλιστα εἰς ταύτην, ὀφείλεται ἡ διατήρησις ἀκμαίου περὶ ἡμᾶς ἑλληνισμοῦ· διότι εἰς μὲν τὴν περιφέρειαν Σουμελᾶ ὁ χριστιανισμὸς διετηρήθη ὅλως ἄμικτος, ἡ δὲ γλῶσσα Ἑλληνικὴ, σώζουσα ἀρχαίας Ἑλληνικὰς λέξεις, ἀξίας νὰ ἀποθησαυρισθῶσιν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ λεξικά· εἰς δὲ τὰς δύο ἄλλας μονὰς ὀλίγιστοι συνοικοῦσιν Ὀθωμανοὶ, ὀλιγώτεροι μὲν κατὰ τὴν περιφέρειαν Βαζελῶνος, μικρῷ δὲ πλείονες κατὰ τὴν τοῦ Περιστερεῶνος. Παρὰ τὰ χωρία ταῦτα ἡ Σουμελᾶ εἶχεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῆς δικαιοδοσίαν καὶ τὸ χωρίον Σάντα, μὴ ἀνῆκον εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ ποταμοῦ τούτου, ἀλλ' ἄλλου τοῦ τῆς Ἱεμυρᾶς, τρέφον ἀρειμανίους οὐ μόνον τοὺς ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ τὰς γυναῖκας, ὁπλοφορούσας καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐν ἀπουσίᾳ τῶν ἀνδρῶν, ἀρίστων λιθοξόων, καὶ διὰ τοῦτο καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ ἔτος ἀπόντων ἐπ' ἐργασίᾳ, μόνον δὲ τὸ Πάσχα συγκοινωνούντων αὐταῖς. Οἰκεῖται δὲ ὑπὸ χιλίων περίπου οἰκογενειῶν μετὰ ναῶν ἐννέα· ἐσχάτως δὲ συνεστήθη ἱκανῶς εὖ ἔχον ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον. Ἄνωθεν τοῦ Σουμελᾶ μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ ποταμοῦ κεῖνται αἱ ὑψηλαὶ θερινὰι κατοικίαι τῶν ὑποκειμένων χωρίων, Παρχάρια ὑπὸ γενικὴν ὀνομασίαν λεγόμεναι, χρήσιμοι διὰ βοσκάς. Διατρέχει δὲ ὁ ποταμὸς ῥοῦν εἰκοσάωρον, αἱ δὲ ὀνομασίαι τῶν θέσεων ἅπασαι Ἑλληνικαί.

Ὁ ἕτερος ὁ πρὸς δυσμὰς βραχίων, ὁ σχηματίζων τὴν ἐξαρχίαν Βαζελῶνος, περιέχει πρῶτον τὸ Χορτοκόπιν, ὅπου ἐπὶ ὑψηλῆς ὀρρύος φαίνονται ἐρείπια τῆς θερινῆς διαμονῆς τῶν αὐτοκρατόρων Τραπεζοῦντος, καὶ κάτωθεν τούτου συνεχόμενον τὸ Χαμουρῆ, καὶ ἀντικρὺ τὰ Σπήλαια, καὶ μετὰ τὰ Σπήλαια τὴν Δανίαχαν καὶ ὑπεράνωθεν τὴν Παπάρζαν· ἔπειτα κεῖται ἡ μονὴ Βαζελῶνος ἀρχαιοτέρα καὶ τῆς Σουμελᾶς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατερικοῦ αὐτῆς. Ἔκειτο δὲ τὸ κατ' ἀρχὰς πα-

ρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ. Διαρπαγείτης δὲ ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ τῶν πλείστων τῶν μοναχῶν σφαγέντων, οἱ περισωθέντες κατέφυγον εἰς ἀπρόσιτόν τι σπήλαιον, ὅπου ἔκτισαν τὴν νέαν μονὴν σωζομένην μέχρις ἡμῶν. Εἶναι δὲ πενέστεροι τῶν λοιπῶν καὶ διὰ τοῦτο ζῶσι βίον εἰρηνικὸν καὶ ἥσυχον, καὶ βιωτεύουσιν ἐκ τῶν κτημάτων τῆς μονῆς, ἅτινα καλλιεργοῦσιν. Ἔχουσι δὲ καὶ μικρὰν ἐπιχορήγησιν παρὰ τῆς Ῥωσσίας, εἰς Πέτρον τὸν μέγαν ἀνατρέχουσαν. Ἄνωθεν τῆς μονῆς κεῖται ἡ Θέρσα, ὅπου καὶ μονὴ μικρὰ μοναζουσῶν, ἡ τῆς Θεοτόκου τῆς Κρεμαστῆς, ἐν ᾗ καὶ ἡλιακὸν ὡρολόγιον ἐπὶ τοῦ ναοῦ ἀρχαῖον ἐσώζετο, ἕως οὗ ἀνακαινισθέντος τοῦ ναοῦ, ἐξηφανίσθη. Μετὰ τὴν Θέρσαν ἀναβαίνοντες τὸν ποταμὸν ἀπαντῶμεν τὰ Ποντίλια, τὰ Κοτύλια, τὸ Χατζίκιοϊν καὶ τὴν λοιπὴν Ματζούκαν μέχρι δωδεκαώρου καὶ πλέον ἀπὸ θαλάσσης ἀποστάσεως. Πάντα τὰ χωρία ταῦτα ἀπετέλουν τὴν ἐξαρχίαν τῆς μονῆς, νῦν δὲ καὶ ταῦτα ὑπόκεινται τῷ ἀρχιερεῖ Ῥοδοπόλεως.

Οἱ κάτοικοι τῶν τριῶν μονῶν ἀποζῶσιν ἐκ γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας, ὀρεινὰς ἀροῦντες χώρας· εἶναι δὲ οἱ πλεῖστοι ἀνθρακεῖς· πένονται ἰσχυρῶς, καὶ ἐκτὸς τῶν ἀποδημούντων ἅπαντες ἐν μεγίστῃ ζῶσι καὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων ἀπορίᾳ, γυμνητεύοντες καθ' ὅλον τὸ ἔτος, καὶ τὸν ξηρὸν ἐξ ἀραβοσίτου ἄρτον τὰ τρία τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ ἔτους στερούμενοι. Καὶ ὅμως ἐν τοιαύτῃ ὄντων ἐλεεινῇ καταστάσει, ἡ Μ. Ἐκκλησία, βραδεῖα πρὸς τὸ νοεῖν καὶ ταχεῖα πρὸς τὸ πράξαι, πρὶν ἢ ἐπιτοπίως ἐξετάσῃ καὶ πεισθῇ, ἐὰν δύνωνται νὰ τρέφωσιν ἀρχιερέα, πρὸς τὰς φωνὰς τῶν δυστυχῶν τούτων ἐλεεινολογούντων καὶ ἀποκαλυπτόντων τὴν κατάστασιν αὐτῶν βύσασα τὰ ὦτα, ἴδιον αὐτοῖς ἀπέστειλεν ἀρχιερέα, καὶ φόρον ἄλλον ἐπέθηκεν αὐτοῖς τὸν διαθρέψοντα τὸν πολλὰ μὲν δι' ἐξαγορὰν αὐτῶν ὀφείλοντα χρέη, πολλὰ δὲ μετὰ τὴν ἀπότισιν αὐτῶν ἐλπίζοντα νὰ ἐπιθησαυρίζῃ. Ἐνῷ, εἰ ἦν δεδογμένον τὰ μοναστήρια ταῦτα νὰ μὴ ἔχωσι πλέον ἐξαρχίας, καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν

Τραπεζοῦντος νὰ προσαρτῶνται, ὅθεν ἀπεσπάσθησαν, καὶ μεθ' ἧς νὰ ἑνωθῶσι, φυσικώτερον ἦν. Καὶ ἡ μὲν δαπάνη ἤθελεν εἶσθαι τότε ἀνεπαίσθητος καὶ σμικρά, ἡ ἐκ τῆς μητροπόλεως ὅμως ἐπίδρασις συντελεστικωτάτη καὶ μᾶλλον δραστήριος διὰ τὴν ἐκγραμμάτωσιν αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ φωνὴ τοῦ ὀρθοῦ λόγου δὲν ἠκούσθη· οἱ ἐν καλύβαις τὸ πλεῖστον ἀνέστιοι εἰς ἀρχιεπισκοπὴν προεβιβάσθησαν παρὰ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀρχιερεῖς ἀπεστάλη ἐν ἀγροδιαίτοις καὶ ὀρεσιβίοις ἐν πιναρότητι νομαδικῶς σὺν αὐτοῖς βιωσόμενος. Διότι ἀποροῦμεν ποῖον μεταξὺ τῆς περὶ αὐτὸν ἀθλιότητος θέλει σχηματίσει κέντρον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, περὶ ὃ νὰ περιβομβῶσι τὰ πεινηλέα σμήνη τῶν ἐπαρχιωτῶν αὐτοῦ ; Ἠκούσαμεν τὸν χωρεπίσκοπον τοῦτον πολλὰ ὑπὲρ τῆς ἐκγραμματώσεως αὐτῶν ὑποσχόμενον· ἀλλ' ἀντὶ τούτων φθὰς ἐν αὐτοῖς ἀσπαστότερον ἄλλο καὶ φυσικώτεραν ἔθηκε μέλημα, τὴν ἀπότισιν ἢ ἐλάφρυνσιν τοῦ ἐπιβαρύνοντος αὐτὸν χρέους, γεννησομένου βέβαια δαπάνῃ τοῦ ἐν χρῷ κειρομένου ποιμνίου, κατ' οὐδὲν τῶν περὶ αὐτὸ τετραπόδων ἄλλων ποιμνίων διαφέροντος. Ἐξευτελεστικωτέραν θέαν ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος δὲν δύναταί τις ἀλλαχοῦ νὰ ἴδῃ, ἢ ἐν τῷ ἀρχιερεῖ Ῥοδοπόλεως, περιστοιχιζομένῳ ὑπὸ ἀγραμμάτων τζαρουχοφόρων, ἀνυποφόρων διὰ τὴν δυσοσμίαν ἣν ἀποπνέουσι, μεθ' ὧν συγκαθήμενος συνδικάζει καὶ συνδιαλέγεται, ἐκείνων κνηθομένων καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ ἀποφθειρομένων, ἢ συνεκκλησιαζόμενος χωροστατεῖ ἐν ἀγραμμάτοις καὶ ἀμαθέσιν ἱερεῦσι καὶ ἐν ἀγραμματωτέροις καὶ ἀμαθεστέροις συγχωροστάταις καὶ μουσικοῖς. Ζωντανὴν εἰκόνα τοῦ γελοίου τούτου συμπλέγματος καὶ τῆς γελοιοτέρας ἔτι ἁρμονίας διὰ λόγων εἶναι ἀδύνατον νὰ παραστήσῃ τις. Εἰς τοιαῦτα ἄτοπα καὶ παρατράγωδα ἐκτραχηλίζεταί τις ὅταν κανόνα τῶν πράξεων αὐτοῦ δὲν ἔχῃ τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὴν φρόνησιν.

Ἐκ τῆς ἐξαρχίας Βαζελῶνος διέρχεται ἡ ἐκ Τραπεζοῦντος εἰς Θεοδοσιούπολιν (Ἐρζεροὺμ) καὶ ἐκεῖθεν εἰς Περσίαν ἄγουσα

λεωφόρος, ἣν εἰς ἀμαξιτὴν προτίθεται νὰ μεταποιήσῃ ἡ Κυβέρνησις, διήκουσα διὰ τοῦ Ζυγγανέου ἢ Ζυγκανείου ζυγοῦ τριῶν χιλιάδων μέτρων ἀπολύτου ὕψους. Διασκελίζοντες δὲ τὸν ζυγὸν τοῦτον εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ἐπικράτειαν ἄλλου ποταμοῦ, τοῦ Κάνιος, ἐκβάλλοντος περὶ Τρίπολιν ὑπὸ τὸ ὄνομα Χαρσότου. Ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ φαίνεται λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἡ πολίχνη Ἀργυρούπολις, *Κὰρ* ἐπιτοπίως ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων λεγομένη, καὶ τὸ ὑπεράνωθεν τοῦ ποταμοῦ ὄρος Κάνεον ὀνομάζεται ἐν τῷ κώδηκι τῆς ἐκεῖ μητροπόλεως, μέρος ὂν τοῦ Παρυάδρου· ἀλλὰ καὶ ὁ ζυγὸς Ζυγγάνεον ἢ Ζυγάνεον ἢ, ὀρθότερον, Ζυγκάνεον, φαίνεται παραχθεὶς ἐκ τῆς συνθέσεως τοῦ ζυγὸς καὶ Κάνεον. Ἐνταῦθα εἰς τὴν πρὸς τὸν Κάνιν κλιτὺν τοῦ ὄρους, ἥτις εἶναι καὶ ὀρθοτέρα, πολλαχοῦ δὲ ἀπότομος καὶ ἀπορρώξ, ἦν ἄλλοτε ἐπισκοπὴ ἡ τοῦ Ζυγγανέων, πρότερον μὲν ὑπὸ τὸν Φάσιδος τελοῦσα, ἔπειτα δὲ, μετενεχθείσης τῆς μητροπόλεως εἰς Τραπεζοῦντα, ὁ Ζυγγανέων ὑπέκειτο τῷ Τραπεζοῦντος. Σήμερον δὲ τὰ περὶ τοῦτον μέρη ὑπάγονται τῷ Ἀρχιερεῖ Χαλδίας. Ἑτέρα δὲ ὁδὸς συντομωτέρα τῆς μνημονευθείσης, ἀλλ' ἀπρόσιτος κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ἔτους διὰ τὴν χιόνα, διέρχεται ἀνατολικώτερον ταύτης διὰ τῶν κορυφῶν τοῦ Καρακαπὰν, εἰς τὴν αὐτὴν σειρὰν ἀνηκουσῶν, καὶ σχηματιζουσῶν ὀροπέδια ἢ παρχάρια, εὐφροσύνους καὶ τερψιθύμους κατοικίας τῶν χάριν ἀναῤῥώσεως καὶ ὑγείας ἢ καὶ διασκεδάσεως κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας μεταβαινόντων ἐκεῖσε, ὅπου διὰ τὰς ἀφθόνους βοσκὰς ἀναβαίνουσιν ἐν θέρει οἱ κάτοικοι τῶν ὑποκειμένων χωρίων, τὸ πλεῖστον Ἕλληνες, καὶ διὰ τοῦτο αἱ θέσεις σύμπασαι Ἑλληνικὰς φέρουσι τὰς ὀνομασίας (Διπόταμον, Ποταμίσια, Σκία, Κέρασον, Καταῤῥάκτης, Σπένταμνος, Κορακόλιθον κλπ). Ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν ὀρέων τούτων γίνεται τὸ εὔοσμον καὶ διὰ τὰ ἄνθη χρυσίζον τὸ χρῶμα βούτυρον, πολυζήτητον εἰς τὰς τραπέζας τῶν ἁβροδιαίτων Κωνσταντινουπολιτῶν. Προτιμᾶται δὲ τὸ τοῦ Ἰουνίου διὰ τὴν πληθὺν τῶν ἀνθέων, ὅτε τὸ ἔδαφος φαίνεται ὡς

ποικιλόχρους τάπης. Ἀλλ' ἡ τυροποιία εἶναι ἀτελὴς καὶ ὁ ἐξαγόμενος τυρὸς οὐδενὸς λόγου ἄξιος. Ἄλλη ὁδὸς ἔτι συντομωτέρα τῶν δύο τούτων διέρχεται διὰ τῶν ὀροπεδίων τῆς Γαλλίανας, ἀδιάβατος καὶ αὕτη τὸν χειμῶνα, καὶ διὰ τοῦ λοιποῦ ἔτους οὐ πάνυ θαμιζομένη διὰ τὴν εἰς πολλὰ μέρη τραχύτητα τῆς ὁδοῦ.

Κατερχόμενοι δὲ τὴν ἀντίθετον δυτικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, τὴν καταντικρὺ τῆς Ζάζης (Καπίκιοϊν) καὶ διερχόμενοι πολλὰ Ὀθωμανικὰ χωρία, τὰ πλεῖστα ἔχοντα Ἑλληνικὰς ὀνομασίας, ἀπαντῶμεν Ἑλληνικὰς συνοικίας τῷ ἀρχιερεῖ Τραπεζοῦντος ὑποκειμένας, τὴν Γούργαιναν, τὴν Ὄχτζαν, τὸ χωρίον Μανομενάντην, καὶ τὸ τοῦ Ῥιζαρῆ μετὰ ἑκατὸν οἰκημάτων καὶ ἑνὸς ναοῦ καὶ ἀλληλοδιδακτικοῦ σχολείου, τὴν Κογγὰν μετὰ πεντήκοντα πέντε οἰκημάτων ναοῦ καὶ ἀλληλοδιδακτικοῦ, τὰ Ἀμπέλια μετὰ τεσσαράκοντα οἰκιῶν καὶ ναοῦ, τὸν Μυοῦντα μετ' ἴσων οἴκων καὶ ναοῦ, εἶτα, κλίνοντες δυσμικώτερον, τὴν Ζιλμερὰν μετὰ τεσσαράκοντα οἰκιῶν καὶ ναοῦ, καὶ κάτωθεν τούτου πλησιέστερον πρὸς τὸν ποταμὸν τῆς Μεσσορέας μετὰ ἑβδομήκοντα πέντε οἰκημάτων καὶ δύο ναῶν καὶ δημοτικοῦ σχολείου, καὶ ἔπειτα διήκοντες ἄνωθεν τῆς πόλεως καὶ κλίνοντες πρὸς δυσμὰς, εἰς δίωρον ἀπόστασιν τὴν Κιρισχανὰν μετὰ τριάκοντα οἰκιῶν καὶ ναοῦ, καὶ κάτωθεν ταύτης εἰς ὡριαίαν ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν τὴν Καλνικὰν μετὰ ἑξήκοντα πέντε οἰκημάτων καὶ ναοῦ, καὶ ἀντικρὺ ταύτης εἰς ἴσην ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν, μεσημβρινοδυτικῶς τοῦ Πολίτα μετὰ τεσσαράκοντα οἰκημάτων καὶ ναοῦ. Ἐνταῦθα συνέστη ἀλληλοδιδακτικὸν, καὶ διατηρεῖται διδάσκαλος τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ἐτησίου συνδρομῆς τῶν ἐν Πετρουπόλει Κυρίων Α. Μουρούζη, Σ. Καράλη, Θ. Ῥοδοκανάκη καὶ ἀδελφῶν Π. καὶ Ν. Σκαραμαγκᾶ, περὶ ὧν πρότερον ἀνεμνήσθημεν.

Πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως ἱθυποροῦντες ἀπαντῶμεν τὴν Χολομένην μετὰ τεσσαράκοντα οἰκημάτων ναοῦ καὶ δημοτι-

κοῦ σχολείου, τὴν Κιθάραιναν μετὰ πεντήκοντα οἰκημάτων, ναοῦ καὶ ὁμοίου σχολείου, ἔπειτα τὴν Ἀργαλῆν εἰς τρεῖς συνοικίας διηρημένην, ὀγδοήκοντα ἔχουσαν οἰκίας καὶ τρεῖς ναοὺς, μετὰ ταῦτα τὸ Ἀγρίδιον μετὰ πεντήκοντα οἰκιῶν, ναοῦ καὶ γραμματοδιδασκαλείου. Εἰς δὲ τὰς ὄχθας ἄλλου ποταμίου, τοῦ Σέρα, τερπνὴν ἔχοντος τὴν περιοχὴν, τὴν Καλλιγερὰν μετὰ τεσσαράκοντα οἰκιῶν, ναοῦ καὶ ὁμοίου σχολείου, καὶ τὸ Ἀσὸρ μετὰ εἴκοσι πέντε οἰκιῶν, ναοῦ καὶ ὁμοίου σχολείου. Ἔπειτα εἰς τὴν περιφέρειαν ἄλλου ποταμοῦ, τοῦ Καλάνεμα, τὴν Τζανίταν μετὰ ἑβδομήκοντα πέντε οἰκημάτων, δύο ναῶν καὶ ἀλληλοδιδακτικοῦ σχολείου. Καὶ τέλος, δυσμικώτερον βαίνοντες, εἰς τρίωρον ἀπὸ Τραπεζοῦντος ἀπόστασιν, τὰ Πλάτανα, Ἐρμώνασσαν, κατὰ Στράβωνα (ΙΒ. 3, 17) καὶ Ἀρριανὸν (ἐν Περίπλῳ) καὶ τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα τοῦ Πόντου, παράλιον πολίχνην καὶ ἐπίνειον Τραπεζοῦντος (διότι ὁ ἐν Τραπεζοῦντι ὅρμος δὲν εἶναι δι' ὅλου τοῦ ἔτους ἀσφαλὴς), ἔχοντα δύο ναοὺς, ἐξ ὧν ὁ εἷς, τῶν Ταξιαρχῶν, Βυζαντινῆς ἐποχῆς, μικρὸς μὲν ἀλλὰ λαμπρὸς καὶ περικαλλὴς ἐπὶ μωσαϊκοῦ ἐδάφους, καίτοι πολλαχοῦ μεταβληθεὶς δι' ἀνοικοδομῶν καὶ ἀπολέσας τὴν κομψότητα· ὁ δὲ νεόδμητος, Γρηγορίου Νεοκαισαρείας. Ἡ Ἑλληνικὴ συνοικία συνίσταται ἐκ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν οἰκημάτων· διατηροῦσι δὲ δύο ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα καὶ ἕτερον Ἑλληνικὸν οὐ πάνυ σταθερόν. Ἐν Ἐρμωνάσσῃ γίνονται δύο κατὰ ἑβδομάδα ἀγοραὶ, τὸ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν, καὶ τὰ πλεῖστα τῶν τροφίμων ἡ Τραπεζοῦς ἐντεῦθεν πορίζεται· παράγει δὲ καὶ νικοτιανὴν, ἧς γίνεται σημαντικὴ ἐξαγωγὴ, ὑποδεεστέρα ὅμως κατά τε ποιὸν καὶ ποσὸν τῆς ἐξ Ἀμισοῦ· καὶ φασήλων δὲ γίνεται οὐχὶ ἀσήμαντος ἐξαγωγὴ, καὶ ἔλαιον δὲ παράγει προτιμώμενον τοῦ ἔξωθεν εἰσαγομένου, δαπανώμενον ἐν Τραπεζοῦντι.

Ὑπεράνωθεν τῆς Ἐρμωνάσσης καὶ τῆς ἔτι δυσμικώτερον ταύτης κειμένης Σκαφίας, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Καλάνεμα καὶ τοῦ δυσμικώτερον τῆς Ἱερᾶς Ἄκρας πλησίον Κερασοῦντος ἐκ-

βάλλοντος ποταμοῦ ἐξαπλοῦται ἡ περιφέρεια Τόνγιας, δισχιλίας περιλαμβάνουσα οἰκίας εἰς χωρία ἕνδεκα, τὸ πλεῖστον Ἑλληνικὰς ἔχοντα ὀνομασίας (Κατωχώριν, Μεσοπλάγιν, Μεσοπέδιν). Καὶ Ὀθωμανοὶ μὲν τὸ θρήσκευμα εἶναι οἱ κάτοικοι, Ἑλληνόφωνες ὅμως καὶ οὗτοι τὴν γλῶσσαν, ὡς οἱ περὶ τὸν Ὄφιν. Ὑπάγονται λοιπὸν καὶ οὗτοι εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνην τῶν κατοίκων τοῦ Ὄφιος κατηγορίαν· καὶ οὗτοι, ὡς ἐκεῖνοι, ἐν ὑστέροις χρόνοις καὶ ὑπὸ τῶν ὁμοίων περιστάσεων ἐξομόσαντες, καὶ οὗτοι, ὡς ἐκεῖνοι, διατηρήσαντες τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἐξ Ἑλλήνων καταγωγῆς αὐτῶν. Ἀλλ' ἐνῷ ἐκεῖνοι περὶ τὴν θεολογίαν μᾶλλον ἐπιδίδουσιν, οὗτοι τὸ πλεῖστον ὁπλοφοροῦσι, καὶ οἱ πλεῖστοι γίνονται κλητῆρες καὶ χωροφύλακες· φημίζονται δὲ ὡς ῥωμαλέοι καὶ ἐπιτήδειοι κλέπται.

Μετὰ τὴν Ἐρμώνασσαν, μεσημβρινώτερον μὲν αὐτῆς ἀπαντῶμεν τὸ χωρίον Φραγγουλάντην περὶ τὰς πεντεκαίδεκα περιλαμβάνον οἰκίας καὶ ναὸν, δυσμικώτερον δὲ τὴν Μυρσίνην μετὰ τριάκοντα οἰκημάτων καὶ ναοῦ, τὸ τοῦ Καρτζέα μετὰ τριάκοντα πέντε καὶ ναοῦ, καὶ τὸ τοῦ Στρουκὶ μετὰ τριάκοντα, ναοῦ καὶ γραμματοδιδασκαλείου. Ἐντεῦθεν κάμπτοντες τὸ Ἱερὸν Ἄκρον, ὅπου ἦν κατὰ τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα τοῦ Πόντου καὶ πόλις, καὶ διήκοντες τὴν ἐκτενῆ ἐπιθαλάττιον χώραν τὴν μέχρι Τριπόλεως, οὐδεμίαν μὲν Ἑλληνικὴν σταθερὰν ἀπαντῶμεν κατοικίαν, ἀλλ' ἤτε παράλιος καὶ ἡ ὑπερθαλάττιος ὑπὸ μόνων οἰκεῖται Ὀθωμανῶν, σώζονται ὅμως ἐρείπια πολισμάτων ἀρχαίων. Καὶ ἐντεῦθεν μὲν τοῦ Ἱεροῦ Ἄκρου πρὸς ἕω σώζεται σχεδὸν ἀκέραιον τὸ τεῖχος τῆς Κορδύλης (Ἀλτζάκαλε), μεταγενεστέρας ὅμως ἐργασίας. Περὶ τῆς ἡρωϊκῆς ἀντιστάσεως ταύτης σώζονται πολλαὶ ἐν ἐπιχωρίοις ᾄσμασι παραδόσεις, καὶ παράδοσις ὑπάρχει ὅτι θαλλός τις τοῦ Κομνηνείου γένους, κόρη κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ τὰ ᾄσματα, μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς μητροπόλεως ὀχυρωθεῖσα ἐνταῦθα, ὑπέστη μακρὰν πολιορκίαν ματαιώσασα τὰς ἀποπείρας τῶν πολιορκητῶν, καὶ, δι' ἀπάτης

ἢ στρατηγήματος ἁλόντος τοῦ φρουρίου, εὗρεν ὁ εἰσελθὼν πτώματα ἀντὶ κατοίκων. Ἔκτοτε μένει ἔρημος ἡ πόλις, καὶ διαδίδεται λόγος παρὰ τοῖς Ἑρμωνασσεῦσιν, οἷς ὁμορεύει τὸ φρούριον, ὅτι καὶ αἱμάτων ἴχνη ἐφαίνοντο ἐν τοῖς τείχεσι, μείναντα ἐκ τῆς πολιορκίας ἐκείνης. Ὁμοία τις ἄλλη παράδοσις περὶ ἰσχυρᾶς ἀντιστάσεως σώζεται παρὰ τοῖς Σουρμενίταις ἐπὶ ἄλλου περὶ τὴν ἐκεῖ παραλίαν φρουρίου, οὗτινος σώζονται εἰσέτι ἐρείπια, καὶ φαίνεται ὅτι, ἁλούσης τῆς πόλεως, οἱ κάτοικοι διεφιλονείκησαν πρὸς τοὺς κατακτητὰς πᾶσαν σπιθαμὴν γῆς τῆς περιχώρου. Σώζεται δὲ ἐν Τραπεζοῦντι, ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως, ὅπου ἦσαν τὰ βασίλεια, πύργος, παλάτιον τῆς μαύρης κόρης ὑπὸ πάντων τῶν Τούρκων ὀνομαζόμενος· καὶ κοινὴ ἐν αὐτοῖς παράδοσις κυκλοφορεῖ ὅτι ἁλούσης τῆς πόλεως ἡ μαύρη κόρη (καρὰ κὴζ) ἀντέστη ἐπί τινα χρόνον, μὴ θελήσασα νὰ παραδοθῇ· κινδυνεύουσα δὲ νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας αὐτῶν, ἐφονεύθη κατακρημνισθεῖσα. Ὁπόσον λαμπρὸν θέμα διὰ τραγῳδίαν! Δυσμόθεν δὲ τῆς Ἱερᾶς Ἄκρας ἐκτείνεται ἡ παραλία τῆς Σκαφίας, ἐν ᾗ ἔκειτο ἡ ἐπὶ Ξενοφῶντος ἐν Κύρου ἀναβάσει Κερασοῦς, περὶ ἧς θέλομεν εἴπει προσεχῶς τὰ δέοντα, διατηρήσασα ἐκτὸς ὀλίγων ἐρειπίων τοῦ μώλου τὸ ὄνομα μόνον, Κερασὼν καὶ σήμερον ὀνομαζομένη. Δυσμικώτερον ταύτης ἔστι θέσις ἑλληνόφωνον ἔχουσα ὄνομα, Ἀνασοῦς, καὶ πιθανῶς ὑπάρξασα πολίχνη ἢ τόπος οἰκούμενος, οὗτινος περιεσώθη μόνον τὸ ὄνομα. Ἐντεῦθεν, διελθόντες δύο ποτάμια, τὸ Φὸλ καὶ τὸ Tchechmé-alti, φθάνομεν εἰς τὸ ἀκρωτήριον Κόραλα (Κιόρελε), ἔνθα καὶ ἐρείπια τῆς πόλεως Κοράλων, ἀναφερομένης ὑπὸ Ἀρριανοῦ καὶ τοῦ ἀνωνύμου συγγραφέως τοῦ Πόντου, τὰ πλεῖστα τῶν τειχῶν, μεταγενεστέρας ὅμως ἐποχῆς, καὶ λείψανα τοῦ μώλου, καὶ οὐ πολὺς χρόνος ἀφ' οὗ τελείως ἠρήμωται ἡ πόλις, οὐδὲ ὅλως αἰών. Διότι καὶ θέσεις οἰκιῶν διακρίνονται ἔτι, καί τινες οἶκοι, ἀλλαχοῦ μεταναστάντες, σώζουσι τὴν μνήμην ὅτι ἐκ Κοράλων μετῴκησαν. Μετὰ δὲ τὸ ἀκρωτήριον Κοράλων διελ-

θόντες τὴν θέσιν Tchaouchli, ἀπαντῶμεν τὴν ὑφισταμένην πολίχνην Ἐλαιοῦντα (Ἐλαιοῦν ἢ Ἐλευὴν), ὑπὸ μόνων Τούρκων οἰκουμένην, ὀνομασθεῖσαν δὲ πιθανῶς ἐκ τῶν πολλῶν ἐλαιώνων, οὓς ἄλλοτε ἴσως εἶχε, παράγουσα δὲ τὴν σήμερον λεπτοκάρυα, κάρυα, ναυπηγήσιμον καὶ οἰκοδομήσιμον ξυλείαν. Πλησίον δὲ τῆς Ἐλαιοῦντος, πρὸς δυσμὰς, ἔκειτο ἡ ἀρχαία Φιλοκάλεια, ἀναφερομένη ὑπὸ τῶν προειρημένων συγγραφέων, ἧς δείκνυνται καί τινα ἐρείπια. Διελθόντες δὲ τὴν Φιλοκάλειαν ἀπαντῶμεν τὸ ἀκρωτήριον Καραμπουρνοὺ, ἤτοι μέλαν ἀκρωτήριον, ἀνώνυμον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Κάμπτοντες δὲ τὸ ἀκρωτήριον, φθάνομεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Χαρσιώτου, ἄνωθεν τῆς Ἀργυρουπόλεως κατερχομένου, καὶ ἀποτελοῦντος τὸ σημαντικώτερον τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας μέρος. Παρὰ τὰς ἐκβολὰς δὲ τούτου, πρὸς ἕω, ἔκειντο τὰ Ἀργύρια· καὶ φαίνεται ὅτι ἡ ὑπερκειμένη χώρα καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἦν ἀργυροῦχος, ὁ δὲ ἐξαγόμενος ἄργυρος, φερόμενος ἐκ τῶν ἄνωθεν ἐνταῦθα, παρέσχε τὴν ὀνομασίαν τῇ πόλει· ἡ δὲ ὑπερκειμένη χώρα ᾠκεῖτο ὑπὸ τῶν Χαλύβων ἢ Ἀλύβων καθ' Ὅμηρον, ὅπου « ἀργύρου ἐστὶ γενέθλη » (Ἰλιάδ. Β. ς. 857) Πλησίον τῶν ἐκβολῶν Χαρσιώτου, εἰς θέσιν Χαλκάβαλα λεγομένην, γίνεται ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ἀγορὰ, καὶ ἐνταῦθα συνέρχονται τὰ ἐκ τῶν πέριξ χωρίων παραγόμενα τρόφιμα. Δυσμικώτερον τούτου, εἰς ἀπόστασιν δύο μιλίων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, κεῖται ἡ Τρίπολις ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαιοτέρας Ἰσχοπόλεως ἢ πλησίον που· καὶ φαίνεται λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τῶν τριῶν πόλεων, ἐξ ὧν πιθανῶς ἔσχεν οἰκήτορας· ἐκ τῆς Ἰσχοπόλεως, ἥτις ἐπὶ Στράβωνος (ΙΒ. 3, 17) ἦτο κατερημωμένη, τῶν Ἀργυρίων καὶ τῆς Φιλοκαλείας, ἀναφερομένων ὡς ὑφισταμένων μὲν ἐπὶ Ἀρριανοῦ καὶ τοῦ ἀνωνύμου συγγραφέως τοῦ Πόντου, οὐχὶ ὅμως ὡς πόλεων ἀλλ' ὡς θέσεων, ἢ τὸ πολὺ τόπων οἰκουμένων. Ἡ Τρίπολις περιλαμβάνει διακοσίας Ἑλληνικὰς οἰκίας, ἕνα ναὸν, Ἑλληνικὸν οὐ πάνυ τι σταθερὸν σχολεῖον καὶ ἕτερον σταθερώτερον

ἀλληλοδιδακτικόν. Παράγει δὲ λεπτοκάρυα, κάρυα, κηρὸν, μέλι, οἶνον, ὀρύζιον, ναυπηγήσιμον καὶ οἰκοδομήσιμον ξυλικήν· τρέφει δὲ καὶ ἱκανοὺς ναύτας.

Τὰ χωρία, τὰ ὑπαγόμενα εἰς τὴν διοικητικὴν περιφέρειαν Τριπόλεως καὶ τῆς δυσμικώτερον κειμένης Κασσιώπης, διαιροῦνται εἰς μεταλλοῦχα καὶ μὴ τοιαῦτα. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα ὑπάγονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἀρχιερέως Χαλδίας, ἔχοντος τὸ προνόμιον νὰ ἄρχῃ ἐκκλησιαστικῶς πάντων τῶν μεταλλείων, ὅπου ποτ' ἂν ὦσι· τὰ δὲ δεύτερα, ἀπεσπάσθησαν καὶ ταῦτα εἰς οὐ πολὺ ἀρχαίαν ἐποχὴν, περὶ τὰ τέλη τοῦ προπαρελθόντος αἰῶνος, ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος, ὑφ' ἣν ὑπέκειντο, ὁπότε ἕνεκα τῶν ἐκτενῶν προνομίων μέγα ἴσχυον οἱ κάτοικοι Ἀργυρουπόλεως. Σώζονται δὲ ἐν τῷ κώδηκι τῆς μητροπόλεως Τραπεζοῦντος ἀναφοραὶ Τραπεζουντίων καὶ ἀντίγραφα διαταγῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱερᾶς Συνόδου, κελεύοντα τὸν ἀρχιερέα Χαλδίας νὰ ἀποδῷ τὰ παρανόμως ἁρπαγέντα· ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἐπιτίμιον κατὰ τοῦ μὴ δόντος εἰς τὰ κελευόμενα προσοχὴν ἀρχιερέως. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ δύναμις κατίσχυσε τοῦ δικαίου, καὶ τὰ χωρία τῆς τε Τριπόλεως καὶ Κασσιώπης καὶ τῆς εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὑπαγομένης Κερασοῦντος τελοῦσιν εἰσέτι εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἀρχιερέως Χαλδίας. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἀνατρέχουσιν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Τὰ μεταλλεῖα κεῖνται μεταξὺ τῶν ποταμῶν Χαρσιώτου πρὸς ἕω καὶ Κελεβερᾶ πρὸς δυσμὰς Τριπόλεως ἀπὸ τριώρου μέχρις ἑξαώρου ἀποστάσεως, εἶναι δὲ χαλκοῦχα, ἐν δὲ καὶ ἀργυροῦχον. Τὸ Ἐσελὶ ἑξ ὀγδοήκοντα Ἑλληνικῶν οἰκιῶν καὶ ναοῦ συνιστάμενον, τὸ Ἐρσεὴλ ἐκ τεσσαράκοντα καὶ ναοῦ, ἡ Καρὰ-καγιὰ (μέλαινα πέτρα) ἐξ ἴσων οἰκημάτων καὶ ναοῦ, καὶ τὸ Chati, μεταλλεῖον ἀργυροῦχον ἐξ οἰκιῶν τριάκοντα καὶ ναοῦ. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων ἀποζῶσιν ἐκ μεταλλουργίας, ἐργαζόμενοι ἐπὶ εὐτελεῖ μισθῷ. Τὰ δὲ μὴ μεταλλοῦχα συνιστῶσι δύο περιφε-

ρείας, τὴν τῆς Κεπέκλησες (θολωτοῦ ναοῦ) καὶ τὴν τοῦ Τζαγχρακίου. Καὶ ἡ μὲν περιφέρεια Κεπέκλησες, ἐκτεινομένη μέχρι δωδεκαώρου ἀπὸ θαλάσσης ἀποστάσεως, συγκροτεῖται ἀπὸ τῶν χωρίων Ῥακὰν, ἔχοντος ὀγδοήκοντα χριστιανικὰς οἰκίας καὶ ναὸν, τῆς ἰδίας Κεππέκλησες, ἐχούσης ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν οἰκίας, ναὸν καὶ Ἑλληνοαλληλοδιδακτικὸν οὐ πάνυ σταθερὸν, τοῦ Ἀρμενοχωρίου, ἔχοντος ἑξήκοντα οἰκίας καὶ ναὸν, τοῦ Παϊπουτλὴ-κερασίου, περιλαμβάνοντος δώδεκα οἰκογενείας ἐκκλησιαζομένας εἰς Κιόζπικιν, συνιστάμενον ἐκ τριάκοντα οἰκημάτων καὶ ναοῦ, τὰ χωρία Ζαπουνάντων καὶ Chapananton, περιλαμβάνοντα ἀνὰ δέκα οἰκίας καὶ συνεκκλησιαζόμενα εἰς τὸν αὐτὸν τοῦ Κιόζπικιν ναὸν, τοῦ χωρίου Κοτζαϊλάντων, περιλαμβάνοντος πεντεκαίδεκα οἰκίας συνεκκλησιαζομένας εἰς Πελιτζοὺκ, ἔχον εἴκοσιν οἰκίας καὶ ναὸν, τοῦ Παλχὰν, ἔχοντος εἴκοσιν οἰκίας, καὶ τοῦ Λεπλετίνου, ἐξ οἰκιῶν δέκα συγκειμένου, καὶ ἀμφοτέρων συνεκκλησιαζομένων εἰς Πελιτζούκ. Ἡ δὲ περιφέρεια Τζαγχρακίου διαδέχεται τὴν προηγουμένην περιφέρειαν καὶ ἀνέρχεται μέχρι πλησίον τῶν πηγῶν τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ Ἐσπιὲς ἢ Γιαγλὴ ντερὲ (λιπαροῦ ποταμοῦ) μέχρι ἐνγεακαιδεκαώρου ἀπὸ θαλάσσης ἀποστάσεως· σύγκειται δὲ ἐκ τοῦ χωρίου Μεζὲν, δύο καὶ εἴκοσιν ἔχοντος οἰκίας καὶ ναὸν, τοῦ ἰδίως Τζαγχρακίου, λαβόντος τὸ ὄνομα ἐκ τῆς Τζάγχρας τῆς περὶ Ἀργυρούπολιν, ἐξ ἧς ἀπῳκίσθη, ἐκ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν οἰκημάτων δύο ναῶν καὶ ἀλληλοδιδακτικοῦ εὖ ἔχοντος σχολείου συγκειμένου, τοῦ Τουρναλῆ ἐκ δέκα οἰκιῶν, τοῦ Παχτζετζοὺκ ἐξ ἄλλων πεντεκαίδεκα καὶ τοῦ Γενι-κιοῆ (νέου χωρίου) ἐκ τεσσαράκοντα οἰκημάτων καὶ ναοῦ συνισταμένου. Τὸ Τζαγχράκιον ἔθαλλεν ἄλλοτε, ἔχον πλέον τῶν ἑπτακοσίων οἰκημάτων, ὁπότε ἤκμαζον τὰ μεταλλεῖα αὐτοῦ· τὴν σήμερον ὅμως, παραμεληθέντων ὁλοσχερῶς, οἱ κάτοικοι διεσκορπίσθησαν πολλαχοῦ, καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων Κερασοῦντος ἐκ τούτου τοῦ χωρίου ἕλκουσι τὴν καταγωγήν. Εὑρίσκονται δὲ περὶ

τὸ χωρίον ἄφθονα μεταλλεῖα χαλκοῦ, σιδήρου, χάλυβος καὶ ἀργύρου (ὁ σίδηρος μάλιστα εἶναι ἄφθονος οὐχὶ ἐξορυττόμενος ἀλλὰ συναγόμενος, καὶ ἐκ τῶν ἀρίστων), δάση ἀτελεύτητα, ἐσχάτως μάλιστα ἀνεκαλύφθησαν καὶ λιθάνθρακες, ὥστε μετὰ μεγάλης τῆς εὐχερείας ἠδύναντο νὰ ἐργασθῶσι τὰ περὶ τὴν χώραν μέταλλα. Διατρέχει δὲ ὁ ποταμὸς Ἐσπιὲς ἢ Γιαγλὴ-ντερὲς ῥοῦν εἴκοσι καὶ τεσσάρων ὡρῶν.

Μετὰ τὴν Τρίπολιν καὶ τὸν ποταμὸν Κελεβερᾶν, ἐπὶ τριώρου πρὸς δυσμὰς ἀποστάσεως, ἀπαντῶμεν τὴν Ἐσπιὲν, σύμπλεγμα χωρίων ὑπὸ Τούρκων μόνων οἰκουμένων, παράγουσαν ὀρύζιον καὶ ξυλικήν. Εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτης μεταξὺ τῶν ποταμῶν Κελεβερὰ καὶ Γιαγλῆ-ντερὲ κεῖνται πέντε χαλκοῦχα μεταλλεῖα τῷ ἀρχιερεῖ Χαλδίας ὁμοίως ἐκκλησιαστικῶς ὑποκείμενα. Τὸ Καραρὶκ, ναὸν καὶ τριάκοντα οἰκίας περιλαμβάνον, τὸ Ἀγαλὴκ ἐκ πέντε καὶ τριάκοντα οἰκιῶν καὶ ναοῦ συνιστάμενον, ἔχον δὲ καὶ ἄσημόν τι γραμματοδιδασκαλεῖον, τὸ μεταλλεῖον Λαχανὰ, ἀγδοήκοντα οἰκίας, ναὸν καὶ ὅμοιόν τι σχολεῖον περιλαμβάνον, τὸ Κηρλὴκ, ἔχον τριάκοντα οἰκίας καὶ ναὸν, καὶ τὸ Κηζὴλ-καγιὰ (Κόκκινον βράχον) τριάκοντα ἔχον οἰκίας καὶ ναόν. Καὶ οὗτοι ἐκ τῆς μεταλλουργίας βιωτεύουσι· σύμπαντες δὲ οἱ τῆς περιφερείας ταύτης καὶ οἱ τῆς Τριπόλεως, ἐκ τῆς μεταλλουργίας ἀποζῶντες, πένονται ἰσχυρῶς, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ αὐτῶν μεταναστεύουσιν, ἐγκαταλιμπάνοντες τὸ πάτριον ἔδαφος.

Μετὰ δὲ τὴν Ἐσπιὲν, κάμπτοντες τὸ Ζεφύριον ἀκρωτήριον, ὅπου λιμὴν, ὑπῆρχε δὲ ἄλλοτε καὶ χωρίον κατὰ τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα τοῦ Πόντου, καὶ ὅθεν τὴν σήμερον ἐξάγεται ναυπηγήσιμος ξυλεία, καὶ διερχόμενοι τὸ Τούζ-κιοϊν (πεδινὸν χωρίον) τὰ ἄριστα παράγον λεπτοκάρυα, ὅπου καὶ θέσις εὔθετος διὰ πόλιν, ὕφορμος, καὶ ἴσως ἐνταῦθα ἦσαν αἱ Χοιράδες, οὐδένα ὅμως Ἕλληνα ἤδη περιέχον, φθάνομεν εἰς Γιολ-ἀγιζῆν, ἢ, ὅπως ἐξελληνίσαντες προφέρουσιν αὐτὸ ἐνίοτε οἱ χριστιανοὶ,

Δρομοστόμιον, ἢ ὅπως ἔδει ἑλληνικώτερον λέγεσθαι Ὁδοῦ στόμιον, καὶ δυσμικώτερον ταύτης τὴν Κασσιώπην (Κεσιάπ). Ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις θέσεσιν ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τῶν ἐνδοτέρω κατελθόντες (οἱ πλεῖστοι ἐκ Τζαγχρακίου), μετῴκησαν χριστιανοὶ, τὸ ἐμπόριον τῶν λεπτοκαρύων μετερχόμενοι, καὶ συνεστήθησαν συνοικίαι, ἐν μὲν τῇ Κασσιώπῃ ἐκ τριάκοντα οἰκιῶν καὶ ναοῦ, ἐν δὲ Ὁδοῦ στομίῳ ἐκ τεσσαράκοντα καὶ ὁμοίου νατ-σκου. Τὸ νοσερὸν ὅμως τοῦ κλίματος ἕνεκα τῶν ἐκτενῶν ὀρυζόνων ἀναγκάζει αὐτοὺς, ὀρεινοὺς ὄντας, νὰ μεταναστεύωσι κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας εἰς τὰς ἀρχαίας αὐτῶν κατοικίας. Ἀμφότερα τὰ μέρη παράγουσι λεπτοκάρυα, πολλαχοῦ δὲ καὶ ὀρύζων, ἔτι δὲ καὶ τυρὸν καὶ βούτυρον φέρουσι μεθ' ἑαυτῶν κατερχόμενοι. Ἄνωθεν δὲ τοῦ Ὁδοῦ στομίου, εἰς ἀπόστασιν ὡριαίαν, κεῖται τὸ Σαϊρατζούκ, περιλαμβάνον Ἑλληνικὰς εἴκοσιν οἰκίας καὶ ναὸν, ὑπαγομένας εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἀρχιερέως Χαλδίας.

Ἡ περιφέρεια Κασαιώπης, ὡς καὶ ἡ τῆς Τριπόλεως, ἐκκλησιαστικῶς τῷ ἀρχιερεῖ ὑπάγεται Χαλδίας· περιέχει δὲ τὰς ἑξῆς Ἑλληνικὰς συνοικίας. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ποταμίου Κασσιώπης κεῖται ἡ **Kouche-caghia** (πτηνῶν πέτρα), ἐπὶ ἑξαώρου ἀπὸ τῆς παραλίας ἀποστάσεως, ἐκ τριάκοντα καὶ ἑκατὸν συγκροτουμένη οἰκιῶν, δύο ναῶν καὶ παιδαγωγείου οὐ πάνυ σταθεροῦ· ἐπὶ δὲ τῆς ἑώας ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Ἀκ-σοῦ (Λευκοῦ ὕδατος) καὶ τῆς ὑπερκειμένης κλιτύος τοῦ ὄρους, τὴν Τσάλην ἐπὶ ἑξαώρου ἀπὸ Κούσ-καγιὰ ἀποστάσεως καὶ δεκαώρου ἀπὸ Κερασοῦντος, ἐκ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν οἰκιῶν, δύο ναῶν καὶ ὁμοίου σχολείου συγκειμένην, καὶ τὴν Κεϊρέζην πλησίον Τζάλης κάτωθεν αὐτῆς καὶ πλησιεστέραν Κερασοῦντος ἐκ τριάκοντα οἰκιῶν καὶ ναοῦ. Ἐνταῦθα φαίνονται λείψανα τείχους καταῤῥεύσαντος, καὶ ἀντικρὺ τούτου, κατὰ τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ, ἕτερον τεῖχος ἐν πολλοῖς διαμένον πλησίον τοῦ τερπνοῦ χωρίου **Kouchlouan** ὑπὸ μόνων Τούρκων οἰκουμένου.

Μετὰ δὲ τὴν Κασσιώπην, κάμπτοντες τὸ μικρὸν ἀκρωτήριον Κετζὶ-μπουρνοῦ, ὅπου καὶ λιμήν, καὶ διελθόντες τὸν ποταμὸν Ακ-σοῦ, καὶ ἐπισκεφθέντες τὴν ἀντικρὺ τοῦ ποταμοῦ μικρὰν νῆσον, Ἀρητιάδα ἢ νῆσον τοῦ Ἄρεως λεγομένην, περὶ ἧς προσεχῶς, εἰς ὡριαίαν σχεδὸν ἀπόστασιν πρὸς δυσμὰς, ἀπαντῶμεν τὴν Κερασοῦντα. Ἐνταῦθα θέλομεν διατρίψει μακρότερον, καὶ εἰς τὴν κρίσιν τῶν περὶ ταῦτα σοφῶν παρατηρήσεις θέλομεν καθυποβάλει περί τε τοῦ ὀνόματος, τῆς θέσεως καὶ τῆς ἀρχαιότητος αὐτῆς, νύξιν τινὰ τοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα τρίβοσι παρέχοντες.

Διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου πλείους τῆς μιᾶς ὠνομάζοντο πόλεις, καὶ φαίνεται ὅτι περιεκτικόν τι τοῦ ὀνόματος δηλοῦντος, οἱ τόποι, ὅπου τὸ ὁμώνυμον ἐπλεόναζε δένδρον ἤτοι οἱ κερασῶνες, τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερον· τοὐλάχιστον δύο πόλεις ἀναμφιλέκτως, εἰ μὴ συγχρόνως, ὠνομάζοντό ποτε διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου. Καὶ ταύτην μὲν ἀναφέρει ὁ Ἀρριανὸς ἐν Περίπλῳ Πόντου Φαρνακίαν αὐτὴν ἀποκαλῶν, καὶ προστιθεὶς ὅτι « πάλαι Κερασοῦς ἐκαλεῖτο », οὐδεμίαν δὲ τῆς ἑτέρας μνείαν ποιεῖται· ἐκείνης δὲ μνημονεύει ὁ Ξενοφῶν ἐν Κύρου ἀναβάσει, οὐδόλως δὲ ταύτην ἀναφέρει, μήπω συνοικισθεῖσαν. Διότι, εἰ προσεκτέον τῇ ἐπιχωρίῳ παραδόσει, ἣν παρὰ Κερασουντίου λογίου ἠκούσαμεν, ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς χρόνοις ἡ ἐνοίκησις αὐτῆς ἐγένετο. Καὶ τοῦτο μὲν ἐπικυροῦται καὶ ὑπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς Φαρνακία· προσέθηκεν ὅμως ὅτι καὶ ὑπὸ Μιθριδάτου Α΄. τοῦ Κτίστου τοῦ διαφυγόντος τὸν θάνατον Ἀντιόχου διὰ τῆς εὐφυοῦς ἀποκαλύψεως τοῦ κινδύνου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ (Πλούτ. ἐν β. Δημητρίου καὶ Ἀππ. Μιθριδατικῶν κεφ. θ΄). Διότι ἐκεῖθεν φυγὼν ἔθηκεν ἐλθὼν ἐνταῦθα τὰ θεμέλια τῆς πόλεως, ἣν ἢ οὗτος ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἢ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐπὶ τῷ ἰδίῳ ὀνόματι Φαρνακίαν ἢ Φαρνάκειαν ὠνόμασεν. Εἰ δὲ καὶ ταύτην ὁ Ἀρριανὸς Σινωπέων καλεῖ ἄποικον, φαίνεται ἢ ἀπατηθεὶς ἐκ τῆς συνωνυ-

μίας, ταυτίσας ταύτην πρὸς τὴν τοῦ Ξενοφῶντος, ἥ, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, συνοικισθέντων ἐνταῦθα τῶν Κοτυωριτῶν, Σινωπέων ἀποίκων, ὅπερ ὁ Στράβων μαρτυρεῖ (IB. 3. 17), « Εἶτα » λέγων « Κοτύωρος πολίχνη, ἐξ ἧς συνῳκίσθη Φαρνακία, εἶτα Ἰσχόπολις, κατερημωμένη, εἶτα Κερασοῦς τε καὶ Ἐρμώνασσα, κατοικίαι μέτριαι, εἶτα τῆς Ἑρμωνάσσης πλησίον Τραπεζοῦς. » Εἰ δὲ ἐσώζετο αὕτη ἐπὶ Ξενοφῶντος, ἅτε πόλιν Ἑλληνίδα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ κειμένην, νὰ ἀναφέρῃ αὐτὴν πάντως ἔμελλεν. Ἄπορον ὅμως διατί ὁ Ἀρριανὸς, ὁ τοσοῦτον περὶ τὰς θέσεις καὶ τὰς πόλεις ἀκριβολογῶν, ἀπὸ Κοράλων μέχρις ἱεροῦ οὐδεμίαν ἄλλην τίθησι πόλιν, ἐν ᾧ ὑρίστατο ἐπ' αὐτοῦ ἡ πόλις· διότι ἄλλος μεταγενέστερος, ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τοῦ Πόντου, ἀπὸ τούτου καὶ ἀπὸ Σκύμνου τοῦ Χίου ἀρυόμενος, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ αὐτολεξεὶ ἀντιγράφων αὐτούς, ἀμφοτέρων μνημονεύει, ὀνομάζων τὴν μὲν ἡμετέραν Φαρνακίαν, ἢ Φαρμακίαν, δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ ἀμεταβόλου συχνῆς οὔσης, καὶ τὸν μὲν Ἀρριανὸν ἀντιγράφων προστίθησιν· « Αὕτη ἡ Φαρνακία πάλαι μὲν Κερασοῦς ἐκαλεῖτο, Σινωπέων καὶ αὕτη ἄποικος. » Τὸν δὲ Σκύμνον, κτισθεῖσα ὑπ' αὐτῶν, καθ' ἃς ἔρημος κειμένη, ἧς ἄντικρυς παρήκει νῆσος Ἄρεως, » τὴν δὲ ἄλλην Κερασοῦντα μόνον ἄνευ ἄλλης προσθήκης. « Ἀπὸ Κοράλων, λέγων, εἰς Κερασοῦντα πόλιν καὶ ποταμὸν ἑξήκοντα (σταδίους), ἐντεῦθεν δὲ εἰς ἱερὸν ὄρος ἐνενήκοντα. » Τοῦτο πῶς ἄλλως ἐξηγῆσαι δυνάμεθα; ἢ ταύτας μόνον ἐμνημόνευσεν, ἐφ' ἃς ὡρμίζετο; Ὅτι δὲ ἡ τοῦ Ξενοφῶντος Κερασοῦς δὲν εἶναι ἡ τοῦ Ἀρριανοῦ, ἀλλ' ἄλλη πλησιεστέρα πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα πόλις, ἐκ τῆς παραθέσεως ἀμφοτέρων τῶν γραφῶν καταφαίνεται. Ὁ Ἀρριανὸς ἀπὸ Τραπεζοῦντος μέχρι Φαρνακίας, ἣν λέγει ὅτι Κερασοῦς πάλαι ἐκαλεῖτο, τεσσαράκοντα καὶ ἑπτακοσίους ἀριθμεῖ σταδίους, ἀπὸ δὲ ταύτης εἰς Κοτύωρα τριάκοντα καὶ τριακοσίους· καὶ ὅμως ὁ Ξενοφῶν τριταῖος μὲν ἀφικνεῖται εἰς Κερασοῦντα, ὑπερδεκαταῖος δὲ εἰς Κοτύωρα. Δὲν ἠδύνατο ἄρα μετὰ στρατοῦ καὶ τῆς στρατιωτικῆς

ἀποσκευῆς ἐν τρισὶν ἡμέραις ἀπόστασιν τεσσαράκοντα καὶ ἑπτακοσίων νὰ διανύσῃ σταδίων. Ἐὰν δὲ δεχθῶμεν τὴν σήμερον ἔρημον μὲν, σώζουσαν δὲ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα, ἣν τυχαίως ἐκεῖθεν διελθόντες ἀνεκαλύψαμεν, Κερασὸν, δὲν θέλομεν ἀναγκασθῆ τοὺς περὶ Ξενοφῶντα εἰς ἀληθεῖς νὰ μεταβάλωμεν ταχυδρόμους. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀρριανὸς πόθεν ἠρύσθη ἄρα ὅτι πάλαι Κερασοῦς ἐκαλεῖτο; μὴ ἄρα ἐκ τοῦ Σκύμνου, ὀνομάζοντος τὴν περὶ νῆσον Ἄρεως πόλιν Κερασοῦντα;

Λείπεται δὲ ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν, εἰ αἱ κέρασοι ἐκ τῆς ὑπαρχούσης ἢ ἐκ τῆς ἐκλειψάσης εἰς Εὐρώπην μετηνέχθησαν Κερασοῦντος. Τὸ δένδρον τοῦτο, ὡς παρ' Ἀθηναίῳ (ϛ'. 51) φαίνεται, μετεφυτεύθη ὑπὸ Λουκούλλου τοῦ πολεμήσαντος πρὸς Μιθριδάτην τὸν Εὐπάτορα. Ἐπ' αὐτοῦ ὅμως ἡ ἡμετέρα Κερασοῦς Φαρνακία ἐκαλεῖτο, ὅπερ μαρτυρεῖ Πλούταρχος (ἐν βίῳ Λουκούλλου) ἐν Φαρνακίᾳ τιθεὶς τὰς γαμετὰς καὶ ἀδελφὰς Μιθριδάτου ἄλλας τε καὶ τὰς δύο Ἰωνίδας Βερενίκην τὴν ἐκ Χίου καὶ Μονίμην τὴν Μιλησίαν, καὶ ἐνταῦθα ἀποθανῆναι αὐτὰς μετὰ τῶν λοιπῶν Βακχίδου κελεύσαντος (ὃν ὅμως ὁ Ἀππιανὸς Βάκχην ὀνομάζει). Ἕπεται ἄρα ὅτι καὶ τὸ δένδρον ἐκ τῆς περὶ Τραπεζοῦντα, οὐχὶ δὲ ἐκ τῆς ἱστορουμένης Κερασοῦντος εἰς Εὐρώπην μετηνέχθη.

Ἐκ τούτων πάντων ἐξάγεται πιθανότης ὅτι ὑπῆρχε λόφος τις κερασοφόρος, Κερασοῦς ἀπὸ τούτου λεγόμενος (εἰμὴ διέφθαρται τὸ χωρίον Σκύμνου ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων, οὐχὶ δὲ τὸ τοῦ Ἀρριανοῦ κατὰ τὸν ἡμέτερον Καθηγητὴν Σχινᾶν, ἀντὶ Χοιράδων εἰς Κερασοῦς μεταβαλόντων τὸ χωρίον, ὅπερ ὅμως καὶ τοῦτο παρέχει δυσκολίας τινὰς, ἐξ οὗ παρεισέφρησεν εἰς Ἀρριανὸν, ὅπερ πάλιν ὁ ἀνώνυμος παραλαβὼν, ἔγραψεν « αὕτη Κερασοῦς τὸ πάλαι ἐκαλεῖτο »), ἣν ἐρυμνὴν εὑρὼν Μιθριδάτης ὁ Κτίστης, εἰ προσεκτέον τῇ παραδόσει, ἢ ἄλλος τις Φαρνάκης ἐκ τῶν Ποντικῶν βασιλέων, οὐχὶ ὅμως ὁ μετὰ Μιθριδάτην τὸν πατέρα αὐτοῦ τῶν Βοσπορανῶν ἄρξας, μετὰ

ταῦτα δὲ καὶ τὸν Πόντον καταλαβὼν, πρὶν ἢ ὑπὸ Καίσαρος ἐκβληθῆ, πατροκτόνος, ἀνήγειρε πόλιν, καὶ τῶν Κοτυωριτῶν τοὺς πλείστους ἐν αὐτῇ μετοικίσας (διότι τὰ Κοτύωρα ἦν ἔτι ἐπὶ Στράβωνος πολίχνη, ἄρα εἶχεν ἐκ τῶν πρώτων οἰκητόρων τινάς), ἴσως δὲ καὶ ἄλλους ἐκ τῶν πέριξ οἰκούντων, ὡς ἐστιν εἰκάσαι ἐκ τῶν ὑφισταμένων ἐρειπίων καὶ τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων διάσημον καὶ εὐανδροῦσάν ποτε γενομένην, Φαρνακίαν αὐτὴν προσηγόρευσε, τοῦτο δὲ ἀφορμὴν παρέσχεν, ἵνα καὶ ταύτην Σινωπέων ἄποικον θεωρήσωσι, τῶν Κοτυωριτῶν Σινωπέων ὄντων ἀποίκων, ὅτι ἐπὶ Ξενοφῶντος ἡ πόλις οὐκ ἦν εἰσέτι ᾠκισμένη, τῶν πλησίον που κειμένων Χοιράδων κατεστραμμένων ἤδη, ὅτι ἐπὶ Λουκούλου καὶ ἐφεξῆς ἡ πόλις ἐλέγετο Φαρνακία, καὶ ὅτι ὕστερον, πιθανώτατα ἐπὶ Βυζαντινῶν, ἐκλειψάσης τῆς ἀληθῶς Κερασοῦντος, καὶ παραδεχθέντων τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων τὰ διεφθαρμένα χωρία ὡς ἀληθῆ, ἀντ᾽ ἐκείνης αὕτη ὠνομάσθη Κερασοῦς, κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τῶν συγγραφέων, ὕστερον δὲ, κατισχύσαντος τοῦ ὀνόματος, καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν. Τούτου δοθέντος οὐδέποτε πρὸ τῆς Φαρνακίας ἡ πόλις ὠνομάζετο Κερασοῦς, καὶ ὅτι ἡ ταυτότης τῶν ὀνομάτων ἐπέδωκε τῇ ἐπιζησάσῃ καὶ ὕστερον ὀνομασθείσῃ Κερασοῦντι ὅ,τι ἱστορικῶς ἀνῆκε τῇ ἀποθανούσῃ.

Ἄλλος δέ τις ἀρχαιότερος συγγραφεὺς, Σκύλαξ ὁ Καρυανδεὺς, καί τοι ἐν πολλοῖς οὐχὶ λίαν ἀκριβὴς, ἐνταῦθα μέν που ἀντὶ Κερασοῦντος Χοιράδας πόλιν Ἑλληνίδα μνημονεύει, τὴν δὲ Κερασοῦντα πέραν Ἀσσυρίαν (τῶν περὶ Θερμίσκυραν μερῶν) καὶ δυσμικώτερον Σινώπης ὑπερεξακοντίζει. Ὑπῆρχεν ἄρα καὶ τρίτη Κερασοῦς ἐν Παφλαγονίᾳ; ἡ δὲ ἡμετέρα διὰ τὸ σκοπελῶδες τῶν ἀκτῶν Χοιράδες ἀρχαιότερον ὠνομάζετο, καί τοι αἱ πλεῖσται τῶν Χοιράδων κατηναλώθησαν λατομηθεῖσαι εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν σωζομένων κατὰ μέγα μέρος; Ἀλλ᾽ αἱ Χοιράδες δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ Κερασοῦς, ἀλλ᾽ ἄλλη τις θέσις ἀνατολικώτερον τῆς πόλεως, ἢ εἰς ἡμισείας ὥρας ἀπόστασιν,

ὅπου φαίνεταί τις εὔθετος εἰς οἰκοδομὴν πόλεως ὕφορμος τόπος καὶ λατομεῖα περὶ αὐτὸν, ἢ ἀλλαχοῦ που καὶ τούτου ἑωθινώτερον. Δείκνυται δὲ ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ Σκύλακος, ὃς ἔωθεν πρὸς ἑσπέραν βαίνων πρῶτον τῶν Χοιράδων μνημονεύει καὶ μετὰ ταῦτα τῆς νήσου τοῦ Ἄρεως. Ἔκειτο ἄρα ἢ ἑωθινώτερον τῆς νήσου, ἢ τὸ πολὺ κατ᾽ ἀντικρὺ αὐτῆς, ἐνῷ ἡ σημερινὴ Κερασοῦς ἀφίσταται τῆς νήσου πρὸς δυσμὰς περὶ μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν. Παραδεχθέντων λοιπὸν διεστραμμένον καὶ τὸ χωρίον Σκύμνου, γράψαντος ἀντὶ Κερασοῦς Χοιράδας, ἔχομεν εὔθετον ἄλλην θέσιν κατ᾽ ἀντικρὺ τῆς νήσου πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ἀκ-σοῦ, λόφον ἱκανὸν νὰ περιλάβῃ πόλιν, καὶ τότε μόνον συμβιβάζεται «ἧς (ἢ ὧν) ἄντικρυς παρήκει νῆσος Ἄρεως» (10). Ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις Χοιράδες ἐπὶ Ξενοφῶντος δὲν ὑφίστατο, καὶ διὰ τοῦτο οὐδόλως αὐτῆς ἐμνημόνευσεν. Εἴτε λοιπὸν προϋπάρξασα τῆς Φαρνακίας ἡ πόλις Κερασοῦς, εἴτε μεταγενεστέρως λαβοῦσα τὸ ὄνομα τοῦτο, εἴτε ὑπὸ τοῦ πρώτου Μιθριδάτου ἀνεγερθεῖσα ἢ μετονομασθεῖσα Φαρνακία, εἴτε ὑπὸ Φαρνάκου πάππου Μιθριδάτου τοῦ Εὐπάτορος λαβοῦσα τὸ ὄνομα, ἐπὶ Ξενοφῶντος ἐνταῦθα πόλις Ἑλληνὶς δὲν ὑπῆρχεν. Ἀλλ᾽ αἱ μὲν Χοιράδες ἦταν πρὸ πολλοῦ κατεστραμμέναι, ἡ δὲ Κερασοῦς ἢ ἡ Φαρνακία ᾠκίσθη μεταγενεστέρως. Τοῦτο μαρτυροῦσι τὰ ἐν πολλοῖς σωζόμενα λίθοις πάνυ εὐμεγέθεσιν εὐφυῶς προσηρμοσμένοις τῆς πόλεως τείχη, καὶ αἱ πολλαὶ ὑπόγειοι χειροποίητοι δι᾽ ὁμοίων λίθων σύριγγες, ἀποδεικνύοντα φιλοκαλίαν τῷ βασιλεῖ Φαρνάκῃ προσήκουσαν μᾶλλον, ἢ τοῖς ἐκ Σινώπης ἰδιώταις τὸ ἀναγκαῖον ἀντὶ τοῦ κομψοῦ καὶ δαπανηρωτέρου ἐπιζητοῦσιν. Ἀλλ᾽ οὐδὲ τὴν τοῦ Ξενοφῶντος σοβαρὰν παρουσιάζουσιν ἀρχαιότητα, καὶ ὁ παραβάλλων αὐτὰ πρὸς τὰ μόλις που ἐν κρηπίσι σωζόμενα ἀρχαῖα τῆς Τραπεζοῦντος τείχη, ἢ πρὸς ἄλλα σωζόμενα ἀλλαχοῦ Μακεδονικὰ, ἀρκούντως διακρίνει τούτων μὲν τὴν μεγάλην ἀπ᾽ ἀλλήλων κατὰ χρόνον ἀπόστασιν, ἐκείνων δὲ τὴν πρὸς ταῦτα ὁμοιότητα.

Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων γεωγράφων ὁ Μελέτιος τὴν μὲν Φαρναχίαν, τὴν καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἀνωνύμου συγγραφέως τοῦ Πόντου οὕτως ὀνομαζομένην, δυσμικώτερον τίθησι Τραπεζοῦντος εἰς πεντήκοντα μιλίων ἀπόστασιν, τὴν δὲ Κερασοῦντα εἴκοσι μίλια πρὸς δυσμὰς τῆς Φαρνακίας, ἄλλων δὲ ὀνομάτων καὶ πόλεων συγχύσεις ἐπιφέρει, προστίθησι δὲ ὅτι ἡ Φαρνακία σήμερον λέγεται Φαρνάκη ἢ Πλάτανα, ἐρείπιον οὖσα. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου ὀνόματος οὐδὲν ἔχομεν εἰπεῖν, οὐδένα γινώσκοντες τόπον τὸ ὄνομα τοῦτο φέροντα, οὐδὲ τοὺς τόπους σύμπαντας ἐπιτοπίως ἐπισκεφθέντες· ἄλλως εἰ ἐσώζετό τις τόπος τὸ ὄνομα τοῦτο φέρων, πολλῶν ἀμφιβολιῶν ἤθελεν ἡμᾶς ἀπαλλάξει· περὶ δὲ τοῦ δευτέρου ὀνόματος μετὰ πιθανότητος εἰκάζομεν, ὅτι δὲν εἶναι ἡ Φαρνακία ἢ ἡ Κερασοῦς, ἀλλ᾽ ἡ μικρὸν πρὸς δυσμὰς αὐτῆς ἐν βραχυτέρῳ τῆς ἡμισείας ὥρας κειμένη καὶ ἐρείπιά τινα πεπτωκότος τείχους νεωτάτης ἐποχῆς, Βυζαντινῆς πάντως, παρουσιάζουσα, ἡ σήμερον ὀνομαζομένη Πάτλαμα, ὅπου καὶ ὄριος μικρὸς καὶ ποτάμιον ὁμώνυμον. Κατ᾽ ἀναγραμματισμὸν λοιπὸν, προελθόντα ἴσως ἐκ τῆς παρὰ Τούρκοις δυσπροφέρτου τῆς ἐκ δύο συμφώνων ἀρχομένης ὀνομασίας, οἱ πάντα τὰ τοιαῦτα ὀνόματα ἤτοι ἀναγραμματίζουσι, Πούρσαν τὴν Προῦσαν λέγοντες, ἢ παρενθέτουσι μεταξὺ φωνῆεν, καὶ κατὰ τροπὴν τοῦ ν εἰς μ, τὸ ὄνομα Πλάτανα, παραχθὲν ἐκ τοῦ ὁμωνύμου δένδρου, εἰς Πάτλαμα μετεσχηματίσθη. Τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ὁμόρων τούτων συμφώνων συχνὴν οὖσαν ὑπέστη καὶ ἡ Φαρνακία καὶ Φαρμακία ἀπαντωμένη. Καὶ αὗται αἱ περὶ τῆς πόλεως εἰκοτολογίαι ἡμῶν.

Τὴν δὲ σημερινὴν ὀνομασίαν φαίνεται λαβοῦσα ἢ ἀναλαβοῦσα ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, τῆς πραγματικῆς Κερασοῦντος ἐκλειψάσης. Τοὐλάχιστον ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἀπαριθμήσει τῶν μητροπολιτῶν κατὰ τὴν ἐννάτην ἑκατονταετηρίδα (στ΄ά, 882) τοῦτο φέρει τὸ ὄνομα, ὑπαγομένη, μετὰ τῆς Τραπεζοῦντος ἴσως, αὕτη μὲν ὡς ἐπισκοπὴ, ἐκείνης δὲ ὡς αὐτοκε-

φάλου ἀρχιεπισκοπῆς, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν Νεοκαισαρείας τῆς τότε μὲν ἐπισήμου καὶ διοικητικῆς ἕδρας τοῦ Πολεμωνιακοῦ λεγομένου Πόντου, ἐκτεινομένου μέχρι Ῥιζαίου, νῦν δὲ ἀσήμου καὶ εἰς θέσιν πολίχνης ἐκπεσούσης. Ἐπὶ δὲ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, αὐτοκράτορος Βυζαντίου, εἰς μητρόπολιν προαχθείσης, ἀναφαίνεται μητροπολίτης Κερασοῦντος Πέτρος τις, συνυπογράψας ἐπὶ καθαιρέσει Κοσμᾶ τοῦ Ἀττικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (1142—1180). Καὶ ἐπὶ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου ἐν σημειώματι ἄλλῳ βασιλικῷ ἀναφαίνεται Κερασοῦντος μητροπολίτης. Εἰ δὲ καὶ ἀρχαιότερον ἐν τῇ περὶ Ἀντιόχειαν, τὸ δεύτερον συγκροτηθείσῃ συνόδῳ ἐπὶ Κωνσταντίου υἱοῦ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ἀναφέρεται Κερασοῦντος ἐπίσκοπος, ἐν τῇ β΄ ἑρμηνείᾳ ὑπὸ Θ. Βαλσαμῶνος τοῦ ΙΣΤ΄ κανόνος, ὁ ἀναφερόμενος πάντως δὲν ἠρχιεράτευσε κατὰ τὴν ἐποχήν, ἐν ᾗ συνεκροτήθη ἡ σύνοδος, ὥστε νὰ ἐξάξωμεν, ὅτι κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἐποχὴν τὸ ὄνομα αὐτῆς Φαρνακία ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ὀνόματος Κερασοῦς, ἀλλὰ πολὺ μεταγενέστερον, καὶ ὡς παράδειγμα ἀναφέρει αὐτὸν ὁ Βαλσαμών. Εἶναι δὲ πιθανῶς αὐτὸς ἐκεῖνος, ὁ ἐν τῷ περὶ μεταθέσεων (συντ. ἱερῶν κανόνων τομ. Ε΄. σελ. 394 ἔκδ. Ῥάλλη) μνημονευόμενος. Ἐκ τούτων δεικνύεται ὅτι ἡ Φαρνακία ἔλαβεν ἢ ἀνέλαβε τὴν ὀνομασίαν Κερασοῦς πρὸ τῆς Η΄ ἑκατονταετηρίδος, ἐκλειψάσης τῆς ἄλλης. Διότι δὲν ἠδύναντο βέβαια νὰ συνυπάρχωσιν οὕτω πλησίον κείμεναι δύο ἐπισκοπαί, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον δύο μητροπόλεις, ἡ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἡ τῆς Κερασοῦντος, ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι περὶ τῆς παρὰ Τραπεζοῦντα Κερασοῦντος γίνεται ἐνταῦθα λόγος. Ἐν δὲ ὑστέροις χρόνοις μετὰ τὴν ἅλωσιν ἡ Κερασοῦς εἰς μόνην τὴν πρωτεύουσαν περιορισθεῖσα, ἐγένετο ἐξαρχία, τελοῦσα ὑπὸ τὸν μέγαν Λογοθέτην, ὑφ᾽ οὗ μετέβη εἰς τὸν Τραπεζοῦντος διὰ χρηματικῆς ἐξαγορᾶς, ὡς φαίνεται ἐν τῷ κώδηκι τῆς μητροπόλεως Τραπεζοῦντος.

Ἐν δὲ τῇ διανομῇ τῆς Βυζαντινῆς ἀρχῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων,

ἡ Κερασοῦς συμπεριελήφθη εἰς τὴν τότε συστηθεῖσαν Τραπεζούντειον αὐτοκρατορίαν, καὶ διετέλεσε μέχρις ἐσχάτων ἐκ τῶν πολυανθρωποτάτων ἢ ἡ πολυανθρωποτάτη μετὰ τὴν πρωτεύουσαν πόλις τῆς μικρᾶς αὐτοκρατορίας. Ἀλούσης δὲ τῆς μητροπόλεως, αὕτη (κατὰ τὴν παράδοσιν) ἀπόρθητος κατά τε ξηρὰν, καὶ κατὰ θάλασσαν οὖσα (διότι κεῖται ὑπέροπτος κατὰ θάλασσαν καὶ περιζωννύει βράχον ὑψηλὸν δυσπρόσιτον κατὰ ξηράν· ἔχει δὲ καὶ φυσικὸν ἀένναον ὀχετὸν, Θέαμα ὀνομαζόμενον, ὑπογείως φερόμενον, οὗτινος αἱ ἐκβολαὶ εἰσὶν ἄγνωστοι, συγκοινωνεῖ δὲ μετὰ τῆς πόλεως διὰ τεχνητοῦ φρέατος), ὑπέστη ἑξηκονθήμερον πολιορκίαν, καὶ κατέθεσε τὰ ὅπλα, συνθηκολογήσασα νὰ συνοικῶσι συνάμα ἐντὸς τοῦ τείχους χριστιανοὶ μετὰ Τούρκων ἀποτίοντες ἐτήσιον φόρον ἓν μόνον ἄσπρον κατὰ κεφαλὴν, νὰ ὁπλοφορῶσιν ἀμφότεροι, νὰ συνυπάρχῃ συμμαχία μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, καὶ τὸν ἐπερχόμενον ἐκ συμφώνου νὰ ἀποκρούωσι. Καὶ αἱ μὲν συνθῆκαι, ὡς ἐστιν εἰκάσαι, δὲν ἐτηρήθησαν· ἐσώζοντο δὲ παρά τινι τῶν πολιτῶν, Φωτεινόγλου τὴν ἐπωνυμίαν, ἀνάγοντι τὸ γένος μέχρις ἁλώσεως· καὶ οὐ πολὺς ὁ καιρὸς, ὅτε ὑπό τινος τῶν ἰσχυρῶν καὶ τρόμον πνεόντων Τούρκων τιμαριωτῶν ἀφῃρέθησαν. Ἐκ δὲ τῶν ὅρων τοῦτο μόνον καὶ μέχρι νῦν διέμεινεν, ἡ ἐντὸς τῶν τειχῶν ἀδιακρίτως καὶ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων συνοίκησις.

Μικρὸν παρηλλαγμένη φαίνεται ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων διατηρηθεῖσα παράδοσις. Κατὰ ταύτην οἱ Τοῦρκοι, ἐγκρατεῖς γενόμενοι τῶν πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως τόπων, ἐστρατοπέδευσαν σταθερῶς εἰς θέσιν μεταβληθεῖσαν ἔπειτα εἰς πόλιν καὶ ἀπὸ τότε ὀνομασθεῖσαν Ὀρτοῦ, σημαίνουσαν στρατόπεδον, κειμένην δὲ παρὰ τὰ Κοτύωρα. Ἐκεῖθεν δὲ προσέβαλον ἄνευ ἀποτελέσματος τὴν πόλιν, ἀνανεώσαντες τὰς προσβολὰς αὐτῶν καὶ τὸ ἀκόλουθον ἔτος· μηδὲν δὲ κατορθώσαντες, ἐτράπησαν ἐπὶ τὰ μεσογειότερα, εἷλον δὲ Νικόπολιν καὶ τὰς περὶ ταύτην πόλεις. Ἐκεῖθεν δὲ ὑπερβάντες κατέσχον τὰ πρὸς ἕω τῆς πό-

λεως παράλια. Ἁλούσης δὲ καὶ τῆς μητροπόλεως, ἡ ἐπίθεσις μετὰ πλείονος ἐπανελήφθη ἐπιμονῆς. Ἐπὶ μακρὸν δὲ ἀντιστάντες, φοβούμενοι δὲ, μήπως βίᾳ κυριευθείσης τῆς πόλεως, ἀποβληθῶσι νόμῳ πολέμου τῶν οἰκημάτων, καὶ στερηθῶσι τῆς περιουσίας αὐτῶν καὶ ἄλλας ὑποστῶσι βιαιοπραγίας, συνέθεντο, οἱ μὲν θέλοντες νὰ μετοικήσωσιν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, καὶ μετῴκησαν οἱ εὐπορώτεροι, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ παραδοθῶσιν ἔχοντες ἀναπαλλοτρίωτα τὰ αὐτῶν, ἤτοι νὰ ἐνοικῶσιν ἐντὸς τῶν τειχῶν. Δεκτῶν δὲ τῶν ὅρων γενομένων, ἡ πόλις παρεδόθη.

Ἡ Κερασοῦς, ἐκ τῶν προσοδοφόρων πόλεων τῆς Ποντικῆς, παράγει λεπτοκάρυα, ὧν μεγάλη γίνεται ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ Ἀφρικῇ κατανάλωσις. Εἰσὶ δὲ τούτων δύο εἴδη, τὰ ὀξέα, ἤτοι μακρουλὰ, φυόμενα παρὰ τὴν παραλίαν καὶ ὑπερτιμώμενα τῶν λοιπῶν, καὶ τὰ στρογγύλα, φυόμενα περὶ τὰ μεσογειότερα μέχρις ὀκταώρου ἀποστάσεως. Κατοικουμένη δὲ ὑπὸ Τούρκων, Ἀρμενίων καὶ Ἑλλήνων, τῶν πάντων περὶ τὰς δύο χιλιάδας οἰκίας, Ἑλληνικὰς ἔχει περὶ τὰς τετρακοσίας πεντήκοντα, ἐκκλησιαζομένας εἰς δύο νεοδμήτους μεγαλοπρεπεῖς ναούς. Ἔχει κλίμα τερπνὸν καὶ ὑγιεινὸν καὶ βλάστησιν ἀκμαίαν· ἀλλ' οἱ λεπτοκαρυῶνες δὲν ἀπολαμβάνουσι κλίμα ὑγιεινόν. Διατηρεῖ σχολεῖον νεόδμητον, οὔπω τελείως ἀποπερατωθὲν, διηρημένον εἰς ἀλληλοδιδακτικὸν ὑπὸ διακοσίων πεντήκοντα φοιτώμενον μαθητῶν, καὶ εἰς Ἑλληνικὸν ὑπὸ ἑβδομήκοντα πέντε. Κατὰ δὲ τὸν νέον εἰσαχθησόμενον ὀργανισμὸν, τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον θέλει συγκροτεῖσθαι ἐκ τριῶν διδασκάλων καὶ μαθημάτων σειρᾶς πενταετοῦς. Ἀλλ' ὁ πρὸς τὰ γράμματα ζῆλος τῶν κατοίκων δὲν ἐγενικεύθη εἰσέτι, καὶ εὐάριθμοί εἰσιν οἱ μετὰ θερμότητος τὸ σχολεῖον προστατεύοντες· οἱ πλεῖστοι δὲ ἔχουσιν ἀνάγωγα τὰ ἤθη καὶ ἀκατέργαστον τὸ φρόνημα. Εὐχόμεθα καὶ τούτοις φιλομάθειαν καὶ φιλοπατρίαν.

Ἐκτὸς τῶν ἀρχαίων αὐτῆς τειχῶν, πολλαχοῦ διατηρουμένων σώων, καὶ εἰς ἔκτασιν ἱκανὴν ἁπαντωμένων καὶ τῶν ὑπογείων

χειροποιήτων σηράγγων, τοῦ ὑπογείου ὀχετοῦ, θεάματος ὀνομαζομένου, καὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ μώλου, οὐδὲν ἄλλο σώζεται ἀρχαιότητος μνημεῖον. Ἡ Ἁγία λεγομένη Σοφία, ἄσημον οἰκοδόμημα, εἰς Ὀθωμανικὸν τέμενος μεταβληθεῖσα, καὶ ἐντὸς ἀρχαιοτάτου οἰκοδομήματος ἐκ τῶν αὐτῶν ὀγκωδῶν λίθων, συναπαρτίζοντος τὰ ἀρχαῖα τείχη, ἢ μᾶλλον ἀποτελοῦντος ἕτερον τεῖχος, καὶ προφυλάττοντος δυσμόθεν τὸν μῶλον, δὲν φέρει μὲν ἄξιόν τι λόγου, φαίνεται ὅμως ὅτι ὑπῆρχε βωμὸς Ἑλληνικός. Ὅμοιόν τι τεῖχος φαίνεται ὅτι προεφύλαττε τὸν λιμένα καὶ ἐξ ἀνατολῶν, διατηρούμενον μὲν, οὐχὶ ὅμως τὸ ἀρχαῖον, ἀλλ' ἕτερον νεωτέρας ἐποχῆς. Ἐπιγραφὴν οὐδεμίαν εὕρομεν οὔτε ἐπὶ τῶν ἀρχαίων τειχῶν, οὔτε ἐπὶ τῆς ὕστερον ἐπὶ τῶν καταπεπτωκότων πολλαχοῦ ἐποικοδομήσεως. Ὥστε ἐκ πάντων τούτων βλέπομεν ὅτι ἡ Φαρνακία δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο, εἰμὴ ὀχυρὸν φρούριον, καὶ οὐδὲν πλέον.

Ἡ δὲ Ἀρητιὰς ἢ νῆσος τοῦ Ἄρεως, νῆσος μικρὰ εἰς ὡριαίαν πρὸς ἕω ἀπόστασιν, ἀκριβῶς καταντικρὺ τοῦ ποταμοῦ Ἀκ-σοῦ ἀναφερομένη ὑπὸ τῶν Ἀπολλωνίου Ἀργοναυτικῶν (στίχ. Β'. 382 καὶ 1031), τοῦ Ἀρριανοῦ, τοῦ ἀνωνύμου συγγραφέως τοῦ Πόντου, τοῦ Σκύμνου (στίχ. 175 ἐν ἀποσπ). καὶ τοῦ Σκύλακος (ἐν Μοσσυνίκοις), περιβέβληται τεῖχος Βυζαντινῆς ἐποχῆς· ἔχει δὲ ἐν μέσῳ πύργον καὶ μικρὸν καταπεσόντα ναΐσκον, ἴσως τὸν ὑπὸ Ἀπολλωνίου (Β. στίχ. 382 καὶ 1069) ἀναφερόμενον ναὸν τοῦ Ἄρεως, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἱερομάρτυρος Φωκᾶ ἐπισκόπου Σινώπης (ὅρα μηνολόγ. Ἰουλίου κά, καὶ Σεπτεμ. κγ'), καὶ φάρον δὲ ἀποβλέποντα οὐχὶ πρὸς τὸν μικρὸν ἐν σκέπῃ τῶν δυτικῶν ἀνέμων κείμενον ὅρμον, πρὸς τὴν ἀνατολικὴν δηλαδὴ πλευρὰν τῆς νήσου, ἀλλ' ἀντιθέτως πρὸς τὴν δυτικὴν τὴν ἀποβλέπουσαν πρὸς τὴν πόλιν. Ὥστε φαίνεται ὅτι ὁ μὲν πύργος ἀπετέλει εἱρκτὴν καὶ ἴσως ἐνταῦθα καθειργνύοντο οἱ ἔνοχοι πολιτικῶν ἐγκλημάτων, ὁ δὲ φάρος σκοπιὰν συνεπουμένην μετὰ τῆς πόλεως. Καταντικρὺ δὲ τῆς νήσου ἐκ-

βάλλει ὁ ποταμὸς Ἀκ-σοῦ, σχηματίζων ἐν ταῖς ἐκβολαῖς τόπον εὔθετον διὰ πόλιν, καὶ ἴσως ἐνταῦθα ἦσαν αἱ Χοιράδες, αἱ ὑπὸ Σκύλακος μεταξὺ Ζεφυρίου καὶ Ἄρεως νήσου τιθέμεναι.

Μετὰ τὴν Κερασοῦντα, εἰς βραχεῖαν πρὸς δυσμὰς ἀπόστασιν, ἀπαντᾶται ἡ προμνημονευθεῖσα Πάτλαμα, ἔχουσα καὶ μικρὰν συνοικίαν ἐκ πέντε καὶ εἴκοσιν οἰκημάτων καὶ ναοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὸ νοσερὸν τοῦ τόπου, διὰ τὸν παραῤῥέοντα ποταμὸν, ἀναγκάζει τοὺς κατοίκους, καὶ τούτους ὀρεινοὺς ὄντας καὶ ἐκ τῶν ὀρεινῶν μεταναστεύσαντας, νὰ μετοικῶσιν ἀνὰ πᾶν θέρος. Τὸ δὲ παραῤῥέον ποτάμιον ὁρίζει καὶ περατοῖ τὴν ἐπαρχίαν.

Καὶ τὰ χωρία τὰ ὑπαγόμενα εἰς τὴν τῆς Κερασοῦντος περιφέρειαν ἀνήκουσιν, ὡς καὶ τὰ τῆς Κασσιώπης, ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὸν ἀρχιερέα Χαλδίας, ὥστε καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ Τριπόλεως ταινίαν ἡ δικαιοδοσία τοῦ Τραπεζοῦντος εἰς μόνην τὴν ἐπιθαλάττιον περιορίζεται χώραν. Κεῖνται δὲ κατὰ τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Ἀκ-σοῦ· ἄρχονται δὲ ἀπὸ τετραώρου μέχρι δωδεκαώρου ἀπὸ θαλάσσης ἀποστάσεως, καὶ εἶναι τὰ ἑξῆς· Τὸ Τιβὰν ἐκ πεντεκαίδεκα οἰκιῶν καὶ ναοῦ συνιστάμενον, τὸ Ἁγιοὺ-κιοῖν (κατοικία ἄρκτων) ἐξ ἰσαρίθμων ἄλλων, τὸ Τζαγὶλ ἐκ δέκα καὶ ἡ Γιάμουρτζα ἐκ δεκαπέντε καὶ ναοῦ, ἡ Καράλα ἐξ ἑβδομήκοντα οἰκημάτων καὶ ναοῦ, ἡ Πράσαρις ἐξ ἑξήκοντα καὶ ναοῦ, τὸ Γουμπραϊσσὰρ, χαλκοῦχον μεταλλεῖον, ἐξ εἴκοσιν οἰκιῶν καὶ ναοῦ, τὰ Κοτύλια ἐκ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν οἰκημάτων δύο ναῶν καὶ γραμματοδιδασκαλείου, τὸ Ἀλπατζὶκ ἐκ μόνων ἓξ οἰκιῶν, τὸ Ἀλμάαλαν ἐκ δέκα, καὶ τέλος, ἐπὶ τοῦ ποταμίου συμβάλλοντος μετὰ τοῦ ποταμοῦ Ἐσπιὲς ἢ Γιαγλή-ντερες, τὸ Κὴρκ-χαρμὰν (τεσσαράκοντα ἅλωνες) ἐκ τριάκοντα οἰκημάτων καὶ ναοῦ. Καὶ ὑπὲρ τὴν Πάτλαμαν κεῖνται χωρία ὑπαγόμενα ὡσαύτως εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Χαλδίας δικαιοδοσίαν· ἀλλὰ ταῦτα ἐδόθησαν σήμερον τῷ Νικοπόλεως, καὶ ἐκεῖ θέλομεν ταῦτα περιγράψει. Διατρέχει δὲ καὶ ὁ ποταμὸς Ἀκ-σοῦ ῥοῦν εἰκοσάωρον.

Πέραν τῆς ἐπαρχίας Τραπεζοῦντος ἄρχεται μειουμένη ἡ πρὸς τὰ γράμματα τάσις τῶν κατοίκων· ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ὑπεραλίοις σώζεται ἔτι ἐνεργὸς, ψυχροτέρα ἐν τῇ παραλίᾳ τῇ ὑποκειμένῃ τῷ Νεοκαισαρείας, θερμοτέρα δὲ τῇ ὑποκειμένῃ τῷ Ἀμασείας· εἰς τὰς ὑπερθαλαττίους ὅμως χώρας παχεῖα ἐπικρατεῖ ἀμάθεια καὶ ἀγροικότης ἠθῶν καὶ βίος ἀτέραμνος. Σημειώσεως δέ μοι ἄξιον φαίνεται ἡ διαφορὰ ἡ μεταξὺ τῶν ἀγροδιαίτων τῶν περὶ Τραπεζοῦντα οἰκούντων, ἐν οἷς πᾶσιν εὐφυΐαν ἐνορᾷ τις καὶ ὀξύνοιαν καὶ πνεῦμα ἔμφυτον καὶ φυσιογνωμίαν ἀληθῶς Ἑλληνικὴν, καὶ τῶν περὶ Νικόπολιν καὶ Νεοκαισάρειαν ἑλληνοφώνων χωρικῶν, ἐν οἷς ἡ ἀναγωγία ἀπαντᾶται μέχρις ἠλιθιότητος καὶ ἡ ἀγροικότης μέχρις ἀναισθησίας, ἐνορῶνται δὲ καὶ προσωπικαί τινες διαφοραὶ, καὶ φαίνεται ὅτι τὸ ἀρχαῖον ἰθαγενὲς στοιχεῖον (Τιβαρηνοὶ καὶ Χάλυβες) ὑποχωρῆσαν εἰς τὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπίδρασιν, ἀφῆκεν ἴχνη δυσεξάλειπτα καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ ἐπὶ τῶν χαρακτήρων τοῦ προσώπου.

Ἐπισυνάπτομεν ἐνταῦθα γενικὴν τῆς ἐπαρχίας ἀπαρίθμησιν.

Οἰκίαι Ἑλληνικαὶ τῷ ἀρχιερεῖ Τραπεζοῦντος ὑποκείμεναι περὶ τὰς			4600
Ταῖς τρισὶν ἐξαρχίαις τῶν μοναστηρίων, ταῖς ἀποτελούσαις σήμερον τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ῥοδοπόλεως, περὶ τὰς			3100
Τῷ ἀρχιερεῖ Χαλδίας,			
μεταλλοῦχα μὲν	400	τὸ ὅλον	1900
μὴ τοιαῦτα δὲ	1500		
Τῷ ἀρχιερεῖ Νικοπόλεως			250
Τὸ σύνολον			9850

Ἑλληνόφωνοι δὲ οἰκίαι·

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν ἀνήκουσαι οἰκίαι		9850
Εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν		
ἐν μὲν τῇ περιφερείᾳ Ὄφιος περὶ τὰς	12000	
ἐν δὲ τῇ περὶ Τόνγιαν	2000	15000
ἐν δὲ ταῖς τῶν τριῶν μονῶν	1000	
καὶ τῇ λοιπῇ τοῦ Τραπεζοῦντος ἐπαρχίᾳ		
Τὸ σύνολον τῶν Ἑλληνοφώνων οἰκιῶν		24,850

Ἡ προφορὰ τῶν Τραπεζουντίων καὶ τῶν περὶ Τραπεζοῦντα χωρίων δὲν εἶναι μὲν τραχεῖα καὶ δύσκαμπτος, ὡς ἡ τῶν ὑπερκειμένων μεσογειότερον, ἀλλ' ἐπίρρινος. Ἀποτελεῖ δὲ διάλεκτον, ἧς οἱ μᾶλλον διακριτικοὶ χαρακτῆρές εἰσιν ἡ παρένθεσις τοῦ δίγαμμα μεταξὺ δύο φωνηέντων προφερομένου ὡς γ· καὶ ἐκ τούτου ἡ λεπτὴ καὶ σχεδὸν ἀνεπαίσθητος προφορὰ τοῦ γ μεταξὺ ὁμοίως δύω φωνηέντων, ἡ ἀντικατάστασις τοῦ η διὰ τοῦ ε, ἡ τροπὴ τοῦ δευτέρου συνεκφωνουμένου ψιλοῦ συμφώνου εἰς δασὺ, ἢ τοῦ πρώτου συνεκφωνουμένου δασέως εἰς ψιλὸν, ἡ τμῆσις συλλαβῶν ἐν τέλει μάλιστα τῶν λέξεων, ἡ προφορὰ τοῦ χι καὶ χε ὡς τὸ Γαλλικὸν *Chi* καὶ *Che* κτλ.

Πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς ἀπαρίθμησιν τῆς λοιπῆς τοῦ Πόντου ἐπαρχίας, θέλομεν εἴπει ὀλίγα καὶ περὶ τῶν νεωστὶ ἀνακηρυξάντων ἑαυτοὺς χριστιανοὺς, οὓς κλωστοὺς πρότερον ὠνόμαζον, ἤτοι μεταβαλλομένους. Οὗτοι εἰς τρεῖς μέχρι τεσσάρων χιλιάδων οἴκων ἀριθμούμενοι, Ἕλληνες ὄντες τὴν καταγωγὴν, καὶ Ἑλληνικὴν ἔχοντες τὴν γλῶσσαν, χριστιανοὶ ἦσαν καὶ τὸ

θρήσκευμα, καί τοι ἐν τῷ φανερῷ τὸν Μωαμεθανισμὸν ἐπαγγελλόμενοι. Ἐκ τούτων πεντακόσιοι μὲν καὶ ἑβδομήκοντα οἶκοι κατοικοῦσι τὰς ἐξαρχίας τῶν μοναστηρίων Βαζελῶνος καὶ Περιστερεῶνος, πεντήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν τὴν ἐπαρχίαν Τραπεζοῦντος, περὶ τὰς ὀγδοήκοντα τὴν τοῦ Θεοδοσιουπόλεως, εὐάριθμοί τινες τὰς τοῦ Νικοπόλεως καὶ Νεοκαισαρείας, οἱ δὲ λοιποὶ τὴν τοῦ Χαλδίας. Εἴπωμεν λοιπὸν ὀλίγα περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν Τραπεζοῦντος, τοὺς διασωθέντας ἔκ τε τοῦ κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἅλωσιν θανάτου εἰς τρεῖς διελὼν μοίρας ὁ κατακτητὴς, τὴν μὲν ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ, τὴν πολλαχῶς ἐρημωθεῖσαν συνοικίσων πρωτεύουσαν, τὴν δὲ διέσπειρε κατὰ τὴν περίχωρον, τὴν δὲ τρίτην, τὴν ἀσθενεστέραν, ἀφῆκεν ἐν τῇ πόλει. Τὰ ἀπροσιτώτερα λοιπὸν καὶ φαραγγωδέστερα τῶν ὀρεινῶν ὑπὲρ τὴν πόλιν χωρῶν, ὅπου δὲν ἠδύναντο νὰ εἰσδύσωσιν οἱ εἰς ἁρπαγὰς καὶ λεηλασίας διατεθειμένοι κατακτηταὶ αὐτῶν, ἦσαν τὰ ἀσπαστότερα καὶ προσφιλέστερα καταφύγια τῶν δυστυχῶν ἐκείνων. Κατὰ δὲ τὴν γενικῶς παραδεδεγμένην καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων αὐτῶν ἐπικεκυρωμένην καὶ ὁμολογουμένην παράδοσιν, πολλαὶ χιλιάδες τῶν ἀποβληθέντων τῆς πατρῴας γῆς, εἰς τὸν ἀγρότην βίον καὶ τὰς ἐν ὄρεσι κακουχίας νὰ ἀντέχωσι μὴ δυνάμενοι, καὶ ὧν ἐστερήθησαν, πλούτου, κτημάτων, ἐλευθερίας ἀναμιμνησκόμενοι, ἐν ὁλοσχερεῖ ἀπορίᾳ ὄντες, ἀπὸ τῶν ὀρέων κατελθόντες, ῥοπαλοφόροι οἱ πλεῖστοι, Παρασκευήν τινα κατὰ μεσημβρίαν, ὁπότε ἐκ τῶν σφαγῶν καὶ ἁρπαγῶν ἐπανελθόντες οἱ πιστοὶ Μουσουλμάνοι σύμπαντες ἦσαν ἐν τοῖς εὐκτηρίοις αὐτῶν προσευχόμενοι, κατέλαβον κυριεύσαντες τὴν πόλιν. Μὴ δυνηθέντες δὲ νὰ διατηρήσωσιν ὅ,τι ἐκτήσαντο, ἡττήθησαν ἔπειτα, καὶ οἱ περισωθέντες ἀπήχθησαν καὶ ἠβηδὸν κατεσφάγησαν. Καὶ ὁ μὲν τόπος, ὅπου ἡ σφαγὴ διεδραματίσθη τὴν μνήμην τοῦ συμβεβηκότος διετήρησε, Γκιαοὺρ μεϊντάνι, ἤτοι πεδίον ἀσεβῶν μέ-

χρι σήμερον ὀνομαζόμενος, ἡ δὲ περιφέρεια, ὅθεν οἱ ἀπεγνωσμένοι ἐκεῖνοι κατῆλθον πολεμισταὶ, Ματζούκα ἐκ τῶν ὅπλων ἃ ἔφερον λέγεται. Ἔκτοτε δὲ ἐπεκράτει μέχρις ἐσχάτων συνήθεια τὴν πύλην, δι' ἧς εἰσελθόντες κατέσχον τὴν πόλιν, κατὰ πᾶσαν Παρασκευὴν περὶ μεσημβρίαν, ὅτε τὸ συμβεβηκὸς ἐγένετο, νὰ κλείωσι, καὶ οὐ πολὺς ὁ καιρὸς ἐξ οὗ τὸ ἔθος τοῦτο ἔπαυσεν.

Οὐδεὶς λοιπὸν Τουρκικῆς καταγωγῆς ὑπάρχει καθ' ὅλην τὴν ὑπερθαλάττιον ὑπερκειμένην τῆς Τραπεζοῦντος χώραν, συμπεριλαμβανομένων τῶν τε μοναστηριακῶν περιφερειῶν καὶ πλεῖστον τῆς ὑπεράνωθεν τούτων διηκούσης ἐπαρχίας τοῦ Χαλδίας. Πάντες δ' οὗτοι Ἕλληνές εἰσιν ἐξ Ἑλλήνων καταγόμενοι· ὅπερ καὶ ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου σημείων δύναταί τις νὰ ἀπεικάσῃ. Ὅσα δὲ σήμερον χωρία εἰσὶν ἢ ἀνάμικτα ἢ καθαρῶς Ὀθωμανικὰ, τούτων οἱ κάτοικοι ἢ πανδημεὶ ἤ τινες μόνον ἐξώμοσαν· καὶ συνοικοῦσιν ἤδη ἐν τῇ αὐτῇ περιφερείᾳ Ἕλλην καὶ Ὀθωμανὸς ἀλλήλους μισοῦντες, ἐνῷ ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἴκου πολλάκις δὲ καὶ τῶν αὐτῶν πατέρων εἰσὶν ἀπόγονοι. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν τῆς ἐπιθαλαττίου χώρας κατοίκων εὐάριθμοί εἰσιν οἱ καθαρὰν Τουρκικὴν καταγωγὴν ἕλκοντες· οἱ πλεῖστοι δὲ κατάγονται ἀπὸ τῶν πρὸς φυλακὴν τῆς χώρας τεθεισῶν φρουρῶν, καὶ τούτων τῶν πλείστων συγκροτηθεισῶν ἐκ τῶν βίᾳ ἀπαγομένων Ἑλληνοπαίδων ἢ ἐκ τῶν ἐθελουσίως ἐξομοσάντων.

Ἐκ τῶν ἐπιζησάντων λοιπὸν χριστιανῶν ἔν τε τῇ πόλει καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι διεσπαρμένων, οἱ μὲν καρτερικώτεροι καὶ γλῶσσαν καὶ θρησκείαν διετήρησαν· οὗτοι δὲ εἶναι μάλιστα οἱ περὶ τὴν πόλιν, ἐφ' ὅσον ἐφικνεῖτο τοῦ Ἀρχιερέως ἡ ἐπιτήρησις καὶ οἱ περὶ τὰ μοναστήρια οἰκοῦντες, σύμπαντες, ὑπὸ τὴν ἐπισκοπὴν καὶ ἐνίσχυσιν καὶ ἐπενέργειαν αὐτῶν ὄντες. Οἱ δὲ ὑπὸ τῶν καταπιέσεων ἡττηθέντες, καὶ οὗτοι οἱ ἀπὸ τῆς μητροπόλεως καὶ τῶν μοναστηρίων ἀφιστάμενοι, μετέβαλον θρήσκευμα· καὶ

οἱ μὲν αὐτῶν συγχρωτισθέντες μετὰ τῶν ἐν πόλεσιν Ὀθωμανῶν, μετὰ τοῦ θρησκεύματος συναπέβαλον καὶ τὴν γλῶσσαν, οἱ δὲ μεταβαλόντες τὸ θρήσκευμα, διετήρησαν τὴν γλῶσσαν, ἢ διότι καρτερικώτεροι τῶν ἄλλων ἐφάνησαν, καὶ ἡ ἐξόμωσις ἐν μεταγενεστέροις ἐγένετο χρόνοις, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἴσχυσεν εἰσέτι ἡ θρησκεία καὶ τὴν γλῶσσαν νὰ συγκαταπίῃ· ἢ διότι ἄμικτοι πρὸς τοὺς λοιποὺς διατελοῦντες, ἀπέθεντο μὲν τὸ θρήσκευμα, ὑπὲρ οὗ κατεπιέζοντο, ἐφύλαξαν δὲ ὅ,τι οἱ τύραννοι ἀρκεσθέντες εἰς ὅ,τι ἔλαβον συνεχώρουν αὐτοῖς νὰ ἔχωσιν, οἷον ἀπόδειξίν τινα ἢ διαμαρτύρησιν κατὰ τῆς βίας, ἣν ὑπέστησαν, ταύτην διαφυλάξαντες· ἢ παρέχοντες τοῖς ἀπογόνοις αὐτῶν τὸ μέσον, δι' οὗ ἐν καιροῖς αἰσιωτέροις νὰ ἀποκτήσωσιν ὅ,τι οὗτοι νὰ διατηρήσωσι δὲν κατώρθωσαν. Ἀλλ' ἂν οἱ πατέρες αὐτῶν ταῦτα φρονοῦντες καὶ ταύτην ἔχοντες τὴν γνώμην, καὶ τὴν γλῶσσαν μετὰ τοῦ θρησκεύματος νὰ ἀποβάλωσι δὲν ὑπέφεραν, οἱ υἱοὶ καὶ ἀπόγονοι αὐτῶν, τῶν προπατορικῶν προθέσεων ἀπομακρυνθέντες, καὶ πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν μᾶλλον συνοικειωθέντες, καὶ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἀφιστάμενοι καὶ ἀποξενωθέντες, διετήρησαν καὶ διατελοῦσι διατηροῦντες τὴν γλῶσσαν, διότι ταύτην εὑρέθησαν ἔχοντες· καὶ καταποθέντες ὑπὸ τῆς νέας λατρείας, τοῦτο νὰ λησμονήσωσι δὲν ἠδυνήθησαν, ὅτι ἦσάν ποτε Ἕλληνες, χριστιανοὶ ἐκ χριστιανῶν, ἐν σκότει διαπορευόμενοι, καὶ ὅτι ηὐτύχησαν τὸ φῶς τῆς Ὀθωμανικῆς θεογνωσίας νὰ ἀπολαύσωσιν. Ὅ,τι λοιπὸν οἱ πατέρες αὐτῶν τὸ μέγιστον τῶν δυστυχημάτων ἐθεώρησαν καὶ ἐθρήνησαν πικρῶς, τοῦτο οἱ υἱοὶ εὐεργέτημα ὑπολαμβάνουσιν. Ὁποία φρονημάτων μεταβολή!

Καὶ τρίτη δὲ ὑπῆρξε μερὶς, ἡ καὶ τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων αὐτῆς νὰ ἐξομόσῃ δὲν ἀνείχετο, καὶ εἰς τὰς καταπιέσεις τῶν δεσποτῶν αὐτῆς δὲν ἀντεῖχεν. Αὕτη ἀμφότερα ἐζήτησε νὰ συμβιβάσῃ· καὶ τὴν συνείδησιν αὐτῆς νὰ ἐξιλεοῖ, καὶ τῶν καταπιέσεων νὰ ἀπαλλάττηται. Ὑπεκρίθη λοιπὸν ὅτι ἐξομνύει,

καὶ παρεδέχθη τὸ θρήσκευμα κατ' ἐπιφάνειαν· δὲν ἔπαυσεν ὅμως ἐν κρυφῷ τὸν χριστιανισμὸν πρεσβεύουσα, καὶ τοῦτον μεταδιδοῦσα καὶ τοῖς τέκνοις. Τούτων οἱ μὲν κατοικοῦντες τὴν Κρώμνην, ὅπου ἦσαν οἱ πολυπληθέστεροι, καὶ τὰ περὶ τὴν Κρώμνην χωρία, ἦσαν ἐν γνώσει τῶν λοιπῶν χριστιανῶν, καὶ οὐδεὶς οὐδέποτε χριστιανὸς, ἐκ μίσους ἢ ἐκδικήσεως ἢ ἔχθρας παρακινηθεὶς, κατήγγειλέ τι περὶ τούτου εἰς Τοῦρκον· οἱ δὲ τὰς πόλεις οἰκοῦντες διετήρουν τὸ θρήσκευμα ἐν μυστικότητι καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς χριστιανοὺς, μόνον ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως καὶ ὑπό τινων ἱερέων γινωσκόμενοι, καὶ φοβούμενοι μήπως δῶσιν ὑπόνοιάν τινα πρὸς τοὺς περὶ αὐτοὺς Τούρκους, ὅτε ὁ θάνατος ἦν ἀδιάφυκτος. Ἐν τούτοις συνηριθμοῦντο καὶ ὅσοι ἐν μέθῃ ἢ ἐν ἀκμῇ ὀργῆς ἢ ἄλλου ψυχικοῦ πάθους, ἢ ὑπὸ ὑποσχέσεων δελεασθέντες, καὶ ἔπειτα μετανοήσαντες, ἢ εἰς ἀπειλὰς ἐνδόντες ἔφθασαν ἅπαξ εἰπόντες, ὅτι δέχονται τὸν ἰσλαμισμὸν, καὶ ὤφειλον ἀνυπερθέτως ἢ τὸν λόγον αὐτῶν νὰ ἐκπληρώσωσιν, ἢ τὴν κεφαλὴν νὰ ἀποβάλωσι· καὶ ὅσοι συκοφαντηθέντες ὅτι ὑπεσχέθησαν νὰ ἐξομώσωσιν, ἤγοντο ἤτοι ἐπὶ θάνατον ἢ ἐπὶ ἐξωμοσίαν· καὶ ὅσοι εἰς θάνατον καταδικασθέντες, διὰ μόνης τῆς ἐξωμοσίας νὰ ἀποφύγωσι τοῦτον ἠδύναντο. Οἱ πλεῖστοι τούτων ἐδέχοντο μὲν τὸν ἰσλαμισμὸν, ἐξηκολούθουν ὅμως ὄντες χριστιανοί. Τούτοις συνηριθμοῦντο καὶ ὅσων οἱ πατέρες ἐξομόσαντες εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους, ἐπανήρχοντο ἐπενεργείᾳ τῶν μοναστηρίων εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐκκλησίας. Διῆλθον λοιπὸν πάντες οὗτοι τοὺς μακροὺς αἰῶνας, ὄντες μὲν ἐν κρυπτῷ χριστιανοὶ, καὶ ἐν κρυπτῷ τὰ τῆς θρησκείας μετὰ μεγάλης τῆς ἀκριβείας ἐκπληροῦντες, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων Μωαμεθανοὶ νομιζόμενοι, καὶ διὰ τοῦτο δύο φέροντες ὀνόματα ἓν μὲν ἐπίσημον Τουρκικὸν, δι' οὗ ὠνομάζοντο, ἕτερον δὲ ἐν κρυπτῷ χριστιανικὸν, ἐν μόναις ταῖς τελεταῖς τῆς θρησκείας τοῦτο μεταχειριζόμενοι. Ἦσαν ὅμως τινὰ ὀνόματα καθαρῶς θρησκευτικὰ Τουρκικὰ, οἷον Ἀλὴς, Μεχμὲτ, Φατμὲ, Ἀϊσὲ, ἄτινα

ἀπέφευγον, καὶ δι' αὐτῶν οὐδέποτε ὠνομάζοντο. Καὶ εἰς μὲν τὰ Ὀθωμανικὰ τεμένη εἰσήρχοντο, καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν Τούρκων συμπροσηύχοντο, χριστιανικὰς ἐκφέροντες μυστικῶς εὐχὰς, σπανιώτατα ὅμως ἢ οὐδέποτε κατέλυέ τις αὐτῶν νηστείαν. Τὸ τοιοῦτον διὰ παντὸς τρόπου ἀπέφευγον. Τὰς χριστιανικὰς αὐτῶν θρησκευτικὰς τελετὰς ἐν νυκτὶ ἢ μετημφιεσμένοι ἐξετέλουν, ἐξομολογούμενοι, μεταλαμβάνοντες, βαπτίζοντες τὰ ἑαυτῶν τέκνα. Ἀπέθνησκέ τις ἐν αὐτοῖς; ἐνῷ οἱ Τοῦρκοι ἐκόμιζον τὸ πτῶμα ἐπὶ ταφὴν, ἐν χριστιανικῷ ναῷ συγχρόνως καὶ ἐν ἀγνοίᾳ πολλάκις καὶ τῶν παρισταμένων χριστιανῶν νεκρώσιμος ἐξετελεῖτο διὰ τὸν ἐκφερόμενον τελετή. Ταῦτα δὲ ἐγίνοντο ἐν ταῖς πόλεσιν, ὅπου μετέβαινον ἐπὶ ἐργασίαν ἢ καὶ ἐπὶ ἐμπορίαν, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους πολλάκις δὲ καὶ ὅλα ἔτη πανοικεὶ μετῴκουν· ἦσαν δὲ καί τινες τοιοῦτοι κάτοικοι τῶν πόλεων· ἐν δὲ τοῖς χωρίοις ὅπου ἦσαν ἢ μόνοι ἄμικτοι μετ' ἄλλων Τούρκων, ἢ συνῴκουν μετ' ἄλλων ἐλευθεροφρονούντων χριστιανῶν, ἐλευθερώτερον τὰ τῆς θρησκείας ἐξήσκουν, συνεκκλησιαζόμενοι μετὰ μόνης τῆς ἐπιφυλάξεως, μήπως τις Τοῦρκος ἔξωθεν ἐλθὼν ἴδῃ αὐτὸν χριστιανὸν ὄντα· ὅπου ὅμως ἦσαν μετ' ἄλλων Ὀθωμανῶν ἔπραττον μετὰ τῆς αὐτῆς προφυλάξεως.

Ἐν ἑκάστῃ νηστείᾳ Ὀθωμανικῇ (Ῥαμαζὰν) ἤρχετο ἐν ταῖς πολυπληθεστέραις τῶν συνοικιῶν μολᾶς, ἤτοι Ὀθωμανὸς ἱερεὺς, συνήθως ἐξ Ὄφιος. Ἀλλ' ὅτε ἔμελλον θρησκευτικὴν νὰ ἐκτελέσωσι τελετὴν, ἢ νεκρὸν νὰ ἐκφέρωσι, παρουσιαζόμενοί τινες ἐπὶ διαφόροις προφάσεσιν ἀπεμάκρυνον τὸν μολᾶν, καὶ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ ἀνεμποδίστως τὰ τῆς θρησκείας ἐτελοῦντο. Μνημονεύεται δὲ ὅτι μολᾶς τις συνίστα τὴν Κρώμνην ὡς τὸ ὑγιέστατον κλίμα ἔχουσαν, καὶ παρήνει τοὺς ἀσθενοῦντας ἐκεῖ νὰ μετοικήσωσιν, ἐκφέρων τὸν θαυμασμὸν αὐτοῦ καὶ διαβεβαιῶν ὅτι ἐπὶ εἴκοσιν ὅλα ἔτη ἱερατεύων ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐν αὐτοῖς, οὐδένα εἶδέ ποτε ἀποθανόντα ἐν αὐτοῖς ἢ νοσήσαντα.

Σημειώσεως δὲ ἄξιον εἶναι καὶ ὁ προσηλυτισμὸς, ὃν οὗτοι ἐν τοῖς τρομεροῖς ἐκείνοις καιροῖς ἐνήργουν πρὸς τοὺς ἄλλους Ὀθωμανοὺς, οἷον ἀποζημιούμενοι δι' ὅσα ὑπ' ἀνάγκης ὑπεκρίνοντο, καὶ δι' ὅσα ἐκεῖνοι κατὰ τῶν λοιπῶν ἐθρασύνοντο χριστιανῶν. Διότι οἱ ἐν τοῖς πόλεσι μετοικοῦντες οὐχὶ σπανίως μετὰ τῶν ἄλλων Ὀθωμανῶν συνέδεον ἐπιγαμίας, λαμβάνοντες μᾶλλον ἢ δίδοντες κόρας. Ἀλλὰ νυμφευόμενός τις Ὀθωμανίδα, οὐδέποτε μετ' αὐτῆς ἐκοινώνει, νομίζων ἑαυτὸν μιαινόμενον, πρὶν ἢ πείσας βαπτίσῃ καὶ τελέσῃ τὸν θρησκευτικὸν ὑμέναιον. Λαβὼν λοιπὸν ἀνεχώρει μετ' αὐτῆς ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν σύζευξιν, καὶ ἦγεν αὐτὴν ἢ εἰς τὴν πατρίδα, ἢ ἀπατήσας ὡδήγει εἰς ἕν τῶν τριῶν μοναστηρίων, ἵνα δῆθεν διέλθωσι μίαν τῶν κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν νυκτῶν. Καὶ ἐπειδὴ εἰς ταῦτα προσέρχονται καὶ χριστιανοὶ ἀδιακρίτως καὶ Ὀθωμανοὶ, τῶν δεινῶν ἀπαλλαγὴν ἐπίσης ἐξαιτούμενοι, τὸ πρᾶγμα οὐδεμίαν ἐνεποίει ὑποψίαν. Ἀλλ' ἡ ἐν τῷ μοναστηρίῳ διαμονὴ ἐξετείνετο πέραν τοῦ ἀναγκαίου· συγγενεῖς δέ τινες τοῦ νυμφευθέντος προσετίθεντο μετ' οὐ πολύ. Κατὰ δὲ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ νυμφίος ἐξηκολούθει μὲν περιποιούμενος τὴν νύμφην, ἀλλ' οὐδὲ τότε συνεκοινώνει μετ' αὐτῆς· οἱ δὲ συγγενεῖς προπαρεσκεύαζον τὴν νέαν διὰ θωπευτικῶν μέσων ὑπαινιττόμενοι τὸ κατ' ἀρχὰς, εἶτα δὲ καὶ ἀποκαλυπτόμενοι, τί μὲν οὗτοι εἶναι, τί δὲ ὀφείλει καὶ αὕτη νὰ ἦναι, ἐὰν ἐπιθυμῇ συμβίωσιν. Ἐκείνη δὲ μακρὰν πάσης ἄλλης κοινωνίας ἀνθρώπων, ἔχουσα ἐν ὄψει τὸν νυμφίον αὐτῆς δεικνύοντα ἢ προσποιούμενον ὅτι δεικνύει πρὸς αὐτὴν ἔρωτα, καὶ μὴ πλησιάζοντα μὲν αὐτὴν, ἐμφαίνοντα δὲ κατήφειαν καὶ λύπην ἐν τῇ ἐπιμονῇ αὐτῆς, οὐδένα ἔχουσα περὶ αὐτὴν τὸν ἐνισχύοντα σπανίως ἐνέμενεν ἐπὶ πλέον ἀρνουμένη. Ἐν δὲ περιπτώσει μείζονος ἐπιμονῆς, ὁ νέος ὑπεκρίνετο ὅτι δειλιᾷ, καὶ ἡτοιμάζετο νὰ δραπετεύσῃ. Παρουσιάζετο λοιπὸν μετὰ δακρύων πρὸς αὐτὴν ἀποχαιρετίσων ἅπαξ διὰ παντὸς, δεικνύων ἀπαραμύθητον

λύπην· ὥστε ἐκείνη δὲν ἠδύνατο περὶ πλέον νὰ ἀντιστῇ, καὶ τότε βαπτισθεῖσαν ἐλάμβανε σύζυγον. Μετὰ ταῦτα ὡδήγει αὐτὴν εἰς τὸ χωρίον αὐτοῦ, ὅπου ἐφ' ἱκανοὺς μῆνας διέτριβεν, ἕως οὗ στηριχθῇ καὶ κραταιωθῇ ἐν τῇ πίστει. Ἀπέφευγον ὅμως αὐτοὶ νὰ δίδωσι κόρας εἰς Τούρκους· ἐνύμφευον δὲ αὐτὰς συνήθως μεθ' ὁμοίων ἢ ἄλλων ἐλευθεροφρονούντων χριστιανῶν· εἰ δὲ σπανιώτατα συνήρχετο μετ' Ὀθωμανοῦ, εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτῆς ἐπειρᾶτο νὰ ἐνσπείρῃ χριστιανισμοῦ σπέρματα, καὶ ζῶντος τοῦ συζύγου αὐτῆς οὐδέποτε ἤρχετο εἰς τοιαύτας μετ' αὐτῶν ἐξηγήσεις· ἀλλὰ τοιαῦτα συνοικέσια ἢ δὲν ἐγίνοντο, ἢ γινόμενα κατεδικάζοντο ὑπὸ τῶν ἄλλων, καὶ τὸν διδόντα κώρην εἰς Τοῦρκον μετὰ καταφρονήσεως ἀπεστρέφοντο. Τοιοῦτος λοιπὸν ἐγίνετο ὁ προσηλυτισμὸς ἐν αὐτοῖς καὶ πάντοτε σχεδὸν ἐπετύγχανεν.

Ἅπαξ μόνον, πρό τινων δεκάδων ἐτῶν, τῶν ἀκμαιοτέρων καὶ πλουσιωτέρων τις καὶ μέγα παρ' αὐτοῖς δυναμένων συνεζεύχθη μετά τινος ἐπισήμου Ὀθωμανίδος, ἣν ἀπήγαγεν εἰς τὸ χωρίον αὐτοῦ, καὶ διακοινώσας τὰ καθ' ἑαυτὸν, ἐβάπτισεν οὐ μετὰ πολλῆς βίας. Ἡ νέα ὅμως καιροῦ δραξαμένη, δραπετεύσασα, τὰ πάντα εἰς τοὺς γονεῖς αὐτῆς κατήγγειλεν, ὁμολογήσασα ὅ,τι ὑπέστη καὶ τί οἱ κηδεσταὶ αὐτῆς ἐπρέσβευον. Οἱ συγγενεῖς ἀνήχθησαν εὐθὺς κατὰ τοῦ νυμφίου καὶ τῶν ταὐτὰ συμφρονούντων αὐτῷ, καὶ μέγας, πολυδάπανος, καὶ μακρὸς, καὶ φοβερὸς περὶ ζωῆς καὶ θανάτου ἐκινήθη ἀγὼν, γενικὸν ἔπειτα λαβὼν χαρακτῆρα, συγκατηγορηθέντων πάντων τῶν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπαγομένων· διότι καὶ ὑποψίαι τινὲς περὶ αὐτῶν ἤρξαντο ἀπό τινος κυκλοφορούσαι, ἃς ἐνίσχυεν ἡ κινηθεῖσα ἀγωγή. Ἐπὶ μακρὸν διήρκεσεν ἡ δίκη· πολλαὶ δὲ ἑκατοντάδες χιλιάδων γροσίων κατηναλώθησαν, καὶ μόλις, ἀρνηθέντες πάντα τὰ γεγονότα, καὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἰσλαμισμοῦ πολλάκις ἐπαναλαβόντες, καὶ τοὺς δικαστὰς αὐτῶν καὶ πολλοὺς ἄλλους ἰσχύοντας δι' ἀδρῶν χρημάτων ἐξαγο-

ράσαντες, καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἀπεριτμήτους κρύψαντες, μόλις τὸν ἐπικείμενον θάνατον νὰ ἀποφύγωσι κατώρθωσαν. Καὶ ἐζήτησε μὲν μετανοήσασα ἡ νέα εἰς τὸν νυμφικὸν αὐτῆς οἶκον νὰ ἐπανέλθῃ, εἰς πάντα ὅρον ἐπιβαλλόμενον αὐτῇ ὑπείκουσα· ἀλλὰ μετὰ τοσαῦτα παθήματα δὲν ἦτο πλέον εὐδιάθετος ὁ νυμφίος αὐτῆς νὰ δεχθῇ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ γυναῖκα, τὴν ὁλοσχερῆ τῆς οἰκίας αὐτοῦ καταστροφὴν ἐπενεγκοῦσαν. Συνῆλθε λοιπὸν μετ' ἄλλου, καὶ δυστυχήσασα ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ἐλεεινή.

Τοιοῦτον διῆλθον τὸν βίον καθ' ὅλον τὸν μακρὸν χρόνον τοῦ παρελθόντος, ἀλγοῦντες μὲν καὶ μέγα δυστύχημα νομίζοντες τὸ μὴ δύνασθαι ἀποκαλύπτειν τὰ αἰσθήματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν, ἀλλ' ὑποκρίνεσθαι καὶ ὑποκρύπτεσθαι καὶ προσποιεῖσθαι, μὴ τολμῶντες ὅμως νὰ παρουσιασθῶσι, φοβούμενοι καὶ τρέμοντες τὰς συνεπείας τοιαύτης τόλμης. Μετὰ φόβου λοιπὸν καὶ ὡς ἔνοχοι καὶ μετὰ δακρύων παρουσιάζοντο ἐνώπιον τῆς εἰκόνος τοῦ Ἰησοῦ, ὃν πρό τινος ἠρνήθησαν ἐνώπιον τῶν ἄλλων Ὀθωμανῶν, παρωργισμένον κατ' αὐτῶν νομίζοντες· καὶ πολλάκις ἠκούσαμεν ἕνα ἕκαστον αὐτῶν ἐξετάζοντα καὶ διερευνῶντα τὴν ἔννοιαν, καὶ ἐρωτῶντα, τί σημαίνει τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου, « ὅστις ἂν ἀρνηθῇ με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀρνήσομαι αὐτὸν κἀγὼ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, » καὶ ἂν καὶ ἐπ' αὐτῶν μέλλῃ νὰ ἐφαρμοσθῇ. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ τελευταίου Κριμαϊκοῦ πολέμου, ἅμα μαθόντες ὅτι οὐδεὶς φόβος πλέον ὑφίσταται ἢ κίνδυνος ζωῆς ἐὰν ἐπανέλθωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐκκλησίας, καὶ κηρύξωσιν ἑαυτοὺς χριστιανούς, διότι καθιερώθη διὰ νόμου τὸ ἐλευθέρως ἐξασκεῖν ὁποίαν ἂν θελήσῃ θρησκείαν ἕκαστος, δειλιῶντες μὲν εἰσέτι, καὶ διὰ τοῦτο ταλαντευόμενοι καὶ μὴ τολμῶντες, παρακινούμενοι δὲ καὶ θάρρους ἐμπνεόμενοι ὑπὸ πολλῶν, ἔχοντες δὲ ἐπὶ κεφαλῆς εὐθαρσεῖς καὶ τολμηροὺς ἄνδρας καὶ ζηλωτὰς τῆς θρησκείας καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον ὑπ'

δψιν λαβόντας, ἐν οἷς πρωταγωνιστεῖ ὁ ἐκ Πολαντζάκης τῆς ἐπαρχίας Νικόλαος Ταυρόπουλος, Μουσταφᾶ Γιαζιτζῆς ὀνομαζόμενος, μετὰ πολλὰς ἐν αὐτοῖς διχογνωμίας, τινῶν ἕνεκα φόβου ἢ συμφερόντων τἀναντία συμβουλευόντων, ὑπερισχύσαντες οἱ περὶ τὸν Νικόλαον Ταυρόπουλον τοῦτον, αἴφνης τὴν σημαίαν τῆς διαμαρτυρήσεως ἀναπετάσαντες, χριστιανοὺς ἑαυτοὺς ἀνεκήρυξαν, ἀναφορὰς πλέον ἢ ἅπαξ καὶ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ξένων δυνάμεων παρουσιάσαντες. Καὶ οὐδ' ἐν αὐτοῖς ἐμείναμεν ἁπλοῖ θεωροὶ, ἀλλὰ καὶ ἐγράψαμεν καὶ παρεκινήσαμεν καὶ συνεμοχθήσαμεν μετ' αὐτῶν τὸ κατὰ δύναμιν. Καὶ ἀπήλαυσαν μὲν ἐπὶ τέλους σὺν πόνῳ πολλῷ καὶ δαπάνῃ ὅ,τι ἐπὶ τοσούτους ἐπόθουν αἰῶνας, οὐχὶ ὅμως ἄνευ φόβων καὶ κινδύνων καὶ κακώσεων καὶ βασάνων. Διότι ἡ ἔκπληξις, ἣν οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ ἀκοῇ ἠσθάνθησαν τὸ κατ' ἀρχὰς, αἱ θωπεῖαι καὶ αἱ παρακινήσεις καὶ αἱ ὑποσχέσεις καὶ αἱ παρακλήσεις νὰ ἀποστῶσι τοιούτης ἀποφάσεως, ἐξευτελιζούσης αὐτοὺς καὶ ἀποκαλυπτούσης τὴν παρακμὴν αὐτῶν καὶ ἀδυναμίαν νὰ ἐκδικήσωσι τοιαύτην πρὸς τὴν θρησκείαν αὐτῶν ὕβριν, αἱ δεήσεις νὰ ἐξακολουθῶσιν ἐν κρυπτῷ ἀνεμποδίστως πρεσβεύοντες ὅ,τι ἂν θέλωσι, πάντα ταῦτα εἰς μῖσος καὶ ἐκδίκησιν ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ ὑπερβολῇ μετεβλήθησαν, καὶ οἱ δυστυχεῖς ὑπέστησαν ἀκαταλόγιστα ὅσα δεινὰ, μάλιστα κατὰ τὰ μεσογειότερα μέρη. Ἡ σταθερότης ὅμως καὶ ἡ ἀκράδαντος ὑπομονὴ καὶ ἡ ἀδάμαστος αὐτῶν καρτερία κατίσχυσαν, καὶ σήμερον συγκαταλέγομεν αὐτοὺς μετὰ τῶν ὁμογενῶν, καί τοι οὐδέποτε παύσαντας νὰ ἦναι τοιοῦτοι. Ὀλίγοι μόνον, περὶ τὰς τετρακοσίας οἰκίας, πόρρω μεταξὺ ἀγριωτέρων καὶ ἐμφανεστέρων Ὀθωμανῶν ἀπῳκισμένοι, δὲν ἐτόλμησαν ὑπὸ φόβου εἰσέτι νὰ ἐμφανισθῶσι, περιμένουσι δὲ καὶ οὗτοι τὴν κατάλληλον περίστασιν. Ὅσοι δὲ ἕνεκα συμφέροντος δελεασθέντες, ἠρνήθησαν νὰ συμμεθέξωσι τῆς κοινῆς ταύτης ἀποφάσεως εἰσὶν ὅλως ἀτήμαντοι, οὐδὲ δέκα οἰκίας συνιστῶντες, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν πάντες

ἀναγόμενοι οἶκον. Ὑποβλέπονται ὅμως καὶ οὗτοι ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ μικρὰ νομίζομεν ὠφελήθησαν ἐκ τούτου· δικαίως λοιπὸν τὸν ἔλεον καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν ὁμογενῶν ἐφελκύουσιν. Εἰ δὲ καὶ ἀπεμάξαντό τι ἐκ τῆς στενωτέρας πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς συναφείας, τοῦτο σὺν πολλῷ τῷ πόνῳ καὶ τῇ προθυμίᾳ νὰ ἀποπλύνωσιν ὀφείλουσι, καὶ διὰ τῆς παιδείας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς καθαρθέντες, ἀξίους τῆς συμπαθείας ταύτης ἑαυτοὺς νὰ ἀναδεικνύωσιν. Καλὸν δὲ καὶ ἀναγκαῖον καὶ κοινήν τινα ἑορτὴν νὰ θεσπίσωσι, τὴν διαιωνίσουσαν τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἐθνικὸν κατόρθωμα. Ἀλλ' ἱκανὰ καὶ περὶ τούτων.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΑΛΔΙΑΣ.

Ἡ ἐπαρχία Χαλδίας δυνατὸν νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο, εἰς τὴν ἰδίως Χαλδίας καὶ Χαιριάνης, δι' ὧν ὁ ἀρχιερεὺς αὐτῆς τιτλοφορεῖται, περιοχὴν, ἐξ ὧν ἡ μὲν τοῦ Χαλδίας περιοχὴ, περιλαμβάνουσα τὰς περὶ τὸν ποταμὸν Κάνιν χώρας, ἀποτελεῖ μέρος τοῦ Πόντου, ἡ δὲ τῆς Χαιριάνης περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Λύκου ποταμοῦ κειμένη, ὑπάγεται εἰς τὴν μικρὰν λεγομένην Ἀρμενίαν, ἧς τὸ μετὰ τοῦ Πόντου ὅριον εἶναι τὸ ὄρος Παρυάδρης, καὶ εἰς τὴν ἐπίκτητον χώραν, εἰς πολλὰς καὶ πολλάκις ἀπωτάτας εἰσδύουσαν ἐπαρχίας (Τραπεζοῦντος, Νεοκαισαρείας, Σεβαστείας, Καισαρείας, Ἰκονίου, Συρίας, Μεσοποταμίας), ὅπου ποτ' ἂν ὦσι μεταλλεῖα. Ἐντεῦθεν ἡ δικαιοδοσία τοῦ ἀρχιερέως τούτου, ἐκ τῆς ἰσχύος μᾶλλον, ἣν εἶχεν ἄλλοτε, ἢ ἐκ τοῦ δικαίου πηγάζουσα, εἰς ἀπωτάτας καὶ πολλῶν ἡμερῶν ἀφισταμένας χώρας ἐκτείνεται, ἐν αἷς συνεκροτοῦντο χάριν ἐκμεταλλεύσεως ἐκ τῆς μητροπόλεως ἀποικίαι. Ἐν πάσαις ταύταις ὁμιλεῖται ἡ Ἑλληνικὴ διεφθαρμένη καὶ ἀπαράλλακτος, ὅπως καὶ ἐν τῇ Ἀργυρουπόλει, ἀφ' ἧς ἀπῳκίσθησαν ἐνῷ πολλάκις, ὡς συμβαίνει ἐν ταῖς περὶ Καισάρειαν καὶ Ἰκόνιον καὶ Μεσοποταμίαν καὶ ταῖς παραπλησίαις χώραις, πᾶσα ἡ λοιπὴ περίχωρος ἡ εἰς τὴν κυρίως ἐπαρχίαν ἀνήκουσα, ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς διάκειται γλώσσης. Ἐνταῦθα θέλομεν περιγράψει τὴν ἰδίως Χαλδίαν, ὑποδιαιροῦντες, ὡς εἴπομεν, εἰς τὴν τῆς Χαλδίας περιφέρειαν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κάνιος μετὰ τῶν συμβαλλόντων εἰς αὐτὴν ποταμίων μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ, καὶ εἰς τὴν Χαιριάνην ἐπὶ τοῦ Λύκου ποταμοῦ, συμβάλλοντος μετὰ τοῦ Ἴριδος, ὅστις καὶ οὗτος ἐκβάλλει εἰς τὸν Πολεμωνιακὸν Πόντον περὶ τὴν ἀρχαίαν καὶ οὐδὲ ἴχνος σώζουσαν Ἑλληνίδα πόλιν Θεμίσκυραν. Ἐκ δὲ τῆς ἐπικτήτου, τὰς μὲν εἰς ἀπωτάτας ἐπαρ-

χίας, πέραν τοῦ ἡμετέρου θέματος οὖσας, θέλομεν παραλείψει, ἢ ἀναφέρει ἀκριβιγῶς μνήμης ἁπλῆς ἕνεκα, τὰς δὲ λοιπὰς θέλομεν συμπεριλάβει ἐν τῇ κυρίως ἐπαρχίᾳ, ὅπου ἀνήκουσι. Τοῦτο ἐπράξαμεν ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Τραπεζοῦντος, συμπεριλαβόντες ἐν αὐτῇ τὰς περιφερείας Τριπόλεως, Ἐσπιὲς, Κασσιώπης, Κερασοῦντος, ἐκκλησιαστικῶς ὑποκειμένης τῷ Χαλδίας. Τοῦτο θέλομεν πράξει καὶ περὶ Πολαντζάκης καὶ τῆς εἰς αὐτὴν ὑπαγομένης περιφερείας, καὶ ἑτέρου χαλκούχου μεταλλείου ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Μελανθίου ποταμοῦ, περιγράφοντες αὐτὰ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Νεοκαισαρείας, ὅθεν ἀπεσπάσθησαν. Τοῦτ' αὐτὸ καὶ περὶ ἑτέρου ἀργυρούχου μεταλλείου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀμασείας κατὰ τὴν πόλιν Μασουρβάν.

Ἡ αὐτὴ πρὸς τὰ γράμματα τάσις ἐπικρατεῖ εἰς τὰς πρὸς Τραπεζοῦντα ὁμόρους χώρας τῆς ἐπαρχίας ταύτης. Διότι ἐν τῇ ἁλώσει τῆς Τραπεζοῦντος πλεῖστοι ὅσοι, μεταναστεύσαντες εἰς τὰ ὑπερκείμενα ὀρεινὰ καὶ διὰ τοῦτο ἀπρόσιτα καὶ δυσδιάγνωστα χωρία, σχηματιζόμενα ἐκ τῶν κλιτύων τοῦ Παρυάδρου, αἵτινες κατὰ τὸ μέρος τοῦτο εἶναι λίαν ἀπότομοι καὶ φαραγγώδεις, καὶ διὰ τοῦτο παρέχουσι κρησφύγετα ἀπροσπέλαστα, ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὴν πρὸς τὰ γράμματα ἐπιθυμίαν. Διὰ δὲ τὰ ἐκτενῆ προνόμια, ὅσα ἔπειτα χάριν τῶν αὐτόθι χαλκούχων καὶ ἀργυρούχων μεταλλείων ἐκαρποῦντο, καὶ τὸν ἐκ τούτων ἄνετον βίον, καὶ πολλοὶ πολλαχόθεν συνέῤῥεον, ἀφ' ὧν ὁ πληθυσμὸς συνεπυκνοῦτο, καὶ τὰ σχολεῖα ἀνθηρότερα ἦσαν ἢ ἐν Τραπεζοῦντι, ὅπου ὁ ζυγὸς ἦν καταθλιπτικώτερος καὶ ὁ βίος ἀπορώτερος. Οἱ ἀρχιμεταλλουργοὶ, οὐσταπασίδες παρ' αὐτοῖ ὀνομαζόμενοι, πάντοτε Ἕλληνες, πλείστην ἐκέκτηντο δύνα ἔζων μεγαλοπρεπέστατα καὶ ἐπὶ τὸ ἀσιατικώτερον ἢ τ κικώτερον, ἀπέκτων πλοῦτον ἀμύθητον, ἐσκόρπιζον αὐτὸν ἀ φειδῶς καὶ μετὰ μεγίστης εὐχερείας, καὶ συνήθως ἀγράμματοι ὄντες ἐπροστάτευον τὰ γράμματα πρὸς ἐπίδειξιν μᾶλλον ἢ δι' ἀνάγκην, εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι τὴν πρὸς ταῦτα δαπάνην. Καὶ

συνήθως μέγαν ἐν ἀκαρεῖ τοῦ χρόνου θησαυρίσαντες πλοῦτον, τὸν φθόνον ἢ τὴν πλεονεξίαν τῶν δυνατῶν τῶν περὶ τὴν Πύλην ἐρεθίσαντες, ἀπετέμνοντο τὰς κεφαλὰς, δημευομένων καὶ τοῦ πλούτου καὶ τῶν κτημάτων αὐτῶν. Ἤκμαζον λοιπὸν καὶ παρήκμαζον μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας, ὁτὲ μὲν ἀνυψούμενοι εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως καὶ εὐημερίας, ὁτὲ δὲ κατακρημνιζόμενοι εἰς ἐλεεινὴν ἀθλιότητα. Ἐντεῦθεν ὁ κόμπος καὶ ἡ οἴησις καὶ ἡ ματαιότης τὰ χαρακτηρίζοντα καὶ τόρα ἀκόμη τοὺς κατοίκους, ὅτε, καταργηθέντων τῶν προνομίων καὶ παρακμασάντων ἢ ἀμεληθέντων τῶν μεταλλείων, ἡ χώρα, ὀρεινὴ καὶ ἄγονος καὶ τραχεῖα οὖσα, εἰς δεινὴν περιέστη ἀπορίαν. Καὶ οἱ μὲν οἶκοι, οἱ ἐπὶ εὐπραγίᾳ καὶ πλούτῳ καὶ λοιπῇ εὐδαιμονίᾳ διάσημοι, ἐξέλιπον ὁλοσχερῶς, ὁ δὲ πληθυσμὸς ἠλαττώθη ἐπαισθητῶς, καὶ παράδειγμα ἡ μητρόπολις, ἀντὶ ἑπτὰ χιλιάδων εἰς μόνα διακόσια πεντήκοντα περιορισθεῖσα οἰκήματα, καὶ ταῦτα ἐν ἀπορίᾳ μεγάλῃ καταβιοῦντα. Σώζουσιν ὅμως οἱ ναοὶ λείψανα τῆς πάλαι ποτ' εὐδαιμονίας τῆς πόλεως ἀναθήμασι πολυταλάντοις χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κεκοσμημένοι. Ὅθεν ἡ ἐπαρχία, ἄλλοτε ἀκμαία καὶ πλουτοῦσα, ἤδη μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς εἰς τοὺς κατοίκους παρεχομένης ἀτελείας καὶ ἐλευθερίας εἰς δεινὴν περιέστη πενίαν. Διὸ καὶ μεταναστεύσεις συχναὶ καὶ μετοικήσεις πανοικεὶ εἰς τὴν γείτονα ἐπικράτειαν γίνονται σωρηδόν. Αἱ δὲ μεταναστεύσεις αὗται, ἀπὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἀρξάμεναι καὶ εἰς μόνας τὰς ἐπαρχίας Χαλδίας καὶ Θεοδοσιουπόλεως περιορισθεῖσαι τὸ κατ' ἀρχὰς, ἐπ' ἐσχάτων ἔλαβον ἐπίτασιν, καὶ εἰς τὰς γειτνιαζούσας ἐπαρχίας ἐπεκταθεῖσαι. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ πρὸς τὰ γράμματα ἐπιθυμία τῶν κατοίκων ἐχαλαρώθη, καὶ ἐν πολλοῖς ἐξέλιπε, καὶ ἀμάθεια περικαλύπτει τὴν περίχωρον, καὶ τὰ σχολεῖα καὶ γραμματοδιδασκαλεῖα ὁλονὲν περιορίζονται εἰς στενώτερον ἀριθμόν. Ὁ ἀρτίως τὴν ἐπαρχίαν λαβὼν, ἐκ τῆς θεολογικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολῆς ἐξελθὼν, θέλει ἀνακουφίζει τὰ παθή-

ματα τῶν δυστυχῶν τούτων, καὶ θέλει ἐκ παντὸς τρόπου πειρᾶσθαι νὰ ἀρθῶσιν ἢ μετριασθῶσι τὰ ἐπενεγκόντα τὴν μετανάστευσιν αἴτια. Προστατεύων δὲ καὶ προάγων τὴν παιδείαν, τὰ μὲν ἐν ἐνεργείᾳ σχολεῖα τελειότερα θέλει καταστήσει, ἄλλα δὲ ἐξ ὑπαρχῆς συστήσει. Ἀλλὰ θέλει ἐκπληρώσει τὰ ὑποσχεθέντα, ἢ θέλει καὶ τούτου τὴν ἐνέργειαν ἀποῤῥοφᾷ ὁ δαίμων τῆς πλεονεξίας; ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσιν.

Ἡ Χαλδία οὐδεμίαν περιέχει καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν ἐπίσημον πόλιν, ἡ δὲ μητρόπολις Ἀργυρούπολις μόλις σήμερον ἀπαρτίζει πολίχνην. Καὶ ἡ μὲν παλαιὰ μητρόπολις, εἰς μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν οὖσα, ὠνομάζετο Τζάγχρα καὶ Κάνις ἐκ τοῦ ποταμοῦ, ἐξ οὗ καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐκαλεῖτο ἐνίοτε καὶ Κανίου ὑποκείμενος εἰς τὸν Τραπεζοῦντος, ὡς εὕρηται ἐν τῷ κώδηκι τῆς ἐκεῖ μητροπόλεως ἐπίσκοπός τις Κανίου Θεόληπτος. Ἡ δὲ νῦν Ἀργυρούπολις, ἡ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Κιουμισχανὲ ὀνομαζομένη, χρεωστεῖ τὴν ἑαυτῆς ὕπαρξιν εἰς τὴν περὶ αὐτὴν ἀργυροῦχον γῆν, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα, τόπος ἀργύρου, συνώνυμον σχεδὸν πρὸς τὸ τοῦ Ὁμήρου « ἀργύρου γενέθλη »· διότι ἐκ τούτου παρακινηθέντες μετέβαλον οἴκησιν. Ἄλλη δυναμένη νὰ ὀνομασθῇ πολίχνη εἶναι ἡ Πολαντζάκη ἢ τὸ Πολαντζάκιον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Νεοκαισαρείας, ἡ μόνη παράλιος ἐπὶ τῆς ἐκτενοῦς ἐπαρχίας θέσις, ἡ ὑπαγομένη εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἀρχιερέως τούτου. Ἡ δὲ λοιπὴ ἐπαρχία συγκροτεῖται ἐκ χωρίων, ὧν τὰ πλεῖστα ἔχουσι τὰς οἰκίας οὐχὶ ὡς τὰ τῆς Τραπεζοῦντος διεσπαρμένας ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλ' εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μέρος συνήθως συμπεπυκνωμένας, καὶ διὰ τοῦτο εὐκολώτερον ἐνταῦθα ἢ ἐκεῖ ἠδύναντο νὰ συγκροτῶνται σχολεῖα, εἰ εἶχον ἐπαρκεῖς τοὺς πόρους. Ἀλλ' ἀπορία δεινὴ μαστίζει τοὺς κατοίκους· τὸ δὲ ἄγονον καὶ ἀνεπαρκὲς καὶ ψυχρὸν καὶ σχεδὸν τὸ πλεῖστον ἐν χειμῶνι ἄβατον καὶ ἀπροσπέλαστον τῆς χώρας ἀναγκάζει τοὺς πλείστους, ἀφέντας τὰς κατοικίας αὐτῶν, νὰ διακσκορπίζωνται διαχειμάζοντες εἰς τὰς παραλίας πόλεις καὶ

χωρία, καὶ ἐκμισθοῦντες ἐπὶ τοῦτο καθύγρους ἀποθήκας, ἐν αἷς συγκλείονται πολλάκις εἰς δεκάδας, καὶ διαζῶντες ἢ ἐξ ἐπαιτείας ἢ ἐκμισθούμενοι ἐπὶ διαφόροις οἰκιακαῖς ὑπηρεσίαις. Οὕτω δὲ διαβιοῦντες τὸν χειμῶνα, τινὲς δὲ καί τινα εὐτελῆ κερμάτια ἐκ τῆς ἐργασίας αὐτῶν προσαποκτώμενοι, ἐπανέρχονται ἐν τέλει ἔαρος ἢ ἐν ἀρχῇ θέρους εἰς τὰς κατοικίας αὐτῶν, μεταφέροντες ἐπὶ τῶν νώτων ἢ ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ νήπια αὐτῶν τέκνα, συνήθως δὲ καὶ τὴν μικρὰν αὐτῶν ἀποσκευὴν ἐπὶ τριημέρου καὶ πλείονος ἔτι ἀποστάσεως. Εἴδομεν αὐτῶν ἐν θέροι καὶ καύσωνι οὐ μόνον τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ καὶ δεκαετῆ τέκνα, μέχρις ὥτων ἀχθοφοροῦντας, καὶ ὑπὸ τοῦ βάρους τοῦ φόρτου αὐτῶν ἀσθμαίνοντας καὶ εἰς ἱδρῶτα βεβαπτισμένους, ἀνάντη ἀνερχομένους πορείαν καὶ ὀλιγοψυχοῦντας ἐκ τοῦ καμάτου. Ἀνερχόμενοι δὲ εἰς τὰς ὀρεινὰς οἰκήσεις αὐτῶν, καλλιεργοῦσι τὰς ὀλίγας αὐτῶν γαίας, μόλις εἰς ὀλίγων μηνῶν διατροφὴν ἐπαρκούσας, καὶ διασκορπίζονται καὶ διασπείρονται πανταχοῦ τὸ φθινόπωρον. Εἰς τοιοῦτον ἀεικίνητον καὶ ἐπαχθῆ βίον εἶναι καταδεδικασμένοι οἱ πλεῖστοι τῶν δυστυχῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας ταύτης· τοιοῦτον διαβιοῦσι τὸν βίον καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν περὶ Νικόπολιν, οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ τῶν περὶ Θεοδοσιούπολιν οἰκούντων, οἱ περὶ τὴν περιφέρειαν Κοὰς ἢ Λερίου.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ ΚΑΝΙΟΣ.

Ἡ περὶ τὰς πηγὰς αὐτοῦ χώρα, ἀποτελοῦσα τὴν περιφέρειαν Κοὰς ἢ Κοασίου, καίτοι μέρος ἀπαρτίζουσα τῆς Ποντικῆς, ἅτε περιλαμβανομένη εἰς τὴν βόρειον κλιτὺν τοῦ Παρυάδρου, καὶ διὰ τοῦτο μὴ ὑπαγομένη εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐκκλησιαστικῶς ὅμως ἀποτελεῖ σήμερον μέρος τῆς ἐπαρχίας Θεοδοσιουπόλεως. Περιέχει δὲ περὶ τὰ τετρακόσια οἰκήματα ὡς ἑξῆς·

Λερίν, ἔνθα ἦν ἄλλοτε ἕδρα ἐπισκοπῆς ὑπὸ τὸν Τραπεζοῦντος τελούσης (ὁ Λερίου), ἀλλὰ τὴν σήμερον μόλις ἀριθμεῖ οἰκίας τινάς· Φαργανάντην, ἐξ εἴκοσιν οἰκιῶν συνισταμένην· Ἀντωνάντην, ἐκ τριάκοντα· Καρακοτὶλ, ἐκ πέντε καὶ εἴκοσι· Θεραγάντην, ἐκ τριάκοντα· Μουρουζάντην, ὅθεν ὁ διάσημος οἶκος τῶν Μουρουζῶν, ἐκ μόνων δέκα· Σαπρανάντην, ἐκ δώδεκα· Παπαδάντην, ἐκ τριάκοντα· Μαλρυὰ, ἐκ τεσσαράκοντα· Σούλαμις, ἐξ εἴκοσι· Καρμοὺτ, ἐκ τριάκοντα· Μαστοροποῦλιν, ἐξ ἄλλων τριάκοντα· Καραμάτι, ἐκ πέντε καὶ εἴκοσι· Μουγαλτὰ, ἐξ ἰσαρίθμων· Καρακιντζὶν, ἐκ μόνων δώδεκα· Παρασκευάντην, ἐξ εἴκοσι· Σίχταρα, ἐξ ἑξήκοντα καὶ Καράκαγια, ἐκ πέντε καὶ τριάκοντα. Πάντες οὗτοι πένονται ἰσχυρῶς, βίον ζῶσιν ἀλύτην, διασκορπιζόμενοι τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους εἰς τὰς παρακειμένας πόλεις καὶ χωρία χάριν τοῦ ξηροῦ ἄρτου, ὃν οὐδὲ τοῦτον ἀπολαμβάνουσιν· ἀποζῶσιν ἐκ κτηνοτροφίας καὶ γεωργίας, χέρσους καὶ ἀγόνους ἀροτριοῦντες ἀγρούς· καὶ ἔχουσι μὲν τὴν γλῶσσαν ἑλληνικὴν, ἀλλὰ περὶ γραμμάτων οὐδεμία γίνεται μέριμνα.

Κάτωθεν δὲ τοῦ Κοασίου ἢ Λερίου ἄρχεται ἡ δικαιοδοσία τοῦ Χαλδίας. Ἀκολουθοῦντες δὲ τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ, ἀπαντῶμεν ἄνωθεν μὲν τῆς μητροπόλεως ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ ὄρους τὸ Chich, ἐξ εἴκοσι καὶ πέντε οἰκιῶν συνιστάμενον· τὸ Χασουλὴ, ἐξ ἰσαρίθμων ἄλλων· τὸ Χοντουρᾶ, ἐκ τριάκοντα οἰκιῶν καὶ μονῆς εἰς τοὺς χρόνους τῶν βασιλέων Τραπεζοῦντος ἀνατρεχούσης· τὸ Ἀπιὸν, ἐκ πέντε μόνων οἰκιῶν· Γαλεντὴ, ἐκ τριάκοντα· Τζαγανάντην, ἐξ εἴκοσι· Μαυραγγελῆ, ἐκ τριάκοντα καὶ Μουγελτὰ ἐξ εἴκοσιν. Εἶτα, ἀριστερόθεν τοῦ ποταμοῦ, ἡ Ἀργυρούπολις (Κιουμιουσχανὲ, ἤτοι τόπος ἀργύρου). Αὕτη ἄλλοτε, μακρὰν τῆς σημερινῆς κειμένη, Τζάγχρα καὶ Κάνις, ὡς εἴπομεν, ὠνομάζετο. Ἐκ τούτου καὶ ἡ νῦν Ἀργυρούπολις καὶ Κὰς ἐνίοτε ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων χριστιανῶν ὀνομάζεται, καὶ ὁ κάτοικος Κανιώτης· περιέχει δὲ διακοσίας πεντήκοντα οἰκίας, πέντε ναοὺς μεγαλοπρεπεῖς, λείψανα τῆς παλαιᾶς αὐτῆς εὐημερίας, σχα-

λεῖα δὲ δύο, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ Ἑλληνικόν. Ἐν τῇ λαμπρότητι αὐτῆς ἡ πόλις εἶχε δικαίωμα τοῦ τυποῦν νομίσματα ἀργυρᾶ Τουρκικά, ἐξ ὧν τινα καὶ μέχρις ἡμῶν διεσώθησαν. Τὰ δὲ ἄλλοτε ἀκμάζοντα μεταλλεῖα αὐτῆς εἶναι ὅλως παρημελημένα· καὶ τὸ κυριώτερον τούτων, ἐξ οὗ προήρχετο ὁ πλοῦτος αὐτῆς, κατεκλύσθη καὶ μεγάλην ἀπαιτεῖ τὴν δαπάνην, ἵνα δι' ἀντλιῶν ἐξαχθῇ τὸ ὕδωρ, ὅλον ῥύακα ἀποτελοῦν, καὶ οὕτως ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐξαγωγὴ τῆς ἀργυρούχου γῆς. Ἄλλο αἴτιον συντελέσαν εἰς τὴν ἐξασθένησιν καὶ παρακμὴν αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ῥωσσικὸς τοῦ 1828 πρὸς τὴν Τουρκίαν πόλεμος. Διότι ὁ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ῥωσσικὸς στρατὸς, νικηφόρος προελάσας, ἀφοῦ ἀμαχητεὶ ἐκυρίευσε τὴν Θεοδοσιούπολιν, προέβαινεν ἀστραπηδὸν, οὐδενὸς ἀνθισταμένου, ἀλλὰ πάντων φευγόντων· ἔφθασε δὲ καὶ περὶ τὴν Ἀργυρούπολιν. Καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι, ὑπὸ πανικοῦ κυριευθέντες φόβου, διεσκεδάσθησαν, εὐθὺς φανέντος· οἱ δὲ χριστιανοὶ, τοῦ ἀρχιερέως Σιλβέστρου προεξάρχοντος, ἐξῆλθον δαφνοστόλιστοι, καὶ μετὰ ψαλμῳδιῶν καὶ φώτων καὶ ἐξαπτερύγων καὶ λιτανειῶν ἐδέχθησαν αὐτὸν, τῶν Τούρκων ἐκ τῶν περὶ τὴν πόλιν ὀπῶν, ἐν αἷς εἰσέδυσαν, ἐνορώντων. Δὲν παρῆλθον ὅμως ἡμέραι πολλαὶ, καὶ, εἰρήνης γενομένης, οἱ χριστιανοὶ ἔντρομοι καὶ μετ' ἀπελπισίας ἤκουσαν τὴν ἀποχώρησιν τοῦ στρατοῦ. Πολλὰ δὲ δεηθέντες καὶ οὐδὲν κατορθώσαντες, φοβούμενοι δὲ τὴν ἐκδίκησιν τῶν περὶ αὐτοὺς Ὀθωμανῶν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, οἱ μὲν, ἀφέντες ἃ εἶχον, ἠκολούθησαν τὸν Ῥωσσικὸν στρατὸν καὶ μετῴκησαν περὶ τὰ ὅρια τῆς Ῥωσσικῆς ἐπικρατείας, συνοικήσαντες μετὰ τῶν ἐκ Θεοδοσιουπόλεως ὡσαύτως μεταστάντων περὶ Τυφλίδα καὶ Σταυρούπολιν οὐκ ὀλίγα χωρία, οἱ δὲ λοιποὶ καταφυγόντες εἰς δάση καὶ σπήλαια καὶ εἰς ἄλλα κρησφύγετα, ἔντρομοι ἀπεξεδέχοντο τὴν τύχην αὐτῶν. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ οἱ Τοῦρκοι ἀτίθασσοι καὶ ἐκδίκησιν πνέοντες ἐπέπεσον ἐπὶ τὴν πόλιν καὶ ἐπέφερον τρομερὰν λεηλασίαν καὶ

ἁρπαγήν. Ὁ ἀρχιερεὺς, εἰς ὑπόγειον κρυψῶνα κεχωσμένος, μόλις ἐκ τοῦ φόβου ἐπέζησε μῆνάς τινας. Ἔκτοτε ἡ πόλις μεγάλοις βήμασι φέρεται εἰς τὴν παρακμήν.

Κατερχόμενοι δὲ τὸν ποταμὸν, διερχόμεθα δι' ἐκτενῶν κήπων ἐπὶ τῶν ὄχθων αὐτοῦ ἐκτεινομένων ἐπὶ δεκαώρου ἀποστάσεως, τεσσάρων μὲν ἀνερχομένων, ἓξ δὲ κατερχομένων τὸν ποταμόν. Ἐκ τῶν κήπων τούτων φέρονται τὰ γλυκύτατα ἀπίδια καὶ τὰ εὔοσμα μῆλα τὰ διὰ Τραπεζοῦντος καὶ μέχρι Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ προσφοραῖς ἡ ἐμπορίᾳ στελλόμενα. Ξηραίνουσι δὲ καὶ συκάμινα, καὶ ἐξάγουσιν ἀπὸ τούτων καὶ ῥακὴν καὶ μέλι καὶ ὄξος. Καθ' ὅλην τὴν παραποτάμιον χώραν μέχρι τοῦ πρῶτον συμβάλλοντος εἰς αὐτὸν ποταμίου οὐδὲν χριστιανικὸν χωρίον εὑρίσκεται. Εἰς δὲ τὸ δεξιόθεν συμβάλλον ποτάμιον τοῦ Χαρσορᾶ κεῖνται αἱ Ἑλληνικαὶ συνοικίαι, ἡ Χάκαζα ἓξ ὀγδοήκοντα οἰκημάτων συνισταμένη καὶ ἡ φερώνυμος τῷ ποταμῷ Χαρσορὰ ἓξ ἑβδομήκοντα οἰκιῶν, δύο ναῶν καὶ γραμματοδιδασκαλείου συνισταμένη. Ἐκ δὲ τῆς συμβολῆς τοῦ Χαρσορᾶ καὶ τοῦ δεξιόθεν ὡσαύτως συμβάλλοντος ποταμίου τῆς Κρώμνης, οὐδὲν Ἑλληνικὸν ἀπαντᾶται χωρίον. Τὸ δὲ ποτάμιον Κρώμνης, ἐκ τοῦ ἰδίως ποταμίου Κρώμνης, τοῦ ποταμίου Γιμερᾶς, τοῦ ποταμίου Σταυρῆ, καὶ τοῦ ποταμίου Μουζένης συνιστάμενον, ἔχει ἐπὶ μὲν τοῦ ποταμοῦ Κρώμνης τὴν ὁμώνυμον Κρώμνην εἰς πολλὰς ὑποδιαιρουμένην συνοικίας, καὶ ἔχουσαν χιλίας μὲν οἰκίας, δώδεκα δὲ ναοὺς καὶ σχολεῖον Ἑλληνικὸν ἅμα καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν, ἀπέχει δὲ Τραπεζοῦντος ὑπὲρ τὰς πεντεκαίδεκα ὥρας. Εἰς δὲ τὸ ποτάμιον Γιμερᾶς, ἀριστερόθεν συμβάλλον μετὰ τοῦ προειρημένου, τὴν ὁμώνυμον Γιμερὰν, διῃρημένην ὡσαύτως εἰς συνοικίας, καὶ τετρακοσίας ἔχουσαν οἰκίας, πέντε ναοὺς καὶ σχολεῖον Ἑλληνοαλληλοδιδακτικὸν, καὶ ὑπεράνωθεν τοῦ χωρίου μονὴν μοναζουσῶν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προδρόμου. Εἰς δὲ τὸ ποτάμιον Σταυρῆ, κάτωθεν τούτου δεξιόθεν συμβάλλον, τὸ ὁμώ-

νυμον χωρίον Σταυρὶν εἰς τρεῖς συνοικίας τριακοσίας ἐχούσας οἰκίας, τρεῖς ναοὺς καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον· Βαρενοῦ, ἑβδομήκοντα ἔχον οἰκίας· Παρτὴ, ἐννενήκοντα καὶ Παξὶν μόνον τριάκοντα. Ἐν πᾶσι τούτοις ὑπάρχει καὶ ναός. Τὸ δὲ ποτάμιον Μουζένας, κάτωθεν τοῦ προειρημένου ποταμοῦ συμβάλλον, περιέχει· τὴν Τζιμερᾶν, ἐξ ἑκατὸν καὶ τεσσαράκοντα οἰκημάτων συνισταμένην· τὴν ὁμώνυμον τῷ ποταμῷ Μούζεναν, ἐκ μόνων τριάκοντα· τὸ Χάτζιν, ἔνθα φαίνεται καὶ τεῖχος εἰς οὐ πάνυ ἀρχαίαν ἐργασίαν ὑπαγόμενον, ἐξ ἑκατὸν οἰκημάτων, καὶ σχολείου Ἑλληνοαλληλοδιδακτικοῦ ἀνεγερθέντος καὶ προικισθέντος ὑπό τινος ἐγχωρίου Κοσμᾶ Πολυχρονίδου, ὃς ἀγράμματος ὢν μέγαν ἐκτήσατο πλοῦτον, καὶ δαψιλῶς μὲν εἰς πολλὰ προσήνεγκε τῆς περιχώρου σχολεῖα, δαψιλωτέρας δὲ ὑποσχέσεις εἰς πάντας ποὺς ὑπὲρ σχολείων καὶ ναῶν αἰτοῦντας ὑπέσχετο, καὶ τὰς ὑποσχέσεις ταύτας ἄσμενος νὰ ἐκπληρώσῃ ἔμελλεν, εἰμὴ περιεπλέκετο εἰς ἀδιέξοδον καὶ πολυετῆ μετὰ τῆς Ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως δίκην· διότι, γενικὸς τροφοδότης ὢν κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ὀθωμανικῶν στρατευμάτων, πολλὰ ἐξαιτεῖται ἑκατομμύρια, ὅπερ ὅμως ἡ Κυβέρνησις διαφιλονεικεῖ. Μετὰ δὲ τὸ Χάτζιν, τὸν Ἅγιον Φωκᾶν, τριάκοντα ἔχοντα οἰκίας καὶ μονὴν γυναικείαν· τὸ Δασκουνᾶ, ἄλλας τεσσαράκοντα· τὸ Παλατάντων, τὴν Μάτσυραν καὶ τὰ Αωρία, ἔχοντα ὁμοῦ ἑξήκοντα οἰκίας. Δεξιόθεν συμβάλλει καὶ ἕτερον ποτάμιον ἔχον Ἑλληνικὰς συνοικίας· τὰ Μαντρία, μετὰ εἴκοσιν οἰκιῶν, καὶ τὸ Ἀρναουτ-κιοϊν, μετὰ πεντεκαίδεκα. Ἐκ δὲ τῆς συμβολῆς τοῦ ποταμίου Κρώμνης μέχρι τοῦ ἀριστερόθεν συμβάλλοντος ποταμοῦ τῆς Νίβαννας οὐδεμία Ἑλληνικὴ συνοικία εὑρίσκεται. Ὁ δὲ ποταμὸς Νίβαννας συγκροτεῖται ἐκ τοῦ ποταμίου τοῦ ἰδίως Νίβαννας καὶ τοῦ δεξιόθεν μετ' αὐτοῦ συμβάλλοντος ποταμίου Δέραννας. Καὶ εἰς μὲν τὸ ποτάμιον Δέραννας, ἐκ τῶν πηγῶν πρὸς τὰς ἐκβολὰς κατερχόμενοι, ἀπαντῶμεν χριστιανικὰς συνοικίας τὸ Κανὰκ καὶ

κάτωθεν τούτου τὴν Ἄλμαν εἰς ἑβδομήκοντα οἰκίας μετὰ τῆς Τζαλμανερᾶς καὶ Κελάντων· τὸ χωρίον Ἐφραιμάντων, μετὰ τριάκοντα οἰκιῶν· τὴν ὁμώνυμον τῷ ποταμῷ Δέρανναν, μετὰ πεντήκοντα· τοῦ Λουντζίωνος, μετὰ πέντε καὶ τριάκοντα· τὸν ἅγιον Ἰωάννην, μετὰ ἰσαρίθμων οἰκιῶν καὶ γραμματοδιδασκαλείου καὶ τὴν Καλλίστην, μετὰ μόνων δέκα οἰκημάτων. Εἰς δὲ τὸ ποτάμιον Νίβαννας, τὸ Ἀρταπὲρ παρὰ τὴν θέσιν ἀρχαίου μοναστηρίου, ὅπου ὑπὸ πέτραν ἐγκολαπτὴν εὑρέθη ἀρχαῖον ἐπὶ μεμβράνας καλῶς διατηρηθὲν εὐαγγέλιον· ἔχει δὲ καὶ τεσσαράκοντα οἰκίας· τὸ Σπεντὰμ (Σφένδαμνος) μετὰ πεντεκαίδεκα οἰκημάτων· τὸ Μανανάντων, μετὰ ἑβδομήκοντα· τὴν Σιμερὰν, μετὰ μόνων εἴκοσι· τὴν Γιαννίκαν, μετὰ τεσσαράκοντα, καὶ τὴν ὁμώνυμον Νίβανναν μετ' ἄλλων τεσσαράκοντα, καὶ, μετὰ τὴν συμβολὴν τῶν δύο ποταμίων, τὸ Ῥαμματανάντων μετὰ πεντεκαίδεκα καὶ τὸ Κενὲκ μετὰ μόνων δέκα. Ἐντεῦθεν δὲ μέχρι τῆς συμβολῆς τοῦ ποταμοῦ μετὰ τοῦ Κάνιος ἡ παρόχθιος χώρα ὑπὸ μόνων Τούρκων οἰκεῖται. Μετὰ δὲ τὴν συμβολὴν ἔχομεν ἐπὶ τοῦ Κάνιος ποταμοῦ τὴν Χάραβαν καὶ τὸ Τεμερτζῆ-κιοϊν, ἀνὰ ἑβδομήκοντα οἰκίας ἔχοντα. Κάτωθεν δὲ τούτου συμβάλλει ἀριστερόθεν τὸ ποτάμιον Καρὰ-Μουσταφᾶ, ὅπου, ἐκ τῶν πηγῶν κατερχόμενοι, μετά τινα Ὀθωμανικὰ χωρία, ἀπαντῶμεν τὴν Ἄτραν μετὰ ἑβδομήκοντα οἰκιῶν, τὰ Μάλαχα μετὰ ἰσαρίθμων ἄλλων, τὸ Μοναστῆριν μετὰ εἴκοσι, τὰ Μόξιφα μετὰ μόνων δέκα, τὸ Χάσκιοϊν μετὰ ἑβδομήκοντα καὶ γραμματοδιδασκαλείου, τὰ Θέρπεδα μετὰ ἑξήκοντα, τὴν Παλαγίαν μετὰ πέντε καὶ εἴκοσι καὶ τὸν ἅγιον Μιχαὴλ μετὰ ἐνενήκοντα. Μεταξὺ δὲ τῆς συμβολῆς τοῦ Καρὰ-Μουσταφᾶ καὶ τοῦ κάτωθεν τούτου ἀριστερόθεν συμβάλλοντος ποταμοῦ τῆς Τζίτης ἡ παραποτάμιος χώρα ὑπὸ Τούρκων οἰκεῖται. Ὁ δὲ ποταμὸς Τζίτης συγκροτεῖται ἐκ τοῦ ποταμίου Τζίτης καὶ τῶν δεξιόθεν συμβαλλόντων τῆς Χαβίαινας καὶ τοῦ κάτωθεν τούτου Ζερμούνδας. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ποταμίου Χαβίαινας, ἐκ τῶν

ἄνωθεν πρὸς τὰ κάτωθεν κατερχόμενοι, ἀπαντῶμεν τὴν ὁμώνυμον Χαβίαναν, ἐξ ἑκατὸν οἰκιῶν καὶ γραμματοδιδασκαλείου συνισταμένην, τὴν Γουμερὰν, ἔνθα καὶ μοναστήριον τῆς Θεοτόκου, ἐκ τριάκοντα οἰκιῶν, τὸ Βαρτάντην ἐξ εἴκοσι καὶ τὸ Βερενὸν ἐκ πεντεκαίδεκα. Ἐπὶ δὲ τοῦ ποταμίου Ζερμούδας τὸ χωρίον Λαμπαδῆ ἐκ πεντεκαίδεκα οἰκημάτων, καὶ τὸ Κορκωτὰ ἐξ εἰκοσιπέντε οἰκημάτων συνιστάμενον· τὸ δὲ ὁμώνυμον χωρίον Ζερμούδας ὑπὸ μόνων οἰκεῖται Τούρκων. Μεταξὺ δὲ τῶν συμβολῶν Χαβιάννης καὶ Ζερμούδας ἡ περίχωρος ὑπὸ μόνων Τούρκων οἰκεῖται. Τὰ δὲ περὶ τὸν ποταμὸν Τζίτης, τὸν μετὰ τὸν Κάνιν μέγιστον τῶν εἰς αὐτὸν συμβαλλόντων, οἰκοῦνται ἀπὸ τῶν πηγῶν πρὸς τὰς ἐκβολὰς ἐκ τῶν ἑξῆς Ἑλληνικῶν χωρίων· τῆς Αὐλίανας ὑπὸ ἐννενήκοντα οἰκιῶν οἰκουμένης, τῆς Σαρπίσκας ὑπὸ πέντε καὶ εἴκοσι, τοῦ Μαυρανᾶ ὑπὸ εἴκοσι, τοῦ Ἀγριδίου ὑπὸ δέκα, τοῦ Ζορκὸν ὑπὸ ἄλλων τοσούτων, τοῦ Τζιλ ὑπὸ ὀγδοήκοντα καὶ γραμματοδιδασκαλείου, τῆς Ἀδύσης ὑπὸ ἑξήκοντα καὶ ὁμοίου σχολείου, τῆς Πεβερᾶς ὑπὸ μόνων πεντεκαίδεκα, τῆς ὁμωνύμου Τζίτης ὑπὸ ἑξήκοντα καὶ γραμματοδιδασκαλείου καὶ τῆς Ἄμπρικας ὑπὸ ἐννενήκοντα· (κεῖται δὲ παρὰ τὸν ποταμὸν καὶ μοναστήριον ἀνδρῷον, ὁμώνυμον τῷ ποταμῷ.) Μεταξὺ δὲ τῶν συμβολῶν Τζίτης καὶ τοῦ κάτωθεν συμβάλλοντος ποταμίου Ῥὲκ ἡ παρόχθιος χώρα ὑπὸ Τούρκων οἰκεῖται. Ἐν δὲ τῷ ποταμίῳ Ῥὲκ κεῖται τὸ ὁμώνυμον χωρίον Ῥὲκ εἰς τρεῖς συνοικίας ἐξ ἑκατὸν καὶ πλέον οἰκιῶν συνιστάμενον. Ἀπὸ δὲ τῆς συμβολῆς αὐτοῦ μέχρι τοῦ ἀριστερόθεν ὁμοίως συμβάλλοντος Χαρσιώτου ἡ παραποτάμιος χώρα ὑπὸ μόνων οἰκεῖται Τούρκων. Ὁ δὲ Χαρσιώτης συγκροτεῖται ἐκ τοῦ ποταμίου Χόψια καὶ τοῦ ἀριστερόθεν συμβάλλοντος Χαρσιώτου· καὶ εἰς μὲν τὴν περιφέρειαν Χόψια ἐκ τῶν ἄνωθεν κατερχόμενοι ἀπαντῶμεν τὸ Γολὶν ἐκ πεντεκαίδεκα οἰκιῶν συνιστάμενον, τὴν Χόψιαν ἐξ ἑξήκοντα, καὶ, μετά τινα Τουρκικὰ χωρία, τὰ Φυτίανα, ὅθεν Ἰγνάτιος ὁ Φυτιάνος καὶ ἄλλοι τινὲς

παιδείας μετασχόντες καὶ ἐν Ἀργυρουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ διδάξαντες· ὁ δὲ Ἰγνάτιος καὶ εἰς Ἀρχιερέα Χαλδίας προήχθη· ἐν Φυτιάνοις οἰκίας τριάκοντα· τὸ Μαντζερὰ ἐκ τεσσαράκοντα, τὸ Λετζοὺχ ἐξ εἴκοσι, τὸ Σεραντάριν ἐκ τριάκοντα, τὴν Κορώνιζαν ἐξ ἑβδομήκοντα, τὸ Φακιὸν ἐξ εἴκοσι καὶ τὸ Ἀμβρακιάντην ἐξ ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν εἰς πολλὰς συνοικίας διηρημένον καὶ ἄσημόν τι γραμματοδιδασκαλεῖον περιέχον. Ἐπὶ δὲ τοῦ Χαρσιώτου ἀπαντῶμεν τὴν περιφέρειαν Κουρτὴν, περιέχουσαν τὸ Σιμικλῆ μετὰ οἰκημάτων ἑξήκοντα, τὸ Δεσμενᾶ μετὰ εἴκοσι, τὴν Σαργάαιναν μετὰ τριάκοντα, τὰ Σαρούπασα μετὰ εἴκοσι καὶ τὰ Πέκτελα μετὰ πεντεκαίδεκα. Ἐκ δὲ τῆς συμβολῆς τοῦ Χαρσιώτου μέχρι τῶν ἐκβολῶν ἡ χώρα οἰκεῖται ὡσαύτως ὑπὸ Τούρκων. Ἐκβάλλει δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα Χαρσιώτου εἰς τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας ἀπὸ Τριπόλεως πρὸς ἕω ἀπόστασιν. Ἀπὸ δὲ τῶν πηγῶν αὐτοῦ μέχρι τῶν ἐκβολῶν διατρέχει ῥοῦν πλέον ἢ τριακονταπεντάωρον· ἀπὸ δὲ Ἀργυρουπόλεως πλέον ἢ εἰκοσιτετράωρον.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΧΑΙΡΙΑΝΩΝ.

Αὕτη ὑπάγεται εἰς τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν, ἀπετέλει δὲ ἐπισκοπὴν τῷ Τραπεζοῦντος τελοῦσαν· σήμερον ὅμως συμπληροῖ τὴν ἐπαρχίαν Χαλδίας· κεῖται δὲ εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ ποταμοῦ Λύκου· ὅς, ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς Κελκετείου περιφερείας, εἰς τὸν ἀρχιερέα Θεοδοσιουπόλεως τελούσης, καὶ δεχόμενος ἔπειτα τὸν ποταμὸν Χαιριάνων, συμβάλλει μετὰ τοῦ ποταμοῦ Κερτζενῆς· καὶ ἑνούμενος μετὰ τοῦ ποταμοῦ Νικοπόλεως, συμβάλλει μετὰ τοῦ Ἴριδος, τοῦ διερχομένου διὰ τῆς Ἀμασείας καὶ ἔτι ἀνωτέρω διὰ τῶν Κομάνων τῶν Ποντικῶν, ὅπου ἐν τῇ συμβολῇ ὑπῆρχε πόλις Εὐπατορία, ἡ μετὰ ταῦτα Μαγνόπολις ἢ Μεγαλόπολις ὑπὸ Πομπηΐου προσαγορευθεῖσα, ὅθεν ἡ περὶ τὴν

πόλιν χώρα ἐκαλεῖτο Μεγαλοπολῖτις· καὶ σήμερον δὲ παρὰ τὸν ποταμὸν οἰκεῖται πολίχνη ὑπὸ μόνων οἰκουμένη Τούρκων καὶ Ἐρὲκ ἤτοι Ἡράκλεια ὀνομαζομένη. Ἐκβάλλει δὲ περὶ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνίδα πόλιν Θερμίσκυραν τὴν σήμερον πεδιάδα τοῦ Σταρσαμπᾶ. Εἶναι δὲ ὁ Λύκος ὁρμητικὸς, μεγάλας ἐπιφέρων καταστροφὰς εἰς τὴν παρόχθιον αὐτοῦ χώραν, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα. Ἀκολουθοῦντες λοιπὸν τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ δίεον νὰ περιγράψωμεν πρῶτον τὴν Κελκέτειον περιφέρειαν ἢ χώραν τοῦ Κελκέτι, εἰς τὸν μητροπολίτην Θεοδοσιουπόλεως, ὡς εἴπομεν, τελοῦσαν.

Ἡ Κελκέτειος περιφέρεια ἀπετέλει ἄλλοτε ἐπισκοπὴν, ὀνομαζομένην Ἀχαΐαν καὶ ὑποκειμένην τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ τῆς Ἀντιοχείας· σήμερον δὲ τὸ πλεῖστον κατοικεῖται ὑπὸ Τούρκων ἢ Καρδούχων· ἔχει δὲ τὰς ἑξῆς Ἑλληνικὰς συνοικίας· τὸ Χοσπερὶκ περιλαμβάνον οἰκίας Ἑλληνικὰς τεσσαράκοντα, τὸ Καλημπερτὲκ τριάκοντα, τὸ Πίσκι δέκα, τὸ Τζαμοῦρε συνοικίας δύο ἑξήκοντα, τὸ Χαρτοῦτζιν ἄλλας ἑξήκοντα, τὸ Κελεχποὺρ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν μετὰ Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ τὸ Ῥάνσεϊρ (Rancheir) πεντήκοντα.

Ἡ δὲ τῶν Χαριάνων περιφέρεια, εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Λύκου ἐπικράτειαν περιλαμβανομένη, περιέχει τὰς ἑξῆς Ἑλληνικὰς συνοικίας, ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγος ἀριθμὸς ἐπ' ἐσχάτων μετῴκησεν εἰς Ῥωσσίαν. Θέλομεν δὲ ἐν τῇ ἀπαριθμήσει ἀναφέρει τοὺς ἀπολειφθέντας· Ζίμενα, ἀντὶ τῶν ἑκατὸν οἰκημάτων, σήμερον ἔχει μόνα πέντε καὶ τριάκοντα· Μέζιρε, καὶ ἐνταῦθα, ἀντὶ τῶν τεσσαράκοντα, πέντε καί δεκα περιέχει· Ζαγκὰρ, μεταλλεῖον μολύβδου μετὰ ὀγδοήκοντα οἰκιῶν· Ταρσὸς ἐσκὶ (παλαιὰ) ἔχουσα οἰκίας πέντε καὶ εἴκοσι· Ταρσὸς οὐρούμ (Ἑλληνὶς) ἑξήκοντα· Σελίντερε, ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα καὶ πλέον οἰκιῶν οὐδεὶς σήμερον οἰκεῖ ἐνταῦθα· Chion, εἴκοσι· Τζαούλ ἄλλας εἴκοσι· Μαυρολίθιν πεντήκοντα· Oulou-chéérine, εἰκοσιπέντε· Κυμπατοὺρ, ἀντὶ τῶν ἑβδομήκοντα μόνον πεντεκαίδεκα· Τουμάνογλου ἀντὶ

τῶν τριάκοντα μόνον ἑπτὰ, καὶ Πελὲν πέντε καὶ τριάκοντα. Ἐνταῦθα, ἐν μέσῳ τῶν ἀγρίων Καρδούχων, ἐπ' ἐσχάτων, ἀναλώμασιν οὐκ ὀλίγοις καὶ πόνοις πολλοῖς, ἀνήγειρε Μοναστήριον ὁ περὶ τὴν παιδείαν πάντοτε θερμὸς διακριθεὶς Ἱερεμίας, τότε μὲν παρὰ τῷ Χαλδίας διαμένων, νῦν δὲ Νικοπόλεως ἐπίσκοπος ἐκλεχθεὶς, σκοπὸν προθέμενος, ἵνα κεντρικόν τι σχολεῖον ἐν ταῖς ἀποκέντροις ταύταις χώραις ἀνεγείρῃ καὶ, συναγαγὼν ἐκ τῶν πέριξ χωρίων οἰκοσίτους μαθητὰς, κατορθώσῃ δι' αὐτῶν τὰ πρῶτα κἂν στοιχεῖα τῶν γραμμάτων νὰ διαδίδῃ εἰς τὴν περίχωρον. Τούτου δὲ ἐντελῶς κατορθωθέντος, ἡ μονὴ ἤθελεν ἀποβῇ εὐεργετικὴ τοῖς ἐκεῖ ὁμογενέσι καὶ σωτήριος, ἀποκτηνωθεῖσιν ἐντελῶς· ἤθελε δὲ καὶ τὴν προχωροῦσαν σταματήσει μετανάστευσιν. Ἐξαντληθεὶς ὅμως ἔκ τε τῆς δαπάνης τῆς οἰκοδομῆς καὶ τῶν ἀντενεργειῶν, ὅσας ἔδειξαν οἱ περὶ τὴν χώραν Μωαμεθανοὶ, παντὶ τρόπῳ πειρώμενοι νὰ ἐμποδίσωσι τὴν κτίσιν τοιούτου κέντρου χριστιανικοῦ, ἀφοῦ ὅλην αὐτοῦ τὴν περιουσίαν ἐδαπάνησε, δὲν ἠδυνήθη ὅπως ἐπεθύμει νὰ συμπληρώσῃ τὸ σχέδιον, αἱ δὲ μεταναστεύσεις ἐν ταύτῃ τῇ περιφερείᾳ, πολυπληθέστεραι γεννηθεῖσαι, ἐψύχρανον τὸν ἄνδρα. Διατηρεῖται ὅμως ἐν τῇ μονῇ σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ Ἑλληνικὸν οὐχὶ ἐκ τῶν ἀρίστων· ἅπερ ὅμως τοσοῦτον μᾶλλον ἐπισημότερα καὶ πολλοῦ λόγου ἄξια καθίστανται, ὅσον οὐδὲν ἄλλο κατὰ τὴν περιφέρειαν ταύτην καὶ ἔτι ἀπώτερον σχολεῖον εὑρίσκεται, καὶ ἄνευ τούτου ἀγραμμάτευτοι ἤθελον μένει οἱ κάτοικοι. Οἱ μαθηταὶ, ὧν ὁ ἀριθμὸς σήμερον βραχὺς, τρέφονται δαπάνῃ τῆς μονῆς, διατηρουμένης καὶ ταύτης δι' ἐκουσίων συνδρομῶν εἰς αὐτούσια προϊόντα τὸ πλεῖστον, εἰς σῖτον δηλαδὴ, συνισταμένων καὶ διὰ τῶν φροντίδων τοῦ κτήτορος γινομένων. Ἠδύνατο ὅμως νὰ ἀποβῇ εὐεργετικωτάτη τοῖς περιοίκοις, εἰ εἶχε τοὺς πόρους ἐπαρκεῖς καὶ διαρκεῖς.

Οἱ περὶ τὰς δύο περιφερείας κάτοικοι ἀποζῶσιν ἐκ γεωργίας, εὐφόρους πεδιάδας ἀροῦντες· ἐξάγεται δὲ καὶ σῖτος εἰς

ἐπιτόπιον κατανάλωσιν, ὁδοποιΐας μὴ ὑπαρχούσης, ἵνα μεταπορευθῇ ἐπὶ τὰ παράλια. Οἱ δὲ Μωαμεθανοὶ, Καρδοῦχοι ἢ Κοῦρδοι τὸ πλεῖστον, εἶναι καὶ λῃστρικώτεροι καὶ ἀγριώτεροι καὶ διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ εἰς ἀσυγκρίτως μείζονας ἐκτίθενται καταπιέσεις· ἡ δὲ τῆς Κυβερνήσεως δύναμις ἀσθενῶς διὰ τὴν ἀπόστασιν ἐπενεργεῖ ἐπὶ τοὺς κατοίκους, πολλάκις ἀποστατοῦντας· καὶ διὰ τοῦτο ὁ δυστυχὴς ῥαγιᾶς ἕρμαιον καὶ βορὰ πολλάκις γίνεται τοῦ μέγα ἰσχύοντος καὶ μικρὰν προσοχὴν διδόντος εἰς τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως αὐτοῦ Ὀθωμανοῦ κατοίκου, εἴπερ τοιαύτη τίς ποτε διαταγὴ ἐκδίδεται. Ἐὰν δὲ προσθῶμεν καὶ φανατικόν τινα διοικητὴν, οὐχὶ σπάνιον φαινόμενον ἐνταῦθα, οὐ μόνον οὐδεμίαν προσοχὴν δίδοντα εἰς τὰ παράπονα τῶν δυναστευομένων, ἀλλὰ καὶ βαρύτερον γινόμενον τοῦτον, ἐξ ὧν καὶ λῃστεῖαι καὶ ἀπαγωγαὶ γυναικῶν (12) καὶ φθοραὶ παρθένων συχνότατα συμβαίνουσαι κα κατὰ τὴν λοιπὴν τῆς ἐπαρχίας περίχωρον, πρὸ πάντων ὅμως ἐνταῦθα, τότε θέλομεν ἐξηγήσει τὴν μεγάλην τῶν μεταναστεύσεων τάσιν, ἐξ ἧς ὁλόκληρα χωρία ἐκενώθησαν, καὶ ἀγροὶ ἐχερσώθησαν, καὶ ναοὶ ἐκλείσθησαν, καὶ οὐδεὶς ἄλλος γίνεται ἐνταῦθα λόγος ἢ περὶ μόνης μεταναστεύσεως· καίτοι δὲ πολλὰ παθόντες, οὐδὲν ἧττον ὅμως ἐξακολουθοῦσι μετὰ προθυμίας μεταναστεύοντες.

Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Χαλδίας ὑπάγονται μέχρις ἐσχάτων καὶ ἄλλαι οὐχὶ μικροῦ λόγου ἄξιαι χῶραι, εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Ἀρμενίαν αἱ πολλαὶ, τινὲς δὲ καὶ εἰς τὸν Πόντον ὑπαγόμεναι. Ἐπὶ μὲν τοῦ Λύκου ποταμοῦ, ἡ περιφέρεια Ὀρτζοὺλ καὶ Κερτζενῆς, ἡ περιφέρεια Chichéris καὶ ἡ περιφέρεια Πολλὰτ, ἐπὶ δὲ τοῦ ποταμοῦ Ἅλυος ἡ περιφέρεια Τζὲτ, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἴριδος ἡ περιφέρεια τοῦ Epeche, ἐπὶ δὲ τοῦ ποταμοῦ Πάτλαμας καὶ τῶν ὁμόρων χωρῶν τοῦ Ακ-σοῦ ἡ περιφέρεια τοῦ Κιρὶκ, καὶ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Παρυάδρου ἡ περιφέρεια τοῦ Γιαϊλάγιουζῆ· ἐκ δὲ τῆς περιφερείας Πολαντζακίου διετήρησε μὲν αὐτ

τὴν ταύτην τὴν Πολαντζάκην καὶ τὰ περὶ ταύτην χωρία, ἀπεξενώθη δὲ τοῦ χωρίου Σεμέν. Τὸ σύνολον τῶν οἰκημάτων τούτων, κατὰ τὴν ἀρτίως γεννηθεῖσαν συνοδικὴν ἀπόφασιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπεδόθησαν τῷ ἀρχιερεῖ Νικοπόλεως, ἵνα δι' αὐτῶν καὶ διά τινων ἄλλων εὐαρίθμων οἰκημάτων ἐκ τῆς περιφερείας Μελὲτ (Μελανθίου ποταμοῦ) τῆς ἐπαρχίας Νεοκαισαρείας συγκροτηθῇ ἱκανῶς ἀξία λόγου ἐπαρχία. Τὴν ἀπαρίθμησιν ταύτην μετατιθέμεθα ἐν τῇ περιγραφῇ Νικοπόλεως.

Εἰς τὴν αὐτὴν ἐπαρχίαν τελοῦσιν ἐκκλησιαστικῶς καὶ ἄλλα μεταλλεῖα, ἐντὸς ἄλλων ἀπωτάτω κειμένων ἐπαρχιῶν. Οἷον, ἐν τῇ περιφερείᾳ Μελὲτ, τῆς ἐπαρχίας Νεοκαισαρείας, μεταλλεῖον χαλκοῦχον περὶ τὰς ἑκατὸν περιέχον οἰκίας, τοὺς μόνους ἑλληνοφώνους κατὰ τὴν ὑπερκειμένην ταύτην περιφέρειαν· ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀμασείας, παρὰ τὴν Μασουρβὰν, τὸ Χατζίκιοϊν, ἀργυροῦχον μεταλλεῖον ἑκατὸν πεντήκοντα καὶ ταύτας ἑλληνοφώνους περιέχον οἰκίας· τὴν Ἀργίνην, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀμίδης, ἀργυροῦχον μεταλλεῖον ἰσάριθμα ἑλληνόφωνα περιέχον καὶ τοῦτο οἰκήματα μετὰ Ἑλληνικοῦ σχολείου· τὸ Χαρπούτ, ἐν Μεσοποταμίᾳ· τριάκοντα οἰκήματα περιλαμβάνον ἑλληνόφωνα καὶ ταῦτα· τὸ Καπὰν, μεταλλεῖον ἀργυροῦχον ἐκπεσὸν καὶ παρακμάσαν, ἐν Μεσοποταμίᾳ, ἀντὶ τῶν πολλῶν χιλιάδων, ὅσα ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτοῦ εἶχεν, εἰς μόνα ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἑλληνόφωνα περιωρίσθη οἰκήματα· τὸ Ἄγταγιν καὶ τὸ Κενὲκ, ἐν Καππαδοκίᾳ, τὸ μὲν ἑκατὸν περιέχον οἰκίας μετὰ σχολείου ἀλληλοδιδακτικοῦ, τὸ δὲ μόνας ἑξήκοντα· τὸ Πουγλὰρ, χαλκοῦχον μεταλλεῖον ἐν Λυκαονίᾳ, μετὰ ἑβδομήκοντα οἰκημάτων καὶ ἀλληλοδιδακτικοῦ σχολείου. Εἰς τὴν αὐτὴν τελεῖ ἐπαρχίαν καὶ παράλιός τις πολίχνη, ἡ Πολαντζάκη, μετὰ τῶν εἰς αὐτὴν ὑπαγομένων χωρίων πλὴν τοῦ Σεμὲν, ἀποδοθέντος τῷ ἀρχιερεῖ Νικοπόλεως. Ἡ περιφέρεια αὕτη, ἧς τὴν περιγραφὴν θέλομεν συμπεριλάβει μετὰ τῆς ἐπαρχίας Νεοκαισαρείας, περιλαμβάνει πεντήκοντα μὲν καὶ διακοσίας οἰκίας ἐν τῇ πρω-

τευούσῃ, ἰσαρίθμους δὲ ἄλλας ἐν τῇ περιφερείᾳ. Ἐπίσης εἰς τὴν αὐτὴν ἐπαρχίαν ἀνήκουσι καὶ αἱ περιφέρειαι Τριπόλεως, Ἐσπιὲς Κασσιώπης καὶ Κερασσοῦντος, ὧν τὴν περιγραφὴν ἐξεθέμεθα ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Τραπεζουντίας ἐπαρχίας.

Ἡ προφορὰ τῶν Ἀργυρουπολιτῶν καὶ τῶν ἀπὸ ταύτης ἀποικισμένων χωρῶν εἶναι τραχεῖα καὶ δύσκαμπτος, πολὺν ἔχουσα τὸν πλατειασμὸν, παραμένουσα πάντοτε καὶ οὐδέποτε σχεδὸν μεταβαλλομένη, ὥστε εὐχερῶς διαγινώσκεται καὶ προδίδει τὴν πατρίδα αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν ὀλίγων τινῶν λέξεων. Κυριώτεροι χαρακτῆρες αὐτῆς εἶναι ἡ μετάθεσις τοῦ ρ ἐν πάσαις ταῖς λέξεσιν (ἄρθωπος, ἀντὶ ἄνθρωπος, σφόρδα ἀντὶ σφόδρα, ρδόμος ἀντὶ δρόμος, συρδομὴ ἀντὶ συνδρομὴ, πόρδομος ἀντὶ πρόδρομος, ποράδιν βαλέριν ἀντὶ ποδάριν βαρέλην), ἡ ἀντικατάστασις τοῦ κ διὰ τοῦ γ ἢ χ (γηρπὶς ἀντὶ κρηπὶς), τὸ μὴ συνιζάνειν ποτὲ τὰ δύο φωνήεντα ἢ συνεκφωνεῖν, ἀλλὰ προφέρειν αὐτὰ πάντοτε ἀναλελυμένως κ.τ.λ.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ.

Ἡ ἐπαρχία Νικοπόλεως εἰς τὴν μικρὰν ὑπαγομένη Ἀρμενίαν, σύμπασα σχεδὸν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ διαβρέχεται Λύκου. Ἐπισκοπὴ δὲ τοῦ Σεβαστείας οὖσα, ὑπὸ τὸν μητροπολίτην τελεῖ Νεοκαισαρείας, συνενούσης ἐν ἑαυτῷ καὶ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, ὀλιγανδροῦσαν ἐπὶ χριστιανισμῷ. Διότι ἡ ἄλλοτε εὔανδρος ἐπαρχία, ἡ καὶ ἄλλας ὑφ' ἑαυτὴν ἔχουσα ἐπισκοπὰς, μόλις πεντήκοντα ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἀριθμεῖ οἰκίας, καὶ ταύτας οὐχὶ ἑλληνοφθόγγους, καὶ δύο ἕτερα χωρίδια περὶ αὐτὴν, ὀλίγας καὶ ταύτας ἔχοντα οἰκίας. Περὶ Νικόπολιν ὅμως εἶναι συγκεντρωμένος ἑλληνισμός τις ἄμικτος ἐν πολλοῖς μετὰ ἑτερογενοῦς στοιχείου. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα διὰ τὸ πολυώνυμον καὶ πολυσχιδὲς τῶν φόρων καὶ δι' ἔλλειψιν ἐργασίας πρὸ πάντων δὲ διὰ τὴν ὑπερτίμησιν τοῦ ἅλατος, ἥτις ἐνταῦθα καθίσταται καταθλιπτικωτέρα, οἱ κάτοικοι πένονται ἰσχυρῶς, καίτοι εὐφορωτέρας καρπούμενοι γαίας, καὶ τὴν κατ' οἶκον δαπάνην ἔχοντες εὐπορωτέραν. Διότι διὰ τὴν παντελῆ σχεδὸν ἔλλειψιν ὁδοποιΐας ἄπορος καὶ πολυδάπανος ἡ μεταφορὰ τῶν προϊόντων καθίσταται· καὶ διὰ τοῦτο ἐνῷ εἰς τὴν παραλίαν ἡ τιμὴ τοῦ σίτου ἡμιόλιος, ἐνίοτε δὲ καὶ διπλασία, πωλεῖται, σπανίως διὰ τὴν δαπάνην τῆς μεταφορᾶς καὶ τοὺς καθ' ὁδὸν κινδύνους εὑρίσκει ὁ γεωργὸς συμφέρουσαν αὐτῷ τὴν τιμὴν, καὶ ἀποφασίζει νὰ μεταφέρῃ τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπὶ τρεῖς μόνον ἡμέρας ἀφισταμένην παράλιον πόλιν Κερασοῦντα· ἡ δὲ ὑπερτίμησις τοῦ ἅλατος ἠνέῳξε μὲν εἰς τοὺς τολμηροτέρους τὴν ὁδὸν τῆς λαθρεμπορίας, μεταφέροντας ἐκ Ῥωσίας καὶ ἀπεμπωλοῦντας μακρὰν τῶν πόλεων καὶ τῶν ἐφορευουσῶν τελωνικῶν ἀρ-

χῶν καθ' ὅλην τὴν ἐκτενῆ μεσημβρινὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου πολλάκις κατὰ τὸ τρίτον τῆς τρεχούσης ἀξίας, καὶ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ καταναλισκομένου ἅλατος ἐκ λαθρεμπορίας προέρχεται· αἱ μεσόγειαι ὅμως χῶραι, λαμβάνουσαι τὸ ἅλας ἐξ ὀρυκτῶν περὶ Σεβαστείαν τῆς Κυβερνήσεως ἁλῶν, στεροῦνται τῶν ἐκ λαθρεμπορίας ὠφελημάτων, ἐν πλήρει τιμῇ ἀγοράζοντες αὐτό. Ἐκ τούτων λοιπὸν καὶ ἐκ τῆς ἐλλείψεως χρηματικοῦ ὁ γεωργὸς ἀναγκάζεται νὰ πωλῇ μέρος τῆς ἐργασίας αὐτοῦ πρὶν ἔτι συγκομίσῃ αὐτὴν, ἵνα τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας ἐξοικονομήσῃ, καὶ ἀναγκάζεται μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀγοράσῃ παρ' ἐμπόρων μετὰ ἀνατιμήσεως καὶ τόκου ὅπερ πρὸ μικροῦ εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ἀξίας εἰς αὐτὸν τοῦτον πολλάκις ἐπώλησεν. Ἐὰν δὲ τοῦτο ἐπί τινα ἔτη ἐπαναλαμβάνηται, ὁ κάτοικος καθίσταται κατάχρεως, οὐδέποτε οὐδ' αὐτὸς ἐλπίζων νὰ ἀπαλλαγῇ. Ἐὰν δέ τις καὶ ἀφορία ἐπέλθῃ, ἡ ἀπαλλαγὴ αὐτοῦ εἶναι ἀνεπανόρθωτος. Διὰ τοῦτο οἱ ἐν μεσογείοις λιμοὶ γίνονται καταστρεπτικώτατοι, δαπανηροτάτης οὔσης τῆς ἐκ τῶν παραλίων μεταφορᾶς· διὰ τοῦτο ἡ πληθὺς τῶν ἐπαιτῶν, ἡ διασκορπιζομένη τὸν χειμῶνα εἰς πάσας τὰς παραλίους πόλεις καὶ χωρία. Ἄλλη δὲ πληγὴ οὐχὶ ἐλάττων διὰ τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους, καὶ μόνους τούτους ἐπιβαρύνουσα, εἶναι οἱ πολυπληθεῖς ἱερεῖς οἱ ἐκ τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας ἐν καιρῷ ἀλώνων διασκορπιζόμενοι ἐπὶ τοὺς δυστυχεῖς ἀγρότας, ξυλοσχίσται μᾶλλον ἢ λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου. Οὗτοι οὐχὶ ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλ' ὑπερδεκαπλάσιοι οὐκ οἶδ ὅ,τι χειροτονηθέντες, ἀγράμματοι πάντες καὶ ἀνάγωγοι, ἐφ' οὓς τὸ πνεῦμα τῆς ἀναιδείας κατεσκήνωσε, μελανοδοχεῖον ὀρειχάλκινον δίκην ὅπλου ἐπὶ τῆς ὀσφύος φέροντες καὶ χάρτην ἢ ῥαντιστήριον ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ σταυρὸν ἐν τῇ δεξιᾷ, καὶ πιναρόν τι ἐπιτραχήλιον ἐκ τοῦ τραχήλου ἐξαρτῶντες διασκορπίζονται, ὡς ἡ ἀκρὶς κατὰ ἑκατοντάδας ἐν καιρῷ τῶν ἀλώνων εἰς τοὺς ἀγρούς. Ὁ δὲ δυστυχὴς ἀγρότης, ὁ τοσαῦτα βάρη ἐπὶ νώτου φέρων, μόλις δυ-

νάμενος ὀλίγην τροφὴν νὰ οἰκονομήσῃ διὰ τὰ τέκνα αὐτοῦ, αἰσχυνόμενος ἢ εὐλαβούμενος νὰ ἀποπέμψῃ εἰς κόρακας τὴν ἀναίσχυντον ταύτην ἀγέλην, φέρουσαν τὴν μὲν εὐλογίαν ἐν τῷ στόματι, τὴν δὲ καταστροφὴν κατόπιν αὐτῆς, δίδει εἰς πάντα προσερχόμενον καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ ἁγίου, ὅπου ἱερουργεῖ, ἐπαιτοῦντα. Πολλάκις δὲ ὁλόκληροι ἄλωνες ἐκκενοῦνται, καὶ μετ' ἀδημονίας βλέπει ὁ ἀγρότης τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ληστρικῶς ἀπαγομένην. Εἰς τοὺς νεωστὶ διορισθέντας ἀρχιερεῖς καθῆκον ἐπίκειται, εἰς μὲν τὸν ἀρχιερέα Χαλδίας νὰ παύσῃ τοῦ χειροτονεῖν ἁπλῶς καὶ ἀνεξετάστως τοσούτους καὶ τοιούτους ἱερεῖς, αἶσχος προξενοῦντας, θρασεῖς, καὶ ἀναισχύντους, λυμαινομένους τὸν ἁπλοῦν καὶ εὔπιστον λαόν (13), τῷ δὲ Νικοπόλεως νὰ ἀπαγορεύῃ ἐπὶ βαρείαις ποιναῖς τὴν εἴσοδον τῶν λυμεώνων τούτων κηφήνων, ἐνασμενιζομένων νὰ ζῶσιν ἐν τοῖς πόνοις τῶν ἄλλων.

Ἡ ἐπισκοπὴ Νικαπόλεως δυνατὸν νὰ διαιρεθῇ εἰς τὴν ἰδίως ἐπαρχίαν, ὑποδιαιρουμένην εἰς δύο ἄνισα μέρη, εἰς τὴν ἰδίως περιφέρειαν τοῦ Νικοπόλεως, καὶ εἰς τὴν τῆς Κολωνίας (Κοϊλάρσαρι), ἀπαρτιζούσης καὶ ταύτης ἰδίαν ἐπισκοπὴν ἄλλοτε, ὑπὸ τὸν αὐτὸν μητροπολίτην ὑποκειμένην, καὶ εἰς τὴν νεωστὶ τὸ 1864 προστεθεῖσαν αὐτῷ χώραν, τὸ πλεῖστον μὲν ἐκ τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας, τινὰ δὲ καὶ ἐκ τῆς τοῦ Νεοκαισαρείας. Καὶ ἐνταῦθα δὲ, ὡς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας, οὐδεμία κεῖται πόλις, ἡ δὲ Νικόπολις μόλις ἀπαρτίζει πολίχνην. Ἡ δὲ κτίσις καὶ ἐνοίκισις αὐτῆς ἀνατρέχει μέχρι τῶν χρόνων Πομπηΐου τοῦ μεγάλου, ἀνεγείραντος ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ πόλιν ἐπὶ τῇ νίκῃ ἣν κατά τε Μιθριδάτου τοῦ Μεγάλου καὶ Τιγράνου τοῦ Ἀρμενίου ἤρατο (Ἀππ. Μιθριδατικῶν ΡΙΕ΄, καὶ Στρ. ΙΒ΄. 3. 28). Τὸ δὲ νῦν πολλαχοῦ διατηρούμενον τεῖχος περιζωννύει βράχον ἀπόκρημνον, μίαν καὶ μόνην ἀνάντη ἔχουσαν ἄνοδον. Ἐκ δὲ τοῦ δικεφάλου πτηνοῦ, ὅπερ ἐπὶ τῆς μόνης πύλης ἔχει, δὲν ἀνατρέχει πέραν τῶν χρόνων τῶν Κομνηνῶν Αὐτοκρατόρων Βυζαν-

τίου, ὅτε εἴθιστο τὸ ἐθνόσημον τοῦτο παρ' αὐτοῖς. Φαίνονται δὲ ταῦτα ἐποικοδομηθέντα ἐπ' ἄλλων προγενεστέρων τειχῶν, οὐδὲ καὶ τούτων ἀνατρεχόντων εἰς τὴν Πομπήειον ἐποχήν. Ἐὰν δὲ προσέξωμεν τῇ ἐπιχωρίῳ παραδόσει, ἡ ἀρχαία Νικόπολις ἔκειτο τρεῖς ὥρας νοτιοδυτικώτερον ταύτης ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ ἐπὶ ἀποτόμου ὡσαύτως πέτρας· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα οὐδὲν ἴχνος τῶν ἀρχαίων ἐχυρωμάτων ἀπελείφθη. Τούτου δὲ δοθέντος, αὕτη τε καὶ τὰ περὶ Κολώνιαν σωζόμενα δύο φρούρια καὶ ἄλλα κατὰ τὴν περίχωρον τινὰ, τὰ πάντα ἐπὶ κρημνωδῶν βράχων ἀνεγηγερμένα, καί τινα ἄλλα ἐπὶ τῆς σειρᾶς τοῦ Παρυάδρου, δυνατὸν νὰ ἦναι ἐκ τῶν πέντε καὶ ἑβδομήκοντα γαζοφυλακείων, ὅσα Μιθριδάτης ὁ Διόνυσος ἢ Εὐπάτωρ κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ἀνήγειρεν. Εἰ δὲ καὶ τὰ σωζόμενα τείχη τὴν σοβαρὰν τοῦ Μιθριδάτου δὲν παρουσιάζουσιν ἀρχαιότατα, φαίνονται ἀνεγερθέντα διὰ τῶν ἐρειπίων ἢ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν καταπεπτωκότων Μιθριδατείων τειχῶν. Ὑπεράνωθεν δὲ ἐν ὑπερόπτῳ ἀνυψοῦται ἀκρόπολις, καὶ αὕτη Βυζαντινῆς ἐποχῆς, νεωτάτη πάντων καὶ πύργος ἐν μέσῳ αὐτῆς, ὅπου ἐσώζοντο, ὡς βεβαιοῦσι, πανοπλίαι καὶ θώρακες σιδηροῖ· ἀλλὰ κεραυνοῦ ἐπισκήψαντος, πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ κατεφλέχθη, καὶ ταῦτα δὲ σκωρίᾳ περιπεσόντα διεφθάρησαν, καὶ μόλις τις ἀνερευνῶν ἀνευρίσκει τεμάχια μεταξὺ τῶν συντριμμάτων. Ἐπιγραφὴν δὲ οὐδεμίαν ἀνεύρομεν, εἰμὴ μίαν μόνην σόλοικον, ἀναξίαν λόγου, ἐπί τινος ναΐσκου, μέρος Ὀθωμανικοῦ τεμένους ἀποτελοῦντος. Φέρει δὲ ἐν μέσῳ σταυρὸν καὶ περὶ αὐτὸν γράμματα, πλήρη ὅμως ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων, τὰ ἑξῆς.

ΤΗϹ ΠΑΤΡΗΚΗϹ ΟΥϹΙΑϹ ΑΝΑΡΧΕ ΛΟΓΕ ΦΥΛΑΤΕ ΑΗ ΤΟ ΣΟ ΔΟΥΛΟ ΙΩΑΝΗ ΡΖΑϹ ϹΤΡΙ ΚΔΡΩΝΓΑΡΗΟ ΚΩΛΟΝΗΑΣ

αἱ δύο προτελευταῖαι λέξεις εἶναι δι' ἐμὲ ἀκατάληπτοι.

Ὁ Ἰωάννης οὗτος ἐκ τῆς Νικοπολιτῶν πόλεως ὁρμηθεὶς, καὶ τὸν ναΐσκον τοῦτον καὶ ἑτέραν μονὴν περὶ τὴν πόλιν ᾠκοδόμησεν, ἀνακαινισθεῖσαν ἐσχάτως καὶ διατηρουμένην ἤδη, ὅπου διέμενε μονάζων, ἕως οὗ ἐπίσκοπος Κολωνίας ἐξελέχθη, συνελθουσῶν ἴσως τῶν δύο εἰς μίαν ἐπισκοπήν· ἐπὶ δέκα δὲ ποιμάνας ἔτη, μετέβη εἰς τὴν τοῦ ἁγίου Σάββα λαύραν, ὅπου διεβίωσε τὸν λοιπὸν βίον, ἐσχατόγηρως ἀποθανών· κατετάχθη δὲ ἐν τοῖς ἁγίοις (συναξ. Δεκεμβ. γ΄). Ἐκ δὲ τῆς ἐπιγραφῆς φαίνεται ὅτι δὲν διεκρίνετο καὶ ἐπὶ παιδείᾳ, ὅσον ἐπ᾽ ἀρετῇ καὶ ἀσκητικῷ βίῳ.

Ἄλλο μνήμης ἄξιον εὕρομεν τὴν πηγὴν, ἐξ ἧς ἠρύοντο οἱ κάτοικοι τοῦ ἀποτόμου καὶ δυσπελάστου ἐκείνου βράχου. Εἶναι δὲ θολωτὸν λαξευτὸν οἰκοδόμημα, κατερχόμενον ἐγκαρσίως ἐντὸς τοῦ βράχου εἰς τεσσαράκοντα ἐπὶ ἡμιόλιον καὶ πλέον πῆχυν ἀπ᾽ ἀλλήλων ἀφισταμένας καὶ κατωφερικῶς ἐγκεκολαμμένας βαθμίδας, καὶ ἔχον ὑψηλὴν καὶ εὐρύχωρον τὴν δίοδον δυναμένην καὶ ἅμαξαν ὅλην νὰ χωρήσῃ. Νὰ ἀναμετρήσωμεν ὅμως τὸ ἀληθὲς βάθος τοῦ ὕδατος δὲν ἠδυνήθημεν· διότι συντρίμματα ἐκ τοῦ στομίου εἰσπεσόντα πολλὰ, ἐπλήρωσαν τὸν πυθμένα, εἰκάζομεν ὅμως ὅτι ἐξετείνετο ἀκόμη ἐγκαρσίως ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Πλὴν τούτου οὐδὲν ἄλλο θέας ἄξιον παρέχει ἡ πόλις. Σημειωτέον δὲ ὅτι περὶ τὰ μέρη ταῦτα ἀκριβῶς περὶ τὴν Ἀρμενίαν τὴν ἐγγυτάτω Καππαδοκίας ἀνήγειρε πόλιν Σέλευκος ὁ Νικάτωρ, ἣν ἐπὶ ταῖς νίκαις, ἃς ἤρατο, Νικόπολιν ὠνόμασε (Ἀππ. Συριακῶν ΞΒ΄). Ἀλλὰ ἡ πόλις ἐκείνη φαίνεται ὅτι ἔκειτο δυσμικώτερον.

Τὴν σήμερον ἡ πόλις παρὰ τὴν πέτραν ἐπὶ καταῤῥέοντος ἐδάφους κειμένη, ἀριθμεῖ περὶ τὰς δισχιλίας οἰκίας, ἐξ ὧν ὀκτακόσιαι μὲν Ἀρμένιαι περὶ δὲ τὰς ἑξήκοντα ἀπορώτεραι τῶν λοιπῶν Ἑλληνικαί. Οἱ Ἀρμένιοι, ἐξ ὧν πολλοὶ πλούσιοι, ἔχουσι ναὸν μεγαλοπρεπῆ καὶ οὐχ ἧττον μεγαλοπρεπὲς σχολεῖον, μετὰ πυρκαϊὰν ἀμφότερα ἀποτεφρώσασαν ἀνεγερθέντα ἐσχάτως.

Οἱ δὲ ὁμογενεῖς καὶ τὴν γλῶσσαν ἀγνοοῦντες, μόλις ἔχουσιν εὐτελῆ τινα ναΐσκον, ὃν προτίθενται ν᾽ ἀνεγείρωσι, καὶ εὐτελέστερόν τι καὶ οὐδενὸς λόγου ἄξιον γραμματοδιδασκαλιεῖον. Δείκνυται ὅμως ἐν αὐτοῖς φιλομάθεια ἀκμαία, καὶ μόνη ἐπιθυμία τῶν ἐνδεῶν κατοίκων εἶναι, τί ποιοῦντες ν᾽ ἀποκτήσιωσιν Ἑλληνικὸν ἱκανῶς εὖ ἔχον σχολεῖον, ἵνα δι᾽ αὐτοῦ ἀνακτήσωσι τὴν γλῶσσαν. Ὁ νῦν ἀρχιερεὺς ἐπὶ φιλομουσίᾳ διακριθεὶς πάντοτε, ἀρτίως ἐν αὐτῇ προχειρισθεὶς, οὐ μόνον περὶ τῆς δυνατῆς τῶν λοιπῶν χριστιανῶν ἐκπαιδεύσεως ὑπόσχεται ὅτι θέλει φροντίσει, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ Ἑλληνικὸν νὰ ἀνεγείρῃ σχολεῖον προτίθεται, ὅπου νὰ συνέρχωνται ἐκ τῆς ἐπαρχίας καὶ νὰ ἐκδιδαχθῶσιν οἱ μέλλοντες νὰ ἀναλάβωσι διδασκαλικὴν ἐν τοῖς χωρίοις αὐτοῦ θέσιν. Ἀλλ᾽ ἄνευ ἐξωτερικῆς βοηθείας ἀδυνατοῦμεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι θέλουσιν ἐπαρκέσει οἱ ἑξήκοντα ἐνδεεῖς οἶκοι τῆς πρωτευούσης μετὰ τῶν ἀνεπαρκῶν βοηθημάτων, ὅσα παρὰ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιωτῶν θέλουσι συλλέγει, οὐχὶ εἰς κρείσσονα κατάστασιν ὄντων, εἰς τὴν ἐτήσιον δαπάνην τοῦ σχολείου· ὥστε ἐκ πρώτης ἀρχῆς εἰκάζομεν τὸ ἀδύνατον ἢ τὸ βραχύβιον καὶ ἐτοιμόρροπον τῶν μελετωμένων, ἐκτὸς ἐάν τις ἔξωθεν ἐπελθοῦσα βοήθεια ἐπιῤῥώσῃ τὸ ἔργον. Πόσοι ἄλλοι ἀρχιερεῖς, μεγάλας καρπούμενοι ἐπαρχίας καὶ πολυταλάντους νεμόμενοι ἐπιχορηγήσεις, μεγάλα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτῶν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν ἀληθῶς εἰ εἶχον τὴν ἀγαθὴν τοῦ Νικοπόλεως πρόθεσιν.

Πρώτιστον τῆς ἐπαρχίας ἐπ᾽ ἐμπορίᾳ προϊὸν κατέχουσι τὰ περὶ Νικόπολιν μεταλλεῖα στύψεως, οὐχὶ εὐκαταφρόνητον παρέχοντα ἐξαγωγήν· ἐκ τούτου δὲ ἡ Νικόπολις παρὰ τῶν Τούρκων **Chep-Kara-hissar** ὀνομάζεται ἤτοι Καραχισὰρ στύψεως πρὸς διάκρισιν τοῦ ἄλλου περὶ Καππαδοκίαν Καραχισαρίου, ὅθεν ἐξάγεται ὄπιον, καὶ διὰ τοῦτο Ἀφιον-Καραχισὰρ λεγομένου. Σῖτος δὲ καὶ ὄσπρια (φάσηλοι, ἐρέβινθοι, φακαὶ) εἶναι τὰ μετὰ τὴν στύψιν ἀξιολογώτερα προϊόντα, ἅτινα ἠδύναντο νὰ

σχηματίσωσιν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ἐμπορίου κλάδον, εἰ ἡ ὁδοποιία ἦν εἰς κρείττονα κατάστασιν. Καὶ αἴγεια δὲ κώδια οὐχὶ ἀνάξια λόγου ἐξάγει· καὶ βουτύρου δὲ καὶ τυροῦ καὶ γάλακτος ἄνθους καὶ μέλιτος καὶ κηρίου καὶ ἐρίου γίνεταί τις ἐξαγωγή. Πάλαι δὲ ἦσαν ἐν αὐτῇ καὶ ἐν τῇ περὶ ὥραν ἀπεχούσῃ Τάμζαρᾳ καὶ ὑπὸ Ἀρμενίων οἰκουμένῃ (περὶ τὰς ἑπτακοσίας οἰκίας) καὶ βαμβακίνων ὑφασμάτων οὐχὶ εὐκαταφρόνητα καταστήματα, ἐξ ὧν διὰ συνοδιῶν (καρβανίων) ἐγίνετο ἐξαγωγὴ σημαντικὴ καὶ κατανάλωσις πολλοῦ λόγου ἀξία καθ' ὅλην τὴν Λαζικὴν καὶ πέραν ταύτης εἰς τὰ περὶ Καύκασον φῦλα· ἀλλὰ ταῦτα ἐξέλιπον ὁλοσχερῶς μετὰ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν Εὐρωπαϊκῶν. Καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν κατοίκων, συνήθως Ἀρμένιοι, ἐκ τούτων βιοῦντες καὶ εὐπραγοῦντες, διεσκορπίσθησαν. Καὶ ἔκτοτε ἡ Νικόπολις οὐχὶ ἐκ τῶν ἀσημοτέρων μεσογείων πόλεων οὖσα, τὴν αὐτὴν ὑπέστη τύχην· λειψανδρεῖ δὲ καὶ καταφέρεται πρὸς τὴν παρακμήν. Ἀλλ' ἀρξώμεθα τῆς περιγραφῆς.

Ἡ ἐπαρχία Νικοπόλεως, πλὴν τῆς πρωτευούσης καὶ δύο ἢ τριῶν ἄλλων χωρίων ἐν τῇ κυρίως Νικοπόλει καὶ τῶν ἐκ τῆς ἐπαρχίας Νεοκαισαρείας ἀρτίως προστεθέντων ἐκ τῆς περιφερείας Μελεκλῆ τὴν Ὀθωμανικὴν λαλούντων, σύμπαντες τὴν Ἑλληνικὴν πάντη διεφθαρμένην διαλέγονται, ἔχοντες τραχεῖαν καὶ ὅλως βάρβαρον τὴν προφοράν. Τὰ δὲ ὅρια τῆς Νικοπόλεως εἶναι καὶ ὅρια τῶν Ἑλληνοφώνων μεσογείων χωρῶν· διότι πέραν τούτων, ἐκτὸς μεταλλείων τινῶν, ἐπικρατεῖ σύμπασιν ἡ Ὀθωμανικὴ γλῶσσα, πᾶσαι δὲ καὶ αἱ ἐν τοῖς ναοῖς διδαχαὶ καὶ προκηρύξεις, ἔστιν ὅτε δὲ καί τινες ἐκ τῶν ἱερῶν γραφῶν διὰ τῆς τουρκικῆς γλώσσης ἐκφωνοῦνται.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ.

Ἄνωθεν τῆς πόλεως, ἐπὶ βραχίονος εἰς τὸν αὐτὸν συμβάλλοντα ποταμὸν, ἐν τῇ περιφερείᾳ Ἀλύτζαρας εἰς ὀκτάωρον ἀπὸ

τῆς πόλεως ἀπόστασιν, κεῖνται δύο Ἑλληνικὰ χωρίδια, τὸ Ἀναστὸς καὶ τὸ Kamischli, μόλις τριάκοντα καὶ πέντε ἀριθμοῦντα οἰκίας. Ἐν δὲ τῇ περιφερείᾳ Νικοπόλεως ἐκ τῶν ἄνωθεν κατελθόντες ἀπαντῶμεν τὸ χωρίον Παλτζανὰ περὶ τὰς πεντήκοντα Ἑλληνικὰς ἀριθμοῦν οἰκίας, ἔπειτα τὸ Καρακερεβίζ, τριάκοντα, τὸ Κόρτζε καὶ τὸ Ἰστράφι συνάμα περὶ τὰς πεντήκοντα, τὸ Τρουπιζὶ περὶ τὰς ὀγδοήκοντα μετὰ γραμματοδιδασκαλείου, τὸ Alichér περὶ τὰς τεσσαράκοντα, ἢ Ἔσολα, τὸ Φεϊλερὲ, τὸ Καλατζοὺκ συνάμα περὶ τὰς πεντήκοντα, τὸ Ἰσπαχὰν-μελεσὶ περὶ τὰς τεσσαράκοντα, ἢ Χάχαβλα περὶ τὰς τριάκοντα. Ἐν μόνοις τοῖς δυσὶ τούτοις τελευταίοις χωρίοις ἐπικρατεῖ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς ἡ Τουρκικὴ γλῶσσα, τὸ δὲ Alichér ἔχει τοὺς μὲν ἑλληνοφώνους, τοὺς δὲ τουρκοφώνους. Τὸ Καγιὰ-τιπὴ ὀκτὼ ἀριθμοῦν οἰκίας, ἐκκλησιαζομένας εἰς τὴν παρακειμένην μονὴν τῆς Θεοτόκου, τὴν μόνην κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Νικοπόλεως. Μετὰ ταῦτα ἔρχεται αὐτὴ αὕτη ἡ Νικόπολις. Καὶ μετὰ τὴν Νικόπολιν τὸ Ἐσκὴ-κιοΐν (παλαιὸν χωρίον) καὶ τὰ Κέλτζανα τριάκοντα ἀριθμοῦντα οἰκίας, ὕστερον τὸ Κατωχῶριν τριάκοντα πέντε, ἔπειτα ἡ Λίτζασα καὶ τὸ Ἀσαρτζοὺκ τριάκοντα καὶ ἑκατὸν συνάμα ἀριθμοῦντα οἰκίας καὶ διατηροῦντα καὶ σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικόν τι. Περὶ τὴν Λίτζασαν ἀργυροῦχον μεταλλεῖον. Μετὰ τὴν Λίτζασαν τὸ Κοϊνοὺκ πέντε καὶ τεσσαράκοντα ἀριθμοῦν οἰκίας, ἔπειτα τὸ Ἀγατζοὺκ περὶ τὰς τεσσαράκοντα, τὸ Κεγιλοὺκ περὶ τὰς ἑβδομήκοντα, τὸ Χατζὴ-κιοΐν περὶ τὰς πεντήκοντα, ἡ Ἄλουτζα καὶ τὸ Ἀβού-τερεσὶν περὶ τὰς εἴκοσι καὶ πέντε, ἡ Ἐσκουγὲ περὶ τὰς τριάκοντα, τὸ Σουπὰχ περὶ τὰς ἑξήκοντα, καὶ ἐπὶ πεδιάδος εἰς πεντάωρον ἀπόστασιν τὸ Coch-Kioïn περὶ τὰς εἴκοσιν.

Ἡ δὲ περιφέρεια Κολωνίας (Κοϊλάσαρι,) μόλις ἀριθμεῖ τέσσαρα χωρίδια, ἐξ ὧν τὸ μὲν Μούσελι καὶ Ἄμελι, περὶ τὰς τριάκοντα οἰκίας, κεῖνται ἐπὶ τοῦ ποταμίου Κολωνίας συμβάλλοντος ἀριστερόθεν μετὰ τοῦ ποταμοῦ Νικοπόλεως, τὸ δὲ Χασὰν-

ταμλιχ καὶ Χαβζοὺλ περὶ τὰς τεσσαράκοντα εἰς Μελάνθιον ἐκβάλλοντα περὶ τὴν Ὀρδοῦν. Ἐν δὲ τῇ περιφερείᾳ Κολωνίας εἰς ὡριαίαν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν ἐπὶ πετρῶν ἀποτόμων ὑψοῦνται ὀχυρώματα δύο, διατηρούμενα ἐν πολλοῖς, ἔνθα ἀνυψοῦνται τείχη νεωτέρας, πιθανῶς Βυζαντινῆς, ἐποχῆς, ἐπὶ ἀρχαιοτέρων ἄλλων ἐποικοδομηθέντα, καὶ λείψανα κατορωρυγμένων ῥρεάτων, ἄλλο δὲ οὐδὲν ἄξιον λόγου ἔχοντα· λέγεται δὲ ὅτι συχνὰ εὑρίσκονται περὶ τὴν χώραν νομίσματα εἰς Μακεδονικὴν καὶ Ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν ἀνερχόμενα. Καὶ ταῦτα μὲν εἶνε τὰ ἀπαρτίζοντα μέχρι τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐπισκοπὴν τοῦ Νικοπόλεως. Ἐκ δὲ τῆς προστεθείσης αὐτῷ χώρας ἡ μὲν ὑπέκειτο τῷ Ἀρχιερεῖ Χαλδίας,, ὀλίγη δὲ τῷ Νεοκαισαρείας.

ΧΩΡΑ ΠΡΟΣΤΕΘΕΙΣΑ ΕΚ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΧΑΛΔΙΑΣ.

Ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κελκὲτ, πλησίον τῆς συμβολῆς μετὰ τοῦ ποταμοῦ Κερτζινῆς, τὸ Μεντοβὶλ, περὶ τὰς πεντήκοντα ἀριθμοῦν οἰκίας. Ἡ δὲ τοῦ ποταμοῦ Κερτζινῆς χώρα διαιρεῖται εἰς τὴν τοῦ Ὀρτζοὺλ καὶ εἰς τὴν ἰδίως Κερτζενῆς. Ἡ Κελτζηνὴ, ἧς ἐπίσκοπος ὁ Κορτζενῆς, ὑπήγετο πρότερον ὡς ἐπισκοπὴ εἰς τὴν Κάμαχον (Κεμὰχ) ἐπαρχίαν Ἀρμενίας, ἧς ἡ μὲν Μητρόπολις ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου κειμένη ὑπὸ μόνων οἰκεῖται Ὀθωμανῶν, τὸ δὲ μόνον κατὰ τὴν περιφέρειαν αὐτῆς Ἑλληνικὸν χωρίον Χογοὺζ ὑπόκειται τῷ ἀρχιερεῖ Θεοδοσιουπόλεως, οὗ τινος ὅμως οἱ κάτοικοι ἔχουσι μητρικὴν γλῶσσαν τὴν Ἀρμενικὴν, καὶ παρά τινων λογίζονται ὡς Ἀρμένιοι ὀρθόδοξοι· ἡμεῖς ὅμως νομίζομεν αὐτοὺς Ἕλληνας ὑπὸ τοῦ περιστοιχίζοντος αὐτοὺς Ἀρμενικοῦ στοιχείου καταποθέντας. Τῆς αὐτῆς εἰσι κατηγορίας οἱ εἰς Ἐκὶν καὶ τὴν περίχωρον τοῦ Ἐκὶν οἰκοῦντες ὀρθόδοξοι, ἀρμε-

νόφωνοι ὄντες, καὶ ταύτην καὶ ἐν τοῖς ναοῖς αὐτῶν μεταχειριζόμενοι. Ἀλλ' ἐν ἐκείνοις σήμερον μεγάλη καταβάλλεται φροντὶς, ἵνα ἀντικαταστήσωσι τὴν Ἀρμεννικὴν διὰ τῆς Ἑλληνικῆς, καταργοῦντες μὲν ἐκ τῶν ναῶν τὴν ἐν χρήσει Ἀρμενικὴν, ἱδρύοντες δὲ πολλαχοῦ σχολεῖα. Ἡ Κελτζηνὴ καὶ Κορτζηνὴ ἀπετέλεσεν ἔπειτα, χωρισθεῖσα τῆς Καμάχου, ἰδίαν μητρόπολιν, πολλοὺς ὑπ' αὐτὴν (ιθ') ἔχουσα ἐπισκόπους, ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων ἀδυνατοῦμεν νὰ προσδιορίσωμεν τὰς θέσεις, μόλις ἐπισκεφθέντες τὴν περίχωρον, ὁ δὲ Λυκοποταμίας περιλαμβάνει τὴν παρόχθιον ἄνωθεν τῆς Νεοκαισαρείας τοῦ Λύκου χώραν, ἥτις ὑπὸ μόνων οἰκεῖται Τούρκων.

Ἀκολουθοῦντες λοιπὸν τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ Κερτζενῆς, ἔχομεν ἐν μὲν τῇ περιφερείᾳ Ὀρτζοὺλ τὰ Χάραπα, εἴκοσιν ἐχοντα οἰκίας, τὸ Μεντεβελὴ ἄλλας τοσαύτας, τὸ Τζατὰχ πέντε καὶ εἴκοσι καὶ τὸ **Mendolache** τεσσαράκοντα. Ἡ δὲ περιφέρεια Κερτζενῆς περιέχει Ἑλληνικὰς συνοικίας τὸ Ἀλατζάχανιν τριάκοντα περιλαμβάνον οἰκίας, τὸ **Pechir** εἴκοσι καὶ τὰ Κοντιλάρα πεντεκαίδεκα.

Μετὰ τὴν Κερτζενὴν ἀκολουθεῖ ἡ περιφέρεια **Chichéris**, περιῤῥεομένη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ καὶ πιθανῶς ὑπαγομένη ἄλλοτε ὡς ἐπισκοπὴ εἰς τὸν αὐτὸν Μητροπολίτην Κελτζενῆς, ὅπου Ἑλληνικαὶ συνοικίαι αἱ ἑξῆς· τὸ Κουζουλοῦ ἐκ τριάκοντα συγκροτούμενον οἰκημάτων, τὸ Ὀμαρτζοὺκ ἐκ τεσσαράκοντα, τὸ Σεϊτπαλιν ἐκ πέντε καὶ εἴκοσι, τὸ Σορχοὺν ἐκ πεντεκαίδεκα, τὰ Ἀγίλια ἐκ πέντε καὶ τριάκοντα, τὸ Πουλὰκ ἐξ εἴκοσι, τὸ Τζορὰκ ἐκ μόνων δέκα, τὸ Οὐλούτζουρουκ ἐκ πέντε καὶ εἴκοσι καὶ τὸ Κατή-κιοϊν ἐκ τριάκοντα.

Μετὰ ταῦτα ἐπὶ ἰδίου ποταμίου συμβάλλοντος ἀριστερόθεν μετὰ τοῦ ποταμοῦ Κερτζενῆς ἐκτείνεται ἡ περιφέρεια Πολλὰτ, ἔχουσα χωρία τὸ Τζορμιτζὲκ ἐκ δέκα συνιστάμενον οἰκημάτων, τὸ Χαρσιὸτ ἐκ πεντεκαίδεκα, τὰ Πέτζανα ἐξ ἰσαρίθμων ἄλλων, τὸ Ταχλὰκ ἐκ δέκα καὶ τὸ ἰδίως Πολλὰτ ἐκ τριάκον-

τα. Ἔπειτα κεῖται τὸ Κερμὶν ἐκ πεντεκαίδεκα οἰκημάτων συνιστάμενον καὶ ὑπαγόμενον διοικητικῶς εἰς τὴν περιφέρειαν Νικοπόλεως, καὶ μετὰ ταῦτα τὸ Τεγερμήν-τασι (μυλόλιθος) καὶ τὸ Σαγνατζιμενὴ περιέχοντα περὶ τὰς πεντήκοντα συνάμα οἰκίας καὶ ὑπαγόμενα διοικητικῶς εἰς τὴν περιφέρειαν Κολωνίας. Ὁ δὲ ποταμὸς Κερτζενῆς συμβάλλει ἀριστερόθεν μετὰ τοῦ Κελκέτ· ὁ δὲ Κελκὲτ δέχεται δεξιόθεν τὸν τῶν Χαριάνων καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Κελκὲτ ἑνοῦται ἀριστερόθεν μετὰ τοῦ ποταμοῦ Νικοπόλεως. Ἐκ πάντων δὲ τούτων ὁ τῆς Κερτζενῆς εἶναι ὁ πολυπληθέστερος καὶ βιαιότερος.

Ὄπισθεν τοῦ Πολλὰτ κεῖται ἡ περιφέρεια Τζὶτ, ἧς τὰ ὕδατα ῥέουσιν εἰς τὸν Ἄλυν. Περιέχει δὲ τὰς ἑξῆς Ἑλληνικὰς συνοικίας· τὸ Τζάκιοϊν ἐκ πεντεκαίδεκα συνιστάμενον οἰκιῶν, τὸ Πάτζιν ἐκ μόνων τεσσάρων· τὸ Καρλοὺκ (χιονῶδες) ἐκ πεντεκαίδεκα, καὶ ἄντικρυ τούτου τὸ Πιρέτεπε (ψυχῶν λόφος) ἐκ τεσσαράκοντα. Περιπλέον δὲ εἰς τὴν Σεβαστείαν διοικητικῶς ὑπαγόμενα· τὸ Παυτζουκλοῦ Chékir μεταλλεῖον ἀργυροῦχον ἐκ πεντεκαίδεκα συνιστάμενον οἰκιῶν καὶ τὸ Τζέτερε ἐκ δέκα.

Μετὰ ταῦτα ἀκολουθεῖ ἡ ὀρεινὴ καὶ τερψίχωρος περιφέρεια τοῦ Ἀπεσίου (Epeche), ἧς τὰ ὕδατα συνερχόμενα εἰς ποτάμιον, εἰς τὸν ποταμὸν ἐμβάλλουσιν Ἶριν. Ἐν ταύτῃ Ἑλληνικαὶ συνοικίαι αἱ ἑξῆς. Σημειωτέον ὅμως ὅτι καὶ ἐκ τούτων πολλαὶ ἐγένοντο μεταναστεύσεις, καὶ ἐξακολουθοῦσι γινόμεναι· εἰσὶ δὲ ἐπὶ ποδὸς καὶ ἑκατὸν ἕτεραι οἰκογένειαι, ἃς δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐμποδίσωσιν αἱ ἐπανειλημμέναι προτροπαὶ τοῦ Ἀρχιερέως, μεταβάντος ἐπὶ τούτῳ ἐκεῖσε. Ἡ ἀπαρίθμησις ἡμῶν γίνεται ἐπὶ τῆς ἐνεστώσης αὐτῶν καταστάσεως. Ἔχομεν λοιπὸν τὸ Κιζὶχ ἐκ τεσσαράκοντα οἰκιῶν συνιστάμενον, τὸ Παζὰρ πελενὶ ἐκ πεντεκαίδεκα, τὸ Τζαμελούαλε ἐξ εἴκοσι, τοῦ Πασίονος ἐξ ἄλλων τοσούτων, τὸ Κόβτεπε ἐκ πέντε καὶ τριάκοντα, τὸ Κουρπαὰν (βάθραξ) ἐκ μόνων πέντε, τὸ Ἀρμοὺτ-τζαϊν ἐξ ἄλλων τοσούτων, τὴν Παναγίαν ἐκ πεντεκαίδεκα, μετὰ ταῦτα τὸ Τζελὲπ

καὶ τὸ Ἰνοΐν, ὧν οἱ κάτοικοι σύμπαντες μετηνάστευσαν, τὸ Καγιάτιπην ἐκ πεντήκοντα, τὸ Κωβατζοὺκ ἐκ πεντεκαίδεκα, καὶ τὸ Μισαρὶλ ἐξ ἰσαρίθμων.

Ἐπανερχόμενοι δὲ ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς κλιτύος τοῦ Παρυάδρου καὶ ἐπὶ τῶν ἀγκώνων αὐτοῦ εὑρίσκομεν ἐπὶ τῶν πηγῶν τοῦ ποταμοῦ Πάτλαμος καὶ τῶν δυσμικωτέρων ἀκρωρειῶν τοῦ ποταμοῦ Ακ-σοῦ τὴν περιφέρειαν Κιρὶκ ὑπαγομένην μὲν εἰς τὸν Πόντον, ἀποδοθεῖσαν δὲ καὶ ταύτην τῷ Νικοπόλεως καὶ περιέχουσαν τὰς ἑξῆς Ἑλληνικὰς συνοικίας· τὴν Τόγουτζαν καὶ Κοπλῆν ἐκ δύο καὶ εἴκοσιν οἰκημάτων· τὸ Ἐνεὲτ ἐξ εἴκοσιν, τὸ Ηαϊρὰμ-τενισμὰ ἐξ ἄλλων δύο καὶ εἴκοσι· τὸ Καγαλὰν ἐκ πέντε καὶ τριάκοντα, τὸ Σουνλῆ ἐκ πεντήκοντα καὶ τὸ Γιατμὴ ἐκ πέντε καὶ ἑξήκοντα. Καὶ μετὰ ταύτην ἡ ἐπὶ τῶν κορυφῶν καὶ τῶν ἀγκώνων τοῦ Παρυάδρου ὑπὸ τὸ ὄνομα Γιαϊλὰ γουζὴ τερπνὴ χώρα καὶ ὑψηλὴ εἰς πολλὰς συνισταμένη συνοικίας καὶ περιλαμβάνουσα περὶ τὰ διακόσια ἄλλα οἰκήματα, καὶ τελευταῖον ἐκ τῆς περιφερείας Πολαντζάκης πλησίον τῶν πηγῶν τοῦ Φαρματίνου ποταμοῦ τὸ Σεμὲν, περιέχον πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν οἰκίας ναὸν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον.

Καὶ ἐπὶ τῶν ἐκτενῶν σειρῶν τοῦ Παρυάδρου σχηματίζονται ἐκτενῆ τερπνὰ ὀροπέδια, ἐφ' ὧν διὰ τὰς βοσκὰς ἀνέρχονται τὰ θέρη οἱ ἐπὶ τῶν ἀγκώνων τοῦ ὄρους κατοικοῦντες· ὀνομάζονται δὲ διὰ τοῦ γενικοῦ ὀνόματος Γιαϊλάδες (ἤτοι Παρχάρια)· διακρίνονται δὲ ταῦτα ἀπὸ τῶν περὶ Τραπεζοῦντα Παρχαρίων, ἢ (τουρκιστὶ) Γιαϊλάδων, ὅτι ἐκεῖ μὲν αἱ θέσεις καὶ τὰ χωρία ἅπαντα σχεδὸν ὀνόματα Ἑλληνικὰ ἢ ἑλληνοσχηματίστα φέρουσιν· ἐνταῦθα ὅμως καὶ χωρία καὶ θέσεις, τὰ πάντα ἐκτὸς μικρῶν ἐξαιρέσεων, φέρουσιν ὀνόματα Τουρκικὰ ἢ τουρ-

κοσχημάτιστα. Τοῦτ' αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν χωρίων Τριπόλεως Ἐσπιὲς, Κασσιώπης Κερασοῦντος, Πάτλαμας, Νικοπόλεως καὶ δυσμικώτερον ἔτι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν ὑπερκειμένων θέσεων· ὅτι δηλαδὴ χωρία καὶ θέσεις φέρουσι Τουρκικὰς ὀνομασίας. Καὶ ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται προφανῶς, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἐν μὲν τῇ Τραπεζοῦντι καὶ τῇ περιχώρῳ αὐτῆς ἔμεινεν ἐπικρατέστερον καὶ δὲν κατεπόθη ὑπὸ τοῦ ἐπελθόντος Τουρκικοῦ· ἐνταῦθα ὅμως τὸ Τουρκικὸν ἐπελθὸν κατίσχυσε τοῦ ἰθαγενοῦς καὶ ἀντικατέστησεν ἢ μετεσχημάτισε δι' ἄλλων τουρκοφώνων τὰ πρότερον ἐν χρήσει ἑλληνόφωνα ὀνόματα. Σχηματίζονται δὲ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων κατὰ διάφορα ἀποστήματα καὶ ἀγοραὶ ἑβδομαδιαῖαι οὐχὶ εὐκαταφρόνητοι, μία μὲν εἰς θέσιν λεγομένην Καράπαλτζικ, ἄλλη δὲ δυσμικώτερον ταύτης εἰς θέσιν ὀνομαζομένην **Kanli tache** (ἀνδροφόνος πέτρα) καὶ τρίτη δυσμικώτερον εἰς θέσιν **Tjampachine** λεγομένην, ὅπου συνερχόμενοι ἐκ τῶν παρακειμένων θέσεων, πωλοῦσι τὰ προϊόντα αὐτῶν, εἰς τυρὸν καὶ βούτυρον συνήθως συνιστάμενα· συνέρχεται δὲ καὶ ὀλίγη ξυλεία εἰς δᾷδας καὶ ἐλατίνας σανίδας χαρτώματα ὀνομαζομένας. Κατὰ τοῦτο δὲ διακρίνονται ἀπὸ τῶν περὶ Τραπεζοῦντα ὑψωμάτων, ἔνθα τοιαῦται ἀγοραὶ δὲν συγκροτοῦνται οὐδαμοῦ. Διαρκοῦσι δὲ ἀπὸ μεσοῦντος Ἰουνίου μέχρι μεσοῦντος Σεπτεμβρίου, ὅτε ἢ διαλύονται ἢ συνέρχονται ἐπί τινα ἀκόμη χρόνον εἰς θέσεις ταπεινοτέρας. Ὁ Παρυάδρης εἴπομεν ὅτι διαιρεῖ τὸν Πόντον ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας· εἶναι δὲ ἡ πρὸς Ἀρμενίαν ἐπίκλισις αὐτοῦ ὀρθοτέρα καὶ ἀπόκρημνος καὶ πολλαχοῦ βαραθρώδης.

Ἐπὶ μιᾶς τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους τούτου Καρά-κιολ (μαύρη λίμνη) ὀνομαζομένης, καὶ ἐγγιζούσης τὴν νιφετώδη γραμμὴν, ἀπαντῶνται καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ ἐπὶ τῶν ἀγκώνων ἐρείπια ἀρχαίων οἰκοδομημάτων καὶ ναοῦ καταπεπτωκότος δείκνυνται σημεῖα, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐπὶ ἐξιλασμῷ ἀνέρχονται τὸ πλεῖστον Ὀθωμανοὶ καὶ θυσίας ἐπιτελοῦσι, καὶ κατακείμενοι πρηνεῖς ἀν-

οικοδομοῦσι περὶ τὸ σῶμα αὐτῶν τάφους, ἐν οἷς ἐγκλείονται καὶ δι' αὐτῶν νομίζουσιν ὅτι ἀπαλλάττονται τῶν πόνων καὶ ἀλγηδόνων αὐτῶν. Ἐνταῦθα, εἰς τὰ πρανῆ τῆς κορυφῆς, ὅπου ἐντὸς κοιλωμάπων ἡ χιὼν μένει ἀδιάλυτος, καὶ δαδέχεπαι τὴν ὑποκειμένην ἡ ἐπιφερομένη, συνέπεσέ ποτε ὁ μὲν χειμὼν νὰ γείνῃ μέτριος καὶ βραχὺς, τὸ δὲ μετὰ τοῦτον θέρος ξηρὸν καὶ μακρὸν, ὥστε συνέβη, διαλυθείσης πολλῆς ἀδιαλύτου χιόνος ἐκ τῶν χιονοσκεπῶν κλιτύων τῆς κορυφῆς, νὰ παρουσιάσωσι τὸ ὑπὸ χιόνας καὶ παγετοὺς κεκαλυμμένον ἔδαφος· καὶ ἀνεκαλύφθη βρύσις χειροποίητος, ἀρύταιναν ἐξαρτωμένην χαλκῆν φέρουσα καὶ δεξαμενὴ διὰ πετισμὸν ζώων. Ἦσαν ἄρα τὰ περὶ ταῦτα σήμερον δυσπέλαστα καὶ διὰ ψύχος ἀοίκητα χωρία οἰκήσιμα, καὶ ἡ νιφετώδης γραμμὴ δὲν διήρχετο ἐντεῦθεν; Καὶ ὑδρεύοντο, ἐν θέρει τοὐλάχιστον, ἐκ τῆς βρύσεως τῆς ὑπὸ χιόνα ἀδιάλυτον καλυπτομένης ἤδη; Ὕστερον δὲ ἐπελθόντος τοῦ χειμῶνος, καὶ βρύσις καὶ δεξαμενὴ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τῆς ἐπιπεσούσης χιόνος καὶ διατελοῦσιν ἔκτοτε κεκαλυμμέναι ὑπ' αὐτήν. Τούτου ἠκούσαμεν ὑπὸ γερόντων κατοίκων τοῦ Σεμὲν, κειμένου ὑπὸ τὴν ῥηθεῖσαν κορυφὴν, αὐτοπτῶν καταστάντων τοῦ πράγματος. Τὴν περὶ οἰκησίμου τῶν τόπων τούτων ἰδέαν ἐνισχύει καὶ τοῦτο, ὅτι ἅπασαι αἱ ὑψηλαὶ καὶ μόνον τῷ θέρει θαμιζόμεναι αὗται χῶραι, αἱ ὑπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Καρα-κιὸλ καὶ περὶ ταύτην κείμεναι φαίνονται ὁροθετικῶς διηρημέναι δι' ὀγκωδῶν λίθων εἰς πάνυ ἀρχαίους ἀνατρέχοντας χρόνους, καὶ δὲν βλέπει τις ἄλλο περὶ αὐτὸν καθ' ὅλας τὰς πέριξ ψιλὰς διὰ ψύχος ἐκτάσεις, εἰμὴ παραλληλόγραμμα καὶ τραπέζια καὶ τοιαύτας ἄλλας ὁροθετικὰς διαιρέσεις. Ὅτι δὲ τὰ μέρη ταῦτα ἦσαν ἄλλοτε θερμότερα καὶ διὰ τοῦτο οἰκήσιμα φαίνεται ἔκ τε τῶν ἐρειπίων, ἅτινα ἀνακαλύπτονται εἰς μέρη ἀπρόσιτα τὸν χειμῶνα, καὶ ἐκ τῶν ἐλατῶν καὶ πευκῶν, αἵτινες ἐγκαταλείπουσιν ὁλονὲν τὰς ὑψηλὰς χώρας, ὅσας ἄλλοτε ἐπλήρουν, καὶ περιορίζονται εἰς ταπεινοτέρας, καὶ πίπτουσαι ἢ συντριβόμεναι ὑπὸ

τῶν ἀνέμων, ἢ ξηραινόμεναι καὶ ξυλευόμεναι δὲν ἀναφύονται πλέον· καὶ σήμερον φαίνονται σποράδην τῇδε κακεῖσε εἰς ἓν ἢ δύο τούτων τῶν δένδρων, ὁλονὲν ἐκλείποντα λείψανα ἀρχαίων δασῶν. Ἦν ἄρα ἡ θερμότης τῶν μερῶν τούτων εἰς βαθμὸν ἀνώτερον; καὶ ἐφύοντο καὶ ηὔξανον δένδρα, ἔνθα σήμερον διὰ ψῦχος δὲν φύονται; Ἐπιβεβαιοῦσι δὲ τὴν εἰκασίαν ταύτην καὶ οἱ ὑπὸ τοὺς τόπους τούτους οἰκοῦντες, οὓς ἠκούσαμεν λέγοντας, ὅτι ἐγνώριζον ἢ ἤκουσαν ἄλλους γνωρίζοντας καὶ ἄμπελον ἐνταῦθα φυομένην εἰς τόπους ὑπὸ σκέπην ὄντας τῶν ἀνέμων. Καὶ συνομολογοῦμεν ὅτι μέγα συντελεῖ καὶ ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ καρτερία χειροήθη ποιοῦσα τὴν ἀγρίαν καὶ ἀτίθασσον φύσιν· ἐνώπιον ὅμως τοῦ σήμερον ἐπικρατοῦντος δριμέος ψύχους καὶ τῶν θυελλωδῶν ἀνέμων, δι' ὧν καὶ ἀδιάβατοι ὅλως καὶ ἀπροσπέλαστοι ἐπὶ ἓξ καὶ πλέον μῆνας ἀποβαίνουσιν αἱ χῶραι αὗται, δὲν ἤθελε νομίζομεν ἀντέχει οὐδεμία καρτερία, οὐδεμία ἐπιμονή.

ΧΩΡΑ ΠΡΟΣΤΕΘΕΙΣΑ ΕΚ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ.

Ἡ χώρα αὕτη εἶναι εὐάριθμος καὶ συγκροτεῖται ἐκ τῶν ὁμόρων τῶν πρὸς Νικόπολιν χωρῶν· ἐχωρίσθη δὲ ἐκ τῆς περιφερείας Μελετίου καὶ σύγκειται ἐκ τοῦ ἰδίου Μελὲτ, εἰς ἑβδομήκοντα οἰκίας, τοῦ Γιαννὴ εἰς δέκα, τοῦ Τζοράκ εἰς ὀκτὼ, τοῦ Μοσχὰλ Τζοραμὲ εἰς πεντεκαίδεκα τοῦ Μολγίτου εἰς εἴκοσι, τοῦ Κοπατὰν εἰς δέκα, τοῦ Κημουρλοῦ εἰς ἑπτὰ καὶ τοῦ Μαζερὰ εἰς μόνας δύο.

Ὁ ποταμὸς Λύκος διατρέχει ῥοῦν πλέον τῶν ἑκατὸν καὶ εἴκοσιν ὡρῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν, μέχρι δὲ τῆς συμβολῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἴριδος ῥοῦν ἑκατοντάωρον.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥΠΟΛΕΩΣ.

Ἡ πολυάνθρωπος αὕτη πόλις,, ἡ ἐπέκεινα τῶν δέκα μυριάδων πληθυσμὸν ἔχουσα, ἡ διὰ τὴν πληθὺν τῶν ἐν αὐτῇ ἄλλοτε οἰκούντων Ἑλλήνων, κατ' ἐξοχὴν γῆ Ἑλληνικὴ ὀνομαζομένη (διότι τοῦτο σημαίνει ἡ Τουρκικὴ αὐτῆς ὀνομασία Ἐρδ-ρούμ ἤτοι γῆ Ἑλληνική), μόλις ἀριθμεῖ ὀγδοήκοντα Ἑλληνικὰς οἰκίας, καταστάσας τοσοῦτον εὐαρίθμους, ἀφοῦ μάλιστα πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων μετὰ τὸν Ῥωσικὸν πόλεμον τοῦ 1828 ὑπὸ τῶν αὐτῶν περιστάσεων παρακινηθέντες μετὰ τῶν Ἀργυρουπολιτῶν μετέβαλον οἴκησιν, μεταναστεύσαντες εἰς Ῥωσίαν (14). Ἐκ δὲ τῶν κατοίκων αὐτῆς οἱ μὲν ἰθαγενεῖς ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διάκεινται, καὶ εἰς κατωτέραν βαθμίδα πολιτισμοῦ, περὶ δὲ τὰς τριάκοντα οἰκίας ἐξ Ἀργυρουπόλεως ἀποικήσαντες ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν τὸν πρὸς τὰ γράμματα πόθον, εἶναι ἑλληνόφωνοι καὶ συντηροῦσιν ἰδίοις σχεδὸν ἀναλώμασι σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ ἕτερον Ἑλληνικόν· μετέρχονται δὲ τὴν ἐμπορίαν, ἥτις ἐνταῦθα εἶναι ἀκμαία, συγκοινωνούσης τῆς πόλεως μετὰ τῆς ἐσωτερικῆς Ἀσίας καὶ μάλιστα μετὰ τῆς Περσίας, ἧς εἶναι καὶ ὁ σημαντικώτερος ἐμπορικὸς σταθμός. Εἶναι δὲ ᾠκισμένη ἐπὶ ὀροπεδίου καὶ ἀνήκει εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν, ἧς εἶναι ἡ ἐπισημοτέρα πόλις.

Καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν Θεοδοσιουπόλεως ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς εἶναι πολὺ ἀραιὸς, καὶ μάλιστα ἀφοῦ μέρος αὐτοῦ ἀπεδόθη τῷ Ἀρχιερεῖ Ἀμάσειας· μόλις δὲ ἀριθμεῖ περὶ τὰς χιλίας τριακοσίας οἰκίας. Ἐκ τούτων τὰς περιφερείας Λερίου ἢ Κοὰς καὶ Ἀχαΐας ἢ Κελκὲτ προπριθμήσαμεν, μένει λοιπὸν νὰ συμπληρώσωμεν διὰ βραχέων καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἐπαρχίας μέρη.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΑΡΣΙΟΥ.

Ἐν μὲν τῇ πόλει οὐδεὶς σταθερῶς οἰκεῖ Ἕλλην· ἐν δὲ τῇ περιφερείᾳ Ἑλληνικαὶ συνοικίαι, τὸ Βαζὶν, πεντεκαίδεκα περιέχον οἰκίας, τὸ Ναρμὰν, κεκρυμμένοι διὰ φόβον χριστιανοὶ, ὑποκρινόμενοι τὸν Ὀθωμανισμὸν καὶ μὴ ἐμφανισθέντες, οἰκίαι πεντήκοντα· Χοβὲκ, ἰβηριστὶ λαλοῦντες καὶ γράφοντες τεσσαράκοντα, καὶ ἕτερόν τι ἄσημον χωρίον περὶ τὰς εἴκοσιν.

Μεταξὺ δὲ Καρσίου καὶ Θεοδοσιουπόλεως κεῖται ἡ περιφέρεια Πασὲν, ἔνθα Ἑλληνικαὶ συνοικίαι τὸ Πετροβάντζ, εἰς ὀκτωκαίδεκα οἰκίας, τὸ Ἀλίτζερεκ, εἰς δώδεκα καὶ τὸ Χελὲγ, εἰς πεντεκαίδεκα. Ἔπειτα ἐπέρχεται ἡ περιφέρεια Τερτζάν· καὶ ἐν μὲν τῇ πόλει οὐδεὶς οἰκεῖ Ἕλλην, ἐν δὲ τῇ περὶ τὴν πόλιν χώρᾳ τὸ Κινσλὰκ, περιέχον τρισκαίδεκα οἰκίας, τὸ Ὁμουτοὺμ πέντε, τὸ Κατρὰχ πέντε καὶ τεσσαράκοντα, ἡ Ἐξίαλμα πέντε καὶ τριάκοντα καὶ ἡ Χαλβὰ ἑβδομήκοντα.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΑΪΠΕΡ.

Αὕτη μέρος τοῦ Πόντου τελοῦσα ἀπετέλει ἐπισκοπὴν τῷ Τραπεζοῦντος ὑποκειμένην, ἀποτελεῖ δὲ πολίχνην μέσον τῆς ὁδοῦ Τραπεζοῦντος καὶ Θεοδοσιουπόλεως κειμένην, ὑπερκειμένην δὲ τοῦ Ῥιζαίου. Καὶ ἐν μὲν τῆς πόλει ἐπ' ἐσχάτων ἐξ Ἀργυρουπόλεως καὶ ἐκ τῶν περὶ Τραπεζοῦντα χωρίων μετῴκισαν περὶ τὰς τριάκοντα οἰκίας, ἐν δὲ τῇ περιφερείᾳ κεῖνται αἱ ἑξῆς Ἑλληνικαὶ συνοικίαι· τὸ Ταντουρλοὺκ ἐξ οἰκιῶν τεσσαράκοντα, ἡ Πόσκα ἐκ πέντε καὶ τεσσαράκοντα, τὸ Χαχίκιοϊν, τὸ Ταρανλὰκ, ἐκ δέκα, καὶ ἡ Ξάνθη ἐκ μόνων τριῶν οἰκιῶν συνισταμένη.

Εἰσὶ δὲ καὶ ἐν Ἐρζιγκάνῃ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει μόνῃ χριστιανοὶ εἰς μόνας τρισκαίδεκα οἰκίας.

Σῖτος εἶναι τὸ κυριώτερον προϊὸν τῶν χωρῶν τούτων, περιορίζόμενος σχεδὸν εἰς ἐπιτόπιον κατανάλωσιν δι' ἔλλειψιν ὁδοποιΐας, καὶ πρόβατα δὲ πλατύουρα ἡ Συρικὰ τρέφει ὁ τόπος καὶ αἴγεια δὲ καὶ προβάτεια κώδια ἐξάγονται· τὰ δὲ ἄλλα ἀθλιότης καὶ ἔνδεια καὶ κατάστασις νοὸς οἰκτροτέρα.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ.

Ὡς ἡ τῆς Χαλδίας, οὕτω καὶ ἡ ἐπαρχία Νεοκαισαρείας δὲν περιορίζεται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπαρχίαν, ἀλλ' ἐξαπλοῦται εἰς πολλῶν ἡμερῶν ἀπ' ἀλλήλων ἀφισταμένας ἀποστάσεις, κατὰ τοῦτο διαφέρουσα τῆς Χαλδίας, ὅτι ἐκείνη μὲν ἄρχει μεταλλούχων τμημάτων εἰς ἄλλας ἐπαρχίας ὑπαγομένων, αὕτη δὲ ὅλας ἐπαρχίας περιλαμβάνει ἀκμαζούσας ἄλλοτε ἐπὶ χριστιανισμῷ, καὶ σχηματιζούσας μητροπόλεις, νῦν δὲ ὀλιγανδρούσας καὶ μὴ ἐπαρκούσας εἰς σχηματισμὸν ἰδίων ἀρχιερατικῶν θρόνων, καὶ διὰ τοῦτο συνενωθείσας μετ' αὐτῆς. Καὶ τὴν μὲν κυρίως ἐπαρχίαν ἀποτελεῖ ἡ τοῦ Πολεμωνιακοῦ λεγομένου Πόντου, ἀπὸ τοῦ Πολεμωνίου ἄκρου οὕτω κληθεῖσα, οὗ τὰ ἐκτενῆ ὅρια περιωρίσθησαν ἐν ὑστέροις χρόνοις, πολλῶν εἰς αὐτὴν ὑποκειμένων ἐπισκοπῶν εἰς μητροπόλεις προαχθεισῶν· αἱ δὲ προστεθεῖσαι ἔπειτα ἐπαρχίαι εἶναι ἡ ἐν Ἀρμενία Σεβάστεια, πολλὰς μὲν ἄλλοτε ὑφ' ἑαυτὴν ἔχουσα ἐπισκοπάς, ἐν αἷς καὶ τὴν διατηρουμένην ἔτι Νικόπολιν, ἣν περιεγράψαμεν, περιορισθεῖσα δὲ νῦν εἰς πεντήκοντα μὲν ἐν τῇ πρωτευούσῃ οἰκίας, εἰς ὀλίγῳ δὲ πλείονας ἐν δυσὶν ἄλλοις χωρίοις περὶ τὴν πόλιν καὶ ταύτας οὐχὶ ἑλληνοφώνους. Κεῖται δὲ ἐπὶ τὰς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ Ἅλυος, περιέχοντος ἐνταῦθα καὶ ὀρυκτὰ ἁλοπήγια, ἐξ ὧν πορίζεται τὸ ἅλας οὐ μόνον ἡ περίχωρος, ἀλλὰ καὶ μέγα τῆς περὶ αὐτὴν μεσογείου μέρος. Ἀνήκουσι δὲ ταῦτα τῇ κυβερνήσει, ἥτις ἀπεμπωλεῖ τὸ ἅλας ἀντὶ ἑνὸς γροσίου τὴν ὀκάν. Ἐν πάσῃ ταύτῃ τῇ ἐπαρχίᾳ οἱ εὐάριθμοι τῇδε κακεῖσε ὁμογενεῖς εἰς τὴν κατωτάτην τοῦ πολιτισμοῦ κατάκεινται βαθ-

μίδα, οὔτε γλῶσσαν γινώσκοντες, οὔτε τῆς καταγωγῆς αὐτῶν γνῶσιν ἔχοντες, σύμπαντες δὲ καὶ ἀναγνώσεως στερούμενοι, πολλοὶ δὲ ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν οὐδὲ ἱερέα ἰδόντες, κατὰ τοῦτο μόνον διαφέροντες τῶν ὁμογλώσσων Ὀθωμανῶν, ὅτι ἔχει ἕκαστος παλαιόν τι ἔν οἴκῳ σεσαθρωμένον ἁγίου τινὸς ἀφομοίωμα, πρὸς ὃ ἀναπέμπει εὐχήν τινα, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ ἐδαφιαίας προσφέρει ὑποκλίσεις· κατὰ δὲ τὰ ἄλλα καὶ ἐπιγαμίας ἐνίοτε ποιοῦνται πρὸς ἐκείνους καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσι δίαιταν. Σχηματίζουσι δὲ τρόπον τινὰ τὸ μεταίχμιον ἢ τὴν βαθμίδα τῆς ἐξ Ὀθωμανοῦ εἰς χριστιανὸν καὶ τἀνάπαλιν μεταβάσεως. Εἶναι δὲ ἡ ἐγκατελελειμμένη τοῦ ἔθνους μερὶς, περὶ ἧς οὐδεὶς οὐδέποτε οὐδὲν ἐσκέφθη, πολλῷ δὲ ὀλιγώτερον ἔπραξεν.

Ἀπὸ τῶν ἁλῶν, ὅσαι περὶ Σεβάστειαν καὶ κατωτέρω ἔτι ῥύττονται, ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν αὐτοῦ ὁ Ἅλυς (Στρ. ΙΒ΄. 3. 13 καὶ 39), καὶ ἐνταῦθα πολλοὶ ῥύακες ἀπὸ στρωμάτων ἁλατούχων διερχόμενοι, ἁλμυρὰν λαμβάνουσι τὴν γεῦσιν, καὶ ἐμβάλλοντες εἰς τὸν Ἅλυν, ποιοῦσι τὸ ὕδωρ αὐτοῦ πονηρόν. Ὁ δὲ Ἅλυς οὗτος ῥέων πρὸς δυσμὰς πολλῶν ἡμερῶν ῥοῦν, καὶ πολλοὺς δεχόμενος ποταμοὺς καὶ διὰ πολλῶν διερχόμενος πόλεων καὶ χωρῶν, στρέφεται πρὸς ἄρκτον, ὁρίζων τὴν Παφλαγωνίαν ἀπὸ τοῦ Πόντου, καὶ ἐκβάλλει περὶ τὴν σήμερον Πάφραν. Εἶναι δὲ ὁ μέγιστος τῶν διατρεχόντων τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Ἡ πληθὺς τῶν ποταμῶν, ἡ καθ' ὅλην τὴν μεσόγειον τοῦ Πόντου διακλαδευομένη καὶ διαβρέχουσα αὐτὸν πανταχοῦ, πολλῶν ὠφελημάτων αἴτιον τοῖς κατοίκοις ἠδύνατο νὰ γείνῃ, εἰ ἦν ἡ ὑδραυλικὴ γνωστὴ κατὰ τὰς χώρας ταύτας· ἀλλ' ἐκτὸς ὑδρομύλων, ἄχρηστοι ἢ μᾶλλον ἐπιζήμιοι, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ καταστρεπτικοὶ καθίστανται σύμπαντες οἱ περιῤῥέοντες τὴν χώραν ποταμοί· καὶ διερχόμενός τις τὴν παρόχθιον χώραν τῶν ποταμῶν ἀπὸ τῶν πηγῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν, οὐδὲν ἄλλο ἢ καταστροφὰς ἀγρῶν μόνον ἑωρᾷ. Ὁ Ἅλυς, ὡς γνωστὸν, ἀπετέλει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὸ ὅριον τῆς μικρᾶς ἢ ἐλάσσονος πρὸς τὴν

μεγάλην Ἀσίαν, διηρημένην ἀντὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐν χρήσει διαιρέσεως ἀγνώστου οὔσης παρ' ἐκείνοις, εἰς τὴν ἐκτὸς καὶ ἐντὸς Ἅλυος Ἀσίαν, καίτοι τῆς διαιρέσεως ταύτης μὴ συμπεριλαμβανούσης τὰ σήμερον εἰς αὐτὴν ἀποδιδόμενα ὅρια. Βραδύτερον δὲ ὑπῆρχεν ἐν χρήσει καὶ ἄλλη διαίρεσις, μᾶλλον προσεγγίζουσα εἰς τὴν σημερινὴν, περιλαμβάνουσα ὅμως καὶ τὴν Ἀρμενίαν, ἡ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς ἢ ἐπέκεινα τοῦ Ταύρου Ἀσία.

Ἄλλη ἐπαρχία μεταβᾶσα εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Νεοκαισαρείας εἶναι τὰ Γάγγρα ἢ αἱ Γάγγραι (Κάγγρα), μητρόπολις τῆς Παφλαγονίας, ἐπίσημος εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν διὰ τὴν ἐν ταύτῃ συγκροτηθεῖσαν τοπικὴν σύνοδον, ἅπερ ὅμως ἐπὶ Στράβωνος (ΙΒ΄, 3, 41) ὑπῆρχον πολισμάτιον ὀχυρὸν, καθέδρα τοῦ ὑστάτου τῶν Παφλαγόνων βασιλέως Δηϊοτάρου τοῦ Φιδαδέλφου. Ἐκ τούτου λοιπὸν μεταξὺ τῆς ἐπαρχίας Πολεμωνιακοῦ Πόντου καὶ τῆς τῶν Γάγγρων, ὑπαγομένων ἀμφοτέρων τῷ ἀρχιερεῖ Νεοκαισαρείας, μένει ἐν μέσῳ ἀμφοῖν ἡ ἐπαρχία Ἑλενοπόντου, ἡ τελοῦσα τῷ ἀρχιερεῖ Ἀμασείας, σχηματισθεῖσα ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν μέρος μὲν ἐκ τοῦ Πόντου μέρος δὲ ἐκ τῆς Παφλαγονίας. Τούτων τῶν Γάγγρων ἢ Γαγγρῶν ἢ Γάγγρας ἐπισκοπὴ πρὸς ταῖς ἄλλαις ἦν καὶ ἡ Ἰαννούπολις, ἡ παρ' Ἀρριανῷ καὶ τῷ ἀνωνύμῳ συγγραφεῖ τοῦ Πόντου καὶ Μαριανῷ καὶ Στράβωνι (ΙΒ΄. 3. 10) Ἀβώνου τεῖχος ὀνομαζομένη (σημ. Ἰνιόπολις), τελοῦσα μὲν μέχρις ἐσχάτων ὡς ἐξαρχία τῷ μεγάλῳ Λογοθέτῃ, ἐπανελθοῦσα δὲ μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν ἐξαρχιῶν τῷ ἀρχιερεῖ Νεοκαισαρείας· πολίχνη ἐπιθαλάττιος, ἐμπορεῖον σημαντικὸν τῆς Κασταμονῆς, πατρίδος μὲν τῶν περιπύστων Κομνηνῶν, ὑπὸ τὸν αὐτὸν δὲ τελούσης Ἀρχιερέα.

Καὶ ἄλλη δὲ ἐπαρχία ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὑποκειμένη ἀρχιερέα εἶναι ἡ τῶν Εὐχαΐτων, τῆς αὐτῆς τῶν Παφλαγόνων ἐπαρχίας, οὐδένα σώζουσα χριστιανόν. Καὶ πέμπτη δὲ ἐπαρχία τῷ αὐτῷ προστεθεῖσα ἀρχιερεῖ εἶναι ἡ τῆς Ἀμάστριδος, οὐδένα μὲν περιλαμβάνουσα χριστιανὸν κατά γε τὸ παρὸν ἐν τῇ Μητροπόλει,

ἔχουσα δὲ εὐαρίθμους χριστιανικὰς ἑλληνοφώνους οἰκίας περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Παρθενίου ποταμοῦ τοῦ ὁρίζοντος τὴν Παφλαγονίαν ἀπὸ τῆς Βιθυνίας, καὶ διερχομένου κατὰ Στράβωνα (ΙΒ΄. 3. 8.) διὰ χωρίων ἀνθηρῶν, ἀφ᾽ ὧν ὠνόμασται. Ὥστε ἔσχατον ὅριον τῶν χωρῶν τῶν ὑποκειμένων τῷ Ἀρχιερεῖ τούτῳ εἶναι ἡ ἐν Πόντῳ Ἡράκλεια ἢ Ποντοηράκλεια, ἡ διάσημος τῆς ἀρχαιότητος πόλις, ἡ πολλοὺς μεγάλους παρασχοῦσα ἄνδρας, ἡ πατρὶς Ἡρακλείτου τοῦ Ποντικοῦ, ἡ πρότερον ἐπισκοπὴ τοῦ Κλαυδιουπόλεως τῆς ἐπαρχίας Ὀνωριάδος, ὕστερον δὲ εἰς Μητρόπολιν προαχθεῖσα, καὶ τελευταῖον περιελθοῦσα εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀρχιερέως Χαλκηδόνος.

Τοῦ δὲ κυρίως Πολεμωνιακοῦ Πόντου μητρόπολις ἦν ἡ ἐπὶ τοῦ Λύκου ποταμοῦ κειμένη Νεοκαισάρεια, ἐν ᾧ συμπεριελαμβάνοντο τὸ κατ᾽ ἀρχὰς ἥτε Κερασοῦς καὶ ἡ Τραπεζοῦς μέχρι Ριζαίου, ἔνθα ἦν ἐπισκοπὴ ὑπὸ τὸν Νεοκαισαρείας, ὑποκειμένη αὐτῷ καὶ ἀφοῦ εἰς μητρόπολιν ἡ Τραπεζοῦς προήχθη. Ὅπερ παρέχει ἡμῖν νὰ εἰκοτολογήσωμεν, ὅτι ἡ μὲν ἐπιθαλάττιος μέχρι Ριζαίου χώρα, τῆς Τραπεζοῦντος μόνης, ἴσως δὲ καὶ μικρᾶς περὶ αὐτὴν ἐπιθαλαττίου ταινίας, μέρος ἀποτελοῦσα τοῦ Πολεμωνιακοῦ Πόντου, ἐτέλει τῷ ἀρχιερεῖ Νεοκαισαρείας, καὶ ὅτε πλέον ἡ Τραπεζοῦς ἕδρα ἐγένετο τῆς Λαζικῆς· ἡ δὲ ὑπεράλιος ταύτης καὶ ἡ ἐκεῖθεν τοῦ Ριζαίου ἐπιθαλάττιος σχηματίζουσα τὴν Λαζικὴν ὑπέκειτο τῷ Ἀρχιερεῖ Τραπεζοῦντος. Ἡ πολυώνυμος αὕτη μητρόπολις τοῦ Πολεμωνιακοῦ Πόντου, ἡ πολλὰς μεταβαλοῦσα ὀνομασίας, πρότερον μὲν Κάβειρα, εἶτα δὲ Διόσπολις, μετὰ ταῦτα δὲ Σεβαστὴ καὶ τελευταῖον Νεοκαισάρεια ἐπονομασθεῖσα, ὅπου ὑπῆρχον βασίλεια Μιθριδάτου τοῦ Μεγάλου καὶ ἣν εἶχε πρωτεύουσαν τοῦ ἑαυτῆς βασιλείου ἡ μετὰ Πολέμωνα τὸν ἑαυτῆς σύζυγον ἄρξασα σύμπαντος τοῦ Πόντου καὶ Κολχίδος καὶ Βοσπόρου ἀρρενόφρων Πυθοδωρὶς (Στρ. ΙΑ΄. 11, 18 καὶ ΙΒ΄. 3. 29 καὶ 34 καὶ 37), ἡ ἀκμαία καὶ πολυάνθρωπος καθ᾽ ὅλην τὴν Βυζαντινὴν περίοδον, ἡ περιώνυ-

μος ἐπὶ ὀχυρότητι καὶ διάσημος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ διὰ τὴν ἐνταῦθα συγκροτηθεῖσαν τοπικὴν Σύνοδον, ἡ πολλὰς ἐν αὐτῇ ἀρχαιότητας ἐγκρύπτουσα, εἰς πολίχνιον ἐκπεσοῦσα, μόλις σώζει τὸ ὄνομα, Νικσὰρ ἐκ παραφθορᾶς τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος ὀνομαζομένη, καὶ ὀλίγας μόνον καὶ ταύτας οὐχὶ ἑλληνοφθόγγους περιέχουσα οἰκίας, οὐδὲ τοῦ ἀρχιερέως αὐτῆς διαμένοντος αὐτόθι πλέον, ἀλλ' ἐγκαταλιπόντος αὐτὴν παρακμάσασαν, καὶ μεταθέντος τὴν μητροπολιτικὴν αὐτοῦ ἕδραν εἰς Τοκάτην, πόλιν ἐπισημοτέραν καὶ πολυανθρωποτέραν ταύτης ἐπὶ τοῦ Ἴριδος ἄνωθεν Ἀμασείας κειμένην (15). Ἥτις πρότερον μὲν Κόμανα τὰ Ποντικὰ, πρὸς διάκρισιν τῶν ἐν Καππάδοξιν Κομάνων, ὠνομάζετο, ἕδρα ἐπισκοπικὴ ὑπὸ τὸν Νεοκαισαρείας· ἐπ' ἐσχάτων δὲ χρόνων τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς Εὐδοκιούπολις ἢ Εὐδοκιὰς μετωνομάσθη· τούτου δὲ τοῦ ὀνόματος διαφθορά τις ὑπάρχει ἡ σήμερον αὐτῆς ὀνομασία Τοκάτη. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἔχει τὴν ἀρχιερατικὴν αὐτοῦ ἕδραν ὁ ἀρχιερεὺς τῆς ἐπαρχίας. Ἐν ἀμφοτέροις τοῖς Κομάνοις, τοῖς τε Ποντικοῖς καὶ τοῖς Καππαδοκικοῖς, ὑπῆρχον ναοὶ τῇ Ἐννυοῖ, ἐπιχωρίῳ θεότητι, εἰς ἣν ὑπηρέτουν πολλαὶ χιλιάδες ἱεροδούλων πολλὴν καρπούμεναι χώραν (Στράβ. ΙΒ΄. 3. 32 παραβ. καὶ 2. 3). Σήμερον δὲ εὐανδρεῖ ἡ πόλις, ἔχει ἐργοστάσια χαλκοῦ, ὃς ἐνταῦθα ἐργάζεται τεχνικώτερος, τὰ δὲ ἤθη τῶν κατοίκων εἶναι, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι (Στρ. ΙΒ΄, 3, 36) ἐκλελυμένα· αἱ δὲ διακόσιαι ἐνταῦθα οἰκογένειαι τῶν ὁμογενῶν εἶναι αἱ πενέστεραι τῶν συγκατοίκων αὐτῶν Τούρκων καὶ Ἀρμενίων καὶ ἴσως διὰ τοῦτο καὶ σωφρονέστεραι. Καὶ οὐδ' ἐνταῦθα ὁμιλεῖται ἡ Ἑλληνικὴ, μικρὰ δὲ ἡ καταβαλλομένη παρὰ τῶν ἀρχιερέων περὶ τῆς ἐγγραμματώσεως τῶν κατοίκων φροντίς. Ἐν γένει ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς εἶναι καθ' ὅλην τὴν ὑπερθαλάττιον χώραν ἀραιὸς, πάντες δ' ὁμιλοῦσι τὴν Τουρκικήν. Καὶ ἡ μὲν ἐκπαίδευσις εἶναι πανταχοῦ παρημελημένη, οὐδὲν δὲ οὐδαμοῦ τῆς εὐρυχώρου ἐπαρχίας εὑρίσκεται σχολεῖον ἐπαξίως τοῦ ὀνόματος. Εἰς

δὲ τὰς παραλίους πόλεις φαίνεταί τις μείζων πρὸς τὰ γράμματα πόθος, χρεωστούμενος οὐχὶ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀρχιερέως τοσοῦτον, ὅσον εἰς τὴν φυσικὴν κλίσιν τῶν κατοίκων. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὰ τῶν σχολείων δὲν εὑρίσκονται εἰς πολὺ κρείσσονα κατάστασιν. Ἴδωμεν ὁποίαν βελτίωσιν θέλει ἐπενέγκει ὁ ἀρτίως τὸν ἀρχιερατικὸν τοῦτον θρόνον ἀναβὰς τελειοδίδακτος τῆς θεολογικῆς σχολῆς μαθητής. Εἰδὲ μηδὲν εἰσέτι ἔπραξεν, ἔτος ὅλον ἀρχιερατεύων, ἀποδοτέον καὶ εἰς τὴν ἀντενέργειαν, ἣν διὰ τὸν πεσόντα προκάτοχον αὐτοῦ, οὐ πάνυ τὰ γράμματα προστατεύσαντα, εὗρεν ἰσχυρὰν καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν. Περιπλέον ἀδράνεια περὶ τὴν ἐκγραμμάτωσιν τῶν κατοίκων οὐ μόνον ἀδικαιολόγητος εἶναι, ἀλλὰ καὶ κατακριτέα. Καὶ ἐν Καβείροις ὑπῆρχε διάσημος ναὸς τῆς Σελήνης, Μηνὸς Φαρνάκου ὀνομαζόμενος· εἰς τὴν ὑπηρεσίαν δὲ ταύτης ἐτέλει μέρος τῆς περιχώρου.

Πολλὰς ἀριθμεῖ πόλεις καὶ πολίχνας ἡ ἐπαρχία. Καὶ πόλεις μὲν τὴν Σεβάστειαν ἐπὶ τοῦ Ἅλυος, τὴν Τοκάτην ἐπὶ τοῦ Ἴριδος, τὴν Κασταμονὴν καὶ Ζαφράμπολιν ἢ Θεοδωρούπολιν ἐν Παφλαγονίᾳ· πολίχνας δὲ τὴν Νεοκαισάρειαν ἐπὶ τοῦ Λύκου, τὴν Ὀρδοῦν πλησίον τῶν ἀρχαίων Κοτυώρων, τὴν Φαδισάνην ἢ Φάτζαν καὶ Οἰνόην, παραλίους πολίχνας τοῦ Πόντου, καὶ τὴν Ἰνεόπολιν ἢ Ἀβώνου τεῖχος ἐν Παφλαγονίᾳ.

Ταῦτα δὲ προτάξαντες, ἀρξώμεθα τῆς περιγραφῆς, περιοριζόμενοι ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὴν παραλίαν δι' ἔλλειψιν ἐκτενεστέρων περὶ τὴν μεσόγειον στατιστικῶν εἰδήσεων. Καὶ πρῶτον μὲν περιγράψωμεν τὴν ταινίαν τὴν ὑποκειμένην τῷ ἀρχιερεῖ Χαλδίας.

Ἐκ τοῦ ποταμίου Πάτλαμας ἢ Πλατάνων εἴπομεν ὅτι ὁρί-

ζεται ἡ Τραπεζουσία ἐπαρχία· τὰ δὲ ὑπὲρ τὴν Πάτλαμαν Ἑλληνικὰ χωρία, τὰ συμπεριλαμβανόμενα ὑπὸ τὸ ὄνομα Κιρὶκ, ἀνήκοντα τῷ Ἀρχιερεῖ Χαλδίας, προσετέθησαν, ὡς εἴπομεν, τῷ Ἀρχιερεῖ Νικοπόλεως. Ὡσαύτως εἰς τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον, ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χαλδίας ἀφαιρεθεῖσα, ἀπεδόθη ἡ ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Παρυάδρου ὑψηλὴ χώρα Γιαϊλα-γιουζὴ ὀνομαζομένη. Πάντων τούτων τῶν χωρίων εἴδομεν τὴν περιγραφήν. Τὰς χώρας πάσας, τὰς ὑπερκειμένας Τραπεζοῦντος καὶ Φαρνακίας, καὶ ἀπαρτιζούσας σήμερον τὴν ἐπαρχίαν Χαλδίας, ᾤκουν τὸ ἀρχαῖον οἱ Χάλυβες, οἱ ὕστερον Χαλδαῖοι μετονομασθέντες καὶ οἱ Τιβαρηνοί.

Περὶ τὴν χώραν ταύτην, δυσμικώτερον Κερασοῦντος, οἰκεῖται ὀλιγάριθμος φυλὴ, ἐκ τῆς Ἀσίας, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐπελθοῦσα, τὸν Μωαμεθανισμὸν μὲν ὑποκρινομένη, τελοῦσα δὲ ἐν μεγάλῃ μυστικότητι κατὰ ῥητὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους ὄργιά τινα, ἐν οἷς συνερχόμενοι εἰς ταὐτὸν ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες ἐν νυκτὶ, καὶ μετά τινας ἱεροπραξίας, συνευωχηθέντες, ὁ μὲν ἀρχηγὸς τῆς τελετῆς, Chéhis παρ' αὐτοῖς ὀνομαζόμενος, ἐκλέγει ἐν φωτὶ ἐκ τῶν γυναικῶν ἣν ἂν βούληται, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν φώτων αἴφνης σβεσθέντων, διασκεδάζονται τῇδε κἀκεῖσε, καὶ μετὰ ταῦτα ἕκαστος συλλαμβάνει ἣν ἂν τύχῃ γυναῖκα ἀδιακρίτως, καὶ συνέρχεται μετ' αὐτῆς, ὁ τυχὼν τῇ τυχούσῃ, ἀδελφὸς ἀδελφῇ καὶ πατὴρ θυγατρὶ καὶ υἱὸς μητρί. Κατεδιώκετο ὅμως τὸ τοιοῦτον παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, καὶ πολλάκις φωραθὲν ἀφορμὴ οὐχὶ μικρᾶς φορολογίας παρὰ τοῖς μέγα δυναμένοις ἐγένετο. Ἐὰν δὲ τοῦτο ὑποθέσωμεν ἀληθὲς, ὡς πολλοὶ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν Τούρκων διεβεβαίωσαν ἡμᾶς, καί τινας αὐτῶν εἰς τὴν φυλὴν ταύτην ὑπαγομένους δείξαντες, δὲν ὑπάρχει ἄρα σχέσις τις τοῦ γινομένου ἤδη πρὸς τὸ ὑπὸ Στράβωνος (ΙΑ΄. 5. 2), περὶ τῶν μυθολογουμένων Ἀμαζόνων περιγραφόμενον, ὅτι αὗται οἰκοῦσαι περὶ τὸν περὶ Ἀλβανίαν Καύκασον ἀνέβαινον κατὰ τοὺς ἐαρινοὺς μῆνας, εἰς τὸ ὁρίζον αὐτὰς ἀπὸ τῶν Γαργαρέων

ὄρος, ἔθνους συναναβάντος σὺν αὐταῖς ἐν τῇ ἀπὸ Θερμισκύρας καὶ Θερμώδοντος μεταναστεύσει, ὅπου καὶ ἐκεῖνοι κατ' ἔθος ἀρχαῖον συνανέβαινον συνθύσοντες καὶ συνεσόμενοι ταῖς γυναιξὶ παιδοποιΐας χάριν, ἀφανεῖς τε καὶ ἐν σκότει, ὁ τυχὼν τῇ τυχούσῃ; καὶ ὅτι τὸ ἔθος τοῦτο ἐντεῦθεν ἐκ τῶν περὶ Θερμώδοντα χωρῶν, ὅπου ἡ πρώτη τῶν Ἀμαζόνων καὶ Γαργαρέων μυθολογουμένη οἴκησις, καὶ ὅπου ὄρος περὶ τὴν Οἰνόην Ἀμαζόνειον ὀνομαζόμενον (Ἀμαζωνταγοὺν) ἐπιβεβαιοῖ τὴν περὶ τούτων δόξαν, εἰς τὸν περὶ Ἀλβανίαν Καύκασον ὑπὸ τῶν μεταναστευσάντων μετενεχθὲν, ἐνέμεινε καὶ τοῖς ἐναπολειφθεῖσιν ἐνταῦθα καὶ μὴ συναποδημήσασιν· ἐκ δὲ τούτων καὶ τοῖς ἀπογόνοις αὐτῶν διέζησε τὸ ἔθος, ἐάν τε Ἀμαζόνας, ὡς ἡ μυθολογία θέλει, ὀνομάσωμεν αὐτὰς, ἐάν τε, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, ἀρηΐφιλόν τινα λαὸν ὑπ' ἄλλου κραταιοτέρου ἔξωθεν ἐπελθόντος καὶ κατασχόντος τὴν χώραν φύλου ἐκδιωχθέντα.

Διαβάντες τὸν Πατλαμᾶν, εἰσερχόμεθα εἰς τὴν περιφέρειαν Πολαντζάκης. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπαντῶμεν τὸ ἀκρωτήριον Ἅγιον Βασίλειον, φερώνυμον τοῦ σώζοντος εἰσέτι ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ παρακειμένου ὄρους λείψανα μοναστηρίου, ὅπου διήνυσε τὰ πρῶτα τοῦ ἀσκητικοῦ αὐτοῦ βίου ἔτη, πρὶν εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν αὐτοῦ θρόνον ἀναβῇ ὁ μέγας οὗτος τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν πατήρ. Ἐνταῦθα παρὰ τὴν παραλίαν εἶναι καὶ μικρά τις ἐξ εἴκοσιν οἰκογενειῶν χριστιανικὴ συνοικία, ἐκκλησιαζομένη εἰς τὴν πλησίον περὶ μίαν ὥραν δυσμικῶς κειμένην Πολαντζάκην, πολίχνην ὑπὸ μόνων χριστιανῶν οἰκουμένην, καὶ περιέχουσαν περὶ τὰς πεντήκοντα καὶ διακοσίας οἰκίας, ἕνα ναὸν καὶ σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικόν. Εἶναι δὲ προσοδοφόρος, ἐξάγουσα λεπτοκάρυα, κάρυα, φασήλους, οἶνον, πύξον, ἀραβόσιτον, ὀρύζιον ἀρίστης ποιότητος, οἰκοδομήσιμον ξυλείαν, ἔριον, αἴγεια καὶ προβάτεια κώδια· γίνεται δὲ καὶ ἀγορὰ κατὰ πᾶν Σάββατον, καὶ τὰ πλεῖστα τῶν τροφίμων ἡ Κερασοῦς ἐντεῦθεν πορίζεται. Διὰ δὲ τὸ νοσερὸν τοῦ κλίματος ἕνεκα τῶν συ-

χνῶν περὶ τὴν χώραν ὀρυζώνων οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων τακτικῶς ἀναβαίνουσι τὸ θέρος εἰς τὰς ἀκρωρείας τοῦ Παρυάδρου εἰς θέσιν ὀνομαζομένην Πεκτὰς (Pectache), ὅπου σώζονται λείψανά τινα κυκλωπείων τειχῶν. Ἐνταῦθα εἰς ὡριαίαν ἀπόστασιν γίνεται κατὰ Παρασκευὴν ἀγορὰ εἰς θέσιν ὀνομαζομένην Καυλοῦ-τασὴν (ἀνδροφόνος πέτρα), ὅπου συνέρχονται πάντες οἱ ἐκ τῶν ταπεινοτέρων χωρῶν ἐν θέρει μετὰ τῶν μαστοφόρων κτηνῶν ἀνερχόμενοι, καὶ πωλοῦσι τὰ προϊόντα αὐτῶν, τὸ πλεῖστον εἰς τυρὸν καὶ βούτυρον καὶ ὀπώρας συνιστάμενα. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ περὶ Καρακιὸλ (μαύρη λίμνη), περὶ οὗ προανεμνήσθημεν μέρη.

Ἡ περιφέρεια Πολαντζάκης, τῷ αὐτῷ ἀρχιερεῖ Χαλδίας ὑποκειμένη, περιέχει χωρία ἐπὶ μὲν τοῦ ποταμίου Πάτλαμας, ἐπὶ ὀκταώρου ἀπὸ θαλάσσης ἀποστάσεως, τὸ χωρίον Μελεκλῆ, ἔχον καὶ τεσσαράκοντα Ἑλληνικὰς οἰκίας· ἐπὶ δὲ τοῦ δυσμικῶς Πολαντζάκης περὶ μίαν ὥραν ἐκβάλλοντος Φαρματίνου (σήμερον Παζὰρ-σοῦ), ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν πρὸς τὰς πηγὰς ἀνερχόμενοι, ἀπαντῶμεν τὸ χωρίον Παζὰρ-σοῦ, ὁμώνυμον τῷ ποταμῷ ἐπὶ ἡμισείας ὥρας ἀπὸ θαλάσσης ἀποστάσεως, τεσσαράκοντα περιέχον οἰκίας, ναὸν καὶ γραμματοδιδασκαλεῖον, τὸ Τεπέ-κιοϊ μετὰ ἑβδομήκοντα οἰκιῶν ναοῦ καὶ δημοσίου σχολείου, τὴν Κουζερὰν μετὰ εἴκοσιν οἰκιῶν καὶ ναοῦ, καὶ τὸ Τεμιρτζῆ-κιοϊν ἐξ ἑξήκοντα οἰκιῶν ναοῦ καὶ γραμματοδιδασκαλείου συνιστάμενον. Εἰς τὴν αὐτὴν διοικητικὴν περιφέρειαν ἀνῆκον, τῷ αὐτῷ ὑπέκειτο ἀρχιερεῖ καὶ τὸ χωρίον Σεμέν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀφαιρεθὲν ἐσχάτως προσετέθη τῷ ἀρχιερεῖ Νικοπόλεως.

Διαβάντες δὲ τὸν Φαρματῖνον ποταμὸν, ἀπαντῶμεν ἄλλον μικρᾶς σημαντικότητος, ἀνώνυμον μὲν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, Ἀπτάλην δὲ σήμερον ὀνομαζόμενον. Οὗτος περατοῖ τὴν ταινίαν τὴν τελοῦσαν τῷ ἀρχιερεῖ Χαλδίας. Ἐντεῦθεν δὲ ἄρχεται ἡ κυρίως ἐπαρχία τοῦ Νεοκαισαρείας.

Διαβάντες τὸν ποταμίσκον Ἀπτάλην, εἰσερχόμεθα εἰς τὴν

τοῦ Νεοκαισαρείας κυρίως ἐπαρχίαν, διαβάντες δὲ καὶ τὸν ποταμὸν Μελάνθιον, τὸν σήμερον ἐκ διαφθορᾶς τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος Μελὲτ ὀνομαζόμενον ἀπαντῶμεν πρώτην πολίχνην τὴν Ὀρτοῦν, δυσμικώτερον, περὶ ἡμίσειαν ὥραν, τῶν ἀρχαίων Κοτυώρων ἢ καὶ Κοτυώρου ἑνικῶς, ὧν ἀπαντῶνται καί τινα οὐ πάνυ λόγου ἄξια ἐρείπια εἰς θέσιν Ποζουκ-καλὲ ὀνομαζομένην, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐπιγραφαὶ ἐν τυχαίαις ἀνασκαφαῖς, ἐν αἷς εὕρηται δὶς ἡ λέξις « ἀστυνόμος » « Ἰστιαῖος ἀστυνόμος νευμήνιον » καὶ « Ἀρτεμίδωρος ἀστυνόμος » καὶ ἄλλαι δυσανάγνωστοι ἐπὶ θραυσμάτων λίθων καὶ τῶν ὁμοίων, ἔτι δὲ καὶ θραύσματα ἀγγείων, καὶ φαίνεται ὅτι ἦν ἐπισημοτέρα ἐν τῇ πόλει ἡ τοῦ ἀστυνόμου ἀρχή. Ἡ δὲ ὑφισταμένη πόλις ἦν νεωτέρα ἐπὶ τουρκοκρατίας οἰκισθεῖσα, περιέχει δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τριακοσίας πεντήκοντα οἰκογενείας ἑλληνοφώνους μὲν, ἀλλὰ βαρβαροφθόγγους. Γίνεται δὲ καὶ ἀγορὰ ἑβδομαδιαία κατὰ πᾶσαν Τετάρτην· παράγει δὲ ἀραβόσιτον, λῖνον καὶ κάνναβιν καὶ σπόρους αὐτῶν, πύξον, δέρματα, ὀρύζιον, φασήλους, σκάφας καί τινα ξυλικήν. Οἱ Κοτυωρεῖς διατηροῦσι σχολεῖον Ἑλληνικὸν καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν, ἀλλ᾽ οὔτε λόγου ἄξια οὔτε διαρκῆ. Περὶ τὴν Ὀρτοῦν ὑπάρχει συμπεπυκνωμένος εἰς πολλὰς (ὀκτὼ) διοικητικὰς περιφερείας οὐχὶ ἀσήμαντος ἐν πολλοῖς ἄμικτος χριστιανισμὸς, διεσπαρμένος εἰς ὀκτὼ καὶ ἑβδομήκοντα χωρία, καὶ τὸν κυριώτερον πληθυσμὸν τῆς ἐπαρχίας ἀποτελοῦσι τὰ περὶ τὴν πόλιν ταύτην. Ἀλλ᾽ οἱ πλεῖστοι τούτων τουρκόφωνοι εἰς παντελῆ ἄγνοιαν καὶ αὐτῆς τῆς καταγωγῆς αὐτῶν διάκεινται, ἡ δὲ ἐκπαίδευσις ἐν αὐτοῖς εἶναι ὅλως παρημελημένη. Καὶ οἱ Κοτυωρεῖς διὰ τὸ νοσῶδες τοῦ κλίματος μεταβαίνουσιν ἀνὰ πᾶν θέρος ἐπὶ τὰς ἀκρωρείας τῶν ὑπερκειμένων ὀρέων εἰς θέσιν τερπνοτάτην ὀνομαζομένην Tchampachi, ὅπου γίνεται καὶ ἑβδομαδιαία ἀγορὰ καὶ ἐνεργεῖται ἀκμαία ἀγοραπωλησία.

Μετὰ τὰ Κοτύωρα διαβάντες τὸν Perchembé, εὑρίσκομεν

τὸν λιμένα Βοῶνος (Βῶνα), τὸν κάλλιστον μετὰ τὸν Σινώπης, ὅπου ὑπάρχει καὶ μικρά τις συνοικία Ἑλληνικὴ ἔξωθεν ἐπελθοῦσα. Μετὰ ταῦτα κάμπτοντες τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον, ὅπερ ὅμως παρὰ Στράβωνι ὀνομάζεται Γενήτης, καὶ τὸ ἐφεξῆς Ἰασώνιον, ὅπου καὶ Ἑλληνική τις συνοικία καὶ ναοῦ περιβλέπτου ἐρείπια, καὶ διερχόμενοι τὴν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀκρωτηρίων νῆσον Κιλίκων, (χοϊνὰτ Καλεσὶ) ἀπαντῶμεν τὸ Πολεμώνιον (τὴν σήμερον Πολαμανᾶς, ὄνομα διδόμενον καὶ εἰς τὸν παραῤῥέοντα ποταμὸν), ἐξ οὗ ὁ Πολεμώνιος πόντος, καὶ ὁ Νεοκαισαρείας ἔξαρχος Πόντου Πολεμωνιακοῦ ὠνόμασται. Ὑπάρχει δέ τις καὶ ἐνταῦθα Ἑλληνικὴ πληθὺς εἰς τέσσαρα χωρία, καὶ παράγει ἀραβόσιτον καὶ ξυλικὴν, σίκαλιν, βρώμην καὶ ὅσα εἰς τὰ προϊόντα τῆς Ὀρτοῦς ἐξεθέσαμεν. Μετὰ δὲ τὸ Πολεμώνιον ἐρχόμεθα εἰς Φαδισάνην ἢ Φάτζαν πολίχνην ἔχουσαν καὶ περὶ τὰς ὀγδοήκοντα χριστιανικὰς ὀρθοδόξους οἰκίας ἑλληνοφώνους, καὶ παράγουσαν ἀραβόσιτον μὲν τὴν κυριωτέραν ἐξαγωγὴν, ἀλλὰ καὶ λῖνον καὶ κάνναβιν, λινόσπορον καὶ κανναβόσπορον, ξυλικὴν, σκάφας, στυπίον, κριθὴν, φασήλους, μῆλα, πίσσαν καὶ ὑγρόπισσαν, μέταξαν, κηρίον καὶ καρύδια· ἔχει δὲ καί τινα χριστιανικὰ ὀρθόδοξα χωρία τὸν ἀριθμὸν ἐννέα. Ἐκ δὲ Φαδισάνης διελθόντες τὸν Φιγαμοῦντα ποταμὸν (Koutchouk-irmak), εἰσερχόμεθα εἰς Οἰνόην (Οἴνεον ἢ Οὔνγια) ὑπὲρ τὰς χιλίας περιέχουσαν ἑλληνοφώνους Ἑλληνικὰς οἰκίας, καὶ παράγουσαν τὰ αὐτὰ σχεδὸν προϊόντα, προσέτι δὲ καὶ πτίλα καὶ μέταξαν καὶ ὠοτάριχον. Καὶ ἐνταῦθα δὲ ἡ ἐκπαίδευσις, ὡς καὶ πανταχοῦ τῆς ἐπαρχίας ταύτης, εἶναι ὅλως παρημελημένη· ἔχουσιν ὅμως νεόδμητον εὔκτιστον σχολεῖον, ἔνθα διατηροῦσιν ἄθλιόν τι γραμματοδιδασκαλεῖον. Ἡ Ἀνατολικὴ ἐμπορικὴ ἑταιρεία, ἡ εἰσδύσασα καὶ εἰς τὰ μέρη ταῦτα καὶ καταστήματα πανταχοῦ καθιδρύτασα, ἧς ὁ κατὰ τὴν περίχωρον ταύτην διευθυντὴς δεικνύει φιλογένειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν, εἴθε νὰ ἀποβῇ εὐεργετικὴ τοῖς κατοίκοις, καὶ ἀναπτύσ-

σουσα τὰ διάφορα προϊόντα τῶν χωρῶν τούτων, νὰ ἐπιβλέψῃ καὶ ἐπὶ τῆς διανοητικῆς αὐτῶν καταστάσεως, χεῖρα παρέχουσα βοηθείας καὶ διορθοῦσα ἢ διοργανίζουσα τὰ σχολεῖα τῆς περιχώρου (16). Πάλαι οἱ Οἰνοεῖς ἐφημίζοντο ἐπὶ ναυτιλίᾳ, εὐημεροῦντες καὶ οὐ μικρὸν ἀριθμὸν ἔχοντες πλοίων· σήμερον ὅμως παρακμάζει ἡ πόλις καὶ μάλιστα μετὰ τὴν πρὸ εἰκοσιπενταετίας συμβᾶσαν πυρκαϊὰν, ἐν ᾗ πλέον τῶν χιλίων πεντακοσίων ἀπετεφρώθησαν Ἑλληνικαὶ οἰκίαι. Ἠδύναντο ὅμως ἀγαθὴν ἔχοντες τὴν θέλησιν καὶ ἀποπτύσαντες τὰς ἐν αὐτοῖς διαιρέσεις καὶ ἀρχιερατικὰς διενέξεις, νὰ διατηρήσωσιν ἀπροσκόπτως οὐ μικροῦ λόγου ἄξια ἐκπαιδευτήρια· ἀλλ' αἱ διχόνοιαι καὶ ἡ κατακρατοῦσα αὐτοὺς οἰνοποσία, παραλύει πᾶσαν αὐτῶν ἐνέργειαν.

Καὶ περὶ τὴν Οἰνόην, εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ πλησίον πρὸς ἀνατολὰς ἐκβάλλοντος Θυάριος ποταμοῦ, ὑπάρχουσι πέντε χριστιανικὰ χωρία· ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα εὑρίσκεται ἄλλο τι, εἰμὴ ἄθλια γραμματοδιδασκαλεῖα, ὑπ' ἀμαθῶν διευθυνόμενα ἱερέων. Μετὰ τὸν ποταμὸν Θύαρην ἀπαντῶμεν παρ' Ἀρριανῷ τὸν ποταμὸν Βίρην, καὶ μετὰ ταῦτα τὸν ποταμὸν Θερμώδοντα (Τέρμε ἐκ διαφθορᾶς τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος), τὸ ὅριον τῆς ἐπαρχίας. Παρὰ τὸν ποταμὸν ἐκτείνεται καὶ τὸ Ἀμαζώνειον ὄρος (Ἀμαζωνταγοὺν), ὅπου καὶ ἐρείπια ἀρχαίων οἰκοδομημάτων πολλὰ, καὶ λείψανα τειχῶν.

Μεσογειότερον ἐπὶ τοῦ Λύκου ποταμοῦ κεῖται, ὡς προείπομεν, ἡ Νεοκαισάρεια, πολίχνη τερπνὴ ἔχουσα καὶ περὶ τὰς ἑξήκοντα Ἑλληνικὰς οὐχὶ ἑλληνοφώνους οἰκίας, ἐν δὲ τῇ περὶ τὴν πόλιν περιφερείᾳ κεῖνται ἑπτὰ χωρία ἔχοντα Ἕλληνας κατοίκους τὴν αὐτὴν γλῶσσαν λαλοῦντας. Ἄνωθεν δὲ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἴριδος ἡ Εὐδοκιούπολις ἢ Εὐδοκιὰς (σήμ. Τοκάτη), διακοσίας περιλαμβάνουσα Ἑλληνικὰς ὀρθοδόξους πενομένας οἰκίας, ἔνθα καὶ σχολεῖον μικρᾶς σημαντικότητος, ἐν ᾧ οἱ πολυπληθέστεροι αὐτῶν Ἀρμένιοι καὶ οἱ ἔτι πολυπληθέστεροι Τοῦρκοι εὐη-

μεροῦσι. Περὶ δὲ τὴν πόλιν, εἰς τὴν περιφέρειαν τὴν ὀνομαζομένην Κάζοβα, εἰσὶ διεσπαρμένα ἐκτὸς Ἑλληνικὰ χωρία εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν τῆς γλώσσης ὑπαγόμενα. Τὰ δὲ ἐρείπια τῶν Ποντικῶν Κομάνων κεῖνται πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ Ἴριδος εἰς τρίωρον τῆς Τοκάτης ἀπόστασιν. Ἐν Τοκάτῃ κατεργάζεται ὁ χαλκὸς τεχνικώτερος.

Ἄνωθεν δὲ ἐπὶ τοῦ Ἅλυος ποταμοῦ κεῖται ἡ πόλις Σεβάστεια περὶ τὰς πεντήκοντα περιλαμβάνουσα Ἑλληνικὰς καὶ ταύτας οὐχὶ ἑλληνοφώνους οἰκίας, καὶ περὶ αὐτὴν δύο χωρία ὀρθοδόξους οἰκήτορας ἔχοντα. Μεταξὺ δὲ Σεβαστείας καὶ Εὐδοκιουπόλεως κεῖνται δύο διοικητικαὶ περιφέρειαι, ἔχουσαι καὶ ὀρθοδόξους οἰκήτορας, ἡ Ἄρταβα ἐν ἑπτὰ χωρίοις, καὶ τὸ Γιλτὴζ ἐν τέτταρσι.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ὅλης ἐπαρχίας συναριθμοῦμεν τὴν Τόσγιαν (Θεοδοσίαν), πολίχνην περιλαμβάνουσαν καὶ Ἑλληνικὰς οἰκίας τριάκοντα ἑπτὰ, τὴν Κασταμονὴν πόλιν διακοσίας περίπου καὶ τὴν Ζαφράμπολιν (Θεοδωρούπολιν) ὀγδοήκοντα καὶ διακοσίας, Ἑλληνικὰς καὶ ταύτας τουρκοφώνους περιλαμβάνουσαν οἰκίας, περιέχουσαν δὲ καὶ ἓν χωρίον περὶ τὴν πόλιν, τὸ Γιαζίκιοϊν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν περιέχον οἰκίας, τὸ Παρθένιον ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν, περιλαμβάνον περὶ τὰς δεκαπέντε οἰκίας, καὶ μεσογειότερον τούτου τὰ Γάγγρα (Τζάγγρα) πολίχνην περιέχουσαν πεντήκοντα οἰκίας, μετὰ δύο ἄλλων χριστιανικῶν περὶ τὴν πόλιν χωρίων, τὸ Τζοὺχτ καὶ τὸ Σουγγουρλοῦ, καὶ τελευταῖον τὴν Ἰνεόπολιν (Ἀβώνου τεῖχος) ἐπίνειον τῆς Κασταμονῆς, περιλαμβάνουσαν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν περιφερείας τριακοσίας πεντήκοντα ἑλληνοφώνους τὸ πλεῖστον οἰκίας.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΜΑΣΕΙΑΣ.

Ἐν ᾧ ἡ τοῦ Νεοκαισαρείας ἐπαρχία εἶναι διεσπαρμένη εἰς πολλῶν ἀπ' ἀλλήλων ἡμερῶν ἀπόστημα, ἡ τοῦ Ἀμασείας περιορίζεται εἰς στενώτατα ὅρια ἀπὸ τῆς πεδιάδος τοῦ Τζαρσαμπᾶ μέχρι τῆς κοιτίδος τοῦ Ἅλυος. Ἀλλ' εἰδικὰς περὶ τῆς ἐπαρχίας ταύτης στατιστικὰς εἰδήσεις δυστυχῶς δὲν ἔχομεν, ἐπιτοπίως μὲν τῆς ἐπαράτου χολέρας ἐνσκηψάσης, νὰ περιέλθωμεν μὴ δυνηθέντες, μηδὲν δὲ ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων προτροπῶν καὶ παρακλήσεων ἡμῶν κατορθώσαντες· καὶ διὰ τοῦτο ἀντὶ τοῦ ἐκφέρειν ἀσαφεῖς καὶ μηδὲν ἐχούσας κῦρος πληροφορίας, προτιμῶμεν τὴν σιωπήν. Ἐν γένει ὅμως καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν μείζων ἀναφαίνεται περὶ τὰ γράμματα τάσις, εἰς τὸν νῦν πατριαρχεύοντα χρεωστουμένη, μητροπολίτην Ἀμασείας ὄντα πρὶν ἢ ἀναβῇ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, καὶ προστατεύσαντα ἐν τῇ ἀρχιερατείᾳ αὐτοῦ τὰ γράμματα. Καὶ διὰ τοῦτο τὰ σχολεῖα εἶναι ἐνταῦθα πυκνότερα καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀνακτᾶν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐν τοῖς πλείστοις τῶν κατοίκων προγονικὴν αὐτῶν γλῶσσαν ἀναφαίνεται θερμοτέρα· οἱ δὲ κάτοικοι διὰ τὸ εὔφορον τῆς χώρας καὶ τὸ ποικίλον τῶν προϊόντων ζῶσιν ἀνετώτερον, πολλοὶ δὲ καὶ πλουτοῦσιν. Εἶναι δὲ ὁ χριστιανισμὸς πυκνότερος, ἐκτεινόμενος ἀπὸ τῆς τερπνῆς καὶ μυθικῆς ἀληθῶς πεδιάδος τοῦ Τζαρταμπᾶ (Θεμισκύρας) τῆς τοσοῦτον ὑπὸ Στράβωνος ὑμνουμένης (ΙΒ΄. 3. 15) μέχρι τῆς ἀρχαίας ἱεραπόλεως Ζήλων, ἐν ᾗ ἦν κατὰ Στράβωνα (ΙΒ΄. 3. 37) ἱερὸν τῇ Ἀναΐτιδι καὶ πλῆθος ἱεροδούλων ἐτέλουν, καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἅλυος· εἶναι δὲ πυκνότερος περὶ τὴν Ἀμισὸν, ἀραιότερος δὲ πέραν τοῦ Ἴριδος· καὶ τὰ μὲν παρὰ τὴν Ἀμισὸν χωρία εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πο-

λὺ ἑλληνόφωνά, ὅσον δὲ ἀφίστανται τῶν περὶ τὴν πόλιν περιφερειῶν, τοσοῦτον ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα βαθμηδὸν φαίνεται ὑποχωροῦσα, ὑπὸ τοῦ ἐπικρατοῦντος Τουρκικοῦ στοιχείου καταπινομένη, περὶ δὲ τὰ Ζῆλα ἡ γλῶσσα εἶναι ὁλοσχερῶς Τουρκική.

Διαβάντες τὸν Θερμώδοντα ποταμὸν καὶ κάμπτοντες τὸ Ἡράκλειον ἄκρον (Tchaldi) εἰσερχόμεθα εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θεμισκύρας, εὔφορον εἰς διάφορα προϊόντα καὶ δένδρων ὀπωροφόρων παντοδαπῶν βρίθουσαν, μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἴριδος. Εἰς τρίωρον δὲ ἀπὸ τῆς παραλίας ἀπόστασιν ἐπὶ τῶν δύο ὀχθῶν τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ κεῖται ἡ νεωτέρα πόλις **Tcharchamba**, τριακοσίας πεντήκοντα περιλαμβάνουσα Ἑλληνικὰς οὐχὶ ἑλληνοφώνους οἰκίας, καὶ παράγουσα ἀραβόσιτον, μέταξαν, δέρματα, λῖνον καὶ λινόσπορον· ἔχει δὲ γῆν μὲν εὔφορον καὶ πάμφορον, οὐχὶ ὅμως καὶ κλίμα ὑγιεινόν· οἱ δὲ κάτοικοι διατηροῦσι σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν, ἀπό τινος δὲ χρόνου καὶ Ἑλληνικὸν καὶ πολλὴν καταβάλλουσι φροντίδα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς προγονικῆς αὐτῶν γλώσσης. Περὶ τὴν **Tcharchamba** κατοικοῦσιν οἱ Σάννοι μὲν τῶν ἀρχαίων, Τζάννοι δὲ σήμερον ὀνομαζόμενοι, φυλὴ ἐκτουρκευθεῖσα ἐντελῶς κατά τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ θρήσκευμα. Ἐν **Tcharchamba** ἐνεργεῖται καὶ ἑβδομαδιαία κατὰ τετάρτην ἀγορά· εἶναι δὲ καὶ μοναστήριον πλησίον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προφήτου Ἠλία, ἔνθα γίνεται κατὰ τὴν ἑορτὴν αὐτοῦ οὐχὶ ἀσήμαντος πανήγυρις. Ἡ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ **Tcharchamba** χώρα μέχρι Θερμώδοντος οἰκεῖται ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ὑπ' Ὀθωμανῶν, πρὸς δυσμὰς ὅμως αὐτῆς ὑπάρχουσιν Ἑλληνικὰ οὐχὶ ὀλίγα τουρκόφωνα χωρία. Περὶ δὲ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἴριδος καὶ ὕφορμός τις θέσις ὑπάρχει Ἀγκὼν παρ' Ἀρριανῷ ὀνομαζομένη. Τοῦτον δὲ διελθόντες ἀπαντῶμεν τὴν πόλιν Ἀμισὸν (Σαμψὼν ἐκ διαφθορᾶς τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος), ᾠκισμένην μικρὸν πρὸς ἀνατολὰς τῆς ἀρχαίας Ἀμισοῦ, Καρα-Σαμψὼν ὀνομαζομένης, ἔνθα ἀπαντῶσι καὶ πλεῖστα ἐρείπια

καὶ νομίσματα παμπληθῆ, τὸ πλεῖστον χαλκοῦ τῆς ἀρχαίας Ἀμισοῦ, καὶ συχνὰ ἄλλα ἀρχαιότητος θραύσματα καὶ ἐπιγραφαί. Ἡ νῦν Ἑλληνικὴ συνοικία ἐκ τριακοσίων Ἑλληνικῶν ἑλληνοφώνων οἰκημάτων συγκροτουμένη, ὑπέρκειται περὶ ἡμίσειαν ὥραν τῆς πόλεως, ἀποτελοῦσα χωρίον Κατίκιοϊν ὀνομαζόμενον. Ἐπ' ἐσχάτων δὲ συνέστη καὶ ἐν τῇ πόλει Ἑλληνικὴ τὸ πλεῖστον ἐκ μετοίκων Καισαρέων συνοικία, ἐξ ἑκατὸν οἰκιῶν συνισταμένη. Ἐνεργεῖται δὲ ἀκμαία καὶ ζωηρὰ ἐν τῇ πόλει ἐμπορία εἰς σιτηρὰ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, μεταφερόμενα δι' ἁμαξῶν καὶ καμήλων καὶ ἄλλων φορτηγῶν ζώων, καὶ εἰς νικοτιανὴν αὐτούσιον προϊὸν τῶν περὶ τὴν Ἀμισὸν τόπων, ὧν γίνεται σημαντικωτάτη ἐξαγωγή· μετὰ ταῦτα, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸν κυριώτερον κλάδον τοῦ ἐμπορίου τῆς πόλεως, καὶ δερμάτων, αἰγείων μάλιστα, ἔχει οὐχὶ ἀνάξιον λόγου ἐξαγωγήν, καὶ ὄσπρια δὲ (ἐρέβινθοι, φάσηλοι, φακαῖ, κύαμοι) κατέρχονται, καὶ λῖνος καὶ κάνναβις καὶ σπόροι αὐτῶν, καὶ ποικίλα ἄλλα τῆς χώρας προϊόντα. Συγκοινωνεῖ δὲ μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ δι' ἁμαξιτῆς, εἰ καὶ ἀτελοῦς ὁδοῦ. Ἀμφότεραι αἱ συνοικίαι διατηροῦσιν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, οἱ δὲ ἰθαγενεῖς ἔχουσι χρηστότερα τὰ ἤθη. Ἡ Ἀμισὸς, διὰ τὰ λιμνάζοντα περὶ τὴν πόλιν ὕδατα, δὲν ἔχει κλίμα ὑγιεινόν. Τὰ δὲ ὑπερκείμενα χωρία, ὅπου ἐν πολλοῖς ἀναφαίνεται ἀκμαῖος καὶ ἄμικτος καὶ πυκνὸς ἑλληνισμὸς, εὔφορα ὄντα καὶ προσοδοφόρα, καὶ διὰ τοῦτο ἔχοντα πολλοὺς εὐημεροῦντας, ἠδύναντο διά τε τὴν πυκνότητα καὶ τὸν ἄνετον βίον, νὰ συγκροτῶσι τελειότερα σχολεῖα μετ' εὐχερείας, εἰ εἶχον τοὺς χειραγωγοῦντας αὐτοὺς εἰλικρινῶς. Καὶ συνεστήθησαν μέν τινα ἐν αὐτοῖς ἀλληλοδιδακτικὰ καὶ παιδαγωγεῖα ὑπὸ τοῦ πατριαρχεύοντος νῦν Σωφρονίου, ἀλλ' οὐχὶ τοσαῦτα, ὅσα ἡ ἀνάγκη ἀπήτει· ὁπόσην δὲ ἔμελλον τὰ γράμματα νὰ λάβωσιν ἐπίτασιν, ἂν ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἠκολούθει μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας τὰ βήματα ἐκείνου! Ἴσως ἐν τῷ μέλλοντι θέλει τὰς προσδοκίας ἡμῶν ἱκανοποιήσει.

Αἱ μεσόγειαι τῆς ἐπαρχίας πόλεις εἶναι ἡ Μαρσουβὰν παρὰ τὸν Ἶριν, πλησίον τῶν συμβολῶν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Λύκου, πόλις ἐπὶ πεδιάδος κειμένη, ἔχουσα πολλὰς μὲν ἑκατοντάδας Ἀρμενικῶν οἰκημάτων, περὶ δὲ τὰ εἴκοσιν ἐκ Καισαρείας μεταστάντα Ἑλληνικά. Ὁ οἶνος τῆς πόλεως ταύτης φημίζεται ἐκ τῶν ἀρίστων. Παρὰ τὴν πόλιν ὑπάρχει ἀργυροῦχον μεταλλεῖον τῷ ἀρχιερεῖ Χαλδίας τελοῦν, ἔχον ἑλληνοφώνους τοὺς κατοίκους, ὡς ἐν τῇ περιγραφῇ Χαλδίας ἐξεθέμεθα. Ἡ Ἀμάσεια, ἕδρα τῆς Μητροπόλεως, εἰ καὶ διατρίβει ἤδη ὁ ἀρχιερεὺς τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους ἐν Ἀμισῷ, περὶ δὲ τὰς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν περιλαμβάνουσα οἰκίας, καὶ ταύτας κατὰ τὸ σύνηθες τουρκοφώνους· εἰς τὴν αὐτὴν δὲ ὑπάγονται κατηγορίαν καὶ τὰ ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς πόλεως ὀρθόδοξα ἢ καὶ ἀνάμικτα χωρία. Ἐν Ἀμασείᾳ διατηρεῖται ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, ἐν δὲ τῇ περιφερείᾳ ἀτήμαντα γραμματοδιδασκαλεῖα. Τὰ Ζῆλα, ὅπου μετῴκησαν καὶ περὶ τὰς πεντεκαίδεκα Ἑλληνικαὶ ἐκ Καισαρείας οἰκίαι· τελεῖται δὲ ἐν τούτοις ἐτησία ἀξία λόγου πανήγυρις· αἱ δὲ λοιπαὶ περὶ τὴν ἐπαρχίαν πολίχναι ὑπὸ μόνων οἰκοῦνται Ὀθωμανῶν, ἢ εἰσὶν ἀνάμικτοι μετὰ Ἀρμενίων, οἵτινες ἐνταῦθα εἰσὶν ἐπικρατέστεροι τῶν ὀρθοδόξων, περιοριζόμενοι εἰς τὴν μεσόγειον καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης πολὺ ἀφισταμένην χώραν.

Μεταξὺ Ἀμισοῦ καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἅλυος ποταμοῦ ὁ μὲν Ἀρριανὸς τίθησι τὴν Εὐσήνην, ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν τῆς Ἀμισοῦ ἀπέχουσαν σταδίους, καὶ μετὰ τὴν Εὐσήνην, τὸ Κωνωπεῖον, λίμνην ἀπέχουσαν τῆς Εὐσήνης εἴκοσι καὶ ἑκατὸν σταδίους, καὶ μετὰ τὸ Κωνωπεῖον τὸν Ναύσταθμον περὶ τὸ Indjirbournou· ὁ δὲ Στράβων (ΙΒ′ 3. 13) τὴν Σαραμηνὴν καὶ Γαδελῶνα. Τὴν σήμερον ἄξια λόγου ἐν ταύτῃ εἶναι τὸ Καρακιὸλ παρὰ τὸν Ἅλυν, εἰς ἑξάωρον ἀπὸ θαλάσσης ἀπόστασιν, περιέχον περὶ τὰς διακοσίας Ἑλληνικὰς οἰκίας καὶ διατηροῦν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον. Κυριώτερον δὲ προϊὸν ἔχει τὴν

νικοτιανήν. Πρὸς δυσμὰς δὲ τούτου ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ ἡ Πάφρα, πολίχνη περιέχουσα καὶ τετρακοσίας οὐχὶ ἑλληνοφώνους Ἑλληνικὰς οἰκίας καὶ παράγουσα καπνὸν καὶ μέταξαν· διατηροῦσι δὲ οἱ Παφραῖοι σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν ἀῤῥένων καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν κορασίων, συστηθέντα ὑπὸ τοῦ ἤδη πατριαρχεύοντος, προσέτι δὲ καὶ Ἑλληνικὸν, καὶ πολλὴν καταβάλλουσι μέριμναν εἰς ἀνάκτησιν τῆς προγονικῆς αὐτῶν γλώσσης, ἥτις ἦρχισε μεταδιδομένη εἰς τοὺς νέους αὐτῶν. Εἶναι δὲ εὔφορος καὶ διὰ τοῦτο οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων, γεωργοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εὐημεροῦσι.

Ὁ Ἅλυς οὗτος ἀποτελεῖ τὸ δυτικὸν ὅριον τοῦ Πόντου, πέραν δὲ τούτου ἄρχεται ἡ Παφλαγονία.

Εἰς ἑξάωρον δὲ τῆς Πάφρας ἀπόστασιν, τρίωρον δὲ ἀπὸ τῆς θαλάσσης κεῖται τὸ Ἀλάτζαμη, περιέχον τριακοσίας, καὶ ταύτας οὐχὶ ἑλληνοφώνους, οἰκίας καὶ συντηροῦν ἀλληλοδιδακτικὰ δύο, ἓν μὲν ἀῤῥένων, ἕτερον δὲ κορασίων. Μετὰ δὲ τὸ Ἀλάτζαμη ἀπαντῶμεν παρ' Ἀῤῥιανῷ τὰ Ζάγορα, ἄτινα καὶ Κάλλιποι παρ' ἀνωνύμῳ λέγονται· ἐκεῖθεν δὲ τὴν Κέρζεν, Κάρουσαν παρ' Ἀῤῥιανῷ, πολίχνην παράλιον ὕφορμον ἔχουσαν περὶ τὰς ἑξήκοντα Ἑλληνικὰς ἑλληνοφώνους οἰκίας· ἐκεῖθεν δὲ τὴν Σινώπην, πόλιν ἐπίσημον διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς, ἔχουσαν τὸν ἀσφαλέστατον καθ' ὅλην τὴν μεσημβρινὴν τοῦ Πόντου λιμένα, ἐκπεσοῦσαν δὲ πολὺ καὶ περιορισθεῖσαν εἰς πολίχνην· περιέχει δὲ τετρακοσίας ἑλληνοφώνους Ἑλληνικὰς οἰκίας καὶ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, τὸ ἀρχαιότερον τῆς παραλίας μετὰ τὸ τῆς Τραπεζοῦντος, προσέτι δὲ καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν ἀῤῥένων καὶ κορασίων. Καθ' ὅλην τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου οἱ Σινωπεῖς λαλοῦσι μᾶλλον καθαρεύουσαν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἔχουσι δὲ καὶ νεώρια, ἐν οἷς κατασκευάζονται καὶ βασιλικὰ πλοῖα· ἐμπόριον δὲ περιωρισμένον, δι' ἔλλειψιν ὁδοποιΐας συγκοινωνούσης μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ, προϊόντα δὲ ξυλικὴν σανίδας καὶ κάστανα. Μετὰ τὴν Σινώπην ἀπαντῶμεν τὴν Ἀρμένην (σημ.

Ἀκλιμὰν, ἤτοι λευκὸν λιμένα) καὶ μετὰ ταύτην κάμπτοντες τὴν λεπτὴν ἄκραν καὶ διαβάντες τοὺς ποταμοὺς εὑρίσκομεν τὸν Στέφανον (Στεφάνην παρ' Ἀρριανῷ), ἔνθα τελευτᾷ ἡ ἐπαρχία Ἀμασείας, καὶ ἐπανέρχεται ἡ τοῦ Νεοκαισαρείας, ἢ μᾶλλον αἱ ἐπαρχίαι Παφλαγονίας αἱ προστεθεῖσαι τῷ ἀρχιερεῖ ἐκείνῳ μέχρι τῆς Ποντικῆς Ἡρακλείας, τῆς ὑπαγομένης σήμερον τῷ ἀρχιερεῖ Χαλκηδόνος.

Τοιοῦτος ὁ βίος τῶν περὶ ἡμᾶς χωρῶν, συμπαθείας ἄξιος καὶ προνοίας χρήζων· ὁποῖος δὲ ὁ τῶν ἐνδοτέρων; ποία ἡ κατάστασις τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ Καππαδοκίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ καὶ Συρίᾳ καὶ τῶν ὑπὲρ ταύτας χωρῶν; Τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων ἀγραμμάτευτον! οὐδὲ τῶν πόλεων αὐτῶν ἐξαιρουμένων. Καὶ οἱ μὲν ἀφυπνώσαντες μόλις τὰς χεῖρας πρὸς τὸ ἔθνος ἐρέγουσι χειραγωγίας δεόμενοι· οἱ δὲ εἰς βαθὺν ἔτι κατάκεινται ὕπνον. Στέρησις γλώσσης, δι' ἧς καὶ μόνης διακρίνονται τὰ ἔθνη, παχυλὴ δεισιδαιμονία, τραχύτης ἠθῶν, ἀνάγωγος χαρακτὴρ, ἄγνοια τῆς καταστάσεως ἐν ᾗ διάκεινται, τοὺς πλείστους τῶν κατοίκων χαρακτηρίζει. Εἰδέ τις ἐν αὐτοῖς ἔξωθεν ἐλθὼν, τελειότερον ἐκδιδαγμένος, οὗτος σπάνιον φαινόμενον πνίγεται ἐν ζοφερᾷ ἀτμοσφαίρᾳ, καὶ ἤτοι φεύγει μακρὰν, ἢ παρορώμενος θνήσκει μηδὲν μέγα κατορθώσας. Εὐάριθμά εἰσι τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἐν αὐτοῖς σχολεῖα, καὶ οὐδὲν οὐδαμοῦ εὖ κατηρτισμένον εὑρίσκει μεταξὺ ἀχανῶν ἐκτάσεων· ἀλλ' ἢ ἔχοντες τὴν θέλησιν στεροῦνται δυνάμεως, ἢ ἔχοντες τὴν δύναμιν δὲν ἔχουσι καὶ τὴν γνῶσιν τῆς περὶ αὐτοὺς ἀθλιότητος. Ἐρημία λοιπὸν γραμμάτων πανταχοῦ καὶ αὐχμώδης καὶ ξηρὰ καὶ ἄτεγκτος καὶ χέρσος καὶ ἀνήροτος καὶ ἄγονος ἐκτείνεται ἔρημος· οὐδαμοῦ ὄασις, οὐδαμοῦ γραμμάτων λειμών. Καὶ πόλεις μεγάλων ἀναμνήσεων γόνιμοι νήδυμον καὶ

βαρὺν ὑπνώττουσιν ὕπνον, καὶ οὐδεὶς παρίσταται ὁ ἀφυπνώσων αὐτάς. Καὶ ὅμως πανταχοῦ ὁ Ἕλλην πρὸς λόγους ὀργᾷ, καὶ τροφῆς ὀρέγεται, ἧς δὲν ἐγεύθη, καὶ γραμμάτων ἐπιθυμεῖ, καὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχόσε πλείων περὶ τὴν παιδείαν πόθος, ἢ ἐν Ἀνατολῇ· ἀλλὰ καὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχόσε τοσοῦτον ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι παρημελημένη, ὅσον ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οἱ μόνοι ἔχοντες ἐν αὐτοῖς τὴν γνῶσιν τῆς περὶ αὐτοὺς καταστάσεως καὶ συνενοῦντες ἐν αὑτοῖς καὶ τὴν δύναμιν τοῦ συνιστᾶναι σχολεῖα καὶ προάγειν τὴν ἐκπαίδευσιν ἀγρὸν ἠγόρασαν· οὗτοι δυστυχῶς ἐν ἄλλοις τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν καταναλίσκουσι. Πικρὰ μὲν ἀληθῶς εἶναι ἡ ἀλήθεια, καὶ νὰ σιωπήσωμεν αὐτὴν διὰ πολλοὺς λόγους ἔπρεπεν, εἰ ἄλλως πως τοῦ κακοῦ ἡ θεραπεία νὰ ἐπέλθῃ δυνατὸν ἦν. Ἀλλὰ συμφέροντα ἔθνους παραμελούμενα, παραγκωνιζόμενα, προδιδόμενα, καταπατούμενα ἢ παραμορφούμενα βλέποντες, σιωπὴν νὰ τηρήσωμεν ἐπὶ πλέον δυνάμεθα; δὲν εἶναι ἐν τοῖς τοιούτοις ἡ σιωπὴ ἄντικρυς προδοσία, καταφανὴς ἱεροσυλία, καθαρὰ ἀσέβεια; Αὐτόπται κατέστημεν τῆς νοσηρᾶς τοῦ ἔθνους καταστάσεως, εἴδομεν τὸν Ἕλληνα ἐν Ἀρμενίᾳ, ἐν Καππαδοκίᾳ, ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις τῆς Ἀνατολῆς. Ἀνελογισάμεθα τὴν πάλαι ποτ' αὐτοῦ εὔκλειαν καὶ τὴν ἐνεστῶσαν ἀθλιότητα, παρεβάλαμεν τὰ δύο ταῦτα σημεῖα· διετρέξαμεν ἐν ἀκαρεῖ τοὺς μακροὺς αἰῶνας, ἀνεπολήσαμεν τὰς μυριάνδρους Ἑλληνικὰς ἀποικίας, τοὺς Ἑλληνικοὺς στρατοὺς τοὺς προελαύνοντας μέχρι Γάγγου, τὰς τοσαύτας σχολὰς ἐν αἷς ἡ καλλικέλαδος Ἑλληνικὴ ἐδιδάσκετο γλῶσσα, τὴν ἄλλην εὐμάρειαν, ἀπεσμήξαμεν τὸ δάκρυ ἡμῶν ἐπὶ τῷ νῦν θεάματι, καὶ σύννοες εἰς ῥεμβασμοὺς παρεδόθημεν· ἀνανήψαντες δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἐλθόντες, τὰς δυνάμεις ἡμῶν καὶ τοῦ ἔθνους ἀνεμετρήσαμεν, ἂν ἦναι ἱκαναὶ ἐκ τῆς ἀτιμωτικῆς ταύτης καταστάσεως τὸ ἔθνος νὰ ἀναστήσωσιν, ἐξητάσαμεν τὸν βαθμὸν καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ νοσήματος· εὕρομεν δὲ καὶ τὰς δυνάμεις ἡμῶν ἱκανὰς, καὶ τὸ νόσημα μέγα

μὲν ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ ἀθεράπευτον. Καταδείξωμεν λοιπὸν τὴν θεραπείαν, καὶ ἐξαγγείλωμεν τὰ φάρμακα, ἀδιαφοροῦντες ἂν θέλομεν κινήσῃ θόρυβον ἢ ὀργήν· διότι ἡ τοῦ ἔθνους νόσος εἶναι ἀρκετὰ προκεχωρημένη καὶ περαιτέρω ἀποσιώπησις δυσχερὴ ἢ καὶ ἀδύνατον τὴν θεραπείαν καθίστησιν. Εἰ οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἔθνους, πιστοὶ διερμηνεῖς τῶν συμφερόντων αὐτῶν, περὶ διαδόσεως τῆς παιδείας εἰλικρινῶς ἐμερίμνων, καὶ ἡ ἐντολὴ τοῦ προστατεύειν καὶ προάγειν τοῦ λαοῦ τὴν ἐκπαίδευσιν ἐπεβάλλετο ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων εἰς τοὺς κατωτέρους· εἰ αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἀρχαὶ δὲν ἐγίνοντο ὦνιοι, διδόμεναι λυπηρῶς οὐχὶ κατ᾽ ἐκλογὴν τῷ περισσότερα προσόντα ἔχοντι καὶ ἐπαξίως τοῖς ἀξίοις, ἀλλὰ κατ᾽ ἀρέσκειαν τῷ πλείονα προσφέροντι· εἰ αἱ ἐπαρχίαι δὲν ἀπενέμοντο πλουτισμοῦ χάριν, καὶ τὸ φορολογεῖν καὶ φορολογεῖσθαι δὲν ἐσχημάτιζε τὴν ἄλυσιν διδόντων καὶ λαμβανόντων ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ ἄρχοντος, τοῦ μόνου λαμβάνοντος μέχρι τοῦ λαϊκοῦ τοῦ πάντοτε δίδοντος, καὶ ἐφ᾽ οὗ ὅλος ἐπιπίπτει ὁ φόρτος· εἰ ἔλειπον αἱ ἐν αὐτοῖς σπουδαρχίαι, οἱ ὑποσκελισμοί, αἱ διαμάχαι, καὶ οἱ ποιμαίνοντες δὲν ἀπεστέλλοντο τυραννίσκοι ἄλλοι καὶ σατραπίσκοι ἐκμυζῶντες τὸν λαὸν, ἀλλὰ πατέρες χρηστοὶ, ὁδηγοὶ ἀγαθοὶ, φρόνιμοι κυβερνῆται· εἰ ἐγίνωσκον, καὶ γινώσκοντες ἐξεπλήρουν τὴν ἱερὰν αὐτῶν κλῆσιν, καὶ πιστῶς καὶ θρησκευτικῶς ἐνέμενον ἐν τῇ ἱερᾷ αὐτῶν ἀποστολῇ καὶ ἐν τῷ ὅρκῳ, ὃν ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου ἐν τῇ παραλαβῇ τῆς ποιμαντορικῆς αὐτῶν ῥάβδου ὤμοσαν, ὑποσχεθέντες ὅτι θέλουσι στρέφει ταύτην οὐχὶ κατὰ τοῦ ποιμνίου, οὗ ἐτέθησαν φύλακες, ἀλλ᾽ ἀγραυλοῦντες καὶ φυλακὰς φυλάσσοντες ἐν νυκτὶ, κατὰ τῶν λύκων τῶν περὶ τὸ ποίμνιον· εἰ οἱ γενόμενοι κανονισμοὶ περιστείλαντες μὲν ἴσως, ἀλλ᾽ οὐχὶ πρόῤῥιζον ἐξαλείψαντες τὰς καταχρήσεις, πρώτιστον καὶ ἀνώτατον μέλημα τοῦ λαοῦ τὴν ἐκπαίδευσιν εἶχον, οὐχὶ δὲ τὴν μισθοδοσίαν καὶ ἀνάπαυσιν τὸ πλεῖστον σκιατραφημένην, ὧν οἱ πολλοὶ τὼ μὲν χεῖρ᾽ ἐν Αἰτω-

λοῖς τὸν δὲ νοῦν ἐν Κλωπιδῶν ἔχοντες, περὶ ἑαυτῶν καὶ μόνον φροντίζουσι, τὸ μὲν τέλος ἐν ἡδονῇ τιθέμενοι, τὸ δὲ θεῖον ἀπωτάτω χάριτος καὶ ὀργῆς καὶ τοῦ μέλλειν ἡμῶν εἰς ἀπράγμονα βίον καὶ μεστὸν εὐπαθειῶν ἀποικίζοντες· τότε δὴ καὶ ἡ ἐθνοβόρος καὶ λαοκτόνος ἀμάθεια ἤθελεν ἐκλίπει, καὶ τὸ ἔθνος παιδείας ἐφιέμενον καὶ πρὸς παιδείαν ὀργῶν ταχέως τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἁρμόζουσαν αὐτῷ θέσιν, ἣν κατεῖχεν ἄλλοτε, νὰ ἀναλάβῃ διὰ τῆς παιδείας καὶ τοῦ νοὸς ἠδύνατο, καὶ ἐκτὸς τῶν ὑλικῶν ὠφελημάτων καὶ πολιτισμοῦ ἀνωτέραν ἀναβάντες βαθμίδα ἀντὶ τοῦ προπηλακίζεσθαι καὶ καταφρονεῖσθαι, « Πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι » μετὰ περιφρονήσεως περὶ ἡμῶν λεγόντων, σεβασμὸν καὶ συμπάθειαν τοῖς Εὐρωπαίοις ἠθέλομεν ἐμπνέει. Ταῦτα δὲ λέγοντες πόρρω ἀπέχομεν τοῦ φρονεῖν πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς ἀξιοκατακρίτους καὶ οὐδένας τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν ἐπαξίως ἐκπληροῦντας. Πολλοὶ δεικνύουσι ζῆλον ἀξιέπαινον, πολλοὶ προστατεύουσι τὰ γράμματα καὶ τῶν ἐνεργειῶν πολλῶν ἐν πολλοῖς ὁ περὶ τὰ γράμματα ἔρως εἰς λόγον εὑρίσκεται αὔξοντα. Ἀλλ' οὗτοι δυστυχῶς ἐξαίρεσιν ἀποτελοῦσι. Σύνιδμεν δὲ προσέτι τὰς δυσχερείας, ὑφ' ὧν περιστοιχίζονται, καὶ τὰ προσκόμματα, ἐν οἷς προσκρούουσιν· ἀλλὰ ταῦτα δὲν θεωροῦμέν ποτε ἀνυπέρβλητα καὶ μὴ δυνάμενα νὰ καταδαμασθῶσιν, ὅταν μετὰ ζεούσης προθυμίας καὶ εἰλικρινοῦς ἐνεργείας καταπολεμηθῶσιν. Αἱ δυσχέρειαι αὗται, ὁποίας φύσεως καὶ ἂν ὦσι, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραβληθῶσι πρὸς ἃς κατέβαλον καταγωνισθέντες οἱ ἀοίδιμοι αὐτῶν προκάτοχοι, ὅτε θρησκεία καὶ γλῶσσα καὶ ἔθνος διέτρεχον τὸν περὶ τῶν ὅλων κίνδυνον, καὶ πολλάκις ποίμνη ὁλόκληρος θηριόβρωτος ἐγίνετο. Ἤδη τοιοῦτος οὐδαμοῦ κίνδυνος τὴν ποίμνην ἀπειλεῖ, οὐδὲ πλέον ὑφίσταται· σπανίως δέ τις λαθραίως παρεισδὺς, ζητεῖ ἀπατήσας νὰ ἀποπλανήσῃ, καὶ ἀποπλανήσας νὰ ἀπαγάγῃ ἀσθενές τι καὶ ψωραλέον διωβολιαῖον πρόβατον. Ἄλλος ἤδη ἀγὼν, ὁ τοῦ ῥωτισμοῦ, ὁ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἡμῶν, ὃ

τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων καὶ τῆς δι' αὐτῶν ἐπιδόσεως καὶ προαγωγῆς τοῦ ἔθνους. Πρὸς ταῦτα λοιπὸν ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν, πρὸς ταῦτα ἂς τείνῃ ἡ μέριμνα τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐκκλησίας.

Ἀλλὰ τίς ὁ καταλληλότερος καὶ δυνατώτερος τρόπος καὶ τίνα τὰ μέσα καὶ ποῖα τὰ κεφάλαια; πῶς δυνάμεθα νὰ φθάνωμεν εἰς τὸν διωκόμενον σκοπόν; Τί δύνανται νὰ πράξωσιν οἱ ἀρχιερεῖς; καὶ πῶς καὶ διὰ τίνων μέσων θέλουσιν ὑπερνικήσει τὰς δυσχερείας, ὅσαι ἴσως θέλουσιν ἀναφαίνεσθαι; Ποία ἡράκλειος δύναμις τὴν ἐν πολλοῖς αἰῶσι συσσωρευθεῖσαν κόπρον δύναται νὰ ἀποπλύνῃ; ποῦ ἡ γιγάντειος ἐκείνη χεὶρ, ἡ δυναμένη τὸ μέγα τοῦτο ἔργον νὰ διευθύνῃ, ὅπερ μόνη κυβέρνησις τακτικὴ καὶ ἀνεπηρεάστως ἐνεργοῦσα ἄνευ προσκόμματος μόλις δύναται νὰ ἀναλάβῃ; πῶς δὲ θέλουσι συνέρχεσθαι καὶ συνταυτίζεσθαι γνῶμαι ποικίλαι καὶ διαθέσεις διάφοροι; Τὰς δυσχερείας ταύτας γινώσκομεν, σύνιδμεν τὸ δυσκατόρθωτον, αἰσθανόμεθα τὸ ὀλισθηρὸν τῶν προτεινομένων, καὶ ὅμως ἐκφέρομεν τὴν γνώμην ἡμῶν, καί τοι γινώσκομεν ὅτι ἐλπίδας ἐπιθυμίας, ὄνειρα ἐκφέρομεν. Ἀλλ' ἐλπίδες, ἐπιθυμίαι, ὄνειρα δὲν εἶναι συνήθως τὸ ἥδιστον ἐντρύφημα τῶν ἐνδεῶν καὶ ἀπόρων; ἢ μήπως ἡ κατάστασις ἡμῶν δὲν εἶναι τῶν ἐν ὁδοῖς καὶ ἀγυιαῖς ἐπαιτούντων ἀπορωτέρα; Ἐκφέρομεν λοιπὸν τὰς ἐπιθυμίας, τὰς ἐλπίδας, τὰ ὄνειρα, ἐν τούτοις πνίγοντες τὸ βαρὺ τῆς καρδίας ἡμῶν πένθος, καὶ ἐν τῇ φαντασίᾳ ἡμῶν ἐποικοδομοῦντες ἀνάκτορα, καὶ τὰ ἐνδάλματα τῆς φαντασίας ἡμῶν ἐκφέροντες ἐπὶ τοῦ χάρτου. Ἄλλως ἀκατόρθωτα δὲν προτείνομεν οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος τὸ δυσκατόρθωτον, ἀλλ' ἐν τῇ νοσηρᾷ ἡμῶν καταστάσει· οὐδὲν δὲ ὑπὲρ τὰς δυνάμεις ἡμῶν ἀπαιτοῦμεν, διότι τὰ ἐν χερσὶν ἡμῶν εὐτελῆ δὲν εἶναι οὐδὲ λόγου ἀνάξια. Οἱ δὲ ἱεροφάνται ἡμῶν πόθῳ ζέοντι καὶ εἰλικρινῶς ἐνεργοῦντες τὸν Αὔγειον τοῦτον κοπρῶνα ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν εἰς κῆπον χλοάζοντα καὶ ἐπανθοῦντα νὰ μετα-

βάλωσι δύνανται, τὸν σωτήριον ποταμὸν τῆς πνευματικῆς αὐτῶν διδασκαλίας μετοχετεύοντες, καὶ μόνοι οὗτοι, κατάλληλοι ἰατροὶ, τὴν καχεκτικὴν ἡμῶν διάθεσιν εἰς ἀνθηρὰν καὶ σφριγῶσαν νὰ καταστήσωσι δύνανται, καὶ εὐτεκνοῦσαν τὴν στεῖραν καὶ ἄγονον χώραν νὰ ἀναδείξωσιν. Ἀντενεργοῦντας ἢ διχογνωμοῦντας δὲν θέλουσιν ἔχει οὐδένας· διότι σύμπαντας ὁ πόθος τῶν γραμμάτων κατέχει, ἡ δὲ ὁδὸς εἶναι εὐθεῖα παραλλαγὰς ἢ ἀποπλανήσεις οὐκ ἔχουσα. Ἐὰν δὲ καί τινας ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῶν ἀπαντήσωσιν ἐξώλεις, ἰδιοτελείας δούλους, πειρωμένους νὰ σταματήσωσι τὸν δρόμον αὐτῶν, οὗτοι ἀνίσχυροι καὶ ἀσθενεῖς ἐνώπιον τῆς κοινῆς θελήσεως καὶ προθυμίας θέλουσι καταπέσει πρηνεῖς, καὶ τὸ ἅρμα αὐτῶν μεταξὺ παιάνων νικηφόρων θέλει προχωρεῖ ἐπὶ τῶν σπαιρόντων πτωμάτων τῶν μητραλοιῶν τούτων.

Ἡμιόλιον σχεδὸν ἑκατοντάδα πνευματικῶν κυβερνήσεων περιέχουσιν αἱ περιφέρειαι τῶν τεσσάρων πατριαρχείων, ἐν αἷς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ προΐστανται, μέγα ἐπὶ τοῦ συνειδότος δυνάμενοι, καὶ ἐξωτερικὴν οὐχὶ μικρὰν ἰσχὺν περιβεβλημένοι. Καταργηθείσης λοιπὸν τῆς ἐπαράτου καὶ ἐθνοβόρου τῶν ἐπαρχιῶν ἐξαγορᾶς, τῆς τοσαύταις ἀραῖς καὶ ἀναθέμασι καὶ ἐπιτιμίοις ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καταδικασθείσης, δι' ἧς ἐπὶ ἁδραῖς προσφοραῖς καὶ πολυταλάντοις δαπάναις, ταῖς ἐν διαφόροις ὀνόμασι μετημφιεσμέναις, ὤνιοι γίνονται αὗται καὶ βορὰ καὶ λεία τοῦ πλειστηριάζοντος καὶ ὑπερθεματοῦντος, καὶ πολλάκις ἀποστέλλονται οὐχὶ ποιμένες, ἀλλὰ λύκοι βαρεῖς, διαμελίζοντες καὶ κατασπαράττοντες οὐχὶ δὲ σκέποντες καὶ περιφρουροῦντες τὰ ἀσθενῆ πρόβατα. Παυσάσης λοιπὸν ἢ τοὐλάχιστον περιορισθείσης τῆς ἐθνοκαταράτου ταύτης καὶ βδελυρᾶς συνηθείας· διότι αἰσχρὸν, αἴσχιστον ἀληθῶς εἶναι ὅ,τι καὶ αἱ δεσποτικώταται τῶν κυβερνήσεων, συναισθανθεῖσαι τὸ ἄτοπον, ἐπὶ ποιναῖς βαρείαις κατήργησαν, τοῦτο νὰ ἐξασκῇ ἐνεργοῦσα ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ, ἡ ὑπογραμ-

μὸς τῆς εὐθύτητος καὶ δικαιοσύνης, ἡ τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὸ τιθέναι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων σύμβολον φέρουσα· καταργηθείσης ταύτης, καὶ ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ τούτου ἀξιώματος οὐχὶ πλουτίνδην ἀλλ' ἀριστίνδην τῶν ἱκανωτέρων καὶ θερμοτέρων ἐνεχομένων, τῶν ἐχόντων συναίσθησιν ὧν ἀναλαμβάνουσι καθηκόντων, θέλομεν ἔχει πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν προστάτας ἀληθεῖς τῆς παιδείας δύναμιν καὶ θέλησιν συνεννούντων. Τούτου δὲ ἐπιτευχθέντος, ἐὰν ἕκαστος ὅρον ἀμετάθετον καὶ ἐντολὴν ἀπαράβατον καὶ ἄφυκτον ὑποχρέωσιν παρὰ τῆς ἀνωτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς τῆς ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων ἐμπνεομένης, λαμβάνῃ, ἵνα ἓν τοὐλάχιστον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ διὰ τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἰσχύος συγκροτήσῃ ἀλληλοδιδακτικὸν συμπαγὲς καὶ τέλειον, καὶ ἓν Ἑλληνικὸν τετραετοῦς περιόδου ὑπὸ τεσσάρων ἢ τοὐλάχιστον τριῶν συγκροτούμενον διδασκάλων, θέλομεν ἔχει ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἀλληλοδιδακτικὰ τέλεια καὶ ἰσάριθμα ἄλλα, καλῶς ὠργανισμένα, Ἑλληνικὰ ἀντὶ τῶν ὑπαρχόντων εὐαρίθμων καὶ πάνυ ἀτελῶν. Ταῦτα δὲ θέλουσι σχηματίσει τὸν πρῶτον τῆς ἐκγραμματώσεως πυρῆνα. Ἐν ἑνὶ δὲ ἑκάστῳ τούτων ἐκ τῶν δήμων τῆς ἐπαρχίας συνερχόμενοι καὶ διδασκόμενοι θέλουσιν ἐξέρχεσθαι ἀλληλοδιδακτικοὶ διασπειρόμενοι μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς ἐπαρχίας διὰ μετρίου μισθοῦ, καὶ ἰδοὺ ἐν βραχεῖ διαστήματι χίλια καὶ δισχίλια δημοτικὰ ἄλλα σχολεῖα, οὐχὶ μὲν ἴσως τέλεια, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἱκανὰ τὰς πρώτας ἡμῶν νὰ θεραπεύωσιν ἀνάγκας. Ἐὰν δὲ ὁρισθῇ ὅτι πᾶς χειροτονηθησόμενος ἱερεὺς ὀφείλει νὰ φέρῃ ἀπολυτήριον τοῦ Ἑλληνικοῦ τῆς ἐπαρχίας σχολείου, οὗτοι γινόμενοι συγχρόνως καὶ διδάσκαλοι ἐν τοῖς χωρίοις, ὅπου μέλλουσι νὰ ἱερουργῶσι, θέλουσι μετοχετεύει τὰ γράμματα πανταχοῦ, οὐδεὶς δὲ τόπος ἢ χωρίον ἱερέα ἔχον θέλει στερεῖσθαι τῆς τῶν γραμμάτων πανδαισίας. Ὅταν δὲ καὶ πνευματικοὶ καὶ ἱερεῖς, ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἐμπνεόμενοι καὶ παραγγελ-

λόμενοι, ἀντὶ τῆς γραμματοφοβίας, ἣν πολλοὶ πολλάκις πολλαχῶς διαδίδουσι, τὸν ζῆλον τῶν γραμμάτων καὶ τὴν φιλομάθειαν διδάσκοντες καὶ ἐξομολογοῦντες· ἐμπνέωσι καὶ οὗτοι, τότε διὰ προσφορῶν καὶ κληροδοτημάτων ὑπὸ τῶν μὴ ἐχόντων μάλιστα τέκνα καὶ τὸ μέλλον τῶν σχολείων ἐπὶ ἑδραιοτέρων βάσεων θέλει καταρτίζεσθαι, καὶ εὐπορώτερα καταστάντα, τελειότερα καὶ πολυπληθέστερα ὀργανίζεσθαι.

Καὶ ταῦτα μὲν θέλουσι σχηματίσει τῆς ἐγγραμματώσεως τοῦ ἔθνους τὰ πρῶτα στοιχεῖα· τὴν δὲ ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν θέλουσιν ἀπαρτίσει γυμνάσιον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, γυμνάσιον ἐν Ἀντιοχείᾳ τῇ ἐπὶ Δάφνῃ, ἢ ἀντὶ ταύτης ἐν Δαμασκῷ, ταῖς δυσὶ τῶν πατριαρχικῶν ἑδρῶν μητροπόλεσι, τρίτον ἐν Ἱεροσολύμοις, ἓν ἐπὶ τῇ Ἰωνικῇ καὶ ἕτερον ἐπὶ τῇ Ποντικῇ παραλίᾳ, καὶ ἄλλο μεσογειότερον ἐν Καππαδοκίᾳ. Προστιθέντες δὲ ἐν τοῖς ὑπάρχουσιν ἢ δυναμένοις νὰ ὑπάρχωσιν ἰδιοσυντηρήτοις ἕν τε Κωνσταντινουπόλει, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ἐν Φιλιππουπόλει δύο ἕτερα, ἓν μὲν ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ ἕτερον ἐν Κρήτῃ, ἔχομεν δώδεκα γυμνάσια, ἀκτὼ μὲν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅπου διὰ τὴν παχυτέραν ἀμάθειαν καὶ διὰ τὴν ἐν πολλοῖς καὶ τῆς γλώσσης αὐτῆς στέρησιν ἐκτενεστέρας καὶ συχνοτέρας ἐκπαιδεύσεως ἀνάγκην ἔχομεν, τέσσαρα δὲ ἐν τῇ δυσμικῇ Τουρκίᾳ, ὅπου σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τῆς Ἑλλάδος ἡ γειτνίασις εὐχερεστέραν τὴν ἐκπαίδευσιν ἀποτελεῖ. Ἐκ τούτων δὲ τὸ μὲν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ τῶν Ἱεροσολύμων, τὸ τῆς Φιλιππουπόλεως, τὸ τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὸ τῆς Σμύρνης οἴκοθεν δυνάμενα νὰ συντηρῶνται δὲν θέλουσιν ἐπιβαρύνει τὸ ἔθνος· λείπονται δὲ ἑπτὰ γυμνάσια, ὧν ζητητέοι οἱ πόροι.

Πόθεν λοιπὸν ἡ συντήρησις ἑπτὰ γυμνασίων, τετρακοσίων χιλιάδων περίπου δραχμῶν δαπάνης χρηζόντων; Πολιαχόθεν εἰλικρινῶς ἐνεργούντων, ἀδύνατος ὅταν ἀλλαχόσε τὴν ἐνέργειαν ἡμῶν καταδαπανῶμεν. Συνασπιζόμεθα ἐν τῷ κοινῷ τῆς πατρίδος συμφέροντι, ἐν τῇ μερίμνῃ τῆς ἠθικῆς καὶ νε-

ρᾶς ἡμῶν ἀναστάσεως, καὶ διπλασία καὶ τριπλασία ἔτι δαπάνη εὐχερὴς καθίσταται καὶ εὐπόριστος. Οὐκ ἐν τῇ δαπάνῃ ἡ δυσκολία, οὐδὲ ἐν τῇ ἀπορίᾳ τὸ ἀκατόρθωτον· διότι πολλάκις ποσὰ πολλὰ ἀνώτερα σπαταλῶνται εἰς θεραπείαν παθῶν μώμον καὶ κατάκρισιν προκαλούντων, οὐδὲ ἀποροῦμεν χρημάτων ἐν ὑποσκελισμοῖς, ἐν καταδιώξεσιν, ἐν διαμάχαις. Ἔστι λοιπὸν ἡμῖν χρήματα, ἔστιν, ἅπερ ὅμως ἡμεῖς, ὡς βουλόμεθα, οὕτω δαπανῶμεν. Ταῦτα ὀφείλομεν νὰ μεταβάλωμεν εἰς ἐκπαιδευτικά.

Ἔχομεν ἐν Βλαχίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἐθνικὰ κτήματα, ἅπερ ἀείμνηστοι ἄνδρες ταῦτα προνοοῦντες ἀνέθηκαν, ἵνα ἐν ὁμοίοις καιροῖς χρήσιμα γίνωνται· διὰ τί ταῦτα βορὰ καὶ λεία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σκιατραφημένων ἀχρήστων κηφήνων ἀντὶ ὠφελείας βλάβης καὶ σπατάλης καὶ διαφθορᾶς καὶ πλουτισμοῦ ἀφορμὴ καθίστανται; τίς ἄλλη χρῆσις ἀνωτέρα; τίς ἄλλη δαπάνη ἱερωτέρα; τὰ τοῦ ἔθνους τῷ ἔθνει. Ἀπαλλαγέντα λοιπὸν τῆς ἐνεστώσης αὐτῶν χρήσεως, ἐάν τε αὐτὰ ταῦτα ἐπανέλθωσιν εἰς ἡμᾶς, ἐάν τε τύχωμεν δικαίας ἀποζημιώσεως, εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἔθνους πρέπει ὁριστικῶς νὰ προσδιορισθῶσι· πᾶσα δὲ ἄλλη χρῆσις αὐτῶν εἶναι ἀδικαιολόγητος καὶ ἀσυγχώρητος. Ἀλλ᾽ ἀνάγκη νὰ διατηρῶνται δι᾽ αὐτῶν εὐαγῆ μοναστήρια; Ἔστω· μετὰ μεγάλης φειδοῦς προσφέροντες καὶ εἰς αὐτὰ ὅ,τι ἀπολύτως ἀναγκαῖον, τὸ πλεονάζον, τὸ σπαταλώμενον, δαπανάσθω πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξ ἴσου ἱερὸν, ἐξ ἴσου ὅσιον, ὅσον καὶ ἡ διατήρησις μοναστηρίων. Ταῦτα ὑπῆρξαν ἡ κιβωτὸς, ἔνθα ἐκ γενικοῦ κατακλυσμοῦ καταφυγοῦσαι ἐσώθησαν καὶ γλῶσσα καὶ παιδεία καὶ θρησκεία καὶ ἔθνος. Εὐγνωμονοῦντες διὰ τοῦτο, θέλομεν ἐπίσης εὐγνωμονεῖ, ἐὰν μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ μεγάλου ἐκείνου προορισμοῦ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας διατηρήσαντα τὸ ζώπυρον τοῦ ἐν ἡμῖν ἐθνισμοῦ, καὶ εἰς τὴν διανοητικὴν ἡμῶν συντελέσωσιν ἀνέγερσιν, καὶ οὕτως ἐπισφραγίσωσι τὴν διπλῆν αὐτῶν ἐντολήν. Τοῦτο δὲ θέλει ἀ-

παρτίσει τὸ μέγα ἔργον, ὅπερ αὐτοῖς ἡ θεία πρόνοια ἀνέθηκεν. Ἀλλὰ δὲν ἐπαρκοῦσι; προστεθείσθω καὶ ὁ τῶν ἀρχιερέων ἔρανος· πεντήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν φιλομούσων ἀρχιερέων προσφοραὶ δὲν εἶναι ποσὸν εὐκαταφρόνητον. Ἀλλὰ θέλουσιν οὗτοι διατηρεῖ καὶ τὴν ἐν Χάλκῃ Θεολογικὴν σχολήν; θέλουσι συντρέχει καὶ ἄλλην ἐν Ἄθῳ συστηθησομένην ἱερατικήν; θέλει βοηθεῖ ἕκαστος καὶ τὰ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ σχολεῖα; Σύμφημι· ἀλλὰ καὶ ταῦτα συνάμα δύνανται νὰ συντρέχωσιν ἐπὶ τὸ ἀποστολικώτερον ἑαυτοὺς καὶ τὴν δίαιταν αὐτῶν μεταῤῥυθίζοντες· θέλουσι δὲ διὰ τὰς θυσίας ταύτας προσηκόντως ἀνταμείβεσθαι, τὴν ἡδίστην καὶ τερπνοτάτην τῶν συναισθήσεων ἔχοντες, ὅτι πιστῶς ὁμολογουμένως ἐξεπλήρωσαν τὸ μέγα καθῆκον, ὅπερ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἔθνους ἀνεδέχθησαν. Ὁποία ταύτης γλυκυτέρα ἀμοιβή; Ἔπειτα θέλουσι περικυκλοῦσθαι ὑπὸ χριστιανῶν παλλόντων ὑπὸ εὐγνωμοσύνης καὶ εὐλογούντων αὐτούς. Πόσον δὲ τερπνὸν καὶ γλυκύθυμον εἶναι, ὅταν τις ἐπαναπαύηται ἔχων ἱλαρὰν τὴν συνείδησιν, καὶ βλέπων τὰ ἀποτελέσματα τῶν πόνων καὶ πρσσπαθειῶν αὐτοῦ; ἀνωτέραν ταύτης ἡδονὴν δὲν δύναται τίς ποτε νὰ γεύηται. Ἔπειτα ὑπὸ τοιούτους ὅρους καὶ ὑποχρεώσεις θέλει λάβει τὴν ἀρχιερατικὴν ἕδραν· κατὰ δὲ τοῦ μὴ ἐκπληροῦντος τὰς ὑποχρεώσεις αὐτοῦ ἐπίκειται καθαίρεσις. Ἀλλὰ καὶ συνδρομαὶ ὁμογενῶν ἄφθονοι θέλουσι συῤῥέει πανταχόθεν, ὡς συῤῥέουσιν εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευτήρια· ὥστε ἐκτὸς τῆς ἀναγκαίας δαπάνης καὶ περίσσευμα εἰς ἀποθεματικὸν κεφάλαιον θέλομεν συλλέγει, εἰς αὔξησιν καὶ τελειοποίησιν κατά τε ποσὸν καὶ ποιὸν τῶν ὑπαρχόντων, καὶ εἰς μέλλουσαν σταθερὰν καὶ ἀσφαλῆ προικοδότησιν αὐτῶν, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἴδωσιν, ὅτι τῶν προσφερομένων γίνεται χρῆσις καλὴ καὶ δὲν σπαταλῶνται.

Πρὶν ὅμως ἴδωσιν ἡμᾶς ἀπεκδυθέντας εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ μετὰ προθυμίας προβαίνοντας· πρὶν πεισθῶσιν ὅτι αἱ προσπάθειαι ἡμῶν δὲν εἶναι ἐφήμεροι καὶ ἀπατηλαὶ καὶ ἐξίτηλοι, ἀλλὰ

σταθερὰ καὶ εἰλικρινὴς καὶ ἀνέκκλητος ἀπόφασις, οὐδεὶς θέλει τείνει πρὸς ἡμᾶς χεῖρα· ἢ ἂν τείνῃ μετ' ἐπιφυλάξεως καὶ δυσπιστίας θέλει τοῦτο πράττει· διότι δυστυχῶς πᾶν ἄλλο ἢ ἐμπιστοσύνην ἐμπνέομεν. Οἱ ὑποσκελισμοὶ, αἱ σπουδαρχίαι, αἱ διενέξεις καταναλίσκουσιν ὅλην ἡμῶν τὴν ἐνέργειαν· ἡ δὲ ἀπ' ἀλλήλων διάστασις ἀποπλανᾷ μακρὰν τοῦ συμφέροντος ἡμᾶς, καὶ ἡ ἀτομικότης καὶ ἡ περὶ ἑνὸς ἑκάστου ἡμῶν ἰδία καὶ περιωρισμένη φροντὶς, ἐν στενῷ καὶ διαγεγραμμένῳ κύκλῳ συγκλείουσα ἡμᾶς καὶ περισφίγγουσα, δεσμεύει τὰς πράξεις, οὐδὲν μέγα οὐδὲ γενναῖον ἀφίνουσα ἡμᾶς νὰ πράττωμεν. Ὅ,τι δὲ κατορθοῦται, ἐφήμερον καὶ ἐξίτηλον, εὐκόλως διαῤῥεῖ καὶ καταπίπτει. Καὶ διὰ τοῦτο παντὸς δυσκολώτερον εἶναι ἡ συγκρότησις ἐφορευτικῆς ἀρχῆς, τὴν ἱκανότητα, τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὰς δυνάμεις μετὰ τῆς συμπνοίας συνενούσης, καὶ ὑπὸ ἀκραιφνοῦς καὶ ἀναμίκτου πατριωτισμοῦ ἐμπνεομένης. Τοῦτο καθίσταται ἀληθῶς βράχος, ὅπου αἱ γλυκεῖαι ἐλπίδες, ἐν αἷς πᾶς τις ὁμογενὴς, τὴν πατρίδα ἐκθύμως ἀγαπῶν, ἐνασμενίζεται ὀνειροπολῶν, συντρίβονται καὶ ναυαγοῦσι τὰ περὶ τούτων σχέδια. Ἀλλ' ἐλπίσωμεν, ὅτι ἡ θεία Πρόνοια, ἡ πάντοτε τὸ ἔθνος ἡμῶν περιφρουρήσασα, θέλει ἀναστήσει καὶ ἐξαποστείλει τοὺς μεγαλουργοὺς ἐκείνους ἄνδρας, οἵτινες συνελθόντες ἐν πνεύματι εἰρήνης, καὶ τὴν κατάστασιν ἡμῶν ἰδόντες καὶ ἐλεήσαντες, καὶ ἐπὶ τῇ γυμνότητι ἡμῶν αἰσχυνόμενοι, ἢ μόνοι ἢ μεθ' ἡμῶν ἀποφαίνουσι τὴν ἠθικὴν τοῦ ἔθνους σύμπαντος ἀνέγερσιν. Καὶ τότε τελειότερα καὶ περιεκτικώτερα ἐκπαιδευτήρια πανταχοῦ καθιδρυθέντα, τὴν ἐκ τῆς ἀμαθείας ἀχλὺν ταχέως θέλουσι διαλύσει, καὶ φαεσφόρος ἥλιος τῆς παιδείας θέλει ἀναλάμπει πανταχοῦ, καὶ ἡ Ἑλλὰς, ἡ πεφιλημένη πατρὶς, θέλει ἀναδείκνυσθαι καὶ πάλιν ἡ δᾳὰς ἡ δᾳδουχοῦσα τὴν Ἀνατολὴν, καὶ ὁ Ἕλλην ὁ μᾶλλον ἐν τοῖς λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς πεφωτισμένος. Τοῦτο εἶναι τὸ γλυκὺ καὶ τερπνὸν ἡμῶν ὄνειρον, τοῦτο τὸ ἥδιστον ἐντρύφημα παντὸς τὰς χώρας ταύτας οἰκοῦντος Ἕλλη-

νος. Καὶ πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ὀνειροπολήσεων ἡμῶν ἐπικαλούμεθα πάντων τῶν ὁμογενῶν τὴν συνδρομὴν καὶ σύμπραξιν. Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανά.

Εἰς δὲ τοὺς λόγους ἡμῶν οὔτε φιλοσοφικὰς θέλετε εὕρει θεωρίας, οὔτε ὑψιπετησάσσας καὶ ὑπερνεφεῖς ἐννοίας, πέραν τῶν ὁρίων τῆς ἐν ἡμῖν ἀτμοσφαίρας μετεωροπορούσας. Διότι ἐκτὸς ὅτι περὶ τὰ τοιαῦτα πεζοί ἐσμεν καὶ ἀδαεῖς, καὶ ἥκιστα μακροπτέρυγες, ὥστε ἀκινδύνως καὶ ἀτιμωρήτως νὰ ἀνιπτάμεθα, καὶ οὐρανόπλαγκτοι τὰς αἰθερίους νὰ διατρέχωμεν ἐκτάσεις, ἀλλὰ καὶ τὸ ὠφέλιμον ἀναμοχλεύοντες, καὶ τὸ καταληπτὸν καὶ ἅπτὸν ἐν ἡμῖν μᾶλλον ἀναζητοῦντες, πρὸς ἀνάγκην, οὐχὶ δὲ δι' ἐπίδειξιν καὶ κόμπον ματαίας καὶ μηδὲν ὠφελούσης πολυμαθείας ἐλέγομεν. Δὲν ἠθελήσαμεν λοιπὸν ἱκαρομενίππειον ἐποχούμενοι ἅρμα, εἰς ὑπερήνεμα νὰ ἀνυψώμεθα πελάγη, τοὺς προσγείους ἀφίνοντες θεατὰς ἐκπεπληγμένους ἐπὶ τῇ μετάρσει καὶ χαίνοντας ἢ χατμωμένους ἐπὶ τῇ ἀκατανοήτῳ αὐτοῖς καὶ ἀλογίστῳ μετεωρολογικῇ ἐρεσχελίᾳ. Ἐν τοῖς λόγοις ἡμῶν τοῦτο πρὸ ὀφθαλμῶν εἴχομεν, καὶ τοῦτο ἐθηρεύομεν, τὰ αἰσθήματα τῶν ἀκουόντων νὰ ἐξαίρωμεν, τὰς προγονικὰς ἡμῶν ἀρετὰς νὰ διδάσκωμεν, φιλοπατρίαν νὰ ἐμπνέωμεν, ζῆλον καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν ἐκγραμμάτωσιν νὰ ἐνσταλάττωμεν, τὰς μετὰ τοῦ ἔθνους σχέσεις νὰ συσφίγγωμεν, κέντρον φωτισμοῦ τὴν πόλιν νὰ καταστήσωμεν, τὸν πρὸς τὰ γράμματα πόθον καὶ τὴν ἐκ τούτων ὠφέλειαν ὅσον οἷόν τε μακρότερον νὰ διοχετεύωμεν, τὸν ἀπὸ πολλῶν αἰώνων ἐμφυτευθέντα, καὶ ὑπὸ τῶν παθημάτων ἡμῶν προαχθέντα, καὶ βαθείας ἐκτείναντα ῥίζας ξενισμὸν νὰ ἐκριζώσωμεν λέγοντες, προτρέποντες, διδάσκοντες, εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι, ἐάν τινων τὴν ὀργὴν ὑπεκκαίωμεν. Τούτων εἴχομεν ἀνάγκην, καὶ εἰς ταῦτα τὸν χρόνον καὶ τοὺς λόγους ἡμῶν κατηναλίσκομεν, πᾶν δ' ἄλλο ἀπᾴδον ἐθεωρήσαμεν, καὶ μακρὰν τοῦ σκοποῦ, καὶ τρυφὴν ἀποτελοῦν οὐ τροφήν, ἧς ἐχρήζομεν, καὶ οὐχ ἡμῶν ἄρτου δεομένων, ἀλλ' εἰς τελειότερον συγκεκρο-

τημένων κοινωνιῶν τραπέζας ἐκρίναμεν ἄξιον. Εἰ δέ τι καὶ σόλοικον ἐν αὐτοῖς καὶ παρατράγωδον καὶ ἥκιστα ἀκριβὲς διέλαθεν ἡμᾶς παρεισδῦσαν, συγγνωστέοι ἐσμὲν πόρρῳ ἡρακλείων ὑπερεξακοντισθέντες στηλῶν καὶ πάντων βοηθημάτων στερούμενοι. Ἐπικαλούμενοι λοιπὸν τὴν μετριοπαθῆ τῶν ἀναγνωστῶν κρίσιν, παρακαλοῦμεν αὐτοὺς νὰ ἀναμνησθῶσι ποῦ καὶ πρὸς ποίους ἐλέγοντο οἱ λόγοι· καὶ εἰ τοῦτο πράξουσι, δὲν θέλομεν εὕρει αὐτοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀσυμπαθεῖς δικαστάς.

Δὲν κρίνομεν ἄπο σκοποῦ νὰ ἐπισυνάψωμεν καὶ τὰς περὶ τὸν Εὔξεινον Ἑλληνίδας πόλεις μετὰ συνοπτικῆς ἱστορίας αὐτῶν, κατὰ τὰ εἰσηγηθέντα ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου ἡμῶν διδασκάλου Κωνστ. Σχινᾶ, Καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίῳ, ἐκ τοῦ ἀνεκδότου πονήματος αὐτοῦ, «Ἱστορία τῶν Ἑλληνίδων ἀποικιῶν», ἀρχὴν ποιούμενοι ἀπὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου, ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ Θρᾳκείου Βοσπόρου, καὶ τελευτῶντες εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ σημεῖον, τὸ κατ' ἀντίπεραν ἐν τῇ ἀσιατικῇ παραλίᾳ κείμενον.

Κατὰ δὲ τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου πόντου συνεστήσαντο ἀποικίας ἄλλοι τε τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα οἱ Μιλήσιοι. Ἰδοὺ δὲ αἱ γνωστότεραι·

ἀ) Ἡ Ἀπολλωνία, ἀποικισθεῖσα ὑπὸ Μιλησίων πεντήκοντα περίπου ἔτη πρὸ τοῦ Κύρου κατὰ Στράβωνα (Ζ. 6. 2) χιλίους τριακοσίους σταδίους ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ στόματος τοῦ Ἴστρου. Ὅθεν ἀναφέρεται ἤδη ὑπὸ Σκύλακος καὶ Ἡροδότου (Δ. 90, Σκύλ. 4. 729—). Ὑπῆρξε δὲ ἡ ἀξιολογωτάτη Ἑλληνὶς πόλις κατὰ τὰ δυτικὰ τοῦ Εὐξείνου παράλια. Ἦν δὲ ἐν μέρει ᾠκοδομημένη ἐπί τινος μικροῦ μετὰ τῆς ἠπείρου συνεχομένου νησιδίου καὶ

εἶχε δύο μεγάλους λιμένας (Στρ. Ζ. 6. 1, καὶ Πλίν. ΛΔ'. 7). Ἐπὶ τοῦ νησιδίου τούτου ὑπῆρχεν ἱερὸν Ἀπόλλωνος, τοῦ ὁμωνύμου τῆς πόλεως προστάτου, ἔχον κολοσσιαῖον ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ κύβων τριάκοντα τὸ ὕψος, ὅπερ κατὰ Στράβωνα ἀφελόμενος ὁ Μάρκος Λεύκολος μετεκόμισεν εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅτε κατ' Εὐτρόπιον (ς, 8) στρατεύσας ἐπὶ τοὺς Θρᾷκας, εἶλε καὶ διήρπασε τὴν πόλιν ταύτην καὶ ἄλλας αὐτόθι κειμένας. Τὴν ἄλωσιν ταύτην θεωρητέον ὡς τὴν ἐποχὴν τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀπολλωνίας· διότι ἔκτοτε, εἰ καὶ ὑπῆρχεν εἰσέτι, κατέστη τοσοῦτον ἄσημος, ὥστε οὐδὲ λόγος κἂν γίνεται περὶ αὐτῆς κατὰ τὰς τῶν Γότθων ἐπιδρομάς. Ἐντὸς δὲ ὀλίγου ἀποβάλλει καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα, ἢ μεταβάλλει αὐτὸ εἰς Σωζόπολιν. Ὑπὸ τῷ ὀνόματι τούτῳ μένει μέχρις ἡμῶν. Ὁ πολίτης Ἀπολλωνιάτης.

β') Ἀγχίαλος, κατὰ δὲ τὸν Στράβωνα μόνον Ἀγχιάλη, Ἀπολλωνιατῶν ἄποικος, κτισθεῖσα ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἀντιπέραν, ἤγουν τοῦ βορείου μέρους τοῦ κόλπου, ἐν ᾧ ἔκειτο καὶ ἡ Ἀπολλωνία, ἄδηλον μὲν πότε, πιθανὸν ὅμως κατὰ μὴ λίαν ἀρχαίους χρόνους· διότι ἡ πόλις αὕτη παρασιωπᾶται οὐχὶ μόνον ὑπὸ Σκύλακος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ πολλῷ μεταγενεστέρου Σκύμνου. Πρῶτος ἀναφέρει αὐτὴν ὁ Στράβων (Ζ. 6, 1.)· μετ' αὐτὸν δὲ οὐδεὶς ἔτι παραλείπει αὐτήν· διότι κατέστη ἱκανῶς μεγάλη καὶ ἀκμάζουσα, καίτοι κυριευθεῖσα καὶ διαρπαγεῖσα ὑπὸ τῶν Γότθων, ἐν ᾧ παρήκμασεν ἡ μητρόπολις αὐτῆς Ἀπολλωνία. Ὁ πολίτης Ἀγχιαλεύς.

γ') Μεσημβρία, βορειοανατολικώτερον τῆς Ἀγχιάλου, κειμένη κατὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Αἵμου, κτισθεῖσα καθ' Ἡρόδοτον (ς. 33) ὑπὸ Βυζαντίων καὶ Χαλκηδονίων φυγόντων κατὰ τὴν προσέγγισιν τοῦ Φοινικικοῦ στόλου· ὁ δὲ Σκύμνος (στίχ. 733—741) ἀρυόμενος, ὡς ἔοικε, κατὰ μνήμην ἐκ τοῦ εἰρημένου χωρίου τοῦ Ἡροδότου, μὴ ἔχων δὲ ὑπ' ὄψιν τὸ κείμενον, διηγεῖται ἐσφαλμένως, ὅτι οἱ Χαλκηδόνιοι καὶ Μεγαρεῖς, δέον εἰ-

πεῖν οἱ Βυζάντιοι, ὥκισαν πρῶτον τὴν πόλιν ταύτην κατὰ τὴν ἐπὶ Σκύθας στρατείαν τοῦ Δαρείου, ἐν ᾧ ὤφειλεν εἰπεῖν ἁπλῶς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Δαρείου, ἢ τοὐλάχιστον μετὰ τὴν ἐπὶ Σκύθας αὐτοῦ στρατείαν. Ὁ δὲ Στράβων (Z. 6. 3.) ὅτι ἦν ἄποικος Μεγαρέων, καὶ ὅτι ὠνομάζετο πρότερον Μενεβρία, ἤγουν Μενέπολις, ἀπὸ τοῦ κτίσαντος δῆθεν Μένα καὶ τοῦ *βρία* ἐμφαίνοντος θρᾳκιστὶ τὴν πόλιν. Δεῖ ἄρα ὑπολαβεῖν ἡμᾶς δυοῖν θάτερον, ἢ ὅτι καὶ ὁ Στράβων αὐτὸς, ἐρανιζόμενος ἐκ παλαιοτέρων συγγραφέων, ὧν οὐκ εἶχεν ἀνὰ χεῖρας τὸ κείμενον (ὡς συνέβαινε πολλάκις περὶ τοὺς ἀρχαίους διὰ τὴν ἔλλειψιν ἰδίᾳ τινὸς βιβλιοθήκης), καὶ ἐνθυμούμενος ἀμυδρῶς ὅτι ἦν ἡ Μεσημβρία ἄποικος ἀποίκων τῶν Μεγαρέων, ἔγραψεν οὕτως, ἢ ὅτι, ὅπερ οὐκ ἀπίθανον, προϋπῆρχεν ἡ πόλις αὕτη ὡς Μεγαρικὴ ἀποικία, εἰς ἣν ὡς συγγενεῖς καταφυγόντες οἱ Χαλκηδόνιοι καὶ Βυζάντιοι, ἐπηύξησαν αὐτήν. Κατὰ δὲ τοὺς δοκίμους χρόνους τῆς Ἑλλάδος ἀναφέρεται πολλάκις ἡ Μεσημβρία, ἀλλ' οὐδέποτε ὡς διάσημος ἢ ἰσχυρὰ πόλις. Μεταξὺ τῶν γεωγράφων οἱ ἔσχατοι μνημονεύοντες αὐτῆς εἰσιν ὁ Πτολεμαῖος, ὁ συντάκτης τοῦ Πανκινκερείου πίνακος καὶ ὁ τοῦ ἀνωνύμου περίπλου· ὅμως δὲ σώζεται καὶ μέχρις ἡμῶν φέρουσα τὸ αὐτὸ ὄνομα. Ὁ πολίτης Μεσημβριανός.

δ') Ναύλοχος, πολίχνη μικροῦ λόγου ἀξία, ἀποικία ἅμα καὶ κτῆσις Μεσημβριανῶν (Στράβ. αὐτόθι), ἐκεῖθεν δὲ τοῦ Αἵμου κειμένη. Ὁ πολίτης πιθανῶς Ναυλοχίτης.

ε') Ὀδυσσὸς, ἔτι μᾶλλον πρὸς βορρᾶν τοῦ Αἵμου, ἄποικος Μιλησίων, κτισθεῖσα κατὰ τὸν ἀνώνυμον περίπλουν καὶ Στράβωνα (αὐτόθι) ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ τῆς Μηδίας βασιλέως Ἀστυάγους· ὅθεν καὶ ὁ Σκύλαξ ἤδη σημειοῖ αὐτὴν, εἰ καὶ διεφθαρμένως (Ὀδυσσόπολις ἀντὶ τοῦ Ὀδυσσὶς πόλις). Ἤκμασε δὲ ἱκανῶς ἡ πόλις, οὐχὶ μόνον ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν χρόνων (Διόδ. ιθ. 73), ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν. Διετηρήθη δὲ καὶ μέχρι μεταγενεστέρων χρόνων· ὅθεν καὶ ὁ Πανκινκέρειος πίναξ χα-

ρακτηρίζει αὐτὴν διὰ τοῦ τῆς πόλεως ἐμφαντικοῦ στοιχείου. Ὁ Ἱεροκλῆς οὐκέτι ἀναφέρει αὐτήν. Ὁ πολίτης Ὀδυσσίτης καὶ Ὀδυσσεύς. Διέπρεψαν δὲ ἐντεῦθεν κατὰ Στέφανον Ἡρακλείδης τε ὁ ἱστοριογράφος καὶ Δημήτριος ὁ περὶ πατρίδος γράψας.

ς΄) Κρουνοί, τόπος μικρὸν βορειότερον τῆς Ὀδυσσοῦ κείμενος, ἔνθεν ὑδρεύοντο οἱ κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐμπορευόμενοι Ἕλληνες· ἐνταῦθα δὲ καὶ κώμη Ἑλληνίς. Ἐπὶ Στράβωνος διετήρει ἔτι τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα. Ὁ Πλίνιος (Δ. 11) διηγεῖται ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἦν ἤδη μεταβεβλημένον τὸ ὄνομα Κρουνοὶ εἰς ὄνομα Διονυσόπολις· τῆς δὲ μεταβολῆς τὴν μυθώδη αἰτίαν ἀναφέρει ὁ ἀνώνυμος Περίπλους, προστιθεὶς ὅτι ἐκαλεῖτο προσέτι καὶ Ματιόπολις (ἴσως Μαρκιανόπολις ἢ Μαρτιανόπολις), καὶ ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἦσαν Ἕλληνες μιγάδες, δηλαδὴ ἀναμεμιγμένοι μετὰ βαρβάρων. Ὑπὸ τὸ ὄνομα Διονυσόπολις ἀναφέρουσιν αὐτὴν ἅπαντες οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Πορφυρογέννητος Κωνσταντῖνος.

ζ΄) Κάλλατις ἢ Κάλατις, κατὰ δὲ Πτολεμαῖον καί τινα νομίσματα Καλλατία, Ἡρακλεωτῶν ἄποικος τῶν ἐν τῷ Πόντῳ (Στρ. αὐτόθι παράβ. καὶ ΙΒ. 3. 9), κτισθεῖσα ὑπ' αὐτῶν κατά τε Σκύμνον καὶ τὸν ἀνώνυμον περίπλουν κατὰ χρησμὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀμύντου τοῦ Μακεδόνος (Σκύμ. ἀποσπ. στίχ. 15—18), κατέστη ἐντὸς ὀλίγου ἡ διασημοτάτη καὶ ἰσχυροτάτη πόλις μεταξὺ Ἴστρου καὶ Αἵμου. Ἅτε δὲ οὖσα αὐτόνομος, οὐχὶ μόνον ἐπολέμησε πρὸς Βυζαντίους, καὶ ἀπέκρουσε τὰς προσβολὰς Σκυθῶν τε καὶ Γετῶν, ἀλλ' ἀντέστη ἐπιτυχῶς καὶ Φιλίππῳ τῷ Ἀμύντου τῷ Ἀλεξάνδρου πατρί (Διόδ. ιθ΄. 73 καὶ κ΄. 25)· τέλος δὲ ὑπέκυψε τῷ Λυσιμάχῳ, καὶ ἔκτοτε ἤρξατο παρακμάζειν. Διετηρήθη ὅμως καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ πολὺ, μνημονευομένη μὲν ὑπὸ τῶν πλείστων παροδικῶς, μὴ φέρουσα ἐπὶ τοῦ Πανκινκερείου πίνακος τὸ τῆς πόλεως χαρακτηριστικὸν σημεῖον, ἀναφερομένη ὅμως καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἱεροκλέους καὶ τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ὁ πολίτης Καλλατιανός. Διασημος

ἀνὴρ ὑπῆρξεν ἐντεῦθεν Δημήτριος ὁ Καλλατιανὸς, συγγραφεὺς κριτικώτατος, ἀναφερόμενος συνεχῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Σκύμνου, Στράβωνος καὶ ἄλλων. Μνημονεύει δ' ὁ Στέφανος καὶ ἄλλου διασήμου ἀνδρὸς Ἴστρου Καλλατιανοῦ, συγγράψαντος περὶ τραγῳδίας σύγγραμμα ἐπαινούμενον.

ἡ) Ἴστρος, κατὰ Στράβωνα καὶ τοὺς πλείστους. Ἰστρόπολις, κατὰ Πλίνιον, κατ' ἄλλους δὲ Ἰστρία, παρὰ δέ τισι τῶν Λατίνων καὶ δασυνομένη, ἀποικία Μιλησίων, ἀπέχουσα πεντακοσίους σταδίους τοῦ ἱεροῦ στόματος τοῦ Ἴστρου, καὶ κτισθεῖσα, εἰ δεῖ πιστεύειν τῷ ἀνωνύμῳ Περίπλῳ, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰς Μηδίαν καὶ τὴν λοιπὴν Ἀσίαν ἐπιδρομῆς τῶν Σκυθῶν, ἤγουν γενεάς τινας πρὸ Κύρου. Φαίνεται δὲ ὅτι οὐχ ὑπῆρχε λίαν ἰσχυρὰ καὶ διάσημος, εἰ καὶ ὁ Πλίνιος (Δ. 11) κατατάσσει αὐτὴν μεταξὺ τῶν αὐτόθι λαμπρῶν πόλεων· ὁ δὲ Ἀμμιανὸς (κϐ'. 8) λέγει ὅτι ἦν quondam potentissima civitas. Τὰ ὀλίγα διατηρούμενα νομίσματα, τὰ φέροντα τὸ ὄνομα Ἰστρία, ἀνήκουσι πιθανῶς εἰς αὐτήν. Ὁ πολίτης κατὰ Στέφανον Ἴστριος καὶ Ἰστριεύς.

Ἐκεῖθεν δὲ τοῦ Ἴστρου μέχρι τοῦ Τύρα ποταμοῦ οὐδεμίαν ἀπαντῶμεν ἄλλην πόλιν. Παρὰ τούτῳ δὲ ἐν ἀριστερᾷ προϊόντι ὑπῆρχε πόλις ὁμώνυμος Τύρας καλουμένη, ἧς τὸ ἐθνικὸν Τυράτης καὶ Τυρίτης καὶ Τυρανὸς κατὰ Στέφανον, κατὰ Σκύμνον (ἐν ἀποσπ. στίχ. 55, 56) καὶ τὸν τοῦ ἀνωνύμου Περίπλουν. Μιλησίων ἄποικος, ἡ αὐτὴ καὶ Ὀφιοῦσσα κατὰ Στέφανον καὶ Πλίνιον. Ἔκειτο προσέτι κατὰ τὸ στόμιον τοῦ Τύρα Πύργος Νεοπτολέμου καὶ Κώμη Ἑρμώνακτος καλουμένη, πιθανῶς Ἑλληνίς. Ὑπερβάντες δὲ τὸν Τύραν ποταμὸν, καὶ προβαίνοντες πρὸς τὸν Βορυσθένην, ἀπαντῶμεν δύο μόνον πόλεις Νικωνίαν, τὴν καὶ Νικώνιον κατὰ Σκύλακα καὶ Πλίνιον, ἐπὶ δεξιᾷ τοῦ ποταμοῦ ἀντικρὺ τῆς Ὀφιούσσης κειμένην, καὶ Ὀδησσὸν (ἴσως τὴν αὐτὴν τὴν παρὰ Πτολεμαίῳ Ὀρδησσὸν), ἀμφοτέρας Ἑλληνίδας, εἰ καὶ οὐδεὶς τῶν γνωστῶν συγγραφέων

ἀναφέρει πόθεν ὡκίσθησαν. Ἡ δευτέρα τούτων κειμένη ὑπὲρ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ἀξιώτου, ἣν ἔτι γνωστὴ κατὰ τὸν Ε΄. μ. Χ. αἰῶνα ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὀδυσσὸς (δι' υ). Ἐπὶ δὲ τοῦ Βορυσθένους αὐτοῦ, ἢ μᾶλλον κατὰ τὰς συμβολὰς τοῦ Ὑπάνιος καὶ τοῦ Βορυσθένους ἔκειτο.

Ἡ Ὀλβία, μεγάλη ἐμπορικὴ πόλις ἡ διασημοτάτη τῶν ἐν Πόντῳ κτισθεῖσα ὑπὸ Μιλησίων (Περίπλους ἀνωνύμου καὶ Ἀρριανοῦ ἐν τοῖς μικροῖς γεωγράφοις καὶ Σκύμ. ἀποσπ. στίχ. 57—62), καλουμένη ὡσαύτως καὶ Βορυσθένης ὁμωνύμως τῷ ποταμῷ, κατά τε Ἡρόδοτον (Δ΄ 7) καὶ κατὰ τοὺς πλείστους τῶν ἀρχαίων, κατὰ δὲ Πτολεμαῖον (Γ΄. 5) καὶ Βορυσθενὶς, καὶ κατὰ Πλίνιον προσέτι καὶ Ὀλβιόπολις καὶ Μιλητόπολις. Τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα οὐκ ἦσαν φαίνεται ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλὰ παρὰ μόνοις τοῖς Ῥωμαίοις· ἐν τοσούτῳ τὸν κάτοικον ἔλεγον καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκ μὲν τοῦ Ὀλβία Ὀλβιοπολίτην· καὶ ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ τούτου φαίνεται ἀπατηθέντες οἱ Ῥωμαῖοι, ὠνόμασαν καὶ τὴν πόλιν Ὀλβιόπολιν· ἐκ δὲ τοῦ Βορυσθένης Βορυσθενείτην (παρ' Ἡροδότῳ Βορυσθενείτην), κατὰ δὲ Στέφανον διὰ τοῦ ι καὶ διὰ τοῦ ει. Ἤκμαζεν ὅμως πολὺ καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ὑπὸ τῷ ὀνόματι Βορυσθενὶς, ὡς βλέπομεν ἐκ τοῦ κατὰ τὸν ς΄ αἰῶνα ὑπάρξαντος Ἰορδάνου τοῦ Ἀλλενδοῦ.

Κατὰ δὲ τὴν Ταυρικὴν χερσόνησον κατερχόμενοι ἀπὸ τῶν βορειοτέρων, καὶ ἔχοντες τὴν ἀκτὴν αὐτῆς ἐν ἀριστερᾷ ἀπαντῶμεν·

Τὴν πόλιν Χερρόνησον, ἐπὶ μακρᾶς τινος χερσονήσου Ἡρακλεωτῶν, ἄποικον τῶν ἐν Πόντῳ, κατὰ Στράβωνα, ἔχουσαν ἱερόν τι ἐπίσημον τῆς Παρθένου, δαίμονός τινος ἐπιχωριαζούσης, πιθανῶς τῆς Ἀρτέμιδος (ἧς ἦν ἐπώνυμον τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον, Παρθένιον καλούμενον, νῦν δὲ Κατερλὴ κατὰ τὸν Μελέτιον, ἀπέχον ἑκατὸν σταδίους τῆς πόλεως, ἐφ' οὗ ὑπῆρχεν ὡσαύτως ναὸς καὶ ξόανον τῆς αὐτῆς δαίμονος) καὶ λιμέ-

νας τρεῖς κειμένους μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ Παρθενίου ἄκρου. Μικρὸν δὲ κατωτέρω ἔκειτο ἡ ἀρχαιοτέρα πόλις Χερρόνησος, κατεσκαμμένη οὖσα πρὸ πολλοῦ ἐπὶ Στράβωνος. Ἡ Χερρόνησος ἦν πρότερον αὐτόνομος· καὶ διετέλεσεν οὖσα τοιαύτη μέχρι τῶν χρόνων Μιθριδάτου τοῦ Εὐπάτορος, ὅτε καταπιεζομένη διὰ βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, ἐπεκαλέσατο τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως τούτου, καὶ ἔκτοτε ἔμεινεν ὑπήκοος τῶν δυναστῶν τοῦ Βοσπόρου (Στράβ. Z. 4. 3). Ἡ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν καλουμένη Χερσὼν πόλις, ὑπῆρξε πιθανῶς ἡ αὐτὴ τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος Χερρονήσῳ, καὶ φαίνεται ὅτι ἦν τόπος ἐξορίας δεινῆς. Γνωστόν ἐστι, φέρ' εἰπεῖν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐξωρίσθη καὶ ἐνταῦθα ἀπέθανεν ὁ Ε'. Κλήμης, ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος. Εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν κατέστη ὑπερόριος καὶ ὁ ἐκπεσὼν τοῦ θρόνου αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥινότμητος ὑπὸ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Λεοντίου, ὅστις μετ' οὐ πολὺ, ἐπανελθόντος τοῦ Ῥινοτμήτου εἰς τὸν θρόνον διὰ τῆς βοηθείας τῶν Βουλγάρων, ἠμείφθη τοῖς ἴσοις, προσεπιμετρηθέντος αὐτῷ καὶ τοῦ θανάτου. Τὸ ἐθνικὸν τῆς Χερρονήσου Χερρονησίτης.

Κάμπτοντες δὲ τὸ ἀκρωτήριον τὸ πάλαι μὲν Κριοῦ μέτωπον, νῦν δὲ Ἰγκερμὰν κατὰ Μελέτιον καλούμενον, καὶ ἰθυπλοοῦντες πρὸς τὰ βόρεια, ἔχοντες δὲ ἐπ' ἀριστερᾷ τὴν ἀκτὴν, ἀπαντῶμεν τὴν Θεοδοσίαν, ἧς τὸ ἐθνικὸν Θεοδοσιανὸς καὶ Θεοδοσιεὺς, ἀπέχουσα κατ' Ἀρριανὸν (ἐν Περίπλῳ) σταδίους ἑπτακοσίους, κατὰ δὲ Στράβωνα (Z. 4. 4) πεντακοσίους τριάκοντα τοῦ ἀμέσως κατωτέρω μνημονευθέντος Παντικαπαίου, καὶ οὖσαν κατὰ τὸν αὐτὸν Μιλησίων ἄποικον, ἠρημωμένην δὲ ἐπὶ τοῦ γεωγράφου τούτου (τοῦ Ἀρριανοῦ), χώραν εὔγειον καὶ λιμένα ἔχουσαν περιεκτικὸν ἑκατὸν νηῶν.

Πεντακοσίους δὲ καὶ τριάκοντα σταδίους ἀπωτέρω τῆς Θεοδοσίας, παρὰ τὸν Κιμμέριον Βόσπορον, οὐχὶ ὅμως κυρίως ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἔκειτο τὸ Παντικάπαιον (τὸ νῦν Κέρτζι) περί τινα

ὁμώνυμον λόφον ἐν κύκλῳ σταδίων εἴκοσι περιοικούμενον κατὰ τὴν τοῦ Στράβωνος ἔκφρασιν, ἀποικία Μιλησίων κατὰ τὸν αὐτὸν, ἔχον πρὸς ἀνατολὰς λιμένα καὶ νεώριον τριάκοντα περίπου νηῶν καὶ ἀκρόπολιν πιθανῶς ἐπὶ τοῦ λόφου κειμένην. Τὸ ἐθνικὸν συνήθως Παντικαπαιεὺς, ἀλλὰ καὶ Παντικαπαιάτης κατὰ Στέφανον.

Μεταξὺ τῆς Θεοδοσίας καὶ τοῦ Παντικαπαίου ἔκειντο κατὰ τὸν αὐτὸν Στράβωνα διάφοροι κῶμαι, Ἑλληνίδες, ὡς φαίνεται, καὶ μία πόλις Ἑλληνικὴ λίαν εὐλίμενος, καλουμένη Νυμφαῖον (Στράβ. Z. 4. 4). Ὁ Σκύλαξ (ἐν Σκυθίᾳ καὶ Ταύροις) καλεῖ τὸ Νυμφαῖον τοῦτο Νυμφαίαν θηλυκῶς, καὶ προστίθησιν ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἄλλην πόλιν Ἑλληνίδα Κύδαιαν, ἣν ὁ Στράβων οὐκ ἀναφέρει, διότι ἴσως κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ οὐκέτι ὑπῆρχεν ἢ κατέστη ἤδη ἄσημος κώμη ἢ χωρίον. Εἴκοσι δὲ σταδίους ἀπωτέρω τοῦ Παντικαπαίου πρὸς τὴν Μαιώτιδα ὑπῆρχε τὸ Μυρμήκειον, πόλις Ἑλληνὶς ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Σκύλακος καὶ Στράβωνος, καὶ τετρακοσίους σταδίους περαιτέρω τὸ Παρθένιον, κώμη Ἑλληνὶς, καθ' ἣν ἔκειτο τὸ στενώτατον ἅμα καὶ βορειότατον εἴκοσι σταδίων μέρος τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, σχηματιζόμενον ὑπὸ τῆς κώμης ταύτης καὶ τῆς ἀντίπεραν, τῆς Ἀσίας δηλονότι, κειμένης κώμης Ἀχιλλείου (ἧς τὸ ἐθνικὸν Ἀχιλειώτης καὶ Ἀχιλλείτης) (Στράβ. Z. 4. 5). Κατὰ δὲ τὴν Ἀσιατικὴν τοῦ Βοσπόρου παραλίαν ἔκειτο ἐν δεξιᾷ εἰσπλέοντι·

Ἡ Κορκονδάμη κώμη, ἥτις ἐστὶ τὸ νότιον πέρας τοῦ πορθμοῦ τούτου, διέχουσα τῆς ἀντικρὺ κειμένης κώμης τῶν Παντικαπαίων Ἄκρας καλουμένης σταδίους ἑβδομήκοντα. Ὑπέρκειται δὲ τῆς Κορκονδάμης λίμνη μεγάλη Κορκονδαμῖτις λεγομένη, ἐκβάλλουσα εἰς τὴν θάλασσαν οὐ μακρὰν τῆς κώμης, οὖσα ἐνταῦθα κολποειδής· εἰς ἣν εἰσπλέοντες ἀπαντῶμεν ἐν ἀριστερᾷ μὲν τὴν Φαναγορίαν, ἢ τὸ Φαναγόριον (Στράβ. IA. 2. 9 καὶ 10) ἢ Φαναγόραν κατὰ Διονύσιον τὸν περιηγητὴν (στίχ. 552), ἢ Φαναγόριαν κατὰ Σκύμνον καὶ Στέφανον (τὸ ἐθνικὸν

Φαναγορίτης καὶ οὐχὶ Φαναγορεὺς, ὡς ὤφειλεν εἶναι κατὰ τὴν ἀναλογίαν), Τηΐον κατὰ Σκύμνον (στίχ. 152 καὶ Εὐστάθ. ἐν τῷ ἄρτι χωρίῳ) ἄποικον, πόλιν λαμπρὰν καὶ μητρόπολιν τῶν ἐν Ἀσίᾳ Βοσποριανῶν, ὡς ἦν τὸ Παντικάπαιον τῶν ἐν Εὐρώπῃ, ὡσαύτως καὶ τὰς Κήπους (ἢ κατὰ Σκύμνον, ἐν ἀποσπ. στίχ. 151, Κῆπον ἑνικῶς), ἄποικον Μιλησίων, ἐν δεξιᾷ δὲ τὴν Ἑρμώνασσαν, ἀποικίαν καὶ αὐτὴν Τηΐων (Σκύμ. αὐτόθι), καὶ τὸ Ἀπάτουρον ἀφιερωμένον τῇ Ἀφροδίτῃ. (Στρ. ΙΑ. 210).

Τὸ Παντικάπαιον καὶ ἡ χώρα ἅπασα ἡ περὶ τὸ στόμα τῆς Μαιώτιδος ἑκατέρωθεν κειμένη, καὶ καλουμένη μὲν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις χώρα τῶν Βοσποριανῶν, περιέχουσα δὲ τάς τε εἰρημένας καὶ ἄλλας πόλεις καὶ κώμας, ἐμοναρχεῖτο ὑπὸ σειρᾶς ἐπιεικεστάτων μοναρχῶν Ἑλλήνων τὸ φῦλον, ἐκ τοῦ παλαιοτάτου γένους τῶν Ἀρχαιανακτιδῶν, συστησαμένης τὸ κράτος τοῦτο κατὰ τὸ 479, ὧν ὑπῆρξαν οἱ ἐπισημότατοι Λεύκων καὶ Σάτυρος καὶ οἱ δύο Παιρισάδαι, ὅ τε πρεσβύτερος, ὁ διὰ τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ διοίκησιν Θεὸς νομισθεὶς, καὶ ὁ ὕστατος, ὅστις μηκέτι δυνάμενος ἀντέχειν πρὸς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων καὶ τὰς ἀπαιτήσεις μειζόνων φόρων, παρέδωκε τὴν ἀρχὴν Μιθριδάτῃ τῷ Εὐπάτορι. Οὗτος δὲ (ἔτη 82 π. Χ.) κατέστησεν αὐτόθι βασιλέα τὸν πρεσβύτερον υἱὸν αὐτοῦ Μαχάρην, ὃν φονεύσας ἔπειτα αὐτὸς, ὅτε ἡττηθεὶς ὑπὸ Πομπηΐου κατὰ τὴν παρὰ τὸν Εὐφράτην Νικόπολιν, ἀπώλεσε τὴν Ποντικὴν βασιλείαν, ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν βασιλέα τοῦ Βοσπόρου. Μετ᾽οὐ πολὺ ὁ νεώτατος αὐτοῦ υἱὸς Φαρνάκης γίνεται αἴτιος τῆς αὐτοκτονίας τοῦ υἱοκτόνου πατρὸς, καὶ λαμβάνει παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἀμοιβὴν τοῦ Βοσπόρου (ἔτει 64 π. Χ.) Τοῦτον φονεύει καὶ διαδέχεται ἐν Βοσπόρῳ Ἄσανδρός τις ἐκ τῆς Μιθριδάτου καὶ αὐτὸς γενεᾶς. Ἀλλ᾽ ὁ τοῦ Φαρνάκου υἱὸς Δαρεῖος λαμβάνει παρ᾽ Ἀντωνίου μέρος τοῦ Πόντου· ἄδηλον δὲ ἂν ἐκράτησε καὶ τοῦ Βοσπόρου· ὁ δὲ τούτου διάδοχος Πολέμων προσλαμβάνει καὶ τὸν Βόσπορον ὡς καὶ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Κολχίδα.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Πολέμωνος καὶ τῆς μετ' αὐτὸν βασιλευσάσης γυναικὸς αὐτοῦ Πυθοδωρίδος (Στράβ. ΙΑ. 2. 8) βασιλεύει ἐπὶ μόνου τοῦ Πόντου Πολέμων ὁ Β', διότι τὸν Πόντον ἀφείλετο αὐτοῦ ὁ Νέρων. Καὶ ὅμως ἔτι ὁ Βόσπορος οὐκ ἐγένετο Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία, ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι διετέλουν ἀποδεικνύοντες ἐνταῦθα διαφόρους ὑποτελεῖς ἡγεμόνας ἐκ τοῦ Μιθριδατικοῦ οἴκου ὄντας ἢ λεγομένους (Στρ. Ζ. 4. 4, ΙΑ. 2. 11, Ζ. 4, 3 καὶ 5), ἕως ὅτου ἐκλιπόντος κατὰ τὸ 250 μ. Χ. ἔτος τοῦ γένους τούτου, κατέλαβον τὴν Βοσποριανὴν βασιλείαν οἱ Σαρμάται, οὓς ἀφείλοντο αὐτὴν κατὰ τὸ 340 ἔτος μ. Χ. οἱ Χερσωνίδαι καλούμενοι. Μετ' οὐ πολὺ προσετέθη τὸ Βοσποριανὸν κράτος, ὡς καὶ ἅπασα ἡ Ταυρικὴ Χερσόνησος, τῇ τῆ Ἀνατολῆς Ῥωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ, ἕως οὗ ἐκράτησαν αὐτοῦ οἱ Χαζάραι καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Τάταροι ἐκ τῆς τοῦ Τζιγγὶς-Χὰν γενεᾶς, καταστάντες μετὰ ταῦτα ὑποτελεῖς τῶν Τούρκων.

Περαιτέρω δὲ τῆς Φαναγορίας, τοῦ Παντικαπαίου καὶ τῶν προμνημονευθέντων πολισμάτων πρὸς τὸ βορειότερον, φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρξαν Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι· ὅθεν καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν τὰς δύο ταύτας πόλεις ὡς τέρματα τῶν κατὰ ταῦτα τὰ μέρη Ἑλληνίδων ἀποικήσεων. Ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ περαιτέρω σκοπιαί τινες τῶν αὐτόθι ἐμπορευομένων Ἑλλήνων, ἰδίως δὲ τῶν Κλαζομενίων (Στρ. ΙΑ. 2. 4), καὶ πόλεις τινὲς καὶ κῶμαι πρότερον βαρβαρικαί, μετέπειτα δὲ καταληφθεῖσαι καὶ ἐξελληνισθεῖσαι ὑπὸ τῶν Βοσποριανῶν Ἑλλήνων. Τοιαῦται ἦσαν τό τε Κιμμερικὸν ἢ ἡ Κιμμερικὴ κώμη ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου τούτου κειμένη, προϋπάρχουσα ὡς πόλις ἐπὶ τῶν πρότερον αὐτόθι ἐνοικούντων Κιμμερίων, τῶν ἐξελαθέντων ἔπειτα ὑπὸ Σκυθῶν, διωχθέντων καὶ αὐτῶν ὑπὸ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος Ἑλλήνων (Στρ. ΙΑ. 2. 4), καὶ ὁ Τάναϊς, πόλις ὁμώνυμος τῷ ποταμῷ, κειμένη κατὰ Στράβωνα καὶ ἐπὶ τῆς Μαιώτιδος λίμνης, ἦγουν κατὰ τὰς εἰς τὴν λίμνην ταύτην ἐκβολὰς τοῦ Τανάϊδος, κτίσμα κατὰ τὸν αὐτὸν γεωγράφον (Ζ. 4. 7) τῶν τὸν Βόσπορον

ἐχόντων Ἑλλήνων. Φαίνεται δὲ ὅτι συνῳκίσθησαν καὶ ὑπὸ τῶν βαρβάρων Σκιλλουριδῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Μιθριδάτου γενεᾶς βασιλέων ἢ τῶν τούτου στρατηγῶν πόλεις δι' Ἑλλήνων κατοίκων ἔν τε τῇ Ταυρικῇ χερσονήσῳ καὶ ἐν τῇ μέχρι τοῦ Τανάϊδος χώρᾳ, ἣν κατεῖχον πρότερον οἱ τῶν Βοσποριανῶν βασιλεῖς. Ἐξάγεται δὲ τοῦτο μάλιστα ἐκ τῶν παρὰ Στράβωνι (Ζ. 4. 7) ἑλληνοφώνων ὀνομάτων πόλεων τινῶν ἐνταῦθα.

Κατερχόμενοι ἐκ Φαναγορίας καὶ Κορκονδάμης καὶ παραπλέοντες τὴν ἀνατολικὴν τοῦ Πόντου ἀκτὴν, ἀπαντῶμεν πρῶτον κυρίως Ἑλληνίδα πόλιν (διότι ὁ μικρὸν πλησιέστερος κείμενος καὶ ὑπὸ Ἀρριανοῦ ἐν Περίπλῳ ἀναφερόμενος Πιτυοῦς φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ὅρμος μόνος καὶ οὐχὶ πόλις) τὴν Διοσκουριάδα, Μιλησίαν ἄποικον κατ' Ἀρριανὸν (αὐτόθι), εἰ καὶ ὁ Σκύλαξ ἀναφέρων αὐτὴν (ἐν Κόλχοις) ὑπὸ τὸ ὄνομα Διοσκουρὶς (κατὰ λάθος φαίνεται ἀντὶ Διοσκουριάς), παραλείπει, πιθανῶς κατὰ παρεκδρομὴν τοῦ ἀντιγραφέως, τὸ πολλάκις ὑπ' αὐτοῦ ἐπαναλαμβανόμενον Ἑλληνὶς πόλις. Ὁ δὲ Στράβων λέγει ὅτι ἔκειτο ἐν κόλπῳ, ὅτι ἐπεῖχε τὸ ἑωθινώτατον παντὸς τοῦ Εὐξείνου, ὅτι ἦν ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ μεταξὺ Κασπίας καὶ τοῦ Πόντου καὶ ὅτι ὑπῆρξε κοινὸν ἐμπορεῖον τῶν τε ὑπερκειμένων καὶ τῶν σύνεγγυς ἐθνῶν, εἰς ὃ συνήρχοντο κατά τινας μὲν ἑβδομήκοντα, κατὰ δ' ἄλλους τριακόσια ἑτερόγλωσσα ἔθνη Σαρματικὰ ὄντα τὰ πλεῖστα καὶ ἅπαντα Καυκάσια (Στράβ. ΙΑ. 2. 16). Ὁ πολίτης κατὰ τὸν Βυζάντιον Διοσκουριεύς. Πολὺ δὲ νοτιώτερον ἐπὶ τῆς αὐτῆς τοῦ Εὐξείνου ἀκτῆς ἔκειτο κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ πόλις ὁμώνυμος αὐτοῦ, ἣν ὁ μὲν Σκύλαξ (ἐν Κόλχοις) ὀνομάζει, κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ, ἁπλῶς Ἑλληνίδα πόλιν, ὁ δὲ Στέφανος, ἀρυόμενος πάντως ἐξ ἀρχαιοτέρου τινὸς συγγραφέως, ἀποκαλεῖ κτίσμα Μιλησίων, ἐμπορεῖον τῶν Κόλχων, εἰς ὃ συνεσωρεύοντο ὡς εἰς ἐμπορικὴν ἀποθήκην τὰ τῆς χώρας ποικίλα καὶ ἄφθονα πραϊόντα, ὕλη τε ναυπηγήσιμος συχνὴ καὶ λῖνον καὶ κάνναβις

καὶ κηρὸς καὶ πίσσα καὶ τὰ πολυθρύλλητα τῆς χώρας λινουργήματα (Στρ. ΙΑ. 2. 7). Καὶ ἡ μὲν χώρα αὐτῆς ἐκαλεῖτο Φασιανὴ, ὁ δὲ πολίτης κατὰ Στέφανον Φασιάτης καὶ Φασιανὸς, καὶ τὸ ὄρνεον δὲ ὁ Φασιανὸς ἐκλήθη, διότι ἐπλεόναζεν ἰδίᾳ αὐτόθι (Εὐστάθ. εἰς Διον. στίχ. 691).

Ἱκανῶς δὲ κατωτέρω ἔκειτο ὁ Ἄψαρος ἢ κατὰ τὸν Πτολεμαῖον Ἄψαῤῥος, μία τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλληνίδων πόλεων, πολυανθρωποτάτη ποτὲ, ἔχουσα λαμπρότατα οἰκοδομήματα, οἷον θέατρον, ἱπποδρόμιον καὶ τὸν τοῦ Ἀψύρτου ὑπὸ Μηδείας θανατωθέντος τάφον· ὅθεν καὶ ἔλαβε δῆθεν κατ' Ἀῤῥιανὸν ἡ πόλις τὴν ἐπωνυμίαν Ἄψυρτος, διαφθαρεῖσα ἔπειτα ὑπὸ τῶν περιοικούντων βαρβάρων (εἰς Ἄψαρον (Ἀῤῥ. ἐν περίπλῳ σελ. 277 καὶ 276 τοῦ Α'. τόμου τῶν τοῦ Ἀλεξανδρείου μικρῶν γεωγράφων). Ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους σταδίους νοτιοδυτικώτερον κατ' Ἀῤῥιανὸν (αὐτόθι) ἔκειντο αἱ Ἀθῆναι, πόλισμα Ἑλληνικὸν, ἔχον ἱερὸν Ἀθηνᾶς, ἐξ οὗ ἔλαβε κατὰ τὸν αὐτὸν τὴν ἐπωνυμίαν, καὶ φρούριον ἠμελημένον ἤδη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ συγγραφέως τούτου.

Νοτιοδυτικώτερον δὲ ἔτι ἔκειτο ἡ Τραπεζοῦς, κατὰ Στέφανόν ποτε καὶ Οἰζηνὶς καλουμένη, Σινωπέων ἄποικος (Ξενοφ. Κύρ. ἀναβ. Δ. 22 καὶ Ἀῤῥ. ἐν ἀρχῇ Περίπλου), διάσημος Ἑλληνὶς πόλις, εἰς ἣν ἀφικόμενοι ἀνεπαύθησαν ἱκανὸν (περὶ τὰς 30 ἡμέρας) οἱ σὺν Ξενοφῶντι κατερχόμενοι Ἕλληνες, αὐτόνομος μὲν πάλαι, εἰ καὶ ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς μητροπόλεως Σινώπης, ἔπειτα δὲ περιελθοῦσα εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Μιθριδατιδῶν βασιλέων τοῦ Πόντου, οὗπερ ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσα πόλις. Αἴφνης δὲ ἀπαντῶμεν αὐτὴν αὖθις ἀναφερομένην ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πολίχνην ἐλευθέραν (oppidum liberum), λαβοῦσα τὴν τοιαύτην αὐτονομίαν πιθανῶς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πομπηίου. Ἐπὶ δὲ Τραϊανοῦ ἤρξατο ἡ νέα αὐτῆς ἀκμὴ, ἥτις ηὔξησεν ἔτι μᾶλλον ἐπὶ Ἀδριανοῦ, κατασκευάσαντος νέον ἀξιόλογον λιμένα, καὶ κοσμήσαντος αὐτὴν δημοσίοις οἰκοδομήμασι

κατὰ ζῆλον τοῦ Τραϊανοῦ. Ὅθεν καὶ ὁ Εὐστάθιος (ἐν Διον. στίχ. 187) ὀνομάζει αὐτὴν μέγα ἐμπορεῖον. Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ἤκμασεν οὐδὲν ἧττον ἡ Τραπεζοῦς, καὶ ἐκοσμήθη μάλιστα οὐκ ὀλίγον ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ. Ἁλούσης δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἐν ἔτει 1204, καὶ καταστάντος ἀνεξαρτήτου τοῦ αὐτόθι τοπαρχοῦντος Ἀλεξίου, ἐγγόνου Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐγένετο ἡ πόλις αὕτη καθέδρα τοῦ νέου κράτους, ὅπερ, ἀναγορευσάντων ἑαυτοὺς τῶν Ἀλεξίου διαδόχων βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορας, διέμεινεν οὕτω μέχρι τοῦ 1461 ἔτους, ὅτε Δαυὶδ ὁ Κομνηνὸς, δωδέκατος αὐτὸς καὶ τελευταῖος βασιλεὺς, ἠναγκάσθη παραδοῦναι ἑαυτὸν καὶ τὴν βασιλείαν Μωάμεθ τῷ Β΄. τῷ ἀρτίως κατακτήσαντι τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅστις ἐθανάτωσεν αὐτὸν οἰκτρῶς ἐν Ἀδριανουπόλει. Ἔκτοτε ἡ Τραπεζοῦς ἔστι καθέδρα οὐχὶ ἄσημος ὁμωνύμου Τουρκικῆς τοπαρχίας (ἐϊλατίου). Τὸ πάλαι ἡ πόλις ὑπῆρξε περιώνυμος διὰ τὴν ἁλιείαν καὶ τὴν κηπείαν· ὁ δὲ παρὰ Στεφάνῳ Ἀριστοτέλης, Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, διηγεῖται ὅτι ἐγίνετο ἐνταῦθα βαρύοσμον μέλι ἀπὸ τῆς πύξου, οὗτινος οἱ γευόμενοι, εἰ μὲν ἦσαν ὑγιεῖς, ἐγίνοντο παράφρονες, εἰ δὲ ἐπιληπτικοὶ, ἀπηλλάττοντο παραχρῆμα τῆς νόσου αὐτῶν καθ' ὁμοιοθεραπευτικὸν τρόπον (Στέφ. ἐν φ. Τραπεζοῦς). Ἐπὶ τῆς τῶν Τραπεζουντίων βασιλέων ἐποχῆς, καθ' ἣν ηὐξήθη σφόδρα ἡ πόλις καὶ κατέστη τῆς τότε σοφίας ἓν τῶν πρώτων καταγωγίων, προήγαγεν αὕτη μεταξὺ ἄλλων καὶ τοὺς περιωνύμους Γεώργιόν τε τὸν Τραπεζούντιον καὶ Βησσαρίωνα τὸν Καρδηνάλιον (ἔπιθι περὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὴν πολυμαθῆ πραγματείαν Ἰακώβου Fallmerayer, ἐπιγραφομένην Ἱστορίαν τῆς Τραπεζουντικῆς αὐτοκρατορίας ἐν Μονάχῳ 1827). Γενεογραφικόν τι εἰκοτολόγημα τῶν ἀρχαίων συνέδεε γελοίως τὴν καταγωγὴν τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης μετὰ τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ Τραπεζουντίων.

Μετὰ τὴν Τραπεζοῦντα, πρὸς δυσμὰς, ἀπαντᾶται πρῶτον

Ἑρμώνασσά τις, ἄλλη παρὰ τὴν ἀνωτέρω εἰρημένην Βοσποριανὴν, πόλισμα μέτριον κατὰ Στράβωνα, Ἑλληνικὸν καὶ αὐτὸ πιθανώτατα, εἰ καὶ ὁ Γεωγράφος οὐ μαρτυρεῖ ῥητῶς περὶ αὐτοῦ (Στρ. ΙΒ. 3. 17). Ὁ πολίτης, κατὰ Στέφανον, Ἑρμωνασσαῖος καὶ Ἑρμωνάσσιος. Τῆς Ἑρμωνάσσης ταύτης ἔπεται ἡ Κερασοῦς, ἄποικος καὶ αὕτη Σινωπέων (Στρ. ΙΒ. 3. 17), περὶ ἧς πιθανῶς λέγει ὁ Εὐστάθιος (εἰς Διονύσιον περιηγητὴν στίχ. 453), « Καὶ ἡ Ποντικὴ δὲ Κερασοῦς ἀπὸ τῶν φυτῶν τῶν κεράσων κέκληται. » Καὶ ἔστι μὲν ἀναντίῤῥητον, ὅτι ὁ Λούκουλος μετήνεγκεν ἐκ Κερασοῦντος τὰ πρῶτα κεράσια εἰς Εὐρώπην, ἢ τοὐλάχιστον εἰς Ῥώμην· ἀλλ' ἄδηλον, εἴπερ ἐκ ταύτης τῆς Κερασοῦντος, ἢ ἐκ τῆς δυσμικωτέρας ἀμφιβαλλομένης, περὶ ἧς μικρὸν κατωτέρω.

Μετὰ τὴν Κερασοῦντα ἀναφέρει ὁ Στράβων Ἰσχόπολίν τινα, ἐπ' αὐτοῦ κατερημωμένην ἔτι καὶ μετ' αὐτὴν Κοτύωρον, ἐξ ἧς λέγει συνῳκίσθη ἡ κατωτέρω μνημονευθησομένη Φαρνακία. Τὴν Κοτύωρον ταύτην ὀνομάζει ὁ Ξενοφῶν (ἐν Κύρου ἀναβ. βιβλ. ἑ. κεφ. 6 § 3) Κοτύωρα οὐδετέρως, καὶ ἀποκαλεῖ αὐτὴν ὡςαύτως Σινωπέων ἄποικον. Ἐξηρτῶντο δὲ τὰ Κοτύωρα ὡς καὶ ἡ Κερασοῦς καὶ ἡ Τραπεζοῦς ἐκ τῆς μητροπόλεως αὐτῶν Σινώπης, εἰς ἣν καὶ ἐτέλουν τεταγμένους φόρους. Εἶχον δὲ προσέτι καὶ ἁρμοστὴν Σινωπέα (Ξεν. αὐτόθι ἐδάφ. 7—19). Μετὰ δὲ τὰ Κοτύωρα καὶ τὰς ἄκρας Γενίτην, Ἰασώνειον καὶ Ἡράκλειον (ἢ Ἡράκλειος ἄκρα) ἀπαντᾶται ἐν τῇ παραλίᾳ κατὰ Στράβωνα ἡ Ἀμισὸς (ἡ νῦν Σαμσόν), ἀπέχουσα κατὰ τὸν αὐτὸν Στράβωνα ἐννεακοσίους περίπου σταδίους τῆς Σινώπης, πόλις ἀξιόλογος, κτισθεῖσα, κατὰ τὴν παρὰ Στράβωνι μαρτυρίαν τοῦ Θεοπόμπου, πρῶτον μὲν ὑπὸ Μιλησίων, ἔπειτα δὲ ὑπό τινος ἄρχοντος τῶν Καππαδόκων, καὶ τρίτον ἐποικισθεῖσα, ἡγουμένου Ἀθηνοκλέους τινὸς, ὑπὸ Ἀθηναίων, μετονομασάντων αὐτὴν Πειραιᾶ. Ὁ δὲ Σκύμνος (ἐν ἀποσπ. στίχ. 151) λέγει ὅτι ἦν ἀποικία Φωκαέων, κτισθεῖσα τέσσαρα ἔτη πρὸ τῆς Ποντι-

κῆς Ἡρακλείας. Ἀναμφίῤῥηστον δὲ ὅτι ὑπῆρξεν Ἰωνικὴ ἀποικία, καὶ ὅτι προσέλαβεν ἔπειτα καὶ Ἀθηναίους ἀποίκους (Ἴωνας καὶ αὐτούς). Ὅθεν καὶ Ἀρριανὸς (ἐν Περίπλῳ) ὀνομάζει αὐτὴν ἁπλῶς Ἀθηναίων ἀποικίαν. Εἰ δὲ καὶ οὐκ ἀναφέρουσιν οἱ γεωγράφοι περὶ τῆς πρώτης αὐτῆς πολιτικῆς καταστάσεως, ὁ δὲ Ξενοφῶν καὶ παρασιωπᾷ παντάπασι τὴν πόλιν ἐν τῇ καταβάσει, φαίνεται ὅμως ἐκ τῆς ἀναλογίας τῶν λοιπῶν Ἑλληνίδων πόλεων, τῶν μεταξὺ Σινώπης καὶ Τραπεζοῦντος κειμένων, ὅτι καὶ ἡ Ἀμισὸς ἐξηρτᾶτο τὸ πάλαι, εἰ καὶ ἐσωτερικῶς αὐτονομουμένη, ἐκ Σινώπης, καὶ ἦν φόρου ὑποτελὴς ταύτῃ. Ἔπειτα ὅμως, ὡς μαρτυρεῖ ῥητῶς ὁ Στράβων, κατέσχον αὐτὴν οἱ τοῦ Πόντου βασιλεῖς· ὁ δὲ Εὐπάτωρ Μιθριδάτης ἐκόσμησεν αὐτὴν ναοῖς, καὶ ἐπηύξησε προσοικοδομήσας νέον μέρος. Κατὰ δὲ τὴν ὑπὸ Λουκούλλου ἅλωσιν ἐπυρπολήθη μὲν μέγα μέρος αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἐμπολιορκουμένου περιωνύμου στρατηγοῦ Καλλιμάχου κατὰ τὴν ἐντεῦθεν φυγὴν αὐτοῦ, καὶ διηρπάγη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν πρὸς μεγίστην τοῦ Φιλέλληνος Λουκούλλου θλῖψιν, ἐπεσκευάσθη δὲ καὶ ἐπηυξήθη ὑπὸ τοῦ προσορίσαντος αὐτῇ ἑκατὸν εἴκοσι σταδίων χώραν (Πλούτ. ἐν β. Λουκούλλου ιθ'). Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκυριεύθη διὰ πολιορκίας ὑπὸ τοῦ Μιθριδατείου Φαρνάκου, διαβάντος αὐτόσε ἐκ Βοσπόρου. Ἐλευθερωθεῖσα δὲ ὑπὸ Ἰουλίου Καίσαρος, παρεδόθη ὑπὸ Ἀντωνίου τοῖς ὑποτελέσι τῆς Ῥώμης βασιλεῦσι τοῦ Πόντου, καὶ ἐκακώθη ἔπειτα ὑπὸ τοῦ τυράννου Στράβωνος· ἀλλ' ἠλευθερώθη τέλος ἐκ δευτέρου ὑπὸ Αὐγούστου Καίσαρος μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην, καὶ ηὐδαιμόνει κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος (ΙΒ. 3. 14). Ἀνῆκε δὲ εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτῆς πολλὴ ἔκτασις γῆς, καὶ μεταξὺ ἄλλων τὸ εὐφορώτατον πεδίον τῆς Θεμισκύρας, ἔνθα ὁ Θερμώδων ποταμὸς, τῶν μυθολογουμένων Ἀμαζόνων τὸ θρυλλούμενον καταγώγιον. Ὁ πολίτης αὐτῆς ἐκαλεῖτο Ἀμισηνός· κατὰ δὲ τὸν παρὰ Στεφάνῳ Φίλωνα καὶ Ἀμίσιος.

Μεταξὺ δὲ Τραπεζοῦντος, Κερασοῦντος, Κοτυώρων καὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Ἀμησοῦ ἔκειντο παρὰ τὴν θάλασσαν καὶ ἄλλα παρὰ τὰ εἰρημένα πολίσματα (ὧν τὰ πλεῖστα Ἑλληνικά, παρασιωπώμενα μὲν κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ Στράβωνος, ἀναφερόμενα δὲ ὑπὸ Σκύλακος, Ἀρριανοῦ καὶ τοῦ συγγραφέως τοῦ ἀνωνύμου περίπλου), οἷον ἡ Φαρνακία, περὶ ἧς ὁ Ἀρριανὸς λέγει ὅτι ἐκαλεῖτό ποτε Κερασοῦς, καὶ ἦν ὡσαύτως Σινωπέων ἄποικος (ὅθεν καὶ ἀμφιβάλλεται, εἴπερ ἐντεῦθεν ἢ ἐκ τῆς προειρημένης τῆς καὶ ἐπισημοτέρας Κερασοῦντος μετηνέχθησαν εἰς Ῥώμην ὑπὸ Λουκούλλου οἱ κέρασοι). Εἰ δὲ καὶ οἱ νεώτεροι Γεωγράφοι παραβάλλοντες τὸν Στράβωνα πρὸς τὸν Ἀρριανὸν, ὑπολαμβάνουσι τὴν ὕπαρξιν δύο Κερασούντων, ἡμεῖς ὅμως νομίζομεν πιθανώτερον, ὅτι ὑπῆρξε μία καὶ μόνη Κερασοῦς ἡ πλησίον Ἑρμωνάσσης καὶ Τραπεζοῦντος· διότι ἑκάτερος τῶν δύο γεωγράφων ὀνομάζει μίαν μόνην Κερασοῦντα. Τὸ δὲ χωρίον τοῦ Ἀρριανοῦ φαίνεται προσέτι καὶ νενοθευμένον διὰ προσθήκης τοῦ ἀντιγράψαντος. Διττὴ δὲ ὑπόθεσις ἐστὶν ἐνταῦθα πιθανὴ, ἢ ὅτι ἡ ὅλη περίοδος « αὕτη ἡ Φαρνακία πάλαι Κερασοῦς ἐκαλεῖτο, Σινωπέων καὶ αὕτη ἄποικος » ἔστιν ὑποβολιμαία, καὶ διὰ τοῦτο ἐξοβελιστέα, ἢ ὅτι μόνον τὸ «Σινωπέων καὶ αὕτη ἄποικος» παρεισέφρησεν ἐκ συγχύσεως ἰδεῶν. Ἐπὶ ταύτῃ τῇ ὑποθέσει ὑπολεπτέον κατὰ τὸν γεωγράφον **Piskler** (σελ. 525) ὅτι ὁ Ἀρριανὸς ἔγραψεν ἀντὶ Κερασοῦς Χοιράδες, αἵπερ ὑπῆρξαν ἐνταῦθα τόπος τις πάλαι ποτὲ, καὶ ὅτι παραφθαρέντος τοῦ ὀνόματος διὰ σειρῶν ἀλληλοδιαδόχων ἀντιγραφικῶν ἁμαρτημάτων, καὶ μετατραπέντος βαθμηδὸν εἰς τὸ Κερασοῦς, ὁ ἔσχατος ἀντιγράφος προσέθετο ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ Σινωπέων ἄποικος, φέρων ἐν μνήμῃ τὸ περὶ τῆς ἄλλης Κερασοῦντος χωρίον τοῦ Ξενοφῶντος. Τοῦτο καθίσταται τοσοῦτον πιθανώτερον, καθόσον φαίνεται ἐκ τῆς σειρᾶς τοῦ λόγου παρὰ Στράβωνι (IB. 3. 17) ὅτι ἡ Φαρνακία οὐχ ὑπῆρξε κυρίως ἐπιθαλαττία, ἀλλ' ὅτι ἔκειτο μικρὸν πρὸς τὸ μεσογειό-

τερον· διότι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ γεωγράφος ἀναφέρει μὲν τὴν Φαρνακίαν, ἀλλὰ κεχωρισμένως· ἀριθμῶν δὲ τὰς ἐξ Ἀμισοῦ εἰς Τραπεζοῦντα παραλίους πόλεις, οὐ συμπεριλαμβάνει μεταξὺ τούτων καὶ τὴν προκειμένην. Ἴσως δὲ ὑπῆρξε καὶ ἄλλη τις συνάφεια μεταξὺ Φαρνακίας καὶ Κερασοῦντος, ὅτε δηλαδὴ ὁ Φαρνάκης, ὁ ἱδρύσας ἢ ἀνακαινίσας τὴν ὁμώνυμον αὐτῷ πόλιν, συνῴκισεν εἰς αὐτὴν τοὺς κατοίκους οὐ μόνον τῆς Κοτυώρου, ὡς ἀναφέρει ῥητῶς ὁ Στράβων, ἀλλὰ πιθανῶς καὶ τῆς Κερασοῦντος καὶ ἄλλων πολισμάτων.

Ἐκ τῶν αὐτόθι μεσογείων πόλεων, ἐξ ὧν πιθανῶς οὐδεμία ἢ τοὐλάχιστον ὀλίγαι μόνον ὑπῆρξαν ἀρχαῖαι Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, εἰ καὶ πολλαὶ εἶχον Ἕλληνας κατοίκους συνοικισθέντας ἢ ὑπὸ τῶν Ποντικῶν βασιλέων, ἢ ὑπ᾽ ἄλλων ἐπιχωρίων δυναστῶν, ἢ καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτῶν, μίαν μόνην ἀναφέρομεν ἀναγκαίως ἐνταῦθα, τὴν Ἀμάσειαν ἢ Ἀμάσσειαν, κατὰ τὰ νομίσματα, ἢ Ἀμασίαν, πατρίδα προσφιλεστάτην τοῦ ἱστορικοῦ καὶ γεωγράφου Στράβωνος, ἣν οὗτος περιγράφει λεπτομερῶς καὶ ἐρωτικῶς τρόπον τινὰ (Στράβ. IB. 3. 19). Ἡ πόλις αὕτη, ἧς ἀγνοοῦμεν παντάπασι τοὺς οἰκιστὰς καὶ τὸν χρόνον τῆς κτίσεως, φαίνεται ἐκ πολλῶν τεκμηρίων ὅτι ἦν ἀρχαιοτάτη, λαβοῦσα ἑλληνοφώνους κατοίκους· ἔκειτο δὲ ἐπ᾽ ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Ἴριδος. Τὸ ὄνομα τοῦτο συνδυάζων ὁ Σίκλερ οὐκ ἀπιθάνως μετὰ τοῦ Ἀμισοῦ καὶ τῶν Ἀμαζόνων, ὧν ἐν τῇ μυθολογουμένῃ χώρᾳ ἔκειντο ἀμφότεραι αἱ πόλεις, παράγει ἐκ τοῦ Ἑβραιοφοινικικοῦ, ἢ ὡς ὤφειλε κρεῖττον εἰπεῖν ἐκ τοῦ ἐν γένει Σημιτικοῦ *ἀμαζ* ἢ *ἀμας*, ἐμφαίνοντος τόπον ἰσχυρὸν, ὀχυρὸν, δυνατὸν, οὗ τὸ πληθυντικόν ἐστι κατὰ τὸν Ἀραμαϊκὸν τύπον *ἀμαζίμ* ἢ *ἀμαζίν*, καὶ ἐμφαίνει κατὰ τὸ τῶν Ἀσιατικῶν γλωσσῶν ἔθος τὸ ἐθνικὸν, ὅθεν ἐκλήθη δῆθεν παρ᾽ Ἕλλησι τὸ Ἀμαζών. Ὁποία ἦν ἡ πρὸ τῶν Ποντικῶν βασιλέων πολιτικὴ τύχη τῆς Ἀμασείας, ἔστιν ἄδηλον. Ἐπὶ δὲ τῶν βασιλέων τούτων ὑπέκειτο αὐτοῖς ἡ πόλις. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Μιθρι-

δάτου καταστροφὴν ἐδυναστεύετο ὑπὸ ἰδιαιτέρων ἡγεμόνων, καὶ τέλος κατέστη μητρόπολις Ῥωμαϊκῆς ἐπαρχίας, ἣν ἐκάλουν Πόντον Γαλατικὸν (Pontus Galaticus), ἐπὶ δὲ τῶν Βυζαντινῶν τῆς ἐπαρχίας Ἑλενοπόντου. Διατηρεῖται δὲ μέχρις ἡμῶν φέρουσα τὸ αὐτὸ ὄνομα, μικρὸν ὅσον ἐκτουρκισθὲν καὶ ἔχουσα ἰδιαίτερον ἱεράρχην, τὸν δωδέκατον τῶν Μητροπολιτῶν τῶν ὑπὸ τῷ Κωνσταντινουπόλεως τελούντων.

Πρὸ δυσμὰς δὲ τῆς Ἀμισοῦ καὶ ἐντεῦθεν τοῦ Ἅλυος ποταμοῦ ἔκειτο ἐπὶ τῆς παραλίας ἐν τῇ Παφλαγόνων χώρᾳ, ἀπέχουσα τῆς εἰρημένης Ἀμισοῦ σταδίους ἐννεακοσίους, κατὰ Στράβωνα (IB. 3. 14), ἡ Σινώπη, ἡ διασημοτάτη, ἰσχυροτάτη καὶ ἐμπορικωτάτη τῶν αὐτόθι Ἑλληνίδων πόλεων, κυρία ποτὲ διὰ τῶν ἀποικιῶν αὐτῆς μεγάλου μέρους τῆς μεσημβρινῆς τοῦ Εὐξείνου παραλίας, καὶ ἰδίως τῆς μέχρις Ἅλυος ποταμοῦ ἐκτεινομένης χώρας. Περὶ τῶν οἰκιστῶν αὐτῆς φέρονται διάφοροι γνῶμαι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὧν ἡ ἐπισημοτέρα ἦν ἡ τοῦ Ξενοφῶντος (Κύρ. ἀναβ. ς΄. 1. 15) καὶ τοῦ Ἀρριανοῦ ἐν Περίπλῳ, ἀποκαλούντων τὴν Σινώπην ἁπλῶς Μιλησίαν ἄποικον. Ἀλλὰ καὶ ἑτερογνωμοῦσαι περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης παραδόσεις εἰσὶ, καὶ αὐταὶ οὐδὲ παντάπασι ψευδεῖς, οὐδ' ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν ταύτην. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, Σκύμνος ὁ Χῖος (ἐν ἀποσπάσμασι) καὶ κατ' αὐτὸν ὁ λεγόμενος τοῦ Ἀρριανοῦ περίπλους, διηγεῖτο ὅτι ἡ Σινώπη ᾠκεῖτό ποτε ὑπὸ Σύρων (Λευκοσύρων), καὶ ὅτι κατελήφθη ἔπειτα κατὰ τὴν ἐπὶ Ἀμαζόνας στρατείαν τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ Αὐτολύκου Δηλέοντος καὶ Φλογίου Θετταλῶν, ἔπειτα ὑπὸ Ἄμβρωνός τινος Μιλησίου τὸ γένος, καὶ τέλος κατὰ τὴν τῶν Κιμμερίων ἔφοδον συνῳκίσθη ὑπὸ Κώου καὶ Κριτίνου, φυγάδων Μιλησίων (Σκύμ. στίχ. 204—Ἀρρ. ἐν Περίπλῳ, Στεφ. ἐν λ. Σινώπη). Τί ἐξάγεται ἐντεῦθεν ; ὅτι ἡ Σινώπη ᾠκεῖτο ποτὲ ὑπὸ τοῦ τὴν πέριξ πᾶσαν χώραν οἰκοῦντος φύλου τῶν Λευκοσύρων, καὶ ὅτι κατέλαβον αὐτὴν, ηὔξησαν καὶ κατέστησαν Ἑλληνίδα πόλιν

ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς τῶν Κιμμερίων ἐπιδρομῆς οἱ Μιλήσιοι. Τοῦτο ἐστὶ καθ' ἑαυτὸ πιθανώτατον, καὶ οὐ μόνον οὐδόλως ἀντιβαίνει τῇ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ Ἀρριανοῦ εἰδήσει, ἀλλὰ καὶ συμπληροῖ αὐτὴν, ὡς διδάσκον ἡμᾶς, τίνες ἦσαν οἱ πρὸ τῶν Μιλησίων αὐτὴν οἰκοῦντες, καὶ τίς ἡ ἐποχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐποικήσεως. Μόνον τὸ περὶ τῶν τριῶν Θεσσαλῶν, τῶν μεταςχόντων δῆθεν τῆς ἐπὶ τὰς Ἀμαζόνας στρατείας, καὶ οἰκησάντων ἔκτοτε τὴν Σινώπην διήγημα, ἔστιν ἁπλῶς ἀπόῤῥοια τοῦ περὶ τοῦ ἀρηϊφίλου τούτου γυναικείου μ. ύθου, οὗτινος πρότερον θέατρον ἐστὶν ἡ περὶ τὸν Θερμώδον ταχώρα (ὡς ἡ Κολχὶς τοῦ Ἰασωνείου μύθου), καὶ ἐνταῦτῷ ἀστυκοῦ δικαίου εἰκοτολόγημα, ἀνάγομεν εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους τὰ ἐπὶ τῆς παραλίας ταύτης κατοχῆς δίκαια τῶν Ἑλλήνων, περιάπτον δὲ προομηρείου ἡρωϊκῆς εὐγενείας δόξαν τοῖς αὐτόθι ἐποίκοις Ἕλλησι, κατὰ τὸ κενόσπουδον τῶν χρόνων ἐκείνων ἔτος. Περὶ δὲ τῆς Συρικῆς τῶν πρώτων χρόνων καταγωγῆς φέρεται καὶ ἄλλος μῦθος παρὰ Πλουτάρχῳ (ἐν βίῳ Λουκούλλου κγ'.), καθ' ὃν οἱ τὴν Σινώπην κατέχοντές ποτε Σύριοι κατήγοντο ἀπὸ Σύρου τοῦ Ἀπόλλωνος (υἱοῦ) καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀσωποῦ Σινώπης, ἓν καὶ τοῦτο παράδειγμα ἐκ τῶν πολλῶν τῆς τῶν ἀρχαίων φιλοτιμίας περὶ τὸ παράγειν οὐχὶ μόνον Ἑλληνικὰ φῦλα, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρα βάρβαρα ἔθνη ἐξ Ἑλληνικῶν θεῶν καὶ ἡρώων. Ἀποδειχθέντος ἄρα ὅτι οἱ πρῶτοι τῆς πόλεως ταύτης κάτοικοι ἦσαν, ὡς καὶ οἱ τῶν λοιπῶν αὐτόθι χωρῶν, Σύριοι ἢ Λευκοσύριοι, δηλαδὴ Ἀραμαῖοι τὸ φῦλον, ἕπεται πιθανώτατα ὅτι καὶ τὸ ὄνομα Σινώπη, ὅπερ καὶ ἄλλως ἐστὶ δυσπαράγωγον ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὑπῆρξεν Ἀραμαϊκῆς ἀρχῆς, ἐξελληνισθὲν εὐφυῶς ὑπὸ τῶν ἐποίκων, ὡς συνέβη περὶ πολλὰς τῶν ἐν βαρβάροις τόποις Ἑλληνίδων ἀποικιῶν. Ὅθεν οὐκ ἔστιν ἀπαράδεκτος ἡ γνώμη τῶν νεωτέρων, ὅτι παράγεται ἐκ τοῦ Ἀραμαϊκοῦ Sanah, δηλαδὴ οὐρὰ, πέρας, ἄκρα (Ἀραβ. Senabun), διὰ τὸ οὐροειδὲς τοῦ ἀκρωτηρίου, ἢ μᾶλλον τῆς μι-

κρᾶς Χερσονήσου, ἧς ἐπὶ τοῦ αὐχένος ἔκειτο κατὰ Στράβωνα (IB. 3. 11) ἡ πόλις. Ἡ Σινώπη ὑπῆρξε κατὰ τὸν γεωγράφον τοῦτον ὑπό τε τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης θαυμασίως διατεθειμένη καὶ τετειχισμένη καλῶς, καὶ εἶχεν ἑκατέρωθεν τοῦ ἰσθμοῦ λιμένας καὶ ναύσταθμον καὶ παλαμυδεῖα θαυμαστά, ἐξ ὧν ἐπορίζετο πολὺ μέρος τοῦ πλούτου, καὶ χώραν εὔγειον, καθωραϊσμένην ἀγροκηπίοις, μάλιστα δὲ κατὰ τὰ προάστια αὐτῆς. Τὸ δὲ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως ἦν κεκοσμημένον ἀξιολόγῳ γυμνασίῳ καὶ ἀγοραῖς καὶ στοαῖς καὶ λαμπροτάτοις ἄλλοις τῆς τέχνης ἀριστουργήμασιν. Ηὐτονομεῖτο δ' ἔκπαλαι, καὶ διετήρησε τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς μέχρι Φαρνάκου τοῦ προγόνου Μυθριδάτου τοῦ Εὐπάτορος, ὅστις ἐκυρίευσεν αὐτὴν διὰ πολιορκίας. Ἔκτοτε διετέλεσεν ὑπὸ τοῖς ἐξ ἐκείνου καταγομένοις βασιλεῦσι τοῦ Πόντου, ὧν ὑπῆρξε καθέδρα, ἕως ὅτου ἐπὶ Μιθριδάτου τοῦ Εὐπάτορος ἔλω ὑπὸ Λουκούλου, ὅστις τὰ μὲν λοιπὰ κοσμήματα τῆς πόλεως διετήρησεν, ἀφεῖλε δὲ μόνον τὸν ἀνδριάντα τοῦ Αὐτολύκου, ἀριστούργημα τοῦ περιωνύμου Σθένιδος, καὶ τὴν πιθανῶς κατὰ τὸ Ἐρατοσθένους σύστημα κατεσκευασμένην σφαῖραν τοῦ μαθηματικοῦ καὶ ἀστρονόμου Βιλλάρου. Κατὰ Πλίνιον (ς'. 21) καὶ κατὰ τὰ ὑπάρχοντα νομίσματα ἀπεστάλη αὐτόσε ἐν τῷ ἔτει τῆς Ἰουλίου Καίσαρος δολοφονίας Ῥωμαϊκὴ ἀποικία, ἥτις κατέλαβε μέρος τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας τῶν Σινωπέων. Ἐπὶ δὲ τῶν Βυζαντινῶν παρήκμασε πολὺ ἡ Σινώπη ἕνεκα τῆς ἐπὶ μέγα αὐξήσεως τῆς Ἀμασείας, καταστάσης μητροπόλεως τῆς τοῦ Ἑλενοπόντου καλουμένης ἐπαρχίας. Κατὰ δὲ τὸν μεσαίωνα ἔσχεν ἰδίους δυνάστας Μουσουλμάνους, ὧν ὁ τελευταῖος, Ἰσμαὴλ τοὔνομα, παρέδωκεν αὐτὸν Μωάμεθ τῷ Β'. τὸ 1461. Καὶ τὴν σήμερον διατηρεῖται ἡ πόλις αὕτη καλουμένη Τουρκιστὶ Sinab, καὶ ἀκμάζουσα ἱκανῶς διὰ τῆς τῶν θύννων καὶ παλαμύδων ἁλιείας καὶ ἐμπορίας. Ἐντεῦθεν ὑπῆρξεν, ὡς γνωστὸν, ὁ κατὰ τὸν Δ'. πρὸ Χ. αἰῶνα ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος ἀκμάσας Διο-

γένης ὁ Ἀντισθένους ὁμιλητὴς, διασημότατος τῶν Κυνικῶν φιλοσόφων. Ὁ πολίτης ἐκαλεῖτο συνήθης Σινωπεὺς, κατὰ δὲ Στέφανον καὶ Σινωπίτης, τὸ δὲ θηλυκὸν Σινωπῖτις.

Πεντήκοντα δὲ σταδίους πρὸς δυσμὰς τῆς Σινώπης ἔκειτο ἡ Ἀρμένη μὲν ὑπὸ Στράβωνος καὶ Σκύλακος, Ἀρμήνη δὲ ὑπὸ Ξενοφῶντος καλουμένη, πόλις Ἑλληνὶς κατὰ Σκύλακα (ἐν Ἀσσυρίᾳ) μετὰ λιμένος, κώμη δὲ ἁπλῶς οὖσα ἐπὶ Στράβωνος, καὶ ἀνήκουσα τοῖς Σινωπεῦσιν. Ἐνταῦθα ὡρμίσαντο καὶ ἔμειναν ἐπὶ πέντε ἡμέρας οἱ μετὰ Ξενοφῶντος κατερχόμενοι Ἕλληνες (Κύρου ἀναβ. ς΄. 1. § 15—18). Ἐπὶ ταύτῃ ἐφέρετο τὸ πάλαι, κατὰ Στράβωνα (IB. 3. 10) πιθανῶς διὰ τὴν ἀσημότητα αὐτῆς, ἡ ἑξῆς παροιμία· « Ὃς ἔργον οὐκ εἶχεν Ἀρμένην ἐτείχιζε. » Πόθεν ἐπωκίσθη ἡ πόλις οὐ διδάσκουσιν ἡμᾶς οἱ σωζόμενοι τῶν ἀρχαίων· πιθανώτατον ὅμως ἐστὶν, ὅτι ὑπῆρξεν ἄποικος Σινωπέων. Τὸ ἐθνικὸν κατὰ Στέφανον ἀπὸ μὲν τοῦ Ἀρμένη Ἀρμεναῖος, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀρμήνη Ἀρμήνιος.

Μεταξὺ δὲ Ἀρμένης καὶ Καράμβιος (τῆς), ἀκρωτηρίου κειμένου πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀρμένης, προέχοντος ἐπὶ μέγα εἰς τὸ πέλαγος, καὶ κατ' εὐθυγραμμίαν ἀντιστοιχοῦντος κατὰ Στράβωνα (Z. 4. 3, παράβ. καὶ IA. 2. 14) καὶ ἄλλους ἀρχαίους εἰς τὸ νοτιώτατον τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου ἀκρωτήριον, τὸ καλούμενον Κριοῦ μέτωπον, ἀριθμεῖ ὁ μὲν Στράβων, κατὰ τὸν ἐνταῦθα σχηματιζόμενον κόλπον, τρία πολίσματα, Κίνωλιν, Ἀντικίνωλιν καὶ Ἀβώνου τεῖχος, ἄλλοι δὲ προσέτι καὶ ἄλλα. Ἀπὸ δὲ τῆς Καράμβιος, πρὸς δυσμὰς προβαίνοντες ἀπαντῶμεν ἐπὶ τῆς Παφλαγονικῆς ἀκτῆς διαφόρους Ἑλληνίδας πόλεις, ὧν τὰς πλείστας ἀναφέρει καὶ ὁ Σκύλαξ (ἐν Παφλαγονίᾳ). Ἐκ τούτων μνημονεύει ὁ Στράβων πιθανῶς τῶν διασημοτέρων, τῶν ἑφεξῆς· α) τοῦ Αἰγιαλοῦ (ἢ πληθυντικῶς τῶν Αἰγιαλῶν), ὅστις ἀναφέρεται ἤδη ἐπὶ Ὁμήρου (Ἰλ. B. 851—855) ἐν καταλόγῳ, κώμη ἁπλῶς ὢν ἐπὶ Στράβωνος· β) τοῦ Κυτώρου, ἐμπορείου ὄντος ποτὲ τῶν Σινωπέων, κληθέντος οὕτω δῆθεν ἀπὸ Κυτώ-

φου υἱοῦ τοῦ Φρίξου, ὡς λέγει ὁ Στράβων ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ, ἀρυόμενος ἐξ Εὐφόρου. Ὑπῆρξε δὲ περιώνυμον κατὰ τὸν αὐτὸν Στράβωνα διὰ τὴν πύξον (Buxus, Bug, τζιμισῆρι), ἥτις ἐφύετο συχνὴ ἅμα καὶ ἀξιόλογος καὶ κατὰ πᾶσαν μὲν τὴν αὐτόθι χώραν, ἰδίως δὲ περὶ τὸ Κύτωρον. Τὸ ἐθνικὸν κατὰ Στέφανον Κυτωριεὺς (θηλυκὸν Κυτωριὰς) καὶ Κυτωρίτης καὶ Κυτωρεὺς, οὗ τὸ θηλικὸν Κυτωρία· γ') τῆς Κρώμνης, ἧς τὸ ἐθνικὸν Κρωμνίτης καὶ Κρωμναῖος καὶ Κρωμνιεὺς κατὰ Στέφανον· δ') τῆς Ἀμάστριος, τῆς πρότερον Σησάμου καλουμένης, ἥτις συνοικισθεῖσα κατὰ τὸ αὐτὸ Στραβώνειον χωρίον ἀπὸ τῆς Ἀμάστριος, γυναικὸς μὲν Διονυσίου τοῦ τυράννου τῆς Ποντικῆς Ἡρακλείας, θυγατρὸς δὲ Ὀξυάθρου τοῦ ἀδελφοῦ Δαρείου τοῦ Κοδομανοῦ, ἐκ τῶν κατοίκων τεσσάρων πόλεων, τῆς Σησάμου, δηλαδὴ, τοῦ Κυτώρου, τῆς Κρώμνης καὶ τοῦ κατωτέρω μνημονευθησομένου Τιείου, μετωνομάσθη ὁμωνύμως τῇ συνοικισάσῃ, καὶ ηὐξήθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡ ἀρχαία Σήσαμος κατέστη τῆς νέας πόλεως ἀκρόπολις. Ἡ Σήσαμος, ὡς καὶ τὸ Κύτωρον καὶ ἡ Κρώμνη, φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε βαρβαρικὴ, ἴσως μάλιστα Φοινικικὴ πόλις. Ὅθεν καὶ οὐκ ἀπιθάνως ὁ Sicler (σελ. 508 τῆς αὐτοῦ γεωγραφίας) παράγει τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ Ἀραμαϊκοῦ Ssae-Sama ἀντὶ ὑψηλὴ, ὡς τὸ παρὰ τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ (Κρ.Ε. 5) Ssae-Sima, τοῦτο Σινᾶ, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα ἐπωκίσθη αὕτη τε καὶ αἱ προειρημέναι ἄλλαι ὑπὸ Ἰώνων πιθανῶς Μιλησίων, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ διεφθαρμένου χωρίου τοῦ Σκύμνου (ἐν τέλει τῶν ἀποσπασμάτων αὐτοῦ στίχ. 216—). Ἀπεῖχεν ἡ Σήσαμος ἢ Ἄμαστρις, κατ' Ἀρριανὸν ἐν Περίπλῳ, σταδίους ἐννενήκοντα ἀπὸ τοῦ Παρθενίου, ὅστις ὑπῆρξε τὸ πρὸς δυσμὰς μεταξὺ Παφλαγόνων καὶ Βιθυνῶν ὅριον, ὡς ὁ Ἅλυς τὸ πρὸς ἕω μεταξὺ τῆς Παφλαγόνων καὶ τῆς Ἀμαζόνων χορας. Τὸ ἐθνικὸν κατὰ Στέφανον ἐκ μὲν τοῦ Σήσαμος, ὅπερ ὁ γεωγράφος οὗτος Σήσαμον οὐδετέρως ἐκφέρει, Σησαμινὸς καὶ Σησαμίτης, ἐκ δὲ τοῦ Ἄμαστρις Ἀμαστριανὸς, καὶ κατὰ τὸ ἐπὶ

Στεφάνῳ ἔθος Ἀμαστρηνός. Ἡ πόλις αὕτη σώζεται καὶ ἐφ' ἡμῶν καλουμένη ὑπὸ τῶν Τούρκων Ἄμαστρα, Amasrae. Οὐκ ἔστιν ἀπίθανον ὅτι καὶ τὸ φυτὸν ἡ σησάμη, ἧς ὁ καρπὸς λέγεται σήσαμον οὐδετέρως, ἔλαβεν ἐντεῦθεν τὸ ὄνομα.

Ἅπασαι αἱ ἐνταῦθα Ἑλληνίδες πόλεις, ὡς καὶ ἅπασα ἡ Παφλαγονικὴ παραλία, ὑπέκυψαν τοῖς ἐκ τοῦ Μιθριδατικοῦ οἴκου βασιλεῦσι τοῦ Πόντου, ὧν ἡ ἀρχὴ ἐξετείνετο ἐπὶ τοῦ Εὐπάτορος, μάλιστα κατὰ τὴν ἀκτὴν, πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Ποντικῆς Ἡρακλείας. Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τοῦ Μιθριδάτου περιέπεσον ὑπὸ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος.

Διαβάντες δὲ τὸν Παρθένιον ποταμὸν ἀπαντῶμεν πρῶτον τὸ Τίειον ἢ Τήϊον κατὰ Στράβωνα, ἢ τὴν Τίον κατὰ τὸν Στέφανον καὶ Ἀρριανὸν ἐν Περίπλῳ καὶ Μαρκιανὸν Ἡρακλεώτην ἐν περίπλῳ τῆς ἔξω θαλάσσης, πόλιν Ἑλληνίδα ἄποικον Μιλησίων (κατ' Ἀρριανὸν), ἥτις ἐπὶ Στράβωνος κατέστη ἤδη πολίχνη ἄσημος, ἧς περ ὁ γεωγράφος οὗτος οὐδὲν ἄλλο ἐγίνωσκεν, εἰμὴ ὅτι ὑπῆρξε πατρὶς Φιλεταίρου τοῦ ἀρχηγέτου τοῦ γένους τῶν τῆς Περγάμου Ἀτταλιδῶν βασιλέων (Στράβ. IB. 6. 8.). Τὸ ἐθνικὸν κατὰ Στέφανον ἀπὸ τῆς Τίου Τιανὸς καὶ Τιανεύς.

Μετὰ δὲ τὸ Τίειον πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Ποντικῆς Ἡρακλείας ὁ Στράβων οὐδὲν ἀναφέρει ἄλλο πόλισμα· ὁ δὲ Ἀρριανὸς ἐν Περίπλῳ ἀπαριθμεῖ διάφορα ὀνόματα, μὴ σαφηνίζων ὅμως εἰ ὑπῆρχον τόποι ἢ πολίσματα. Ἓν καὶ μόνον τούτων ἡ Ψύλλα, ἣν ὁ μὲν Ἀρριανὸς ὀνομάζει ἐμπόριον, ὁ δὲ Μαρκιανὸς χωρίον, καὶ ὁ Σκύλαξ (ἐν Παφλαγονίᾳ) λιμένα, ἔχει ὡς ἐκ τῆς Ἀρριανοῦ καὶ Μαρκιανοῦ ἐκφράσεως χαρακτῆρα οἰκουμένου τόπου. Ἕπεται τέλος·

Ἡ Ἡράκλεια, κειμένη ἐν τῇ Μαριανδινῶν κατὰ τὴν Βιθυνίαν, πόλις Ἑλληνὶς διασημοτάτη καὶ ἀρχαία, κατὰ μὲν Ξενοφῶντα (ἐν Κύρου ἀναβ. Γ'. 2 § 1) καὶ Ἀρριανὸν (ἐν Περίπλῳ) Μεγαρέων ἄποικος, κατὰ δὲ Σκύμνον (ἐν ἀποσπάσμασι) Βοιωτῶν καὶ Μεγαρέων, καὶ τέλος κατὰ Στράβωνα (IB. 3. 4)

Μιλησίων κτίσμα. Τὴν διαφωνίαν ταύτην, τὴν τοῦ Στράβωνος πρὸς τοὺς λοιποὺς, βουλόμενος ἐξαλεῖψαι ὁ Κοραῆς προτείνει αὐτογνωμόνως τὴν εἰς Μεγαρεῖς καὶ Μεγαρέων μεταβολὴν τῆς δὶς ἐπανειλημμένης βεβαιώσεως τοῦ γεωγράφου περὶ τῆς ἐκ Μιλήτου ἀποικήσεως τῆς Ἡρακλείας. Καὶ ἔστι μὲν ἀξιόπιστος ὁ Ξενοφῶν, οὐκ ἔστιν ὅμως ἀπίθανον ὅτι συνεπώκησαν ἢ μετεπώκησαν καὶ Μιλήσιοι τὴν πόλιν. Περὶ δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἐποικισμοῦ τῆς πόλεως οὐδὲν γινώσκω πραγματευόμενον ἄλλο χωρίον ἀρχαίου συγγραφέως, εἰμὴ τὸ εἰρημένον τοῦ Σκύμνου, εἰ καὶ ἱκανῶς ἠκρωτηριασμένον, καθ' ὃ ἡ Ἡράκλεια ἐκτίσθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τοῦ Κύρου ἐν Μηδίᾳ ἐπικρατήσεως (Σκύμ. ἐν ἀποσπ. στίχ. 230). Τῆς πόλεως ταύτης τὴν δύναμιν μαρτυροῦσι πάντες οἱ μνημονεύοντες αὐτῆς ἀρχαῖοι. Καὶ ὁ μὲν Μαρκιανὸς ἀποκαλεῖ αὐτὴν πόλιν μεγίστην, ἅπαντες δὲ ὁμολογοῦσιν ὅτι ἐξῆλθον ἐξ αὐτῆς πολλαὶ ἀποικίαι, ἐν αἷς διακρίνει ὁ Στράβων (IB. 3. 16) τὴν ἐπὶ τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου ὁμώνυμον πόλιν Χερρόνησον καὶ τὴν κατὰ τὴν εὐρωπαίαν τοῦ Εὐξείνου ἀκτὴν κειμένην Κάλλατιν, περὶ ὧν ἀμφοτέρων ἐπραγματευσάμεθα ἀνωτέρω. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρξεν αὐτόνομος ἡ Ἡράκλεια, μετὰ ταῦτα δὲ ὑπέκυψεν ἐπί τινα χρόνον τυράννοις ἰδίοις· ἠλευθέρωσεν ἔπειτα ἑαυτὴν, καὶ τέλος ὑποπεσοῦσα εἰς τοὺς Ποντικοὺς βασιλεῖς, μετέβη μετὰ τὴν τούτων κατάλυσιν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων, παρ' ὧν ἐδέξατο καὶ ἀποικίαν, καταλαβοῦσαν μέρος τῆς πόλεως καὶ χώρας. Ἐκ τῆς Ἡρακλείας ἦσαν διάφοροι ἄνδρες κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἐκ δὲ τῶν σωζομένων συγγραφέων ὑπῆρξεν ἐντεῦθεν Ἡρακλεώτης τε ὁ Πλατωνικὸς ὁ ἐπιλεγόμενος Ποντικὸς, καὶ ὁ περὶ τὸ τέλος τοῦ Δ΄ μ. Χ. αἰῶνος ἀκμάσας Μαρκιανὸς, ὁ συντάκτης τῆς ἐπιτομῆς τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἐφεσίου Ἀρτεμιδώρου κατὰ τὸ 100 περίπου π. Χ. συγγραφέντος Περίπλου.

Ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ἡρακλείας ἐφύετο κατὰ Στράβωνα (IB. 3. 4) τὸ ἀκόνιτον, φυτὸν θανατηφόρον, καὶ ὑπὸ τῶν νεω-

τέρων ἔτι οὕτως καλούμενον (aconit). Ἀξιοσημείωτος ἐστὶν ἡ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ παρατεθέντι χωρίῳ τοῦ Στράβωνος (IB. 3. 4) διαλαμβανομένη εἴδησις, ὅτι οἱ πρῶτοι ἐποικήσαντες Ἕλληνες ὑπέβαλον εἰς εἵλωτείαν τοὺς προκατέχοντας τὴν χώραν Μαριανδινοὺς, δυνάμενοι κατὰ σύμβασιν πωλεῖν αὐτοὺς, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν ὑπερορίαν. Ὁ πολίτης ἐκαλεῖτο Ἡρακλειώτης καὶ Ἡρακλεώτης, προσέτι δὲ κατὰ Στέφανον καὶ Ἡρακλεύς· ἡ χώρα Ἡρακλεώτις.

Ἀπὸ δὲ τῆς Ἡρακλείας ταύτης μέχρι τοῦ Θρᾳκείου Βοσπόρου οὐδ' ὁ Στράβων, οὐδ' ὁ Ἀρριανὸς, οὐδ' ἄλλος τις τῶν ἀρχαίων ἀναφέρει πόλιν Ἑλληνίδα. Φαίνεται μάλιστα ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος ἐν Κύρου ἀναβάσει (ς'. 4 § 1—2) ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐν τούτῳ τῷ διαστήματι οὔτε βάρβαρος πόλις, ἀλλὰ ποταμοὶ μόνον (ὁ Ψίλλις, ὁ Κάλπας, ὁ Σαγγάριος) καὶ ὁ λεγόμενος Κάλπης λιμήν.

ΣΧΟΛΗ ΠΛΟΙΑΡΧΩΝ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

Σημ. 1, σελ. 55.

Μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀστελέφου (Κελασοὺρ) καὶ Ταρσούρα (Tamiche), ὧν ἐν μέσῳ ἵδρυτο ἡ Διοσκουριάς, ἡ μεσογέα γέμει ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, ἀνερχομένων μέχρι δεκαώρου ἀπὸ θαλάσσης ἀποστάσεως· καὶ λείψανα δὲ ἀρχαίου τείχους διατηρουμένου πολλαχοῦ δείκνυνται ἐν αὐτοῖς, ἅπασαν τὴν εἰρημένην χώραν περιλαμβάνοντος. Καὶ φαίνεται ὅτι ἡ χώρα τῶν Διοσκουριέων, περικλειομένη διὰ τείχους, ἐξησφαλίζετο ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν περὶ Καύκασον ἀρηϊφίλων ἐθνῶν.

Σημ. 2, σελ. 56.

Πλέοντές ποτε ἐκ Κερασοῦντος εἰς Τραπεζοῦντα, εἴχομεν καὶ ἐκ τῶν Κιρκασίων τούτων συμπλωτῆρας. Φθάσαντες δὲ καταντικρὺ τῆς Κορδύλης (Ἀλτζά-καλε) πλησίον Τραπεζοῦντος, ὅπου ἐν τῇ μεταναστεύσει αὐτῶν ἀπάραντες ἐκ Κιρκασίας, προσωρμίζοντο οἱ δυστυχεῖς, καὶ ἔμενον, ἑωσοῦ προσδιωρίζετο ὁ τόπος, ὅπου ἔμελλον σταθερῶς νὰ μένωσι, καὶ ὅπου ὑπέστησαν μυρίας ὅσας κακουχίας καὶ καταστροφάς, εἴδομεν ἕνα ἐξ αὐτῶν ἀποβλέποντα εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἄφθονα χέοντα δάκρυα. Προσελθόντες δὲ καὶ ἐρωτήσαντες αὐτὸν ἐμάθομεν, ὅτι ἦν πατὴρ δεκαπενταμελοῦς οἴκου, ἐξ ὧν ἐκτὼ τέκνα καὶ γονεῖς καὶ ἀδελφὴ καὶ σύζυγος· ἐκ πάντων δὲ τούτων εἷς μόνος οὗτος ἐπέζησεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἀποθανόντες ἔκειντο ἐν Κορδύλῃ. Καὶ ὅμως ἡ Κορδύλη δὲν ἦτον τὸ τέρμα τῶν δυστυ-

χιῶν αὐτῶν· πολλαὶ ἄλλαι δεινότεραι περιέμενον αὐτοὺς μέχρι τοῦ τέλους τῶν πολυμόχθων αὐτῶν ὁδοιπορίων· καὶ πλεῖσται ἄλλαι μέχρις οὗ ἐξοικειωθῶσι μετὰ τοῦ κλίματος τῆς νέας αὐτῶν πατρίδος. Καὶ ὅμως ἡ μετανάστευσις ἐξακολουθεῖ.

Σημ. 3. σελ. 40.

Τὰ τρία ταῦτα ἀλληλοδιδακτικὰ πρὸ διετίας συνεπτύχθησαν εἰς ἕν, τὸ κεντρικὸν, δι' οἰκονομίαν δαπάνης.

Σημ. 4. σελ. 40.

« Ἀνανιὰν Ἀρμένιος ἐγεννήθη εἰς Chirak, εἰς μικρὰν τῆς Θεοδοσιουπόλεως ἀπόστασιν ἐν τῇ μεγάλῃ Ἀρμενίᾳ· εἷς τῶν διακεκριμένων ἐν Ἀρμενίοις σοφῶν ἤκμασε περὶ τὸ 661 μ. Χ. ἐξεπαιδεύθη ἐν Τραπεζοῦντι παρὰ Δουκίγγῳ (;) τῷ φιλοσόφῳ, διδάσκοντι ἐν τῇ παρακειμένῃ τῇ πόλει μονῇ τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου. Τὸν ναὸν τοῦτον εἰς Ὀθωμανικὸν τέμενος μεταβληθέντα ὀνομάζουσι σήμερον γενὶ τζουμαὰν, διότι ὁ κατακτητὴς Μωάμεθ Β', κυριεύσας τὴν πόλιν, ἐκεῖ τὴν πρώτην Παρασκευὴν προσηυχήθη. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Δούκιγγος (;) οὗτος μετέφερε τὴν σχολὴν αὐτοῦ ἐν τῇ μονῇ τῆς ἁγίας Σοφίας πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως, ἑλκυσθεὶς εἰς τοῦτο ἐκ τῆς καλλονῆς τοῦ τόπου. Ἰδοὺ τί ἀναφέρει περὶ ἑαυτοῦ ὁ προρρηθεὶς Ἀνανιὰν ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ (Ἱστορία τοῦ Πόντου ἤτοι τῆς μαύρης θαλάσσης ὑπὸ τοῦ πατρὸς Μηνᾶ Τραπεζουντίου Ἀρμενίου ἐν Βενετίᾳ 1819 σελίδι 59 § 104). «Μετέβην, λέγει ὁ Ἀνανιὰν, εἰς Κωνσταντινούπολιν χάριν παιδείας· ἀλλ' οἱ ἐκεῖ μ' ἔλεγον· διὰ τί νὰ ἀναδεχθῶ τόσην μακρὰν καὶ ἐπίπονον ὁδοιπορίαν, ἐνῷ ὁ διδάσκαλος Δούμιγγος διδάσκει εἰς Τραπεζοῦντα κάτοχος παντοίας ἐπιστήμης. Καὶ πραγματικῶς εἶδον ὅτι παρ' αὐτῷ πολλοὶ πανταχόθεν ἐφοίτων, ὡς ὑπερέχοντι ἐν ἐπιστήμῃ καὶ φιλοσοφίᾳ. Ἀπεφάσισα λοιπὸν νὰ ἐπιστρέψω, καὶ μετά τινος διακόνου τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φιλα-

κοὺρ (;) ἀπέπλευσα, ἔχοντος μετ' αὐτοῦ καὶ πολλοὺς ἄλλους μέλλοντας νὰ μαθητεύσωσι παρὰ τῷ Δουκίγγῳ. Ἐγὼ δὲ ὅτε ἀφιχθεὶς εὗρον αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Εὐγενίου, καὶ διηγήθην τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεώς μου, ὡς γνήσιον αὐτοῦ τέκνον μὲ ἠγάπησε, καὶ εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἐπιστήμης μὲ εἰσήγαγεν. Ὀκτὼ ἔτη διέτριψα παρ' αὐτῷ, καὶ ἐτελειοποιήθην καὶ ἐγκρατὴς πολλῶν ἐγενόμην βιβλίων, οὔπω εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν μεταφρασθέντων· διότι βιβλίον δὲν ὑπῆρχε μὴ εὑρισκόμενον παρ' αὐτῷ. Ἔλεγε δὲ περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι εὑρέθη βρέφος ὢν παρὰ τῇ θύρᾳ τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι χιλιάρχου Ἰωάννου, καὶ ὅτι εἰς Ἀθήνας ἐλθὼν πολλοὺς εὗρεν ἐπιστήμονας διδασκάλους, καὶ οὐχὶ ὀλίγον χρόνον ἐκεῖ διέτριψε, καὶ συμπληρώσας τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐπανῆλθε.»

Σημ. 5, σελ. 41.

Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει αὐτολεξεὶ οὕτωσί·

« Τῷ ἐντιμοτάτῳ καὶ ἐξοχωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ καὶ ἐν ἰατροφιλοσόφοις ἀρίστῳ καὶ κατὰ πάντα μοι ἐν Χριστῷ ποθεινοτάτῳ καὶ καθηγεμόνι Κυρίῳ Κυρίῳ Γεωργίῳ αἰσίως καὶ πανευδαιμόνως. »

« Πολλαῖς φοραῖς ἐστοχάστηκα, νὰ γράψω πρὸς τὴν ὑμετέραν λογιότητα, ὅμως θαυμάζομαι μὲ τί λογῆς τρόπον νὰ στέλλω τὴν ἐπιστολήν· καὶ ἄλλοτε μὲν ὅταν ἦτον ὁ πόθος τοῦ γράμματος ἤμουν ἐστερημένος τοῦ γραμματοκομιστοῦ, καὶ ἄλλοτε ἀνίσως καὶ καμμίαν φορὰν ἐτύχαινε γραμματοκομιστὴς, ἐγὼ ἤμουν ἔξω εἰς τὰς χώρας, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τούτων ἔμεινα εἰς τοὺς εὐεργέτας ἀχάριστος. Ὅμως τὰ νῦν ἀπέῤῥιψα κάθε λογῆς δικαιολογίαν, καὶ ἐνθυμούμενος τὴν παλαιὰν πρὸς ἡμᾶς εὐνοϊκὴν διάθεσιν, καὶ ἀναστὰς ὁ πρώην ἀμελὴς, νὰ ἐπανακαλέσω τοὺς εὐεργέτας ὁ ἀχάριστος· καὶ ἐλπίζω νὰ μὴν ἀποτύχω τῆς αἰτήσεως. Ὅτι κανένα ἡδὺ καὶ γλυκύτατον ἀπὸ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα κτήματα δὲν εἶναι ἄλλο [παρὰ] νὰ ἐπιτύχῃ τι-

νὰς τῆς γλυκυτάτης πατρίδος (καθάπερ φησὶν ὁ Ὅμηρος). Καὶ τί ἄλλο ἐξαίρετον πρᾶγμα εἶναι, ὡσὰν νὰ ἀφήσῃ τινὰς ἕνα ἀποτέλεσμα εἰς τὴν πατρίδα του, ἄλλος μὲν οἴκους, ἄλλος δὲ παλάτια, ἄλλος κήπους, ἄλλοι χρήματα, καὶ κάθε ἄνθρωπος ὅ τι ὀρέγεται. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἶναι ματαιότης ματαιοτήτων, καὶ φθείρονται καὶ ἀφανίζονται δίκην καπνοῦ, ἀλλὰ ἡ σοφία ἀσυγκρίτως ὑπέρκειται πάντων τῶν ἀνθρωπίνων κτημάτων, καὶ ζῇ καὶ διαμένει εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Τοῦτο κοινῶς δεόμενοι κἀγώ τε καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ πόλει οἰκοῦντες. Ἐνθυμήσου τοῦ διδασκάλου σου τὴν ἀμετάπτωτον διάθεσιν, ὁποῦ εἶχεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἔκρινεν εὔλογον νὰ ἀφήσῃ μνήμην ἀθάνατον. Καὶ ποία εἶναι αὕτη ἡ μνήμη ; ἡ σὴ λογιότης καὶ πάντες οἱ μετὰ σοῦ, τὰ ἠγαπημένα τέκνα του. Τοῦτο καὶ αὖθις δεόμενος ἐγὼ ὁ ταπεινὸς, νὰ γείνῃς ὀπαδὸς τοῦ σοῦ διδασκάλου καὶ νὰ ἀφήσῃς πνευματικούς σου υἱοὺς καὶ μαθητὰς, ὁποῦ ποτὲ οἱ κόποι σου καὶ τὰ ἀποτελέσματά σου νὰ μὴ φθείρωνται, οὔτε νὰ ἀφανίζωνται, ἀλλὰ νὰ μένουν ὡς ἄσυλος θησαυρὸς ἐν ταῖς ἀσήποις ἀποθήκαις τοῦ γένους σου, καὶ οἱ κόποι σου καὶ οἱ θησαυροί σου νὰ μένουν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα καὶ τὸ μνημόσυνόν σου νὰ μείνῃ εἰς γενεὰς γενεῶν. Δάκρυα οὐκ ὀλίγα καταῤῥέουσι γράφοντας ταῦτα· πρέπει καὶ ἡ σὴ καλοκἀγαθία νὰ συγκατανεύσῃς καὶ νὰ ἐνθυμᾶσαι οὐ μόνον τῆς πατρίδος τὴν ἀπόλαυσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ γένους καὶ τῶν φίλων καὶ τῶν γνωστῶν καὶ τοῦ φίλου σου ποτὲ τοῦ ταπεινοῦ Παϊσίου· δεόμενός τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ, ὅπως διαφυλάττειν τὴν σὴν ἐλλογιμωτάτην ἐντιμότητα εἰς πολλὰς δεκάδας εἰρηνικῶν περιόδων ἡλίου πρὸς καταρτισμὸν καὶ πλουτισμὸν καὶ ὠφέλειαν τῆς ἡμετέρας ταπεινότητος καὶ τοῦ χριστεπωνύμου λαοῦ. » « αψιζ' (1717) Ἰουνίου κγ'. (23). »

Ἐνταῦθα κρίνομεν ἁρμόδιον νὰ ἐπισυνάψωμεν καὶ τὰ ἑπόμενα ἐπιτύμβια·

Ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Σάββα εἰς Βλαχίαν ἐπὶ ἀποθανοῦσιν ἐκεῖσε Τραπεζουντίοις λογίοις.

Τύμβος, ὧδε κρύπτει Θεόδωρον τὸν Συμεῶνος,
Μουσῶν Πιερίδων ξεῖνον ἰδὲ τρόφιμον,
Κλεινῆς Τραπεζοῦντος ὃς ἤλυθεν ἔκπωτε πάτρης,
Φωνὴν διδάξων Ἑλλάδος Οὐγγροβλάχους.
Ἀλλὰ πότμος μιν ἔμαρψεν ἀμείλιχος, ἔλλιπε δ' ἄλγος
Δυστήνῳ τ' ἀλόχῳ καὶ τεκέεσσι φίλοις.
Κλαύσατε, φιλολόγοι, καὶ εἰς νηὸν παριόντες
Εὔχεσθ' οὐρανίων τῶν δε λαχεῖν στεφάνων.

Σεπτεμβρίου 7 1695 ἔτει.

—ooo—

Ἐνθάδε κεῖται πρεσβύτου σοφοῦ δέμας
Κλῆσιν Σεβαστοῦ καὶ γένος Κυμηνίτου,
Πατρὶς Τραπεζοῦς, ᾗ περ ἦν κλεινὴ πόλις.
Ἀλλ', ὦ μαθητῶν πληθύς, ὡς εὐγνομόνως,
Οἷς αὐτὸς ἐξέδωκε παιδείας λόγοις,
Διδασκάλῳ σπείσατε δάκρυ κειμένῳ·
Σβέσθη σοφῶν γὰρ λύχνος ἐκ μέσου μετὼν,
Καὶ Χριστὸν αἰτήσασθε τῶν πόνων γέρας
Αὐτῷ παρασχεῖν, τὴν ἄνω κληρουχίαν.

Ἐν ἔτει 1702 Σεπτεμβρίου 6 ἡμέρᾳ Κυριακῇ.

—ooo—

Τὸν μακρὸν ἐλπίσιν ὧδε Γεώργιος ὕπνον ἰαύει
Ἀνστάσιος νεκύων πνεύματι παυσθερέος·
Τόν γ' ἐνὶ Τραπεζοῦντι ἑκὰς Θεόδωρος ἔφυσε·
Μουσῶν δ' ἤλκυσ' ἔρως γαῖαν ἐς Οὐγγροβλάχων
Ἔνθ' ἐπὶ παιδείῃ κλέος ἤρατο πολλὰ μογήσας,
Τῆς δ' ἀκαδημίης πλείονα ἦρξε χρόνον.
Τῷ δ' ἔπι δακρυχέων Λάζαρος ἔθηκ' ἐλεγεῖα,
Ὡς μάλ' ἑταῖρος ἐὼν, μνημόσυνον φιλίης.

Ἐν ἔτει 1739 μηνὶ Ἰουλίου 28

Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι φαίνονται, καὶ ὁ τέταρτος Λάζαρος ὁ Σκρύβας, σχολαρχήσαντες ἐν τῇ κατὰ Βλαχίαν αὐθεντικῇ σχολῇ· ὁ δὲ τρίτος, ὁ Θεοδωρίδης Γεώργιος, δὲν φαίνεται ὁ αὐτὸς τῷ ἰατροφιλοσόφῳ Ὑπομενῷ, πρὸς ὃν ἐγράφη ἡ τοῦ Μητροπολίτου ἐπιστολή· διότι οὗτος μὲν ἀπεβίωσε τῷ 1839 ἔτει, ἡ δὲ ἰδιόχειρος τοῦ Ὑπομενᾶ ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ δωρηθεῖσι βιβλίοις τῷ Φροντιστηρίῳ Τραπεζοῦντος φέρει ἡμερομηνίαν ᾳψμέ.

Ἄλλους λογίους ἐν τῷ Πατερικῷ τῆς μονῆς Σουμελᾶ (ἐν Λειψίᾳ τῆς Σαξωνίας 1775 τυπωθέντι) ἀναφερομένους ἀπαντῶμεν τὸν Νικόδημον ἱερομόναχον ἐκ Φάσιδος τῆς Κολχικῆς πόλεως, συγγράψαντα κατὰ τὸ αὐτὸ Πατερικὸν ἱστορίαν τῆς μονῆς χειρόγραφον οὐκ οἶδ' ὅπου διατηρουμένην· ἀνώνυμον ἄλλον ἐν ἠκρωτηριασμένῳ ἄλλῳ ἐπὶ μεμβράνης ἄνευ προσῳδιῶν καὶ δυσαναγνώστῳ τοῖς πολλοῖς χειρογράφῳ κατὰ τὸ αὐτὸ Πατερικόν. Τὰ χειρόγραφα ταῦτα μετ' ἄλλων ὁμοίων (Ἰωάννου Ξεφυλίνου Τραπεζουντίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔτει 1064, Ἀθανασίου Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος τοῦ Δαιμονοκαταλύτου συμπεριληφθέντος ἐν τωῖς ἁγίοις, ἐν ἔτει 1600, Διονυσίου ἀρχιεπισκόπου Χαλδίας, οὗτινος ὅμως τὸ χειρόγραφον ἱστορικὸν τῆς μονῆς ἐτυπώθη μὲν κατὰ τὸν αὐτὸν ἐν Βουκορεστίῳ 1769, ἠφανίσθη ὅμως ὑπὸ τῶν πολεμίων, Νεοφύτου Καυσοκαλυβίτου ἐκδόντος ὅμοιον ἱστορικὸν ἐν Κορώνῃ τῆς Τρασιλβανίας 1770, Ἰωάννου Πουτπούτα ἢ Δομνηνοῦ Τραπεζουντίου 1762, Νικολάου Βελαρᾶ 1768) σώζονται κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα τοῦ Πατερικοῦ ἐν τῇ μονῇ. Καὶ τέλος ἀπαντῶμεν αὐτὸν τοῦτον τὸν συγγραφέα τοῦ Πατερικοῦ Παρθένιον Μεταξόπουλον, ἀρχιμανδρίτην Τραπεζούντιον, ζήσαντα περὶ τὸ 1775 ἔτος.

Ἀλλὰ καὶ ἐν Χαλδίᾳ ἀπαντῶνται ἄνδρες σοφοί, ἄλλοι τε καὶ ὁ προμνημονευθεὶς Διονύσιος, Ἰγνάτιος καὶ Σεραφείμ, ἀρχιεπίσκοποι Χαλδίας.

Σημ. 6. Σελ. 43.

Ἐὰν τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος ὀφείλωμεν νὰ ἀναμετρήσωμεν, ὁ Σάββας Τριανταφυλλίδης, ὡς καὶ παρὰ πάντων ὁμολογεῖται, κατέστη ὁ ἀναμορφωτὴς τῆς πόλεως, οὐ μόνον ἐκ τῶν καρπῶν, οὓς ἐν τῇ πενταετεῖ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ἀπέδειξεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ πόθου τῶν γραμμάτων, ὃν ἐν τῇ πόλει διέδωκε· διότι οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπαιδευθέντες μετ' ὀλίγον τὴν κυβέρνησιν τῆς πόλεως ἀναλαβόντες, ἀνεφάνησαν θερμοὶ τῶν γραμμάτων προστάται ἕως οὗ, πολλῶν ἄλλων ἀφορμῶν προστεθεισῶν, ὁ ζῆλος ἐγενικεύθη. Καὶ πατρίδα μὲν ἔσχεν ἄσημόν τι χωρίον τῆς ἐξαρχίας Σουμελᾶ, Σκαλίτα ὀνομαζόμενον, εἰς μιᾶς ὥρας ἀπὸ τῆς μονῆς ἀπόστασιν· διαμένων δὲ παρά τινι τῶν ἱερομονάχων τῆς Μονῆς, ἔμαθε τὰ πρῶτα τῶν γραμμάτων στοιχεῖα, καὶ ἐμορφώθη ὁπωσοῦν διὰ τῆς ἐν τῷ Μοναστηρίῳ διαίτης, ἀνωτέρας τῆς ἐν χωρίῳ ἀγροτικῆς· ἐκεῖ δὲ συνέλαβε τὴν ἐπιθυμίαν τελειοτέρας τινὸς ἐκπαιδεύσεως. Εὑρὼν δὲ καὶ τὸν ἱερομόναχον κατὰ τοῦτο σύμφωνον μετέβη εἰς Ἀργυρούπολιν, μητρόπολιν Χαλδίας, εὐανδροῦσαν τότε καὶ εὐημεροῦσαν δι' ὅσα ἔχαιρεν ἐπὶ τοῖς μεταλλείοις προνόμια, ὅπου ἦν Ἑλληνικὸν σχολεῖον, καὶ συνεμαθήτευσε μετὰ τοῦ ὕστερον χειροτονηθέντος Ἀρχιερέως Χαλδίας Σιλβέστρου. Διαλυθέντος δὲ τοῦ σχολείου μετὰ διετῆ μαθητείαν αὐτοῦ, ὁ νέος αὐξήσας τὸν πρὸς τὰ γράμματα πόθον, ἔπεισε τὸν προστάτην ἵν' ἀποστείλῃ αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἡ μονὴ διετήρει διαρκῶς ἐν τῷ ἐκεῖ μετοχίῳ αὐτῆς ἕνα ἱερομόναχον. Ἐκεῖ δὲ διὰ τῆς λιτότητος καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ προστάτου αὐτοῦ χορηγουμένης μικρᾶς βοηθείας, καὶ τούτου θανόντος, διὰ τῆς συνδρομῆς τινων ἐκεῖσε διαρκῶς διαμενόντων ἐκ τῶν ἐξαρχιῶν τῶν τριῶν Μοναστηρίων, ἐπεραίωσε τὰς σπουδὰς αὐτοῦ παρὰ Νικολάῳ Λογάδῃ, σχολάρχῃ τῆς μεγάλης τοῦ γένους σχολῆς. Ἡ τότε τῶν δι-

δασκάλων σπάνις πολλὰς οὐ τὰς τυχούσας ἐπικερδεστέρας παρουσίασεν αὐτῷ θέσεις· οὗτος ὅμως ἀντὶ πάσης ἄλλης τὴν ὑπὸ τῆς πατρίδος αὐτοῦ προσενεχθεῖσαν ἄσμενος ἐδέξατο ἀντὶ εὐτελεστάτου μισθοῦ, μόλις τὰ ἀπολύτως αὐτῷ ἀναγκαῖα χορηγοῦντος. Ἡ πενταετὴς διδασκαλία αὐτοῦ, ἣν μετ' ἀτρύτων πόνων διήνυσε μόνος ἀπὸ πρωΐας μέχρι νυκτὸς ἐργαζόμενος, ὑπῆρξε γόνιμος καὶ καρποφόρος πολλῶν ἐκπαιδευθέντων μαθητῶν. Διὰ δὲ τὰ ἐν τῇ πόλει κόμματα καὶ τὸν σκληρὸν καὶ ἀτέραμνον καὶ ἀνάγωγον βίον τῶν τότε κατοίκων πολλὰς καὶ δεινὰς ὑπέστη καταδρομάς, καθ' ὧν οὐδεὶς ἄλλος παρὰ τοῦτον νὰ ἀντιστῇ δυνατὸν ἦν· οὗτος ὅμως ὑπέμενε τὰ πάντα μετὰ καρτερίας καὶ ἐνοχῆς, μόνον πρὸς τὴν ὠφέλειαν τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἀποβλέπων. Καὶ προπηλακιζόμενος δὲ καὶ ὑβριζόμενος, τὰ πάντα εἰς τὴν ἄγνοιαν καὶ ἀμάθειαν ἀπέδιδε, καὶ οὐδέποτε νὰ λειποτακτήσῃ διενοήθη, καίτοι πολλαχόθεν ἄλλοθεν καλούντων αὐτὸν καὶ μισθοὺς ὑπερδιπλασίους προσφερόντων· ἐπέκειτο δὲ παρακινῶν αὐτὸν ὁ φίλος αὐτοῦ Σίλβεστρος, ἀρχιεπίσκοπος Χαλδίας προχειρισθείς. Καὶ ὅτε, ὑφ' ἑνὸς τῶν μέγα δυναμένων ἐν πλήρει συνεδριάσει ἐξυβρισθεὶς ἀναιδῶς, ὀργισθεὶς τότε πρῶτον διέλυσε τοὺς μαθητάς· οἱ μὲν προϊστάμενοι τῆς Ἀργυροπόλεως παρόντες, ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπέκειντο ἐκλιπαροῦντες αὐτὸν νὰ ἀναδεχθῇ τὴν διεύθυνσιν τῆς κλεισθείσης αὐτῶν σχολῆς, πολλὰ ὑποσχόμενοι· οὗτος ὅμως ἔμεινεν ἀκράδαντος· καὶ μεταμεληθεὶς καὶ δι' ὅσα ἐν θυμῷ ἔπραξεν, ἐξηκολούθησε μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας καὶ ζήλου τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ τῆς παιδείας δὲν ἔπαυσαν κατατρέχοντες αὐτὸν καὶ ἀντενεργοῦντες, ἑωσοῦ καὶ τῆς οἰκίας ἐστέρησαν αὐτὸν, ἣν ἀπέκτησε τὰς ἐν τῷ χωρίῳ γαίας πωλήσας. Ἐγένετο δὲ θῦμα τῆς ἰδίας φιλανθρωπίας· διότι οἰκτείρας ξένον τινὰ ἐνδεῆ ὑπὸ τύφου νοσοῦντα, καὶ νοσηλεύων καὶ ἐν ἐλλείψει ἰατροῦ ὅπως ἐκ πείρας ἐγίνωσκε θεραπεύων αὐτὸν, ἐκεῖνον μὲν ἔσωσε· προσεβλήθη ὅμως αὐτὸς ὑπὸ τῆς αὐτῆς νόσου, καὶ

ἀπέθανεν ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας τὸν Μάρτιον τοῦ 1823, ἀφοῦ ἐμυήθη ὑπό τινος ἀποστόλου τὰ μυστήρια τῆς φιλικῆς ἑταιρείας.

Σημ. 7, σελ. 43.

Μεγάλως εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τῶν τραχέων καὶ δυσαναγώγων καὶ οὐ μικρὰν ἐχόντων τὴν ἀγροικότητα ἠθῶν τῶν κατοίκων συνετέλεσεν Ἀνδρέας τις Μάσσων, ἀκόλουθος τοῦ τότε ἐν Τραπεζοῦντι μόνου Γαλλικοῦ Προξενείου, Γάλλος μὲν ἐκ πατρὸς, Ἀθηναῖος δὲ ἐκ μητρὸς, Ἕλλην δὲ τὴν θρησκείαν, ἀνὴρ ὑψηλῆς ἀνατροφῆς καὶ ὑψηλῶν φρονημάτων, καὶ παιδείας δὲ Ἑλληνικῆς οὐκ ἄμοιρος. Οὗτος ἐγκατασταθεὶς μονίμως ἐν Τραπεζοῦντι, φίλος ἐπιστήθιος τοῦ Σάββα Τριανταφυλλίδου, καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου τὴν ἐνδεᾶ οἰκογένειαν αὐτοῦ συντρέξας καὶ βοηθήσας, διὰ τῶν ἐκτενῶν μετὰ τῶν προὐχόντων καὶ τῶν λοιπῶν ἐν τέλει Τραπεζουντίων σχέσεων, μέγα ἐν αὐτοῖς ἰσχύων καὶ παρὰ πάντων σεβόμενος, ἔχων δὲ καὶ εὔροιαν λόγου, καὶ πλοῦτον προσαποκτήσας, κατεπολέμησε μὲν τὰς ἐν τῇ πόλει προλήψεις, εἰσήγαγε δὲ διὰ προτροπῶν καὶ τοῦ παραδείγματος καὶ τῆς μιμήσεως ἡμερώτερα ἤθη καὶ ἀστυκωτέραν ἀγωγήν. Διακοπέντος δ' ἐπὶ μακρὸν τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου, καὶ συνιστάντος τότε πρῶτον ἐν Τραπεζοῦντι Ἀγγλικοῦ, ὁ Μάσσων μετέβη διερμηνεὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἐκείνου, ἀπέδωκεν αὐτῷ πολλὰς ὑπηρεσίας διὰ τὸ τολμηρὸν καὶ ἀτρόμητον τοῦ χαρακτῆρος, ἀναγκαιοτάτου τότε διὰ τὸ ἀτίθασσον καὶ δύσκαμπτον τῶν κρατούντων, καὶ ἠκολούθησε τὸν Πρόξενον Ἀγγλίας μετατεθέντα εἰς Καισάρειαν· καὶ ἐκεῖ ἐγένετο θῦμα τῆς ἀφοσιώσεως καὶ φιλίας σύμπασαν τὴν ἀποκτηθεῖσαν ἀπολέσας οὐσίαν· καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα γέρων καὶ ἐνδεὴς, κατεβίωσε τὸν λοιπὸν βίον ἐν μεγίστῃ ἀπορίᾳ, ἀναλλοίωτον καὶ ἀμετάβλητον διατηρήσας τὸ φρόνημα, οὐδέποτε στεναγμὸν ἢ μεμψιμοιρίαν ἐξενεγκών, οὐδὲ καταβληθεὶς ὑπὸ τῆς δυστυχίας· ἀλλὰ καί τοι

τῶν πάντων στερούμενος, διέμεινεν ἄκαμπτος καὶ ἀκράδαντος. Ἀπέθανε δὲ, ὥσπερ καὶ ἔζησε, γενναίως τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1854. Ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐφορεύσαντες τῶν κοινῶν Χ. Κωνστ. Χ. Ἀντωνιάδης, Δημ. Καρβωνίδης, Νικ. Παρασκευᾶ καὶ εἴτις ἄλλος συνέτειναν εἰς τὴν πρόοδον τῆς πόλεως, θερμοὶ προστάται τῆς παιδείας φανέντες, καὶ πολλοὺς κοινῇ δαπάνῃ χάριν ἐκπαιδεύσεως Ἀθήναζε πέμψαντες, καίτοι ὑπὸ πολλῶν ἐπὶ αὐθαιρέτῳ καὶ δεσποτικῇ κυβερνήσει κατηγορηθέντες. Καὶ ὅμως δὲν ἀπέβημεν εὐτυχέστεροι δημοκρατηθέντες ἢ μᾶλλον ἐπὶ τὸ ὀχλαγωγικώτερον μεταστάντες.

Σημ. 8, σελ. 45.

Ἡ πρωτοβουλία τοῦ παρθεναγωγείου ὀφείλεται εἰς Δημήτριον Ἀϋγερινὸν Τραπεζούντιον, γράψαντα πρὸς ἡμᾶς τὸ πρῶτον ὄντας Ἀθήνησι, καὶ ζητήσαντα πληροφορίας περὶ διδασκαλίσσης. Ἔκτοτε δὲν ἐμείναμεν ἁπλοῖ θεωροὶ ἀλλὰ πλέον τῶν πεντήκοντα ἐπιστολῶν ἐγράψαμεν, συστήνοντες τὴν ἀναγκαιότητα αὐτοῦ.

Σημ. 9, σελ. 55.

Λέγεται ὅτι κατακτητὴς Μωάμεθ ὁ Β΄., ἐπελθὼν διὰ ξηρᾶς, ἣν κατεσκηνωμένος πλησίον τοῦ ποταμοῦ εἰς θέσιν τρεῖς ὥρας τῆς πόλεως ἀπέχουσαν, καὶ ἐνταῦθα καθημένου αὐτοῦ προσηνέχθησαν αἱ κλεῖδες τῆς πόλεως. Ὁ δὲ ἐμβλέψας εἰς τὸν κομίζοντα αὐτὰς εὐειδῆ ὄντα, εἰς οὐδὲν θέμενος τὴν κατακτηθεῖσαν πόλιν ἀνεφώνησεν ὁ ἀσελγὴς βασιλεὺς, «ὡραῖος νεανίας». Ἔκτοτε ὁ τόπος ὀνομάζεται μέχρι σήμερον Χὸς ὀγλὰν, ἤτοι ὡραῖος νεανίας. Δι᾽ αὐτοῦ διέρχεται ἡ πρὸς Περσίαν ἄγουσα λεωφόρος.

Σημ. 10, σελ. 77.

Ἡ θέσις τῶν χοιράδων ἀμφιβάλλεται. Ὁ Σκύμνος ἐξ ἕω πρὸς δυσμὰς βαίνων, μνημονεύει πρῶτον τοῦ Ζεφυρίου, εἶτα τῶν Χοιράδων, καὶ μετὰ τὰς Χοιράδας τῆς νήσου Ἄρεως. Ἐκεῖντο

λρα μεταξὺ Ζεφυρίου λιμένος καὶ Ἄρεως νήσου. Θέσεις δὲ τοιαύτας εὐθέτους πρὸς οἰκισμὸν πόλεως εὕρομεν ά, τὸ χωρίον Σούζ-κϊοϊ, ἤτοι πεδινὸν χωρίον, β', τὸ ἀκρωτήριον Κετζὶ μπουρνοῦ (Αἰγὸς ἄκραν), θέσιν ὕφορμον δυσμικώτερον τοῦ προμνημονευθέντος χωριδίου κειμένην καὶ γ', τὸν καταντικρὺ αὐτῆς ταύτης τῆς νήσου ἐν ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Ἀκσοῦ ποταμοῦ λόφον, δυσμικώτερον τῶν δύο ἄλλων. Ὑπάρχει καὶ τετάρτη θέσις ὕφορμος δυσμικώτερον τῶν ἄλλων πλησίον Κερασοῦντος· ἀλλὰ τότε ἡ νῆσος μένει ἐωθινώτερον· καὶ ταύτην παραδεχθέντων ἡμῶν ὡς Χοιράδα, ὤφειλεν ὁ Σκύμνος πρῶτον τῆς νήσου καὶ ἔπειτα τῶν Χοιράδων νὰ μνημονεύσῃ.

Σημ. 11.

Ἡ ἑπομένη σημείωσις ἀνάγεται εἰς τὴν σελίδα 57. Κατὰ λάθος δὲ δὲν ἐτέθη ἀριθμὸς ἐκεῖ ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.

Ἡ περὶ τῆς ἁρπαγῆς τοῦ ναοῦ τῆς ἐν Τραπεζοῦντι ἁγίας Σοφίας εἰκασία ἡμῶν ὅτι προηγήθη ἢ ἐπηκολούθησε χρόνους τινὰς τὴν ἁρπαγὴν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Φιλίππου φαίνεται ἐπαληθεύσασα. Διότι κατὰ τὴν ἀρτίως γενομένην, προτροπῇ τοῦ μισέλληνος καὶ χριστιανομάχου αὐτοκρατορικοῦ ἐπιτρόπου, ἐπισκευὴν τοῦ ναοῦ, δι' ἧς βαναύσως διὰ δαπάνης οὐ σμικρᾶς οἱ αἰσθήσεως καλοῦ ἀμοιροῦντες κατέστρεψαν τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ τὴν λαμπρότητα καὶ τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ναοῦ, καὶ ταῦτα δι' ἱεροσύλων χριστιανικῶν χειρῶν, εἰς ἄκοσμόν τι καὶ ἄμορφον καὶ φορτικὸν μεταβαλόντες οἰκοδόμημα, ἀνεκαλύφθησαν ἐγκεκολαμμένα καὶ ἄλλων μοναχῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ὀνόματα ἔντε τῷ ναῷ καὶ ἐν τῷ κωδωνοστασίῳ, οἰκοδομήματι ὑψηλῷ ἐκ τριῶν ἀλλεπαλλήλων ναΐσκων φιλοκάλως συγκεκροτημένῳ καὶ ἀπὸ γλαφυρᾶς τὸ πλεῖστον διατηρηθείσης ἁγιογραφίας κεκαλυμμένῳ, ἣν ἤδη ἐν τῇ ἀνακαινίσει ἀπέξυσαν οἱ Τοῦρκοι εἰς μιναρὲν μεταβαλόντες. Τὴν αὐτὴν ὑπέστη τύχην καὶ ἡ ἐν τῷ ναῷ

ἁγιογραφία, ἥτις διασωθεῖσα ἐν πολλοῖς ἄψυστος, ἀπεξέσθη ὁλοσχερῶς ἤδη. Τὰ δὲ ἐγκεκολαμμένα ταῦτα ὀνόματα φθάνουσι μέχρι τοῦ ἔτους ᾳχπ΄. Καὶ φαίνεται ὅτι ἐκ τῆς πρώτης, τῆς τοῦ ἁγίου Φιλίππου, ἐπιτυχίας θρασύτεροι ἢ ἐμμανέστεροι ἀποβάντες, τὴν ἁρπαγὴν καὶ τούτων ἐπεχείρησαν, ἀφοῦ ὁ μὲν ναὸς ἔκειτο δυσμικῶς εἰς ἱκανὴν (ἡμιωριαίαν) ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν, οἱ δ' ἐν αὐτῷ μοναχοὶ, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰς τὰς καταπιέσεις ἐνδόντες, διεσκορπίσθησαν, ἔρημον αὐτὸν ἀφέντες· ἡ δὲ τῶν χριστιανῶν τῆς πόλεως μετὰ τοῦ ναοῦ συγκοινωνία ἦν δυσχερὴς καὶ ἴσως ἀνέφικτος, συγκεντρωμένων ὄντων πρὸς ἕω, καὶ ἵνα φθάσῃ τις εἰς αὐτὸν, ἦν ἀνάγκη νὰ διέλθῃ τὸ τεῖχος ὑπὸ Τούρκων ἀτιθάσσων ὅλως οἰκούμενον, καὶ τὸ μεταξὺ διάστημα, ὅπερ δὲν ἦτον φόβων καὶ κινδύνων ἀπηλλαγμένον.

Σημ. 12, σελ. 108.

Πνευματικός τις ἔξωθεν ἐλθὼν, ἔλαβε τὴν ἄδειαν ἵνα ἐξομολογῇ περιερχόμενος τὴν ἐπαρχίαν· ἀκούων δὲ ἐν τῇ ἐξαγορεύσει συχνὰ γυναῖκας Ἑλληνίδας βίᾳ ὑπὸ Τούρκων ἁπαχθείσας καὶ φθαρείσας, ἐλυπεῖτο μεγάλως καὶ ἐκεντεῖτο τὴν φιλοτιμίαν. Ἕως οὗ νέος τις ἐλθὼν ἐξωμολογήθη τὴν ἁπαγωγὴν νέας Ὀθωμανίδος. Ἐνῷ δὲ ὁ νέος κατηφὴς περιέμενε τὰς ἐπιπλήξεις τοῦ ἱερέως, ἐκεῖνος βαρυθυμῶν ἐπὶ τοῖς γενομένοις καὶ οἱονεὶ ἐκδικούμενος τὴν γινομένην τοῖς ὁμοεθνέσιν ἀτιμίαν, συνεχώρησε τὸν νέον, εὐλογημένος εἴης, εἰπὼν, καὶ συγκεχωρημένος ὁ μόνος διεκδικήσας τοσαύτας κατὰ τῶν ὁμογενῶν ἀτιμίας. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο δεικνύει ὁποῖα κατὰ τὴν χώραν ταύτην ὑποφέρουσι.

Σημ. 13, σελ. 115.

Παρὰ προσδοκίαν μανθάνομεν ὅτι καὶ ὁ ἀρτίως χειροτονηθεὶς ἐν Χαλδίᾳ ἀρχιεπίσκοπος, τὰ ἴχνη τῶν προκατόχων αὐτοῦ ἀκολουθῶν, ἤρχισε νὰ χειροτονῇ ἀβασανίστως καὶ ἄνευ

ἀνάγκης πανταχοῦ ἀμαθεῖς καὶ ἀναλφαβήτους, αὐξάνων ἀντὶ τοῦ ὀλιγοστεύειν τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν.

Σημ. 14, σελ. 126.

Τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς πόλεως καὶ τῶν περὶ τὴν πόλιν δὲν προτιθέμεθα, πέραν τῶν ὁρίων τοῦ Πόντου κειμένων. Συμπεριλαμβάνομεν δὲ καὶ ταύτην ἐν τῇ περιγραφῇ· διότι μέρος τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς ἀνήκει εἰς τὸν Πόντον· ἀλλ' οὐδὲ τοὺς τόπους ἐπεσκέφθημεν.

Σημ. 15, σελ. 155.

Ἐπιστρέψαντας ἐκ τῆς περὶ Νικόπολιν περιηγήσεως ἡμῶν καὶ ἐπὶ ποδὸς ὄντας νὰ περιέλθωμεν καὶ περιγράψωμεν μεθ' ὅσης οἷόν τε ἀκριβείας τὰς περὶ Νεοκαισάρειαν καὶ Ἀμάσειαν χώρας, αἴφνης ἐπελθοῦσα ἡ βροτολοιγὸς χολέρα ἐπέσχεν ἡμᾶς τῆς παραιτέρω περιηγήσεως· ὥστε μετὰ λύπης ἡμῶν ἀναγκαζόμεθα εἰς μόνα τὰ ἐξ ἀκοῆς περιελθόντα ἡμῖν νὰ περιοριζώμεθα, οὐ πολλὴν ἔχοντα τὴν ἀκρίβειαν. Εἰ δὲ καὶ ἐγράψαμεν ἐκλιπαροῦντες τοὺς ἀρχιερεῖς τῶν χωρῶν τούτων ἵνα ἀποστείλωσιν ἡμῖν ἀκριβεῖς τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν στατιστικὰς εἰδήσεις, οὗτοι νεοχειροτόνητοι ὄντες καὶ ἢ ὀλίγα καὶ ταῦτα ἀτελῆ γινώσκοντες, ἢ περὶ ἄλλα τυρβαζόμενοι, οὐδὲν ἄλλο ἢ μόνον εὐχὰς ἡμῖν ἀπέστειλον. Ἴσως ἐν νεωτέρᾳ ἐκδόσει πληρέστερον περιγράψωμεν περὶ τούτων, ἐπισυνάπτοντες καὶ τὰ Καππαδοκικά, καὶ ἐκδόντες καὶ ἄλλους ἡμῶν συναδοντας πρὸς τὸν σκοπὸν λόγους, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀρτίως ἐν Κερασοῦντι κατὰ τὰς ἐξετάσεις ἐκφωνηθέντα, ἵνα ἴδωσιν οἱ ἐν Ἑλλάδι περὶ τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ καθέδρας γνωματεύοντες, μετὰ πόσων πόνων καὶ δυσχερειῶν προάγεται ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁ ἑλληνισμὸς, καὶ πόσους ἐξαντλεῖ ἱδρῶτας ὁ τοῦτο ἐνταῦθα ἐπιχειριζόμενος.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΓΕΩΡΓΙΩ Δ. ΣΥΜΒΟΥΛΙΔΗ

ΙΑΤΡΩ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΩ

ΔΕΙΓΜΑ ΕΛΑΧΙΣΤΟΝ ΕΓΚΑΡΔΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΑΣ ΦΙΛΙΑΣ

ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΤΟΥΤΟΥΣ

ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΦΙΛΕΤΑΙΡΕ!

Εἰς σὲ τὸν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐπιστήθιον φίλον, τὸν μόνον ἐκ ναυαγίου περισωθέντα, μεθ' οὗ καὶ μακρὰν ὄντες τὰ περὶ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς συνυφαίνομεν ὄνειρα· εἰς σὲ τὸν οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ μόνον φιλοπατρίαν ἐμφορούμενον, τοὺς λόγους τούς δὲ ἀνατίθημι, εἰ μηδὲν ἄλλο, ἀπεικόνισμα ὄντας, ἐν οἷς νὰ ἐνορᾷς ἀκριβῶς δύνασαι τὴν ἐν τῇ πατρίδι σου προχωροῦσαν παιδείαν, ἣν (πατρίδα) καὶ μακρὰν ὢν οὐδέποτε ἐπελάθου, ἀλλὰ καὶ τὴν μνήμην αὐτῆς ζωηρὰν διατηρεῖς, καὶ δὲν ἐπαύσω περὶ αὐτῆς πάντοτε προνοῶν.

Ἐπανελθὼν μετὰ μακρὰν ἐν ἀλλοδαπῇ διαμονὴν, ὅπου τὴν ἱερὰν ἐμυσταγωγήθης ἐπιστήμην, πλήρης πόθων καὶ ἐλπίδων, καὶ μὴ εὑρὼν γῆν ὅπου νὰ στήσῃς τὸν καθαρὸν πόδα σου, ἀπέπτης αἰθέριος, ὡς ἡ περιστερὰ τοῦ Νῶε, ἀφ' οὗ μετὰ λύπης τὰ μὲν ὄνειρά σου εἶδες διαλυόμενα, ἔπιες δὲ μέχρι πυθμένος τὸ πικρὸν τῆς ἀγνωμοσύνης ποτήριον. Καὶ ἐπανῆλθες μὲν, ἀλλ' ἵνα μόνον δείξῃς τὸν κλάδον τῆς ἐλαίας, ὃν μετὰ σοῦ ἔφερες. Καὶ ἔκτοτε ἐσκήνωσας μακρὰν εἰς γῆν φιλόξενον, ἥτις πλανώμενόν σε ὑπεδέξατο καὶ ἐτίμησεν, ἀποβλέπων μὲν

τὴν πατρίδα σου μετὰ πόθου ἐμπαθοῦς, ἀλλ' ἵνα μόνον διὰ τῆς περὶ αὐτὴν μερίμνης σου καταστήσῃς σαυτὸν ἀγαστὸν παρὰ τοῖς συμπολίταις σου. Ἐγὼ ὅμως τῶν αὐτῶν παθημάτων ὥσπερ καὶ τῶν αἰσθημάτων κοινωνὸς, εἰς τὰς ἄρκυς τοῦ βίου περιπλεχθεὶς, καὶ τὸν πόδα δεδεμένον ἔχων, περιΐσταμαι συμφερόμενος, καὶ διωκόμενος δὲ δὲν δύναμαι νὰ ἀπομακρυνθῶ. Ἀλλ' ἐὰν ἐν στενῇ καὶ πνιγηρᾷ περιβομβῶν ἀτμοσφαίρᾳ, καὶ οὐδέποτε οὐδαμοῦ δυνάμενος σταθερῶς νὰ ἐπαναπαύω τὸν κεκμηκότα πόδα μου, οὐδὲν ἄλλο ἀρύωμαι ἐκ τοῦ ἀεικινήτου καὶ πολυμόχθου βίου μου, εἰμὴ ὅσα ὁ πίθος τῆς Πανδώρας ἐξήμεσεν ἐν τῷ βίῳ, ἀρκοῦσαν ὅμως παραμυθίαν ἐν τούτοις ἔχω τὴν συναίσθησιν, ὅτι καὶ ἐγὼ ἐν τῇ ἀναμορφώσει τῆς πατρίδος μου ἀδιάφορος δὲν ἔμενον θεατὴς, ἀλλὰ καὶ ἐνθέρμως ἐπόθησα καὶ συνετέλεσα τὸ ἐπ' ἐμοὶ, τρεῖς καὶ πλέον ἑβδομάδας ἐτῶν ἐν τῷ ὑφισταμένῳ οἰκοδομήματι ἀνενδότως ἐργαζόμενος.

Ζῆθι, φίλε, εὐδαιμονῶν, καὶ εἰς τὴν ἐκγραμμάτωσιν τῶν περὶ τὴν πατρίδα σου χωρῶν συντελῶν.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ.

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΓΕΝ. ΕΞΕΤΑΣΕΣΙ

ΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΥ

κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1850 ἔτους.

ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΕ ΚΑΙ ΦΙΛΟΜΟΥΣΕ ΑΡΧΙΕΡΕΥ!

ΜΟΥΣΟΦΙΛΟΙ ΕΦΟΡΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΟΙ, ΑΞΙΟΤΙΜΟΙ ΓΟΝΕΙΣ,

ΦΙΛΟΙ ΠΟΛΙΤΑΙ!

Διαπεραιώσαντες καὶ τὸ σχολαστικὸν τοῦτο ἔτος, ἀναγκαῖον νομίζομεν ῥίψαντες ἐπὶ τοῦ παρελθόντος βλέμμα, νὰ κατοπτεύσωμεν ὡς ἐν κατόπτρῳ ὅλην τὴν νοητικὴν πορείαν, ἣν διήλθομεν, καὶ ὡς ἐξ ἀπόπτου κατιδόντες αὐτὴν, τὴν ἀσθενῆ ἡμῶν κρίσιν νὰ ἐπιφέρωμεν, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀποτελέσματα νὰ διακρίνωμεν, καὶ τὰς ἐκ τούτων ἐπὶ τοῦ μέλλοντος προσδοκίας ἡμῶν νὰ ἀνιχνεύσωμεν. Ἀλλ' εἰς τὴν συῤῥοὴν τοσούτων πολιτῶν, ἔμπροσθεν σεπτοῦ ποιμενάρχου καὶ ἱδρυτοῦ τῶν σχολείων, ἐνώπιον τῶν ἀξιοτίμων ἀντιπροσώπων τῆς πατρίδος, καὶ τοσούτων γονέων ἀπεκδεχομένων νὰ ἴδωσι, τί τὰ τέκνα αὐτῶν ἀγαθὸν ἐν ὅλῳ ἔτει ἀπεταμιεύσαντο, ἱστάμενος ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου βήματος, αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν δειλιῶντα· διότι καὶ τὸ ἔργον, ὅ μοι ἀνέθετο ἡ πατρὶς,

εἶναι μέγα καὶ σοβαρὸν, καὶ αἱ δυνάμεις μου εἶναι ἐλάχισται. Ἀλλ' ἡ προθυμία ἡ ἀναφαινομένη εἰς τὰ πρόσωπα πάντων ὑμῶν, αὐτὴ αὕτη ἡ συρροὴ ἡ ἐμπνέουσά με δέος, αὐτὴ αὕτη μὲ ἀναπτεροῖ, μὲ παρέχει καὶ θάρρος καὶ δύναμιν, καὶ οὕτω θαρραλέως ἔρχομαι ἵνα εὐθύνας δώσω, ἐξαιτούμενος τὴν μετ' εὐμενείας καὶ προσοχῆς ἀκρόασιν.

Γνωρίζομεν ὅλοι μας ὅτι τὸ σχολεῖον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος παραβαλλόμενον πρὸς τοὺς ἐνεστῶτας πόρους καὶ πρὸς τὸ ἐν ἡμῖν δυνατὸν ηὐδοκίμει ἱκανῶς· διότι καὶ ὁ χρόνος τῆς μαθητείας ὡρίσθη τετραετὴς, καὶ οἱ διδάσκαλοι ἀντὶ δύο ἦσαν τρεῖς, μαθήματα προσετέθησαν νέα, ἄλλα δὲ τελειότερον ἐδιδάχθησαν· ὥστε ὁ μαθητὴς ἐξερχόμενος ἐπροικίζετο μὲ ἱκανὰς γνώσεις βιωτικὰς, μὲ ἀρχάς τινας φιλοσαφίας, τὰς ὁποίας ἠδύνατο, ἐπωφελῶς καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν καὶ πρὸς ἑαυτὸν, νὰ προσαρμόζῃ καὶ εἰς τὸν πρακτικὸν βίον του. Ἐν ᾧ δὲ νεώτεραι ἄλλαι ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς νεότητος ἐμελετῶντο βελτιώσεις, αἴφνης ἀναγγέλλει τὴν εἰς Γερμανίαν χάριν ἀνωτέρων μαθημάτων ἀναχώρησίν του ὁ ἀξιότιμος συμπολίτης, ὁ σχολαρχῶν Κ. Κωνστ. Ξανθόπουλος. Ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ, ἅτε δικαία καὶ πρὸς τὰς προσδοκίας καὶ πρὸς τὴν βελτίωσιν τοῦ μέλλοντος τῶν σχολείων συνᾴδουσα ἐνεκρίθη, καὶ τὸ σχολεῖον ἔμελλεν ἐπαισθητῶς νὰ δοκιμάζῃ τὴν ἔλλειψιν. Καὶ ἐπεχειρίσθη μὲν νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ κενὸν, συστήσας τὸν ἀρτίως ἐξ Ἀθηνῶν ἐπανακάμψαντα αὐτάδελφον αὐτοῦ εἰς τὴν ἑαυτοῦ θέσιν· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠδυνήθη ἡ ἐφορία νὰ συμφωνήσῃ μετ' αὐτοῦ, τὸ κενὸν ἔμεινε κενὸν, καὶ ἡμεῖς, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶμεν νὰ περιορίσωμεν τὰ μαθήματα τοῦ σχολείου, ἠναγκάσθημεν νὰ ἀναδεχθῶμεν φόρτον ὑπεράνω τῶν δυνάμεων ἡμῶν, δι' ὅλης τῆς ἡμέρας παραδίδοντες καὶ ἐκτείνοντες τὸν χρόνον τῆς παραδόσεως καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ, καί τοι γινώσκοντες, ὅτι διδάσκαλος πολλὰ καὶ ποικίλα ἐπιφορτιζόμενος μαθήματα, δὲν δύναται νὰ δείξῃ τὴν ἀποχρῶσαν ὠφέλειαν

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἤρξατο καὶ τοιουτοτρόπως ἠκολούθησε τὸ σχολεῖον μέχρις Ἰανουαρίου ἱσταμένου, ὅτε ἐπανελθόντα ἐξ Ἀθηνῶν τὸν Κ. Θεόδ. Κυριακίδην, τοῦτον μὲν παρελάβομεν ἐν τῷ Φροντιστηρίῳ, ὁ δὲ Κ. Κωνστ. Κεφαλίδης, συνεργαζόμενος μεθ' ἡμῶν, μετετέθη τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας εἰς τὴν νεωστὶ ἐν τῷ σχολείῳ τῶν κορασίων συστηθεῖσαν Ἑλληνικὴν τάξιν. Καὶ οὕτω τὸ σχολεῖον ἔρθασεν εἰς βαθμὸν ἀνώτερον τοῦ παρελθόντος, τριῶν τακτικῶν διδασκάλων ὄντων καὶ τῆς μετὰ μεσημβρίαν συμπράξεως τοῦ ῥηθέντος Κ. Κεφαλίδου, καὶ ἠδυνάμεθα οὐ μόνον τὰ ἐνόντα νὰ φυλάξωμεν, ἀλλὰ καὶ βελτιώσεις νὰ ἐπενέγκωμεν. Ἀλλὰ δυστυχῶς βραχυχρόνιος ὑπῆρξεν ἡ ἀνθηρὰ αὕτη τῶν πραγμάτων κατάστασις· διότι ἀπολυθέντος μετ' ὀλίγον τῆς διδασκαλίας τοῦ Κ. Θεοδ. Κυριακίδου, μὴ παραδεξαμένου τὸν παρὰ τῆς ἐφορίας ὁρισθέντα μισθὸν, τὸ σχολεῖον ἐρρίφθη εἰς χείρονα τῆς προτέρας κατάστασιν, ἀφ' οὗ διὰ τὴν μετάθεσιν τοῦ Κ. Κεφαλίδου, καὶ τούτου σχεδὸν ἐστερήθημεν τὴν σύμπραξιν. Καὶ παρεδέχθημεν μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς βοηθόν τινα, παραιτηθέντος ὅμως καὶ τούτου μετ' ὀλίγας ἡμέρας, τὸ σχολεῖον ἐκ τεσσάρων συγκροτούμενον τάξεων, εἰς μόνους δύο ἐγκατελείφθη διδασκάλους, καὶ τὴν μετὰ μεσημβρίας μικρὰν τοῦ Κ. Κεφαλίδου σύμπραξιν. Τὰ τοιαῦτα, καὶ μάλιστα ἡ παῦσις καὶ ἀποκατάστασις βραχυβίων καὶ οὕτως εἰπεῖν ἐφημέρων διδασκάλων, ἔσχον τὰ ὀλέθρια ἐπὶ τοῦ σχολείου ἀποτελέσματα, καὶ μαρτύριον ἡ δευτέρα τάξις, ἥτις τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκ δώδεκα τῶν πλείστων ξένων μαθητῶν συγκροτηθεῖσα, εἰς μόνους πέντε περιωρίσθη, παυσάντων τῶν λοιπῶν, ἢ μεταβάντων ἀλλαχοῦ πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν σπουδῶν αὐτῶν. Τὸ σχολεῖον λοιπὸν διέτρεξε καθ' ὅλον τὸ ἔτος δρόμον σκολιὸν καὶ ἐπίπονον, καὶ ἀναλόγως τῶν καταβληθέντων κόπων ξηρὸν καὶ ἄγονον, καὶ μὲ τοὺς ὑπάρχοντας διδασκάλους σκολιώτερον καὶ ἐπιπονώτερον θέλει διατρέξει τὸ μέλλον ἔτος, ἀφ' οὗ συγκροτουμένης καὶ δευτέρας τάξεως Ἑλ-

λληνικοῦ μαθήματος ἐν σχολείῳ τῶν κορασίων καὶ ἡ μετὰ μεσημβρίαν σύμπραξις τοῦ Κ. Κεφαλίδου θέλει παύσει. Εἶναι λοιπὸν ἀπόλυτος ἀνάγκη διδασκάλου, ἐὰν θέλητε πρόοδον, ἐὰν προσδοκᾶτε καρπούς. Ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν τῶν ἀῤῥένων δὲν φαίνεται ἀνθηρότερον. Καὶ τοῦτο ὑπέστη πολλὰ καὶ δεινὰ, ἐν ἀρχῇ μάλιστα τοῦ ἔτους μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ὀργανίσαντος αὐτὸ Κ. Ἀν. Καριοφύλλου, δι' ἔλλειψιν ἀξίου καὶ σπουδαίου διδασκάλου· ὥστε οὐ μόνον ἡ ἐν αὐτῷ διδασκαλία ἐγένετο ἀνεπαρκὴς, ὅπερ θέλει καὶ ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡμῶν σχολείου ἐπενεργήσει, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ τὰς χειμερινὰς ἐξετάσεις ὡς ἀνίκανοι καταβιβασθέντες εἰς αὐτὸ νομίζομεν ὅτι ὀλίγα ἐκ τῆς ὑποβιβάσεως ὠφελήθησαν. Παρηγορούμεθα ὅμως κατὰ τοῦτο βλέποντες ὅτι τοῦτο κἂν ἐβελτιώθη, ἢ νὰ βελτιωθῇ δύναται, ἐπανακάμψαντος ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἀναλαβόντος τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ τοῦ ἐπὶ τοῦτο παρὰ τῆς κοινότητος σταλέντος καὶ τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν ἐπὶ δύο ἔτη ἐκδιδαχθέντος Κ. Παρασκευᾶ Ψωμιάδου. Καὶ ὅμως χρόνου δεῖται πολλοῦ, ἵνα ἐντελῶς ἀποσβεσθῶσι τὰ κακὰ τοῦ παρελθόντος ἀποτελέσματα. Καὶ ταῦτα μὲν καὶ περὶ τούτου.

Ἀλλὰ καὶ τὸ σχολεῖον τῶν κορασίων, τὸ ἐπὶ τοσαύτας προσδοκίας ἱδρυθὲν, ἐφ' ὃ στρέφονται πάντων ἡμῶν οἱ πόθοι καὶ ἐλπίδες, ἐδοκίμασε καὶ δοκιμάζει ἔτι ὅ,τι τὰ ἀρτιπαγῆ καὶ ἀρτισύστατα, μὴ ὁρισθέντος εἰσέτι μήτε τοῦ σκοποῦ μήτε τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐκ τούτου οὐδεμιᾶς σχεδὸν τῶν ἀναγκῶν, δι' ἃς συνεστήθη, θεραπευθείσης. Διότι ὅταν ἡ νέα διδάσκηται ἐν αὐτῷ τὰ θρησκευτικὰ αὐτῆς ἐν πρώτοις καθήκοντα, τὰ ὁποῖα μέλλει νὰ μεταδίδῃ καὶ εἰς τὰ ἴδια αὐτῆς τέκνα, τὰ συζυγικὰ καὶ μητρικὰ αὐτῆς χρέη ὅταν χειραγωγῆται ἐν αὐτῷ· ἡ ἀγάπη καὶ τὸ αἴσθημα, τὰ δύο στοιχεῖα τὰ ἐπικρατοῦντα ἐν πάσαις ταῖς γυναιξὶν, ἵνα μὴ παρεκτρέπωνται ἐκ τῆς

κακῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς νοσερᾶς διδασκαλίας, τὸ μὲν εἰς ἀκολάστους ἐπιθυμίας, ἡ δὲ εἰς φαντασίαν πυρέττουσαν· ὅταν ἐκμάθῃ τὰ συντελοῦντα εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, τότε τὸ σχολεῖον βαδίζει κατὰ τὸν σκοπὸν, ὃν χρεωστεῖ νὰ ἐπιδιώκῃ· ὅταν δὲ καὶ τὰ χειροτεχνήματα ἦναι τοιαύτης φύσεως, ὥστε νὰ παρέχωσι τῇ διδασκομένῃ ἐν περιπτώσει ἐνδείας ἢ χηρείας βίον ἐπαρκῆ καὶ ἔντιμον καὶ εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὰ τέκνα αὐτῆς, τότε τὸ σχολεῖον βαίνει πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτοῦ. Κατωρθώθησαν ταῦτα; δυστυχῶς ὄχι. Μόλις ἐσυστήσαμεν σχολεῖον κορασίων, καὶ εὐθὺς ἀπομακρυνθέντες τοῦ σκοποῦ, ὃν ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώκωμεν, πολυτελείας καὶ ἀσωτείας σχολεῖον τοῦτο κατεστήσαμεν· καὶ ἔνθεν μὲν οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐκμανθάνει ἡ διδασκομένη, ἔνθεν δὲ ἀσωτεία περὶ τὴν ἐνδυμασίαν, ἀσωτεία περὶ τὴν δίαιταν. Τὸ κοράσιον ἐνταῦθα ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τὰ μεταξωτὰ αὐτοῦ ἐνδύματα, τὰ ποικίλα ἐδέσματα· ἐνταῦθα ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἀργυρᾶ μαχαιροπήρουνα καὶ λινουργῆ χειρόμακτρα, καὶ ἀντὶ νὰ ἐκμάθῃ οἰκονομίαν, ἐνταῦθα θέτει τὰ πρῶτα ὀλέθρια σπέρματα μελλούσης ἀκαταλογίστου ἀσωτείας. Πρὸς Θεοῦ, διὰ τί ἡ τοσαύτη ἐν σχολείῳ σπατάλη; διὰ τί ἡμεῖς αὐτοὶ τῶν τέκνων ἡμῶν φρενῖς καθιστάμεθα; διὰ τί ἡ ἄσκοπος παιδεία; Τί ὠφελεῖ εἰς γυναῖκα μεγάλας νὰ ἔχῃ γνώσεις ἱστορίας, γεωγραφίας, ἀριθμητικῆς, νὰ γνωρίζῃ πότε καὶ ποῦ ἐβασίλευεν ὁ Σέσωστρις ἢ ὁ Σαλμανασὰρ, ποῦ κεῖται ἡ Ἰρλανδία ἢ ἡ Νιγριτία, πῶς ἐξάγεται ἡ τετραγωνικὴ ῥίζα, καὶ νὰ ἦναι ἄπειρος τοῦ κυβερνᾶν τὸν ἑαυτῆς οἶκον, νὰ μὴ ἦναι καλὴ οἰκονόμος, ἀγαθὴ σύζυγος καὶ μήτηρ, νὰ μὴ γνωρίζῃ τὴν μαγειρικὴν καὶ νὰ καταδαπανᾷ τὸν καιρὸν εἰς μετεωρολογικὰς ἢ θεωρητικὰς ἐρεύνας ἐπὶ βλάβῃ ἢ καταστροφῇ τοῦ κατ' οἶκον πρακτικοῦ βίου; Πόσον ἡ τοιαύτη γυνὴ ἀξιογέλαστος καὶ οἴκτου ἀξία γίνεται! πόσον μακρὰν πλανᾶται τοῦ ὑπὸ τῆς θείας προνοίας διαγραφέντος αὐτῇ κύκλου! Τί ὠφελεῖ νὰ καταποικίλῃ καπνοθήκας καὶ νυκτερινοὺς χρυ-

σκεντῆτους πίλους καὶ ἄλλα τοιαῦτα οὐχὶ ἀνάγκης, ἀλλὰ πολυτελείας ἀπεικονίσματα, οὐδεμίαν ἢ μικρὰν σωματικὴν θεραπεύοντα χρείαν, νὰ ἦναι δὲ ἀνίκανος νὰ ῥάπτῃ τὰ ἁπλούστατα τῶν ἐνδυμάτων αὐτῆς καὶ τῶν τέκνων της; Ταῦτα δὲ λέγων εἶμαι πολὺ μακρὰν τοῦ νὰ ἀρνηθῶ τὸ χρήσιμον καὶ τῶν τοιούτων μαθημάτων καὶ χειροτεχνημάτων, ἀναγκαίων ἴσως καὶ ἡμῖν ἐν περιστάσεσι καὶ καιροῖς ἄλλοις· ἀλλ' εἶναι ἄλογον, νομίζω, πρὶν ἢ καλύψωμεν τὴν γυμνότητά μας, πρὶν θεραπεύσωμεν τὰς πρώτας ἀνάγκας μας νὰ ζητήσωμεν τοιαῦτα κοσμήματα, καὶ πρὶν χορτάσωμεν τὴν πεῖνάν μας νὰ ζητῆσωμεν παγωτὰ καὶ γλυκίσματα. Ὅθεν, εἰς μὲν τὸ Ἑλληνικὸν μέρος τοῦ παρθεναγωγείου νὰ εἰσαχθῇ τοιοῦτόν τι μάθημα, χειροτεχνήματα δὲ ἀφορῶντα οὐχὶ τὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν τρυφὴν νὰ ἐκφενδονισθῶσι μακρὰν τοῦ σχολείου μας. Ταῦτα καὶ περὶ τούτων ὀλίγα.

Ἀλλὰ καὶ ἡ δημοσία τῆς πόλεως βιβλιοθήκη νάδυμον ὑπνώττει ὕπνον. Ἐκ τῶν ἐτησίων πεντακοσίων γροσίων, τὰ ὁποῖα ὡρίσθησαν νὰ χορηγῶνται πρὸς αὔξησιν καὶ πλουτισμὸν αὐτῆς, τὰ τοῦ πρώτου ἔτους ἀπεστάλησαν τῷ ἐν Ἀθήναις Κ. Βενθύλῳ· οὗτος δὲ τινὰ μὲν ἐδαπάνησεν εἰς ἀγορὰν βιβλίων, καὶ μετὰ ἄλλων ἀφιερωμάτων ἀπέστειλε, μένουσι δὲ παρ' αὐτῷ ἑβδομήκοντα δραχμαὶ, δι' ὧν ἔμελλε καὶ ἄλλα βιβλία νὰ ἀγοράσῃ καὶ μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν πεντακοσίων γροσίων τοῦ ἑπομένου ἔτους, ἀφ' οὗ καὶ διὰ τούτων καὶ δι' ἄλλων τινῶν προσφορῶν σχηματίσῃ ὁπωσοῦν ἀξίαν λόγου συλλογήν, νὰ ἀποστείλῃ καὶ ταύτην. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ὁρισθεῖσα χορηγία δὲν ἀπεστάλη, αἱ ἑβδομήκοντα δραχμαὶ μένουσι παρὰ τῷ Κ. Βενθύλῳ. Ὅθεν εἶναι καλὸν ἡ διετὴς χορηγία νὰ ἀποσταλῇ, ὅπως ἀνεπαισθήτως αὐξηθῇ ἡ πολλῶν δεομένων δημόσιος βιβλιοθήκη, ἡ νοητικὴ τροφὴ, καὶ ψυχαγωγήσῃ τὸν ἐξ αὐτῆς ἀρυόμενον διδάσκαλον καὶ τὸν σπουδάζοντα μαθητήν. Ταῦτα λοιπὸν καὶ περὶ τούτων.

Πρὶν δὲ ἀναφέρω τὰ παραδοθέντα μαθήματα χρεωστῶ νὰ ἐπαινέσω τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ σὺν ἐμοὶ συνεργασθέντος Κ. Ἰωάννου Ἱεροκλέους, καὶ νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἄνευ τῆς ἐπιμελείας ταύτης, ἣν διετέλεσε καθ' ὅλον τὸ ἔτος δεικνύων, ἡ ἐργασία μου ἤθελεν εἶσθαι ἐργωδεστέρα. Ἐκ τῶν τεσσάρων λοιπὸν τάξεων τοῦ ἡμετέρου σχολείου, ἡ μὲν πρώτη καὶ ἀνωτέρα, ἥτις μετὰ πεντεκαιδεκαετῆ σπουδὴν ἐξέρχεται τοῦ σχολείου, παρεδόθη τὸν περὶ Στεφάνου λόγον τοῦ Δημοσθένους, τεμάχιά τινα τοῦ Ἡροδότου, ἐκ τῶν τοῦ Α. καὶ Β. βιβλίου τοῦ Θουκυδίδου, ἐκ τῆς Ὀδυσσείας Ὁμήρου Ι. Κ. Α. Μ. Ν. καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος Γ. καὶ τὴν Μήδειαν τοῦ Εὐριπίδου. Ἐκ τῆς γενικῆς ἱστορίας τὴν μέσην, τὴν σωματολογικὴν καὶ ψυχολογικὴν ἀνθρωπολογίαν τοῦ Χορτάκη, τὴν στοιχειώδη ἀριθμητικὴν Βάφα, τὴν Γεωμετρίαν Γεράκη, θεματογραφίαν καὶ γυμνάσματα. Ἡ δὲ δευτέρα ἐκ τῶν ἠθικῶν Πλουτάρχου, τὸν περὶ παίδων ἀγωγῆς, τὸν βίον τοῦ Περικλέους καὶ τὸν Κρίτωνα τοῦ Πλάτωνος κτλ. συντακτικὸν, τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καταλύσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους, τὴν Γεωγραφίαν (Μαθηματικὴν καὶ Φυσικὴν) Χορτάκη, στοιχειώδη ἀριθμητικὴν Βάφα, γυμνάσματα κτλ. Ἡ δὲ τρίτη ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος, τὴν Κύρου παιδείαν, καὶ ἐκ τῶν ἀπομνημονευμάτων, τὸν πρὸς Δημόνικον τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τὸν Κέβητος πίνακα, Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, Κατήχησιν, τὴν Μαθηματικὴν γεωγραφίαν Βακκαλοπούλου καὶ ἐκ τῆς πολιτικῆς τὴν πρακτικὴν ἀριθμητικὴν τοῦ Βάφα κτλ. Ἡ δὲ τετάρτη τέλος τὰ μονόστιχα καὶ τὰς συντόμους φράσεις, τὰ ἀστεῖα Ἱεροκλέους, ἐκ τῆς ποικίλης ἱστορίας Αἰλιανοῦ, Ἀποφθέγματα φιλοσόφων ἐκ τῶν τοῦ Λαερτίου καὶ Πλουτάρχου, μύθους Αἰσωπείους, Νεκρικοὺς διαλόγους καὶ τὸ Ἐνύπνιον τοῦ Λουκιανοῦ, Ἱερὰν ἱστορίαν, ἀρχαιολογίαν, ἀνθρωπολογίαν μικράν, πρακτικὴν ἀριθμητικὴν Βάφα κτλ.

Ταῦτα, φίλοι συμπολῖται, τὰ παραδοθέντα μαθήματα,

μικρὰ μὲν ὡς ἀληθῶς καὶ εὐτελῆ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπίμεμπτα, παραβαλλόμενα πρὸς τὴν ἔνδειαν, ὑφ' ἧς περιστοιχιζόμεθα. Ἀλλ' ἂν οἱ τοσαῦτα περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐκπαιδεύσεως πράξαντες καὶ ἐπὶ τὴν μικρὰν ταύτην γωνίαν τῆς Ἑλληνικῆς γῆς ἐπιβλέψωσι, καὶ τὸ σχολεῖον τοῦτο θέλει ἀνυψωθῆ καὶ κέντρον φωτισμοῦ θέλει ἀποβῆ τῆς παρακειμένης καὶ ὑπερκειμένης χώρας. Πρὸς τοῦτο ὅμως ἡμεῖς πρῶτοι ὀφείλομεν νὰ δείξωμεν τὴν ἀποχρῶσαν μέριμναν καὶ προθυμίαν, ὅπως βλέποντες ἡμᾶς προθυμουμένους χεῖρα τείνωσι βοηθείας, καὶ ἡ πατρὶς ἡμῶν καταστηθῆ καὶ πάλιν ἑστία γραμμάτων. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

(Παραλείπονται πολλὰ τὴν κατ' οἶκον ἀγωγὴν ἀποβλέποντα.)

. . . . . .

. . . . . .

Εἰς τὴν ἐπὶ γῆς πορείαν ἡμῶν, καὶ συγχωρήσατέ μοι τὸ νεκρικὸν τοῦτο μικρὸν ἐπεισόδιον, ὁ βίος ἡμῶν ὁλονὲν ῥέει, καὶ ὁ ῥοῦς οὗτος διηνεκῶς ἐξακολουθεῖ. Καθήμενοι δὲ καὶ περιπατοῦντες, σπουδάζοντες καὶ ἡσυχάζοντες, κοιμώμενοι καὶ γρηγοροῦντες, ἀμεριμνοῦντες καὶ φροντίζοντες, τὸν βίον ἡμῶν ἀδιακόπως αἰσθανόμεθα ῥέοντα, ἕως οὗ καταπίπτομεν καταβαραθρωθέντες εἰς τὸ μέγα τοῦ θανάτου χωνευτήριον, ἐν ᾧ πάντες, τὸ ῥεῦμα τοῦ βίου ἀκολουθοῦντες, ἐμπίπτομεν. Καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην μέρος τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν διέῤῥευσε, καὶ ἡμεῖς προσηγγίσαμεν ἀνεπαισθήτως εἰς τὸ χωνευτήριον ἐκεῖνο. Ἐν δὲ τῷ βίῳ τούτῳ ἕκαστος ἡμῶν πολλὰ ἐπιδιώκει, πολλῶν ἐπιθυμεῖ, περὶ πολλὰ τυρβάζεται, σπανίως ἐφησυχάζει, καὶ οὐδέποτε ἐπαναπαύεται εἰς ὅ,τι ἀπέκτησεν. Ἀλλ' ἐκ πάντων τούτων ἡ δόξα μόνον μένει ἀθάνατος, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ, εἷς τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος ἐκ μυστηριώδους ἀρχῆς ἐξερχόμενος, καὶ εἰς μυστηριώδη καταντῶν τέλος καταγίνεται, μετὰ τὸ ἐμπεσεῖν αὐτὸν εἰς τὸ χωνευτήριον τοῦτο καὶ παραδοθῆναι πάλιν

εἰς τὴν αἰωνιότητα ἐξ ἧς ἐξῆλθεν, ὀμίχλη καὶ γνόφος κατακαλύπτει, καὶ ἐξαλείφει, καὶ ἀφανίζει ἐκ τῆς μνήμης τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς, τέκνα τῆς αἰωνιότητος καὶ πρὸς τὴν αἰωνιότητα ὁδεύοντες, αἰωνίαν τὴν μνήμην ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τῆς ἀληθοῦς καταστήσατε δόξης. Ἡ πρὸς τὴν δόξαν ἔφεσις καὶ σπουδὴ, γινομένη ἐντὸς ὁρίων νομίμων, οὐ μόνον εἶναι θεμιτὴ, ἀλλ᾽ εἶναι καὶ ἡ ζωὴ τῶν κοινωνιῶν, καθὼς ὁ ἥλιος εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ πλανητικοῦ ἡμῶν συστήματος. Εἶναι δὲ ἐργῶδες πάντας ἐκείνους τοὺς ἄνδρας νὰ ἀπαριθμήσωμεν, ὅσοι ὑπὸ τῆς δόξης παρορμώμενοι, ἀνεδείχθησαν ἄξιοι τῆς κοινῆς εὐγνωμοσύνης καὶ ὑπολήψεως. Ἄνευ δὲ ταύτης οὐδεμία τῶν μεγάλων ἠθικῶν τε καὶ πολιτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μεταβολῶν καὶ ἀνακαλύψεων ἤθελε γείνει· διότι τὰ πάντα πράττομεν ὀλιγ ἧττον καὶ διὰ τὴν ἐκ τῶν πράξεων προκύπτουσαν καὶ γαργαλίζουσαν ἡμᾶς δόξαν· οὐδεὶς δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν, ὃν δὲν κνήθει ἡ δόξα, καὶ δὲν παροτρύνει καὶ παρακινεῖ καὶ ἐνισχύει εἰς τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῆς. Καὶ τὸν ἔμπορον καὶ τὸν ἰδιώτην καὶ τὸν βιομήχανον καὶ τὸν λόγιον καὶ τὸν κατακτητὴν καὶ τὸν ἐπιστήμονα καὶ τὸν συγγραφέα καὶ τὸν ἐν πόλεσι καὶ τὸν ἐν ἀγροῖς διαιτώμενον καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως ἄνθρωπον ἑλκύει ἡ δόξα, καὶ ὑπὲρ αὐτῆς πολλάκις καὶ ἀνάπαυσιν καὶ κατάστασιν καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν ἔστιν ὅτε θυσιάζει· καὶ δικαίως· διότι αὕτη μόνη ἐπιζῇ μετὰ θάνατον καὶ παραμένει, ἐν ᾧ πάντα τὰ λοιπὰ ἔρχονται καὶ παρέρχονται, γεννῶνται καὶ ἀποθνήσκουσιν. Ἠλίθιος δὲ ἀληθῶς ὁ ἀναισθητῶν πρὸς τὴν δόξαν· ὁ τοιοῦτος μέλος σεσηπὸς ἐν τῇ κοινωνίᾳ εἶναι καὶ λέγεται, νεκρὸς ἐν τοῖς ζῶσιν, ἄχρηστος εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλ᾽ ἡ ἐκ τῆι παιδείας προκύπτουσα δόξα εἶναι ἡ συντελεστικωτέρα εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου· διότι δι᾽ αὐτῆς ἀνυψοῦται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν τελειότητα, ἧς εἶναι ἐπιδεκτικὸς, αὕτη τρέφει τὸ πνεῦμα καὶ μορφόνει τὴν καρδίαν, καὶ διὰ τοῦτο μόνη εἶναι ἡ δικαιοτέρα καὶ

ἀληθεστέρα, γλυκεῖς καὶ σωτηρίους παράγουσα καρπούς. Πρὸς ταύτην λοιπὸν τὴν δόξαν σπεύσατε, ὦ Τραπεζούντιοι, ἢ μᾶλλον σπεύδετε ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς δόξης, ἥτις θέλει ἐπισκιάζει καὶ περικαλύπτει ὑμᾶς προστατεύοντας τὴν παιδείαν, καὶ πρὸς τὸ πλουτεῖν ὑλικῶς συντρέχει ἡ παιδεία. Διότι ἐκ τῶν τριῶν τοῦ πλουτεῖν αἰτιῶν, τῆς παιδείας ὡς ἐπινοητικῆς καὶ τῆς φιλεργίας ὡς παρεκτικῆς καὶ τῆς οἰκονομίας ὡς συντηρητικῆς, ἡ παιδεία ὡς ἐπινοητικὴ κατέχει τὸ ἀνώτατον παραγωγικὸν μέσον· ἄνευ δὲ ταύτης ἡ φιλεργία ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καταντᾷ ἀχθοφορικόν τι ἐπάγγελμα, καὶ ἡ οἰκονομία, ἀνάγκη μᾶλλον ὑπὸ τῆς πενίας ἐπιβαλλομένη, οὐχὶ δὲ μέσον θησαυρίσεως καὶ πλουτισμοῦ. Τὴν παιδείαν λοιπὸν περιθάλπετε, καὶ πρὸς ταύτην παροτρύνετε οἱ πατέρες τοὺς υἱοὺς, οἱ υἱοὶ τοὺς πατέρας, οἱ ἀδελφοὶ τοὺς ἀδελφοὺς, οἱ γέροντες τοὺς νέους, οἱ νέοι τοὺς γέροντας, αἱ κατώτεραι τάξεις τῆς κοινωνίας τὰς κατωτέρας, οἱ πάντες τοὺς πάντας.

Πρὸς ὑμᾶς δὲ ἰδίως ἀποτείνομαι, ἀξιότιμοι ἔφοροι καὶ φιλόμουσοι καὶ μουσόφιλοι Ἐπίτροποι, τοὺς ἀναδεχθέντας τὴν εὐθύνην τῆς ἀνατροφῆς καὶ προαγωγῆς τοῦ μικροῦ ἡμῶν πολιτικοῦ βρεφυλλίου, τοὺς παρασχόντας ἱκανότητος καὶ φρονήσεως δείγματα. Εἰς τὴν πολιτικὴν ὑμῶν πορείαν ἓν τῶν σπουδαιοτέρων μελημάτων, μία τῶν ἀσπαστοτέρων μεριμνῶν ὑμῶν ἡ τῆς παιδείας ἔστω προστασία, ἐξ ἧς καὶ μόνης τῶν δεινῶν ἡμῶν τὴν ἀπολύτρωσιν ἐλπίζομεν. Προστατεύετε λοιπὸν τὴν παιδείαν, τιμᾶτε τὴν ἀρετὴν τὴν ἀνυψοῦσαν τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀφομοιοῦσαν αὐτὸν τῷ Θεῷ, μορφοῦτε πολίτας ἀξίους, ἵνα καὶ κυβερνήτας τῆς πόλεως ἀποκτήσωμεν ἀξίους· διότι ὁ κατ' οἶκον κακὸς οὐδέποτε δύναται κυβερνήτης νὰ γείνῃ ἀγαθός· ἡ δὲ κατὰ μέρος ἑνὸς ἑκάστου ἀρετὴ συνίστησι τὴν δημόσιον τῶν ἐθνῶν ἀρετήν. Εἰς τὸν δημόσιον δὲ τοῦτον βίον ὑμῶν θέλετε βέβαια ἀπαντήσει καὶ προσκόμματα ἱκανὰ νὰ σταματήσωσιν, ἴσως δὲ καὶ νὰ ἀπαυδήσωσιν ἀνάξιον ὀδοιπόρ-

ρον· εἰς δὲ τὰς παρούσας περιστάσεις δυσχερὲς καὶ ἐργῶδες εἶναι ἡ διεύθυνσις κοινῶν πραγμάτων· διότι δυσχερεῖς περιστάσεις περικυκλοῦσιν ἡμᾶς καὶ δυσοικονόμητα ἐμπόδια ἀπαντῶνται. Ἀλλ' ὑμεῖς γενναιότητα ἀναλαμβάνοντες, χωρεῖτε πρὸς τὸ τέρμα· τοὺς πόνους ὑμῶν θέλει ὑπογλυκαίνει ἡ συναίσθησις ὅτι ὑπὲρ πατρίδος μοχθεῖτε. Εἶναι τερπνὸν ἀληθῶς νὰ διαπελαγίζῃ τις ποντοπορῶν καὶ διασχίζων ὑπὸ αἴθριον οὐρανὸν γαληνιῶσαν καὶ αὔρας δροσοβόλους ἀποπνέουσαν θάλασσαν· ἀλλ' ὁ ἐπιστήμων κυβερνήτης ἐν χειμῶνι διαγιγνώσκεται· ἐν δὲ τρικυμίᾳ δὲν ἐγκαταλείπει ἀγενῶς τὸ πηδάλιον, οὐδὲ μικροψυχεῖ, οὐδ' ἀπελπίζεται, ἀλλ' ἐγκαρτερεῖ, καὶ ἐν μέσῳ κυμάτων καὶ σάλου εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ πλοίου ἀποβλέπει μόνον, καὶ περὶ αὐτοῦ καὶ μόνου μεριμνᾷ· καὶ ἐν καιρῷ ναυαγίου ἀποθνήσκει παραμυθούμενος ὅτι ἐξεπλήρωσε τὸ χρέος του. Ἀντιτάττετε λοιπὸν πρὸς μὲν τὰς μεγάλας ταραχὰς μεγάλην εὐβουλίαν καὶ σύνεσιν, πρὸς δὲ τοὺς μεγίστους κινδύνους μεγίστην γενναιότητα καὶ θάρσος.

Ἀλλ', ὦ προσφιλὴς νεότης, πρὸς σὲ καὶ τώρα ἡδύνομαι ὁμιλῶν, καὶ πρὸς σὲ ἀπευθυνόμενος εὐχαριστοῦμαι. Μέγα εἶναι τὸ ἔργον εἰς ὃ ἐκλήθης. Εἰς σὲ ἀπόκειται νὰ προάξῃς καὶ τελειοποιήσῃς τὸ ἔργον τῶν πατέρων σου. Ἐντὸς τοῦ πολυφλοίσβου καὶ πολυκυμάντου βίου, εἰς ὃν μετ' οὐ πολὺ θέλεις εἰσέλθει, μὲ τὸ πηδάλιον τῆς φρονήσεως εὐπλοοῦσα, πυξίδα καὶ ὁδηγὸν τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων σου ἔχουσα, ὅδευε προάγουσα καὶ τελειοποιοῦσα ὅ,τι οἱ πατέρες σου πόνῳ πολλῷ καὶ κινδύνοις οὐκ ὀλίγοις ἤρξαντο. Ἰδού σοι παρουσιάζονται δύο ὁδοί, ἡ τῆς δόξης καὶ ἡ τῆς ἀδοξίας· εὐτυχὴς, ἐὰν ἐκλέξῃς τὴν πρώτην· οὐαί σοι, ἐὰν παρεκτραπῇς εἰς τὴν δευτέραν. Ἡ ἱστορία ἂς σε ὁδηγήσῃ, αἱ ἐθνικαὶ τῶν πατέρων σου ἀναμνήσεις ἂς σοι ἐμπνέωσι τόλμαν καὶ δύναμιν, ἡ γλῶσσα τῶν προγόνων σου ἔστω τὸ ἐντρύφημά σου, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δόξα ἔστωσαν αἱ δύο ἔμπτυρίαι, ἐφ' ὧν νὰ ἐπιστηρίζησαι. καὶ ἡ θρησκεία ἡ σημαία,

τὴν ὁποίαν θὰ φέρῃς. Ταύτην δὲ τὴν πανοπλίαν φέρουσα, θερμουργὲ νεότης, χώρει εὐθαρσῶς· ὁ Θεὸς μετὰ σοῦ.

Ἐὰν δὲ, μακαρία νεότης, φθάσῃς οὕτω εἰς τὸ τέρμα τῶν ἀγώνων σου, εἰς τὸν προορισμόν σου, ἐνθυμοῦ ὅτι ταύτην τὴν ὁδὸν, ἣν σὺ ἀνασκιρτῶσα διῆλθες, ἄλλοι πρὸ ἡμῶν εὑρόντες ἄβατον, τριβόλων ἔμπλεων, πλήρη κρημνῶν, ἀνάντη, σκολιὸν, ἀδιόδευτον, ἐπειράθησαν νὰ διομαλύνωσι, καὶ νὰ τὴν παρασκευάσωσιν οὕτως, ἵνα σὺ, ὁρμῶσα νεότης, ἀνεμποδίστως διατρέχῃς τὸ λαμπρόν σου στάδιον. Ἐνθυμοῦ, ἀκριβὴς νεολαία, ὅτι τὴν διδασκαλικὴν ταύτην ἕδραν, ἐφ' ἧς τώρα ἵσταμαι, ἄλλοι πρὸ ἡμῶν καθήσαντες ἐν μέσῳ δυσχερειῶν, ἐν μέσῳ κακοπαθειῶν, ἐντὸς τῶν περικυκλουσῶν αὐτοὺς ἀγωνιῶν, δὲν ἀπεδειλίασαν, δὲν ἀπηλπίσθησαν, ἀλλ' ἐνεκαρτέρησαν, ὑπὸ μόνης τῆς μόλις σήμερον ἀρχομένης νὰ πραγματοποιῆται ἐλπίδος ἐμψυχούμενοι. Καὶ ἱστάμενοι θαρσαλέως ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν πολλάκις συντριβομένης καὶ καταπιπτούσης ἕδρας μέχρι θανάτου, τὴν ἐσχάτην αὐτῶν εὐχὴν θνήσκοντες ὑπὲρ σοῦ ἀνέπεμψαν, καὶ ἡ ἐλπὶς τῆς προόδου σου γαλήνιον τὴν μετάβασιν τῆς ἐντεῦθεν ζωῆς ἀπεδείκνυε, καὶ ὁ θάνατος διαφθείρας τὸ σαρκίον αὐτῶν, τὴν δόξαν αὐτῶν ἐσεβάσθη. Αἱ μακάριαι αὐτῶν σκιαὶ πάντοτε περιϊπτάμεναι τὰς πράξεις ἡμῶν ἐποπτεύουσι. Καὶ σήμερον ἀκόμη, ὦ νεολαία, ἐπιφοιτῶσαι παρακάθηνται ἐν μέσῳ ἡμῶν. Ἀνάβλεψον νοερῶς πρὸς αὐτὰς, καὶ τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸν αὐταῖς ἀπόδος. Μακάριαι σκιαὶ ἀειμνήστων ἀνδρῶν, πάρεστε ἐν μέσῳ ἡμῶν, καὶ τὸν σύλλογον τοῦτον προεδρεύσατε. Λειτουργοὶ τῆς παιδείας καὶ μάρτυρες αὐτῆς χαίρετε. Τὸ ἔργον τοῦτο ὑμέτερον ὑπάρχει, σεβαστοὶ ἄνδρες· ἡμεῖς διατρέχομεν ὁδὸν, ἣν ὑμεῖς ἠνοίξατε. Μετὰ μεγάλων δυσχερειῶν παλαίοντες, καὶ τὴν ζωὴν ὑμῶν διακυβεύοντες, τὴν πόλιν ταύτην πρωΐ κατακειμένην ἀνεστήσατε, καὶ ἐν μέσῳ σκότους βαθυτάτου καὶ νυκτὸς ἀφεγγοῦς κλυδωνιζομένην, ἐξ ἠθικοῦ τελείου ναυαγίου ἁρπ-

πάσατε, καὶ τὸν ἀστέρα τῆς παιδείας εἰς αὐτὴν ἐδείξατε, πρὸς ὃν ἀποβλέπουσα νὰ διευθύνῃ τὸ μικρὸν ἡμῶν σκαφίδιον. Χαίρετε λοιπὸν, εὐεργέται ἡμῶν, χαίρετε τὸ ὄνομα ὑμῶν ἀσπαστὸν μετ' εὐγνωμοσύνης πάντοτε θέλει μνημονεύεσθαι εὐφημούμενον καὶ εὐλογούμενον, καὶ ἡ πατρὶς, ἣν εὐηργετήσατε, τὴν μνήμην ὑμῶν σεβαστὴν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς θέλει παραδώσει. Εἴθε καὶ ἡμεῖς, διάδοχοι τούτων, τὰ ἴχνη αὐτῶν ἀκολουθοῦντες, τὸ ὄνομα ἡμῶν ἀσπαστὸν τοῖς ἐπελθοῦσι παραδώσωμεν! Καὶ ἡ ἐπερχομένη γενεὰ ἐπινικείους φέρουσα κλάδους, τὸ θριαμβευτικὸν αὐτῆς ἅρμα ἐπὶ τῶν σημάτων ἡμῶν νὰ σταματήσῃ, καὶ πρὸς τοὺς νεωτέρους οἱ πρεσβύτεροι νὰ ἐκφωνήσωσι, δείξαντες τὴν καλύπτουσαν ἡμᾶς κόνιν, «*ἐνταῦθα κεῖνται οἱ παρασκευάσαντες τὴν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος*». Καὶ τότε ἡ ψυχρὰ ἡμῶν κόνις θέλει ἠλεκτρισθῆ καὶ τὰ λευκὰ ἡμῶν ὀστᾶ θέλουσιν ἀναλάβει νεῦρα καὶ δύναμιν, καὶ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων πνεῦμα ἐπελθὸν θέλει μεταδώσει αὐτοῖς ζωὴν, καὶ ἀνορθωθέντες ἐκ τοῦ λυσιμερίμνου ἐκείνου ἀναπαυτηρίου, ὕμνον καὶ δοξολογίαν πρὸς τὸν Ὕψιστον θέλομεν ἀναπέμψει, τὸν ἀνυψώσαντα καὶ πάλιν τὴν Πατρίδα, τὸ ἐρατεινὸν ἡμῶν ὄνειρον.

Πρὸς τὸ μέλλον δὲ ἐκεῖνο ἐνατένισον καὶ σὺ, ὦ νεολαία, ἵνα μὴ μικροφρονῇς ἐκ τῶν παρόντων· καὶ ἡ προαίσθησις αὕτη ἂς καταλαμβάνῃ τὴν διάνοιάν σου, ἂς ἐνισχύῃ τὴν ψυχήν σου, ἂς ἐμπνέῃ τὰ ἔργα σου, ἂς ἐμψυχοῖ τὰς πράξεις σου, ἂς ὁδηγῇ τὰ διαβήματά σου. Ναὶ, μὰ τὴν πατρίδα, ἡ πατρὶς ἀνεγερθεῖσα, μέλλει νὰ ἐμπνέῃ ζωὴν εἰς τὴν ἀλαβάστρινον αὐτῆς θήκην. Εἴθε ἡ κραταιὰ χεὶρ τοῦ Ὑψίστου, ἡ τὴν στάθμην τῶν ἐθνῶν κρατερῶς κρατοῦσα καὶ διοικοῦσα, ἡ διατηρήσασα τὸ ἔθνος ἡμῶν ἀλώβητον, καὶ τὴν πολλὰ παθοῦσαν Ἑλληνίδα ταύτην νὰ εὐλογήσῃ! Γένοιτο, γένοιτο!

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΤΗΣΙΑΙΣ ΕΞΕΤΑΣΕΣΙ

τοῦ 1860 ἔτους

ΕΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙ.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ σχολαστικοῦ ἔτους παρουσιαζόμενος ἤδη ἵνα δῶ λόγον τῆς διαχειρίσεως τοῦ σχολείου τούτου, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν μικρὰν καὶ ἀνεπαρκῆ ἀξίαν μου ἐνεπιστεύθητε, αἰσθάνομαι ἔλαφρὰν τὴν εὐθύνην, ἣν ἀναδέχομαι· καὶ εἰς τὸ τέρμα φθὰς δειλιῶ πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου. Ἀλλ' εἰς τὴν εὔνοιαν ἡμῶν καὶ μετριοπάθειαν θαρρῶν ἐμφανίζομαι, τοῦτο μόνον δυνάμενος εὐσυνειδήτως νὰ ἐγκαυχηθῶ, ὅτι ἔπραξα ὅ,τι ἀπολύτως μοι ἦν δυνατὸν· ὑπεράνω δὲ τῶν δυνάμεών μου οὔτε ἐγὼ ἠδυνάμην νὰ πράττω, οὔτε τὸ κοινὸν ἐδικαιοῦτο νὰ ἀπαιτῇ. Πρὶν δὲ ἐκθέσω ὡς ἐπὶ γενικῆς ἐποψεως τὴν ὅλην τοῦ σχολείου ὑμῶν κατάστασιν, ὀφείλω νὰ ἀπονείμω τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον πρὸς τὸν ἀγαθὸν ποιμένα ἡμῶν, πρὸς τοὺς ἐφόρους καὶ φιλομούσους πολίτας καὶ τοὺς ἀξιοτίμους ξένους ὁμογενεῖς, πάντας τοὺς συντρέχοντας καὶ συντηροῦντας τὰ σχολεῖα τῆς μικρᾶς ταύτης κοινότητος. Ναὶ ἀληθῶς ἔπαινος χρεωστεῖται πρὸς πάντας τοὺς καταβάλλοντας ζῆλον καὶ ἀγῶνα καὶ θυσίας, ἵνα τὰ σχολεῖα ταῦτα προαχθέντα καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν τελειοποιηθέντα, χρησιμεύσωσιν ὡς λαμπτῆρες φωτίζοντες τὴν περίχωρον, τὴν τοσοῦτον σκοτισθεῖσαν καὶ

ὑπὸ τοσούτων ἐπιβούλων ἐχθρῶν κυκλουμένην, τοὺς ὁποίους διὰ μόνης τῆς προαγωγῆς καὶ βελτιώσεως τῶν σχολείων μας θέλομεν ἀφοπλίσει καὶ στρέψει κατ' αὐτῶν τὰ βέλη, τὰ ὁποῖα καθ' ἡμῶν ἑτοιμάζουσι. Διὰ τῆς παιδείας καὶ μόνης θέλομεν δυνηθῆ εἰς τὴν πρώτην ἡμῶν νὰ ἀνυψωθῶμεν εὐκλειαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνάγκη καὶ χρέος καὶ συμφέρον, τὰ πάντα μᾶς προτρέπουσι, τὰ σχολεῖα, τὸν ἐθνικὸν τοῦτον θησαυρὸν ἡμῶν, διὰ πάσης δυνατῆς θυσίας νὰ τελειοποιήσωμεν.

Ἐκπαιδευτικὰ καταγώγια ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα, ὡς γνωστὸν, ἓν Ἑλληνικὸν φροντιστήριον, τὸ ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον τῆς πόλεως, τρία ἀλληλοδιδακτικὰ, ἓν ἕτερον κοράσιων, τρία ἰδιωτικὰ ἰδιοσυντήρητα ἄλλα, καί τινα παιδαγωγεῖα ἢ διδασκαλεῖα, ὡς συνειθίζομεν ἐνταῦθα νὰ τὰ ὀνομάζωμεν. Περὶ πάντων τούτων θέλω ὁμιλήσει διὰ βραχέων, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν κατωτέρων.

Τὰ διδασκαλεῖα, ἅτε χωλαίνοντα τὴν πρόοδον τῶν μαθητευομένων διὰ τῆς κακῆς καὶ ἀνεπαρκεστάτης διδασκαλίας, ἦτο καλὸν ἡ πόλις νὰ καταργήσῃ, ἐμποδίζουσα τοὺς γραμματοκαπήλους καὶ ἀμαθεστάτους τούτους διδασκάλους νὰ καταπορνεύωσιν οὕτως ἀνκιδῶς τὴν παιδείαν, ξηρὰν καὶ κακόβρωτον τροφὴν παρουσιάζοντες· τὰ ἰδιοσυντήρητα ὅμως ἀλληλοδιδακτικὰ, εἰς κοινὸν ὀργανισμὸν καθυποβληθέντα καὶ ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐποπτείαν τῶν σχολείων ὑπαγόμενα, καὶ εἰς ἐτησίους ἐξετάσεις ἀναγκαζόμενα, ἐὰν δὲν ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν ἐκ τούτων προκύπτουσαν χρηματικὴν ζημίαν εἰς τὰ σχολεῖα ἡμῶν διὰ τὴν στέρησιν τῶν διδάκτρων, τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ δίδωσιν οἱ μαθηταὶ φοιτῶντες εἰς τὰ κοινὰ ἡμῶν σχολεῖα, δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὰ ἐπίμεμπτα· ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ὀλιγάριθμον τῶν μαθητῶν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν διδασκάλων, ἥτις συνταυτίζεται μὲ τὸ συμφέρον των ἔτι μᾶλλον, ἤθελεν εἶσθαι ταχυτέρα, ἂν ὄχι καὶ σκοπιμωτέρα ἡ ἐγγραμμάτωσις τῶν ἐν αὐτοῖς φοιτώντων. Ὅπως ὅμως ἔχουσι τὴν σήμερον,

δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκφέρωμεν ὑπὲρ αὐτῶν τὴν ψῆφόν μας, μὴ γινώσκοντες τὸν ἐσωτερικὸν αὐτῶν διοργανισμόν. Ἀποβλέποντες δὲ εἰς τοὺς ἐκεῖθεν ἀπολυομένους διὰ τὸ Ἑλληνικὸν, εὐαρίθμους καὶ τούτους ὄντας, ἀποφαινόμεθα, ὅτι βλάπτουσι μᾶλλον ἢ ὠφελοῦσι τὴν κοινὴν τῆς πατρίδος πρόοδον. Τὸ κοινὸν λοιπὸν ἀντὶ νὰ καταργήσῃ αὐτὰ, ὅπως ἀνάγκη διὰ τὰ διδασκαλεῖα, ἤθελε πράξει ἔργον ὠφελιμώτερον, καθυποβάλλον αὐτὰ εἰς κοινόν τινα ὀργανισμὸν καὶ τοὺς διδασκάλους αὐτῶν ὑπὸ τὴν κοινὴν διεύθυνσιν. Εἰπόντες λοιπὸν περὶ τούτων ὀλίγα, ἔλθωμεν εἰς τὰ κοινὰ τῆς πόλεως σχολεῖα.

Ἐκ τῶν σχολείων τῶν κοιναῖς δαπάναις συντηρουμένων, περὶ μὲν τοῦ σχολείου τῶν κορασίων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τῶν πλείστων ἡ προσοχὴ ἐπιτείνεται, περιμενόντων ἀντάξιόν τι τῶν θυσιῶν καὶ τὸν προσδοκιῶν ἑκάστου νὰ ἀκούσωσιν, ἀποκεκλεισμένης τῆς εἰσόδου οὔσης εἰς πάντα ἀνεξαιρέτως, δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἀναγγείλωμέν τι σαφὲς πληροφόρημα περί τε τῆς ἐσωτερικῆς διοργανώσεως καὶ τοῦ διδακτικοῦ τρόπου· παρέστημεν μόνον μεθ' ὑμῶν εἰς τὰς πρὸ μικροῦ γενομένας ἐξετάσεις, καὶ ἠκούσαμεν ὅ,τι ἠκούσατε· ἐκ τούτων ὅμως δὲν δυνάμεθα ποσῶς συμπέρασμα νὰ ἐξάξωμεν. Εἴδομεν ὅμως καὶ ἐθαυμάσαμεν τὴν ἔκθεσιν τῶν χειροτεχνημάτων, καὶ ἐλπίζομεν μετ' οὐ πολὺν χρόνον καὶ πρὸς τὰς μᾶλλον πολιτισμένας τῆς Εὐρώπης πόλεις νὰ ἀμιλλώμεθα. Ἐὰν λοιπὸν ὁ σκοπὸς τοῦ σχολείου τούτου εἶναι τὸ καταποικίλειν καπνοσακκούλας καὶ προσκεφάλαια καὶ κεντεῖν κάδρα κυνῶν καὶ γαλῶν ἀπεικονίσματα, ὁ σκοπὸς ἡμῶν πληρέστατα ἐπετεύχθη καὶ οὐδὲν πλέον τούτων δυκαιούμεθα νὰ ζητήσωμεν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου πολλάκις ἐξετάθημεν, ἄκαιρον ἤδη θεωροῦμεν καὶ πάλιν περὶ τούτου νὰ μακρηγορήσωμεν· ὅτι ὅμως τὸ σχολεῖον τοῦτο χρήζει φροντίδος καὶ τελειοποιήσεως, τοῦτο καὶ ἡ διδάσκαλος ἐζητήσατο, καὶ σὺν ἡμῖν ἅπαντες ὑμεῖς συναισθάνεσθε. Περὶ τοῦ σχολείου λοιπὸν τούτου οἱ Ἔφοροι, πρὸς

οὓς καὶ μόνους ἦν προσιτὴ ἡ εἴσοδος, εἶναι οἱ ἁρμόδιοι νὰ φωτίσωσιν ἡμᾶς. Περὶ τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν ὅμως τῶν ἀρρένων, καὶ μάλιστα τοῦ κεντρικοῦ, ἐκ τοῦ πλησίον ὄντες, καὶ συχνάκις ταῦτα ἐπισκεπτόμενοι, δυνάμεθα ἀπροκαλύπτως νὰ ἐκφέρωμεν γνώμην. Ταῦτα λοιπὸν ὢν, ὡς κρηπίδος καὶ βάσεων θεωρουμένων, ἡ καλὴ ἢ ἡ κακὴ διοργάνωσις ἔχει τὰ καλὰ ἢ καὶ τὰ κακὰ ἐπὶ τοῦ σχολείου ἀποτελέσματα, καθὼς ἡ βάσις παντὸς οἰκοδομήματος ἀποτελεῖ τὸ ὅλον στερεὸν ἢ ἀκροσφαλὲς καὶ ἑτοιμόῤῥοπον, τὰ ἀλληλοδιδακτικὰ ταῦτα τῆς καχεκτικῆς αὐτῶν καταστάσεως, ἥτις ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνεῖχεν αὐτὰ, ἀπαλλαγέντα, μετεμορφώθησαν ὅλως, λαβόντα διοργάνωσιν διάφορον τῆς προτέρας, ὥστε οὕτω βαδίζοντα καὶ μὴ παρεκκλίνοντα, καὶ μαθητὰς θέλουσι προσφέρει καλῶς συγκεκροτημένους, καὶ τοῦ χρόνου προϊόντος, θέλουσι καὶ τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον πολλῶν μέχρι τοῦδε ἀπαντωμένων δυσχερειῶν ἀπαλλάττει, καὶ ἡ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ σχολείῳ πορεία εὐχερεστέρα θέλει εἶσθαι. Λυπηρὸν ὅμως, ὅτι ἡ διοργάνωσις αὕτη τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν δὲν θέλει εὐθὺς ἐξαλείψει τὰς ἀνωμαλίας τοῦ Ἑλληνικοῦ· διότι ἀρτίως ἀπὸ τῆς ἀτελείας αὐτῶν ἐξελθόντα, καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀκόμη δυσχερειῶν συνεχόμενα, δὲν θέλουσιν εἶσθαι εὐθὺς εἰς κατάστασιν νὰ προσφέρωσι μαθητὰς, οἵους ὁ ὀργανισμὸς αὐτοῖς διέγραψε· τοῦτο μόλις κατὰ βραχὺ θέλει κατορθωθῆ. Ἡ περὶ τούτων λοιπὸν ἰδιάζουσα φροντὶς καὶ μέριμνα, ἵνα τελειοποιηθῶσι, καὶ ἐπαίνου εἶναι ἀξία καὶ τοῦ κόπου ἀνταξία· διότι ἁπλοποιοῦσι τὴν πορείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο εὐχόμεθα, ἵνα ταῦτα πάντοτε ἐλκύσωσιν ἰδιαζόντως τὴν προσοχὴν τῆς πόλεως

Μεταβαίνομεν λοιπὸν καὶ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν, καὶ περὶ τούτου δὲ θέλομεν εἴπει τὰ δέοντα, ἀφ' οὗ προτάξωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν μαθημάτων ὅσα κατὰ τὸ σχολαστικὸν τοῦτο ἔτος ἐδιδάξαμεν. Ἀλλὰ πρὶν ἀναφέρω περὶ αὐτῶν ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἅπαντες οἱ σὺν ἐμοὶ ἐργασθέντες ἐξεπλήρωσαν

πιστῶς καὶ μετὰ ζήλου τὰ χρέη των. Δυστυχῶς ἡμιόλιον μῆνα ἀσθενήσας εἷς τῶν συνεργατῶν μου, ὁ Κ. Ι. Ἐλευθεριάδης ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ τὰς παραδόσεις του· καὶ μόλον ὅτι ἐπιῤῥώσας δι' ἐκτάκτου ἐπιμελείας ἐπροσπάθησε νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ κενὸν, καὶ οὕτως ὅμως τινὰ τῶν μαθημάτων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν εἰς τὸν ὅρον των. Καὶ περὶ τὰ Γαλλικὰ ἐπεκράτησεν ἀνωμαλία τις, μὴ θεωρηθέντος ὑπὸ τῶν μαθητῶν ὡς ἀναγκαίου τοῦ μαθήματος. Διὸ καὶ ἀποσκιρτήσεις μαθητῶν ἐγένοντο, καὶ ἡ πορεία τοῦ διδασκάλου τῶν Γαλλικῶν, καί τοι ζῆλον καὶ προθυμίαν ἀναδείξαντος, κατέστη δυσχερής. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦτο ἐπικαλοῦμαι τὴν πρόνοιαν τῆς ἐφορίας, ἵνα θεωρηθῇ τὸ μάθημα τῆς Γαλλικῆς ἐπιβλητέον, καὶ ἀρθῶσι διὰ παντὸς αἱ δυσχέρειαι.

Ἐδιδάχθησαν λοιπὸν ἡ μὲν πρώτη τάξις ὑπὸ τὸν Κ. Φωκ. Μάσσωνα τὰ γνωμικὰ ἐφημοσμένα ἐπὶ τοῦ τεχνολογικοῦ μέχρι τῶν νεκρικῶν διαλόγων, γραμματικῆς τὸ τυπικὸν καὶ ἐκ τοῦ κανονικοῦ μέχρι ῥημάτων, γεωγραφίαν τὴν μικρὰν Κοκκώνη καὶ ἐκ τῆς μεγάλης αὐτοῦ τεμάχια ἔκ τε τῆς Φυσικῆς καὶ Πολιτικῆς, πρακτικὴν ἀριθμητικὴν μέχρι συμμιγῶν, ὀρθογραφικὰ γυμνάσματα καὶ Γαλλικὰ ὑπὸ Ἰ. Νικολαΐδου εἰς ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν καὶ φρασεολογίαν. Ἡ δὲ δευτέρα τάξις ὑπὸ τὸν Ἰ. Ἐλευθεριάδην παρεδόθη καθ' ὅλον τὸ ἔτος Κύρου ἀνάβασιν καὶ Ἑλληνικὰ ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος, τὸ κανονικὸν τῆς γραμματικῆς μέχρι τέλους, Ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τῆς Μακεδονικῆς ἐποχῆς, πρακτικὴν ἀριθμητικὴν ἀπὸ τῶν κλασματικῶν μέχρι τέλους, κατήχησιν τοῦ Πλάτωνος, ἥτις καὶ εἰς τὸ ἀκόλουθον ἔτος θέλει ἐξακολουθήσει, Γαλλικὰ ὑπὸ Ι. Ν. Φυσικὴν καὶ πολιτικὴν γεωγραφίαν ὑπὸ Φ. Μ. καὶ ὀρθογραφικὰ γυμνάσματα ὑπὸ Ι. Ε. Τρίτη τάξις διὰ τὴν γενομένην συγχώνευσιν, περὶ ἧς μετ' ὀλίγον θέλομεν ὁμιλήσει τὰ ἀρκοῦντα, δὲν ἐσχηματίσθη. Ἡ δὲ τετάρτη τάξις παρεδόθη ὑπ' ἐμοῦ τὸν πρῶτον Φιλιππικὸν καὶ τὸν

τρίτον Ὀλυνθιακὸν τοῦ Δημοσθένους, τὸν Κρίτωνα καὶ τὴν ἀπολογίαν Σωκράτους τοῦ Πλάτωνος, τὸ συντακτικὸν μετὰ τῆς ἀναγκαίας ἐφαρμογῆς μέχρι τέλους, ἐν δὲ ὀρθογραφικαῖς ἀσκήσεσι τὸν Κλεομένη τοῦ Πλουτάρχου, καὶ ἐν προχείροις παραφράσεσι τεμάχια ἐκ τοῦ βίου Λυσάνδρου. Ἡ Ἑλληνικὴ θεματογραφία καὶ αἱ γραφικαὶ ἐκθέσεις, διὰ τὸ ποικίλον τῶν παραδόσεών μου, ἅπαξ μόνον καθ' ἑβδομάδα ἐγίνοντο· ἐδιδάξαμεν δὲ καὶ τὴν μαθηματικὴν καὶ φυσικὴν γεωγραφίαν Χορτάκη, καὶ μετὰ ταύτης τὸ σωματολογικὸν τῆς ἀνθρωπολογίας τοῦ αὐτοῦ. Ἐπὶ τούτοις δὲ παρεδόθη ἀρχαίαν μὲν ἱστορίαν καὶ θεωρητικὴν ἀριθμητικὴν ὑπὸ Ι. Ελ. Γαλλικὰ δὲ μεταφράζουσα καὶ ἐξασκουμένη εἰς τὸ ἐτυμολογικόν. Ἡ δὲ Ε΄ καὶ ἀνωτάτη τάξις, ἥτις διὰ τὰς γενομένας συγχωνεύσεις ἕκτον καὶ ἕβδομον διατρέχει ἔτος, καὶ ἥτις ὑποστᾶσα ἤδη τὰς προφορικὰς ἐναυσίους ἐξετάσεις, θέλει εὐθὺς μετὰ τὸ τέλος τούτων καθυποβληθῇ καὶ εἰς γραπτὰς, ἀπολυτηρίους, παρεδόθη κατὰ τὸ τέλος τοῦτο ὑπ' ἐμοῦ ἐκ μὲν τοῦ Ὁμήρου τὸ Θ. τῆς Ὀδυσσείας καὶ τὸ Α. τῆς Ἰλιάδος ἐν παραδόσει, τὸ δὲ Κ. ἐκ τῆς Ὀδυσσείας καὶ τὸ Ε. τῆς Ἰλιάδος ἐν ὀρθογραφικαῖς ἀσκήσεσιν, ἐκ τοῦ Ε΄ καὶ Γ΄ βιβλίου τοῦ Θουκυδίδου, ἐκ τοῦ Δ΄ βιβλίου τοῦ Ἡροδότου· τὸν Ἱππόλυτον καὶ τὰς Φοινίσσας τοῦ Εὐριπίδου, τὰς Νεφέλας τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ ἓξ εἰδύλλια τοῦ Θεοκρίτου, θεματογραφίαν καὶ γραφικὰς ἐκθέσεις ἅπαξ μόνον καθ' ἑβδομάδα διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας· προχείρους μεταφράσεις ἐκ διαφόρων συγγραφέων ὡσαύτως. Τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν, τὸ συμπλήρωμα τῆς ἀριθμητικῆς Βάφα, τὸ ψυχολογικὸν μέρος τῆς ἀνθρωπολογίας Χορτάκη καὶ μετὰ τοῦτο τὴν λογικὴν, μέχρι τῶν ὑποθετικῶν συλλογισμῶν. Ἀλλὰ καὶ Γαλλικὰ, ἅπερ ὅμως παρήτησε περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν μαθημάτων.

Μαθηταὶ δὲ κατεγράφησαν εἰς τὸ μαθητολόγιον κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἑξαμηνίαν 108, ἑξήκοντα καὶ τέσσαρες μὲν ἀνα-

νεώσαντες τὰ εἰσιτήρια αὐτῶν, τεσσαράκοντα δὲ καὶ τέσσαρες προστεθέντες· καὶ τούτων μὲν ἓξ καὶ εἴκοσιν ἐκ τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν ἀναβιβασθέντες, ἐξ ὧν πάλιν ἐννέα μὴ δυνηθέντες νὰ ἀκολουθῶσιν, ὑπεβιβάσθησαν εἰς τὸ ἀλληλοδακτικὸν, ὀκτωκαίδεκα δὲ ἄλλοθεν προσελθόντες. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἑξαμηνίαν δύο καὶ ἐννενήκοντα κατεγράφησαν μαθηταὶ, ἐννενήκοντα μὲν ἀνανεώσαντες τὰ εἰσιτήρια αὐτῶν, δύο δὲ νεώτεροι προστεθέντες. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τοῦ ἔτους τούτου φαίνεται ἀνώτερος πάντων τῶν προγενεστέρων· διότι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν σχολείων ἐπὶ ἡμιόλιον ἔτος, ὅπερ μετὰ λύπης πάντες ἀναμιμνησκόμεθα, καὶ τὴν συγκρότησιν αὐτῶν ἐκ νέου τὸ 1856. ὑπὸ σχολάρχην τὸν Κ. Ἡλ. Κωνσταντινίδην, κατεγράφησαν μαθηταὶ τριάκοντα ἐννέα, τὸ δὲ ἑφεξῆς ἔτος 1856—57, τὴν μὲν πρώτην ἑξαμηνίαν κατεγράφησαν μαθηταὶ ἐννέα καὶ τεσσαράκοντα, τὴν δὲ δευτέραν ἐννέα καὶ τριάκοντα· τὸ δὲ 1857—58, τὴν μὲν πρώτην ἑξαμηνίαν πρία καὶ ἑβδομήκοντα, τὴν δὲ δευτέραν ἐννέα καὶ πεντήκοντα τὸ δὲ 1858—59, σχολαρχοῦντος τοῦ Κ. Ἀναστ. Χουρμουζιάδου, τὴν μὲν πρώτην ἑξαμηνίαν ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα, τὴν δὲ δευτέραν ἑπτὰ καὶ ἑβδομήκοντα ὥστε, ὡς βλέπετε, ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν προβαίνει κατ' ἔτος αὐξάνων. Συνεκροτήθησαν δὲ αἱ τάξεις κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἑξαμηνίαν, ἡ μὲν πρώτη τάξις ἐκ μαθητῶν πεντήκοντα ἐννέα, ἡ δὲ δευτέρα ἐξ ἑνὸς καὶ τριάκοντα, ἡ τετάρτη ἐξ ἐννέα καὶ ἡ πέμπτη ἐξ ἑπτά. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἑξαμηνίαν, ἡ μὲν πρώτη ἐκ μαθητῶν πέντε καὶ πεντήκοντα, ἡ δὲ δευτέρα ἐκ τριῶν καὶ εἴκοσιν, ἡ τετάρτη ἐξ ἐννέα καὶ ἡ πέμτη ἐξ ἑπτά. Ἡ πληθὺς λοιπὸν τῆς κατωτέρας τάξεως, ἥτις κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος θέλει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπερβῆ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑξήκοντα μαθητῶν, ἐπιφέρει τὴν ἀνάγκην τῆς διαιρέσεως αὐτῆς εἰς δύο τμήματα· ἄλλως ἡ πρόοδος αὐτῆς δὲν θέλει γείνει ἀποχρῶσα· διότι ἐνῷ εἰς τὰς τελευταίας τάξεις ὁ μαθητής, ἄπειρος καὶ μὴ συναι-

σθανθεὶς ἔτι τὴν ἀνάγκην τοῦ μελετᾷν καὶ τὴν ἡδύτητα τοῦ μανθάνειν, χρήζει συχνοτέρας ἐξετάσεως, πλησιεστέρας χειραγωγίας, ὁ διδάσκαλος διὰ τὴν πληθὺν τῆς τάξεως μόλις δύναται τὸν μαθητὴν ἅπαξ μόνον τῆς ἑβδομάδος ἢ καὶ ἀργότερον νὰ ἐπισκέπτηται, ὅπερ βραδύνει ἐπαισθητῶς τὸν μαθητήν. Τοῦτο ὅμως ἐπιφέρει τὴν ἀνάγκην προσθήκης νέου διδασκάλου, ἣν κάλλιστα δυνάμεθα νὰ ἀναπληρώσωμεν ἐκ τῶν ἀπολυομένων μαθητῶν, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἐπικαλοῦμαι τὴν ἰδιάζουσαν τοῦ κοινοῦ μέριμναν καὶ ἀγάπην. Εἶναι οἱ καιροὶ τοὺς ὁποίους ἐκ τοῦ ἡμετέρου κήπου δρέπομεν σήμερον. Ἡ πρὸς αὐτοὺς περίθαλψις καὶ προστασία ῥωμαλεωτέρους καὶ προθυμοτέρους τοὺς λοιποὺς θέλει ἀναδείξει. Εἰσερχόμενοι εἰς τὸ μέγα σχολεῖον τοῦ πρακτικοῦ βίου καὶ εἰς πολυκύμαντον καὶ πολυτάραχον μεταβάντες ζωήν, χρήζουσιν ὁδηγοῦ, χρήζουσι διδασκάλων, ἵνα μὴ εἰς ὕφάλους προσκρούσαντες, ἐξ ὧν γέμει ὁ βίος, ναυαγήσωσι· καὶ ἵνα πρὸς τὴν ἀρετὴν ὁδηγούμενοι γίνωνται ἀνδρωθέντες πολῖται χρηστοί, καὶ ἀποδόντες ἐπάξια τροφεῖα τῇ πατρίδι, ἀνακουφίσωσιν αὐτήν. Ἀλλὰ περὶ τούτων θέλομεν ἰδίως ὁμιλήσει ἐν τῷ τέλει τῶν ἀπολυτηρίων αὐτῶν ἐξετάσεων.

Ἔλθωμεν ἤδη ἐπὶ τὴν γενικὴν τοῦ σχολείου κατάστασιν, εἴπωμέν τι περὶ τῆς κατεπειγούσης αὐτοῦ βελτιώσεως, καίτοι οὔτε τὸν ἀναγκαῖον καιρὸν ἔχοντες, οὔτε ἁρμόδιοι ὄντες ὁδηγίας εἰς ὑμᾶς νὰ δώσωμεν, οἴκοθεν ἐννοοῦντας τὴν σπουδαιότητα τῶν σχολείων καὶ προσφέροντας μὲν αὐτοῖς τὴν συνδρομὴν ὑμῶν, προθυμουμένους δὲ νὰ καταστήσητε αὐτὰ τελειότερα. Πρὶν ὅμως ἄλλων ἐμπειροτέρων ζητήσωμεν τὴν γνώμην, εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς ὅ,τι ἡ μικρὰ ἡμῶν γνῶσις ἐκ πολυχρονίου πείρας νὰ ἀποταμιεύσῃ ἠδυνήθη. Ἰδέα τις παρά τισιν ἐπικρατεῖ διαδιδομένη, ὅτι τὰ σχολεῖα κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη δὲν παρέσχον καρποὺς ἐφαμίλλους τῶν προτέρων ἐτῶν. Ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή· διότι τὸ σχολεῖον μετὰ μακρὰν δυστυχῆ διακοπὴν τῶν μαθητῶν, διασκορπισθέντων καὶ τῶν προκε-

χωρημένων εἰς ἡλικίαν ἄλλου ἄλλο εἶδος βιοτῆς ἀσπασθέντων, τὸ σχολεῖον ὅπως ἠδυνήθη ἐκ τῶν ἀσθενεστέρων συγκροτηθὲν, συνεσταλμένον καὶ περιωρισμένον εἶχε τὸν ὁρίζοντα. Κατὰ μικρὸν ὅμως προσεκτήσατο ἔκτασιν, ἣν τὸ κατ' ἀρχὰς δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ, καὶ ἡ νηπιακὴ ἡλικία ἀνδρικὸν ἀνέλαβε χαρακτῆρα, καὶ ἤδη ἐξέρχονται μαθηταὶ τελειοδίδακτοι πρῶτον ἤδη μετὰ τὴν τελευταίαν συγκρότησιν αὐτοῦ, καὶ τοιοῦτοι ὁποῖοι ἄλλοτε δὲν ἐξῆλθον.

Ἔφθασε λοιπὸν, δύναταί τις νὰ ἐρωτήσῃ, ἔφθασε τὸ σχολεῖον τὴν δυνατὴν τελειότητα; ἀνάγκην βελτιώσεως δὲν ἔχει πλέον; ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκάλων εἶναι ἐπαρκής; Μωρὰ φιλοτιμία ἤθελέ με ἀναγκάσει νὰ εἴπω ναὶ, καὶ ἀνόητος φιλαυτία νὰ κρύψω τὰς ἐλλείψεις αὐτοῦ, καθὼς μωρὰ καὶ καταστρεπτικὴ αἰσχύνη ἀναγκάζει ἐνίοτε τὸν ἀσθενῆ νὰ κρύπτῃ τὸ πάθος του· ἀλλ' ὁποῖα τὰ ἀποτελέσματα τούτου; Θέλομεν καὶ ἡμεῖς πράξει ὡς ὁ ἄφρων ἀσθενὴς ὁ αἰσχυνόμενος νὰ ἀποκαλύπτῃ ἑαυτὸν ἐνώπιον τοῦ θεραπεύσοντος αὐτὸν ἰατροῦ; ὄχι βέβαια. Διότι εἶναι μὲν καλὸν νὰ ἦναί τις ὑγιής· τοῦτο ὅμως εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον· διότι καὶ αἱ ῥωμαλεώτεραι κράσεις ὑπόκεινται εἰς ἀσθενείας. Τὸ φρονιμώτερον λοιπὸν εἶναι ὑπαρχούσης ἢ φαινομένης τῆς νόσου νὰ ἀποκαλύψωμεν αὐτὴν εἰς τὸν ἰατρὸν, ἵνα ἐφαρμόσῃ τὴν θεραπείαν. Ἡ ἀλήθεια λοιπὸν εἶναι αὕτη. Ὅπως ἔχουσι τὰ σχολεῖά μας μακρὰν εἶναι τοῦ νὰ ἦναι ἀνθηρά. Ἔρχομαι λοιπὸν ἤδη ἓν πρὸς ἓν ἀποκαλύπτων τὰ νοσήματα τοῦ σχολείου. Πρέπει λοιπὸν πρῶτον ἐν τῷ σχολείῳ οἱ διδάσκαλοι νὰ μὴ καταβάλλωσιν ὅλην αὐτῶν τὴν φροντίδα περὶ μίαν ἢ δύο τάξεις τὰς ἀνωτέρας, παραμελουμένων τῶν λοιπῶν, ἢ μὴ τηρουμένης τῆς αὐτῆς ἰσοσταθμίας εἰς ὅλας τὰς τάξεις· διότι θᾶττον ἢ βράδιον θέλει φέρει τοῦτο τὰ κακὰ αὐτοῦ ἀποτελέσματα ἐφ' ὅλου τοῦ σχολείου. Διότι μὴ τρεφομένων ἐπίσης τῶν μαθητῶν ὅλων τῶν τάξεων, καὶ διὰ τοῦτο μὴ τηρουμένης τῆς ἀναγκαίας ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεως, ἄλλαι μὲν

τάξεις θέλουσιν ἀφίστασθαι ἀπ' ἀλλήλων πολὺ πλέον τῆς ἀναγκαίας ἀποστάσεως, ἄλλων δὲ ἡ γραμμὴ ἡ διαχωρίζουσα αὐτὰς θέλει εἶσθαι ἀνεπαίσθητος. Πρῶτον μὲν λοιπὸν ὅλαι αἱ τάξεις πρέπει νὰ παραδίδωνται ὑπὸ ἐμπείρων καὶ εἰς τὸ εἶδος αὐτῶν δεδοκιμασμένων καὶ γεγυμνασμένων διδασκάλων, τοὐλάχιστον εἰς τὰ ἀναγκαιότερα τῶν μαθημάτων. Ἄλλως μὴ ἀρυσθείσης τῆς κατωτέρας τάξεως τῆς ἀναγκαίας ποσότητος κατὰ τὸ σχολαστικὸν ἔτος, ἡ ἀνελθοῦσα ἔπειτα ἐκ τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ τάξις θέλει πλησιάζει πέρα τοῦ δέοντος εἰς τὴν πρὸ αὐτῆς τάξιν, καὶ ἡ ἀταξία αὕτη θέλει περιστρέφεσθαι ἐν τῷ σχολείῳ μέχρις οὗ ἡ τάξις ἐκείνη ἀπολυθῇ. Φαντασθῆτε λοιπὸν τί θέλει συμβῇ, ὅταν αὕτη ἡ ἀταξία κατ' ἔτος ἐπαναλαμβάνηται, καὶ αἱ ἀνερχόμεναι τάξεις διὰ τῆς αὐτῆς προβαίνουσιν ἀνισότητος.

Δευτέρα ὀπισθοδρόμησις τῶν σχολείων εἶναι ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκάλων εἶναι ἀνεπαρκέστατος παραβαλλόμενος πρὸς τὴν διάρκειαν τῶν μαθημάτων· διότι ἐν ᾧ ἡ διάρκεια τῆς μαθητείας ἀπέβη ἑξαετὴς καὶ ἑπταετὴς, καὶ κατ' ἔτος προβιβαζομένων ἐκ τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ, ἔπρεπε νὰ συγκροτῶνται ἓξ καὶ ἑπτὰ τάξεις, διὰ τὰς ὁποίας ὑπῆρχον ἀναγκαῖοι ἓξ καὶ ἑπτὰ διδάσκαλοι, τάξεις συγκροτουμένας ἔχομεν μόνον τέσσαρας καὶ διδασκάλους πλὴν τοῦ τῆς Γαλλικῆς τρεῖς. Ἐκ τούτου λοιπὸν, ἐκτὸς ὅτι καὶ ἡ παράδοσις γίνεται ἐργωδεστέρα, καὶ οἱ καρποὶ δὲν εἶναι τελεσφόροι. Οἱ διδάσκαλοι ἔπειτα μὴ δυνάμενοι ἐπίσης νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς ὅλας τὰς τάξεις, καὶ φιλοτιμούμενοι νὰ δείξωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὸ κοινὸν, καταδαπανῶσι τὸν περισσότερον καιρὸν καὶ τὴν μεγαλειτέραν προθυμίαν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις, ἀμελοῦντες ἢ ὀλιγώτερον φροντίζοντες περὶ τῶν κατωτέρων. Ἐκ τούτου λοιπὸν ἡ μεγάλη ἀπόστασις τῶν ἀνωτέρων ἀπὸ τὰς κατωτέρας τάξεις. Πῶς δὲ συμβιβάζεται, ἢ πῶς θεραπεύεται ἡ ἑπταετὴς διάρκεια πρὸς τὰς ὑφισταμένας τέσσαρας τάξεις; Ἁπλούστατα, Κύριοι·

διὰ τῆς θαυματουργοῦ συγχωνεύσεως τῶν τάξεων· τρεῖς δὲ συγχωνεύσεις ἐξετελέσθησαν ἐν τῷ διαστήματι τῆς τετραετίας ταύτης. Ἐκ τούτου δὲ, ἐκτὸς τῶν δικαίων παραπόνων μαθητῶν καὶ γονέων, πληροῦμεν τὰς τάξεις ἐξ ἀνομοίων στοιχείων, καὶ ἔχομεν ἐν τῇ αὐτῇ τάξει μαθητὰς πολὺ ἀπ᾽ ἀλλήλων ἀπέχοντας· καὶ τῶν μὲν δεσμεύομεν τοὺς πόδας, τοὺς δὲ ἐκτραχηλίζομεν ἀναγκάζοντες αὐτοὺς εἰς παρὰ δύναμιν ἅλματα. Ἐκ τούτων δὲ πάντων μὴ ὑπαρχούσης ἰσορροπίας, ἄλλοτε μὲν τὸ σχολεῖον θέλει ἐκφέρει καρποὺς εὐχαριστοῦντας τὸ κοινὸν, ἄλλοτε δὲ ἢ δὲν θέλει ἐκφέρει, ἢ ἐκφέρον θέλει παρουσιάσει ἰσχνοὺς, ἥκιστα εὐχαριστοῦντας τὴν πόλιν. Αἴτιον δὲ οὐχὶ οἱ διδάσκαλοι, ἀλλ᾽ ἡ κακὴ διοργάνωσις· ταύτης δὲ ἡ ἀνάγκη· τῆς δὲ ἀνάγκης ἡ ἔλλειψις ἐπαρκῶν πόρων, ἄνευ τῶν ὁποίων τὰ σχολεῖα οὔτε σταθερότητα καὶ ἀσφάλειαν, οὔτε ὀργανισμὸν θέλουσιν ἀποκτήσει σταθερόν. Διότι ὁ ὀργανισμὸς βαίνει ἐπὶ βάσεων ἀσφαλῶν, ἀπαιτῶν καὶ τὴν διάρκειαν τῶν ἐτῶν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν διδασκάλων ὡρισμένα· ταῦτα δὲ προϋποθέτουσι πόρους διαρκεῖς καὶ ἀναλλοιώτους. Οἱ ἐρέτος ἀπολυόμενοι μαθηταὶ ἐξέρχονται ἄριστα συγκεκροτημένοι· διότι εὐτυχήσαντες ἀπ᾽ ἀρχῆς τῆς νέας συστάσεως τοῦ σχολείου νὰ ἦναι πάντοτε ἀνωτέρα τάξις, ἰδιάζουσαν ἀπήλαυσαν φροντίδα ὑπὸ πάντων τῶν διδασκάλων· οἱ δὲ τοῦ ἐπιόντος ἔτους θέλουσιν εἶσθαι πολὺ ὑποδεέστεροι, τινὲς δὲ τῶν ἐν αὐτῇ διὰ τὴν συγχώνευσιν οὐδὲ δεκτοὶ θέλουσιν ἐν ταῖς ἀπολυτηρίοις γείνει· τὸ τρίτον δὲ ἔτος μαθητὰς ἀπολυομένους τὸ σχολεῖον δὲν θέλει παρουσιάσει, καὶ οὕτω καθ᾽ ἑξῆς. Ἐν γένει δὲ τὸ σχολεῖόν μας ὁμοιάζει πρὸς τὰς πηγὰς τὰς ἄλλοτε μὲν στειρευούσας, ἄλλοτε δὲ ῥεούσας ἐν ἀφθονίᾳ. Ἐξασφαλίσαντες λοιπὸν τὸ μέλλον τῶν σχολείων, ἀπόδοτε αὐτοῖς ὀργανισμὸν σταθερὸν, διορίζοντες καὶ τὴν διάρκειαν τῶν ἐτῶν καὶ τὸ ποσὸν τῶν μαθημάτων καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν διδασκάλων καὶ τὸν κύκλον τῆς ἁρμοδιότητος ἁπάντων τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν

σχολείων, οὐδὲ τῆς ἐφορίας ἐξαιρουμένης, ἵνα μὴ ἐν ἀγνοίᾳ ἢ αὐθαιρεσίᾳ ἀναμιχθῇ εἰς σχέσεις καθαρῶς διδασκαλικὰς, ὅπερ βλάπτει ἀντὶ νὰ ὠφελῇ τὴν ἥσυχον τῶν σχολείων πορείαν, καὶ ἵνα καὶ τῶν διδασκάλων διαγραφῇ ὁ κύκλος τῶν καθηκόντων. Ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἐν εἰλικρινεῖ συμπράξει καὶ ὁμοφώνῳ ὁμονοίᾳ ἐξασφαλίσωμεν τὸ μέλλον τῶν σχολείων. Τοῦτο δὲ δὲν γίνεται εἰμὴ διὰ μόνης σταθερᾶς θελήσεως, καθ' ἣς οὐδὲν οὐδέποτε κατισχύσει.

Ἄλλη δὲ βλάβη τὰ μέγιστα ὀπισθοροῦσα τὰ σχολεῖα εἶναι ἡ συχνὴ καὶ σχεδὸν ἐνιαυσία ἀλλαγὴ καὶ ἀντικατάστασις τῶν διδασκάλων. Διότι μόλις ὁ μαθητὴς δι' ἀπωλείας χρόνου μακροῦ μανθάνει τὸν διδάσκαλον, μόλις συμμορφοῦται πρὸς τὸν τρόπον τῆς παραδόσεως αὐτοῦ, μόλις ἐννοεῖ καὶ οἰκειοῦται αὐτὸν, καὶ πρὶν ἢ δρέψῃ ἀναλόγους καρποὺς, λήγει τὸ ἔτος καὶ ὁ διδάσκαλος ἀναχωρεῖ· ἔρχεται δὲ ἄλλος ξένος καὶ ἀλλότριος πρὸς τὸν μαθητήν· καὶ ὅπως γνωρίσῃ καὶ τοῦτον, ἀναγκάζεται νὰ δαπανᾷ χρόνον πολὺν, ἵνα λησμονῇ καὶ τοῦτον μετ' ὀλίγον. Ὁ διηνεκὴς οὗτος κύκλος τοῦ παύειν καὶ ἀντικαθιστᾷν τοὺς διδασκάλους, καθυποβάλλων τὸν μαθητὴν εἰς ἀκατάπαυστον «ὑπέρου περιστροφὴν», κατὰ τὴν παροιμίαν, μέγα εἰς τὴν πρόοδον αὐτοῦ ἐπιφέρει ἐμπόδιον. Ζητήσατε λοιπὸν τοὺς ἀγαθοὺς διδασκάλους· εὑρόντες δὲ διατηρήσατε αὐτοὺς, εἰ δυνατὸν, ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν. Οἱ ἀγαθοὶ διδάσκαλοι, πιστεύσατέ μοι, εἶναι σπάνιοι ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν δὲ τῇ Τουρκίᾳ εἰσὶ δυσεύρετοι. Ἐν δὲ τοῖς διδασκάλοις, ὅπως ἔχουσιν ἡμῖν τὰ πράγματα, τῶν ἀστῶν προτιμητέοι οἱ ξένοι· διότι οὗτοι ἐπιτακτικώτερον δύνανται νὰ ἀναγκάσωσιν ὑμᾶς νὰ ἀποδίδητε αὐτοῖς τὴν ἀναγκαίαν ὑπόληψιν καὶ τιμὴν, τοῦθ' ὅπερ τὸ γενικὸν τῶν τέκνων ὑμῶν συμφέρον ἀπαιτεῖ. Διότι, ἐξευτελισθείσης τῆς διδασκαλικῆς ἀξίας ὡς ἀνταναπλωμένης τῆς διαφθορᾶς ταύτης ἐπὶ τοὺς μαθητὰς, τρομερὰν κακοήθειαν θέλουσιν ἐκμυζᾷ, καὶ θέλετε ἔχει αὐτόχρημα ἀνδράποδα· διότι

παρ' εὐτελῶν καὶ ἐν μοίρᾳ Καρὸς θεωρουμένων διδασκάλων οὐδέποτε θέλει μορφοῦσθαι μαθητὴς καὶ ἐκ μαθητῶν πολίτης χρηστός.

Καταπαύοντες τὸν λόγον ἡμῶν συγχαίρομεν τὴν πόλιν, ἀναγγέλλοντες ὅτι ἡ τοσοῦτον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παραμεληθεῖσα δημοσία βιβλιοθήκη ἐπλούτησεν ἐσχάτως διὰ τῆς μεγαλοδώρου προσφορᾶς τῶν βιβλίων τοῦ ἀξιοτίμου καὶ φιλοπάτριδος ἡμῶν συμπολίτου, τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ ἰατροῦ Συμβουλίδου. Τὰ βιβλία ταῦτα ἐκ τριακοσίων περίπου συνιστάμενα τόμων, τῶν πλείστων ἐπιστημονικῶν καὶ κομψῶς δεμένων, ἐδωρήθησαν μετὰ τῆς κομψῶς κατεσκευασμένης βιβλιοθήκης, καθ' ἣν ἡμέραν ὁ Αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν ἀπένειμεν αὐτῷ τὸν σταυρὸν τῆς ἁγίας Ἄννης. Κατὰ τὴν χαρμόσυνον ταύτην ἡμέραν τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἀνεμνήσθη ὁ ἀγαθὸς συμπολίτης. Ἀλλὰ καὶ ἑκατὸν καρπόβολα προσέτι ἀπέστειλε πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις συμπολίτην ἡμῶν Κ. Κωνστ. Ξανθόπουλον, ἵνα τὸ ἰσότιμον αὐτῶν ἀποσταλῇ εἰς ἀντίτυπα τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσης Ἑλληνικῆς Χρηστομαθείας πρὸς διανομὴν εἰς ἀπόρους μαθητάς. Πρὸς ταῦτα δὲ προσθεὶς ὁ Κ. Κων. Ξανθόπουλος ἐξ ἰδίων του καὶ ἄλλα ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων βιβλίων, ἀπέστειλεν ἐνταῦθα. Ἡ ἐφορία λοιπὸν παραλαβοῦσα τὴν βιβλιοθήκην, ἔσπευσε νὰ ἀποστείλῃ αὐτῷ εὐχαριστήριον ἐπιστολήν, κυρώσασα, ἵνα μετὰ τῆς ἐπιστολῆς ἡ πρᾶξις αὕτη καταχωρισθῇ ἐν τῷ κώδηκι τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου. Ἀνέλαβε λοιπὸν τὸ ἠθικὸν χρέος ἵνα συντάξῃ τοιοῦτον κώδηκα, καὶ ἐν αὐτῷ γράφωνται αἱ συνδρομαὶ αἱ ἀπονεμόμεναι εἰς τὸ σχολεῖόν μας. Διὰ δὲ τοὺς εὐεργέτας τῶν ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένων ἡ ἐφορία ἀρτίως κάλλιστα πράξασα ἐθέσπισεν, ἵνα τελῆται κατ' ἔτος ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν τριῶν ἱεραρχῶν μνημόσυνον· διότι διὰ τούτου καὶ πολλῶν τὸν ζῆλον θέλομεν ἐκκαύσει, καὶ ἡ πόλις ἐκπληροῖ καθῆκον εἰς αὐτὴν ἐπιβαλλόμενον.

Ταῦτα, ἀξιοσέβαστε ποιμὴν πατρίδος εὐγνωμονούσης, καὶ ἀξιότιμοι συμπολῖται, καὶ ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς συμπολίτης ὑμῶν χρέος ἐθεώρησα, ἵνα, πρὶν ἢ παραδώσω ὑμῖν τὴν ἐπ' ἐμοὶ ἀνατεθεῖσαν ἀρχὴν, ἀναπτύξω. Εἶναι δὲ πιστὴ καὶ ἀκριβὴς καὶ εὐσυνείδητος εἰκὼν τοῦ σχολείου μετὰ τῶν ἐλλείψεών του. Περιττολογία δὲ αὐτόχρημα καθίσταται νὰ παρενοχλήσω ὑμᾶς παριστῶν τὴν ἀναγκαιότητα τῆς παιδείας, καὶ μάλιστα ὅτε ἐπίβουλα καὶ ἀντεθνικὰ ἄλλα σχολεῖα συστηθέντα ζητοῦσι νὰ ἐκχέωσι τὸν ἰὸν αὐτῶν καὶ νὰ δηλητηριάσωσι τὴν διψῶσαν νεολαίαν, ἥτις ἐν τῇ δίψῃ αὐτῆς ἐκμυζᾷ καὶ τὴν αὔξουσαν καὶ τρέφουσαν αὐτὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ θανατοῦντα αὐτὴν ψυχοφθόρα νάματα· θέλομεν λοιπὸν συντρέχει καὶ ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς, ὥστε τὰ σχολεῖα φθάσαντα εἰς τὴν ἐφικτὴν τελειοποίησιν χρησιμεύσωσιν ὡς φανοὶ φωτίζοντες τὴν ἀσέληνον περὶ ἡμᾶς χώραν.

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΤΗΣΙΑΙΣ ΕΞΕΤΑΣΕΣΙ

τοῦ 1861

ΕΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙ.

Διελθόντος τοῦ σχολαστικοῦ τούτου ἔτους, παρουσιάζομαι δημοσίως ἵνα δῶ λόγον τῆς διαχειρίσεως τοῦ σχολείου, ὅπερ ἐπ' ἐμοὶ ἀνέθετο ἡ πατρὶς, καὶ νὰ καταδείξω τὴν πορείαν, ἣν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἠκολούθησεν. Ἀλλ' ἐμφανιζόμενος ἐνώπιον ἀρχιερέως γεραροῦ καὶ τοσούτων ὁμογενῶν ξένων καὶ ἀστῶν ὑπὸ πολλῆς ἐμπίπλαμαι δειλίας, καὶ ἰλιγγιῶ πρὸς τὴν εὐθύνην. Ἐξεπληρώσαμεν πιστῶς τὸ ἔργον ὃ ἀνελάβομεν; ἱκανοποιήθησαν πάντων αἱ προσδοκίαι; ἰδοὺ τὰ ἐρωτήματα τὰ ὁποῖα περιβομβοῦσι τὰς ἀκοὰς ἡμῶν. Ἀλλ' ὅσον αἱ ἐρωτήσεις ἁπλαῖ, τοσοῦτον ἡ ἀπάντησις δυσχερὴς καὶ ἀκανθώδης καθίσταται· καὶ νῦν μὲν ἡ φιλαυτία ὑπεραυξάνουσα τὰ γενόμενα ἐκκλίνει καὶ ὑπερπηδᾷ τοῦ κύκλου τῆς πραγματικότητος, καὶ ἀποδίδει αὐτοῖς ἀξίαν ἀνωτέραν, νῦν δὲ ἡ ἀνθρώπινος φύσις ἡ οὐδέποτε ἐπαναπαυομένη ἐν τοῖς ἐνοῦσιν, ἐξέρχεται τοῦ ἐφικτοῦ, ζητεῖ τὸ ἀνέφικτον καὶ τὸ δυσκατόρθωτον, καὶ δυσανασχετεῖ καὶ ἀσχάλλει μὴ εὑροῦσα. Ὑπὸ τοιούτων αἰσθημάτων κατεχόμενοι καὶ ἡμεῖς παρουσιαζόμεθα παρουσιάσοντες ὅ,τι ἐγένετο, εἰς τὴν μετριοπάθειαν τῶν συμπολιτῶν πεποιθότες καὶ ἐπαναπαυόμενοι ἐπὶ τῇ συνειδήσει ἡμῶν, ὅτι πᾶν τὸ ἐφ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐπράξαμεν, οὔτε κόπου οὔτε μερίμνης φεισθέντες· ἂν δὲ τοῦτο εἶναι πραγματικότης, ἢ εἶναι φιλαυτίας ἀποκύημα, τὰ πράγματα αὐτὰ καὶ ἡ ἀπαθὴς καὶ δικαία κρίσις τῶν

ἀκροωμένων καὶ ζυγοστάθμισις θέλει ἀποφασίσει. Εἰ δὲ αἱ προσδοκίαι πάντων δὲν ἱκανοποιήθησαν, τοῦτο δὲν προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι ἡμεῖς ὠλιγωρήσαμεν, ἢ ἐφάνημεν πρὸς ἕτερα καταναλώσαντες τὰς ἀσχολίας ἡμῶν· τὰ αἴτια τούτων ὑρίστανται ἀλλαχοῦ, ἴσως οὐδὲ ἐντὸς τοῦ σχολείου πρέπει νὰ ἀναζητῶμεν αὐτὰ, ἀλλὰ μακρὰν, πολὺ μακρὰν τοῦ περιβόλου τούτου, ὅπου οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀκραιφνὴς καὶ μόνος ὤφειλε νὰ εἰσέλθῃ πατριωτισμός.

Πρὶν δὲ ἐκθέσωμεν ὡς ἐν κατόπτρῳ τὴν γενικὴν κατάστασιν, ὀφείλομεν νὰ ἀπονέμωμεν σύμπαντες τὴν ἐγκάρδιον, τὴν καθαρὰν πάντων ἡμῶν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν σεπτὸν ἡμῶν ἀρχιερέα, φόρον ὀφειλόμενον ἐκ πολλῶν καὶ ἀεννάων πρὸς τὴν πατρίδα καὶ μάλιστα τὴν παιδείαν εὐεργετημάτων (α). Ἡ πρόσρησις αὕτη δὲν εἶναι τυπικὴ, ἡ συνήθης μὲν ἐν ταῖς τοιαύταις περιστάσεσιν ἐκφερομένη, οὐδεμίαν δὲ ἔχουσα ἀξίαν· δὲν εἶναι ὡς ἐκεῖναι, αἵτινες ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐξετάσεσι κατ' ἔθος ἢ διὰ κολακείαν προτάπτονται παντὸς λόγου, ἀλλ' εἶναι ἀπαύγασμα ἐσωτερικῆς πεποιθήσεως, εἶναι φωνὴ τῶν καρδιῶν, εἶναι αἴσθημα πληροῦν πάντα χρηστὸν πολίτην, ἀναμιμνησκόμενον τῶν δαψιλῶν εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο εὐεργετημάτων, εἶναι χρέος ὀφειλόμενον πρὸς ἄνδρα εὐεργετήσαντα, εὐεργετοῦντα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εὐεργετήσοντα τὰ σχολεῖα. Αἱ γενναῖαι αὐτοῦ συνδρομαὶ τοσοῦτον εἰσὶ μεγάλαι, ὥστε ἄνευ τούτων τὰ σχολεῖα ἢ δὲν ἤθελον εἶσθαι, ἢ ἤθελον ὑπάρξει εἰς κατωτάτην βαθμίδα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀγαθοὺς συμπολίτας χρεωστεῖται ἔπαινος· διότι ὑπὸ πολλῶν συνεχόμενοι περιστάσεων, οὐδέποτε ὅμως ἔπαυσαν, οὐδὲ θέλουσι παύσει περὶ τῶν σχολείων μεριμνοῦντες καὶ φροντίζοντες, ἵνα προαχθέντα καὶ ἐπὶ τὸ τελειότερον καταστάντα, χρησιμεύσωσιν ὡς

(α) Αἱ κατὰ διαφόρους χρόνους ὑπὲρ τῶν σχολείων τῆς πόλεως προσενεχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως Τραπεζοῦντος Κωνσταντίου συνδρομαὶ ἀναβαίνουσιν εἰς γρόσια ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας.

φάροι δαδουχοῦντες τὴν περίχωρον τὴν τοσοῦτον σκοτισθεῖσαν, τὴν ὑπὸ τοσούτων ἐπιβούλων ἐχθρῶν κυκλουμένην, οὓς διὰ μόνης τῆς παιδείας θέλομεν ἀφοπλίσει, καὶ διὰ μόνης τῆς παιδείας θέλομεν φθάσει εἰς τὸν προορισμὸν ἡμῶν. Ἀληθῶς, φίλοι συμπολῖται, πολλοὺς ἔχομεν τοὺς ἐπιβουλευομένους ἡμᾶς, καὶ ἐκείνους μάλιστα, τοὺς ὁποίους νομίζομεν ὅτι ὑπερασπίζονται ἡμᾶς· καὶ διὰ τοῦτο ἄγρυπνον ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν τὸ ὄμμα καὶ προσεκτικὴν τὴν ἀκοήν. Πᾶσα δὲ ἀμέλεια καθιστᾷ ἡμᾶς ἐνόχους ἐνώπιον ἡμῶν αὐτῶν καὶ τοῦ ἔθνους, οὗτινος ἐσμὲν μέλη, καὶ τῆς θρησκείας ἧς ἐσμὲν ὀπαδοί. Ἐμψυχοῦμεν τὰ γράμματα, προστατεύομεν τὴν παιδείαν, μὴ ἀρνούμενοι ὑπὲρ αὐτῆς τὸν ὀβολὸν ἡμῶν καὶ τὴν σύμπραξιν, ἔστωσαν ἰδίᾳ καὶ κοινῇ παντὸς ἡ φροντίς. Στρέψωμεν πέριξ ἡμῶν, ἴδωμεν ὁποῖος ἀγὼν περὶ ἡμᾶς ἐγείρεται ἤδη. Πανταχόθεν συγκροτοῦνται σχολεῖα, καὶ πανταχόθεν ζητοῦνται διδάσκαλοι. Καὶ ἐν Σουρμένοις, καὶ ἐν Ῥιζοῦντι, καὶ ἐν Πλατάνοις, καὶ ἐν Τριπόλει, καὶ ἐν Κρώμνῃ, καὶ ἐν Γιμερᾷ καὶ ἀπωτέρω ἔτι καθίστανται φυτώρια, καὶ τὸ δενδρύλλιον τῆς παιδείας πανταχοῦ μεταφυτεύεται καὶ περιθάλψεως τυγχάνει. Ὢ πόσον εὐφρόσυνος ἡ θέα αὕτη, καὶ πόσης θυμηδίας αἱ καρδίαι ὑμῶν ἐμπίπλανται ἐπὶ τῇ ἀλλοιώσει ταύτῃ! Ἀλλ', ὦ συμπολῖται, ἡ ὥθησις αὕτη ὑμέτερον εἶναι ἔργον· διότι τὸ παράδειγμα ὑμῶν κινεῖ καὶ τούτους εἰς μίμησιν, καὶ ὑμᾶς βλέποντες σχολεῖα συνιστῶσι καὶ διδασκάλους ζητοῦσι καὶ τὴν παιδείαν περιθάλπουσι. Τί θέλουσι γείνει, ἐὰν ὁ ζῆλος ὑμῶν ἐκλείψῃ ἢ ψυχρανθῇ, καὶ ἴδωσιν ὑμᾶς σταματοῦντας ἢ ὀπισθοροῦντας; Ἡ προθυμία αὐτῶν μόλις ἀναβλαστήσασα, μαρανθεῖσα θέλει καταπέσει· ἡ ζωή, ἡ μόλις ἀναφαινομένη καὶ ἀναγεννωμένη θέλει σβεσθῇ, καὶ θέλουσι πάλιν καταπέσει καὶ παραδίδεσθαι εἰς τὴν ναρκωτικὴν κατάστασιν, ἐξ ἧς τεσσαράκοντα καὶ πέντε ἐτῶν αἰσθητὸν καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς παράδειγμα, ἀφ' ἧς δηλονότι ἔχομεν σχολεῖον, μόλις ἀφύπνισεν. Ἀνεδέχθημεν τὸ μέγα καὶ ἱερώτατον καθῆ-

κον νὰ μεταδίδωμεν τὸν ζῆλον τῶν γραμμάτων ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ποντικὴν, ἵνα μὴ εἴπω ἀπώτερον, ὅπου ἀκμαῖος διετηρήθη ὁ ἑλληνισμός. Ἡ ἱστορικότης τῆς πατρίδος ἡμῶν, αἱ ἀναμνήσεις, ἡ κοινωνικὴ καὶ ἐμπορικὴ τῆς πόλεως ἡμῶν θέσις, τὰ μέσα, αἱ σχέσεις, πάντα ταῦτα ἐπιβάλλουσιν ἡμῖν τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην. Δὲν δυνάμεθα λοιπὸν νὰ ὀπισθοπορήσωμεν ἐνώπιον τῆς εὐθύνης, ἣν ἀνεδέχθημεν, εἰμὴ προδόται γινόμενοι τῆς θέσεως, ἣν ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ταχθέντες κατέχομεν. Καὶ δὲν περιορίζονται αἱ ὑποχρεώσεις ἡμῶν μέχρι τοῦδε. Αἱ συνοικίαι αὗται ἀφυπνώσασαι ἀμβλυωποῦσι, καὶ πρὸς ἡμᾶς στρέφονται φωτεινότερον ὁρῶντας καὶ ἐν φωτεινοτέρῳ ὄντας ὁρίζοντι, καὶ χεῖρα ὀρέγουσι χειραγωγίας δεόμεναι. Ἂν δὲν ὁδηγήσωμεν αὐτὰς, ἂν δὲν χειραγωγήσωμεν τὰ διαβήματα αὐτῶν σκοντάπτουσαι θέλουσι κατακρημνισθῆ, καὶ Κύριος οἶδε πότε καὶ διὰ πόσων ἀγώνων θέλουσι πάλιν ἀνεγερθῆ· θέλουσι παρακμάσει εὐθὺς γεννηθεῖσαι, ὡς τὰ ἐφήμερα ἐκεῖνα ὄντα τὰ ἀποθνήσκοντα ἅμα γεννηθέντα. Καὶ καθὼς τὰ βρεφύλλια τὰ στερούμενα μητρικῆς περιθάλψεως ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἡ προθυμία αὐτῶν, στερηθεῖσα τῆς παρ' ὑμῶν βοηθείας καὶ συνδρομῆς τῆς ζωογονούσης αὐτὰς, θέλει μόλις ἀναλάμψασα ἀποσβεσθῆ, καὶ τότε ὡς ἐθνοκτόνοι ὀφείλομεν λόγον ἐνώπιον τοῦ ἀδεκάστου καὶ ἀμειλίκτου κριτοῦ, ἐνώπιον τοῦ ἔθνους, ἐνώπιον τῆς ἱστορίας. Διὰ τοῦτο ἐπιβάλλονται ἡμῖν καθήκοντα σοβαρὰ, ἀναπόφυκτα, καὶ τὰ σχολεῖα ἡμῶν νὰ τελειοποιήσωμεν, ἵνα ὦσιν εἰς κατάστασιν δημοδιδασκάλους νὰ παρέχωσιν εἰς αὐτοὺς, καὶ τὴν δυνατὴν ἡμῖν σύμπραξιν ἄσμενοι νὰ προσφέρωμεν λόγοις καὶ ἔργοις καὶ παραδείγμασι, πάντοτε καὶ διὰ παντὸς τρόπου παρορμῶντες αὐτοὺς καὶ ἐνισχύοντες καὶ ὁδηγοῦντες. Αἱ περιστάσεις εἶναι σοβαραὶ, πρόκειται ἀγὼν οὐχὶ ὁ τυχών· παρασκευάσωμεν λοιπὸν ἡμᾶς αὐτοὺς ἀξίους πρὸς τὰς περιστάσεις. Πρέπει νὰ ἑτοιμάσωμεν τὰς λαμπάδας ἡμῶν, ἵνα ὦμεν ἕτοιμοι εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου, καὶ ἵνα μὴ κλεισθέντος ὃ-

πισθεν ἡμῶν τοῦ νυμφῶνος, μένωμεν ἔξω ὡς αἱ μωραὶ παρθένοι, καὶ ἔπειτα θρηνῶμεν καὶ ὀλοφυρώμεθα ἀμύθητα, ματαίως ἐπικαλούμενοι νὰ ἀνοιχθῇ ἡ ἄπαξ κλεισθεῖσα θύρα. Δείξωμεν ὅτι δὲν ἀπεθάνομεν, ἀλλ' εἰς πεῖσμα τῶν ἐχθρῶν τῶν θελόντων ἡμᾶς τεθνεῶτας, κατοικεῖ ἐν ἡμῖν ἀκμὴ, δύναμις, ζωὴ διαρκής.

Θεωρῶ λοιπὸν ἀναγκαῖον διὰ τὴν πόλιν σχολεῖον τέλειον, οὐχὶ τετραετῆ σειρὰν μαθημάτων κατὰ τὸν νέον προταθέντα ὀργανισμὸν, ἀλλ' ἑξαετῆ. Ναὶ ἑξαετῆ· διότι μόνον διὰ σειρᾶς ἑξαετοῦς δυνάμεθα ἣν κατέχομεν θέσιν νὰ διατηρήσωμεν. Διὰ τετραετοῦς σειρᾶς καταβιβαζόμεθα εἰς πολλὰ ταπεινὴν θέσιν· κατερχόμεθα τόσας βαθμίδας, ὥστε ταὐτιζόμεθα πρὸς ἐκείνους, οἵτινες τείνουσιν εἰς ἡμᾶς τὰς χεῖρας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τοῦτο ἀπαιτεῖ προσθήκην ἐτησίου δαπάνης οὐχὶ εὐκαταφρόνητον, ἡμεῖς δὲ μόλις τὰ παρόντα δυνάμεθα νὰ οἰκονομήσωμεν· ἀλλ' ἐνώπιον κοινότητος ὁμογούσης, ἐνώπιον σταθερᾶς θελήσεως οὐδὲν οὐδέποτε κατισχύσει. Ἄλλως δυνάμεθα νὰ ὀπισθοδρομήσωμεν, τὴν κατάραν τῶν ἐπιγόνων ἐπισύροντες.

Τὸ ἐπίκαιρον καὶ τὸ κεντρικὸν τῆς πόλεως ἡμῶν πρὸς διάδοσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ συνησθάνθησαν καὶ οἱ ἐκτὸς ὁμογενεῖς, καὶ ἤδη ἔχομεν νὰ ἀναγγείλωμεν τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης συναισθήσεως. Ὁ ἐν Πετρουπόλει ἀξιότιμος φιλογενὴς Κύριος Βεναρδάκης, ὁ διακριθεὶς πάντοτε μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους, διὰ προτροπῆς τοῦ ἡμετέρου συμπολίτου, τοῦ φιλοπάτριδος ἰατροῦ Γεωργίου Συμβουλίδου, δωρεῖται τριακοσίων ἑξήκοντα καρποβόλων ἀργυρῶν ἐτήσιον συνδρομὴν, εἰς σύστασιν ἑνὸς ἢ δύο ἀλληλοδιδακτικῶν κατὰ τὴν περίχωρον, τὴν δὲ διεύθυνσιν ἐμπιστεύεται καὶ παραδίδει τῷ Ἀρχιερεῖ καὶ τοῖς ἐφόροις. Εἴθε τὸ παράδειγμα τοῦ εὐεργέτου τούτου καὶ ἄλλους προκαλέσῃ εἰς μίμησιν, καὶ ἡ πεφιλημένη πατρὶς φαεινότερον διαλάμψῃ καὶ πλουσιώτερον μεταδίδῃ τὸ φῶς τῆς παιδείας! Ἡ σύστασις λοιπὸν ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς

ἐφ' ὅλων τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας ἐκ τῶν λογικωτέρων πολιτῶν καὶ διδασκάλων πολλὴν ἐγγυᾶται τὴν ὠφέλειαν.

Ἀλλὰ θὰ εἰσακουσθῇ ἡ ἀσθενὴς ἡμῶν φωνή; ἢ ὀλίγον συγκινηθέντες, θέλομεν ἐπανέλθει εἰς τὴν ψυχρὰν καὶ πολλάκις καὶ πολλαχῶς βλάψασαν ἡμᾶς ἀδιαφορίαν; Θέλομεν ἀφυπνώσει καὶ ἀφυπνώσαντες δράμει καὶ συνασπισθῇ σύμπαντες περὶ τὴν καλοῦσαν ἡμᾶς πατρίδα, ὡς πιστοὶ στρατιῶται, σπεύδοντες εἰς τὴν καλοῦσαν ἡμᾶς φωνὴν, τὸ συμφέρον ἑνὸς ἑκάστου ἐν τῷ κοινῷ συμφέροντι ἀναζητοῦντες, ἢ ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ μόνον ζητῶν θέλομεν ἀμεριμνήσει περὶ τοῦ κοινοῦ; Θέλομεν κωφεύσει εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος, καὶ θέλομεν ἀφήσει αὐτὴν ματαίως κράζουσαν, ματαίως ἐπικαλουμένην ἡμᾶς; Ἐσμὲν Ἕλληνες, καὶ τὸν Ἕλληνα οὐδέποτε ἐγκατέλειψεν ὁ πατριωτισμός· καὶ διὰ τοῦτο δὲν διστάζομεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι προθύμως θέλομεν τρέξει, καὶ ἀόκνως θέλομεν πράττει ὅ,τι τὸ καθῆκον ἐπιβάλλει ἡμῖν, εἰδότες ὅτι « μητρὸς καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἁπάντων τιμιώτερόν ἐστιν ἡ πατρὶς καὶ σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον, καὶ ἐν μείζονι μοίρᾳ καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρὰ ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι· καὶ σέβεσθαι δεῖ καὶ μᾶλλον ὑπείκειν καὶ θωπεύειν πατρίδα χαλεπαίνουσαν ἢ πατέρα· καὶ ἢ πείθειν, ἢ ποιεῖν ἃ ἂν κελεύῃ, καὶ πάσχειν, ἐάν τι προστάττῃ παθεῖν, ἡσυχίαν ἄγοντα· ἐὰν τύπτεσθαι, ἐάν τε δεῖσθαι· ἐάν τε εἰς πόλεμον ἄγῃ τρωθησόμενον, ἢ ἀποθανούμενον, ποιητέα ταῦτα καὶ τὸ δίκαιον οὕτως ἔχει· καὶ οὐχ ὑπεικτέον, οὐδὲ ἀναχωρητέον, οὐδὲ λειπτέον τὴν τάξιν· ἀλλὰ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν δικαστηρίῳ καὶ πανταχοῦ ποιητέα ἃ ἂν κελεύῃ ἡ πόλις τις καὶ ἡ πατρίς. » Ἀλλ' ἱκανῶς ἐξετάθημεν.

Τὸ σχολεῖον, ἐκ τῆς παρακαίρου συστάσεως τῆς κατ' ἔτος ἐπὶ προφανεῖ βλάβῃ ἀλλασσομένης ἐφορευτικῆς τῶν σχολείων ἀρχῆς, ἤρξατο περὶ μεσοῦντα Σεπτέμβριον. Δι' ἔλλειψιν ὅμως τοῦ προσωπικοῦ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν χρειωδῶν βιβλίων

τὰ μαθήματα μόλις κατηρτίσθησαν τακτικῶς περὶ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου. Κατεγράφησαν δὲ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἑξαμηνίᾳ μαθηταὶ ἑκατὸν τεσσαράκοντα, τέσσαρες μὲν καὶ ὀγδοήκοντα ἀνανεώσαντες τὰ εἰσιτήριά των, ἓξ δὲ καὶ πεντήκοντα προσελθόντες ἐκ νέου ἔκ τε τῶν ἡμετέρων ἀλληλοδιδακτικῶν καὶ ἔξωθεν οὐκ ὀλίγοι· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἑξαμηνίᾳ ἑκατὸν τριάκοντα καὶ δύο, ἐξ ὧν ἑκατὸν εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἀνανεώσαντες τὰ εἰσιτήριά των, τέσσαρες δὲ ἐκ νέου προσελθόντες ἔξωθεν. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος, παραβαλλόμενος πρὸς τὸν τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἀνώτερον ὄντα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προτεραίων ἐτῶν, φαίνεται καὶ ἐκείνου ἀνώτερος· διότι ἐκεῖ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἑξαμηνίαν κατεγράφησαν μαθηταὶ ὀκτὼ καὶ ἑκατὸν, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν δύο καὶ ἐννενήκοντα· ὥστε δύο καὶ τριάκοντα μαθητὰς πλείονας τῶν περυσινῶν τὴν πρώτην ἑξαμηνίαν, καὶ ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα τὴν δευτέραν τὸ φροντιστήριον ἡμῶν ἠρίθμει. Ἐσχηματίσθησαν δὲ τάξεις τέσσαρες καὶ συνεκροτήθησαν κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἑξαμηνίαν, ἡ μὲν Α΄ τάξις ἐκ μαθητῶν τεσσάρων καὶ ἑβδομήκοντα, ἡ δὲ Β΄ ἐκ τεσσάρων καὶ τριάκοντα, ἡ δὲ Γ΄ ἐκ τεσσάρων καὶ εἴκοσι, καὶ ἡ Ε΄ ἐξ ὀκτώ· τετάρτην δὲ τάξιν δὲν ἐσχηματίσαμεν διὰ τὸν λόγον ὃν ἐξεθέσαμεν εἰς τὸν λόγον τῶν ἐξετάσεων τοῦ παρελθόντος ἔτους. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἑξαμηνίαν, ἡ μὲν Α΄ τάξις ἐκ μαθητῶν τριῶν καὶ ἑβδομήκοντα, ἡ δὲ Β΄ ἐκ τριάκοντα, ἡ Γ΄ ἐκ δύο καὶ εἴκοσι, καὶ ἡ Ε΄ ἐξ ἑπτά. Ἡ δὲ πληθὺς τῆς τελευταίας τάξεως ἠνάγκασεν ἡμᾶς νὰ διαιρέσωμεν αὐτὴν εἰς δύο τμήματα, τοῦθ' ὅπερ μαντεύσαντες προείπομεν τὸ τελευτῆσαν ἔτος. Διότι ἐνταῦθα ὁ μαθητὴς διὰ τὴν μικρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν μὴ συναισθανόμενος εἰσέτι τὴν τῶν γραμμάτων ἀνάγκην, ὁποίαν θέλει καρποῦσθαι ὠφέλειαν, ὅταν αὐτὸς μὲν οἴκοθεν δὲν παρορμᾶται πολὺ εἰς τὴν μελέτην, ἡ δὲ τοῦ διδασκάλου χειραγωγία διὰ τὴν πληθὺν τῶν μαθητῶν ἀποβαίνῃ βραδυτέρα. Διεμερίσθη λοιπὸν ἡ τάξις, καὶ διαμεμερισμένην ἐ-

δίδαξαν αὐτοὺς μετ' ἐπιμελείας τιμώσης καὶ συνιστώσης αὐτοὺς οἱ τέως ἐκ τοῦ ἡμετέρου σχολείου ἐξελθόντες, καὶ δύο μὲν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ, δύο δὲ ἐν τῷ Ἀλληλοδιδακτικῷ σχολείῳ συμπεριληφθέντες ἐκ τοῦ Α΄ τόμου . . . [ἔπονται τὰ μαθήματα τῆς τάξεως]. Ἡ δὲ Β΄ τάξις μόλις ἤρξατο τῶν παραδόσεων αὐτῆς περὶ φθίνοντα Σεπτέμβριον· διότι μόλις τότε ἔφθασεν ὁ ἀρτίως ἐξ Ἀθηνῶν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν γυμνασιακῶν αὐτοῦ μαθημάτων ἐλθὼν καὶ ἐν τῷ σχολείῳ συμπεριληφθεὶς Ἰ. Βαλαβάνης. Ἀλλὰ δυστυχῶς περὶ μεσοῦντα Νοέμβριον ἤρξατο ἐκ διαλειμμάτων νοσῶν, καὶ περὶ Δεκέμβριον κατέπεσε κλινήρης, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ. Ἡ ἔλλειψις αὕτη μέγα ἐπήνεγκε κενόν· διότι ἐκτὸς ὅτι ὁ νέος ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ ὠφέλιμος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τούτου ἡ τάξις ἐστερεῖτο Ἑλληνικοῦ μαθήματος, εἰς ζήτησιν ἄλλου καταδαπανηθέντος τοῦ χρόνου τούτου· μόλις δὲ περὶ φθίνοντα Ἰανουάριον, συμπεριληφθέντος τοῦ καὶ πέρυσι διδάξαντος Φωκίωνος Μάσσωνος καὶ ἀνακουφίσαντός με, ἀνέλαβον ἐγὼ τὸ Ἑλληνικὸν αὐτῆς μάθημα. Καὶ προσεπαθήσαμεν μὲν νὰ ἀναπληρώσωμεν τὸ κενόν, ὅπερ δίμηνος ἀργία Ἑλληνικοῦ μαθήματος ἐπέφερε, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ ἐγκαυχηθῶμεν, ὅτι ὁλοσχερῶς ἰσχύσαμεν νὰ πληρώσωμεν τὸ ἔλλειμμα· μόλις ἰδιάζουσα φροντὶς καὶ κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος θέλει ἐπανορθώσει τὴν ζημίαν. Παρεδόθη λοιπὸν ἡ τάξις [ἔπονται τὰ μαθήματα καὶ ταύτης]. Ἡ δὲ Γ΄ τάξις παρεδόθη ὑπ' ἐμοῦ τὸν Τίμωνα τοῦ Λουκιανοῦ, καὶ τὸ Πῶς ἄν τις ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ὠφελοῖτο τοῦ Πλουτάρχου, καὶ τὸν πρὸς Φίλιππον τοῦ Ἰσοκράτους· ἠρξάμεθα δὲ τοῦ συντακτικοῦ· ὑπέστημεν ὅμως πολὺν ἀγῶνα ἀδύνατον αὐτὴν εὑρόντες. Ἐπειδὴ δὲ τὸ περὶ συνθέσεως καὶ παραγωγῆς τῆς γραμματικῆς, τὸ συνήθως πρὸ τοῦ συντακτικοῦ παραδιδόμενον δὲν εἶχον ἀκούσει, ἀνεθέσαμεν τὴν παράδοσιν τοῦ ἀναγκαίου τούτου τῆς γραμματικῆς μέρους, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶναι στενῶς συνδεδεμένη ἡ ἐτυμολογία καὶ ἀχώριστος

ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα τῆς γλώσσης, τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὸν I. B. ἔπειτα δὲ εἰς τὸν Φ. Μ. Ἀλλὰ τί δύναται νὰ πράξῃ ξηρὰ μόνον καὶ ἄνευ ἐφαρμογῆς ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ μαθήματος παράδοσις; ἡμᾶς δὲ εἶχεν ἀπησχολημένους ἡ σύνταξις· ὥστε ἀνάγκη τὸ ἐπιὸν ἔτος ὀπισθοροοῦντες νὰ πράττωμεν ὕστερον ὅ,τι πρότερον δὲν ἐπράχθη. Ἐξηγήσαμεν δὲ ἐν ὀρθογραφικοῖς γυμνάσμασι πολλὰ ἐκ τῶν διαλόγων Λουκιανοῦ· καὶ εἰς θεματογραφίαν δὲ ἐξησκήσαμεν αὐτοὺς καὶ εἰς γυμνάσματα περὶ τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν· καὶ Ἑλληνικὴν ἱστορίαν δὲ καὶ μετ' αὐτὴν ἀρχαίαν γεωγραφίαν καὶ μετὰ τὸ τέλος αὐτῆς γεν. ἀρχαίαν ἱστορίαν μέχρις Ἑβραίων. Ἀλλὰ καὶ γεωμετρίαν ἤρχισε προχωρήσασα μέχρις ὁμοιότητος τῶν τριγώνων, καὶ πολιτικὴν γεωγραφίαν ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὸ τέλος αὐτῆς Μαθηματικήν. Γαλλικὰ δὲ ὑπὸ I. N. ἐκ τοῦ Τηλεμάχου τῆς ἱστορίας Καρόλου ΙΒ΄. Σβεκίας, Γραμματικὴν τοῦ Chapsal μέχρι συντάξεως, τὴν μέθοδον τοῦ Ὀλενδόλφου μέχρι ῥημάτων, ὀρθογραφικὰ γυμνάσματα καὶ φρασεολογίαν.

Ἡ δὲ Ε΄. τάξις, ἥτις ἀπολύεται, ἀφ' οὗ περὶ Σεπτέμβριον ὑποστῇ τὰς ἀπολυτηρίους αὐτῆς ἐξετάσεις, ἤκουσε τὸν Κατὰ Κτησιφῶντος τοῦ Αἰσχύνου καὶ ἐκ τοῦ Α. βιβλίου Θουκυδίδου, Ὀδυσσείας Α, Β, Ε, Ζ, Η, Θ, καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος Α, Β, τὴν Ἑκάβην τοῦ Εὐριπίδου, πέντε εἰδύλλια τοῦ Θεοκρίτου καὶ ἐν ὀρθογραφικαῖς ἀσκήσεσι τὸν βίον τοῦ Ἀντωνίου καὶ Εὐμένους, καὶ ἐκ τῶν Ἀργοναυτικῶν Ἀπολλωνίου τοῦ Ῥοδίου. Ἐκ δὲ τῆς γεν. Ἱστορίας, ἐκ μὲν τῆς ἀρχαίας τὰ Ῥωμαϊκὰ, ἐκ δὲ τῆς μέσης μέχρι τῆς ἐπικρατήσεως ἐν Εὐρώπῃ τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος. Γαλλικὰ δὲ ὑπὸ I. N. μετάφρασιν ἐκ τῆς φυσικῆς ἱστορίας, ἐκ τῆς ἱστορίας Καρόλου τοῦ ΙΒ΄. ἐκ τοῦ κατὰ Παῦλον καὶ Οὐϊργινίαν, ἐκ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καί τινων ποιήσεων, συντακτικὸν τοῦ Chapsal, μεταφράσεις ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ εἰς τὸ Γαλλικὸν ἐκ τῆς Κύρου παιδείας καὶ τῆς

ἱερᾶς ἱστορίας, ὀρθογραφικὰ γυμνάσματα, ἐκ τῆς Ὀλενδολφείου μεθόδου μέχρι παθητικῶν μετοχῶν καὶ φρασεολογίαν.

Ταῦτα, φίλοι συμπολῖται τὰ παραδοθέντα μαθήματα. Ἤδη ἐπαναλαμβάνομεν τὰ ἐρωτήματα· ἐξεπληρώσαμεν πιστῶς τὸ χρέος, ὅπερ ἀνεδέχθημεν; ἐπανεπαύθησαν τοῦ κοινοῦ αἱ προσδοκίαι! Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου ἐρωτήματος, καίτοι μὴ ὄντες ἡμεῖς οἱ ἁρμόδιοι νὰ ἐκφράσωμεν γνώμην, θέντες ὅμως τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους ἀνενδοιάστως ἀποφαινόμεθα, ὅτι πᾶν τὸ ἀνθρωπίνως δυνατὸν ἐπράχθη, πλέον δὲ τούτου οὔτε ἡμεῖς οὔτε ἄλλος τις νὰ πράξῃ ἠδύνατο. Ἅπαν τὸ προσωπικὸν τῶν διδασκάλων μετὰ ζήλου καὶ ἐπιμελείας εἰργάσθη, ἡμεῖς δὲ προσεδαπανήσαμεν καὶ ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ὑπὲρ τοῦ σχολείου καὶ τὰς βραχείας τῆς ἀναπαύσεως ἡμῶν στιγμάς. Πέρα τούτων οὔτ' ἡμεῖς ἠδυνάμεθα νὰ πράξωμεν, οὔτε τὸ κοινὸν δικαιοῦται νὰ ἀπαιτήσῃ. Δὲν ἀπαντῶμεν εἰς τοὺς εὐαρίθμους ἐκείνους, ἂν τοιοῦτοι εὑρίσκωνται, οἵτινες, ἀγνοοῦμεν πόθεν ὁρμώμενοι, ἀναμοχλεύοντες ἀναζητοῦσι τί νὰ εὕρωσιν ἐν τῷ σχολείῳ ἐπιλήψιμον, ἵνα ἀφορμὴν λαβόντες διαδίδωσι τὰς ἀπαισιωτέρας περὶ τῶν σχολείων φήμας· ὅτι τὰ σχολεῖα δὲν προοδεύουσιν, ὅτι μάτην καταδαπανῶνται τὰ χρήματα καὶ πᾶν ὅ,τι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶτταν ἐπέλθῃ. Ὑπομονὴ δὲ ἂν οὗτοι ἐπεσκέπτοντο τὰ σχολεῖα, καὶ ἰδόντες τὴν ἐν αὐτοῖς ἀτέλειαν καὶ ἀταξίαν, τὸν χρόνον καταδαπανώμενον ἐπὶ ματαίῳ, τοὺς διδασκάλους πρὸς ἄλλα διαπρίβοντας ἢ ματαιοπονοῦντας ὕψωνον φωνήν· ὑπομονὴ ἂν οὗτοι ἦσαν ἐπιστήμονες, ἐγίνωσκον τί ἐστι πρόοδος, τί στασιμότης, τί ὀπισθοδρόμησις σχολείων. Ἀλλ' ὅταν οὔτε τὴν γνῶσιν ταύτην ἔχουσιν, οὔτε ἔξωθεν διελθόντες βλέμμα ἐντὸς τοῦ σχολείου ἔρριψάν ποτε, καὶ ὅμως τὰς ἀπαισιωτέρας δὲν παύουσι διαδίδοντες φήμας, τί ἄλλο νὰ εἴπωμεν περὶ αὐτῶν, ἢ νὰ οἰκτείρωμεν τὴν μοχθηρίαν ἢ τὴν δοκησισοφίαν αὐτῶν. Πολὺ ἀπέχομεν νὰ φρονῶμεν ὅτι τὰ σχολεῖα ἡμῶν εἶσι τέλεια καὶ ἄνευ ἐλλείψεων,

καὶ ὅτι οὐδὲν παρατράγωδον ἐν αὐτοῖς γίνεται. Ἀπεναντίας ἡμεῖς αὐτοὶ κηρύττομεν τὴν ἀτέλειαν, ἡμεῖς αὐτοὶ καταδεικνύομεν τὰς ἐλλείψεις, ἡμεῖς αὐτοὶ ἐπικαλούμεθα τὴν διόρθωσιν. Ἀλλ' ἄλλο ἡ ἡμετέρα πρόθεσις, καὶ ἄλλο οὗτοι τεκταίνουσιν· ἡμεῖς ζητοῦμεν νὰ δημιουργήσωμεν, οὗτοι ζητοῦσι νὰ καταστρέψωσιν· ἡμεῖς παρορμώμεθα ἀπὸ πνεύματος εἰρηνικοῦ, ζητοῦντες νὰ ἀντικαταστήσωμεν τὸ τελειότερον ἀντὶ τοῦ ἀτελοῦς, οὗτοι ἐμπνέονται ὑπὸ πνεύματος ἐχθροπαθείας· ἡμεῖς ἀποβλέπομεν εἰς τὸ μέλλον, οὗτοι εἰς τὸ παρὸν, εἰς τὸ παραχρῆμα. Ἄλλως ποῦ πρὸς Θεοῦ δὲν ὑπάρχει ἀτέλεια; ποῦ δὲν ὑφίστανται ἐλλείψεις; Ταύτας καὶ ἐν γυμνασίοις καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Πανεπιστημίοις δύναται νὰ ἀπαντήσῃ τις, πολὺ μᾶλλον εἰς ἀτελὲς σχολεῖον, οἷόν ἐστι τὸ ἡμέτερον, ὅπου γλῶσσαν καὶ ἕξεις καὶ τὴν κατ' οἶκον ἀγωγὴν καὶ τὰς ἐν ταῖς ὁδοῖς σχέσεις καὶ τοσαῦτα ἄλλα εὑρίσκει ὁ διδάσκαλος κατὰ τῆς παιδαγωγίας δυσμάχητα ἐμπόδια, καὶ πολλάκις καὶ κόποι καὶ ἀγῶνες καὶ προτροπαὶ καὶ ἐπιπλήξεις ματαιοῦνται ἐνώπιον βαθέως ῥιζωθείσης κακῆς καὶ ὀθνείας ἀνατροφῆς. Ἢ θέλουσι διὰ τῶν μακρῶν καὶ ἀνεπαρκῶν τούτων ὑφισταμένων πόρων νὰ κατορθῶνται, ὅσα ἄλλοι διὰ μειζόνων δυσκολεύονται; Οἱ τοιοῦτοι δὲν ὁμοιάζουσι πρὸς τὸν οἰκογενειάρχην τὸν παρουσιάζοντα ὀλίγους πήχεις ὑφάσματος, καὶ δυσχεραίνοντα καὶ ὀργιζόμενον κατὰ τοῦ ῥάπτου, διότι δὲν ἐφάνη ἱκανὸς δι' αὐτοῦ ὅλην αὐτοῦ τὴν πολυμελῆ οἰκογένειαν νὰ ἐνδύσῃ; Τὸ κοινὸν λοιπὸν διὰ τοῦ πήχεως τῆς δικαιοσύνης ἀναμετροῦν τὸ γινόμενον, καὶ ἀπαιτοῦν πᾶν τὸ δυνατῶς κατορθωτὸν, ἀγανακτοῦν δὲ κατὰ τῶν σπερμολογιῶν, τῶν οὐδεμίαν μὲν ἐπενεγκουσῶν ὠφέλειαν, δυναμένων ὅμως τῶν ἀσθενεστέρων νὰ ψυχράνωσι τὸν ζῆλον, θέλει μὲν μετ' εὐμενείας δεχθῇ τὸ παρὸν, προάγον δὲ καὶ τελειοποιοῦν τὸ ἐνὸν, τελειότερον ἀπεκδέχεσθαι τὸ μέλλον. Ἐλθωμεν ἤδη ἐπὶ τὴν δευτέραν τῶν ἐρωτήσεων, ἂν ἱκανοποιήθησαν τοῦ κοινοῦ αἱ προσδοκίαι.

Οὐδέποτε, κύριοι, ἡ ἀνθρώπινος φύσις εὐχαριστεῖται οὐδὲ

πρέπει νὰ εὐχαριστῆται εἰς τὸ παρὸν, ἀλλ' ἀναζητεῖ πάντοτε κρείττονα κατάστασιν. Εἰς τοῦτο χρεωστεῖται ἡ μεγάλη τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπτυξις, εἰς τοῦτο αἱ μεγάλαι ἀνακαλύψεις. Τίς ἐξ ὑμῶν, ἀρκεσθεὶς εἰς ἣν διατελεῖ κατάστασιν, παύει καὶ ἀμεριμνεῖ, οὐδὲν πλέον φροντίζων; Καὶ ἂν τοιοῦτός τις εὑρεθῇ, τίς δὲν καταφρονεῖ αὐτὸν, καὶ δὲν οἰκτείρει ὡς ἄφρονα, καὶ δὲν θεωρεῖ ὡς μέλος τῆς κοινωνίας ἄχρηστον; Ὅ,τι λοιπὸν ἐπικρατεῖ εἰς τὰς κατ' ἰδίαν πράξεις ἑκάστου, τοῦτ' αὐτὸ πρέπει νὰ ὁδηγῇ ὑμᾶς καὶ εἰς τὸν δημόσιον βίον. Ὀφείλομεν, κύριοι, νὰ μὴν ἀρκεσθῶμεν εἰς τὸ παρὸν, ἀλλὰ τελειότερόν τι νὰ ζητῶμεν, καὶ τοῦτο νὰ ἐξακολουθῶμεν πάντοτε πράττοντες· αὕτη ἔστω βάσις τοῦ πολιτικοῦ βίου σας, καθὼς βάσις τοῦ κατ' ἰδίαν εἶναι ἡ προσθήκη καὶ αὔξησις τῆς ἔχετε καταστάσεως. Ὅταν δὲ σύμπαντες ἀπὸ κοινοῦ ἀναδεχώμεθα τὴν εἰλικρινῆ σύμπραξιν· ὅταν μετὰ στοργῆς πατρικῆς υἱοθετῶμεν τὰ σχολεῖα, καὶ κλῆρος δμοῦ καὶ λαὸς συνησπισμένοι προστατεύωμεν τὰ γράμματα, ἁμιλλώμενοι τίς πράττων νὰ ἀναδειχθῇ θερμότερος τῆς παιδείας προστάτης, ποία δαπάνη θέλει εἶσθαι τῶν δυνάμεων ἡμῶν ἀνωτέρα; ποία προσθήκη ἢ τελειοποίησις θέλει φοβήσει ὑμᾶς; ποῖον ἐμπόδιον ἀνυπέρβλητον;

Πολλὰ μένουσιν ἀκόμη νὰ εἴπωμεν, ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη ἠθέλομεν τὴν προσοχὴν ὑμῶν ἐπιστήσει, εἰς πολλὰ ἐμέλλομεν τὴν συνδρομὴν ὑμῶν νὰ ἐπικαλεσθῶμεν, πολλὰ καὶ σπουδαῖα χρήζοντα ταχείας θεραπείας οὐδὲ ὅλως ἐψαύσαμεν, οἷον τὸ περὶ διοργανίσεως τοῦ παρθεναγωγείου, τοῦ τοσοῦτον παρ' ἡμῶν παραμεληθέντος, περὶ βιβλιοθήκης, περὶ συστάσεως γυμναστικῆς, εἰς ἣν οἱ πρόγονοι τοσαύτην ἀπέδιδον σημαντικότητα. Ἀλλὰ τούτων τινὰ μὲν ἐξέρχονται τοῦ κύκλου τῆς ἁρμοδιότητος ἡμῶν, τινὰ δὲ χρήζουσιν ἐκ προθέσεως περὶ τούτων πραγματευόμενον λόγον· φοβούμεθα δὲ μήπως ἐξαντλήσωμεν καὶ τὴν ὑπομονὴν ὑμῶν. Ὅθεν καταπαύομεν τὸν λόγον, ἐπευχόμενοι τῇ πατρίδι ὅ,τι ὅσιον, ὅ,τι καλὸν, ὅ,τι χρήσιμον.

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΤΗΣΙΑΙΣ ΕΞΕΤΑΣΕΣΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΥ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

κατὰ τὸ ἔτος 1862.

Ἐνώπιον σεπτοῦ ἀρχιερέως καὶ τηλικαύτης ὁμηγύρεως, ἐν τῷ τέλει τοῦ σχολαστικοῦ ἔτους, ὅτε γονεῖς καὶ πολῖται συνελθόντες ἐν ἐλπίδι περιμένουσι νὰ ἴδωσι καὶ ἀκούσωσιν ὁποίους καρποὺς ἐκαρποφόρησεν ὁ λειμὼν οὗτος τῆς παιδείας, ὃν ἡ πόλις σύμπασα καλλιεργεῖ, καὶ ἂν οἱ καρποὶ εἶναι τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν προσδοκιῶν ἀντάξιοι, καὶ ἂν ἡ συγκομιδὴ εἶναι ἐφάμιλλος τῶν παρελθόντων ἐτῶν, παρουσιαζόμενος καὶ λόγον διδοὺς, ὑπὸ δειλίας καὶ χαρᾶς συνέχομαι. Διότι καὶ τὸ συχνὰ πρὸς φίλους συμπολίτας διαλέγεσθαι εἶναι ἡδὺ καὶ τερπνὸν, καὶ ἡ εὐλάβεια, μήπως δὲν ἐξεπληρώσαμεν προσηκόντως τὴν ἐντολὴν, ἣν ἡ πατρὶς ἡμῖν ἀνέθηκεν, ἢ μήπως ἐφάνημεν ἀνάξιοι τῆς κοινῆς ἐμπιστοσύνης, πληροῦσιν ἀδημονίας καὶ φόβου ἡμᾶς. Καὶ ὅμως εἰς τὴν μετριοπάθειαν ὑμῶν θαῤῥοῦντες ἐμφανιζόμεθα, ἐλπίζοντες ὅτι δὲν θέλομεν εὕρει ἀμειλίκτους ὑμᾶς, ἀλλ᾽ ἐμβλέποντας εἰς τὰς δυσχερείας, ὑφ᾽ ὧν περιστοιχιζόμεθα, θέλομεν ἀπαντήσει συμπαθεῖς καὶ ἀναλόγως τῶν περιστάσεων ἀπαιτοῦντας.

Καὶ τὸ σχολαστικὸν τοῦτο συνεπληρώθη ἔτος, καὶ εἰς τὴν ἡλικίαν τοῦ σχολείου εἷς προσετέθη ἀκόμη ἐνιαυτός. Ἀλλ᾽ ἡ ζωὴ, ἣν διατρέχουσι τὰ σχολεῖα, εἶναι ζωὴ πλήρης νεότητος καὶ ἀκμῆς, πλήρης προσδοκίας καὶ ἐλπίδων, πλήρης δυνάμεως

σφριγώσης, ἢ εἶναι ζωὴ πρεσβυτικὴ, ἥτις ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐκλείπουσα, μαραινομένη, φθίνουσα, ῥέπει πρὸς θάνατον; Ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ ἐκπαίδευσις ἡ ἐν ἡμῖν προχωρεῖ αὔξουσα ἢ μειουμένη; προβαίνουσα ἢ ὀπισθοποροῦσα; Τὴν ἐρώτησιν ταύτην καίτοι δυσάρεστον, καίτοι φόβους παρέχουσαν, ποιεῖ μεθ' ἡμῶν πᾶς τις τὴν πατρίδα εἰλικρινῶς ἀγαπῶν καὶ περὶ τῆς προαγωγῆς αὐτῆς μεριμνῶν. Καὶ ἂν ἀναμνησθῇ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους, ἐν ᾧ πολλοὶ τὰ ἀπαισιώτερα περὶ τοῦ σχολείου ἐμάντευον, καὶ τὰ λυπηρότερα περὶ τῆς τύχης αὐτοῦ προέλεγον καὶ ἀπελπιστικὰς περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ ἐγνωμοδότουν φήμας, δειλιᾷ καὶ φοβεῖται καὶ τρέμει, μήπως καὶ ἄλλη τοιαύτη ἐπέλθῃ κρίσις, καὶ τοιοῦτον ἄλλον τὰ σχολεῖα διατρέχουσι κίνδυνον.

Ναὶ, φίλοι συμπολῖται, καὶ συγχωρήσατέ μοι, πρὶν ἀναβῶ τὴν βαθμίδα καὶ ἀναδεχθῶ τὴν θέσιν ὑπευθύνου σχολάρχου, διδόντος λόγον καὶ εὐθύνας, συγχωρήσατέ μοι νὰ ἐμφανισθῶ πρῶτον πολίτης ἁπλοῦς, συνεξετάζων καὶ γνωμοδοτῶν μεθ' ὑμῶν καὶ ἀκριβολογῶν τὰ γινόμενα. Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ἐκφέρω λόγους τινὰς, οὓς οἱ ἔφοροι, ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐρρῶντες, ἐν τῷ στόματί μου ἔθεσαν. Ναὶ, ὦ συμπολῖται, ἡ κατάστασις τῶν σχολείων μακρὰν τοῦ νὰ ἦναι ἀνθηρὰ, καὶ οὐ μικροὺς οὐδὲ τοὺς τυχόντας παρέχει φόβους. Τὴν ἀνώμαλον δὲ ταύτην κατάστασιν, ἐξ ἧς προκύπτουσιν οἱ κίνδυνοι καὶ οἱ φόβοι, δὲν πρέπει νὰ ἀναζητῶμεν οὔτε ἐν τῷ σχολείῳ, οὔτε ἐν τοῖς Ἐφόροις, οὔτε ἐν τοῖς διδασκάλοις. Ἴσως καὶ ἐν τούτοις ἀναφαίνονται καχεξίας σημεῖα, νοσώδους καταστάσεως δείγματα· ἀλλ' ὁ κίνδυνος δὲν εἶναι ἐν αὐτοῖς· διότι ἐν τούτοις δὲν ἐμφωλεύει τοῦ νοσήματος ἡ πηγή· ταῦτα εἶναι φαινόμενα τοπικὰ, ἀφ' ἑαυτῶν θεραπευόμενα, ὅταν θεραπευθῇ ἡ πηγὴ, ἐν ᾗ ἐμφωλεύει τὸ πάθος· καθὼς ἐν τοῖς νοσήμασιν ὁ ἔμπειρος ἰατρὸς δὲν ἀναζητεῖ ἐν τῷ κάμνοντι μέλει τὴν θεραπείαν τοῦ ἀσθενοῦς· διότι ἡ τοπικὴ ἐκείνη θεραπεία πρόσκαιρον μόνον

καὶ οὐδέποτε διαρκῆ καὶ τελείαν θεραπείαν θέλει ἐπιφέρει, ἀλλ' ἀδιαφορῶν περὶ τοῦ κάμνοντος μέλους, τὴν ἑστίαν τοῦ πάθους ἀνερευνᾷ, καὶ ταύτην ἀποκόπτει, καὶ τότε καὶ ἡ θεραπεία τοῦ πάσχοντος μέλους ἐπακολουθεῖ. Δὲν θέλομεν λοιπὸν κάμει καθὼς οἱ ἀφυεῖς ἰατροὶ, οἵτινες μὴ δυνάμενοι νὰ ἐμβαθύνωσι καὶ ἐξετάσαντες νὰ εὕρωσι τὴν πηγὴν, προσαρμόζουσι τὰ φάρμακα εἰς τὰ κατὰ τὸ φαινόμενον νοσοῦντα μέλη, καὶ δυσανασχετοῦσι καὶ ἀποροῦσιν, ὅταν μετὰ μακρὰν θεραπείαν τὸ νόσημα ἢ δὲν θεραπεύεται ὅλως, ἢ θεραπευόμενον προσωρινῶς μετὰ σφοδροτέρας ὁρμῆς ἀναφαίνηται, καθὼς αἱ ἐμποδιζόμεναι πηγαὶ σφοδρότερον ἀναπηδῶσι. Ποῦ λοιπὸν ἐμφωλεύει τὸ πάθος; ποῦ ἡ ἑστία, ἐξ ἧς διαδιδόμενον ἀναφαίνεται καὶ ἐν τοῖς σχολείοις, καὶ ἐν τοῖς Ἐφόροις, καὶ ἐν τοῖς διδασκάλοις, καὶ ἐν τοῖς μαθηταῖς, καὶ ἐν τοῖς γονεῦσι, καὶ ἐν παντὶ πολίτῃ ἰδίως; Ἐν ὑμῖν, Κύριοι, ἐν ὑμῖν. Ἔχετε σχολεῖα, συστήνετε ἐφορίαν, δαπανᾶτε ποσὰ οὐκ εὐκαταφρόνητα. Ἀλλὰ τίς ποτε προσέφερε τὴν ἠθικὴν συνδρομὴν αὐτοῦ, τὴν τελεσιουργὸν, τὴν τὰ μέγιστα κατορθοῦσαν; τίς κατὰ τὸ δεκάμηνον διάστημα, ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου, ὅτε διορίζονται οἱ Ἔφοροι, μέχρις Ἰουλίου, ὅτε τελευτᾷ ἡ ἐφορικὴ περίοδος, τίς ἐσκέφθη ποτὲ, εἶπεν ἢ ἔπραξέ τι πρὸς ἐνίσχυσιν ἢ θάρρος αὐτῶν; τίς προσέφερε τὴν ὑποστήριξιν αὐτοῦ οὐχὶ αὐτόματος, τοῦτο εἶναι πολὺ, ἀλλ' ἔστω καὶ προσκαλούμενος; Ἐκτὸς δὲ κατηγοριῶν, ἃς παίζων ἢ σπουδάζων, μόνος ἢ μετὰ πολλῶν κατά τινος Ἐφόρου ἢ διδασκάλου, ἢ καθ' ὅλου τοῦ σχολείου αὐτοῦ εἶπε, ποία ἄλλη μνεία ἢ μέριμνα ἢ φροντὶς ἐγένετό ποτε καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν νομιζομένων φιλομουσοτέρων; Δὲν διάκεισθε περὶ τῶν ὑμετέρων σχολείων πολλοὶ εἰς τοιαύτην μακαρίαν ἀληθῶς καὶ ἀπαθῆ ἄγνοιαν, εἰς ὅσην διάκεισθε καὶ περὶ τῶν σχολείων τῆς Βόσνης καὶ τῆς Βυτεμβέργης καὶ τῆς Δρέσδης; Τίς ἐκ τῶν πατέρων τῶν πεντακοσίων ἑβδομήκοντα τριῶν μαθητῶν καὶ τῶν ὀγδοήκοντα τεσσάρων κο-

ρασίων, ἐξ ὧν φοιτῶνται τὰ σχολεῖα, ἔλαβε τὴν περιέργειαν, δὲν λέγομεν τὴν ἀνάγκην, εἰς τὸ σχολεῖον ἐλθὼν, νὰ ἴδῃ ἅπαξ μόνον τὸ τέκνον αὐτοῦ παιδευόμενον; Καὶ ἐὰν μὲν εἰς χρυσοχόον ἐμπιστευθῇ τις χρυσὸν ἢ ἄργυρον, συχνὰ ἔρχεται, καὶ τὸ χωνευτήριον ἐπισκοπεῖ, ἵνα μὴ νοθεύηται τὸ μίγμα· εἰς δὲ τὸ χωνευτήριον, ὅπου ὁ υἱὸς αὐτοῦ μορφοῦται καὶ διαπλάττεται, οὐδέποτε πλησιάζει, οὐδέποτε ἐπισκοπεῖ, μήπως ἀντὶ χρηστῆς καὶ χριστιανικῆς παιδείας, κακοήθειαν καὶ ὀθνείαν ἀρύηται ἀγωγήν· ἢ μήπως τοὺς υἱοὺς ὑμῶν ὀλιγωτέρας φροντίδος ἀξίους κρίνετε; Καὶ ἐν ᾧ τὰς πρὸς ἀνάπαυσιν ὥρας ὑμῶν ἄλλοι ἄλλως δαπανᾶτε καὶ κατατρίβετε, ἵνα ἴδητε τὸ σχολεῖον τοῦτο, τὸ ἀγλάϊσμα τῆς πατρίδος, οἱ πλεῖστοι, ἵνα μὴ εἴπω σύμπαντες, τὴν ἑορτὴν τῶν σχολείων ἢ τὴν ἡμέραν τῶν ἐξετάσεων περιμένετε. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς σύμπαντες προστρέχετε; σύμπαντες συμπυκνοῦσθε; Λυπηρὰ ἡ ἀλήθεια! καὶ σήμερον δὲ δὲν θέλει τις ἐξετάζων εὕρει ἀλλαχοῦ που περισσοτέρους συνηγμένους; Δὲν ἔχετε βέβαια ἀνάγκην νὰ διαβεβαιώσωμεν ὑμᾶς, ὅτι ἐκτὸς τῶν Ἐφόρων, οὓς καὶ αὐτοὺς σπανίως που βλέπομεν, οὐδεὶς ἡμῶν οὐδέποτε οὐδένα εἶδε τὸ σχολεῖον τοῦτο ἐπισκεφθέντα. Καὶ ὅμως ἐν ᾧ εἰς τοιαύτην διάκεισθε ἄγνοιαν περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς γινομένων, αἱ περὶ σχολείων κρίσεις ἐκφέρονται ὡς ὑπὸ αὐτοπτῶν καὶ αὐτηκόων.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐπιτρόπων τῶν ναῶν, τίς τὴν δαπάνην τῶν σχολείων ἀναγκαίαν θεωρήσας καὶ ἀναπόφευκτον, ὡς τὴν νοητικὴν τῆς πόλεως τροφὴν, αὐθόρμητος προσῆλθε καὶ ἀγογγύστως παρέδωκε τὴν χορηγίαν τοῦ ναοῦ αὐτοῦ; ἕκαστος τὴν νενομισμένην ταύτην χορηγίαν ὡς ἀναγκαστικὸν ἐπιβαλλόμενον δὲν νομίζει φόρον; καὶ ἵνα ἀποφύγῃ ἢ βραδύνῃ τὴν ἀπότισιν αὐτοῦ, πόσα δὲν πλέκει καὶ ἐπινοεῖ πλαστουργήματα, ἐν ᾧ παντάπασι δὲν ἐπιβαρύνει τὸ ἴδιον αὐτοῦ ταμεῖον; Πόσοι ἐν ὑμῖν προκειμένης συγκροτήσεως ἐφορικῆς ἀρχῆς δεικνύετε προθυμίαν; ὡς ἐνοχλητικὴν καὶ πράγματα παρέχου-

σαν δὲν ἀποφεύγουσι πάντες τὴν τοιαύτην πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίαν; πόσοι οἱ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ὑπηρεσίᾳ ἀναζητοῦντες τὴν ἀνταμοιβὴν τῶν κόπων; πόσοι οἱ αὐθορμήτως προσενεγκόντες ἑαυτοὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν; Καὶ σήμερον ἐν τῷ τέλει τοῦ σχολαστικοῦ ἔτους τίς εἶναι ἀπηλλαγμένος φόβων, μήπως ἐν τῇ ἀλλαγῇ τῆς ἐφορίας ἐπαναληφθῶσιν αἱ ἀπαίσιοι τοῦ παρελθόντος ἔτους σκηναὶ, ἃς ἕκαστος μετὰ φρίκης ἀναπολεῖ, μετὰ τῶν αὐτῶν ἢ καὶ πλειόνων ἀποτελεσμάτων; Ἐν ὑμῖν, Κύριοι, ὁ μαρασμὸς τῶν σχολείων ἐν ὑμῖν, ἐν ὑμῖν ἡ ἀκροσφαλὴς αὐτῶν θέσις· ἀλλὰ καὶ ἐν ὑμῖν ἡ θεραπεία τῆς νοσηρᾶς αὐτῶν καταστάσεως. Διότι ἅμα ἀνανήψωμεν ἐκ τῆς ἀδιαφορίας καὶ μετὰ θερμότητος ἀναλάβωμεν τὴν ἐπιτήρησιν αὐτῶν, καὶ ἕκαστος θυσιάζει ὑπὲρ αὐτῶν μέρος τῶν ἐνασχολήσεων αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ καρδίας ποθεῖ τὴν προαγωγὴν αὐτῶν, τὰ σχολεῖα ἐσώθησαν, καὶ θέλουσιν ἀναθάλει, ὡς τὰ μαρανθέντα φυτὰ, ὅταν ἐκ νέου ἀρδευθῶσιν. Ἐὰν ὅμως ἐξακολουθῶμεν τὴν αὐτὴν δεικνύοντες ψυχρότητα καὶ ὀλιγωρίαν, καὶ ἐκλέξαντες ἢ πειθαναγκάσαντες ἐφόρους, ἀφίνωμεν αὐτοὺς ὅλως εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις αὐτῶν, οὐδεμίαν παρέχοντες αὐτοῖς συνδρομὴν· ἐὰν τὰς περὶ σχολείων καὶ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν σκέψεις τὰς φορτικωτέρας νομίζωμεν, καὶ διὰ παντοίων προφάσεων νὰ ἀποφεύγωμεν αὐτὰς ζητῶμεν καὶ νὰ ἀπαλλαττώμεθα τῆς ἐκ τούτων ἀηδίας· ἐὰν εἰς τοιαύτην περὶ τῶν ἡμετέρων σχολείων ἄγνοιαν καὶ ἀφροντισίαν διατελῶμεν, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ παγόδας ἐν Ἰνδίᾳ ἢ Ἰαπωνίᾳ· καὶ ἐκτὸς κατηγοριῶν, ἃς καθ' ἕξιν πρὸς τὸ κατηγορεῖν καὶ οὐχὶ ἐν γνώσει τῆς καταστάσεως αὐτῶν ὄντες ἐκφέρομεν, οὐδεμίαν ἄλλην ποιώμεθα περὶ αὐτῶν μνείαν· ἐὰν τὰς ἑορτὰς τῶν σχολείων καὶ τὰς δημοσίους ἐξετάσεις βλέπωμεν μετὰ τοσαύτης ψυχρότητος, ὥστε οἱ ἀπόντες εἰσὶν ἀσυγκρίτως περισσότεροι τῶν παρόντων· ἐὰν τὸν ζῆλον τῶν γραμμάτων δὲν προσπαθήσωμεν κοινὸν νὰ καταστήσωμεν, ἐγκεντροῦντες αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὑψη-

λοτέρων τάξεων καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων βαθμίδων τῆς κοινωνίας· ἐὰν ἐν περιλήψει δὲν ἀγαπῶμεν εἰλικρινῶς καὶ δὲν προστατεύωμεν τὰ γράμματα ὁλοψύχως, τότε, ὦ τότε ἐπίτινα ἀκόμη ἔτη τὰ σχολεῖα ἴσως δυνηθῶσι νὰ ἀντιπαλαίωσι κατὰ τῆς τύχης αὐτῶν, καὶ ἴσως ἐπί τινα ἀκόμη ἔτη κατορθώσητε ὁπωσδήποτε νὰ εὕρητε ἐφόρους, καὶ τὰ σχολεῖα ζήσωσι χρόνον τινά· ἀλλὰ καθὼς τὰ σώματα, τὰ στερούμενα τῆς ἀποχρώσης ὑγιεινῆς καὶ θρεπτικῆς τροφῆς, τὰ σχολεῖα θέλουσιν ὁλονὲν μαραίνεσθαι καὶ τήκεσθαι, καὶ ἐξαντλούμενα θέλουσι περιπέσει εἰς φθισικὸν θάνατον, τὸν μὴ καταστρέφοντα τὴν ζωὴν εὐθὺς, ἀλλ' ἐπιφέροντα βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὸν θάνατον, ἡ δὲ ἀβίωτος αὕτη ζωὴ εἶναι φρικτὴ, καὶ τοιαύτης ζωῆς προκριτώτερος εἶναι ὁ βίαιος θάνατος. Ὦ! ἡ ἀπαθὴς αὕτη τῶν πραγμάτων κατάστασις εἶναι οἰκτρὰ, σπαραξικάρδιος, εἶναι ἡ κατάστασις, ἥτις προηγεῖται πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν ἐθνῶν.

Ταῦτα καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῶν Ἐφόρων ἐμπνεόμενος, δέον ἔκρινα νὰ προτάξω ἐν τῷ σήμερον παρουσιασθέντι συλλόγῳ. Καὶ ἂν ἡ παριστωμένη εἰκὼν μέλανα παρουσιάζῃ χρώματα, καὶ οὐχὶ εὐαρέστους τὰς ἀπεικονίσεις, καὶ ἂν ἀντὶ κολακευτικῶν ἐπαίνων δι' αὐστηρῶν παρατηρήσεων προοιμιάσθημεν καὶ πικρὰς ἀναγγέλλωμεν ἀλήθειας, συγγνωστέοι ἐσμὲν, τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος παντὸς ἄλλου προτάττοντες· καὶ τὸ κοινὸν καλὸν ἀντὶ τῆς παραχρῆμα ἡδονῆς προτιμῶντες ἄλλως πως ὁμιλοῦντες ἠθέλομεν προδίδει ἀντὶ τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὸ ἱερὸν ἡμῶν ἐπάγγελμα καθῆκον ἡμῶν. Τοιαύτης δὲ αἰσχίστης κακοηθείας καὶ προδοσίας ἔνοχοι οὐδέποτε μὰ τὴν πατρίδα, μὰ τὴν ἱερὰν ταύτην βαθμίδα ἐφ' ἧς ἱστάμεθα, θέλομεν καταστα θῆ.

Ἀλλ' ἐνῷ ὑμεῖς ὑπὸ ψυχρᾶς περικυκλούμενοι ἀτμοσφαίρας οἱ πλεῖστοι τὸν νήδυμον ὑπνώττομεν ὕπνον, καὶ ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἐτῶν ὑμῶν καμφθέντες ὀλίγιστα πράττομεν, καὶ περὶ

τῶν ἱερωτάτων ἀμεριμνοῦμεν, νέα γενεὰ μακρόθεν ἀναθάλλει, καὶ τὰς δάφνας τοῦ παρελθόντος ἀφ' ἡμῶν νὰ ἀφαιρῇ ζητεῖ· καὶ ἐνῷ ἐν ἡμῖν φαίνονται σημεῖα ἀποσυνθέσεως, ἀτροφία προαγγέλλουσα θάνατον, ἐν αὐτοῖς ζωὴ ἐνεργὸς, νεότης σφριγῶσα, δύναμις ἀκμαία ἀναφαίνεται. Αὕτη παραχωροῦσα τὸ παρὸν ὑμῖν τοῖς δημιουργήσασι, τὸ μέλλον ἀναδέχεται, καὶ τοῦτο παρασκευάζει, καὶ περὶ αὐτοῦ προνοεῖ. Μόνη δὲ ἡ ἐλπὶς αὕτη ἡ ἀπὸ τῆς τέφρας τοῦ παρελθόντος ἀναδιδομένη, μόνη αὕτη ὑπογλυκαίνει τὴν πικρότητα τῶν παρόντων πραγμάτων, καθὼς ὁ μακρόθεν ἀφορῶν τερψίχωρον ὁροπέδιον πληροῦται προθυμίας καὶ θαρραλεώτερον διανύει τὴν ἀνάντη αὐτοῦ πορείαν. Οἱ νέοι οὗτοι τῆς πατρίδος θαλλοὶ, ἀντάξια τροφεῖα τῇ τεκούσῃ προσενεγκόντες, ἑταιρίαν ἀνώνυμον ἐν Κωνσταντινουπόλει συνέστησαν, Πρόνοιαν αὐτὴν προσφυῶς ὀνομάσαντες, ὡς περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς πατρίδος προνοοῦσαν, καὶ πόρους ἐπενόησαν, καὶ διὰ τούτων τὴν προικοδότησιν τῶν σχολείων προτίθενται (α). Συγχαίρομεν λοιπὸν τῇ πατρίδι ἐπὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς, καὶ ἀπονέμοντες αὐτοῖς τὸν δίκαιον ἔπαινον, ὁμόνοιαν καὶ ἑδραίωσιν τῇ Προνοίᾳ εὐχηθῶμεν· διότι διὰ μόνης τῆς ὁμονοίας τὸ ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς ἄρξαν ἔργον δύναται, κατισχύσαν τῶν ἀναφανησομένων πάντως προσκομμάτων, νὰ τελεσφορήσῃ, καὶ καρποὺς ἀγαθοὺς νὰ παράγῃ. Ἀλλ' ἱκανῶς ἐξετάθημεν· ἐπανέλθωμεν λοιπὸν ἐπὶ τὰ σχολειακά.

Τὸ σχολεῖον, ὡς εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὸν, διὰ τὸν κλόνον ὃν ὑπέστη ἐν τῇ ἀρχαιρεσίᾳ τῶν Ἐφόρων, μόλις κατηρτίσθη περὶ φθίνοντα Σεπτέμβριον, τινὰ δὲ τῶν μαθημάτων δι' ἔλ-

(α) Ἡ Πρόνοια αὕτη ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεπιδημούντων Τραπεζουντίων σχηματισθεῖσα ἐπὶ ὑποχρεωτικῇ διατηρήσει αὐτῆς ἐπὶ δεκαετίαν, ἧς τὸ πρόγραμμα ἡ προικοδότησις τῶν σχολείων Τραπεζοῦντος, εἰσέπραξεν ἐν πενταετεῖ ἤδη διαστήματι περὶ τὰς πεντήκοντα καὶ ἑπτακοσίας ὀθ. λίρας. Εἰς τὸν ζῆλον τῶν μελῶν ταύτης καὶ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐν Τραπεζοῦντι πρὸ ἑνὸς ἔτους συσταθείσης λέσχης, ὀφείλεται ἡ ἀναθίωσις καὶ προαγωγὴ τῶν ἐκπαιδευτηρίων, συντελέσαντος καὶ τοῦ Σχολάρχου.

λειψιν βιβλίων μόλις ἤρξαντο περὶ μεσοῦντα Ὀκτώβριον. Κατεγράφησαν δὲ καθ' ὅλον τὸ ἔτος μαθηταὶ ἐν ὅλοις ὀκτὼ καὶ πεντήκοντα καὶ ἑκατόν. Ἦτο λοιπὸν καὶ ὁ τοῦ ἔτους τούτου ἀριθμὸς ὑπέρτερος ὅλων τῶν παρελθόντων ἐτῶν, καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ τοῦ ὑπερτεροῦντος τὰ προτεραῖα ἔτη· διότι κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος κατεγράφησαν τεσσαράκοντα καὶ ἑκατὸν μαθηταί, ὥστε ὑπερτερεῖ κατὰ δεκαοκτὼ μαθητάς (α). Συνεκροτήθησαν δὲ αἱ τάξεις ἡ μὲν Α΄ ἐκ μαθητῶν ἐννέα καὶ ἑβδομήκοντα, ἡ δὲ Β΄ ἐκ μαθητῶν δύο καὶ τεσσαράκοντα, ἡ Γ΄ ἐκ τριῶν καὶ εἴκοσι καὶ ἡ Δ΄ ἐκ δεκατεσσάρων. Ἐν ᾧ δὲ αἱ περυσιναὶ τάξεις συνεκροτοῦντο ἐκ Α΄, Β΄, Γ΄ καὶ Ε΄, τετάρτης τάξεως μὴ ὑπαρχούσης διὰ συγχώνευσιν γενομένην εἰς ἓν τῶν παρελθόντων ἐτῶν, περὶ οὗ ἄλλοτε εἴπομεν τὰ εἰκότα, κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἔχομεν Α΄, Β΄, Γ΄ καὶ Δ΄ τάξεις, Ε΄ δὲ δὲν ἔχομεν, ὥστε οἱ μαθηταὶ τῆς ἀνωτέρας τάξεως δὲν ἔχουσι τὰς αὐτὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν τῶν ἀπολυθέντων ἐν τοῖς δυσὶ προηγηθεῖσιν ἔτεσιν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν πρέπει καὶ πάλιν νὰ καταφεύγωμεν εἰς συγχωνεύσεις, λίαν ἐπιζημίους ἀποδειχθείσας διὰ τὸ ἀνόμοιον τῶν δυνάμεων τῶν συγχωνευομένων μαθητῶν, ἔπεται λοιπὸν δυοῖν θάτερον νὰ πράξωμεν, ἢ νὰ ἀπολύσωμεν, ὅπως ἔχῃ, τὴν τάξιν, περιοριζομένων τοὐντεῦθεν τῶν μαθημάτων εἰς τετραετῆ περίοδον, ἢ νὰ προσθέσωμεν καὶ πέμπτην τάξιν. Ποῖον λοιπὸν τῶν δύο νὰ πράξωμεν; τὸ δεύτε-

---

(α) Κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος, τὸ 1863, ἔσχατον τῆς ἐν Τραπεζοῦντι διδασκαλίας μου, ὅτε ἐσχολάρχει Γεώρ. Παπαδόπουλος ἐκ Χαλδίας, ἀνὴρ λίαν ἐπιμελὴς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης εἴ περ τις ἄλλος ἐγκρατής, ἠρίθμει τὸ σχολεῖον μαθητὰς ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἓξ· ἀλλ' ἐν ταῖς ἐξετάσεσιν ἀπήγγειλε λόγον οὐ πάνυ σεμνόν· διότι οὔτε ἐγὼ, οὔτ' ἄλλος τις τῶν σὺν ἐμοὶ ἢ πρὸ ἐμοῦ διδαξάντων περιέμενε τὴν ἔνην καὶ νέαν, οὐδὲ ἀπέβλεπεν εἰς μισθὸν, μάρτυρες οἱ μισθοὶ οὗτοι πολλοὶ ἀποδέοντες τῶν σήμερον προσφερομένων, ἀλλ' ἕκαστος εἰς ὠφέλειαν τῶν μαθητιώντων ἐδίδασκεν. Ὁ Κ. Παπαδόπουλος οὗτος ἐμαθήτευσε καὶ παρ' ἡμῖν, πρὶν εἰς Ἀθήνας χάριν ἀνωτέρας παιδείας ἀπέλθῃ.

ρον ἤθελέ τις ἀμέσως ἀποκριθῆ· διότι ἐκτὸς ὅτι αἰσχύνη προστρίβεται ἡμῖν, ὅταν, ἀντὶ νὰ ἐκτείνωμεν, περιορίζωμεν τὸν κύκλον τῶν μαθημάτων, ἀλλὰ καὶ προσέτι ὁ εἰς μίαν τετραετίαν περιορισμὸς τῶν μαθημάτων οὔτε πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πατρίδος συντελεῖ, οὔτε τὰς ἀνάγκας ἡμῶν ἐντελῶς θεραπεύει. Ἂς σχηματισθῆ λοιπὸν καὶ πέμπτη τάξις καὶ τὸ σχολεῖον σύμφωνα πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτοῦ ἂς μὴ περιορισθῆ εἰς τετραετίαν· ἀφ' οὗ μάλιστα μακρὰν ἄλλων τελειοτέρων ἐκπαιδευτηρίων ὄντες, καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυνάμενοι οἱ πολλοὶ ἀλλαχοῦ τὰ τέκνα ἡμῶν νὰ ἐκπέμπωμεν, τελειοτέρων ἐν πατρίδι σχολείων ἀνάγκην ἔχομεν. Πῶς λοιπὸν τοῦτο θέλει ἐπιτευχθῆ, ἀφ' οὗ τὴν συγχώνευσιν ὡς ἐπιζήμιον ἀποδοκιμάζομεν, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν διδασκάλων εἰς τέσσαρας τῶν λοιπῶν μαθημάτων καὶ ἑνὸς τῶν Γαλλικῶν περιοριζόμενος, μόλις δύναται τὰ ἐνόντα νὰ διατηρῆ καὶ δὲν δύναται καὶ ἄλλης τάξεως τὸν φόρτον νὰ ἀναλαμβάνη, τῆς ἐσχάτης τάξεως εἰς δύο διηρημένης; Διὰ τῆς προσθήκης καὶ ἄλλου διδασκάλου; Τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι τὸ ὠφελιμώτερον καὶ συντελεστικώτερον, ἂν ἦτο καὶ κατορθωτόν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐκ τῆς Ῥωσίας ἐλπὶς καὶ τῶν ἐκ ταύτης βοηθημάτων, ἡ τοσοῦτον ἀναῤῥώσασα ἡμᾶς, δι' ἃ αἰώνιον ὀφείλει ἡ πατρὶς τοῖς προσενεγκοῦσιν εὐγνωμοσύνην, ἐξέλιπε πλέον, καὶ οὐδαμόθεν ἄλλοθεν ἀναφαίνεται ἐλπίς, οἱ δὲ ὑπάρχοντες πόροι ἀντὶ νὰ αὐξηθῶσιν, ἐν πολλοῖς διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τοῦ ἐμπορίου κακεξίαν περιωρίσθησαν, ἡ προσθήκη νέου προσώπου κατέστη οὐ μόνον δυσχερὴς, ἀλλ' εἰς ἣν εὑρισκόμεθα, ὡς λέγεται, κατάστασιν, σχετικῶς ἀδύνατος· λέγομεν δὲ σχετικῶς, διότι τὸ ἀπολύτως ἀδύνατον οὔτε ἐννοοῦμεν, οὔτε παραδεχόμεθα, προτιμητέα ἡ θεραπεία ἡ ὀλιγώτερον τὸ σχολεῖον βλάπτουσα. Δὲν βλέπω δὲ ἄλλην εἰμὴ πάλιν τὴν σύμπτυξιν καὶ συγχώνευσιν τῶν δύο τμημάτων τῆς Α΄ τάξεως εἰς ἕν. Τούτου δὲ γινομένου, ναὶ μὲν ἡ κατωτάτη τάξις, ἡ διὰ τὸ πολυάριθμον αὐτῆς διαιρεθεῖσα,

ζημιοῦται ἐπαισθητῶς· ἐὰν ὅμως αὐξήσωμεν τὸν χρόνον τῆς παραδόσεως αὐτῆς, καὶ παραδώσωμεν αὐτὴν ἀποκλειστικῶς εἰς ἕνα καὶ μόνον διδάσκαλον, τὴν ἐκ τῆς ἑνώσεως ζημίαν θέλομεν ἥκιστα ἐπαισθητὴν καταστήσει (α). Τότε δὲ αἱ λοιπαὶ τάξεις δύνανται διὰ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ διδασκάλων μετά τινος βέβαια ἐπιτάσεως νὰ οἰκονομῶνται. Καὶ θέλει μὲν εἶσθαι τὸ ἔτος ἐργωδέστερον καὶ αἱ παραδόσεις ἐπιπονώτεραι, ἀφ' οὗ καὶ τώρα ἀκόμη εἶναι πολύωροι, ἀλλ' ἡ γλυκεῖα συναίσθησις ὅτι καὶ ἡμεῖς καταθέτομεν τὸν ἴδιον ἔρανον, καὶ συνυπηρετοῦμεν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος, θέλει ἀνταμείβει τοὺς πόνους τῶν διδασκάλων, ἐὰν μάλιστα καὶ οἱ ἔξωθεν ψιθυρισμοὶ ἐκλείψωσιν. Ἐὰν ὅμως εἶναι κατορθωτὴ ἡ προσθήκη νέου διδασκάλου, τότε καὶ τὴν σύμπτυξιν τῶν δύο τμημάτων, τὴν ὁπωσδήποτε ἐπιφέρουσαν ζημίαν, θέλομεν ἀποφύγει, καὶ τὸ σχολεῖον θέλομεν διατηρήσει εἰς τάξεις πέντε, τῆς κατωτέρας εἰς δύο τμήματα διηρημένης. Δὲν θέλομεν λοιπὸν ἀπολύσει τὴν ἀνωτέραν τάξιν, ἀλλ' ἐπὶ ἓν τοὐλάχιστον ἀκόμη ἔτος θέλομεν διατηρεῖ αὐτὴν διὰ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ διδασκάλων, ἐκτὸς ἐὰν τὸ κοινὸν, εἰς τοὺς ἐνεστῶτας ἀποβλέπον πόρους, ἀποφασίσῃ ἅπαξ διὰ παντὸς τὴν διάρκειαν τῶν μαθημάτων εἰς μίαν τετραετίαν νὰ περιορίσῃ. Καὶ τότε θέλομεν κλίνει γόνυ μετὰ θλίψεως ἐνώπιον τῆς ἀμετατρέπτου ταύτης ἀποφάσεως, καὶ θέλομεν μετὰ βαθυτάτης μελαγχολίας καταπνίξει τὴν ἀθυμίαν ἡμῶν, καταστραφέντας βλέποντες τοὺς ὀνείρους καὶ τὰς προσδοκίας ἡμῶν, ἐν τούτῳ κἂν παρηγορούμενοι, ὅτι πᾶν τὸ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἐπράξαμεν, καὶ ἂν δὲν κατωρθώσαμέν τι, τοῦτο ὑπέρκειται τῶν ἀσθενῶν ἡμῶν δυνάμεων, διότι ἡμῖν μὲν τὸ λέγειν καὶ προτρέπειν, ἄλλοις δέ τισι μακαρίοις τὸ ἐκτελεῖν δέδοται.

Παρεδόθησαν λοιπὸν ἡ μὲν Α΄. τάξις εἰς δύο διηρημένη

(α) Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους ἀντὶ συγχωνεύσεως ἐκρίθη συμφερώτερον ἡ προσθήκη νέου διδασκάλου καὶ συμπεριελήφθη ὁ ἐξ Ἀθηνῶν μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν γυμνασιακῶν αὐτοῦ μαθημάτων ἐπανακάμψας εὐφυὴς Κωνστ. Λευίτης.

τμήματα (ἔπονται τὰ μαθήματα τῶν τριῶν τάξεων), ἡ δὲ Δ΄. παρεδόθη τὸν κατὰ Λεωκράτους τοῦ Λυκούργου, τοὺς τρεῖς Ὀλυνθιακοὺς τοῦ Δημοσθένους, τὸν Κρίτωνα καὶ ἐκ τοῦ Φαίδωνος τοῦ Πλάτωνος καὶ ἐκ τῆς Ὀδυσσείας τὸ Ι. Συνεπλήρωσε τὸ συντακτικὸν, ἤκουσέ τινα περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ μέτρου, ἐθεματολόγει καὶ συνέταττε γραφικὰς ἐκθέσεις, ἐξησκεῖτο εἰς ὀρθογραφικὰ γυμνάσματα ἐκ συγγραφέων Ἑλλήνων, καὶ ἐξήγει ἐκ τοῦ προχείρου διελθοῦσα τοὺς βίους Ἀγησιλάου καὶ Λουκούλλου· παρεδόθη δὲ καὶ τὴν θεωρητικὴν ἀριθμητικὴν τοῦ Βάφα καὶ τὴν μαθηματικὴν γεωγραφίαν τοῦ Χορτάκη, καὶ ἐκ τῆς γεν. ἱστορίας τὰ μετ' Ἀλέξανδρον καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ μέχρι τέλους τῆς ἀρχαίας. Αἱ δὲ τρεῖς ἀνώτεραι τάξεις παρεδίδοντο καὶ Γαλλικὰ ὑπὸ Ι. Ν. Ἐπὶ τέλους ὀφείλομεν νὰ διακηρύξωμεν ὅτι ἅπαντες οἱ διδάσκαλοι ἀνεξαιρέτως ἔδειξαν ζῆλον καὶ ἐπιμέλειαν, ἔλλειψις δὲ ἕνεκεν ἀσθενειῶν εὐτυχῶς οὐδεμία συνέβη καθ' ὅλον τὸ ἔτος· ὅπερ μόνον ἠδυνήθη νὰ ἀντισταθμίσῃ σχεδὸν τὴν χρονίαν τῶν σχολείων ἔναρξιν. Λυπηρῶς ὅμως λειποταξίαι εἰς τὰ Γαλλικὰ καὶ ἐφέτος δὲν ἔλειψαν· ὥστε δέον νὰ κανονισθῇ ἡ ὑποχρεωτικὴ τῆς τοσοῦτον ἀναγκαίας ταύτης γλώσσης δι' ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς μαθητὰς ἐξακολούθησις. Ἐπὶ τούτοις ὀφείλομεν νὰ ἀπονείμωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν εἰς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους διὰ τὸν ζῆλον ὃν ἔδειξαν, καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην ἣν καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἀπένειμον ἡμῖν. Ἡ εἰλικρίνεια αὕτη, ἡ τοσοῦτον συντελεστικὴ καὶ ἀναγκαία εἰς τὴν πρόοδον τῶν σχολείων, ἧς ἄνευ καὶ τὰ τελειότερα σχολεῖα σκοντάπτουσιν ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῶν, ἀποδεικνύει ὅτι καὶ τὸ συμφέρον τῶν σχολείων ἐγνώρισαν, καὶ τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτοῖς χρέος εἰλικρινῶς ἐξεπλήρωσαν. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ ἐσωτερικὸν τῶν σχολείων.

Τί δὲ πρὸς τὸ κοινὸν δυνάμεθα ἔξωθεν νὰ ἀναγγείλωμεν ὑπὲρ τῶν σχολείων πραχθέν; Πρῶτον δὲ καὶ μέγιστον τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν Τραπεζουντίων τῶν ἐκεῖ παρεπιδη-

μούντων σύστασιν τῆς Προνοίας, περὶ ἧς εἴπομεν τὰ εἰκότα. Τὸ ἔργον τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι ἡ πατρὶς τοσαῦτα ὑπὲρ τῶν σχολείων ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ δαπανήσασα, δὲν ἐσκόρπιζε τὰ χρήματα εἰς μάτην· ἀλλ' ἔπραξεν ὥσπερ ὁ ἀγαθὸς γεωργὸς ὁ σκορπίζων τὰ σπέρματα αὐτοῦ καὶ ἐνθάπτων αὐτὰ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς γῆς· ἤδη λοιπὸν δρέπει τοὺς καρποὺς, καὶ ὁ ἀμητὸς εἶναι τῶν ἐλπίδων ἀντάξιος. Ἄλλο ἐπίσης μέγα ἔχομεν νὰ ἀναγγείλωμεν, τὴν πρώτην ἀποστολὴν τῆς ὑπὲρ τῶν νεοφανῶν χριστιανῶν τῆς ἡμετέρας ἐπαρχίας ἐπαγγελλομένης πλουσίας ἐτησίου χορηγίας τοῦ φιλογενοῦς Κυρίου Δ. Βεναρδάκη, συνισταμένης ἐξ ἑξήκοντα καὶ τριακοσίων ἀργυρῶν ρουβλίων, συστάσει τοῦ ἡμετέρου ἀγαθοῦ συμπολίτου, τοῦ ἰατροῦ Γ. Συμβουλίδου. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ χρήματα ταῦτα χρονίσαντα ἔφθασαν ὑπερήμερα, ἐν ἐποχῇ ὅτε ἡ εὕρεσις διδασκάλου ἐκ μὲν τῶν ἡμετέρων ὑπῆρχεν ἀδύνατος, ἔξωθεν δὲ δυσχερὴς καὶ πολυδάπανος· διότι δυσκόλως ἠδύνατο διὰ τῆς ποσότητος ἐκείνης νὰ εὑρεθῇ εὐφυὴς διδάσκαλος, στέργων νὰ διδάσκῃ ἐν κατακεκλεισμένῳ οἰκίσκῳ, καὶ μεταξὺ ἀγροδιαίτων, μὴ ὑπάρχοντος μάλιστα σχολείου ἱκανῶς ὑποφερτοῦ μηδαμοῦ, ὅπου εὑρίσκοντο νεοφανεῖς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπαρχίᾳ χριστιανοί· καὶ παρατηρήσαντες ὅτι οὐδαμοῦ ἄλλοθι ὑπάρχει τοσοῦτος ἀριθμὸς τοιούτων, ὅσος ἐν τῇ μητροπόλει ταύτης τῆς ἐπαρχίας καὶ ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ δωρητοῦ περισσότερον ἐκπληροῦται ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μᾶλλον ἢ ἀλλαχοῦ, ἵνα μὴ ἡ θέλησις τοῦ εὐεργέτου καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς χρονίσωσιν, ἀπεφάσισαν καὶ Ἀρχιερεὺς καὶ Ἐφορία, οἷς ἀνετέθη ἡ ἐκπλήρωσις τῆς θελήσεως τοῦ δωρητοῦ, πρόσκαιρον χρῆσιν νὰ κάμωσι τῶν χρημάτων, ἕως οὗ προσδιορισθέντος τοῦ μέρους, κατασκευασθῇ δαπάνῃ τῶν ἐγχωρίων χριστιανῶν κατάλληλον σχολεῖον, καὶ οὕτω παρέλαβον τὰ χρήματα, καὶ παρέσχον ἐξ αὐτῶν τοῖς ἐν πόλει νεοφανέσι δωρεὰν τὰ εἰσιτήρια, προσπαρασχόντες τοῖς ἀπορωτέροις δωρεὰν καὶ τὰ διδακτικὰ αὐτῶν βιβλία. Ὑ-

πὲρ τοὺς ἑβδομήκοντα δὲ μαθητὰς δωρεὰν φοιτήσαντες, ἀπήλαυσαν τοῦ γενναίου εὐεργετήματος τοῦ φιλογενοῦς Κ. Δ. Βεναρδάκη. Εἰς τὴν νέαν δὲ ἐφορίαν πρόκειται, συνεννοηθεῖσαν μετὰ τοῦ φιλογενοῦς καὶ φιλοπάτριδος συμπολίτου Κ. Γ. Συμβουλίδου, νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ῥητὴν τοῦ διαθέτου θέλησιν.

Τρίτον ἔργον τῆς ἐνεστώσης ἐφορίας εἶναι ἡ ἐτήσιος συνδρομὴ πεντακοσίων γροσίων, ἣν ὑπεσχέθη νὰ προσφέρῃ ὑπὲρ τῶν σχολείων ἡ Σεβασμία Μονὴ τῆς Θεοτόκου Σουμελᾶς, καὶ ὁ δίσκος, ὃς διωρίσθη νὰ περιφέρηται ὑπὲρ τῶν σχολείων ἐν τῷ ναῷ τοῦ μετοχίου τῆς αὐτῆς μονῆς. Τὴν ἐπιστασίαν δὲ τοῦ δίσκου ἀνέθηκαν εἰς τὸν Κ. Ἰωάννην Ἀργυρόπουλον, ἄρξαντα ἀπὸ τῆς 14 Ἰανουαρίου καὶ ἐξακολουθοῦντα μετὰ προθυμίας. Ὀφείλομεν λοιπὸν εὐγνωμοσύνην καὶ εἰς τοὺς Σεβασμίους πατέρας τῆς Μονῆς, προθύμως δεχθέντας τὴν ὑπ' ἐμοῦ κατὰ πρῶτον γενηθεῖσαν ταύτην αἴτησιν, καὶ εἰς τὸν Ἰωάννην Ἀργυρόπουλον δείξαντα καὶ ζῆλον καὶ φιλοπατρίαν. Ὅταν καὶ αἱ ἐλάχισται τῶν πράξεων δὲν παρασιωπῶνται, ἀλλ' ὡς ἐγκρύπτουσαι τὰ σπέρματα μειζόνων καὶ τελειοτέρων, τυγχάνωσι τοῦ δικαίου ἐπαίνου, τότε καὶ ἄλλοι ὁρμῶνται εἰς φιλοτιμίαν, καὶ ἐκ τῆς συναρείας καὶ προσαρτήσεως πάντων, μέγα παράγεται τὸ κεφάλαιον, καὶ πρὸς μείζονα φιλοτιμοῦνται.

Ὁ ἀείμνηστος Χ. Παναγιώτης Ἀσλανίδης Κερασούντιος ζῶν εἶχε προσφέρει τοῖς σχολείοις τριακοσίων γροσίων ἐτήσιον συνδρομὴν, ἣν εἰσέπραττεν ἡ ἐφορία ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ· ἀποθανόντος ὅμως ἡ συνδρομὴ διεκόπη, καὶ ἐπὶ δύο ἔτη οὐδὲν ἡ ἐφορία εἰσέπραξεν· ἐπὶ δὲ τῆς ἐνεστώσης ἐφορίας ἀπελθὼν εἰς Κερασοῦντα κατώρθωσα νὰ λάβω παρὰ τῶν κληρονόμων τοῦ μακαρίτου ἅπαξ διὰ παντὸς τὸ ποσὸν ἑκατὸν καρποβόλων ἀργυρῶν, διὰ τούτων διαγραφείσης τῆς ὑποχρεώσεως. Ἔπαινος λοιπὸν ὀφείλεται τῷ υἱῷ καὶ κληρονόμῳ τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνδρὸς Λαζ. Ἀσλανίδῃ σὺν τοῖς ἄλλοις συγκληρονόμοις ἀναπληρώσαντι τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρὸς, καὶ ὑποσχεθέντι καὶ αὐτὸς νὰ γείνῃ χρή-

σιμος εἰς τὸ σχολεῖον, ὅταν τακτοποιήσῃ τὰς ὑποθέσεις αὐτοῦ.

Ἐπίμετρον δὲ τοῦ λόγου ἡμῶν ἐξαγγέλλομεν καὶ μετ' εὐγνωμοσύνης κηρύττομεν τὰς βοηθείας, ἃς ὡς ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἔτεσιν οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος δαψιλῶς προσήνεγκον οἱ παρεπιδημοῦντες ἐνταῦθα ὁμογενεῖς. Τὰ ὀνόματα αὐτῶν τε καὶ τῶν οἴκων οὓς ἀντιπροσωπεύουσιν ἀπέδειξαν ἡμῖν σεβαστὰ, καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν ἔσται ἀνεξάλειπτος ἐν τῇ εὐγνωμονούσῃ ταύτῃ Ἑλληνίδι γῇ.

Ταῦτα ἐν διαστήματι τοῦ ἔτους ἐπράχθησαν, σεβαστοὶ καὶ ἀξιότιμοι συμπολῖται· ἀρκούντως ἀπησχολήσαμεν τὴν προσοχὴν ὑμῶν, καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ καταπαύσωμεν τὸν λόγον. Ἀλλὰ πρὶν ἢ κατέλθωμεν τοῦ βήματος τούτου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου Κύριος οἶδεν ἂν μέλλωμεν ἄλλοτε νὰ ἀναβῶμεν, ἐπικαλούμεθα καὶ πάλιν ὑπὲρ τῶν σχολείων καὶ τῆς φοιτώσης ἐν αὐτοῖς νεολαίας τὴν μετὰ προθυμίας σύμπραξιν ὑμῶν. Διατηρεῖτε ζωηρὰς τὰς ἐντυπώσεις, ἃς σήμερον ἐν τῇ ἐπισήμῳ ταύτῃ ἡμέρᾳ ἐνεπνεύσθητε, καὶ ἐξερχόμενοι τοῦ ἱεροῦ τούτου περιβόλου; ἓν τῶν τερπνοτέρων καὶ θυμηδεστέρων μελημάτων ἑκάστου ὑμῶν ἔστω ἡ περίθαλψις καὶ προστασία τῶν σχολείων, καθὼς μία τῶν γλυκυτέρων τέρψεων ἑκάστου εἶναι ἡ περὶ τῶν τέκνων καὶ τῶν ἄλλων περιλημένων αὐτῷ μέριμνα. Ὅταν σύμπαντες ἐν κοινῷ καὶ ἰδίᾳ ἕκαστος υἱοθετήσητε τὴν νεολαίαν, καὶ τερπνὸν ἐντρύφημα νομίσητε τὴν ἠθοποίησιν καὶ προαγωγὴν αὐτῆς, ἡ πατρὶς θέλει ἀναλάβει τὴν θέσιν, ἣν ἡ θεία πρόνοια ὥρισεν αὐτῇ, καὶ ἀναλάμψει ἀκτῖνας φωτιστικὰς διαχέουσα. Εἶπον ὅ,τι ὤφειλον νὰ εἴπω, ὑμεῖς δὲ πράξατε ὅ,τι χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον τῇ πατρίδι καὶ πᾶσιν ὑμῖν. Ὁ Θεὸς σώζοι τὴν πατρίδα.

« Παλλὰς Τριτογένεια, ἄνασσ' Ἀθηνᾶ,
Ὄρθου τὴν δε πόλιν τε καὶ πολίτας,
Ἄτερ ἀλγέων καὶ στάσεων
Καὶ θανάτων ἀώρων, σύ τε καὶ πατήρ. »

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΩΝ ΛΟΓΩΝ.

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ,
ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΤΗι ΕΟΡΤΗι
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΝΤΩΝ,
ΠΑΝΗΓΥΡΕΙ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΕΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙ,

κατὰ τὸ ἔτος 1859.

Ἐν μέσῳ τῆς κλαγγῆς τῶν ὅπλων καὶ τοῦ βροτολοιγοῦ Ἄρεως, ὅτε ἡ πυρκαϊὰ τοῦ πολέμου ἅπαξ διαδοθεῖσα νὰ ἐκταθῇ ἐπαπειλεῖ ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐξ ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν· καὶ ἐν ᾧ εἰς τὴν καταστρεπτικὴν θύελλαν τῶν ἐθνῶν ἑκόντα ἄκοντα συνωθοῦσι καὶ συνωθοῦνται, παρασύρουσι καὶ παρασύρονται καὶ λαοὶ καὶ ἔθνη καὶ βασιλεῖαι, καὶ οἰμωγαὶ καὶ φωναὶ ἐκπέμπονται ὀλύντων καὶ ὀλλυμένων, καὶ φόβος καὶ ἐλπὶς ἀναφαίνεται, μήπως εἰς γενικὴν τῶν ἐθνῶν δόνησιν καταπέσωσι συντριβέντα καὶ διαγραφῶσιν ἐκ τοῦ χάρτου τῶν ἐθνῶν κράτη μυριετῆ, βαθέως ῥιζωθέντα καὶ ἐκτεινόμενα ὑπερηφάνως ἐπὶ τῶν τεσσάρων περάτων τοῦ ὁρίζοντος, ἕτερα δὲ, ὡς ἐξ ἡφαιστείας ἐκρήξεως, ἐξ οὐκ ὄντων ἀναφανῶσιν· ἐν μέσῳ τοῦ κοινοῦ σάλου καὶ προσδοκίας ἡ μικρὰ αὕτη Ἑλληνικὴ κοινότης, ἡ μόλις ἑκατοστύας τινὰς ἀριθμοῦσα Ἑλλήνων, συνέρχεται πάλιν ὑπὸ τὸν ἀναπεπταμένον τοῦτον καὶ αἴθριον οὐρανόν. Καὶ ἐν ᾧ ἀλλαχοῦ νέφη συσσωρεύονται μέλανα καὶ κλύδωνες συμπυκνοῦνται καὶ χειμῶνες βαρεῖς προσδο-

κῶνται, αὕτη ἐν φαιδρῷ τῷ προσώπῳ καὶ ἐν γαλήνῃ ψυχῆς τὴν μνήμην τῶν Ἁγίων Πάντων ἐν ὑπαίθρῳ ἑορτάζουσα, καὶ τὴν ἑορτὴν τῆς θεοσδότου παιδείας ἐπιτελοῦσα, τὴν ἀναίμακτον καὶ εἰρηνικὴν προσφέρει θυσίαν καὶ τὰς εὐλογίας τοῦ Ὑψίστου ἀπεκδέχεται. Διὸ καὶ δάφναι καὶ μυρσῖναι καὶ ἄψίδες καὶ ἐπιγραφαὶ, εἰρήνης σύμβολα ὑψοῦνται, καὶ ἱεράρχου καὶ ἱερέων ἱερουργία, καὶ λαοῦ λιτανεία ἀναπέμπεται. Καὶ ἔνθεν μὲν παρίστανται χορεία παίδων, ἔνθεν δὲ παρθένων ἁγνῶν, συναναυψούντων τὴν φωνὴν καὶ συνυμνούντων τὴν θείαν μεγαλειότητα, τὴν εὐδοκήσασαν καὶ αὖθις στῆναι ἐνώπιον τοῦ θρόνου αὐτοῦ καὶ ἑορτάσαι τὴν φαιδρὰν ταύτην πανήγυριν. Καὶ ἐνῷ ἔθνη ἄλλα, ἐν τῇ ἀκωκῇ τοῦ ξίφους τὴν ἐλπίδα αὐτῶν ἀναθέντα, καὶ σφάζονται καὶ σφάζουσι, καὶ καταστρέφουσι καὶ καταστρέφονται, ἡμεῖς οἱ διὰ ποικίλων δοκιμασιῶν διελθόντες καὶ ἐν μέσῳ καταστροφῶν καὶ ναυαγίων καὶ πυρὸς καταβρωτικοῦ πολλάκις διὰ τῆς θείας ἀντιλήψεως διασωθέντες, τὰς ἐλπίδας ἡμῶν τῷ Θεῷ ἀνατιθέμεθα, καὶ τὴν ἀνάπλασιν καὶ ἀναμόρφωσιν ἡμῶν διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ καθαγνίσεως ἡμῶν ἡσύχως ἐξακολουθοῦμεν, ἐν ταύτῃ καὶ διὰ ταύτης πιστεύοντες ὅτι θέλομεν φθάσει οὐκ εἰς μακρὰν εἰς τὸν μέγαν προορισμὸν, πρὸς ὃν ἀληθῶς τὸ ἔθνος ἡμῶν προώρισται.

Ἀλλ' ἐνῷ διαγγελεὺς τῆς γενικῆς ταύτης ἱλαρότητος καὶ θυμηδίας παρουσιάζομαι ἐνώπιον προσφιλοῦς ὁμηγύρεως, καὶ τὴν ἀσθενῆ μου ταύτην φωνὴν ὡς ἐπίμετρον καὶ ἐπίλογον εἰς τὴν διαχυθεῖσαν πανταχόθεν δοξολογίαν προστίθημι, ἐνταῦθα ἐπὶ βάσεως ἱστάμενος ἀκραδάντου, μέλλον γλυκὺ πολλῶν καὶ καλῶν πάροχον διὰ τὴν πατρίδα κατοπτεύω. Διότι ἀφ' οὗ διηνύσαμεν τὸν μακρὸν ὑπερδισχιλιέτη οἰκτρὸν τῆς δουλείας αἰῶνα, ἀρχόμενον ἀφ' ἧς ὁ βάρβαρος καὶ ἀπειρόκαλος τῆς ἀλαζόνος Ῥώμης ὕπατος τὸ θανατηφόρον κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας κατήνεγκε τραῦμα, τὴν ἀρνειὸν κατασκάψας Κόρινθον, ἐθνῶν μεγάλων καταστρεφομένων καὶ ἐκλειπόντων, τὸ

Ἑλληνικὸν ἔθνος διῆλθε καὶ διεσώθη ἐν μέσῳ τῶν καταστροφῶν, ὡς ἡ κιβωτὸς τοῦ Νῶε, καὶ διὰ τῶν τριῶν μεγάλων τῆς γενικῆς ἱστορίας περιόδων· ἀφ' οὗ καὶ ἐπ' ἐσχάτων χρόνων, ὅτε ἔθνος βάρβαρον καὶ θεοστυγὲς κατεβακχεύετο τὰς ὡραίας Ἑλληνίδας χώρας, αἱ δὲ μοῦσαι, καταλιποῦσαι τὰ ἀρχαῖα τεμένη αὐτῶν, δραπέτιδες ἐφέροντο εἰς ὑπερατλαντίους καταλύσασαι χώρας, καὶ ἡ ἐναρμόνιος γλῶσσα θεῶν καὶ ἡρώων ἐσίγησεν, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἐθνῶν ἐξηλείφθη, μετὰ τῶν νεκρωθέντων καὶ μόνων ἐν τῇ ἱστορίᾳ ζώντων καταταχθεῖσα ἐθνῶν, καὶ ὁ Ἕλλην δυστυχὲς λείψανον λαοῦ ἀκμάσαντός ποτε, περιέφερε μεθ' ἑαυτοῦ, σύρων ὄπισθεν τὰ ἐλεεινὰ τῆς πάλαι ποθ' ὑπάρξεως αὐτοῦ βάκη, μισούμενος, καταδιωκόμενος, ἐπιβουλευόμενος, καὶ ἐξ Ἀνατολῶν καὶ δυσμόθεν, τῶν μὲν διὰ τῆς μαχαίρας, τῶν δὲ διὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς ἐπιβουλῆς νὰ καταπείσωσιν αὐτὸν πειρωμένων· ὅτε λέγω ὁ Ἕλλην καὶ νεκρὸς νομισθεὶς δὲν ἀπέθανε, δὲν συνετάφη ἐν τοῖς ἐρειπίοις αὐτοῦ, ἀλλ' ἀνέστη καὶ συνεκάθησε μεταξὺ τῶν ἐθνῶν, παιδίον μὲν, ἀλλὰ ζωηρὸν, ἀκμαῖον, φέρον στοιχεῖα ζωῆς καὶ νεότητος, ἡ Ἑλλὰς πέπρωται νὰ ζῇ καὶ νὰ διαδραματίζῃ πρόσωπον ἐπίσημον ἐν τοῖς ἔθνεσι. Καὶ καθὼς ἄλλοτε ἐπὶ νικηφόρου ὀχουμένη ἅρματος, διέσπειρεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὸν ἑλληνισμὸν καὶ παρεσκεύασε τὸν κόσμον εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ θείου Εὐαγγελίου, καὶ σήμερον ἡ Ἑλλὰς πέπρωται νὰ ἀναλάμψῃ ἀστὴρ φαεινὸς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ δᾳδουχοῦσα αὐτὴν, σκοτισθεῖσαν νὰ φωτίσῃ, ἐκβαρβαρωθεῖσαν νὰ πολιτίσῃ, τυραννηθεῖσαν νὰ μεταδώσῃ κοινωνικοὺς καὶ φιλελευθέρους θεσμοὺς καὶ πολιτεύματα. Ἡ δὲ παλιγγενεσία καὶ ἡ μεταβολὴ αὕτη τῶν πραγμάτων δὲν θέλει εἶσθαι βιαία, οὐδ' ἀτομικῆς ἰσχύος ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ μορφώσεως ἡμῶν αὐτῶν, διὰ τοῦ λόγου οὐχὶ διὰ τοῦ ξίφους. Μέγα καὶ τρισένδοξον ὑπῆρχε τὸ παρελθὸν ἡμῶν, ἡ λαμπρότης αὐτοῦ καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ κατίσχυσε· διότι διὰ μό-

νης τῆς ἀναμνήσεως αὐτοῦ ἀπελακτίσαμεν τὸν ἐπικείμενον ἡμῶν ἐθνικὸν θάνατον πολλάκις ἐμφανισθέντα· μέγα καὶ εὐκλεὲς ἔσται ἡμῖν τὸ μέλλον, ὅταν κατοπτεύοντες τὸ παρελθὸν ἀρυώμεθα ἐν αὐτῷ ζωὴν καὶ δύναμιν, καὶ ὁρμώμεθα εἰς μίμησιν τῶν προγονικῶν ἡμῶν ἔργων. Καὶ ἐν ᾧ ἤδη τύχαι ὁλοκλήρων λαῶν ἀποφασίζονται, καὶ κάλαμοι ἀποφάσεως βάπτονται, ἡμεῖς μετὰ τοῦ ἔθνους ἐξακολουθοῦμεν τὴν ἀνάπλασιν ἡμῶν, εἰς τὴν θείαν ἀντίληψιν ἑαυτοὺς παραδόντες, εἰδότες ὅτι διὰ τῆς παιδείας καὶ μόνης θέλομεν εἰς μέγα ἔθνος ἀνυψωθῆ, ἂν μεγάλα ἔθνη ὀνομάζωνται οὐχὶ τὰ περικλείοντα μυριάδας μυριάδων πληθυσμὸν, οἷοι ὑπῆρξαν οἱ μυρίανδροι τῆς Ἀσίας λαοὶ, τὰ ἀπειράριθμα στίφη τὰ κατακλύσαντα τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ διασπείραντα τὸν τρόμον καὶ τὴν ἐρήμωσιν, ἀλλὰ τὰ ἔθνη τὰ ἐπενεργήσαντα εἰς τὴν ἐπ᾽ ὠφελείᾳ μεταβολὴν καὶ ἀνάπλασιν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅταν ἀκόμη περικλείωσι ταῦτα μικρὰν ἔκτασιν χώρας καὶ εὐαρίθμους κατοίκους. Διότι τούτων μὲν ὁ βίος εἶναι διαρκὴς καὶ αἰώνιος, ὅσον ἡ ἱστορία, ἐκεῖνα δὲ παρέρχονται διαλυόμενα, ὡς διαλύεται οὐράνιον μετέωρον, οὐδὲν ἴχνος καταλιπὸν ὑπάρξεως.

Τὴν ἀποδεικτικὴν ταύτην ἀλήθειαν συναισθανόμενοι καὶ ὑμεῖς, ὦ συμπολῖται, ἔνθερμοι ἀναδείχθητε τῆς παιδείας προστάται· καὶ ἤδη συνελθόντες ἐν τῷ ναΐσκῳ τούτῳ, ὃν εὐσεβῶν ζῆλος ἀνήγειρε, πανήγυριν φαιδρὰν ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ ἐπιτελοῦμεν, καὶ μετὰ τῆς μνήμης τῶν Ἁγίων Πάντων τὴν ἑορτὴν τῆς παιδείας συνενοῦντες, ἐν τῇ διπλῇ ταύτῃ ἑορτῇ τὴν πάρεδρον τῆς θείας μεγαλειότητος παιδείαν μετὰ τῆς θρησκείας συντάττοντες, τὴν θρησκείαν διὰ τῆς παιδείας καὶ τὴν παιδείαν ἐν τῇ θρησκείᾳ ἀναζητοῦμεν, ἀλληλένδετα καὶ ἀχώριστα καὶ ἀναπόσπαστα καὶ ἀδιαίρετα ταῦτα θεωροῦντες. Διότι ὅταν ἡ παιδεία δὲν στηρίζεται ἐν τῇ θεογνωσίᾳ, ὅταν δὲν ἔχῃ τὴν εὐσέβειαν ὁδηγὸν, ὅταν δὲν χειραγωγῆται διὰ τοῦ θείου φόβου καὶ τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν, ἢ ὅταν ἡ θρησκεία δὲν ἔχῃ

συνοδὸν τὴν παιδείαν, ὅταν ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆς οὐσία, τὸ οὐσιώδέστατον τοῦ θρησκεύματος μέρος, μένῃ κεκαλυμμένη καὶ ἄγνωστος, ἡ μὲν παιδεία ἀποβαίνει ὅπλον ἐπικίνδυνον, ἡ δὲ θρησκεία εἰς φρικτὴν μεταβάλλεται θεοβλάβειαν καὶ ἐνθουμανίαν. Ὅταν ὅμως τὰ δύο ταῦτα ἀνώτατα τοῦ ἀνθρώπου πλεονεκτήματα βαίνωσιν ἐν συνασπισμῷ, σύμμαχα καὶ συμβοηθὰ, καὶ ἡ μὲν θρησκεία λαμπρύνεται διὰ τῆς παιδείας, ἡ δὲ παιδεία φωτίζεται καὶ ποδηγετεῖται διὰ τοῦ λύχνου τῆς εὐσεβείας, τότε ὁ ἄνθρωπος ἀνυψοῦται εἰς τὴν δυνατὴν τελειότητα, προσεγγίζει τὸν Θεὸν καὶ φθάνει τὸν ἐπὶ τῆς γῆς προορισμὸν αὐτοῦ. Τὸν διπλοῦν τοῦτον σύνδεσμον προτίθεται ἡ παροῦσα ἡμέρα.

Ὅτε αἱ θρησκεῖαι τῶν ἐθνῶν παρακμάσασαι κατέπεσον εἰς μαρασμὸν, διότι στερούμεναι τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως ἰσχύος, ὡς ἀνθρωπίνης ἐπινοίας γεννήματα, δὲν ἠδύναντο τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν νὰ ἐπαναπαύωσιν, ηὐδόκησεν ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ νὰ ἀποστείλῃ, ὃς ἐλθὼν καὶ διὰ τοῦ θείου αὐτοῦ θανάτου τὴν θείαν αὐτοῦ στερεώσας διδασκαλίαν, ἀπέστειλε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, οἱ δὲ λαβόντες τὴν ἐξ ὕψους ἐνίσχυσιν μέχρι περάτων γῆς διεσπάρησαν, καὶ τὰ πρῶτα αὐτῆς σπέρματα ἐνεφύτευσαν, ἅτινα ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ εἰς δένδρα ἀειθαλῆ ἀνεβλάστησαν, τὴν αὐχμώδη τῆς ἀσεβείας ἔρημον ἐπισκιάζοντα. Τὰ πρῶτα λοιπὸν τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς ἔτη ἡ χορεία τῶν ἀποστόλων πληροῖ, ἡ θεοκῆρυξ καὶ οὐρανόφθογγος τῶν θείων λογίων σάλπιγξ. Ἀλλὰ μετὰ τὸν μαρτυρικὸν αὐτῶν θάνατον ἠγέρθησαν κατὰ τῆς νέας λατρείας ἐχθροὶ ἀδυσώπητοι, διῶκται δεινοὶ, πᾶν σπέρμα αὐτῆς νὰ ἐκριζώσωσι πειρώμενοι· ἐντεῦθεν τύραννοι, βασιλικὰ διατάγματα, διωγμοὶ ἐπὶ διωγμῶν, βάσανοι, στρεβλώσεις, τυμπανισμοὶ, βίαιοι θάνατοι, πᾶν ὅ,τι ἀνθρώπινος ἐπίνοια ἐφεῦρεν ἠγέρθη κατ' αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ νέα λατρεία εἶχε τὴν ἐπισκέπουσαν δύναμιν· διότι δὲν ἠνείχετο ὁ Θεὸς τὸ πολύτιμον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ νὰ ματαιωθῇ αἷμα· ὥστε καταδιωκα-

μένη ἐνισχύετο, καταδυναστευομένη ἐκρατιοῦτο, ἀποτεμνομένη ζωτικωτέρα ἀνεβλάστανε. Τὴν ἐποχὴν ταύτην πληροῖ ἡ χορεία τῶν μαρτύρων, οἵτινες γενναῖοι ἥρωες, ἀτρόμητοι στρατιῶται τοῦ Ἰησοῦ, ἀντέστησαν κατὰ τῶν διωγμῶν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν τυράννων, παρετάζαντο κατὰ τῶν ἐφορμώντων, καὶ διὰ τοῦ ἀθλητικοῦ αὐτῶν θανάτου τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως ἐπεσφράγισαν. Πολλοὶ δὲ εἰς μόνην τὴν θείαν λατρείαν ἑαυτοὺς νὰ συγκεντρῶσιν ἐπιθυμοῦντες ἔξω κόσμου γινόμενοι, τὸν εἰρηνικὸν καὶ ἀπράγμονα ἐπόθησαν βίον, μόνοι πρὸς μόνον τὸν Θεὸν ὁμιλοῦντες, καὶ ὁλόκληρον τὸν βίον αὐτῷ καθιεροῦντες. Τούτους ἀποτελεῖ ἡ χορεία τῶν μοναστῶν, οἵτινες τὰς χαμαιζήλους τοῦ βίου ἡδονὰς ἀπαρνηθέντες, τὴν ὑπεράνθρωπον ἐπόθησαν βιοτήν, ἐν σώματι ἀσώματοι δειχθέντες καὶ ἐπὶ γῆς οὐρανίως βιοτεύοντες. Ἀλλ' ἡ θρησκεία, ἠθικὴ ὅλως οὖσα, ἐστερεῖτο σχήματος καὶ μορφῆς, καὶ ἐν τῇ συνειδήσει οὖσα συστηματικήν τινα δὲν ἀπετέλει ἑνότητα· διὸ ἕκαστος κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ κατὰ τὴν τελειότητα ἢ τὴν ἀτέλειαν τοῦ νοὸς καὶ τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων ἐξηγῶν τὴν ἣν ἔλαβε διδασκαλίαν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ νοεῖν ἐσχημάτιζεν ἴδιον σύστημα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον προσεγγίζον ἢ ἀπέχον τοῦ ἀληθοῦς. Ἐντεῦθεν αἱ συκοφαντίαι κατὰ τῆς νέας θρησκείας, ὡς ἀνατρεπτικῆς τῶν καθεστώτων, ἐντεῦθεν αἱ διάφοροι διακλαδεύσεις καὶ αἱρέσεις τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀρξάμεναι ἀπὸ τῶν χρόνων αὐτῶν τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐξακολουθοῦσαι πληθυνόμεναι εἰς τὸ μετὰ ταῦτα. Τὴν συστηματικὴν τῆς θρησκείας ἑνότητα, τὸν ἑνωτικὸν αὐτῆς σύνδεσμον, ἢ τὸν ἐσωτερικὸν δότ' εἶπεν ὀργανισμὸν, ἡ χορεία τῶν διδασκάλων ἐπεχείρησεν, οἵτινες ἔκ τε τῶν θείων λογίων καὶ τῶν ἱερῶν παραδόσεων συναρμολογήσαντες ἀνήγειραν τὸ σεπτὸν τῆς ὀρθοδοξίας οἰκοδόμημα, καθὼς ἐπιτήδειος καὶ μεγαλουργὸς ἀριστοτέκτων ἐκ διαφόρων ὑλῶν καὶ ἐπισυναγμάτων τὸ λαμπρὸν αὐτοῦ ἀνεγείρει ἀριστούργημα. Οὗτοι τὴν

Ἑλληνικὴν ἐκδιδαχθέντες φιλοσοφίαν, πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τὴν θρησκείαν νὰ συσχετίσωσιν ἐπεχείρησαν· καὶ ἔκτοτε ἡ θρησκεία μέρος κατέστη τῆς φιλοσοφίας οὐσιῶδες, ὥστε τοὐντεῦθεν ἔπρεπέ τις τὴν φιλοσοφίαν ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ τὴν θρησκείαν διὰ τῆς φιλοσοφίας νὰ ἀναζητῇ. Τὸν σύλλογον τούτων ἁπάντων ἀπαρτίζει ὁ χορὸς τῶν Ἁγίων Πάντων, ὃν ἐπιτελεῖ σήμερον ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία.

Ἀλλ᾽ ἔπρεπε, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, τὸ ἔθνος ἡμῶν νὰ πέσῃ εἰς ξενικὸν ζυγὸν καὶ νὰ ὑποστῇ τὰς οἰκτρὰς συνεπείας στυγερᾶς τυραννίας. Καὶ ὁ μὲν ὡραῖος οὐρανὸς κατεκαλύφθη ὑπὸ μελανωτάτων νεφῶν, τὴν δὲ γῆν τῆς παιδείας φάσματα περιεπλανῶντο ἀπεχθῆ. Τότε ἡ μὲν θρησκεία ἐρριζωμένη ἐν ταῖς καρδίαις διετηρήθη, ἡ παιδεία ὅμως, στερηθεῖσα τῆς ἀναγκαίας περιθάλψεως, ᾤχετο ἀποδρᾶσα. Διότι τίς εἶχε τὸν καιρὸν καὶ τὴν δύναμιν περὶ βελτιώσεως νοὸς νὰ φροντίζῃ, ἀφ᾽ οὗ ἡ μὲν ὕπαρξις αὐτοῦ ἦν ἀκροσφαλής, αὐτὸς δὲ ἔβλεπεν ἑαυτὸν πλειστάκις σκληρότητος καὶ αὐθαιρεσίας θῦμα; Ἀλλ᾽ ἐὰν οἱ τύραννοι νὰ κατισχύσωσι κατὰ τῆς θρησκείας δὲν ἠδυνήθησαν, αὕτη ὅμως στερηθεῖσα τῆς παιδείας, τοῦ ἐπιστηρίγματος αὐτῆς, ἐξέπεσε τῆς λαμπρότητος, ἀφ᾽ οὗ τὸ ἠθικὸν καὶ ἐσωτερικὸν αὐτῆς μέρος, ὅπερ μόνον διὰ τῆς παιδείας ἀναπτύσσεται, καὶ δι᾽ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ ζῇ καὶ διαμένει, ἀπώλετο, ἢ ἦτο εἰς εὐαρίθμους ἀμυδρῶς μόνον γνωστόν. Ἐντεῦθεν ἡ παχεῖα δεισιδαιμονία ἡ ἐπισκοτίσασα αἰῶνας τὴν ἐκκλησίαν, ἐντεῦθεν ἡ ἀμάθεια καὶ ἄγνοια λαοῦ καὶ κλήρου. Καὶ διεσώθη μὲν ἐκ τοῦ κλύδωνος ἡ ἐκκλησία· διότι ἐπίσκοπον καὶ προστάτην αὐτὸν εἶχε τὸν Θεὸν, ἀλλὰ περιωρίσθη εἰς ἁπλᾶς σχεδὸν τελετὰς, εἰς ἐξωτερικὴν μόνην λατρείαν· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς θρησκείας πολλαχοῦ ἐξέλιπεν ἢ παρεξηγήθη. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ κατάστασις τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, καὶ τοιαύτη ἔτι καὶ σήμερον διατελεῖ εἰς πολλὰ μέρη, ὅπου τὸ λαοσῶον φῶς τῆς παιδείας δὲν εἰσέδυσεν. Ἀλλὰ τὰ μὲν νέφη

ἐπὶ τέλους διεσκεδάσθησαν, καὶ ἠὼς γραμμάτων ἀνέτειλε φαεινὴ, καὶ τὸ περιοδικὸν καὶ καλλικέλαδον πτηνὸν τῆς παιδείας πολλαχῶς ἀλλαχοῦ πλανηθὲν ἐπανῆλθε καὶ καλιὰν ἔστησε. Τότε δὴ καὶ ἡ θρησκεία ἀνευροῦσα ἣν ἀπώλεσε σύντροφον, ἀνέρχεται εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς περιωπὴν καὶ λαμπρότητα, καὶ οὕτως ἐν συνασπισμῷ θρησκεία καὶ παιδεία ἑνωθεῖσαι, μακρὰν καὶ εὐτυχῆ προοιονίζονται ἡμέραν, τὰς φωτιστικὰς τοῦ ἡλίου ἀπεκδεχομένην ἀκτῖνας. Τὸν σύνδεσμον δὲ τοῦτον ἐκπροσωποῖ ἡ παροῦσα ἡμέρα, ἣν ἡ τῶν Τραπεζουντίων κοινότης ἑορτάζει.

Ῥυσθέντες λοιπὸν ἐκ παγίδος θηρευτοῦ καὶ ἀπὸ βέλους πετομένου, βαίνωμεν ἐπὶ τὰ πρόσω, Θεὸν ἐπικαλούμενοι βοηθὸν καὶ ἀντιλήπτορα. Καὶ ἐν ᾧ αἱ ἐθνικότητες ἐπὶ γενεαῖς γενεῶν παραγκωνισθεῖσαι διὰ τοῦ κρότου τῶν τηλεβόλων καθιεροῦνται, δείξωμεν ἐν τῷ κόσμῳ, ὅτι καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἶναι ἄξιον μερίμνης καὶ τύχης κρείσσονος, καὶ ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ταύτῃ γωνίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς ὑπὸ τῶν αὐτῶν ὁ Ἕλλην κατέχεται πόθων, διὰ τῶν αὐτῶν ζωογονεῖται καὶ τρέφεται προσδοκιῶν, ὅτι ὀργᾷ πρὸς παιδείαν, διαῤῥήγνύει τὸ περιβάλλον αὐτὸν κέλυφος, καὶ ἀντικρύζει τὸν ἥλιον τῆς παιδείας ἀνατέλλοντα, δι' αὐτοῦ ἀπεκδεχόμενος τὰ ἐκ μακρᾶς καὶ ἀσελήνου καὶ χειμερινῆς νυκτὸς πεπαγωμένα αὐτοῦ μέλη νὰ ζωογονήσῃ.

Ἀλλὰ κατέλθωμεν πάλιν εἰς τὴν ἐσχατιὰν ταύτην, ἐξ ἧς με ἀνήρπασεν ἡ περὶ τῆς γενικῆς πατρίδος ἐνθουσιώδης ἰδέα. Ἴδωμεν τὴν μικρὰν ταύτην κοινότητα, αὐτόχρημα Ἑλληνικὴν, διατηρήσασαν ἐν μέσῳ θυελλωδῶν καταιγίδων τὸ ζώπυρον τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῶν πατέρων αὐτῆς, θρησκείαν καὶ γλῶσσαν, δι' ὧν πολιτικῶς ἀποσπασθέντες, ἠθικῶς ἀναπόσπαστοι ἑνούμεθα μετὰ τοῦ ὅλου Πανελληνίου, εἰς ἓν ἔθνος ἀχώριστον καὶ ἀδιαίρετον. Κατοπτεύσωμεν αὐτὴν ἐν γαλήνῃ ψυχῆς παρισταμένην καὶ ἐνώπιον τῆς παιδείας γόνυ

κλίνουσαν. Ἀποδώσωμεν τὴν κοινὴν ἡμῶν εὐγνωμοσύνην τοῖς τε ἀοιδίμοις ἐκείνοις ἀνδράσι, τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐν τῇ πατρίδι διδάξασιν, οἵτινες κεχερσωμένην γῆν καὶ ἀνήροτον διὰ τοῦ ἀρότρου τῆς παιδείας ἀρόταντες, διὰ πολλῶν ἱδρώτων καὶ ταλαιπωριῶν τῶν γραμμάτων τὰ πρῶτα ἐνέθαψαν σπέρματα, καὶ προητοίμασαν τὴν γῆν ταύτην τοὺς πρώτους παρασχοῦσαν καρποὺς ἐπιδεκτικωτέραν γεωργίας, εὐτμήτους τοὺς βώλους αὐτῆς καταστήσαντες· καὶ τοῖς ἀξιοσεβάστοις καθιδρυταῖς τῶν δύο τούτων ἐκπαιδευτηρίων, σεπτῷ ἀρχιερεῖ καὶ ἀγαθῷ συμπολίτῃ, ἰδίοις τὸ πλεῖστον ἀναλώμασι σχολεῖα, ἰατρεῖα ψυχῶν, προσενεγκοῦσιν, ὅθεν ἐν εὐσεβείᾳ καὶ ἀρετῇ ἐκπαιδευθέντες, θέλουσιν ἐξέλθει χρηστοὶ πολῖται καὶ εὐσεβεῖς μητέρες, δυνάμεναι τὰ πρῶτα τῆς εὐσεβείας σπέρματα ἐν ταῖς ἁπαλαῖς τῆς νεότητος καρδίαις νὰ καταθέσωσιν. Οὐμὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐφορεύτασι καὶ ἐφορεύουσι δημόσιος ὀφείλεται ἔπαινος· διότι οἱ μὲν διαλελυμένα ἄνευ πόρων καὶ μέλλοντος τὰ σχολεῖα παραλαβόντες, τῆς διατηρήσεως αὐτῶν ἀδυνάτου νομιζομένης, ἴσχυσαν πεπτωκότα νὰ ἀναστήσωσι, κινδυνεύοντα νὰ ἐξασφαλίσωσιν· οἱ δὲ τὰ ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτοῖς ἐγκεχαραγμένα ἴχνη βαδίζοντες, πλείστην ὅσην καταβάλλουσι μέριμναν, τὴν πρόοδον τῶν σχολείων, ὡς περὶ ἰδίας προόδου, περὶ πολλοῦ ποιούμενοι. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν κοινότητα τὴν προστατεύουσαν τὰ σχολεῖα εὐγνωμοσύνη ὀφείλεται. Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς τοὺς μὴ διαλείποντας εὐεργετοῦντας καὶ προχέοντας τὰς χάριτας αὐτῶν, καὶ διὰ τῶν ἀειῤῥόων αὐτῶν προσφορῶν τὴν ἀειθαλῆ τῆς παιδείας ἀρδεύοντας φυταλιὰν, εὐγνωμοσύνη ἀοίδιος χρεωστεῖται, ὧν εἰσι καὶ οἱ τῆς παρούσης ἑορτῆς μεθ' ἡμῶν μετασχόντες φιλόμουσοι φιλομούσους οἰκίας ἀντιπροσωπεύοντες. Ἀλλ' ἐνταῦθα εἰς τὴν εὐγενῆ χορείαν τῶν εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους φθὰς, πολλὰ καὶ ὑπερένδοξα ὑπ' αὐτῶν κατορθωθέντα ἀναπολῶν, καὶ τὸ ὕψος τῶν τελεσθέντων πρὸς τὴν ἐμὴν σμικρότητα καὶ ἀπειρίαν ἀναμε-

τρῶν καὶ παραβάλλων, τῆς ἀσθενοῦς μου φωνῆς ἀδυνατούσης ἐπαξίως νὰ ὑμνήσῃ αὐτοὺς, καταπαύω τὸν λόγον, ταῦτα μόνον εἰπών, ὅτι ἐνὶ ἑκάστῳ τούτων·

« Καὶ τύμβος καὶ παῖδες ἐν ἀνθρώποις ἀρίσημοι,
καὶ παίδων παῖδες καὶ γένος ἐξ ὀπίσω
οὐδέποτε κλέος ἀπόλλυται οὐδ' ὄνομ' αὐτοῦ,
ἀλλ' ἀπὸ γῆς περ ἐών, γίνεται ἀθάνατος. »

Ο ΚΑΤΑ ΤΟ 1860 ΕΝ ΑΥΤΗ: ΤΑΥΤΗ: ΤΗ: ΕΟΡΤΗ: ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΝΤΩΝ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ.

« Καὶ παίξομαι καὶ ὀρχήσομαι ἐνώπιον Κυρίου, καὶ »ἀποκαλυφθήσομαι ἔτι οὕτω καὶ ἔσομαι ταπεινός. »
(Βασιλ. Β. κεφ. 5.)

Ὅτε μετὰ μακρὰν παρὰ τοῖς ἀλλορύλοις αἰχμαλωσίαν τῆς κιβωτοῦ, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑβραίων Δαυὶδ μετεκόμιζεν αὐτὴν εἰς τὴν αὐτοῦ πόλιν, εἰς τὸν οἶκον, ὃν αὐτὸς ἡτοίμασε, καὶ ἀνεκρούετο ἐν ὀργάνοις ἡρμοσμένοις ἐνώπιον Κυρίου ἐνδεδυκὼς στολὴν ἔξαλλον, εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ἐξουδενίσασαν αὐτὸν καὶ ἐπιστρέψαντα ἐξελέγξασαν ὅτι ἀπεκαλύφθη ἐνώπιον τῶν παιδισκῶν τῶν δούλων αὐτοῦ, ἀπήντησε, « καὶ παίξομαι, καὶ ὀρχήσομαι ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἀποκαλυφθήσομαι ἔτι οὕτω καὶ ἔσομαι ταπεινὸς ἐν ὀφθαλμοῖς σου. »

Καὶ πάλιν συνήλθομεν σύμπαντες, ἵνα ὑπὸ τὸν αἴθριον τοῦτον οὐρανὸν καὶ ὑπὸ τὸν περίβολον τοῦτον τῶν Μουσῶν ἑορτάσωμεν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἑορτὴν, τὴν ἑορτὴν τῆς παιδείας, καὶ ἀναπέμψωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν πρὸς τὸν οὐράνιον δο-

τῆρα παντὸς ἀγαθοῦ. Ἀλλὰ παραβάλλων τὴν μακρὰν ἐκείνην αἰχμαλωσίαν, καθ' ἣν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος αἰῶνας μακροὺς καὶ ὀδυνηροὺς, αἰῶνας σιδηροῦς, αἰῶνας ἐθνικῆς ἐξουδενώσεως εἰς ζοφερὰν καὶ ἀφεγγῆ βαρβαρότητος διέμενε νύκτα· ὁπότε οὐδένα παρήγορον βλέπον, καὶ πάντα ἐχθρὰ καὶ πολέμια περὶ αὐτὸ ἔχον, ἀνεξαντλήτους καὶ ἀκενώτους ἐξήντλει ὀδύνας, καὶ ἀναριθμήτους καὶ ἀκαταλογίστους ταλαιπωριῶν ἠρίθμει ἡμέρας· ὅταν ταῦτα παραβάλλω πρὸς ὅσα σήμερον βλέπω, καὶ πρὸς ὅσα οἰωνίζομαι εἰς τὸ μέλλον νὰ ἴδω· ὁπότε τὸ μικρὸν ἡμῶν ἔθνος ἐκ τῆς μεγάλης αὐτοῦ πτώσεως ἐγερθὲν, κάθηται ἐν τῇ μεγάλῃ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν ὁμηγύρει, θέσιν ἔντιμον ἀξίαν τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ κατέχον, καὶ διαδραματίζον πάλιν, ἢ μέλλον νὰ διαδραματίζῃ πρόσωπον μέγα ἐν τῇ μεταβολῇ καὶ ἀναγεννήσει τῶν ἐθνῶν· ὅταν ἀποβλέπω πρὸς τὸ παρελθὸν, ἐνορῶ τὸ παρὸν καὶ κατοπτεύω τὸ μέλλον, καὶ παίζομαι καὶ ὀρχήσομαι ἐνώπιον τοῦ ἔθνους καὶ ἀποκαλυφθήσομαι οὕτω, καὶ ἔσομαι οὐχὶ ταπεινὸς, ἀλλ' ἐπαρθήσομαι καὶ ἐγκαυχήσομαι ἐν τῇ ἐθνικῇ μου μεγαλοφροσύνῃ . . . . . .

Ἐκ τῶν μεγάλων πλεονεκτημάτων, ὅσα ὁ ἄνθρωπος πορίζεται ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ παρελθόντος, τὸ μέγιστον καὶ διδακτικώτατον εἶναι ἡ διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν προγεγονότων πρὸς τὰ παρόντα ἐπιτυχὴς καὶ ἀλάνθαστος ἐπὶ τοῦ μέλλοντος κρίσις. Ἐπειδὴ τὰ ἀνθρώπινα πάντοτε, καθὼς καὶ πᾶν ἄλλο φαινόμενον, εἰς τὴν πορείαν αὐτῶν ἀκολουθοῦσι κανόνας τινὰς, ἐξ ὧν σπανίως ἢ οὐδέποτε παρεκκλίνουσι, τὸ παρελθὸν λοιπὰν σκοποῦντες καὶ βλέποντες ὅτι ἡ θεία πρόνοια τὰς πλείστας τῶν μεγάλων ἐπ' ἀγαθῷ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα μεταβολῶν διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐξεπλήρωσεν ἔθνους, ἐνορῶντες δὲ τὴν κοινωνικὴν τοῦ ἔθνους ἡμῶν θέσιν τὰς σχέσεις καὶ τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ, εὐλόγως εἰκάζομεν ὅτι αὐτὴ ἡ θεία Πρόνοια, φυλάξασα τὸ ἔθνος ἡμῶν ἐν μέσῳ πυρὸς καταβρωτικοῦ καὶ θανάτου προφανοῦς, μεγάλην ἔχει ἔτι νὰ ἐκτελέσῃ μετα-

βολὴν δι' αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅπου διετηρήθη, καὶ ἡ μεταβολὴ αὕτη προανακρούεται πολλαχῶς καὶ προαναγγέλλεται. Διότι εἰς τὴν ἄλυσιν ταύτην τῶν αἰώνων, ἧς τὰ δύο ἄκρα μυστηριώδη ἐπίσης καὶ ἀκατάληπτα λανθάνουσιν ἡμᾶς κρυπτόμενα εἰς τὸν γνόφον τῆς ἀβεβαιότητος καὶ εἰς τὸ σκότος τῆς αἰωνιότητος, οὐδὲν γίνεται ὑπὸ τύχης ἀτκόπου, ἀλλὰ τὰ πάντα θεῖος κυβερνᾷ δάκτυλος. Τὰ ἔθνη λοιπὸν γινόμενα καὶ αὐξάνοντα, καταστρέφοντα καὶ καταστρεφόμενα, ἀναφαινόμενα καὶ σβεννύμενα, θείαν τινὰ ὑπηρετοῦσιν ἀποστολὴν, προορισμὸν ἀνώτατον, καὶ θείων βουλημάτων γίνονται ὑπηρέται. Ἀλλ' ἄλλων μὲν ἐθνῶν ἡ ἀποστολὴ εἶναι ἔκδηλος καὶ καταφανὴς, εἶναι μεγάλη, παγκόσμιος, ἄλλων δὲ σμικρὰ καὶ περιωρισμένη καὶ εἰδικὴ χάνεται ἐν τῇ σμικρότητι αὐτῆς, ἢ δὲν διαγινώσκεται μεταξὺ τῆς πληθύος τῶν ἐθνῶν, μόλις δὲ εἰς τὸν σφόδρα ἐταστικὸν ἀναφαίνεται, ὡς ἡ ζωὴ μικροσκοπικῶν ἐντόμων χάνεται ἐντὸς τῆς ἀπείρου δημιουργίας. Τὸ Ἑλληνικὸν ὅμως ἔθνος ὑπῆρξεν ὑπηρέτης πάντοτε μεγάλων ἐπὶ γῆς ἐντολῶν, μεγάλων ἐπ' ἀγαθῷ γεγονότων. Ὅτι δὲ τοῦτο δὲν εἶναι ἄκαιρος περιαυτολογία καὶ ἄλογος μεγαλαυχία, θέλω τοῦτο διὰ τῆς ἱστορίας διὰ βραχέων νὰ ἀποδείξω, τοῦθ' ὅπερ θέλει εἶσθαι καὶ τὸ θέμα τῆς παρούσης ἡμέρας.

Ἀλλ' ἐξετάζοντες τὴν ἱστορίαν δὲν θέλομεν ψαύσει τὴν παναρχαίαν περίοδον, οὐδὲ χρονοτριβήσει περὶ αὐτὴν, καθ' ἣν τὸ ἔθνος παραλαβὸν ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς ἰδέας ἀμόρφους, ἀκατεργάστους, πολιτισμὸν ἀνοργάνιστον, τέχνην ἄτεχνον, μονοτονίαν φορτικὴν, στασιμότητα τυπικὴν, δεσμεύουσαν τὸν ἄνθρωπον, μετέπλασε καὶ διὰ τοῦ ἐφευρετικοῦ αὐτοῦ πνεύματος μετεμόρφωσε τὴν Ἀσιατικὴν τερατολογίαν καὶ ὄγκον εἰς τὰ τερπνὰ καὶ διδακτικὰ τῆς Ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας μυθεύματα τὴν τερθρείαν καὶ ἐρεσχελίαν ἐκείνην εἰς τὰ μεγαλοφυῆ φιλοσοφικὰ συστήματα, τὸν βαρὺν καὶ καταθλιπτικὸν δεσποτισμὸν εἰς πολλὰ καὶ φιλελεύθερα πολιτεύματα, τὸν πυρῆνα

τῶν νεωτέρων Εὐρωπαϊκῶν συνταγματικῶν κυβερνήσεων, τὸν ὄγκον τῶν Αἰγυπτιακῶν οἰκοδομημάτων εἰς πρότυπα καλλιτεχνικὰ ἔργα, εἰς Παρθενῶνας καὶ Προπύλαια καὶ Στοὰς, τὰς ἀμόρφους καὶ τερατώδεις αὐτῶν θεότητας εἰς Ὀλυμπίους Ζῆνας καὶ Παφίους Ἀφροδίτας καὶ Κιθαρῳδοὺς Ἀπόλλωνας καὶ Μαινάδας καὶ συμπλέγματα καὶ διαθέσεις καὶ μυρία ἄλλα, τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἔκπληξιν κινοῦντα. Ταῦτα πάντα χρήζοντα κριτικῆς μελέτης καὶ ἐξερχόμενα τοῦ κατὰ τὴν παροῦσαν ἡμέραν διαγραφομένου ἡμῖν κύκλου παρατρέχοντες, μεταβαίνομεν εἰς ἱστορικὰς ἐποχὰς, ὅθεν ἀρυόμεθα τῶν λεγομένων τὴν ἀλήθειαν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν Περσικῶν.

Ὅτε τὰ ἀπειράριθμα καὶ μυριάνδρα τῆς τιαροφόρου Περσικῆς δεσποτείας σμήνη, ἐπὶ πολλῶν καὶ διαφόρων ἑτερογλώσσων ἐθνῶν συλλεγέντα, ὑπὸ τὰ νεύματα ἀπολύτου καὶ δεσποτικωτάτου τυράννου, νὰ ἐπιπέσωσιν ἔμελλον κατὰ τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ ῥιζοτομήσωσι τὸ μόλις ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀναφανὲν τῆς ἐλευθερίας δενδρύφιον καὶ τὴν ὑπὸ τὴν σκιὰν τούτου τρεφομένην καὶ αὐξομένην παιδείαν, ἡ θεία Πρόνοια φραγμὸν κατὰ τῆς καταιγίδος ταύτης τὸ Ἑλληνικὸν ἐξελέξατο ἔθνος. Καὶ ἡ μικρὰ ἐκείνη γωνία, τὸ ἐλάχιστον μόριον, τὸ μαθηματικὸν οὕτως εἰπεῖν σημεῖον, παραβαλλόμενον πρὸς τὸν ὄγκον τῆς ἐπ' αὐτὴν ἐφορμησάσης Ἀσίας συνάμα καὶ Ἀφρικῆς, ἀντέστη, ἐταπείνωσε καὶ κατεσύντριψε τὸν ὀφρὺν αὐτῆς, καὶ διετήρησε τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῇ παρακαταθήκην ἀμόλυντον ἀπὸ τῆς ἐπαπειλούσης αὐτὴν βεβηλώσεως. Οἱ Περσικοὶ οὗτοι πόλεμοι συνεπισύρουσι τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ πεφωτισμένου κόσμου· διότι ἐὰν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ἐτίθετο προμαχὼν μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, αἱ ἐλεύθεραι ἰδέαι ἤτοι δὲν ἤθελον γεννηθῆ, ἢ μόλις γεννηθεῖσαι ἤθελον ὑπὸ τὴν μάστιγα τοῦ δεσποτισμοῦ ἀπονεκροῦσθαι, καὶ οἱ ἐπὶ σοφίᾳ ἐναβρυνόμενοι τῆς Εὐρώπης λαοὶ ἴσως δὲν ἤθελον διαφέρει τῶν ἡμιαγρίων τῆς Πολυνησίας λαῶν.

Μόνον λοιπὸν διὰ τούτου τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος μεγάλην ἤθελεν ἐπὶ τῆς γῆς ἐντολὴν ἐκπληρώσει· καὶ ὅμως δὲν εἶναι τὸ μόνον οὐδὲ τὸ μέγιστον τῶν εὐεργετημάτων, ὅσα ὁ Θεὸς ἠθέλησε δι' αὐτοῦ εἰς τὴν πάσχουσαν νὰ προσφέρῃ ἀνθρωπότητά. Διότι ὅτε ἡ ἄπειρος τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνία τὴν θείαν αὐτοῦ ἐπαγγελίαν νὰ ἐκτελέσῃ ηὐδόκησε, καὶ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον πάσχοντα, καὶ μακρόθεν τὸ ἀνθρώπινον γένος, πρὸς παραδοχὴν τῆς οὐρανοπέμπτου αὐτοῦ διδασκαλίας παρεσκεύαζε, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος μέσον καὶ ὄργανον τῆς διαδόσεως αὐτῆς ἐξελέξατο. Διὸ καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, τῶν θείων βουλήσεων ἐκτελεστὴς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν τῆς Ἀσίας καὶ Λιβύης ἐπάρξαντες Ἕλληνες τὸν ἀνεπίδεκτον ὑψηλῶν ἰδεῶν τῆς Ἀσίας ριζοτομοῦντες ὀργανισμὸν, μετερύτευον καὶ ἐνεκέντρουν καὶ μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Ἀσίας καὶ πέραν τοῦ Γάγγου δι' Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ μετοικήσεων τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, καὶ ἀπεδείκνυον τὸν κόσμον ἱκανὸν νὰ δεχθῇ καὶ βλαστήσῃ τὸν οὐράνιον σπόρον τοῦ θείου Εὐαγγελίου. Καὶ οὕτω τὴν Ἀσίαν, ἀποδεχθεῖσαν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἑτοίμην ἀνέδειξε νὰ ἐννοήσῃ καὶ ἐγκολπωθῇ τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν· ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἠθέλησε νὰ ἐκπλύνῃ τὴν καταπεσοῦσαν καὶ εἰς πολλὰ ἄτοπα ἐκτραχηλισθεῖσαν καὶ ἐκμανθεῖσαν φιλοσοφίαν, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς νὰ ἀνεγείρῃ τὴν θείαν αὐτοῦ διδασκαλίαν, τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν, καθὼς ὁ ἀρχιτέκτων, κατεδαφίζων παλαιὸν καταῤῥέον οἰκίδιον, φυλάττει ὅ,τι χρήσιμον καὶ ἐπὶ τοῦ καταπεπτωκότος οἰκοδομεῖ τὸ νέον αὐτοῦ οἰκοδόμημα. Οἱ καταστρεπτικοὶ ἐκεῖνοι χείμαῤῥοι τῶν ἐθνῶν, κατακλύσαντες τὴν Ἑλλάδα, κατέστρεψαν πολλαχοῦ ἢ μετέβαλον τὸ σεσαθρωμένον καὶ εἰς πολλὰ ἄτοπα ἐκτραχηλισθὲν τῆς φιλοσοφίας οἰκοδόμημα, διατηρηθείσης καὶ μεταδοθείσης καὶ εἰς τούτους τῆς γλώσσης, καὶ ὅ,τι καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας ἐφαίνετο ἁρμόδιον καὶ συνάδον εἰς τὴν γνῶσιν, παγίωσιν καὶ μετάδοσιν τῆς θείας τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίας.

Μέχρι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ Ἑλλὰς ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα· αἱ διὰ τῶν ἀποικιῶν καὶ τῆς ἐμπορίας σχέσεις αὐτῆς ἦσαν λίαν περιωρισμέναι, εἰς τὰς ἐπιθαλαττίους χώρας σχεδὸν πάντοτε ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος περιοριζόμεναι, ἡ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἐπενέργεια ἦν ἀσθενὴς, τὰ ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν Σαλαμῖνι καὶ ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἐν Εὐρυμέδοντι τρόπαια, ἀνυψώσαντα τὸ ἐθνικὸν φρόνημα μέχρι τῆς ἀνωτάτης περιωπῆς, καταφρόνησιν πρὸς πάντα τὰ ἄλλα μὴ Ἑλληνικὰ ἔθνη ἐνεποίουν, τὸ δὲ « πᾶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος » ἀνύψου μεσότοιχον ἀδιάβατον μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὥστε ἀνάξιον μελέτης ἔκρινον πᾶν ὅ,τι μὴ Ἑλληνικόν. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἤνοιξε τὰς πύλας τῆς Ἀσίας, ἔδειξεν αὐτοῖς ἔθνη καὶ χώρας, ὧν τὴν ὕπαρξιν μόλις ἤκουον, παρέθηκεν αὐτοῖς πλούτη ἄγνωστα, εὐδαιμονίαν ἀμύθητον, τρυφὴν ἄπλετον· ταῦτα δὲ εὐπροσιτωτέρους αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἡττηθέντας ἀπέδειξαν· οἱ δὲ γάμοι τῶν ἐξοχωτέρων στρατηγῶν μετὰ Περσικῶν νεανίδων στενωτέρας τὰς σχέσεις ἀπειργάζοντο. Ἑλλὰς λοιπὸν καὶ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ Ἑλληνικὴ ἀγωγὴ δὲν ἀνῆκε πλέον εἰς μόνην τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ μεταποιηθεῖσα καὶ μεταπλασθεῖσα ἀπετέλει τοὐντεῦθεν τὸ μέσον τῶν διεθνῶν σχέσεων, τὸν σύνδεσμον τῶν διαφόρων λαῶν, τὸ ὄργανον, δι' οὗ διεκοινώνουν πρὸς ἄλληλα τὰ ἔθνη. Ὁ Ἕλλην λοιπὸν διασπαρεὶς ἐπὶ πᾶσαν Ἀσίαν καὶ Αἴγυπτον, καὶ δότ' εἰπεῖν κοσμοπολιτισθεὶς, δὲν ἦν πλέον ὁ Ἕλλην ὁ ἐπὶ Θεμιστοκλέους καὶ Καλλικρατίδα, ὁ ἀπαναινόμενος καὶ τὴν νενομισμένην τῷ βασιλεῖ ὑπόκλισιν νὰ ἀπονέμῃ. Ἴσως ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐν πολλοῖς δὲν ἐπῆλθεν ἐπαισθητῶς· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἡ ἐπιμιξία τῶν ἐπελθόντων μετέβαλε ῥιζηδὸν τὴν Ἑλλάδα· αἱ δὲ δυσπραγίαι, αἱ ἥτται, αἱ διὰ τούτων τε καὶ τῶν Μακεδόνων καὶ βραδύτερον τῶν Ῥωμαίων μετέβαλον τὸν ἀγέρωχον Ἕλληνα τῶν ἐπὶ Περικλέους χρόνων, τὸν ὀνειρευόμενον καὶ τῆς Λιβύης τὴν κατάκτησιν εἰς Ἕλληνα

δεχόμενον παρὰ Ῥωμαίου οὐχὶ ἀνακτώμενον ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἐλευθερίαν. Πάντα δὲ ταῦτα ἀνέδειξαν τὴν Ἑλλάδα ἑτοίμην πρὸς τὰς ἔξωθεν ἐπελθούσας ἰδέας. Ἐὰν ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ ἐκηρύττετο ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κίμωνος ἤθελε βεβαίως ἀποτύχει, καὶ ὁ Παῦλος νέαν κηρύττων διδασκαλίαν, δὲν ἤθελε τύχει τύχης κρείττονος τῶν δύο κηρύκων τῶν γῆν καὶ ὕδωρ αἰτησάντων· ἀλλ' ἐγένετο ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν τὸ μὲν ἐθνικὸν φρόνημα ὑπῆρχε τεταπεινωμένον, αἱ δὲ ξέναι ἰδέαι δὲν ἦσαν πρωτοφανεῖς ἐν Ἑλλάδι.

Ἀλλ' ἔπρεπε καὶ ἡ Εὐρώπη σύμπασα νὰ δειχθῇ ἑτοίμη διὰ τὴν οὐράνιον ταύτην λατρείαν· τοῦτο δὲ ἴσως ἤθελέ τις ὑποθέσει, ὅτι διὰ τῆς τότε κοσμοκρατείρας ἐγένετο Ῥώμης. Ἀλλ' ἡ στρατιωτικὴ ἐκείνη πόλις, καί τοι ἔχουσα τὸν τελειότερον ἐσωτερικὸν ὀργανισμὸν, καί τοι θαυμαστὴ κατὰ τὴν νομοθεσίαν, ἐπείσακτα καὶ ταῦτα τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲν ἄλλο ἦτον ἢ στρατιωτικὴ καὶ τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου μόνον γινώσκουσα. Δὲν ἠδύνατο λοιπὸν νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ παραδεχθῇ θρησκείαν εἰρηνικὴν, ἀνεκτικὴν, ἐκ διαμέτρου ἀντικειμένην πρὸς ἃς ἐπρέσβευεν ἀρχὰς, ἐὰν αἱ ἀρχαὶ δὲν μετεβάλλοντο ῥιζηδὸν καὶ δὲν ἠλλοιοῦντο. Καὶ τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην διὰ τῶν σχέσεων, τῶν πολέμων, τῆς πτώσεως αὐτῆς ἡ Ἑλλὰς ἐπέφερε, μεταδοῦσα αὐτῇ καὶ τέχνας καὶ ἐπιστήμας καὶ φιλοσοφίαν καὶ γλῶσσαν καὶ τὰς διαφθορὰς αὐτῆς, καὶ δι' ὅλων τούτων ἐκμαλακύνασα καὶ μεταπλάσασα τὰ σκληρὰ καὶ ἀτέραμνα αὐτῆς ἤθη, καὶ παρασκευάσασα οὕτω καὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν κόσμον εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς ὑψηλῆς τοῦ χριστιανισμοῦ λατρείας.

Ἀλλὰ τὸ μὲν Ῥωμαϊκὸν οἰκοδόμημα καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία ἐκ τοῦ ἰδίου βάρους καὶ τῶν ἰδίων παραπτωμάτων καταπεσόντα συνετρίβησαν ὑπὸ τῶν ἀλληλωθούντων καὶ ἀλληλωθουμένων κατακλυσθέντα ἐθνῶν, καὶ ἡ Εὐρώπη παρεδόθη πάλιν εἰς τὸ χάος τῆς βαρβαρότητος, κινδυνεύουσα νὰ ἐπανέλθῃ

καὶ πάλιν εἰς ἀγρίαν κατάστασιν· ἡ θεία ὅμως πρόνοια τὸ Ἑλληνικὸν καὶ πάλιν ἔθνος προώρισε νὰ διασώσῃ τὸ ἔναυσμα τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν· διότι διαδεχθὲν ἢ μεταβαλὸν ἐν Βυζαντίῳ, πόλει Ἑλληνίδι, εἰς ἑλληνισμὸν τὸν ῥωμαϊσμὸν, τῆς Εὐρώπης ἁπάσης διακυμαινομένης καὶ σαλευομένης, ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, κλάσμα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μεσαιῶνος ἐκσφενδονισθὲν, ἐπὶ χίλια ἔτη ἵστατο βράχος ἀκλόνητος κατὰ τῶν μαινομένων θυελλῶν, φάρος σελαγίζων ἐν τῇ μακρᾷ καὶ ἀσελήνῳ νυκτὶ, καὶ διατηροῦν ζώπυρον διὰ νέον ἔναυσμα καὶ διαρκῆ φωτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Καὶ ὅτε σκηνίτης λαὸς, Τουρκομανικῆς φυλῆς ἀποκύημα, ἐσκήνωσεν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς προγονικῆς ἡμῶν δόξης καὶ εὐκλείας, κεὶ κατεβρόχθιζε διαδοχικῶς τὰ μέλη τῆς ἄλλοτε εὐρείας αὐτοκρατορίας, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐξέπνεε μὲν ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ, ἀνελάμβανεν ὅμως διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἄλλην μεγάλην ἐντολὴν, θνῆσκον νὰ μεταδίδῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ χάους ἀνακύπτουσαν πάλιν Εὐρώπην. Καὶ οἱ διαφυγόντες τὸν πέλεκυν τὸν βαρβαρικὸν τῆς Ἑλλάδος σοφοὶ, καταφυγόντες εἰς Ἰταλίαν καὶ ἀλλαχοῦ, μετέδωκαν τὰ φῶτα αὐτῶν, καὶ παρεσκεύασαν τὴν μεγάλην μεταβολὴν, τὴν ἀναδείξασαν τὴν Εὐρώπην οἵα φαίνεται σήμερον.

Ἀλλ' ἐξεπλήρωσε καὶ οὕτω τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἀποστολὴν αὐτῆς; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Τίς ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὑπὸ τοιοῦτον ζυγὸν διατελοῦν ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας, καταδιωκόμενον, πολεμούμενον, δεκατιζόμενον, ἐπιβουλευόμενον πανταχόθεν, οὐδένα ἔχον τὸν προστατεύοντα ἢ οἰκτείροντα αὐτὸ, δὲν ἤθελεν ἐκλείψει καὶ διαγραφῇ ὁλοσχερῶς, ὡς ἐξέλιπον καὶ διεγράφησαν τοσαῦτα ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔθνη; Ἐὰν ἐμβλέψωμεν εἰς τὰς δέλτους τῆς ἱστορίας, εἰς τὸν χάρτην τῶν ἐθνῶν, θέλομεν ἴδει ἅπαντα σχεδὸν τὰ ἔθνη τῆς ἀρχαιότητος, Ἀσσυρίους, Χαλδαίους καὶ Βαβυλωνίους, Βακτριανοὺς, Μήδους καὶ

Πέρσας, Φοίνικας καὶ Καρχηδονίους, τὰ στέφη τῆς ἀρκτώας Ἀσίας, αὐτὴν τὴν κοσμοκράτειραν Ῥώμην, ὅλα τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, ὅσα διὰ μόνης τῆς ἱστορίας γινώσκομεν, ἀναφανέντα, καὶ ὡς ἐπὶ σκηνῆς παίξαντα τὸ πρόσωπον, ὅπερ παρὰ τῆς θείας Προνοίας διωρίσθησαν νὰ παίξωσι, καὶ μετὰ ταῦτα ἀποχωρήσαντα, ἐκλιπόντα, ὡς μετέωρον φαινόμενον, ὅπερ ἀναφανὲν ἐπὶ τοῦ στερεώματος, ἐκτείνει τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ εἰς μέγα ἢ μικρὸν τοῦ οὐρανοῦ μέρος καὶ εἰς πολὺ ἢ ὀλίγον χρονικὸν διάστημα, καὶ διαλύεται ἐπικήδειόν τινα ἐκπέμπον κρότον. Ἀπέθανον λοιπὸν καὶ τὰ ἔθνη ἐκεῖνα ἅπαξ διὰ παντὸς, μόνην ἀνάμνησιν τὴν νεκρὰν τῆς ἱστορίας ἀφέντα φωνήν. Τὸ Ἑλληνικὸν μόνον ἔθνος ποιεῖ ἐξαίρεσιν τοῦ γενικοῦ τούτου κανόνος· διότι τοσαύτην ζωὴν ἐνεφύσησεν εἰς αὐτὸ ὁ δημιουργὸς, ὥστε ἀφ' οὗ ἔπαιξεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου διακεκριμένον πάντοτε πρόσωπον, ἔπεσε μὲν, ἀλλὰ δὲν ἀπέθανεν· ἔπεσεν, ὡς πίπτει ἀποκαμὼν γενναῖος ἀθλητὴς, ἵνα ἀναπαυθεὶς ἰσχυρότερος ἀνορθωθῇ εἰς τὸ πεδίον τοῦ ἀγῶνος· δὲν ἀπέθανε· διότι ὀφείλει νὰ ἐκπληρώσῃ μεγάλην ἄλλην ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐντολὴν, τὴν Ἀνατολὴν, τὴν διὰ τῶν ἐπιδρομῶν καὶ κατακλύσεων ἐκβαρβαρωθεῖσαν, καὶ πάλιν νὰ ἐκπαιδεύσῃ. Ὅθεν ἡ Ἑλληνικὴ παλιγγενεσία, δι' ὑψηλῆς χειρὸς παρασκευασθεῖσα καὶ προαχθεῖσα, τὸν φωτισμὸν προαγγέλλει τῆς Ἀνατολῆς, διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ πάλιν ἐσόμενον.

Ἑκάστη λοιπὸν φάσις τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας διὰ νέου καὶ μεγάλου πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἐπισφραγίζεται εὐεργετήματος. Γεννᾶται καὶ κυοφορεῖ τὰς ὑψηλὰς ἰδέας, τὰ ἐλεύθερα πολιτεύματα· καταστρέφει τοὺς θρόνους τῶν πόλεων, καὶ παράγει τὰς σοφὰς νομοθεσίας, τὰ ἐλεύθερα συντάγματα· καταβάλλει τὰ Μηδικὰ στίφη, καὶ διατηρεῖ ἀγνὰ τὴν ἐλευθερίαν, τὸν πολιτισμὸν, τὰ γράμματα· ἐπιβαίνει ἐπὶ νικηφόρου ἅρματος εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ διασπείρει ἐφ' ὅλην τὴν γῆν τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ γλῶσσαν· ἀποδεκατίζεται ὑπὸ τῶν

ἀγρίων ἐθνῶν τῆς Ἄρκτου, καὶ γίνεται ἕτοιμον πρὸς τὴν παραδοχὴν τῆς θείας τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίας ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ κόσμου· κύπτει ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Ῥώμης, καὶ μεταφυτεύει εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν κόσμον τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας· ἀνεγείρεται αὖθις εἰς κράτος, καὶ διαφυλάττει ἐκ παγκοίνου ναυαγίου τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν· πίπτει πάλιν ὑπὸ τὴν μάχαιραν τὴν βαρβαρικὴν, καὶ ἡ γηραιὰ Εὐρώπη ἐξέρχεται δι' αὐτοῦ ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀμαθείας· συντρίβει καὶ πάλιν τὰς ἁλύσεις αὐτοῦ, καὶ ἡ Ἀνατολὴ προσδοκᾷ διὰ τούτου τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς. Ἐν γένει ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία εἶναι σειρὰ ἐνδόξων διὰ τὴν ἀνθρωπότητα γεγονότων· εἶναι ὁ ἀστὴρ ὁ φωτίζων σκοτιζομένας ἐξ ὑπαμοιβῆς νῦν μὲν τὴν Ἀσίαν, νῦν δὲ τὴν Εὐρώπην· εἶναι τὸ ἐκτεταμένον μεταλλεῖον, ὅθεν αἱ ὑψηλαὶ ἐκμεταλλεύονται ἰδέαι· εἶναι ἡ ἀνεξάντλητος πηγὴ ἐρεύνης καὶ σπουδῆς, εἶναι ἡ εὐφρόσυνος κατοικία τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων.

Ἀλλὰ καὶ ὁ διατηρηθεὶς ἐνταῦθα ἑλληνισμὸς, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ταύτῃ γωνίᾳ, ὁ ὑπερισχύσας καὶ διασωθεὶς ἐν μέσῳ πυρὸς καταβρωτικοῦ καὶ θανάτου βιαίου, ὁ ὑπὲρ τῆς παιδείας ζῆλος, τὸ μικρὸν τοῦτο σχολεῖον, τὸ ἱδρυθὲν ἐν τῇ περὶ ἡμᾶς χέρσῳ καὶ ἀγόνῳ γῇ, ταῦτα πάντα εἶναι ἔργον θείας Προνοίας, καὶ ἡμεῖς λελῃθότες θείαν ἐντολὴν ὑπηρετοῦμεν, τὴν ἐπιθυμίαν τῶν γραμμάτων εἰς τὴν περίχωρον νὰ μεταδίδωμεν, ὅπου ὁ ἑλληνισμὸς, καίτοι πολλὰ ὑποστὰς, διατηρεῖται ὅμως ἀκμαῖος. Διότι ἀναλογιζόμενος ὅτι ἐκ μικρῶν πολλάκις ἀφορμῶν μεγάλα παρήχθησαν ἀποτελέσματα, καὶ ἀναμετρῶν ὅτι καίτοι πολλὰς ἔχον τὰς περικυκλούσας δυσκολίας, τὸ σχολεῖον, εἰ καὶ μὴ τυχὸν τῆς ἀποχρώσης ἀρδεύσεως, ηὔξησεν ὅμως, καὶ ἐν βραχεῖ τῷ διαστήματι ἤπλωσε κλάδους καθ' ὅλην τὴν περίχωρον, καὶ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον καὶ κῶμαι καὶ χωρία, τὰ μὲν συναισθανθέντα τὴν ἀνάγκην, τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ παραδείγματος προτρεπόμενα, οἰκοδομοῦσι σχολεῖα, καὶ διδασκάλους ἀναζητοῦσι, καὶ ἡ παιδεία διαδίδεται· ὅταν ἀναλογισθῶ,

ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, τὸ ὄργανον τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων, καὶ ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τῇ περιχώρῳ ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας ὑπερεδιπλασιάσθη, καὶ καταγράφονται ἐν ἡμῖν, ὧν οἱ προπάτορες ἄλλοτε, μὴ δυνάμενοι κατὰ τῶν καταπιέσεων νὰ ἀντέχωσι, κατά γε τὸ δοκοῦν ἀπεσκίρτησαν· ὅταν ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀναλογισθῶ, ἡδέως πιστεύω, ὅτι καὶ ἡ μικρὰ αὕτη Ἑλληνικὴ κοινότης ἀνωτάτης ἐντολῆς εἶναι ὑπηρέτις.

Βαδίσωμεν λοιπὸν σύμφωνα καὶ συνῳδὰ πρὸς τὸν μέγαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν προορισμὸν, ἐλπίζοντες, ὅτι ἀφ' οὗ ἡ θεία χεὶρ ἔσωσεν ἡμᾶς ἀπὸ βεβαίου θανάτου, εὐρὺ μέλλον καὶ λαμπρὸν καὶ τοιοῦτον, ὁποῖον τὸ παρελθὸν, ἐπιφυλάττει τῷ ἔθνει ἡμῶν. Καὶ ὁ χρόνος οὗτος, καθ' ὃν τὸ γλυκὺ τοῦτο παντὸς Ἕλληνος ὄνειρον θέλει πραγματοποιηθῆ, δὲν εἶναι πολὺ μακρὰν, ἀφ' οὗ εὑρισκόμεθα ἐν τῇ παραμονῇ, καθ' ἣν αἱ ἐθνικότητες πανδήμως καθιεροῦνται.

« Ἀλλ' ὦ μέγα, σεμνὰ νίκα τὸν ἐμὸν
βίωτον κατέχοις
καὶ μὴ λίγοις στεφανοῦσα. »

Ο ΚΑΤΑ ΤΟ 1861 ΕΝ ΤΗι ΕΟΡΤΗι ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΝΤΩΝ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙ.

Πίστις.—Πατρίς.

Τὴν μνήμην τῶν Ἁγίων Πάντων ἐπιτελεῖ σήμερον ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία· τὴν ἑορτὴν τῶν σχολείων συνεορτάζει σήμερον ἡ Πατρίς. Ὑπόθεσις λοιπὸν διπλῆ διπλῶν ἑορτῶν συνεκάλεσεν ἡμᾶς καὶ συνήγαγεν ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ, ὅπου μυρσῖναι καὶ δάφναι καὶ ἐπιγραφαὶ τῶν ἑορτῶν τὴν λαμπρότητα ἐμφαίνουσι, καὶ τῶν ἑορταζόντων τὴν φαιδρότητα μαρ-

τυροῦσι. Πίστις εἶναι τὸ σύμβολον τῆς μιᾶς τῶν ἑορτῶν, Πατρὶς δὲ τὸ σύμβολον τῆς ἑτέρας· τὸ δὲ σύμπλεγμα τοῦτο, Πίστις, Πατρὶς, συναπαρτίζει τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἡμέρας. Διότι ἡ μὲν τῶν ἑορτῶν παρουσιάζει ἡμῖν τοὺς ἀθλητὰς καὶ προμάχους τῆς ἐκκλησίας, τοὺς ἐν διαφόροις ἔθνεσιν ἀναλάμψαντας, τοὺς πολλαχῶς ἀντιπαλαίσαντας κατὰ τῶν κινδύνων τῆς ἐκκλησίας, καὶ στερεώσαντας τὴν ἐκκλησίαν· ἡ δὲ τοὺς ἀθλητὰς καὶ προμάχους τῆς πατρίδος, τοὺς διασώσαντας τὸ σκάφος αὐτῆς διὰ σάλων καὶ τρικυμιῶν καὶ κλυδώνων, καὶ προσορμίσαντας εἰς ἀκύμαντον λιμένα. Καὶ ἡ μὲν συνενοῖ ἡμᾶς μετὰ τῶν διαφόρων ὀρθοδόξων λαῶν εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν· ἡ δὲ συνδέει ἡμᾶς μετὰ τῶν ἁπανταχοῦ διεσπαρμένων μελῶν εἰς ἓν ἀδιαίρετον ἔθνος, καὶ διδάσκει μὲν ἡμᾶς τὸν βίον τῶν ἐνδόξων ἐκείνων προγόνων, παρορμᾷ δὲ καὶ ποδηγετεῖ εἰς μίμησιν τῶν προγονικῶν ἀρετῶν, δι' ὧν ἐκεῖνοι μεγάλοι ἐγένοντο καὶ ἔνδοξοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καὶ εὔκλειαν ἐκτήσαντο ἀθάνατον, καὶ ἐμπνέει καὶ τρέφει καὶ ζωογονεῖ ἡμᾶς διὰ τῶν αὐτῶν ἀναμνήσεων, διὰ τῶν αὐτῶν παθημάτων, διὰ τῶν αὐτῶν προσδοκιῶν καὶ ἐλπίδων. Καὶ ἐν μὲν τῇ μιᾷ τῶν ἑορτῶν οὐδεμία διάκρισις ἔθνους, πάντες ἓν ἐσμὲν ἐν Κυρίῳ καὶ Ἕλληνες καὶ Ῥῶσσοι καὶ Ἰλλυριοὶ καὶ Ἴβηρες καὶ Σέρβοι καὶ Μολδαυοὶ καὶ Βλάχοι καὶ Βούλγαροι καὶ Σλαῦοι, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀπαρτίζομεν ἐκκλησίαν· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ οὐδεμία διάκρισις πόλεως, οὐδεμία διάκρισις ἐπικρατείας, πάντες οἱ τὴν αὐτὴν καταγωγὴν ἔχοντες, καὶ τὴν αὐτὴν ἱέντες φωνὴν, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τῶν παθημάτων χωνευτηρίῳ δοκιμασθέντες καὶ ἐκλαμπρυνθέντες τὸ αὐτὸ συναπαρτίζομεν ἔθνος, ἅπαντες ἓν ἐσμὲν ἐνώπιον τῆς κοινῆς πατρίδος.

Πίστις, Πατρὶς, τὰ δύο ταῦτα ἐπαγωγὰ ὀνόματα τὰ ἠλεκτρίζοντα, τὰ συγκινοῦντα, τὰ τρέφοντα καὶ αὔξοντα, τὰ ἐπιφέροντα ταραχὴν καὶ δόνησιν εἰς τὰς καρδίας ἁπάντων, ἡ θαυματουργὸς δύναμις ἡ πληροῦσα ζωῆς τοὺς λαοὺς καὶ ἀνα-

δεικνύουσα αὐτοὺς μεγάλους, ἡ ἐμπνέουσα ἰσχὺν καὶ τόλμαν, καρτερίαν καὶ ὑπομονήν. Πίστις, Πατρὶς, εἶναι τὸ διπλοῦν σύμβολον τῆς παρούσης ἡμέρας. Πίστις λοιπὸν καὶ Πατρὶς ἔστω καὶ τὸ θέμα τῆς παρούσης ἡμέρας. Ὅσῳ ὅμως ἡ ὑπόθεσις μεγάλη καὶ πολυσχιδὴς, ὡς τις πολυχεύμων ποταμὸς, ἐκτυλίσσεται καὶ διακλαδεύεται ἐνώπιόν μου, τοσούτῳ ἐγὼ μὲν ἀνίκανος καὶ πεζὸς ἰλιγγιῶ μὲν πρὸς τὸ μέγεθος, ἀδυνατῶ δὲ νὰ περιλάβω ἐν μικροσκοπίᾳ τὸ μέγα θέμα τῆς παρούσης ἡμέρας, τὸ δὲ ἀκροατήριον δυσανασχετεῖ καὶ ἀποδοκιμάζει πᾶν ὅ,τι ἐκτενὲς, καὶ ἐπιποθεῖ καὶ σπεύδει πρὸς τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας. Ἄρχομαι λοιπὸν ἐπικαλούμενος τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν ὑπομονὴν ὑμῶν.

Πίστις, Πατρίς. Τὴν σημαίαν ταύτην ἀνεπέτασε πρῶτος ἐν ἀποφράδι ἡμέρᾳ ὁ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ καταπεσόντος αὐτοῦ θρόνου πεσὼν ἔσχατος τῶν Ἑλλήνων αὐτοκράτωρ, καὶ τὴν σημαίαν ταύτην κρατῶν, καὶ ὑπὸ τὴν σημαίαν ταύτην μαχόμενος, ὁ μέγας μὲν, ἀλλ' ἀτυχὴς ἄναξ ἐξέπνευσε μετὰ τοῦ κράτους αὐτοῦ, τὸν ἐπιθανάτιον ἐκφωνήσας ὕμνον « Ἀποθάνωμεν ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος. » Ἔκτοτε δὲ τὸ σύνθημα Πίστις, Πατρὶς, καὶ ἡ ἐσχάτη τοῦ ἀποθανόντος ἄνακτος προφητεία ἐπὶ τέσσαρας ὅλους αἰῶνας εἰς παντὸς Ἕλληνος ἀντήχει τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν καρδίαν καταδυναστευομένου, καταδιωκομένου, φορολογουμένου, ἁρπαζομένου, ὑβριζομένου, ἀτιμαζομένου, βασανιζομένου, εἰς θάνατον ἀπαγομένου, σφαττομένου· καὶ αἱ λέξεις Πίστις, Πατρὶς ἐνέπνεον αὐτῷ ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν, πίστιν καὶ ἐλπίδα, θάρρος καὶ δύναμιν. Ἀποθάνωμεν ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος ἦσαν αἱ ἐπιθανάτιοι παραμυθητικαὶ λέξεις ἑκάστου φέροντος τὸν δυσβάστακτον τῆς τυραννίας ζυγὸν, ἢ ἀγομένου πρὸς τὸν μαρτυρικώτατον ὑπὲρ τῆς Πίστεως θάνατον. Πίστις, Πατρὶς ἦν τὸ σύνθημα πάντων, καὶ Πίστις, Πατρὶς ἦσαν τὰ ὑπογλυκαίνοντα τὴν πικρίαν τῶν δεινῶν καὶ ὑποδροσίζοντα τὴν ἐκτακεῖσαν τοῦ πάσχοντος καρ-

δίαν. Καὶ κατὰ τοῦ συνθήματος τούτου συνώμοσαν ξίφη, βρόχοι, βασανιστήρια, δεσμὰ, θάνατοι, ἁρπαγαὶ καὶ φθοραὶ παρθένων καὶ παίδων, στερήσεις παντοδαπαὶ, καταδυναστεύσεις παντοῖαι, σκληρὰ καὶ ἀποτρόπαιος τυραννία, δεινὸς καὶ ἀφόρητος ζυγός.

Μακρὸς καὶ ἐναγώνιος ὑπῆρξεν ἀληθῶς ὁ σιδηροῦς ἐκεῖνος αἰὼν, ἐν ᾧ ἡ μὲν γῆ, ἡ ἄλλοτε κατοικία τῶν θεῶν, ἐβεβηλοῦτο, τὸ δὲ ξίφος γυμνὸν πάντοτε ἐπέκειτο κατὰ τοῦ πολυπαθοῦς Ἕλληνος, δεινὸς δὲ ὁ ἀγὼν, ὃν ὑφίστατο ἀσθενὴς κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ, ἄοπλος, γυμνὸς, ἀπροστάτευτος, πρὸς βαρέως ὡπλισμένον, θηριώδη, ἀμείλικτον. Ἀλλ' Ἕλλην ἦν ὁ ἀνταγωνιζόμενος, Πίστις δὲ καὶ Πατρὶς τὸ σύνθημα. Τοσαύτην λοιπὸν δύναμιν καὶ τοσοῦτον ἐνέπνεον θάρρος αἱ λέξεις Πίστις, Πατρὶς, καὶ ἡ ἀνάμνησις τῆς προτέρας δόξης καὶ ἰσχύος τῆς πεσούσης μὲν, ἀλλ' ἐν τῇ δυστυχίᾳ καὶ τῇ ταλαιπωρίᾳ σφοδρότερον καὶ διαρκέστερον ἀναμιμνησκομένης, καὶ ζωηροτέρας τὰς ἐλπίδας ἐμφαινούσης, τοσαύτην ἐνέπνεον ζωὴν καὶ καρτερίαν, ὥστε τείχη μὲν κυκλώπεια καὶ πύργοι σιδηρότευκτοι δὲν ἴσχυσαν νὰ ἀντισταθῶσιν, ἀλλ' ὑπεχώρησαν, ἔπεσον, κατεστράφησαν, πρὸς τὴν ἐπελθοῦσαν θύελλαν νὰ ἀνθέξωσι μὴ δυνάμενα. Ὁ Ἕλλην ὅμως, ὡς ἀκλόνητος βράχος, ὡς ἀκατάβλητος ἀδάμας ἀντέστη, καταφρονῶν λαίλαπας καὶ τρικυμίας ἐκ τῆς ἀσθενίας αὐτοῦ δύναμιν ἀκαταγώνιστον ἀρυόμενος· ὥστε ἠσθένησε μὲν καὶ συνετρίβη τὸ τόξον τῶν δυνατῶν, οἱ δὲ ἀσθενοῦντες περιεζώσαντο δύναμιν· καὶ ὁ Ἕλλην ἐκ τῆς μακρᾶς ταύτης καὶ ἀνίσου πάλης νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος ἐξῆλθε, καὶ ἵσταται ἤδη πλήρης ζωῆς, νεότητος, ἐλπίδος, ἀκμῆς, ὁ δὲ κάμπτει ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἐτῶν αὐτοῦ. . . .

Ἐν τῇ μακρᾷ ἐκείνῃ καὶ πολυδακρύτῳ ἐποχῇ ἡ μὲν Ἐκκλησία, ὡς φιλόστοργος μήτηρ, συνεκάλει ἐν τῷ συνθήματι τούτῳ περὶ ἑαυτὴν τὰ τέκνα αὐτῆς, ταῦτα δὲ συνωθοῦντο καὶ συνεσφίγγοντο περὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς ὄρνις ἐν ὥρᾳ κινδύνου

συγκαλεῖ περὶ ἑαυτὴν τὰ νοσσία αὐτῆς, ταῦτα δὲ σπεύδουσι πρὸς τὴν καλοῦσαν αὐτὰ μητέρα. Οὐδεμία διάκρισις γένους ἢ πατρίδος ὑπῆρχεν, οὐδεμία προνομιοῦχους τάξις, οὐδεὶς εὐγενείας τίτλος· διότι πάντες ὑπὸ τῶν αὐτῶν συνείχοντο παθημάτων, τοὺς αὐτοὺς διέτρεχον κινδύνους, καὶ πάντας αἱ αὐταὶ συνέδεον συμφοραί. Πανταχόθεν καὶ ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων μερῶν τοῦ κράτους συνερχόμενοι περιεστοίχουν τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῆς ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ καὶ αὐταπαρνήσει, πῶς νὰ σώσωσι τὸ ἔθνος ἐσκέπτοντο. Σύμπαντες δὲ διετέλουν εἰς ἄμυναν, ἕτοιμοι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ νὰ προκινδυνεύσωσι, καὶ πᾶσαν καταδρομὴν καὶ πάντα κίνδυνον ὑπὲρ τῆς ἀπειλουμένης Πίστεως καὶ τῆς καταδυναστευομένης Πατρίδος νὰ ὑποστῶσιν, ὧν ἐτάχθησαν φύλακες καὶ φρουροί. Πολλοὶ δὲ καὶ πατριάρχαι καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς καὶ προῦχοντες καὶ διδάσκαλοι ἔπεσον ὑπὸ τὸν ἀκινάκην τῶν βαρβαρικῶν, ὃς ἀνυψοῦτο πάντοτε ἀπειλητικὸς, καὶ κατέπιπτε πάντοτε βαρὺς καὶ ὑπὸ τῆς ἐλαχίστης ἀφορμῆς κινούμενος, ἢ ὑπέστησαν τὸν δι' ἀγχόνης ἀτιμωτικὸν θάνατον. Ἀλλ' ἡ παραμυθία, ὅτι θνήσκουσι Πίστεως καὶ Πατρίδος πρόμαχοι, γλυκὺν τὸν θάνατον ἀπεδείκνυε, καὶ βαδίζοντες πρὸς αὐτὸν, καὶ τὸν τράχηλον πρὸς τὸν βράχον παραδίδοντες, ἢ πρὸς τὸ ξίφος κύπτοντες τῶν αὐχένα, ἀνεφώνουν μετὰ ταῦ τελευταίου αὐτοκράτορος· « Ἀποθάνωμεν ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος. »

Αἴφνης ὅμως ἠκούσθη σάλπιγξ ἐκ τῶν καταπεπτωκότων ἐκείνων ἐρειπίων, καὶ κλαγγὴ ὅπλων ἀντήχησε, καὶ τὰ λείψανα ἐκεῖνα ἠγέρθησαν, καὶ τὸ σύνθημα « Πίστις, Πατρὶς » ἐβρόντησε πανταχοῦ, οὐχὶ ὅμως ὅπως τὸ πρὶν, ὡς ἐπιθανάτιος ὕμνος, ἀλλ' ὡς κεραυνὸς ἐπισκήπτων καὶ καίων καὶ καταναλίσκων. Τότε λοιπὸν ἡ ἀρχαία ἐλευθερία ἐξ οὐρανοῦ καταπτᾶσα ἐκ τῶν κόλπων τοῦ Θεοῦ, κατώκησε τὴν γῆν, ἣν ἄλλοτε ἐδόξασε, καὶ αἱ Μοῦσαι, αἵτινες ἀπάτριδες καὶ ἀνέστιοι περιεπλανῶντο μακρὰν τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τῆς Κασταλίας, ἐπιστρέψασαι

κατεσκήνωσαν ἐν αὐτῇ καὶ καλιὰν ἔστησαν, καὶ μονὴν ἑαυταῖς ἐποιήσαντο, καὶ ὁ φαεσφόρος ἥλιος τῆς παιδείας ἀνέτειλε, καὶ φωτοβόλος ἡμέρα διεδέχθη τὴν πρὶν μακρὰν καὶ ἀσέληνον νύκτα. Καὶ ἡ Πίστις, Πατρὶς, τὸ διπλοῦν τοῦτο σύμβολον, τὸ διασῶσαν ἡμᾶς ἀπὸ θανάτου βεβαίου, ὅπερ ὅμως τρέμοντες καὶ φρίσσοντες ἐν τοῖς μυχοῖς τῶν καρδιῶν ἡμῶν ἀπεκρύπτομεν, φοβούμενοι μήπως λῃστής τις ἐπελθὼν ἀποκλέψῃ τὸν θησαυρὸν, ἀναλαμβάνει λαμπρότητα, καὶ ὡς κόσμον πολύτιμον φέρομεν αὐτὸ, ὡς προγονικὸν ἀγαθὸν, ὡς κειμήλιον διασωθὲν καὶ διασῶσαν ἡμᾶς ἐν μέσῳ λῃστῶν καὶ φονέων.

Πίστις, Πατρίς! τὴν σημαίαν ταύτην ἔχει σήμερον ἀναπεπταμένην καὶ ἡ πόλις αὕτη, ὅπου ἄλλοτε ἐφηπλοῦτο ἀκμαῖος ὁ ἑλληνισμὸς, ὃν ὅμως ὑλοτόμησεν ἐπιπεσοῦσα τεσσάρων αἰώνων τρισβάρβαρος δυναστεία· καὶ πρὸς τὴν σημαίαν ταύτην ἐνατενίζομεν καὶ συνωθούμεθα καὶ συνασπιζόμεθα πάντες. Ὑπὲρ αὐτῆς καὶ Ἀρχιερεὺς σεπτὸς πολυταλάντους προσήνεγκε προσφορὰς, καὶ ὁμογενεῖς ξένοι παρόντες καὶ ἀπόντες καὶ ἰθαγενεῖς ἀστοὶ συντρέχουσι. Τὴν σημαίαν ταύτην ἔχει ἐφηπλωμένην καὶ ἡ νεολαία, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀποβλέπουσα, καὶ ὑπ' αὐτὴν ταττομένη, τὴν εἰρηνικὴν αὐτῆς διατρέχει πορείαν, διδασκομένη καὶ παιδαγωγουμένη διὰ τῶν προγονικῶν ἀρετῶν, τῶν ὁποίων εἶναι ὁ φυσικὸς κληρονόμος. Πίστις, Πατρὶς ὑπῆρξεν ὁ φάρος, ὁ διασώσας ἡμᾶς ἐν τῷ χειμῶνι τοῦ παρελθόντος. Πίστις, Πατρὶς εἶναι ὁ σύνδεσμος ὁ συνδέων ἡμᾶς μετὰ τῶν ἁπανταχοῦ διεσπαρμένων ἀδελφῶν. Πίστις, Πατρὶς εἶναι ἡ ἄγκυρα, πρὸς ἣν τείνουσι πάντων ἡμῶν αἱ προσδοκίαι. Ἡ θεία δύναμις ἀναδείξοι τὴν πατρίδα ἄμαχον, ἔνδοξον, μεγάλην, ἰσχυρὰν, « αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων. »

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΤΟ 1865 ΤΗΝ 30 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ,

ΕΟΡΤΗΝ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΝ ΚΕΡΑΣΟΥΝΤΙ.

«Ἐγὼ τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ, οἱ δὲ ἐμὲ
»ζητοῦντες εὑρήσουσι χάριν.»

Τὴν μνήμην τῶν σεπτῶν τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων
ἑορτάζομεν σήμερον.

Ἀφοῦ ἡ ἱερὰ τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ θρησκεία διὰ τῶν θεοκηρύκων ἀποστόλων ἐφ' ἅπασαν τὴν οἰκουμένην διασαλπισθεῖσα, καὶ εἰς τὰ πέρατα διεδόθη τῆς γῆς, καὶ μετὰ μακροὺς καὶ ἐναγωνίους διωγμοὺς, διὰ τοσούτων μαρτυρικῶν αἱμάτων ἀρδευθεῖσα, εἰς δένδρον ἀειθαλὲς ἀνεβλάστησε καὶ πᾶσαν ἐκάλυψε τὴν ὑφήλιον, καὶ κατισχύσασα τῶν ἰσχυρῶν αὐτῆς ἐχθρῶν, ἐκάθησε δέσποινα ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου, καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας μετὰ μακρὰν πάλην ἀπέπτυσε τὴν τελευταίαν αὐτῆς πνοὴν ἡ μυριετὴς τῆς πολυθείας λατρεία, καὶ ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ πεποικιλμένη ἔκτοτε ἡ νέα βασιλὶς, διάδημα καὶ πορφύραν ἠμφιεσμένη ὑπὸ βασιλικῆς περιεκυκλοῦτο λαμπρότητος, ἀπηλλάγη μὲν πάσης ἐξωτερικῆς ἐπιθέσεως, περιέστη ὅμως εἰς κινδύνους οὐχ ἧττον δεινοὺς, εἰς ἐσωτερικοὺς σπαραγμούς. Διότι πολλοὶ ἐν σχήματι προβάτων λύκοι βαρεῖς κατὰ τῆς ποίμνης εἰσδύοντες, τὴν ἀλήθειαν νὰ διαστρέφωσιν ἐπειρῶντο, τὴν ὀρθοδοξίαν νὰ διασείσωσιν ἐμελέτων, καὶ νὰ ἀπα-

γάγωσιν εἰς ἀπώλειαν ἀπροφύλακτα καὶ ἀστήρικτα τῆς ποίμνης πρόβατα. Οἱ νέοι οὗτοι ἐχθροὶ συναγελαζόμενοι μετὰ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν, ὀνομάζοντες ἑαυτοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος χριστιανοὺς, συστρατευόμενοι, ὡς ἔλεγον, ὑπὸ τὸν αὐτὸν βασιλέα, πολλῷ ἐπικινδυνωδέστεροι ἦσαν τῶν προτέρων ἔξωθεν ἐφορμώντων τῆς ἐκκλησίας ἐχθρῶν. Διότι ἀπροφυλάκτου οὔσης, καὶ οὐδεμίαν ἀπεκδεχομένης ἐπίθεσιν, πληγὰς δυσιάτους νὰ ἐπιφέρωσιν ἠδύναντο· τότε δὲ ἡ θεία πρόνοια περὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς μεριμνῶσα, τοὺς θείους διδασκάλους ἀνέστησεν, οἵτινες ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς ὑπομονῆς καὶ τὴν πανοπλίαν τοῦ πνεύματος, πρὸς τοὺς θρασεῖς τούτους ἐχθροὺς ῥωμαλέως ἀντετάχθησαν, καὶ διδάσκοντες, συγγράφοντες, φωτίζοντες ἔσωσαν τὸ κλυδωνιζόμενον τοῦ Χριστοῦ σκάφος ἐκ τοῦ νέου κλύδωνος, ἔδειξαν ἡμῖν τὸν ἀστέρα, πρὸς ὃν ἐνατενίζοντες νὰ ὁδηγώμεθα, καὶ διεχάραξαν ἡμῖν τὴν ὁδὸν, ἀφ' ἧς νὰ μὴ παρεκκλίνωμεν. Οἱ διδάσκαλοι οὗτοι εἶναι οἱ ἀκράδαντοι στύλοι, ἐφ' ὧν τὸ μέγα τῆς ὀρθοδοξίας ἐρείδεται οἰκοδόμημα· εἶναι δὲ ὁ φάρος ὁ δαδουχῶν καὶ σελαγίζων ἡμᾶς ἐν νυκτὶ πελαγίζοντας. Ἄνευ δὲ τούτων ἡ ἐκκλησία ἀρτιπαγὴς καὶ ἀρτισύστατος, διεσπαρμένη καθ' ἅπασαν τὴν ἀπέραντον τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατορίαν καὶ πέραν ταύτης, καὶ εἰς τὰς ἐσχατιὰς τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου ἐξαπλωθεῖσα, στερουμένη τῆς ἀναγκαίας ἑνότητος, τῆς ὁμοιομόρφου λατρείας, καὶ εἰς τὴν αὐθαίρετον ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἱερῶν γραφῶν ἑρμηνείαν ἐκτεθειμένη, καὶ ὑπὸ τοσούτων καὶ τηλικούτων θρασυστόμων περικυκλουμένη αἱρετικῶν, οὓς ἄγνοια ἢ ἐνθεομανὴς ζῆλος παρῆγεν, εἰς ἐφημέρους καὶ ἐξιτήλους κοινότητας ἤθελε διαμελίζεσθαι καὶ κατασπαράττεσθαι, μόλις ἀναφαινομένας καὶ εὐθὺς φθινούσας καὶ ἐκλιπούσας· ἤθελεν ὑποπέσει εἰς μαρασμὸν, καθὼς τὰ σώματα τὰ στερούμενα τῆς ἀναγκαίας καὶ θρεπτικῆς τροφῆς, ἢ ἤθελε πάθει ὅ,τι πολυχεύμων ποταμὸς εἰς μυρίους ὅσους διακλαδευόμενος ὀχετοὺς καὶ διώρυγας. Διὰ τοῦ-

το ὁ μὲν Κύριος ἐδόξασεν αὐτοὺς, ἡ δὲ ἐκκλησία ὡς εὐεργέτας καὶ θεμελιωτὰς ὕμνοις καὶ ἐπαίνοις γεραίρει. Διότι αὕτη τοὺς αὐτὴν φιλοῦντας ἀγαπᾷ, οἱ δὲ ζητοῦντες αὐτὴν εὑρήσουσι χάριν.

Τὴν ἑορτὴν τῆς παιδείας συνεορτάζομεν σήμερον.

Ὅτε μετὰ μακρὰν καὶ ἐναγώνιον πάλην τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐνώπιον τῶν τειχῶν τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ, εἰς τὴν ἰσχυρὰν καὶ ἀναπόδραστον εἱμαρμένην παρέδιδε καὶ τὴν ἐσχάτην τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως πνοὴν, καὶ βαρὺς, ὡς ὁ Ἐφιάλτης, σκηνίτης λαὸς τῆς Μογγολικῆς φυλῆς ἀπαίσιον ἐμφύσημα, ἐπεκάθησεν ὄρνεον σαρκοβόρον, τὰς Ἑλληνίδας χώρας διαμελίζων, καὶ ὡς λίβυς ἄνεμος, ἐξ οὗ εἶχε καὶ τὴν καταγωγὴν, πᾶσαν τὴν ζωτικὴν τοῦ ἔθνους ἀπερρόφα ἰκμάδα, ὅτε τὴν φρίκην πρόδρομον ἔχων ἀκόλουθον τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν συνοδὸν, δαίμων βαρὺς, τὸ τέρας τῆς ἐρημώσεως ἐκ τῶν κευθμώνων τοῦ ᾅδου ἐξελθὸν, διὰ πυρὸς καὶ μαχαίρας τὴν γῆν τῶν ἀναμνήσεων διήρχετο, τὴν ἱλαρὰν καὶ γλυκύθυμον Ἑλλάδα· ὁ δὲ ἔσχατος τῶν Ἑλλήνων αὐτοκράτωρ, ἀνομήματα καὶ πολιτικὰ λάθη τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλευσάντων ἀποτίων, τὸν μαρτυρικώτατον ἀπέθνησκε θάνατον· ὅτε τὸ ἄλλοτε μὲν μέγα καὶ ἱστορικώτατον, τότε δὲ ἐλεεινὸν καὶ εἰς ἀπόγνωσιν περιελθὸν ἔθνος, ἀφ' οὗ ἐπὶ ματαίῳ ἔκρουσε τὰς θύρας τῶν ἰσχυρῶν, τῶν ἄλλοτε χορτασάντων ἐκ τῶν ψιχίων τῆς τραπέζης αὐτοῦ, ἔλεος ζητοῦν, καὶ πανταχόθεν σκληρῶς ἀπεπέμφθη, τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων ἐκινδύνευε, τὸν πολιτικὸν αὐτοῦ θάνατον, ἡ δὲ ὀρθόδοξος ἐκκλησία νέους διέτρεχε φόβους, κατ' οὐδὲν τῶν παλαιῶν ἀπολειπομένους, καὶ ἐξορισθεῖσα τῆς γῆς, ὅπου ἐγεννήθη καὶ ηὐξήθη εἰς νύμφην περικαλλῆ, καὶ εἰς κατοικίαν ἑαυτῆς ἐξελέξατο, εἰς μόνας ὑπερβορείους καὶ παγετώδεις ἐκινδύνευε νὰ περιορισθῇ χώρας· ὅτε οἱ μὲν Βησσαρίωνες καὶ Ἀασκάρεις, καὶ Γεώργιοι, καὶ Γαζεῖς καὶ Ἀργυρόπουλοι, καὶ

τοσοῦτοι ἄλλοι φεύγοντες τὴν δουλοσύνην, εἰς τὴν ἑσπερίαν κατέφευγον Εὐρώπην, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν, ὡς ἄλλοι Φωκαεῖς, τοὺς ἐφεστίους αὐτῶν θεοὺς, τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, καὶ σπείροντες, ὡς ἄλλοι Τριπτόλεμοι, εἰς τὴν χέρσον καὶ ἀνήροτον ἐκείνην γῆν τὰ ἔσχατα τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας σπέρματα· καὶ ἡ μὲν Εὐρώπη ἐξήρχετο δι' αὐτῶν καὶ πάλιν ἐκ τοῦ χάους, ὅπου ἐξεσφενδόνισαν αὐτὴν αἱ ἀλλεπάλληλοι μεταναστεύσεις αἱ ἐκ τῆς ἀλληλωθήσεως τῶν ἐθνῶν ἐπελθοῦσαι καὶ ἐπακολουθήσασαι καθ' ὅλον τὸν χιλιετῆ τοῦ μεσαίωνος αἰῶνα, τὴν δὲ γῆν τῆς σοφίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν φώτων νὺξ κατεκάλυπτεν ἀσέληνος καὶ ζοφερὰ, καὶ φάσματα νυκτερινὰ περιεπλανῶντο καταχθονίων τεράτων· τότε δὴ εἰς τὴν μακρὰν ταύτην καὶ βαρυστένακτον περίοδον, τὴν πλήρη θλίψεων καὶ οἰμωγῶν, καθ' ἣν ὁ Ἕλλην ἐξαλειφθεὶς ἐκ τοῦ χάρτου τῶν ἐθνῶν, ὡς ἀπηρχαιωμένη παράδοσις ἐθεωρεῖτο, καὶ ὁ ἐπισκεπτόμενος τὴν γῆν αὐτοῦ ἔβλεπε μὲν Ἑλλάδα οὐχὶ ὅμως καὶ Ἕλληνα, ἢ ἔβλεπε μὲν αὐτὸν, ἀλλ' ὡς ἐρείπιον ἐν ἐρειπίοις ἕρπον, λείψανον ἐλεινὸν λαοῦ πᾶσαν μέλλοντος ἐλπίδα ἐστερημένου· τότε, λέγομεν, ἡ θεία Πρόνοια περὶ τοῦ ἐκλεκτοῦ καὶ περιουσίου αὐτῆς λαοῦ μεριμνῶσα, ἀνίστα ἐν διαφόροις καιροῖς καὶ χρόνοις καὶ τόποις ἄνδρας ἰσχυροὺς περιεζωσμένους τὸν θώρακα τῆς καρτερίας καὶ τὴν πανοπλίαν τῆς ὑπομονῆς, οἵτινες, ὡς ἄλλαι αὐάσεις ἐν μέσῳ ἀνύδρου καὶ ἀτέγκτου καὶ αὐχμηρᾶς ἐρημίας τῶν αἰώνων ἐκείνων, κατέψυχον τὸ ἔθνος, μεταδίδοντες αὐτῷ θάρρος καὶ δύναμιν, καρτερίαν καὶ ὑπομονὴν, καὶ ἐνέπνεον αὐτῷ ζωὴν ἐκ τοῦ παρελθόντος, πίστιν καὶ ἐλπίδα διὰ τὸ μέλλον, προφυλάττοντες αὐτὸ ἐκ τῶν δεινῶν τῆς ἀπογνώσεως. Φανοὶ ἐν μέσῳ ἀφεγγοῦς καὶ ἐρεβώδους νυκτὸς, ὁδηγοὶ ἐν μέσῳ ἐρημίας ἀτελευτήτου καὶ ἀδιεξόδου, φύλακες καὶ φρουροὶ ἄγρυπνοι ἐν μέσῳ πανταχόθεν ἐπικειμένων ἐπιδρομῶν, γενναῖοι ὑπέρμαχοι λαοῦ κατακυναστευομένου, ἐνέμειναν πιστοὶ ἐν τῇ ἀποστολῇ

αὐτῶν, καὶ διετήρησαν ἣν ἐνεπιστεύθησαν ἱερὰν παρακαταθήκην ἀλώβητον, πολλαχόθεν καὶ πολλαχῶς ἐπιβουλευομένην. Τὴν χορείαν ταύτην συνιστῶσιν ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, ἱεροκήρυκες, διδάσκαλοι, ἀπ' ἄμβωνος ἢ ἀπὸ καθέδρας διδάσκοντες, προσέτι ἡγεμόνες, διερμηνεῖς, προῦχοντες, ἀρχηγοὶ συντεχνιῶν, πάντες ὅσοι διὰ τῆς δυνάμεως ἢ τοῦ λόγου ἀνεκούφισαν τὸν ζυγὸν, ἢ προκινδυνεύσαντες ἔσωσαν πόλιν ἢ ὅλον τὸ ἔθνος. Πᾶσι τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις τὸ ἔθνος εὐγνωμονοῦν, καὶ σωτῆρας ἀναγράφον, ὡς δι' αὐτῶν σωθὲν, δημοτελὲς σήμερον ἐτήσιον μνημόσυνον τελεῖ. Διότι τὸ ἔθνος τοὺς αὐτὸ φιλοῦντας ἀγαπᾷ, οἱ δὲ ζητοῦντες αὐτὸ εὑρήσουσι χάριν.

Ἀλλὰ καίτοι διατηρήσαντες τὴν παρακαταθήκην τῆς πίστεως καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης, τὴν προγονικὴν ἡμῶν γλῶσσαν, περιήλθομεν ὅμως εἰς ἐσχάτην ἀμάθειαν καὶ ἄγνοιαν ἡμῶν αὐτῶν. Διότι ὑπὸ σκληροὺς καὶ αἱμοπότας τυράννους φορολογούμενοι καταδιωκόμενοι, ὑβριζόμενοι, δεκατιζόμενοι, τὴν μάχαιραν ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν αἰωρουμένην πάντοτε βλέποντες, μόνον τὴν ὕπαρξιν ἡμῶν νὰ διατηρῶμεν ἐφροντίζομεν, μόνον περὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν ἐμεριμνῶμεν, περὶ δὲ τῆς πνευματικῆς τροφῆς καὶ τῶν νοερῶν δυνάμεων οὐδεμία ἐγίνετο φροντὶς, οὐδεμία κατεβάλλετο πρόνοια. Καὶ καθὼς ὁ ἐν ὁλοσχερεῖ στερήσει τῶν ἀναγκαίων βιῶν, μέγα τι νομίζει ὅτι κατορθοῖ, ἐὰν μόνον τὴν ξηρὰν αὐτοῦ τροφὴν πορίζηται, περὶ δὲ τραπέζης πολυτελοῦς καὶ ποικίλων ἐδεσμάτων οὐδὲ διανοεῖται· οὕτω καὶ ὁ Ἕλλην τότε ὑπὸ παντοίων περιστοιχιζόμενος δεινῶν, μέγα εὐτύχημα ἐνόμιζεν, εἰ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ν' ἀποσύρῃ ἠδύνατο ἐκ τοῦ συνεχῶς καὶ ἐκ παραμικρᾶς ἀφορμῆς καταπίπτοντος ἐπ' αὐτῆς πελέκεως, ἡ δὲ διανοητικὴ ἐκπαίδευσις, ὡς ἡ πολυτελὴς τράπεζα μόνοις πλουσίοις ἐφικτὴ, σπανίως ἔθιγε τὴν ἐπιθυμίαν, ἣ θίγουσα ὑπερτέρα τῶν προσδοκιῶν αὐτοῦ ἐφαίνετο. Αἱ Μοῦσαι λοιπὸν εἰς ὑπερατλαντίους μακρὰν τῆς γενετείρας

αὐτῶν γῆς περιεπλανῶντο χώρας, τὴν δὲ Πνύκα καὶ τὴν Στοὰν καὶ τὴν Ἀκαδημίαν καὶ τὸν καλλικέλαδον Παρνασσὸν, καὶ τὸν μυροφόρον Ἑλικῶνα καὶ τὴν δροσοβόλον Κασταλίαν κορῶναι περιέπταντο κρώζουσαι, καὶ λύκοι καὶ θῶες ἐνεφώλευον ὠρυόμενοι, καὶ ἄνυδρος καὶ πνιγηρὰ περιεκύκλου ἀτμοσφαίρα. Τότε περὶ τὰ τέλη τῆς μακρᾶς ταύτης πολυπενθοῦς περιόδου πολλοὶ τῶν ὁμογενῶν τὴν δουλεύουσαν φεύγοντες πατρίδα, καὶ εἰς πολλὰς τῆς Εὐρώπης διασπαρέντες πόλεις, εἶδον τὴν περιωπὴν ἐν ᾗ τὰ ἔθνη εὑρίσκοντο, παρέβαλον τὴν εὐδαιμονίαν τούτων πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀθλιότητα καὶ κακοδαιμονίαν, ἀνεμέτρησαν τὸ μέγα ἀπόστημα τὸ διαχωρίζον ἡμᾶς τούτων, καὶ βαρέως φέροντες τὴν γύμνωσιν καὶ ἀτίμωσιν τῆς πατρίδος, ἐθρήνησαν, ὡς αἱ κόραι τῆς Ἰουδαίας, αἵτινες παρὰ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος ὑπὸ τὰς πενθηφόρους ἰτέας καθήσασαι, ἔκλαυσαν ἐν τῷ μνησθῆναι αὐτὰς τὴν Σιών. Ἔκτοτε, ὡς ἐκεῖναι οὐκ ἤθελον ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας ᾄσαι τὴν ᾠδὴν τῷ Κυρίῳ, καὶ οὗτοι οὐδεμίαν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ αἰσθανόμενοι ἡδονὴν, ἐξ ὧν ἡ Εὐρώπη παρεῖχεν, ἀλλὰ πατρίδα δουλεύουσαν μόνον βλέποντες, εἰς μόνην τὴν θεραπείαν αὐτῆς ἔβλεπον καὶ συνεκεντρώθησαν, καὶ τὴν μεγάλην καὶ τολμηρὰν καὶ μόνοις Ἕλλησι κατορθωτὴν συνέλαβον ἰδέαν, τὴν πατρίδα ἐκ τῆς μεγάλης αὐτῆς πτώσεως νὰ ἀναστήσωσι. Συνειδότες δὲ ὅτι παντὸς ἔθνους τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ πολιτικὴν ἀνάστασιν ἡ ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ ἐκπαίδευσις παρασκευάζει, καὶ ὅτι ἔθνος στερούμενον γνώσεων καὶ φώτων οὔτε νὰ ἀποκτήσῃ οὔτε νὰ διατηρήσῃ ἐλευθερίαν δύναται, τὸ δένδρον τῆς παιδείας νὰ μεταφυτεύσωσιν εἰς τὴν πατρίδα ἐζήτησαν.

Τὸν μέγαν τοῦτον λοιπὸν ἀγῶνα ἀναλαβόντες οἱ ἀείμνηστοι καὶ ἀοίδιμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, καὶ ἑαυτοὺς τῇ πατρίδι καθιερώσαντες, οἱ μὲν φειδωλοὶ πρὸς ἑαυτοὺς, τινὲς δὲ καὶ τῶν ἰδίων τέκνων ὀλιγωρήσαντες, τὸν ἐκ τῆς ἐμπορίας προσκτηθέντα πλοῦτον δαψιλῶς διὰ τὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους ἐδαπάνων καὶ

ἀφειδῶς ἐσκόρπιζον, ἀνεγείροντες ἐκπαιδευτήρια, συντελοῦντες εἰς μεταφράσεις ποικίλων συγγραμμάτων τρεφόντων τὸν νοῦν καὶ διαπλαττόντων τὴν καρδίαν· οἱ Ζωσιμάδαι, οἱ Καπλάναι, οἱ Βαρβάκαι ἀποτελοῦσι τὸν πυρῆνα τῆς μεγάλης χορείας τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων. Οἱ δὲ, ἐν Εὐρώπῃ ἐκπαιδευθέντες, τὰ φῶτα αὐτῶν καὶ τὴν παιδείαν εἰς τὴν πατρίδα μετεκόμιζον· αἱ δὲ Κυδωνίαι, ἡ Χίος, ἡ Σμύρνη, ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ Δημιτζιάνα, ἡ Ζαγουρὰ, τὸ Ἰάσιον, τὸ Βουκουρέστιον καὶ πολλαὶ ἄλλαι πόλεις ταχέως κέντρα φωτισμοῦ καὶ παιδείας ἀπέβησαν· οἱ δὲ Κοῦμαι καὶ Βαρδαλάχοι καὶ Λάμπροι καὶ Οἰκονόμοι καὶ Δοῦκαι καὶ Κοραεῖς, καὶ ἔτι ἀρχαιότερον οἱ Εὐγένιοι καὶ Θεοτόκαι καὶ Σεβαστοὶ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐδίδαξαν, οἱ μὲν διὰ συγγραμμάτων, οἱ δὲ διὰ τῆς ἀπὸ καθέδρας διδασκαλίας· ἅπαντες δὲ οὗτοι εὐεργέται τῆς πατρίδος καὶ πατέρες τοῦ ἔθνους ἐγένοντο. Διότι, ἐὰν τὸ ἀγαθοποιεῖν ἕνα τινὰ τῶν ἐνδεῶν ἦναι ἔργον θεοφιλὲς, πόσῳ θεοφιλέστερον ὅλην πόλιν ἢ ὅλον ἔθνος ἀγαθοποιεῖν; καὶ ἐὰν εὐεργεσία ἀνάγκας σώματος θεραπεύουσα ἦναι ἐπαινετὴ, πόσῳ ὑπερτέρα ἐπαίνων καθίσταται, ὅταν δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος, ἐκ τῆς ζωώδους φύσεως ἀνυψούμενος, μορφόνῃ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, ἐξευγενίζῃ ἑαυτὸν, καὶ γίνηται ἄξιος τῆς μεγάλης τοῦ ἀνθρώπου κλήσεως. Ἐπὶ πεντηκονταετηρίδα οἱ καλοὶ κἀγαθοὶ οὗτοι τῆς γενικῆς πατρίδος πολῖται τὸν καλὸν καὶ σωτήριον ἠμιλλῶντο ἀγῶνα, τὶς τί ποιῶν ὠφέλιμος νὰ ἀποβῇ εἰς τὴν πατρίδα. Τὴν δὲ μεγάλην μεταβολὴν, δι' ἧς καὶ ἡμεῖς μεταξὺ τῶν ἐθνῶν καθήσαντες, μετὰ προσμειδιώσης ἐλπίδος ἐνατενίζομεν εἰς τὸ μέλλον, οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι προπαρεσκεύασαν. Ἄνευ δὲ τούτων οὐδέποτε ἐκ τῆς εὐτελοῦς καὶ δουλοπρεποῦς ἠθέλομεν ἀνυψοῦσθαι θέσεως· ἀλλὰ, κάτω νεύοντες, καὶ ταπεινὰ πάντοτε φρονοῦντες, καὶ τὰ ἐλεεινὰ τῆς ἰδίας ἡμῶν ἀθλιότητος σύροντες συντρίμματα, ἠθέλομεν ἔρχεσθαι καὶ παρέρχεσθαι, ἀφανεῖς καὶ ἀγνῶτες, καταπατούμενοι ἐν τῇ σμικρότητι ἡμῶν, παρορώμενοι

ἐπὶ τῇ εὐτελείᾳ, ὡς τὰ ζωΰφια τὰ ἕρποντα ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, ὧν ἡ ὕπαρξις διαφεύγει τὴν ὁρασιν. Ἐνταῦθα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἣ μᾶλλον ὁλόκληρον περίοδον ἀποτελεῖ, καὶ ὅλην κατέχει σελίδα ἐν τῇ νεωτέρᾳ τῆς Ἑλλάδος ἱστορίᾳ ὁ προανακρούσας τὸν θούριον τῆς παλιγγενεσίας παιᾶνα, ὁ προσαλπίσας τῆς ἐθνεγερσίας τὴν βροντοφῶνον σάλπιγγα, ὁ ἥρως Ῥήγας ὁ Φεραῖος, ὅς, ἀγόμενος ἐπὶ θάνατον, οὐδένα ἐξήνεγκε στεναγμὸν, ἀλλ᾽ ὡς ἡ Λακεδαιμονία τοῦ ἥρωος Ἄγιδος μήτηρ, «Μόνον» ἔλεγε «ταῦτα συνένεγκαι τᾷ πατρίδι». Ἐκ δὲ τῆς τέφρας αὐτοῦ ἀνεγεννήθη ἐλευθέρα ἡ νέα Ἑλλάς. Ἡμέρα λοιπὸν περιφανὴς ἀνέτειλε, διὰ πυρίνων καὶ ἀνεξαλείπτων γραμμάτων ἐν ταῖς δέλτοις τῆς ἱστορίας ἐγγράψασα τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀναγέννησιν, ἐν ᾗ αἱ σκιαὶ τῶν Μαραθωνομάχων ἐσκίρτησαν, καὶ ἦν οἱ ἐν Σαλαμῖνι καὶ ἐν Πλαταιαῖς καὶ οἱ ἐν Θερμοπύλαις καὶ ἐπ᾽ Εὐρυμέδοντι πεσόντες ἐχαιρέτισαν ἀγαλλόμενοι.

Ἐνταῦθα λήγει ἡ περίοδος τῶν εὐεργετῶν τούτων. Καὶ οὗτοι μὲν εἰς ἄλλους σπουδαιοτέρους ἀπεκδύονται ἀγῶνας, τὰ δὲ προμνημονευθέντα ἐκπαιδευτήρια ἄρδην κατεστράφησαν, ποταμοὶ δὲ αἱμάτων καὶ σφαγαὶ καὶ πτώματα ἀσπαίροντα ἐκάλυπτον τὰς ὡραίας ἐκείνας χώρας, καὶ στεναγμοὶ καὶ ὀδυρμοὶ ὀλλύντων καὶ ὀλλυμένων ἀντήχουν πανταχοῦ, καὶ βροτολοιγὸς Ἄρης καὶ αἱμοβόρος ἐκδίκησις καὶ φρικαλέαι ὠμότητες καὶ θηριωδίαι καὶ ἀνδραποδισμοὶ καὶ φθοραὶ παρθένων καὶ παίδων ἐνηργοῦντο. Ἀλλ᾽ ἡ ἐν Κερκύρᾳ ὑπὸ φιλέλληνος Ἄγγλου, τοῦ ἀειμνήστου Ἄστιγγος, ἰδίοις ἀναλώμασι συστηθεῖσα Ἑλληνικὴ Ἀκαδημία διατηρεῖ τὸν σπινθῆρα τῶν γραμμάτων, καὶ φυλάττει ἔναυσμα διὰ τὴν μετὰ ταῦτα διάδοσιν τῶν φώτων.

Ἐπὶ τέλους, μετὰ ἑπταετῆ αἱματόφυρτον καὶ πολύδακρυν καὶ βαρυστένακτον ἀγῶνα, καθ᾽ ὃν ἡ νέα Ἑλλὰς διημιλλᾶτο πρὸς τὴν ἀρχαίαν, καὶ οἱ Ὀδυσσεῖς καὶ Διάκοι καὶ Μάρκοι καὶ Καραϊσκάκαι καὶ Ὀλύμπιοι καὶ Γρηγόριοι καὶ πλεῖστοι ἄλλοι

συγκατηριθμοῦντο μετὰ τῶν Μιλτιαδῶν καὶ Λεωνιδῶν καὶ Θεμιστοκλέων καὶ Κιμώνων καὶ Ἐπαμεινωνδῶν καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος στρατηγῶν, ἡ θύελλα, διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν εὐεργετίδων δυνάμεων ἐκόπασε, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἡρωτηριασμένη ἀνυψοῦται εἰς κράτος. Τότε δὴ νέα καὶ τακτικωτέρα ἄρχεται σειρὰ τῶν εὐεργετῶν ὑπὸ τακτικὴν ἐπισκοποῦσαν κυβέρνησιν. Διότι οἱ δαιμόνιοι οὗτοι ἄνδρες, ἰδόντες ὅτι τὸ ἔργον ἔμεινεν ἡμιτελὲς καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ ἔθνους δὲν συμπεριλαμβάνει τὰ φυσικὰ αὐτοῦ ὅρια, ἀλλ᾽ ἄδικος καὶ ζηλότυπος πολιτικὴ, διχοτομήσασα τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος τὴν Ἑλλάδα ἀποκλείσασα, μεγάλην τοῦ ἔθνους μερίδα εἰς δουλείαν αὖθις κατεδίκασε· συνειδότες δὲ καὶ τὴν μεγάλην τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἀποστολήν, κεκλημένου τὴν Ἀνατολὴν καὶ πάλιν νὰ φωτίσῃ, οὐ μόνον δὲν ἔπαυσαν ἐκχέοντες καὶ πάλιν τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ καὶ τοῦ ἐν δουλείᾳ διατελοῦντος ἔθνους, ἀλλ᾽ ἰδόντες ὅτι τὰς πρώτας αὐτῶν ἐνεργείας ἐπιτυχία ἐπέστεψε, προθυμότεροι πρὸς τὸ προσφέρειν ἐγένοντο. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι Βόζοι καὶ Ῥιζάραι καὶ Στουρνάραι καὶ Ἀρσάκαι καὶ Βεναρδάκαι καὶ Σίναι καὶ Τοσίτζαι καὶ Ζάπαι καὶ μυρίοι ἄλλοι, ζῶντές τε καὶ τεθνεῶτες, καὶ δι᾽ αὐτῶν ἀνηγέρθησαν Ἀκαδημίαι καὶ Γυμνάσια καὶ Σχολεῖα καὶ Πανεπιστήμιον καὶ Πολυτεχνεῖον καὶ Ἀστεροσκοπεῖον καὶ Ἱερατικαὶ σχολαὶ καὶ Γεωργικὰ ἐκπαιδευτήρια καὶ Ναυτικαὶ σχολαὶ καὶ Ἀρχαιολογικαὶ ἑταιρίαι καὶ Βιβλιοθῆκαι καὶ Μουσεῖα καὶ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες καὶ Ἀθλοθέσια, τὰ πάντα διὰ συνδρομῶν διατηρούμενα καὶ προαγόμενα, καὶ ἑκατοντάδες νεανίδων καὶ χιλιάδες νέων ἐκπαιδευόμενοι διαχέουσι, διαμεριζόμενοι ὡς ἄλλοι ποταμοί, καὶ διοχετεύουσι τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τὰ νάματα, καὶ ἀρδεύουσι πάντα τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Ὅσον οὔπω δὲ σκοπιμωτέρα ὑπὸ τούτων γενήσεται φροντὶς καὶ ἐμβριθεστέρα μελέτη περὶ τῆς ὅσον οἷόν τε ταχυτέρας ἐγγραμματώσεως τῆς ἁπανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς διεσπαρμένης

ἑλληνικῆς φυλῆς. Πᾶσι τούτοις τὸ ἔθνος εὐγνωμονοῦν, καὶ ἐν τοῖς εὐεργέταις συγκαταλέγον, καὶ μετὰ τῶν θείων διδασκάλων συντάττον, ἑκάστοις τὸ ἀνῆκον ἀπονέμει· καὶ τοὺς μὲν, ὡς ἁγίους καὶ τοῦ Χριστοῦ θεράποντας, δοξάζει, ὑπὲρ δὲ τούτων εὐχὰς καὶ δεήσεις καὶ ἱκεσίας ἀναπέμπει. Διότι ἡ πατρὶς τοὺς αὐτὴν φιλοῦντας ἀγαπᾷ, οἱ δὲ αὐτὴν ζητοῦντες εὑρήσουσι χάριν.

Τὴν μνήμην τῆς παιδείας ἐπιτελοῦμεν καὶ ἡμεῖς σήμερον.

Ὑπὸ τῶν αὐτῶν τούτων τοῦ Πανελληνίου ἐμπνεομένη αἰσθημάτων καὶ ἡ μικρὰ τῶν Κερασουντίων κοινότης ἐν τῇ φαιδρᾷ ταύτῃ τῶν διδασκάλων ἑορτῇ τὴν μνήμην τῆς παιδείας συνεορτάζει, καὶ μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους ἐπιτελεῖ. Διότι, συμμετασχοῦσα τῶν κοινῶν τοῦ ἔθνους παθημάτων, εἶναι δίκαιον καὶ τῆς κοινῆς νὰ συμμεθέξῃ πανηγύρεως καὶ πανδαισίας, καὶ οὓς τὸ ἔθνος εὐεργέτας ἀναγράφει, καὶ δημοσίοις ἐπαίνοις τιμᾷ, τούτοις καὶ ἡ πόλις ἄνθη τινὰ ἐπὶ τοῦ στεφάνου αὐτῶν νὰ ἐπιθέσῃ. Καὶ ἤργησε μὲν νὰ ἀφυπνώσῃ καὶ, ἐγερθεῖσα, νὰ ἀποπλύνῃ τὸν ῥύπον τῆς ἀμαθείας· διότι, εὐαρίθμου οὔσης, καὶ ἐν τῇ ἐσχατιᾷ ταύτῃ ἐκσφενδονισθείσης, καὶ διὰ τοῦτο στερουμένης τῆς μετὰ τοῦ ὅλου ἔθνους συναφείας, ἀργότερον ἔμελλον καὶ ἐπ' αὐτῆς νὰ ἐπενεργήσωσι τὰ διεγείραντα τὸ ἔθνος αἴτια. Ἠσθάνθη ὅμως ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὴ τὴν ἀφυπνοῦσαν αὐτὴν χεῖρα, ἤκουσε τὴν φωνὴν τὴν κράζουσαν αὐτῇ «Ἔγειραι», καὶ ἐγειρομένη ἀπεκδύεται καὶ αὐτὴ εἰς τὸν κοινὸν καὶ καλὸν ἀγῶνα. Ναὶ! καὶ ἡ πολίχνη αὕτη, ἐκ τῶν μυχῶν τοῦ ἄλλοτε ἀξείνου τούτου Πόντου, ἠσθάνθη τὴν ἀφυπνοῦσαν αὐτὴν χεῖρα, καὶ ἤκουσε τὴν φωνὴν, καὶ ἐγείρεται, καὶ περὶ αὑτὴν ἐμβλέπουσα ἀνατριχιᾷ, καὶ ἐπὶ τῇ γυμνότητι αὐτῆς αἰσχύνεται, καὶ τὴν χεῖρα πρὸς τὸ ἔθνος ἐκτείνει, βοήθειαν καὶ προστασίαν ἀπεκδεχομένη. Τὸ λαμπρὸν τοῦτο ἐνδιαίτημα, ἀδραῖς χορηγίαις τῇ παιδείᾳ ἀνεγερθὲν, αἱ συνδρομαὶ αἱ γενναίως ἀρξάμεναι καὶ γενναίως ἐξακολουθοῦσαι, ὁ ζῆλος ὑμῶν, ὃν νὰ ἀναστείλῃ δὲν ἠδυνήθη ἡ μεγάλη κα-

ταδρομὴ, ἡ ἐνσκήψασα κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ὑπὸ παλαμναίας καὶ τυραννικῆς χειρὸς, ἐν ᾗ καταστάσει ὁλόκληροι ἄρδην κατεστράφησαν, καὶ ἔνδεια καὶ ἀμηχανία κατέλαβε τὴν εὐημεροῦσαν Ἑλληνικὴν κοινότητα (α), ὁ ὀργανισμὸς τῶν ἀρτιπαγῶν μὲν, ἀλλὰ πρὸς βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν βαινόντων σχολείων, ἡ περὶ ἐκπαιδεύσεως οὐκ εὐκαταφρόνητος δαπάνη, ἣν ἀνεδέχθητε μὲν ἡδέως, οὐκ ὀλίγας δὲ ἄλλας βελτιώσεις νὰ ἐπάγητε διανοεῖσθε, ἡ παρισταμένη ἐν τῇ τελετῇ πολυπληθὴς νεολαία, ἡ τοσαύτη συῤῥοή, ἡ θυμηδία ἡ ἐπὶ τοῦ προσώπου ὑμῶν ἀριδήλως ἀναφαινομένη, καὶ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ψυχῆς ἡδονὴν ἀνταναλῶσα, τὰ πάντα, ὦ Κερασούντιοι, μαρτυροῦσι καί με πείθουσιν ὅτι καὶ ἡ μικρὰ αὕτη ἑλληνὶς κοινότης, ἐκ μακροῦ χειμῶνος διασωθεῖσα, ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν παραδειγμάτων ἀρύεται ζωὴν, καὶ, θραύουσα τὸ κέλυφος αὐτῆς, τὸν ἥλιον τῆς παιδείας ἐνατενίζει, καὶ, θερμανθεῖσα δὲ καὶ ζωογονηθεῖσα, θέλει καὶ αὕτη πτερυγίζουσα ἀνυψοῦσθαι ἐπὶ τέλους αἰθέριος, καὶ ἀναδείκνυσθαι ἐφάμιλλος τῶν ἐπὶ παιδείᾳ καὶ φιλομουσίᾳ ἐπαιρομένων πόλεων.

Ἡ πατρίς σας λοιπὸν, ὦ Κερασούντιοι, συνεορτάζουσα τὴν πάγκοινον ταύτην τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπέτειον ἑορτὴν, συγκαταλέγει ἑαυτὴν καὶ συναριθμεῖ μετὰ τῶν λοιπῶν ἑλληνίδων πόλεων, καὶ μεγάλην πρὸς τὸ ἔθνος ἀναλαμβάνει εὐθύνην. Θέλει ἆρά γε ἀποδειλιᾷ πρὸς τὸν ἀγῶνα; θέλει ἀποθαῤῥύνεσθαι καὶ ὀπισθοδρομήσει πρὸς τὰς ἀναφυομένας δυσχερείας; καὶ ὀπισθοδρομήσασα ἢ σταματήσασα θέλει ἐπισύρει τὸν περίγελων καὶ τὴν χλεύην τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν; Μὴ πρὸς Θεοῦ, μὴ ἐπισκιάσωμεν τὴν λαμπρότητα τῆς παρούσης ἡμέρας δι' ἀπαισίων τοιούτων αἰωνῶν· μακρὰν ἀφ' ἡμῶν τοιαύτη βλάσφημος ὑπόνοια. Ὄχι, μὰ τοὺς ἀθλητὰς καὶ προμάχους τῆς πίστεως καὶ πατρίδος, οὓς ἐν τῇ παρούσῃ φαιδρᾷ ἡμέρᾳ ἑορτάζομεν καὶ τιμῶμεν, ὄχι, ἡ θαῤῥαλεότης καὶ ἡ καρτερία καὶ ἡ

(α) Ὁ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος οὗτος·

ὑπομονὴ τοῦ Ἕλληνος δὲν κάμπτεται, δὲν ὑποχωρεῖ, δὲν ἀποδειλιᾷ ἐνώπιον τῶν δυσχερειῶν, μάρτυρες τὰ παθήματα ἡμῶν, μάρτυρες οἱ ἀγῶνες.

Ὅτε ὁ Μούμιος, ὁ ἀπαίσιος ἐκεῖνος τῆς ἀλαζόνος Ῥώμης ὕπατος, τὴν περιφανῆ τῆς ἀρχαιότητος κατεδάφιζεν ἑλληνικὴν πόλιν, τὴν ἀφνειὸν Κόρινθον, τὴν μητρόπολιν τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ὅπου ἡ ἑλληνικὴ ἐλευθερία, ὑπὸ τῶν Μακεδόνων διωχθεῖσα, κατέφυγε, καὶ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου κατέστρεφεν ὁ ἀπάνθρωπος τῆς ἀρχαιότητος τὰ μνημεῖα, ἀπήντησε λέγουσι παιδίον ἐπὶ τῶν συντριμμάτων καθήμενον. Ἡ θέα παιδίου ἐγκαταλελειμμένου εἵλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ Ῥωμαίου, καὶ, προσελθὼν καὶ θωπεύσας τὸ παιδίον καὶ δοὺς ἣν εὗρε πρὸ ποδῶν πινακίδα, νὰ γράψῃ τι ἐπ᾽ αὐτῆς παρεκίνει τὸν παῖδα. Τὸ παιδίον ἔλαβε τὴν δέλτον, καὶ τὰ περὶ αὐτὸ ἐρείπια περιιδὸν, εἶτα καὶ πρὸς τὸν καταστροφέα τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἐμβλέψαν, ἐγκύψαν ἔπειτα ἔγραψε τὸν Ὁμηρικὸν στίχον·

Τρισμάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις οἵ ποτ᾽ ὄλοντο.

Τὸν στίχον τοῦτον ἀνέγνω ὁ τύραννος, καὶ ἡ σκληρὰ αὐτοῦ ψυχὴ ἐκάμφθη, καὶ οἶκτος κατέλαβε τὴν ἀσυμπαθῆ αὐτοῦ καρδίαν, καὶ δάκρυ ἄπαλον ἀνέβλυσεν εἰς τὸν ἄτεγκτον τοῦ Ῥωμαίου ὀφθαλμόν· ἡ δὲ πρόρρησις τοῦ παιδίου ἐφάνη δυστυχῶς ἀληθεύσασα καὶ τοὺς θανόντας προγόνους πολλάκις οἱ ἐπιζήσαντες ἐμακάρισαν ἀπόγονοι. Ἤδη ὅμως, βλέποντες τοὺς παῖδας Ἑλλήνων θέντας φασινὰν κρηπίδ᾽ ἐλευθερίας, καὶ τὸν φάρον τῆς παιδείας πανταχοῦ δᾳδουχοῦντα, πολλὰ καὶ καλὰ καὶ λαμπρὰ οἰωνιζόμενοι, ἐπευχόμεθα τῇ περιλημένῃ πατρίδι

Αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων
μηδὲ γένος πατέρων αἰσχυνέμεν.

Κρίνομεν περιττὸν καὶ ἄλλοις προσθέντες λόγοις, τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν νὰ ἐξαντλήσωμεν τὴν ὑπομονήν. Οἱ δὲ λόγοι

οὗτοι εἶναι πιστοὶ καὶ ἀκριβὴς εἰκὼν τῶν ἐν ἡμῖν γινομένων, καὶ δεικνύουσιν αἰσθητῶς τὴν ἐν ᾗ διακείμεθα διανοητικὴν βαθμίδα. Ἐξεθέμεθα δὲ πᾶν ὅ,τι ἐν ἡμῖν ἀγαστὸν, πᾶν ὅ,τι εὐγενὲς, οὐδὲ τὰ ἐλλείμματα ἡμῶν ἀπεκρύψαμεν. Διότι, μέρος τοῦ ὅλου ἔθνους ἀποτελοῦντες καὶ εἰς τὸ ἔθνος ἀνήκοντες, εὐθύνας ἐνώπιον τοῦ ἔθνους ὀφείλομεν. Τὸ δὲ καθῆκον τοῦτο τοῦ λόγον διδόναι ἀναπόφευκτον ἐπιβάλλει ἡμῖν ἡ πατρὶς, καὶ διδασκάλοις καὶ ἀρχιερεῦσι καὶ ἱερεῦσι καὶ παντὶ τῷ λαῷ· καὶ τὸ καθῆκον τοῦτο νὰ ἀποφεύγωμεν δὲν δυνάμεθα, εἰμὴ παραβαίνοντες ὑποχρεώσεις, ἃς παγκοίνως ἀνεδέχθημεν. Προσερχόμεθα λοιπὸν ἐνώπιον τοῦ ἔθνους μετὰ τῆς αὐτῆς συντριβῆς καὶ ἀληθείας, μεθ' ὅσης προσερχόμεθα ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου, ἐξομολογούμενοι ὅ,τι ἐπράξαμεν. Πόῤῥω λοιπὸν ἀπέχομεν τοῦ ὑπολαμβάνειν ὅτι ἐπράξαμεν τὸ ἐν ἡμῖν δυνατὸν, τὸ ὑλικῶς κατορθωτὸν (διότι, ὁμονοοῦντες καὶ νοοῦντες τὴν ἀνάγκην, πλείω τούτων ἠδυνάμεθα νὰ πράττωμεν), καὶ ὅτι τὰ σχολεῖα ἡμῶν, ἐξασφαλισθέντα πλέον, ἄνευ προσκρούσεως καὶ ἀνεμποδίστως νὰ διανύωσι δύνανται τὸν δρόμον αὐτῶν· ὅτι ἡ εἰς ἕξαετίαν προσδιορισθεῖσα τῶν μαθημάτων περίοδος εἶναι ἐπαρκὴς καὶ τελειοποιήσεως ἀνεπίδεκτος, καὶ ὅτι, ὁρισθεῖσα, εἶναι ἀσφαλὴς καὶ φόβων καὶ κινδύνων ἀπηλλαγμένη. Ἐπίσης δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ὀλίγοι ὑπὸ καθαροῦ καὶ ἀκραιφνοῦς ἐμπνεόμεθα πατριωτισμοῦ· σύμπαντες δὲ οἱ λοιποὶ εἰς ἀγενῶν παθῶν τὸν βόρβορον βεβαπτισμένοι ἐσμέν· καὶ οἱ πλεῖστοι καὶ ἐνώπιον τοῦ βωμοῦ τῆς πατρίδος τὰ ῥάκη τῆς ἀθλιότητος ἡμῶν ἐμφαίνοντες δὲν αἰσχυνόμεθα· εἰσὶ δὲ καὶ οἵτινες, ὡς κόσμον πολύτιμον ἐνδεικνύμενοι αὐτὰ, γαυριῶντες ἐν αὐτοῖς καὶ ἐναβρυνόμενοι, περιφέρονται, πολλοὺς δὲ κινεῖ ἰδιοτέλεια καὶ ἀτομικότης. Διότι ὁ μετὰ τῆς ἐπικρατούσης φυλῆς συγχρωτισμὸς ἡμῶν καὶ ἡ μετ' αὐτῆς συνδιαίτησις, εἰς ἣν συγκλειόμενοι καὶ ἄκοντες παραδιδόμεθα, ἡ κακὴ ἀγωγὴ, ἣν ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων θηλάζομεν, πάντα τὰ

δεινὰ, ὅσα δουλεία μακρὰ, πᾶν ὅ,τι καλὸν ἐξαλείφουσα ἢ ἀμαυροῦσα, συνεπάγεται, ταῦτα ἔσχον καὶ ἐφ' ἡμῶν ὀλέθρια τὰ ἀποτελέσματα, καὶ δυστυχῶς καὶ ἐπὶ τῶν σχολείων ἐμφαίνονται· καὶ ἕκαστος νομίζει ὅτι ἐκδικεῖται τὸν πλησίον, προσκόμματα παρεμβάλλων ἢ ἀρνούμενος τὴν εἰς τὰ σχολεῖα συνδρομὴν αὐτοῦ καὶ σύμπραξιν. Σύνισμεν προσέτι ὅτι πολλοὶ ἡμῶν, τὸν ἀσιατικὸν εἰς εὐρωπαϊκὸν μεταβαλόντες ἱματισμὸν, ἀναλλοίωτον τὸ φρόνημα καὶ τὰ ἤθη καὶ τὰς ἕξεις διετηρήσαμεν, καὶ ἐσμὲν αὐτόχρημα Τοῦρκοι, ἐν ἱματισμῷ μετημφιεσμένοι εὐρωπαϊκῷ· πολλοὶ δὲ εἰς εὐρωπαϊκῶν προσφωνήσεων γελοίας ἀπομιμήσεις καὶ αὐτόχρημα πιθηκισμοὺς φραγγικοὺς τὸν πολιτισμὸν περιορίζομεν καὶ περικλείομεν καὶ συσφίγγομεν· καὶ τὸ τάριχος καὶ τοὺς ἀλλᾶντας καὶ τὸ κρόμμυον, ὡς εὐρωτιῶντα καὶ ἀρχαϊκῆς δυσοσμίας ἀποπνέοντα, μακρὰ χαίρειν εἰπόντες, παρ' εὐρωπαϊκῷ jambon καὶ σαλσότοις παρακαθήμεθα, καὶ εὐρωπαϊκῆς μουστάρδας μεταλαμβάνομεν, καὶ εὐρωπαϊκαῖς ἐμβαπτόμεθα σάλτζαις, ἵνα τρισὶ καταδύσεσι καὶ ἀναδύσεσιν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ κολυμβήθρᾳ βαπτισθέντες, τέλειοι ἀναγενώμεθα καὶ ἀκριβεῖς Εὐρωπαῖοι· τινὲς δὲ, ἅμα ὡς λέξεις τινὰς μετά τινων ἐν ἡμῖν Εὐρωπαίων ἀνταλλάξωσιν, ὧν τινας ἐξήμεσεν ἡ Εὐρώπη, σκύβαλα τῶν κοινωνιῶν, πρὸς εὕρεσιν πόρου, καὶ οὓς ἀβασανίστως εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐν ἡμῖν κοινωνίας δεχόμεθα, νομίζοντες, ὅτι τὸ χρυσοῦν ἡμῖν κομίζουσι δέρας, τὴν εὐγένειαν καὶ τὸν πολιτισμὸν, τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου καὶ τῶν πατρῴων ἐθῶν ἀπομακρυνθέντες καὶ ἀπαλλοτριούμενοι, ξένην καὶ ὀθνείαν ἀγωγὴν ἡμῖν αὐτοῖς καὶ τοῖς τέκνοις παρασκευάζουσιν, εἰς αὐτόχρημα ἀρλεκίνους μεταβαλόντες ἑαυτούς· πολλοὶ δὲ νομίζομεν ὅτι ἐξευρωπαΐσθημεν ἀκριβέστατα, ἐπισκεπτήρια ἀποστέλλοντες, καὶ δειπνοῦντες ἐφ' ἑδρῶν, οὐχὶ ἐπὶ ἐδάφους, καὶ ἰσγινοβαφῆ παραπετάσματα καὶ ὀργυιαῖα κάτοπτρα καὶ περιχρύσους εἰκόνας ἀναρτῶντες, καὶ ἐπὶ ἁλουργοβαφῶν ἑδρῶν καθήμενοι, καὶ κομπάζοντες

καὶ ληροῦντες· σύμπαντες δὲ ἐν ταῖς πράξεσι καὶ τοῖς ἔργοις ἡμῶν τὴν ἐπίδειξιν καὶ τὴν ἄλλην ἀλαζονίαν ἀντὶ τοῦ ὠφελίμου καὶ καλοῦ ἀναζητοῦμεν· τινὲς δὲ, ὑπερχιλιετῆ περίοδον διασκελίζοντες, αἴφνης νὰ εἰσάξωμεν θέλομεν τὴν ἐν ἐκείνοις εὐμάρειαν, νάνοι ἡμεῖς καὶ μόλις ἄκροις δακτύλοις ἁψάμενοι τῶν ἐν ἐκείνοις ἀγαθῶν, πρὸς ἀνδρωθέντας ἀναμετρούμεθα, καὶ δυσανασχετοῦμεν μὴ ἔχοντες θέατρα καὶ κλειδοκύμβαλα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Ταῦτα πάντα καὶ ἐν ἡμῖν ἔστιν εὑρεῖν· διότι δυστυχῶς καὶ ἐν ἡμῖν διεδόθη ἡ λέπρα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀπομιμήσεως· ἀλλ' ὅμως ταῦτα ὑποσκιάζουσι μὲν, ἀλλὰ δὲν ἐπισκοτίζουσι τὰ γινόμενα. Ταῦτα προκαλοῦσι τὴν συμπάθειαν, οὐχὶ δὲ τὴν καταφρόνησιν ἢ τὴν κατάκρισιν· διότι ἐκεῖνα μὲν εἶναι τῆς πολυχρονίου μετὰ τῶν δεσποτῶν ἡμῶν συμβιώσεως ἀποτέλεσμα καὶ τῆς φυσικῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπερφιλαυτίας καὶ ματαιότητος· ταῦτα δὲ διὰ τοῦτο εἰσὶ μᾶλλον ἐπαίνου ἄξια, ὅτι, καίτοι τοσούτους αἰῶνας μετ' ἀλλοφύλων συζήσαντες καὶ πλεῖστα ὅσα ἐκ τῆς ἐκείνων ἀγωγῆς ἀπομαξάμενοι, διετηρήσαμεν τὸν πρὸς τὰ γράμματα πόθον καὶ διεφυλάξαμεν ἁγνὸν καὶ ἀναλλοίωτον τὸν ἐθνισμὸν ἡμῶν καὶ τὸ φρόνημα. Πόσα δὲ μείζονα ἄλλα ἠθέλομεν πράττει, εἰ παρείχετο ἡμῖν συνδρομή τις ἔξωθεν, ἔστω καὶ ἠθική τις τῶν ἔξω ὁμογενῶν ὑποστήριξις!

Πόσον δὲ καὶ ἡ κατάστασις τῶν τὴν Ἀσίαν οἰκούντων Ἑλλήνων ἤθελε μεταβάλλεσθαι, εἰ ἡ περὶ τῆς τοῦ ὅλου ἔθνους ἐκπαιδεύσεως ἰδέα γενικώτερον ἐλάμβανε χαρακτῆρα, καὶ ἡ θεραπεία ἄμεσος ἐγίνετο καὶ δραστήριος. Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐξ ἡμῶν ἀπερρόφησεν ὁ εὐρωπαϊκὸς λεγόμενος πολιτισμός, ὥστε τὰ πάντα πράττομεν δι' ἐπίδειξιν μᾶλλον, ἢ διὰ πραγματικὴν ὠφέλειαν· τοὺς δὲ ἀπασχολεῖ ἡ ἀτομικότης καὶ τὸ ἴδιον συμφέρον, ὥστε πέραν τοῦ ὁρίζοντος ἡμῶν οὐδέποτε ἐκτεινόμεθα. Ἡ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως γενεὰ, ἥτις ἐν τῇ κοινῇ μερίμνῃ ἐπελανθάνετο ἑαυτῆς καὶ ἐν τῷ γενικῷ συμφέροντι τὰ ἴδια αὖ-

τῆς ὠφελήματα παρέβλεπε, παρῆλθε, καὶ ἄλλη γενεὰ ἐκ τῆς εὐρωπαϊκῆς χοάνης ἐξελθοῦσα, καὶ διαδεχθεῖσα ἐκείνην, ἄλλο παρουσιάζει πρόγραμμα, καὶ τὴν εὐπάθειαν μόνον ζητεῖ, καὶ ὑπὲρ τῆς εὐπαθείας ταύτης ποσότητας μεγίστας θυσιάζει. Αἱ δὲ αἰσθηματικαὶ ἡδοναὶ μόλις συγχωροῦσιν ἡμᾶς καὶ τῶν ὑπὲρ αἴσθησιν νὰ ἀντιλαμβανώμεθα, καὶ ἄν ποτε καὶ περὶ τούτων φαινώμεθα μεριμνοῦντες, τοσοῦτον φειδωλοὶ δεικνυόμεθα, ὥστε μόλις κερμάτιά τινα θυσιάζομεν. Εἰδὲ καὶ εἰσί τινες δαψιλῶς προσενεγκόντες, οὗτοι πρὸς τὴν Ἑλλάδα τὰ βοηθήματα αὐτῶν ἀποστέλλουσι, παρ' ἧς ἀνταμείβονται διὰ παρασήμων. Ἡ δὲ δυστυχὴς Ἀνατολὴ, ἐν ᾗ πλέον τῶν τριάκοντα μυριάδων ὁμογενεῖς γεννῶνται καὶ φθίνουσιν ἀγνῶτες, μὴ δυναμένη οὔτε τίτλους οὔτε παράσημα νὰ διανέμῃ, οὐδεμιᾶς τυγχάνει φροντίδος, οὐδεὶς οὐδέποτε περὶ αὐτῆς ἐσκέφθη. Ἀλλ' ἄπαγε τῆς βλασφημίας! συγχωρήσατέ μοι δὲ τὰς ἀπρεπεῖς ταύτας ἐκφράσεις, ὦ εὐεργέται τοῦ ἔθνους, ὅσαι, ἐν τῷ ἄλγει τῆς ψυχῆς μου καὶ ἐν τῷ παθήματι τῆς καρδίας μου, ἐκ τοῦ στόματός μου ἐξέφυγον. Ἀπομεμακρυσμένοι ἐκ τῶν ὁμογενῶν τούτων καὶ μεταξὺ εὐδαιμονίας βιοτεύοντες, εἰς ἄγνοιαν τούτων τὸ πλεῖστον διάκεισθε, οὐδέποτε φανταζόμενοι τὴν ἐν ᾗ διάκεινται ἀθλιότητα. Ἐμβλέψατε λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς, ἐγγύτεροι προσελθόντες, καὶ ἴδετε, καὶ, ἐὰν δύνησθε, φανῆτε σκληροὶ καὶ ἀσυμπαθεῖς. Ἰδοὺ ὁ χάρτης τῆς Ἀσίας ἐκτυλλίσσεται ἐνώπιον ὑμῶν. Διὰ τὶ καθ' ὅλην τὴν ἐκτενῆ ταύτην χώραν μόνον ἀγεώργητοι τῷ ἀρότρῳ τῆς παιδείας πεδιάδες ἐκτείνονται; καὶ ὁ περιοδεύων αὐτὰς, ὡς ὁ διατρέχων τὰς ἐρήμους αὐτῆς, ὑπὸ πνιγηρᾶς κυριεύεται δίψης; καὶ, ἡ περιβομβοῦσα τὴν ἄτεγκτον ταύτην γῆν μέλισσα μόλις εὑρίσκει ἀνθύλλιον, ἐφ' οὗ νὰ ἐφιζάνῃ; ποῦ αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι αἱ μέχρι Βάκτρων καὶ Ἰνδικῆς ἐκτεινόμεναι; καὶ διὰ τὶ ἀντὶ τῶν ἑλληνικῶν τραγῳδιῶν, αἵτινες καὶ εἰς αὐτὰς τὰς καθέδρας τῶν ἀγρίων Πάρθων ἐδιδάσκοντο, μόλις ἀπαντᾷ τις χριστιανοὺς βαρβαρωθέντας

καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀλλογλώσσους, τὴν ἐξ Ἑλλήνων καταγωγὴν αὐτῶν μόλις γινώσκοντας; διὰ τί ἡ ἑλληνικὴ ἐθνότης, ἡ ἀφομοιοῦσα καὶ μεταπλάττουσα εἰς ἑλληνικὸν πᾶν τὸ περὶ αὐτὴν ἑτερόφυλον, νὰ καταποθῇ καὶ ἐξαλειφθῇ ἐντελῶς κινδυνεύει ἐκ τοῦ περὶ αὐτὴν ξένου στοιχείου, καὶ, ἀποβαλοῦσα τὴν ἐν αὐτῇ ἐνοικοῦσαν ζωτικὴν δύναμιν, μόλις δεικνύει σημεῖα ζωῆς καὶ ὑπάρξεως; ποῦ αἱ σχολαὶ τῆς Περγάμου, τῆς ὑπὸ τῶν Ἀτταλιδῶν τοσοῦτον προαχθείσης, τῆς Ταρσοῦ, τῆς Σινώπης, τῶν ἄλλων Ἰωνίδων πόλεων, ἐξ ὧν τοσοῦτοι καὶ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι καὶ ἱστορικοὶ διέλαμψαν; διὰ τί αἱ πατρίδες τοῦ Στράβωνος, τοῦ Λουκιανοῦ, τοῦ Βασιλείου, τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ ἀρχαιότερον τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Ἀναξαγόρα, ἀποβαρβαρωθεῖσαι, καὶ τὴν πάτριον ἀπέμαθον γλῶσσαν; διὰ τί σωρὸς ἐρειπίων ἡ Παλμύρα, ἡ πατρὶς τῆς ἀρρενόφρονος Ζηνοβίας, ὅπου ὁ Λογγῖνος, διδάσκων αὐτὴν, τὸ Περὶ Ὕψους περίπυστον συνέγραφε πόνημα; διὰ τί τὴν περιφανῆ τῆς Συριακῆς μοναρχίας μητρόπολιν σιγὴ περικάθηται ἐντελὴς καὶ, ἀντὶ Λιβανίων καὶ Χρυσοστόμων καὶ τῆς οὐρανίου αὐτῶν γλώσσης, κίδαριν ἀπαντᾷ τις βαρβαρικὴν καὶ λαρυγγόφθογγον μόνον καὶ βαρύηχον ἀκούει ἐπὶ τῶν μιναρέδων ἦχον; τί ἔμεινεν ἐκ τῆς πολυκρότου Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς, ὅπου Ὑπατία μὲν ἐφιλοσόφει, ἑκκαιδεκαετὴς δὲ νεανίας περὶ ῥητορικῆς συνέγραφε, τοσοῦτοι δὲ θεοποιηθέντες ἐν οὐρανοῖς κατετάσσοντο, καὶ μυριόβιβλοι βιβλιοθῆκαι συνελέγοντο, καὶ παντοίας ὕλης καὶ ἐπιστήμης συγγράμματα ἐθησαυρίζοντο; ποῦ αἱ τριακόσιαι τῆς Μιλήτου ἀποικίαι, αἱ μέχρι Φάσιδος καὶ Παντικαπαίου ἐξαπλωθεῖσαι καὶ διὰ τῆς ἐμπορίας τὴν Ἀσίαν σύμπασαν κατακτήσασαι; ποῦ ἡ Νεοκαισάρεια καὶ αἱ Γάγγραι καὶ ἡ Ἀντιόχεια καὶ ἡ Ἄγκυρα καὶ ἡ Νίκαια, ὅπου ἐκ πασῶν τῶν πόλεων τῆς Ἀσίας ἀρχιερεῖς, συνερχόμενοι καὶ συνεδριάζοντες καὶ ἑλληνιστὶ γράφοντες καὶ δογματίζοντες, τὸ μέγα τῆς ὀρθοδοξίας συνηρμολόγουν οἰκοδόμημα; Πάντα ἐξέλιπον, πάντα ἐ-

μαράνθησαν, ἔσβυσαν· ὁ δεσποτισμὸς ἀπεξήρανε τὴν πᾶσαν ζωτικὴν ἰκμάδα αὐτῶν, αἱ ἐπιδρομαὶ προπαρεσκεύασαν, καὶ ἡ τελευταία κατάκτησις συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν. Δὲν θέλει ἄρά γε ἀναβάλλει καὶ ἀναβλαστάνει ἐκ νέου; δὲν θέλει διαδίδεσθαι καὶ πάλιν ἐν αὐτῇ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα; αἱ ἄφοροι καὶ ἄγονοι πεδιάδες αὐτῆς, διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀρδευόμεναι γραμμάτων, δὲν θέλουσι καρποφορήσει καὶ πάλιν Ἀθανασίους καὶ Γρηγορίους; ἢ θέλουσι καταδικάζεσθαι εἰς τὴν ἐσχάτην τοῦ πολιτισμοῦ βαθμίδα τριάκοντα μυριάδες, ἑλληνικὴν ἔχουσαι τὴν καταγωγὴν καὶ ἑλληνικὸν τὸ θρήσκευμα; θέλομεν ἀποκλείει αὐτοὺς ἔξω τῶν ὁρίων τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος, ἢ ἐγκαταλείψει αὐτοὺς εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀνεπαρκεῖς δυνάμεις; Ἰδοὺ, ἀφυπνώσαντες, κάτισχνοι ἐγείρουσι τὴν κεκυφυῖαν κεφαλὴν καὶ ὀρέγουσι τὰς τρεμούσας αὐτῶν χεῖρας, κράζοντες βοήθειαν· θέλομεν παρέλθει εἰς τὰς ἐλεεινὰς αὐτῶν φωνὰς βύσαντες τὰ ὦτα, εἰς τὴν οἰκτρὰν αὐτῶν θέαν μύσαντες τὰ ὄμματα; Μὴ πρὸς θεοῦ, μὴ ἐγκαταλείψωμεν τὴν μεγάλην ταύτην τοῦ ἔθνους μερίδα εἰς θέσιν ἐξευτελίζουσαν αὐτὴν, ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὸ ἔθνος· συνικετεύουσι καὶ συνεκλιπαροῦσιν αἱ σχολαὶ τοσούτων Ἀσιατικῶν πόλεων, ἄλλοτε ἀκμάσασαι, οἱ ἐν αὐταῖς διδάξαντες ἢ συγγράψαντες· συνικετεύουσι τοσαῦται σύνοδοι οἰκουμενικαὶ καὶ τοπικαὶ, ἐν Ἀσιατικαῖς πόλεσι συγκροτηθεῖσαι· συναίρουσι τὰς χεῖρας μετ' αὐτῶν καὶ Βασίλειοι καὶ Ἀθανάσιοι καὶ Γρηγόριοι καὶ Χρυσόστομοι καὶ Κύριλλοι καὶ Ἰγνάτιοι· συνικετεύουσι Λουκιανοὶ καὶ Ἑρμογέναι καὶ Στράβωνες καὶ τῶν ἄλλων σοφῶν καὶ φιλολόγων ὁ σύλλογος. Δείξωμεν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐθνικότης ἐν τῇ Ἀνατολῇ δὲν ἐξέλιπεν, ἀλλ' εἶναι καὶ πάλιν τὸ ζωτικώτερον ἐν αὐτῇ στοιχεῖον, ἐμφαῖνον σημεῖα διαρκεστέρας ζωῆς, καὶ παρέχον μέλλοντος ἀσφαλεστέραν ἐλπίδα. Διὰ τί ἀνεχόμεθα, ἐθνικότητες ἄλλαι ἄσημοι καὶ ἀφανεῖς νὰ ἀνυψῶνται καὶ τὴν λύσιν περισπουδάστων ζητημάτων μεθ' ἡμῶν νὰ

διαφιλονεικῶσι καὶ, ὑποσκελίσασαι ἡμᾶς, νὰ ἀπεκδύωνται αὗται πρὸς τὸν ἀγῶνα ; Ὑμῖν λοιπὸν τοῖς ἁπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης διεσπαρμένοις μεγαλεμπόροις ὁμογενέσιν, οὓς ἡ θεία Πρόνοια ἀνέστησεν, ἵνα τὸ ἔθνος πεπτωκὸς ἀναστήσητε, ὑμῖν ἐπίκειται τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἐθνοσωτήριον ἔργον, τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἑλληνικὴν φυλὴν νὰ ἀνυψώσητε εἰς τὴν περιωπήν, ἐξ ἧς ἐξέπεσεν. Ἡ δὲ πρωτοβουλία εἰς τὸν Φιλολογικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίκειται Σύλλογον, τὸν ἐν αὐτοῖς τοῖς προπυλαίοις τῆς Ἀνατολῆς ἱδρυθέντα, καὶ μετὰ θερμῆς καὶ ζεούσης προθυμίας ἀπεκδυθέντα πρὸς τὸν ἀγῶνα, καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ φύλου πρόγραμμα τιθέμενον. Προσέλθετε ἐγγύτερον, καὶ θερμότερον τοῦ ἔργου ἀντιλάβεσθε. Σχηματίσατε ἑταιρίαν, τὸν φωτισμὸν τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλλήνων σκοπὸν ἔχουσαν· ἀναδείξατε τὸν Ἕλληνα, ὅπου ποτ' ἂν ᾖ, οἷος ἐκ τῆς φύσεως εἶναι. Τοῦτο δὲ ποιοῦντες, μετὰ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ τὰ λοιπὰ τῆς πολυλάου Ἀσίας φῦλα θέλετε εὐεργετήσει, καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς θέλει καὶ πάλιν ἀναφανῇ ἡ σωτήριος χεὶρ ἡ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, βαθέα ὑπνώττοντας, ἐξεγείρουσα.

Παύομεν πλέον, ἐλπίζοντες ὅτι οὐδεὶς τῶν ὁμογενῶν θέλει ἐκφωνήσει ἐφ' ἡμῖν·

Ὅς ἔργον οὐκ εἶχε, περὶ Πόντου συνέγραφεν,
Παρῳδῶν τὸ τοῦ ποιητοῦ·
Ὅς ἔργον οὐκ εἶχεν Ἀρμένην ἐτείχιζεν.

ΤΕΛΟΣ.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ

ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

ΚΕΡΑΣΟΥΝΤΟΣ.

Οἱ Κύριοι Κύριοι.

	Σώμ.
Ἀνώνυμος	50
Ὁ αὐτὸς διὰ τὴν Α. Π. τὸν μητρ. Νεοκαισαρείας Κ. Ἱερόθεον	50
Ἀδελ. Κ. Κωνσταντινίδου	12
Γεώργ. Νεόφυτος	12
Χαρ. Πισσάνης καὶ υἱοὶ	10
Κωνστ. Παυλίδης	10
Ἀδελ. Μ. Ἀσλανίδου	12
Λάζ. Χ. Π. Ἀσλανίδης	10
Ἰωάν. Νεόφυτος	10
Λάζ. Χ. Ι. Ἀσλανίδης	5
Ἰωάν. Παπαδόπουλος	5
Θεόδ. Ἐλευθεριάδης	5
Κ. Χ. Θ. Παπαδόπουλος	5
Ἀδαμ. Πισάνης	5
Θεόδ. Τζουλφᾶς	2
Νικόλ. Παπαδόπουλος	2
Χαράλ. Πανίδης	5
Παν. Ι. Κωνσταντινίδης	5
Ἐλευθ. Ι. Κωνσταντινίδης	5
Γεώρ. Σταυριανίδης	5
Λάζ. Τζιλιγγίρης	5
Κωνστ. Κακουλίδης	5
Παν. Παλάσωφ	3
Νικόλ. Κοζάνης	1
Ἰορδ. Σουρμελῆς	1
Νικόλ. Ι. Κωνσταντινίδης	1
Παν. Νασούφης	3
Κυριάκος Κυφίδης	1
Δημ. Εὐσταθιάδης	1
Ζαχ. Ἐξάκουστος	1
Δημ. Χ. Ἐλευθεριάδης	1
Θεμιστ. Κεφαλίδης	1
Θεόδ. Μαχαιρόπουλος	1
Παν. Χ. Ἑρμίδης	1
Φωτ. Χ. Ἐλευθεριάδης	3
Παν. Α. Παπαδόπουλος	2
Ἠλ. Παλτζῆς	2
Λεωνίδας Δημητρόπουλος	2
Θεόδ. Δελιγεώρογλης	1
Γεώργ. Μωραϊτίνης ἰατρὸς	5
Αὐγ. Ἀγέλαστος	3
Γεώργ. Τογραματζῆς	1
Παν. Ἠλ. Κωνσταντινίδης	1

	Σώμ.
Σαβ. Παυλίδης	2
Κωνστ. Μακρίδης	1
Παν. Π. Σπαθόπουλος	1
Ὀλυμ. Π. Σπαθοπούλου	1
Βασίλ. Ἀργυρόπουλος	5
Βασίλ. Ἐξάκουστος	2
Παν. Ἀλ. Δεληκάρης	1
Ἰωάν. Βαλαβάνης	2
Κωνστ. Λευΐτης	5
Ἰωάν. Δήμαρχος	1
Μιλτιάδης Παπαδόπουλος	1
Μελπομένη Εὐκαρπίδου	1
Παῦλος Χ. Ἀμπρᾶ	2
Κων. Ἡλ. Κωνσταντινίδης	2
Παν. Παπαδόπουλος	1
Ἰωάν. Κεφαλίδης	2
Σουμελίτης Κεφαλίδης	1
Ἠλίας Δεληκάρης	1
Χ. Σάβ. Οὐζοῦν	2
Πολυχρ. Εὐθυμιάδης	2
Παν. Σουρμελῆς	5
Νικόλ. Σφαιρόπουλος	1
Νικόλ. Χαβανίτης	2
Βασίλ. Π. Ἀργυρόπουλος	2
Δημ. Μαρουλίδης	1
Παν. Γ. Δεληκάρης	1
Ἀναστ. Σουπασίδης	1
Παν. Χ. Μεταξᾶς	1
Παν. Δημητριάδης	2
Χαρ. Παυρανὸς	2
Γεώρ. Ι. Σουρμελῆς	1
Σταῦρος Τριανταφυλλίδης	1
Ἐλευθ. Καζαντζόγλους	1
Μητροφ. Παπαδόπουλος	1
Παπᾶ-Κυριάκος Οἰκονόμος	2
Παπᾶ-Χρῆστ. Παπαδόπουλος	1
Παπᾶ-Δημήτριος	1
Λάζ. Κεφαλίδης	1
Παν. Δημητριάδης	2
Γρηγ. Πολυχρονίδης	2
Θεόδ. Κακουλίδης	1
Ι. Γ. Γιαλελόγλης	1
Ἡλ. Μακρίδης	1
Νικόλ. Σανταλίδης	1
Ἰωάν. Δεληγεώργης	1
Δημ. Στολίκου	1
Παν. Σουρμελῆς	2

ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ.

Ὁ Πανιερ. ἐπίσκοπος αὐτῆς Ἱερεμίας	50
Ὁ Πανοσιώτ. ἡγούμ. τῆς μονῆς Παναγίας Ἰωαννίκιος	2
Ὁ ἀλληλ. Χαρ. Στρουθόπουλος	2
Ὁ ἐν Λύτζαυα Ἑλληνοδιδ. Β. Φυτιάνος	1
Ὁ ἐν Στρουψῇ ἀλληλοδιδ. Κωνστ. Ὀρφανόπουλος	1
Παπᾶ-Κυριάκος ἐφημέριος εἰς Κιοσκιογίν	1
Παπᾶ Γρηγόρ. εἰς Χαχάβλα	1
Παπᾶ Μιχ. εἰς Καγιάτιπιν	1
Παπᾶ Μιχ. εἰς Ἔσιολια	1
Χ. Γεωρ. Στεφανίδης	2
Παΐσιος Ἱερομόναχος	1
Δημ. Ἀγαθονίκου	1

ΧΑΙΡΙΑΝΩΝ.

Ὁ Ἑλληνοδ. Γ. Ι. Ῥοδοκανάκης	1
Διὰ τοὺς φοιτητὰς τοῦ σχολ.	25

	Σώμ.
Ἀμβρόσιος Ἀρχιμανδρίτης	1
Πορφύριος ἱερομόναχος	1
Γ. Χ. Δαυὶδ Παλτατζίδης	1
Χ. Παῦλος Χ. Γ. Κοκκινᾶς	1
Γ. Παπαδόπουλος	1
Χ. Παπᾶ Νικόλαος	1
Χ. Ἀνδρέας	1
Παπᾶ Ἠλίας	1
Χ. Παπᾶ Κωνσταντῖνος	1
Κυριάκος Ἀλατζαχανλῆς	1
Σπυρίδων Γουζουλῆς	1
Χ. Ἀβραὰμ	1
Ἐλευθέριος	1
Παπᾶ Παναγιώτης	1
Χ. Θεόδ. ἀπὸ Ἀγουλοῦ	1
Παΐσιος ἱερομόναχος	1
Χ. Χαρ. ἀπὸ Πολλάτ.	1
Χ. Ἠλίας	1
Χ. Γεώργιος	1
Παπᾶ-Ἰωάννης	1
Παπᾶ-Γεώργιος	1
Παῦλος Οὐστάπασης	1
Παπᾶ Γεώρ. ἀπὸ Πέτζανα	1
Χ. Ἰωακεὶμ	1
Χ. Ἠλίας Γουζοὺχ	1
Παπᾶ Ἀθανάσιος Οἰκονόμος	1
Κωνστ. Οὐσταπασίδης	1
Παπᾶ Νικόλ. ἱερόπαις	1
Γρ. Νικοπολίτης	1
Λάζ. Χαραλαμπίδης	1
Ἠλ. Νικοπολίτης	1
Γεώρ. Νικοπολίτης	1
Ἀναστ. Νικοπολίτης	1
Χ. Ἀναστ. Νικοπολίτης	1

ΤΖΑΓΧΡΑΚΙΟΥ

Γ. Πευρένογλους	1
Μ. Πευρένογλους	1
Παν. Π. Κακουλίδης	1
Δημ. Θ. Ἀνδρεάδης	1
Παντ. Χ. Μουρὰτ	1
Μουρὰτ Ἀναστασιάδης	1
Πέτρος Χ. Κυριάκου	1
Ἀμανάτης Χ. Πολυχρονίου	1
Χ. Γ. Γενούλης	1

ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ.

Κυριάκος Μ. Μαυρίδης	5
Παρ. Καπόγλους	3
Ἀντ. Μαυρίδης	1
Φανῆς Π. Μαυρίδης	1
Χ. Ἀντ. Π. Μαυρίδης	1
Χ. Γ. Π. Μαυρίδης	1
Παν. Π. Μαυρίδης	1
Σαβ. Κυριακίδης	1
Θ. Κακουλίδης.	1

ΠΛΑΤΑΝΩΝ.

Δημ. Ἰωακειμίδης	1
Γ. Ἰωακειμίδης	1
Σταῦρ. Μιτινιάδης	1
Μιχ. Φραγγουλάντης	1
Κωνστ. Β. Ἀνδρεάδης	1
Ἰωάν. Σ. Κυπριανίδης	1
Κωνστ. Γρ. Ἀνθόπουλος	1
Θ. Δ. Φελεκίδης	1
Ἀνδρ. Πρωτίδης	1
Γ. Ι. Ἰωακειμίδης	1
Στυλ. Ἐλ. ἱερόπαις	1
Παν. Α. Ὠφελίδης	1
Π. Σ. Φελεκίδης	1
Πέτρος Παπαδόπουλος	1

	Σώμ.
Νικόλ. Ἀντωνιάδης	1
Χαρ. Παπαδόπουλος	1
Ἀθ. Κ. Κοντάλης	1
Γεώρ. Παύλου	1
Ἀντ. Ἀσβεστόπουλος	1
Κωνστ. Ἐμμανουηλίδης	1
Χαρ. Ἀντωνιάδης	1
Γεώρ. Ι. Κωνσταντινίδης	1
Γ. Δ. Γιαχνηκαπονίδης	1
Ἰωάν. Γ. Ποστανίδης	1
Ἰωάν. Π. Παπαδόπουλος	1
Σολομὼν Γ. Ὑψηλόπουλος	1
Ἰωάν. Συμεωνίδης	1
Θεόδ. Κωνσταντινίδης	1
Γεώργ. Χ. Μολωνίδης	1
Δημ. Κ. Μαυρόπουλος	1
Παν. Χαραλαμπίδης	1
Νικόλ. Παναγιωτίδης	1

ΦΑΔΙΣΑΝΗΣ.

Γεώργ. Κοζάνης	10
Ἐλευθ. Παπαδόπουλος	2
Δημ. Ἀναστασιάδης	2
Παν. Κομνηνὸς	5
Ἀρμένιός τις	1
Ἰωάν. Κοκκινάκης	1
Ἰωάν. Σισμᾶ	1
Γεώργ. Ἀμπελιάδης	1
Βασίλ. Κασσονίδης	1
Ἰωάν. Τράγγης	1
Ἰωάν. Κ. Ἰάνεος	1

ΠΟΛΑΝΤΖΑΚΗΣ.

Ἡ Ἑλλ. σχολὴ	1
Παπᾶ Κυριάκος Οἰκονόμος	1

	Σώμ.
Γ. Μωσαΐδης διδ.	1
Χαρ. Ταυρίδης	1
Παν. Κυνηγόπουλος	1
Νικ. Σήχογλους	1
Ἠλίας Παπαδόπουλος	1
Χ. Γ. Μελιάδας	1
Σαβ. Ν. Μελιάδας	1
Εὐθ. Στεφανίδης	1
Γ. Μιχαηλίδης	1
Γ. Παπαδόπουλος	1
Ἰωάν. Ἰακουρίδης	1
Κωνστ. Θουφέας	1
Εὐθ. Λαζαρίδης	1
Γ. Καραϊσαλόγλους	1

ΚΟΤΥΩΡΩΝ (Ὀρδοῦς).

Γ. Ἀλεξανδρίδης	1
Χαρ. Κανεὺς	1
Γ. Γαζόπουλος	1
Ἐμ. Κανεὺς	1
Συμ. Γρηγοριάδης	1
Λάζ. Θρυμμούλης	1
Παν. Θρυμμούλης	1
Γ. Παντ. Ρεΐζη	1

ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΩΣ.

Νεόφ. Παγίδας ἀρχιμανδ.	10
Γ. Συμβουλίδης ἰατρὸς	10
Ἑλένη Συμβουλίδου	10

ΑΜΙΣΟΥ.

Σαβ. Μαυρίδης	10
Βασ. Ἀράπογλους	3
Νικόλ. Μιχαηλίδης	2

	Σώμ.
Νικόλαος Θεοδωρίδης	2
Ἀποστ. Πιαλόγλους	2
Ποτὸς Ἀσλόγλους	2
Γ. Α. Κοτζάπασης	1
Στυλιανὸς Νουρλόγλους	2
Ἰωάν. Ποτούρογλους	1
Φώτιος Νουρλόγλους	1
Ἰωάν. Τελόγλους	1
Χαρ. Πογιατζίδης	1
Χασὰν Ἀχμὲτ	1
Πρόδ. Τζοπάνογλους	2
Βασ. Χαραλάμπους	3
Γεώρ. Ἐγβατζόγλους	1
Νικόλ. Ἀργυρόπουλος	2
Ν. Β. Κυριακίδης	1
Θ. Β. Γρίβας	1
Χαρ. Γεωργόπουλος	1
Κ. Γρηγοριάδης	2
Ι. Καλιμάτης	1
Ι. Θ. Ἀρτζόγλους	2
Ἰωάν. Βουλγαρίδης	1
Α. Ε. Ἀποστολίδης	1
Γ. Θεοδωρίδης	1
Μάρκος Παταπύλας	1
Γ. Ζαμπίκης	2

ΑΘΗΝΩΝ.

Δ. Γ. Ἐλευθεριάδης	1
Παν. Δ. Ζωγράφος	1
Κωνστ. Γιάννης	1
Ἀριστοτ. Κοκκινάκης	1
Βασίλ. Γελαδάκης	1
Δημ. Μαυριδόπουλος	1
Σπυρ. Κατζούκας	1
Ἐλευθ. Κωφὸς	1
Πέτρος Δ. Ἀλαίμπης	1

	Σώμ.
Νικήτας Μ. Κλαδάκης	1
Ἰωάν. Βοῦρος	1
Γεράσιμος Πανᾶς	1
Γεώρ. Παπαδόπουλος	1
Ἰωάν. Α. Σαμαρίπας	1
Χρῆστος Βάφας	1
Παναγ. Καλλιφατίδης	1
Α. Κ. Παρηγόρης.	1

ΘΕΟΔΟΣΙΟΥΠΟΛΕΩΣ.

Χ. Χ. Κωνσταντίνωφ	3
Ἱορδ. Κωνσταντίνωφ	3
Θ. Πετρόπουλος	2
Γρηγ. Κωνσταντίνου	2
Π. Χ. Ἰωαννίδης	2
Γεώρ. Κωνσταντίνωφ	1
Ἰωάν. Τεζαψίδης	1
Λ. Γ. Μακρίδης	1
Ἀντ. Ἰωάννου	1
Γρηγ. Παπαδόπουλος	1
Λαζ. Ῥατόπουλος	2
Κωνστ. Διονυσιάδης	1
Δ. Χ. Θύστογλης	1
Στέφ. Ἰακωβάκης	1
Σπυρ. Ι. Τζανιλίδης	1
Ἰωάν. Χ. Χαρίβουλος	3
Ἰωακειμ. Ὀνουφριάδης	2
Γεώρ. Π. Γαζιναζόγλης	1
Π. Μασαώτης	5

ΤΙΦΛΙΔΟΣ.

Ἀρχιμανδ. Προκόπιος ἁγιοταφίτης	10
Ἀρχιμ. Γεράσ. Ἰβηρίτης	10
Ἰωάν. Γεωργιάδης	15
Π. Ἀναστασιάδης	10

	Σώμ.
ΤΑΥΡΙΔΟΣ.	
Ἀλέξ. Α. Βλαστὸς	5
Ἰωάν. Μίχογλους	5
Ἀμβρ. Α. Βλαστὸς	5
Θ. Α. Βλαστὸς	5
Ἀναρ. Πριζάνης	2
Ἀλέξ. Μ. Ἀγέλαστος	2
Δημ. Ι. Ἀναστασιάδης	2
Δ. Κυριακίδης	2
Ι. Σ. Ἀποστόλου	2
Π. Κ. Καριοφύλλης	5
Π. Στ. Γαλέτας	3
Κλεάνθης Κεσσίσογλης	2
Κ. Καλφόγλου	3
Ξ. Ἡλιάσκος	3
Σταῦρος Νομικὸς	2
Θ. Νικολαΐδης	3
Ἀντ. Φαρέστης	2
ΣΜΥΡΝΗΣ.	
Διὰ Κωνσταντ. Ξανθοπόλου Σχολάρχου	10
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.	
Κ. Τριανταφυλλίδης	10
Γ. Κανελόπουλος	2
ΜΑΓΓΕΣΤΡΙΑΣ.	
Ε. Π. Σκυλίτζης	5
Ι. Π. Σαγραντῆς	5
Κ. Ζ. Σκαραμαγκᾶς	5
Ν. Ἀργέντης	5
Ε. Ν. Φραγγόπουλος	5
Π. Ζόζας	5
Ι. Τζήρης	5
Ν. Δ. Φωτιάδης	10
Μ. Ν. Χρυσοβελόνης	10
Γ. Ποτεσσάρος	5
Π. Κ. Ζερβουδάκης	5
Ἀλ. Β. Μανουὴλ	5
Μιλτ. Β. Μανουὴλ	3
Ε. Χατζόπουλος	5
Ι. Κ. Σταυρίδης	2
Βλαγομῆνος	2
Δ. Καλλιμασιάτης	5
Δ. Α. Γαλάτης	5
Κ. Σαριδάκης	2
Χ. Α. Παρμενίδης	1
Γεώρ. Γ. Ῥίζος	20
ΛΙΒΕΜΠΟΥΡΓΟΥ.	
Ἀδελφ. Παπαγιάννη	10
Ἠλίας Παπαγιάννης	5
Θ. Βαλῆς	1
Ε. Γ. Μανταναλίδης	2
ΧΑΛΔΙΑΣ.	
Ὁ Πανιερώτατος ἅγ. Χαλδίας Κ. Γερβάσιος	50
Εὐθύμιος ἀρχιμανδρ.	10
ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ.	
Ἡ μονὴ Παναγ. Σουμελᾶς	50
Ὁ Μητροπολ. Τραπεζοῦντος Κωνστάντιος	50
Πρωτοσύγγελος Γεράσιμος	10
Ἰωαννίκιος Καθηγούμενος	1

	Σώμ.
Ἰωαννίκιος Πρωτοσύγγελ.	1
Νικόδημος Σκευοφύλαξ	2
Ἰωαννίκιος ἐπίτροπος	3
Γρηγόριος ἱερομόναχος	2
Τιμόθεος ἱεροδιάκονος	1
Ὁ Γραμ. Κ. Κεφαλίδης	2
Ἡ μονὴ τοῦ Προδρόμου Βαζελῶνος	10
Ἀνανίας ἱερομόναχος	1
Νικόδημος ἱερομόναχος	1
Ἐλησσαῖος ἱερομόναχος	1
Ἰωάν. Α. Μαρνόπουλος	1
Ἡ μονὴ Περιστερὰ	2
Γρηγ. ἱερομόναχος	1
Ἀντών. ἱερομόναχος	1
—	
Π. Α. Λουτράρης	40
Ἐπαμινώνδας Παλαμίδης	30
Ἀγγ. Πετρώνης	20
Νικ. Νομικὸς	10
Στέφ. Λορέντζης	10
Θεοδόσιος Σπαθάρος ἰατρ.	20
Κωνστ. Γρηγοριάδης	20
Ἀδελφ. Παρηγόροι	20
Δημήτριος Αὐγερινὸς	20
Ἀδελφ. Μάσσωνος	10
Γεώρ. Καρβενίδης	10
Π. Τζιλιάδης	10
Π. Αὐγερινὸς	5
Ἀδελ. Βαλιαλοπούλου	10
Γεώργ. Καπουλίδης	5
Γεώργ. Σειρινόπουλος	5
Ἐλ. Ἀντωνόπουλος	5
Χρηστ. Παπαδόπουλος	5
Ἰωάννης Μεταξᾶς	10
Π. Κακουλίδης	3
Παρ. Ψωμιάδης	6

	Σώμ.
Πλατ. Παρασκευᾶ	5
Θεμιστ. Αὐγερινὸς	5
Π. Τριανταφυλλίδης	5
Ἰωάν. Ἱεροκλῆς	2
Παρ. Ἀντωνιάδης	5
Θεοδ. Μιχαηλίδης	1
Ἀδελ. Μιχαηλίδου	5
Γ. Τζουλιάδης	5
Λάζαρ. Ἀμοιρόπουλος	1
Ἀνδρ. Τριανταφυλλίδης	3
Ἰωάν. Παπαδόπουλος	1
Ἰωάν. Ἀργυρόπουλος	1
Νικ. Ἀντ. Φαρμακοποιὸς	1
Κωνστ. Ἱεροκλῆς	1
Ἰωάν. Καπάνης	1
Ματθαῖος Παπαδόπουλος	1
Γ. Π. Δογγίνης	1
Νικόλ. Δ. Αὐγερινὸς	3
Ἰωάν. Κλαδόπουλος	1
Γρηγ. Βαφειάδης	1
Νικ. Δ. Καριοφύλλης	1
Γεώργ. Εὐθυβούλης	1
Γ. Γιαννηκαπάνης	1
Γ. Χαραλαμπίδης	1
Π. Κοτίδης	1
Χ. Π. Τερζόπουλος	1
Ξενοφῶν Παυλίδης	1
Π. Κ. Γιαννηκαπάνης	1
Ἀντ. Τζίλιπερ	1
Ἐλευθ. Κανδήλης	1
Ἀναστ. Κιτρίδης	5
Δημ. Η. Κούσης	1
Θ. Χ. Εὐθ. Γραμματικόπ.	1
Π. Ζαζικοίλης	1
Γεώρ. Ἐφραιμίδης	1
Ι. Μιχαηλίδης	1
Γ. Παπαμιχάλης	1

	Σώμ.		Σώμ.
Γ. Ι. Ἀθανασιάδης	1	Κ. Ι. Λαβασᾶς	1
Νικόλ. Σιργανίδης	2	Κωνστ. Ἀμοιρίδης	1
Ι. Α. Λαζαρίδης	1	Παν. Κακουλίδης	1
Ἀν. Οὐσταπασίδης	1	Ἀν. Ἀδαμίδης	1
Θεοφ. Η. Θεοφυλάκτου	1	Παρ. Καλλιβάζης	1
Χρ. Σαμούρογλης	1	Παν. Χ. Θεοδώρου	1
Ι. Π. Βλαστὸς	1	Κωνστ. Σαβουλίδης	1
Ἐλ. Κούσης	1	Παπᾶ Ἐλ. Σακελλάριος	1
Ἀδελ. Χ. Δομνηνοῦ	5	Παπᾶ Ι. Λευΐτης	1
Γ. Ν. Ἀφουξένης	2	Παπᾶ Γ. Ἱερόφυτος	1
Σ. Α. Μελίδης	1	Χαρ. Γαρυφαλίδης	5
Παπᾶ Δημ. Λευΐτης	1	Δημ. Κοκκινίδης	3
Κωνστ. Νικολαΐδης	1	Γ. Ξενοφωντίδης	2
Παντ. Λαμπριανοῦ	1	Κωνστ. Θεοφυλάκτου	1
Π. Ν. Κακουλίδης	1	Δημ. Κούσης	1
Γ. Ἰωσαφίδης	1	Ἰωάν. Καρβωνίδης	1
Ἐμμ. Κασσιμάτης	1	Πετρ. Πετρόπουλος	1
Κωνστ. Λευΐτης	1	Ν. Σαραντίδης	1
Φωκ. Κούσης	3	Γ. Ζαϊφίδης	2
Ἠλ. Βελισαρίδης	1	Κ. Καριοφύλλης	1
Ἀχιλ. Ἠλιόπουλος	1	Γρ. Καρπούζηλας	3
Σαβ. Χ. Κούσης	1	Βασίλ. Φυλλίζης	2
Ι. Ἐλευθεριάδης	1	Ἀντ. Φυλλίζης	5
Ι. Νικολαΐδης	1	Γεώρ. Ὀδοντίδης	1
Ι. Παπαδόπουλος	2	Γ. Ἠλιάδης	1
Γ. Λογγίνης	1	Παρ. Ἀφουξένης	2
Ἀναστ. Καλλιφατίδης	1	Χριστόδ. Δομνηνὸς	1
Ἱερ. Παπᾶ Νικολάου	1	Ι. Θωμαΐδης	5
Α. Ν. Σιργανίδης	1	Ἀναστασία Τζιλίδου	3
Θερμ. Παυλίδης	1	Πετρ. Καραγιαννίδης	5
Νικ. Ξενόπουλος	1	Κωνστ. Πουλουλίδης	5
Ἀχιλ. Ἀσλανίδης	1	Γ. Κοκκινίδης	2
Γ. Μολεὺς	1	Ι. Ἀργυρόπουλος	1
Σταυριανὸς Παπᾶ Ἠλία	1	Παν. Τεζαψίδης	5
Κωνστ. Λιπερίδης	1	Γρηγ. Σαβουλίδης	2
Παρ. Στίβης	1	Νικ. Σιργανίδης	2
Γ. Ἡλιοῦ	1	Χρ. Σεράσης	2

	Σώμ.
Χ. Π. Γραμματικόπουλος	5
Γρ. Προκοπίδης	2
Θ. Πατζάκογλους	2

ΜΑΣΣΑΛΙΑΣ.

Ἀνδρ. Κοριαλένιος	5
Ι. Καλβοκορέσης	1
Ἀν. Καλβοκορέσης	1
Ν. Καραμάνος	1
Ι. Δαμαλᾶς	1
Ἐμμ. Πρασακάκης	1
Π. Νεγρεπόντης	1
Παντιᾶς Ι. Ῥάλλης	2
Ἀλ. Πιτῆς	1
Μεγακλῆς Κοντομίχης	1
Στ. Ι. Ῥάλλης	5
Θεόδ. Βουτζινᾶς	1
Δημοσθ. Σιδηροκούδης	1
Παντ. Πλατὺς	1
Παντιᾶς Ῥάλλης	2
Ἱερώνυμος Βαλλιάρης	1

ΒΑΡΝΗΣ.

Ὁ Βάρνης Ἰωακεὶμ	1
Κ. Γιακουμόπουλος	1
Α. Φραγγόπουλος	1
Σ. Ἰγγλέσης	1
Σ. Γρυμάλδης	1
Δ. Ἰωσὴφ	1
Καῖσαρ Βερσέτζης	1
Π. Κουβελᾶς	1
Κομνηνὸς Κοράλιος	1
Δ. Μιντερλῆς	1
Γ. Καμινόπουλος	1
Σ. Βασιλόπουλος	1
Στεφ. Κ. Παπαδόπουλος	1
Νικ. Μ. Τζοῦχλος	1
Ι. Ἰγγλέσης	1
Ἀχιλλεὺς;	1
Στέφ. Θεοφάνους	1
Π. Νικολαΐδης	1
Π. Βανδῶρος	1
Δ. Ἀγαλλίδης	1
Σ. Ἀλιπράντης	1
Κ. Γ. Τρανοῦ	1
Δημ. Παρουσιάδης	1
Χαρ. Φωκᾶς	1
Βελισσάριος	1
Α. Ζ. Γεωργίου	1
Ι. Τζίκος	1
Δεωνίδας Δ. Σεμπρίκος	1
Κ. Μυστακίδης	1
Χρῆστος Β. Οἰκονόμου	1
Κουβαρᾶς ἰατρὸς	4
Ο. Φουντουκλῆς ἰατρὸς	1
Ἀρσένιος Π. Εὐστρατίου	1
Κωνστ. Μονδινὸς	1
Ἐλευθ. Παπᾶ	1
Χ. Ἰωάν. Φλύρης	1
Πατσιος Ἱεροδιάκονος	1
Παρίσης Θ. Παράσχου	1
Γερ. Α. Φωκᾶς	1
Ν. Α. Τονεσιλιανόπουλος	1
Δ. Τζιότης	1
Ι. Κωνσταντίνου	1
Α. Παναγιωτόπουλος	8
Π. Εὐστρατιάδης	1
Ι. Βαλλήνδας	1
Π. Θ. Καραμπατάκης	1
Σταῦρος Ἀθανασιάδης	1
Θεόδ. Ἰωάννου	1
Μιχ. Εὐαγγελίδης	1
Γεώρ. Ι. Βαντονιᾶς	1

	Σώμ.
Ρ. Δ. Η.	1
Ι. Κομνηνὸς	1
Π. Πρεσλάβας	1
Β. Σουλίνης	1
Γ. Κωνσταντινίδης	1
Κωνστ. Βενιύρης	1
Ἀνδρ. Δεπάστας	1
Γεώρ. Δούκας	1
Γ. Βασιλείου	1
Π. Πασσούλας	1
Α. Θεοδωρίδης	1
Γεώρ. Νικολάου	1
Ἀριστομένης Δρακόπουλος	
ὑποπρόξενος	1
Νικόλ. Θεολογίδης	1
Π. Α. Φωκᾶς	1
αἱ Κυρίαι.	
Ἐράστη Κ. Κοραλία	1
Ἐλεονώρα Π. Εὐστρατιάδου	1
Κλεοπ. Π. Παναγιωτοπούλ.	1
Ἀθηνᾶ Α. Παναγιωτοπούλ.	1
Ἐλεονώρα Μ. Νιώτη	1
Σοφία Βατζινᾶ	1
Ἑλένη Σ. Ἰγγλέση	1
Τερψιθέα Κ. Γιακουμοπούλ.	1
Εὐανθ. Γ. Κυριακίδη	1
Καλλιόπη Δ. Κανικέρη	1
ΚΕΡΑΣΟΥΝΤΟΣ.	
Βασίλ. Ἀργυρόπουλος	15
ΕΝ ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΕΙ ΧΑΛΔΙΑΣ.	
Ἀναστ. Χ. Βαφειόπουλος	1
Γεώρ. Χ. Γρηγοριάδης	1

	Σώμ.
Χ. Χαρ. Χ. Κ. Μουζήνωφ	1
Ἰάσων Π. Ἰασωνίδης	1
Συμεὼν Π. Πουρσανίδης	1
Ἀθαν. Ι. Ἀθανασάντης	1
Γεώρ. Ι. Ὑφαντόπουλος	1
Θεόδ. Νικολαΐδης	1
Μ. Κυριακίδης διευθ. τοῦ Ἀλληλοδ.	1
Γεωρ. Χ. Σάββα ὑποδιδάσ.	1
Μιχαὴλ Χαραλάμπους	1
Γεώργιος Λαυρεντίου	1
Γαβριὴλ Ι. Ἐλευθερίου	1
Παναγ. Γ. Μουζενίδης	1
Εὐθύμιος Πρωτοσύγγελος	3
Κύριλλος ἡγούμενος τῆς Μονῆς Χουτουρᾶ	2
Δημ. Χ. Μουμτζῆ	1
Ἰωάννης Χ. Μουμτζῆ	1
Γρηγ. Χ. Μουμτζῆ	1
Ἀβραὰμ Χ. Γρηγορίου	1
Νικόλαος Σ. Ζωγράφος	1
Χ. Γεωρ. Χ. Ι. Τζαλφᾶ	1
Χ. Κυρ. Χ. Γρηγορίου	1
Μιχαὴλ Ἰωαννίδης	1
Πέτρος Παυλίδης	1
Ἀναστ. Ἰωαννίδης	1
Ἠλίας Νικολαΐδης	1
Τὸ ἐν Ἀργυρουπόλει ἑλληνικὸν σχολεῖον	2
Οἱ μαθηταὶ	
Κωνστ. Παπᾶ Δημητρίου	1
Δημήτρ. Ὀνουφρίου	1
Κωνστ. Α. Τουὰρ	1
Ἀναστ. Παπαδόπουλος	1
Στέφ. Α. Βαφειόπουλος	1
Χαρ. Γ. Ὑφαντίδης	1
Γεώρ. Ἰωακεὶμ	1

	Σώμ.
Γεώρ. Στεφανίδης	1
Κωνστ. Γρηγοριάδης	1
Ἰωάν. Κωνσταντινίδης	1
Νικολ. Γ. Χ. Ἰωσὴφ	1
Χαραλ. Δημητρίου	1
Ἀναστ. Ἰγνατ. Ὑφαντίδης	1
Ἰγνάτιος Χ. Θεοδωρίδης	1
Εὐθύμ. Χ. Κωνσταντίνου	1
Μιχαὴλ Δ. Παπαδόπουλος	1
Ἰωάν. Πουρσανίδης	1
Γεώρ. Ἐπιτροπίδης	1
Ἰωάν. Χ. Ἐλευθ. Γούναρης	1
Εὐστ. Παπαδόπουλος	1
Χ. Ἀνδρ. Διονυσιάδης	1
Ὁ ἐν Σταύρῃ ἀλληλοδιδακτικὸς Ἰωάν. Παπαδόπουλ.	1
Ὁ ἐν Βαρενῷ ἑλληνοδιδάσκαλος Γ. Ξανθόπουλος	1
Χ. Λαζ. Χ. Θεοφυλάκτου	1
Πολυχρ. Χ. Ἀνδρέου	1
Ἰγνάτιος Χ. Θεοδώρου	1
Χ. Κωνστ. Ἰωαννίδης	1
ΕΝ ΤΑΪΓΑΝΡΟΚΩι.	
Ἰωάν. Πλάτων.	2

ΔΕΣΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ.

Σελ. 20 στίχ. 12 γράφε *Βαθέως*, 28—6 μεσόγεια χωρίκ, 38—8 (Καρακιὸλ), 42—8 (ᾳψν', 43—8 Κανδήλης, 45—22 Καρυοφίλη, 54—23 διαγραφήτωσαν αἱ τρεῖς λέξεις *ναὸς τῆς πόλεως*, 59—14 Βερίζαινα, 61—13 Χαψίκιοϊν, 61—31 διαγραφείτω ὁ *καί*, 62—1 ἔπρεπε νὰ προσαρτῶνται, 63—9 ἀντὶ Παρυάδρου διόρθου Σκυδίνου, 64—12 Μανομενάντων, 66—15 Φραγγουλάντων, 77—24 σήραγγες, 81—15 πρόσθες « ἔχει δὲ καὶ ἀρίστους Ἕλληνας ναύτας καὶ πλοῖα ὑπὲρ τὰ τριάκοντα σχεδὸν εἰς Ἕλληνας ἀνήκοντα », 81—16 τῶν πάντων περὶ τὰς χιλίας διακοσίας οἰκίας, 82—1 Θεάματος, 94—2 τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας, 94—27 ἐμμενέστερον, 99—3 Φαργενάντων, Ἀντωνάντων, Θεραγάντων (καὶ καθεξῆς τὰ πάντα εἰς *ωr*), 99—29 Κὰν, 108—28 Τζήτ, 109—14 διορθοῦ καὶ πρόσθες τὸ Χατζίκιοϊν ἀργ-μετ περὶ τὰς 350 περιλ—τὴν Ἄργιναν ἰσαρίθμους ἄλλας (350 ἐν δὲ Μεσοποταμίᾳ κατὰ τὸ Χαρποὺτ τὸ Καπὰν εἰς μόνον 70 περιορισθὲν οἰκήματα ἀντὶ τῶν πολλῶν χιλιάδων κτλ· τὸ Ἄγταγιν καὶ τὸ Κενὲκ ἐν Κέπ—τὸ μὲν πλέον τῶν 500—κτλ., τὸ Πουγλὰρ ἀργυροῦχον μεταλλεῖον καὶ τοῦ Περεκετλῆ ἐν Λυκαονίᾳ περιέχοντα τὸ μὲν πλέον τῶν 300 οἰκιῶν μετὰ σχολείου ἀλληλοδιδακτικοῦ καὶ ναοῦ νεοδμήτου μεγαλοπρεποῦς, τὸ δὲ πλέον τῶν 150 οἰκιῶν μεθ' ὁμοίου σχολείου κτλ., 113—18 (Κοϊλασάρι), 118—7 Τρουπζὶ, 121—15 (Ψυλλῶν λόφος), 124—8 νὰ παρουσιασθῇ, 127—4 εἰς οἰκίας, 132—19 ἐπιθαλαττίου ταινίας ἐξαιρουμένης, 147—2 Ποταμοὺς, 149—32 σκιατραφημένων, 150—17 διὰ τῶν ἐνεργειῶν, 153—5

ἀνερχομένων, 153—8 συνενοῦντας, 155—17 κρίσεως, 157—24 ἀποφασίσουσι, 167—2 Τηΐων, 167—27 τὸν Βόσπορον, 168—3 διότι τὸν Βόσπορον ἀφείλετο, 173—24 Στράτωνος, 174—23 Siskler (σελ. 625), 177—9 γυναικείου ἔθνους γενικοῦ μύθου, 177—12 ἀνάγον μὲν, 180—20 (σελ. 180), 192—12 ἀνοχῆς, 195—3 Τουζ χιοϊν, 202—6 συμφυρόμενος, 204—21 ἂν καὶ τὸ σχολεῖον.

ΔΕΣΜΗ ΠΛΟΜΑΡΙΟΥ ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ ΕΤΟΣ ΙΑΡΥΣΗΣ 1878

ΔΑΦΝΗ
ΝΕΑΥΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •